

Suomalainen asevelvollisuus. Historiallinen kaari, kehitys ja kansallinen olemus

Suomalainen yhteiskunta ja kansainvälinen järjestelmä ovat muutoksessa. Sotaa ja sodankäyntiä aiemmin kuvanneet määritykset ovat muutoksessa. Euroopassa yhä useampi valtio on luopunut tai luopumassa asevelvollisuudesta. Tämä tutkimus tarkastelee Suomen asevelvollisuuden historiallista kehitystä suomalaisen yhteiskunnan ja kansakunnan rakentumisen ja edellä todettujen muutosprosessien valossa. Tutkimuksen huomion keskipisteeiksi nousevat Suomen asevelvollisuutta ja kansallista puolustusta koskevat tekijät ja teemat. Tutkimus piirtää historiallisen kaaren, jonka rakentumiseen ovat vaikuttaneet niin kansalliset kuin kansainvälisetkin tekijät.

Suomalainen asevelvollisuus on nivoutunut kansakuntaamme monin säikein ja pitkän ajan kuluessa. Siksi asevelvollisuutta tarkastellaan useiden erilaisten käsitteiden ja ilmiöiden valossa tavoitteena luoda moniulotteinen kuva suomalaisesta asevelvollisuudesta ja siihen vaikuttavista tekijöistä, jotta asevelvollisuus erityisesti suomalaisena ilmiönä kyetään ymmärtämään.

Tutkimus tuo esiin, kuinka Suomi kansakuntana ja valtiona on kiinni vahvoissa perinteissä, mutta toisaalta huomattavien muutospaineiden edessä. Tutkimuksessa pohditaan muutospaineiden alla olevaa kansallista turvallisuuspoliittista identiteettiämme — yksilön, kansakunnan ja valtion suhdetta — asevelvollisuudesta käsin nähtynä.

Tutkimus suomalaisesta asevelvollisuudesta on osoittautunut eräänlaiseksi kansalliseksi mielentilaksi. Asevelvollisuus ja siihen tiukasti nivoutuva maanpuolustustahto omaavat useita myyttisiä ominaisuuksia. Nämä tekijät yhdessä historian ja geopolitiittisen sijaintimme sekä puolustuksellisen mentaliteetin kanssa piirtävät Suomesta poikkeuksen Euroopan mittakaavassa.

Asevelvollisuus näyttäytyy yhtäällä suomalaisen itsenäistymistarinan osana, mutta ennen kaikkea oman aikansa tuotteena, joka sai todellisen sisältönsä ja olemuksensa osana 1800-luvun Venäjän imperiumia autonomisena suuriruhtinaskuntana. 1800-luvun lopulla suomalaismielinen eliitti ajoi voimakkaasti asevelvollisuutta suomalaisena puolustusjärjestelmänä, kun taas tänään Suomi kansakuntana ja etenkin kansalaiset kannattavat asevelvollisuutta Suomen keskeisenä puolustusratkaisuna ja pitävät sitä lähes pyhänä järjestelmänä, josta ei tule luopua.

Asevelvollisuuden voima on vahvasti aistittavissa tämän päivän puolustuspoliittisissa keskusteluissa. 1800-luvulta alkanut prosessi jäsentää nykyistä suomalaista puolustus- ja turvallisuuspolitiikkaa koskevaa keskustelua, mutta ennen kaikkea asevelvollisuuden voima on osoittautunut merkittäväksi elementiksi Suomen kansallisen identiteetin kannalta.

Asiasanat:

Suomi, asevelvollisuus, ulko- ja turvallisuuspolitiikka, identiteetti, puolustusvoimat

Arto Nokkala - Tutkimustiivistelmä

Suomalainen asevelvollisuus ja puolustusvoimien henkilöstörakenne kansainvälisissä muutospainneissa

Tutkimuksessa haetaan vastauksia siihen, millaisia syötteitä sodankäynnin muutos, Euroopan integraatio sekä Yhdysvaltain politiikka ja strategia tuottavat asevoimien ammattilaistumisen ja asevelvollisuuden politiikkaan Suomessa 2000-luvun alussa. Ammattilaistumista tarkastellaan kulttuurisessa näkökulmassa ennen muuta normien leviämisenä ja vastaanottona.

Asevoimien ammattilaistamiseen vaikuttava eurooppalainen normipaine ei ole kovin voimakas. Siinä integraatioon liittyvä on merkittävämpi kuin Yhdysvaltojen aiheuttama, mutta jättää huomattavasti tilaa kansallisille ratkaisuille.

Uusien uhkien käsittely on toistuvana ja hallitsevana puhetapana vahvistunut suomalaisessa keskustelussa vuosina 2001-2004. Venäjää pidetään yhä merkittävimpänä Suomea asevoivana sotilaallisena uhkana.

Yleinen asevelvollisuus, alueellinen puolustus, koko maan puolustaminen ja maanpuolustustahto ovat tulleet pääkäsitteiksi. Niitä avataan useimmiten niukasti mutta linkitetään keskenään tiiviisti. Pääkäsitteistä maanpuolustustahtoa työestetään vähiten. Uusia puhetapoja on noussut esiin ennen muuta Nato-keskustelun sekä Suomen kansainvälistä vastuuta, solidaarisuutta ja riippuvuutta painottavissa yhteyksissä.

Asevelvollisten valikointi ja vapaaehtoisuus ovat tulleet keskusteluun ilman, että pääkäsitteitä on uudelleenmääritetty. Puolustuksen kehittäminen sisältää jo ammattilaistumista, mutta varsinainen ammattiarmeijapuhe puuttuu lähes kokonaan.

Suomalainen sotilaallis-poliittinen kulttuuri ja sen myötä asevelvollisuus ja puolustusvoimien henkilöstörakenne ovat varsin vastustuskykyisiä kansainvälisille muutospainneille. Pitkälle menevää ammattilaistumista estää yhä se, että puolustusvoimia ja maanpuolustusta edellytetään kehitettävän ennen muuta Suomen alueellisen koskemattomuuden puolustamiseksi. Tämän tilanteen mahdollistaa erityinen yhteisöllisyys, jota puolustusvoimien ja suomalaisen yhteiskunnan suhteissa on tuotettu.

Puolustusvoimia kyettäneen Suomessa ammattilaistamaan mutta varsin maltillisesti ja etenkin kansainvälisiä kriisinhallintatehtäviä varten. Varusmieheksi otettavien määrä voi tuskin kuitenkaan paljon laskea. Ammattiarmeijaan siirtyminen näyttää nyt mahdottomalta. Parhaimmat edellytykset on todennäköisesti yhtenäisyyttä tavoittelevalle mutta jonkin verran supistuvalle asevelvollisuusarmeijalle, jos sen ammattilaistuva osa kyetään pitämään kokonaisuuden kiinteänä osana. Lisäksi paljon riippunee reserviin koulutetun henkilöstön integroinnista kokonaisuusmaanpuolustuksen tehtäviin.

Puolustusvoimat ja muut maanpuolustusorganisaatiot ovat Suomessa pystyneet vaikuttamaan siihen, että asevoima on poikkeuksellisen vahvasti institutionalisoitunut. Massa- ja kansanarmeijan perusta ei silti säilyne täysin ennallaan. Suomessa voidaan kuitenkin tehdä sellaisia ammattilaistamisratkaisuja, joissa kansalliset innovaatiot ovat vahvemmin käytössä kuin muualta kopioidut mallit.

Asiasanat:

ammattilaistuminen, asevelvollisuus, asevoimat, sotilaspolitiikka, Suomi, turvallisuus- ja puolustuspolitiikka, puolustusvoimat

Sisällysluettelo

I SUOMALAINEN ASEVELVOLLISUUS. HISTORIALLINEN KAARI, KEHITYS JA KANSALLINEN OLEMUS - Kari Laitinen

1.	Johdanto	7
1.1.	Tutkimuksen teemallinen jäsentely	8
1.2.	Tutkimusasetelma	12
2.	Teoreettinen viitekehys ja metodi	14
2.1.	Ulko- ja turvallisuuspolitiikan diskursiivisuus.....	15
2.2.	Asevelvollisuuden voima	20
2.3.	Suomen tietä luomassa	22
3.	Kansakunnan ja valtion muuttuvat käsitteet	24
4.	Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan kehys kylmän sodan jälkeen	27
4.1.	Suomen turvallisuuspoliittiset lähtökohdat ja identiteetti	27
4.2.	Kylmän sodan jälkeinen Suomi	29
4.3.	Kysymys Venäjästä	31
4.4.	Linjanvetoa ja tulkintaa epävarmuuden tilassa	31
5.	Sotalaitosjärjestelmä ja kansakunnan puolustaminen	33
5.1.	Yhä tehokkaammat sotakoneistot	35
5.2.	Yksilön ylittävä velvollisuus.....	36
5.3.	Asevelvollisuus ajattomana käsitteenä.....	39
5.4.	Asevelvollisuuden historiallinen kaari	40
5.5.	Suomalainen sotalaitosjärjestelmä	41
5.5.1.	Suomen sotalaitosjärjestelmän kehitys	43
5.5.2.	1800-luvun kansallinen debatti näkyy yhä.....	45
5.5.3.	Kiiivas keskustelu asevelvollisuudesta	49
5.5.4.	Suomi osana kansainvälistä järjestelmää	51
5.5.5.	Kohtalonyhteys Venäjän imperiumiin	51
5.5.6.	Kansakunnan rakentaminen	55
5.5.7.	Itsenäisyyttä edeltävän ajan yhteenveto	56
6.	Itsenäisyyden ajan asevelvollisuuden rakentuminen ja kehittyminen	57
6.1.	Kohti sota	59
6.2.	Talvisodan henki	60
6.3.	Kylmän sodan aika — rajoitettu puolustus	63
6.4.	Maanpuolustustahdon muokkaaminen ja ylläpito.....	66
7.	Asevelvollisuuden kieli ja jatkumot.....	69
7.1.	Tarina suomalaisesta asevelvollisuudesta	70
7.2.	Suomalaisen asevelvollisuuden diskurssit	71
7.3.	Historiallinen ulottuvuus säilynyt voimakkaana.....	74
7.4.	Suomalaisuuden määrittäminen — Suomi on “Lalli”	75
7.5.	Suomalaisuuden puolustuksellinen mentaliteetti	77
7.6.	Sankarisotilas	78
7.7.	Kansallinen kokonaismaanpuolustus	82

8.	Kylmän sodan jälkeinen Suomi	84
8.1.	Jälkimoderni EU-Suomi.....	85
8.2.	Suomen kansallinen identiteetti — talvisodasta 2000-luvun murrokseen	86
8.3.	Puolustusvoimia kohtaavat haasteet.....	91
8.4.	Kansallinen vai kansainvälinen puolustusidentiteetti?	95
8.5.	Kansalaisten mielipide korostaa menneen merkitystä	97
9.	Globalisaation vaikutus ja muutos	99
9.1.	Kansainvälisen ja kansallisen vedenjakajalla	101
10.	Lopuksi.....	104
11.	Epilogi.....	106
12.	Tutkimusaineisto ja -kirjallisuus.....	107

II SUOMALAINEN ASEVELVOLLISUUS JA PUOLUSTUSVOIMIEN HENKI- LÖSTÖRAKENNE KANSAINVÄLISISSÄ MUUTOSPAINNEISSA - Arto Nokkala

1.	Johdanto	119
2.	Asevoimien ammattilaistuminen Euroopassa	120
3.	Asevoimien ammattilaistuminen yhteiskunnallis-poliittisena muutoksena 129	
3.1	Ammattilaistumisen käsite.....	129
3.2	Kulttuuri ja sotilaspolitiikka.....	136
4.	Sodan muutos.....	143
4.1	Sotilaallinen ”toinen”	143
4.2	”Omat”	153
4.3	Sodan kuva	161
5.	Euroopan integraatiot.....	166
6.	Yhdysvaltain hegemonia, politiikka ja strategia.....	170
7.	Ammattilaistumisen kansainvälinen haaste	177
8.	Suomalaiset ideat	183
8.1	Lähtökohdat	183
8.2	Mikä meitä uhkaa?	185
8.3	Missä on Suomen sotilaallinen koti?	194
8.4	Millainen asevoima ja miksi?	197
9.	Pohdinta	211
9.1	Suomalainen sotilaallis-poliittinen kulttuuri.....	211
9.2	Johtopäätöksiä.....	219
10.	LÄHTEET.....	225

ESIPUHE

Tutkimus Suomalaisen asevelvollisuuden kaari ja haasteet koostuu kahdesta osasta. Kari Laitisen Suomalainen asevelvollisuus. Historiallinen kaari, kehitys ja kansallinen olemus sekä Arto Nokkalan Suomalainen asevelvollisuus ja puolustusvoimien henkilöstörakenne kansainvälisissä muutospaineissa.

Tutkimukset nojaavat monin säikein ja teemoin toisiinsa, mutta omaavat myös erilaiset tutkimukselliset näkökulmat. Kari Laitisen työn keskipisteessä ovat Suomen asevelvollisuutta ja siten kansallista puolustusta koskevat historialliset tekijät ja teemat. Arto Nokkala tutkii viimeaikaisen kansainvälisen muutoksen suomalaiselle asevelvollisuudelle tuottamia normatiivisia haasteita ja niiden vastaanottoa.

Molemmat tutkimukset ovat tehty ennen valtioneuvoston julkistamaa selontekoa "Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2004". Tutkimustyö alkoi helmikuun puolivälissä ja päättyi elokuun lopussa vuonna 2004. Tutkimuksen julkistaminen siirtyi kuitenkin vuoden 2005 puolelle. Odotteluaikana syyskuun jälkipuolella valtioneuvosto ehti antaa eduskunnalle uusimman turvallisuus- ja puolustuspoliittisen selontekonsa. Sitä ei siis enää ehditty ottaa mukaan tutkimusaineistoon.

Tutkimushankkeen tarkoituksena on ollut tuottaa aineksia eri tasoilla tapahtuvalle päätöksenteolle tekijöistä, jotka saattavat rajata vaihtoehtoja ja asettaa päättäjille reunaehdoja tai avata uusia mahdollisuuksia. Tutkimus on politiikkasuuntautunutta, mutta siinä ei kuitenkaan ole tarkoitus tehdä poliittista suositusta jonkin tulevaisuuden vaihtoehdon puolesta.

Tutkimushankkeet nojaavat julkiseen materiaaliin ja edustavat normaalia akateemista tutkimustyötä. Tutkimukset ovat siten tekijöidensä käsialaa ja edustavat vain heidän näkemyksiään.

Kari Laitinen Arto Nokkala

SUOMALAINEN ASEVELVOLLISUUS

Historiallinen kaari, kehitys ja kansallinen olemus - Kari Laitinen

1. Johdanto

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan Suomen asevelvollisuuden historiallista kehitystä suomalaisen yhteiskunnan ja kansakunnan rakentumisen valossa. Tämä tutkimus sisältää Kari Laitisen osuuden kokonaistutkimuksesta, jonka alkuperäinen hankenimi oli: ”Suomalaisen asevelvollisuuden kansalliset ja kansainväliset ”reunaehdot”.” Tässä osatutkimuksessa kansainvälinen ulottuvuus ei nouse huomion keskipisteeksi, vaan Suomen asevelvollisuutta ja siten kansallista puolustusta koskevat tekijät ja teemat. Tutkimus on luonteeltaan selvittävää perustutkimusta, jonka tarkoitus tuottaa tietoa suomalaisesta asevelvollisuudesta yhteiskunnallisena ilmiönä samoin kuin tuoda esiin niitä tekijöitä, jotka sen sisältöön vaikuttavat tänään ja tulevaisuudessakin.

Tämän käsillä olevan osatutkimuksen rakenne on lyhyesti todeten seuraavanlainen. Tutkimuksessa luodaan pitkä suomalaista asevelvollisuutta tutkiva ja pohtiva historiallinen kaari, jota leimaa poikkitieteellinen ote. Tämä tarkoittaa sitä, että suomalainen asevelvollisuus on pitkän ajan kuluessa monin säikein ja sitein kansakuntaamme nivoutunut, että sen ymmärtämiseen ei esimerkiksi riitä historiallisten tapahtumien raportointi. Tarvitaan monipuolista tutkimuksellista otetta, jotta asevelvollisuus erityisesti suomalaisena ilmiönä kyetään ymmärtämään. Moniulotteisen analyysin lisäksi ne historialliset tapahtumat, jotka suoraan liittyvät asevelvollisuuteen ja tekijät jotka ovat merkittäviä asevelvollisuuden yhteiskunnallisen voiman ymmärtämiselle nousevat tutkimuksessa esiin.

Tästä tutkimuksellisesta rikkaudesta seuraa, että raportissa nostetaan esiin erilaisia käsitteitä, teoreettisia lähestymistapoja ja pyritään hyödyntämään erityyppistä tutkimusaineistoa, jotta lopputuloksena olisi mahdollisimman kattava ymmärrys suomalaisen asevelvollisuuden olemuksesta. Tutkimusprosessin aikana tuli selväksi lähes loppumaton tutkimusaineiston olemassaolo, jonka avulla ja kautta suomalaista asevelvollisuutta voisi lähestyä. Tutkimukset ovat kuitenkin rajallisia prosesseja, mikä merkitsee, että kaikkea kiinnostavaa ja olemassa olevaa aineistoa ei ole mahdollista käydä läpi. Toisaalta tämä antaa mahdollisuuden jatkotutkimukseen, mutta toisaalta uskon, että samasta tutkimusasetelmasta asiaa tarkastellen ei lopputulos olisi merkittävästi muuttunut. Todennäköisesti tarkastelu olisi saanut vieläkin moniulotteisemman luonteen.

Toisin sanoen, tämä tutkimus ei noudata perinteistä tutkimusasetelmaa siinä mielessä, että olisi vain yksi teoreettinen lähestymistapa ja metodinen ote, joiden avulla yhtä tiettyä tutkimuskysymystä analysoidaan. Yleispiirteenä tutkimuksessa on konstruktivistinen ajatus yhteiskunnallisesta tiedosta ja sen olemuksesta sekä ennen kaikkea sen rakentumisesta tietyssä kontekstissa. Tämä tarkoittaa käytännössä, että suomalainen asevelvollisuus niin ideana kuin käytäntönäkin on sekä tietoisesti luotu että rakentunut monien kansallisten ja kansainvälisten tapahtumien tuotoksena. Tästä

puolestaan seuraa, että asevelvollisuus ei ole mikään luonnonlaki tai deterministinen voima, joka väistämättä säilyy nykyisessä muodossaan.

Ajallisesti tutkimus kattaa autonomian ajasta tähän päivään sisältyvän ajanjakson. Tämä ratkaisu perustuu siihen tosiasiaan, että Suomessa asevelvollisuus otettiin käyttöön virallisesti 1878 ja tuolloin luotiin se perusta, johon asevelvollisuus edelleen nojaa. Toiseksi, tuolloin käydyt keskustelut muistuttavat hämmästyttävästi tänä päivänä käytyä keskustelua asevelvollisuuden ja kansallisen puolustuksen perusteista.

Tutkimuksen rakenne koostuu seuraavista pääluvuista. Johdannossa tuodaan esiin yleisiä teemaan tekijöitä, jotka koskettavat niin tutkimushanketta kuin tutkittavaa aiheuttakin. Johdantoa seuraa tutkimusasetelman läpikäynti, jossa yksittäisiä tutkimuskysymyksiä tuodaan esiin. Niiden tarkoitus on enemminkin antaa lukijalle käsitys siitä, mitä on tutkittu ja millaisia vastauksia etsitty. Toisaalta tutkimuskysymysten tarkoitus on toimia myös lukijan virittäjinä käsillä olevaan moniulotteiseen teemaan.

Yksittäisten tutkimuskysymysten jälkeen tuodaan esiin melko pintapuolisesti teoreettis-käsitteellisiä välineitä, joiden avulla suomalaisen asevelvollisuuden olemusta pyritään avaamaan. Samaan osaan kuuluu Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan yleiskartoitus, joka on tarpeen varsinkin asevelvollisuuden nykyaikaa koskevien kysymysten tarkastelussa. Tämän jälkeen tarkastelu keskittyy suomalaisen sotalaitosjärjestelmän rakentumiseen ja siihen sisältyvien tutkimusteemojen ja puhetapojen (diskurssien) luotaamiseen. Raportointi etenee Suomen puolustusvoimien historiallisella mutta yleisluonteisella tarkastelulla, jossa pyritään kiinnittämään huomio asevelvollisuuden kannalta olennaisiin seikkoihin. Tämä tarkastelu päättyy kylmän sodan aikaan.

Tutkimuksen viimeinen osio koostuu luvuista, joissa käsitellään mm. suomalaisuuden puolustuksellista mentaliteettiä¹ ja kylmän sodan jälkeistä keskustelua Suomessa sekä globalisaation esiin nostamia tekijöitä, jotka vaikuttavat sekä suoraan että välillisesti suomalaiseen yhteiskuntaan ja siten asevelvollisuuteen.

1.1. Tutkimuksen teemallinen jäsentely

Suomalainen yhteiskunta on muutoksessa. Kansainvälinen järjestelmä on muutoksessa. Sotaa ja sodankäyntiä aiemmin kuvanneet määritykset ovat muutoksessa. Euroopassa yhä useampi valtio on luopunut tai luopumassa asevelvollisuudesta. Uudet Naton jäsenet kuten Latvia ja Liettua sekä Viro ovat luopumassa aluepuolustuksesta ja asevelvollisuudesta². Kaiken kaikkiaan niin ympäröivä yhteiskunta kuin

¹ Ks. Peltonen 1998, 21, joka korostaa, että suomalainen mentaliteetti ei ole vain ”yksi”, vaan tulisi puhua useammasta erilaisesta mentaliteetistä. Mentaliteetin Peltonen määrittää joksikin, joka on ”suhteellisen pitkäaikainen ilmiö, koska siihen sisältyy niin paljon julkilausumatonta, kanssaihmisiltä, etenkin edelliseltä sukupolvelta, opittua ja automaattisiksi reaktiovalmiuksiksi muuntunutta”. Suomalainen puolustuksellinen mentaliteetti täyttää nämä kriteerit.

² Viimeisen kymmenen vuoden ajan suomalaiset upseerit ovat kouluttaneet Viron asevoimia seurauksena, että Viron nykyinen sotalaitosjärjestelmä noudattaa hyvin suuresti suomalaista esikuvaansa. Viron NATO- ja EU-jäsenyys muuttuvat asetelmaa tasaveroisemmaksi sekä tuo tiettyä varovaisuutta Suomen ja Viron välisiin sotilaspoliittisiin suhteisiin. Viron tuleva NATO-jäsenyys pakottaa senkin muokkaamaan omaa sotalaitosjärjestelmäänsä.

turvallisuusympäristömmekin on muutoksessa. Euroopan integraatioprosessin puitteissa keskustellaan eurooppalaisen armeijan luomisesta, Suomen Nato-jäsenyys ja sen seuraukset puhuttavat suomalaisia. Lisäksi suomalainen yhteiskunta on yksilöllistynyt, jolloin voidaan pohtia sitä, mitä sana asevelvollisuus tarkoittaa. Historiallisesti kyse on yksilön velvoitteista kansakuntaa ja valtiota kohtaan sekä päinvastoin — ovatko nämä perustekijät muuttumassa, ja jos niin mihin suuntaan? Millaisessa maailmassa ja yhteiskunnassa suomalainen asevelvollisuus toimii tulevaisuudessa?

Kesään 2004 saakka Suomessa käyty melko vähäinen julkinen keskustelu ja lähinnä ns. virallisten tahojen antamat lausunnot viittaavat siihen suuntaan, että asevelvollisuus yhdessä aluepuolustuksen kanssa säilyy Suomen puolustuspolitiikan kulmakivenä. Tästä esimerkkinä on valtioneuvoston syyskuussa julkistama turvallisuuspoliittinen selonteko, joka edelleen hyvin voimakkaasti korostaa asevelvollisuuden merkitystä Suomen puolustukselle³. Selonteko sisältää myös niitä tekijöitä, jotka nousevat esiin sekä tässä että Arto Nokkalan osatutkimuksessa. Suomalaisessa asevelvollisuutta koskevassa keskustelussa korostuu asevelvollisuuden säilyttämistä puoltavat turvallisuuspoliittiset ja taloudelliset argumentit, jotka osoittavat yleisen asevelvollisuuden olevan edelleen keskeinen elementti suomalaisen yhteiskunnan puolustuksessa.

Tämän tutkimuksen kannalta esiin nousee kaksi erityisempää seikkaa, jotka luovat eräänlaisen yleisen kehyksen analyysille. Ensimmäinen tekijä koskee sitä tosiasiaa, että ainakaan julkisessa keskustelussa ei viitata asevelvollisuuden yhteiskunnalliseen merkitykseen kansakunnan ja kansalaisten eräänä merkittävänä identiteettiä tuottavana (konstituivana) ja ylläpitävänä elementtinä. Toiseksi, huolimatta tämänhetkisestä sitoutumisesta asevelvollisuuteen myös tulevaisuudessa Suomi muodostaa huomattavan poikkeaman kansainvälistä kehitystä tarkastellen. Poikkeus tarkoittaa, että Suomen pysyttäytyessä asevelvollisuuden tiellä Suomi eroaa yleiseurooppalaisesta kehityksestä, ja toiseksi asevelvollisuuden merkitys sekä suomalaisessa yhteiskunnassa että suomalaiselle identiteetille säilyy yhä huomattavana. Nämä tekijät yhdessä ja erikseen luovat syyn ja laajan analyysikehyksen tehtävälle tutkimukselle.

Tämä tutkimus pyrkii tarkastelemaan asevelvollisuutta suomalaisena ilmiönä ja yhteiskunnallisesti rakentuneena sekä siten muuttuvana ja kehittyvänä tekijänä. Asevelvollisuus jo ”syntyessäänkin” 1800-luvun lopun Suomessa oli voimakkaasti sekä kansallisen että kansainvälisen ulottuvuuden läpäisemä. Yhtä hyvin tänään kansainvälinen kehitys — yleiseurooppalainen puolustuspolitiikka yhdessä globalisaation ja taloudellisen kehityksen myötä tuottavat huomattavia muutostekijöitä myös suomalaiselle asevelvollisuudelle. Suomalaisen yhteiskunnan ja turvallisuuspolitiikan toimijoiden tulee tämä huomioida merkittävänä muutostekijänä, joka ei ainoastaan haasta Suomen turvallisuuspoliittisia ratkaisuja, vaan myös luo uudenlaisia elementtejä kansallisen identiteetin rakentamiselle.

Suomessa tehty laaja-alainen turvallisuuspoliittinen tutkimus on keskittynyt pohtimaan esimerkiksi Nato-jäsenyyden etuja ja haittoja tai Euroopan unionin turvallisuuspoliittista kehitystä⁴. Kysymys asevelvollisuudesta yhteiskunnallisena ja puolustuspoliittisena

³ Ks. Valtioneuvoston selonteko 2004, 8.

⁴ Ks. MTS:n tutkimukset ja esim. PLM:n raportti mahdollisen liittoutumisen merkityksestä, 2004.

ratkaisuna on toistaiseksi jäänyt syrjään näistä keskusteluista. Voidaan ajatella, että kylmän sodan jälkeen Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan ja myös tutkimuksen painopiste on ennen kaikkea ollut taloudellis-poliittista. Tällä hetkellä voidaan kuitenkin nähdä useita niin sisäisiä kuin ulkoisiakin tekijöitä, jotka asettavat haasteita Suomen asevelvollisuudelle ja sotalaitosjärjestelmälle.

Tutkimuksen lähtökohtana ja perusolettamuksena on siis, että Suomi yhteiskuntana ja Suomen asema kansainvälisessä yhteisössä on muuttunut. Se on muuttunut pääosin Suomesta riippumatta. Tässä tutkimuksessa tarkastellaan sitä, kuinka Suomi kansakuntana ja valtiona on yhtäällä kiinni vahvoissa perinteissä, mutta toisaalta huomattavien muutosten edessä. Tutkimuksen keskeisenä huomionkohteena on asevelvollisuus, joka asetetaan tähän tutkimukselliseen murroskohtaan. Tutkimuksessa pohditaan siten muospaineiden alla olevaa kansallista turvallisuuspoliittista identiteettiämme — yksilön, kansakunnan ja valtion suhdetta asevelvollisuudesta käsin nähtynä. Toisin sanoen, tutkimus ei ole perinteisessä mielessä kapeaa turvallisuuspoliittista tutkimusta, vaan pyrkii ymmärtämään laajempia sekä syvempiä muutostrendejä, jotka sinällään konkretisoituvat mm. asevelvollisuutta koskevissa ratkaisuissa. Kysymys voidaan asettaa koskemaan sitä, millaisista muutostekijöistä on kyse — pakottavatko ne kenties muuttamaan järjestelmän kokonaan vai onko mahdollista luoda jonkinlainen "uusi versio" tai välimuoto vanhan ja uuden välille?

Kylmän sodan jälkeisessä Euroopassa asevoimien ammattilaistuminen on yksi keskeisimpiä sotilaallisen voiman muodostukseen liittyviä ilmiöitä. Sen yleisimpänä muotona on varusmiesten yhä suurempi valikointi rauhanaikaiseen palvelukseen, mutta useat maat ovat myös siirtyneet tai ovat siirtymässä palkattuun, vapaaehtoiseen ja esimerkiksi täysammattilaiseen asevoimaan. Suomi on yksi niitä harvoja valtioita, joka on tähän asti pitänyt kiinni siitä, että mahdollisimman moni mies saa sotilaskoulutuksen. Suomi eroaa tässä suhteessa toisista pohjoismaista.⁵ Keskeinen argumentti Suomessa on geopolitiittinen sijaintimme ja siten Venäjään liittyvä menneisyys sekä tulevaisuuden epävarmuus. On kuitenkin täysin mahdollista, että Suomi myös jatkaa tällaista sotilaspolitiikkaa. Kansainvälinen ja valtiosisäinen kehitys saattavat kuitenkin aiheuttaa kasvavia, tähän politiikkaan kohdistuvia muospaineita, joita voidaan tarkastella sekä poliittisella että kulttuuris-yhteiskunnallisella tasolla.

Tämän muutoksen tutkimus on ollut Suomessa verraten vähäistä, vaikka aiheesta onkin alettu, edes jossain määrin, käydä julkista keskustelua. Osaltaan tämä lienee seurausta siitä, että Suomen turvallisuuspolitiikkaa koskevaa peruslinjaa ei haluta muuttaa ja siten haasteita ei ole koettu vakaviksi ja tutkimuksen arvoisiksi. Lisäksi voidaan ajatella, että tutkimuksen tulosten on saatettu pelätä heikentävän yleisen asevelvollisuuden suosiota, maanpuolustustahtoa sekä alueellista puolustusjärjestelmää sellaisessa muodossa, johon valtioneuvoston selontekojen aikakaudella on pyritty⁶. On silti myös mahdollista, että Suomi itse asiassa seuraa yleistä kehityssuuntaa, mutta tekee sen vaihteittain ja omia, erityisiä sovellutuksia hakien. Kyse on murroksen ajasta, joka näyttäytyy monin eri tavoin suomalaisessa yhteiskunnassa, ei siis ainoastaan turvallisuuspolitiikan osalta.

⁵ Ks. esim. Friis 2004 Norjan asevoimien kehityksestä ja Longhurst 2004 Saksan suhtautumisesta asevelvollisuuteen.

⁶ Ks. kansalaisten vahva kannatus nykyisille ratkaisuille Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunnan tiedotteet ja katsaukset 1997-2004.

Edellä mainitun valossa tutkimuksen erityisenä tavoitteena on piirtää laaja-alainen ja historiallinen kaari suomalaisen asevelvollisuuden synnystä ja kehityksestä tähän päivään saakka. Kaarta piirrettäessä nousee esiin useita asevelvollisuutta koskevia ajattelu- ja puhetapoja, jotka ovat muotoutuneet pitkän ajan kuluessa ja nyt näyttävät kohtaavan muutoksenalaisen ympäristön. Tällöin nämä monet lähes muuttumattomiksi tosiasioiksi mielletyt tekijät kohtaavat erityyppisiä haasteita ja muospaineita. Tämä osatutkimus pyrkii luomaan moniulotteisen kuvan suomalaista asevelvollisuutta kohtaavista muutostekijöistä. Tästä syystä tutkimuksen luonne on poikkitieteellinen.

Tutkimuksessa selvitetään niitä moniulotteisia tekijöitä, joita suomalaisen asevelvollisuuden taustalla on. Tutkimus tuo esiin mm. sen kuinka monitahoinen ilmiö asevelvollisuus on ja samoin tutkimusraportti alleviivaa suomalaisen asevelvollisuuden rakentumista monien tekijöiden summana. Sisäiset kansalliset yhteiskunnalliset tapahtumat ja kehityskulut yhdessä kansainvälisten tekijöiden kanssa muodostavat kokonaisuuden ja eräällä tavalla monipolvisen historiallisen kaaren, joka 2000-luvun alussa näyttää elävän jonkinlaista murroskautta. Murroksen tuottavina tekijöinä on, jälleen, sekä kansalliset että kansainväliset tekijät ja tapahtumat. Tutkimus antaa useista näkökulmista rakentuvan kokonaisnäkökuvan tai kartoituksen, jonka avulla on mahdollisuus ymmärtää suomalaista asevelvollisuutta sekä tämän tiedon päälle rakentaa yksityiskohtaisempia ja teknisempiä tutkimusasetelmia tulevaisuutta silmällä pitäen. Tutkimuksessa korostuu asevelvollisuuden huomattava merkitys kansalliselle (turvallisuuspoliittiselle) identiteetille ja asevelvollisuuden laaja-alaisuus yhteiskunnallisena ilmiönä ja lähes muuttumattomalta näyttäytyvänä sosiaalisena faktana.

Suomalaisessa yhteiskunnassa asevelvollisuus merkitseekin hyvin monia erilaisia asioita. Asevelvollisuus Suomessa on: historiallinen käytäntö, puolustuksen kivijalka, kasvatus- ja koulutusjärjestelmä, tasa-arvoa edistävä prosessi, identiteetin keskeinen elementti ja talvisodan ihmeen⁷ eräs keskeinen tekijä jne. Tosin on välittömästi huomautettava, että asevelvollisuus koskee ainoastaan ns. puolta kansakunnasta.

Tutkimuksen historiallinen lähestymistapa on keskeinen niin aineiston kuin sen kuvaamiseen käytettyjen sivujenkin osalta. Tutkimusasetelman lähtökohdista tarkastellen on erittäin mielenkiintoista, että 1700-luvun lopun ja 1800-luvun alussa muutos ns. ammatti- tai palkka-armeijoista asevelvollisuusarmeijaan on käynyt eräänlaisen kehän ja saavuttanut nyt tietyllä tavalla päätepisteensä varsinkin yleiseurooppalaisessa kontekstissa. Suomalaisesta näkökulmasta muutos omaa niin ikään huomattavia rinnastuksia. Jälleen kansainvälinen kehitys korostuu ja heijastuu suomalaiseen puolustusajatteluun. Etenkin asevelvollisuuteen kohdistuu näin ollen muospaineita huolimatta siitä, mitä Suomessa kansallisesti koetaan asevelvollisuutta kohtaan. Turvallisuuspoliittinen yhteistyö niin Naton kuin EU:nkin puitteissa heijastuu niin puolustusrakenteisiimme kuin puolustusta koskevaan politiikkaankin, ja koska asevelvollisuus on niin merkittävässä roolissa maassamme on selvää, että kehitys omaa vaikutusta mm. maanpuolustustahtoomme.

⁷ Ks. Apo 1998, 116, joka kuvaa kuinka suurin myönteinen yllätys, jonka kansa on eliitille tuottanut on juuri talvisodan ihme. Apon näkökulma liittyy eliitin ja kansalaisten välisiin jännitteisiin.

Tutkimuksen sisältö jäsentyy eri tavoin. Ensimmäinen tutkimusta jäsentävä tekijä on aika. Aikajana tutkimuksen osalta jäsentyy neljään eli autonomian aikaan, itsenäisyyden alkuun, talvisodan jälkeiseen ja kylmän sodan aikaan sekä viimeisenä osana kylmän sodan jälkeinen Suomi ja maailma asevelvollisuuden kontekstissa. Tämän tutkimuksen osalta seuraavat kansalliset sekä kansainväliset murroskohdat ja niistä esiin nousevat murroskohdat ovat relevantteja: 1) noin 1860–1880 käyty keskustelu autonomisen Suomen siirtymisestä asevelvollisuusjärjestelmään; 2) 1900-luvun alku ja sortokaudet, jotka heijastuivat kansakunnan identiteetin rakentumiseen, jossa asevelvollisuudella on ollut merkittävä sijansa varsinkin toisen maailmansodan jälkeen; 3) itsenäistymisen jälkeinen aika talvisotaan saakka, jolloin luotiin vaikeissa olosuhteissa perustaa kansalliselle armeijalle, joka mahdollisti mm. sosiaalisen kierron; 4) talvisota ja jatkosodan torjuntataistelut, jotka loivat (esim. kirjallisuuden kautta) keskeisimmän perustan suomalais-kansalliselle tavalle käsittää asevelvollisuuden tarkoitus ja merkitys; 5) kylmä sodan aika ja etenkin päättyminen merkitsivät huomattavaa muutosta, joka nyt toden teolla konkretisoituu yleiseurooppalaisessa kehityksessä ja siten aiheuttaa merkittäviä haasteita Suomen puolustuksen kulmakivelle eli asevelvollisuudelle.

Tutkimus tarkastelee yllä mainittuja murroskohtia ja niiden merkitystä suomalaiselle yhteiskunnalle ja erityisesti asevelvollisuudelle. Tällöin huomionkohteeksi nousevat esimerkiksi yhteiskunnan perusrakenteet ja käsitteet eli kansakunta, poliittinen järjestelmä, identiteetti sekä kysymys vallasta ja valtiosta. Näitä tekijöitä pohditaan läpi tutkimuksen asevelvollisuuden kontekstissa. Tietyt tutkimukselliset näkökulmat nousevat esiin eri ajanjaksoissa. Tämä on aiheuttanut eräänlaisen ongelman raportin rakenteelle ja tästä syystä raportissa nousee esiin tiettyjä puheita eli diskursseja koskevia huomioita eri ajankohdissa. Katsoin kuitenkin perustelluksi sisällyttää huomiot omaan ajalliseen kontekstiinsa, jotta ilmiöiden merkitys nousisi parhaiten esiin.

1.2. Tutkimusasetelma

Tämä tutkimus saa alkunsa suomalaisen asevelvollisuuden synnystä erityisesti 1800-luvun loppupuolen tapahtumien valossa. Suomessa 1800-luvun lopun asevoiman historiallisesta kehityksestä alkanut sekä toiminnallinen että ajatuksellinen (suomalainen puolustusmentaliteetti) kaari ulottuu tähän päivään⁸. On yhtäällä nähtävissä, kuinka silloiset keskustelut — eräänlaiset diskurssit ja kerronnat sekä käytännöt ovat hyvin vallitsevia edelleenkin. Tämä lähes kaksi vuosisataa sitten alkanut kehitys muotoutui Suomen itsenäistymisen myötä sisällissodan antaessa siihen oman leimansa. Asevelvollisuuden kehitys Suomessa ei ole lineaarinen ja deterministinen, vaan asevelvollisuuden kaari sisältää useita ns. murroskohtia, joiden tarkastelu avaa tutkimuskysymystä asevelvollisuudesta sekä luo edellytyksiä ymmärtää nykymuotoista asevelvollisuutta ja siten murroksessa tai haasteiden edessä olevaa suomalaista puolustuspolitiikkaa.

Viimeistään 1800-luvun lopulta alkaneet prosessit ja yhä elävät käytännöt ovat kirkastuneet ja muuttuneet ikään kuin suomalaisen identiteetin ja yhteiskunnan

⁸ Puolustuksellisella mentaliteetilla on myös pidemmät historialliset juurensa kuten myöhemmin käy ilmi.

olennaisiksi pilareiksi ja elementeiksi⁹. Ne ovat muotoutuneet sosiaalisiksi tosiasioiksi¹⁰. Tätä ajattelua yhtäällä tukee mm. historiallinen sijaintimme idän ja lännen rajalla. Geopoliittis-kulttuurinen sijaintimme on merkinnyt, että suomalaiset kansana ja Suomen valtio on omaksunut eräänlaisen puolustuksellisen mentaliteetin, joka on rajoittanut ja yhä rajoittaa vaihtoehtojen pohdintaa, ainakin julkisesti.

Raportissa käsiteltävät tutkimuskysymykset ovat mm.: mitkä kansainväliset tekijät vaikuttivat asevelvollisuuden syntyyn Suomessa? Kuinka Venäjän kehitys ja suurvaltapolitiikan tapahtumat heijastuivat asevelvollisuuden syntyyn Suomessa? Millaisia asevelvollisuutta käsitelleet argumentit olivat, ja mihin ne perustuivat? Kuinka asevelvollisuus rakentui itsenäisessä Suomessa ja millaisia yhteiskunnallisia tekijöitä toisen maailmansodan jälkeisessä Suomessa asevelvollisuuteen ilmiönä liittyi? Tutkimuksen lopussa pohditaan globaalin ajan Suomea, jossa suomalais-kansallinen yhtenäiskulttuuri kohtaa haasteita.

Tutkimuksen keskeinen ja kattava kysymys voidaan muotoilla seuraavasti: Kuinka Suomi tietyllä historiallisella viisaudella, fundamentaalisella esiyymmärryksellä ja esisopimuksella suomalaisesta asevelvollisuudesta varustettuna kykenee sopeutumaan nähtävillä olevaan muutokseen? Millaiset tekijät auttavat sopeutumaan ja mitkä tekijät voidaan luokitella ns. kitkatekijöiksi?

Tutkimuksessa väistämättä sivutaan myös kysymystä maanpuolustustahdosta. Tämä tekijä kulkee työssä tietynlaisena alaviitteenä, johon jatkuvasti ”törmätään”. Sitä ei kuitenkaan ryhdytä tutkimaan esimerkiksi gallupein kuten Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunta. Samoin kuten asevelvollisuus niin myös maanpuolustustahto on tulkinnallinen tekijä, jota lähestytään laadullisin tutkimusmenetelmin sekä empiiristä että tutkimuskirjallisuutta analysoimalla.

Alla olevat tutkimusasetelmat toimivat viitteellisinä kehyksinä tutkimuksessa. Luetellut tutkimuskysymykset ja ulottuvuudet ovat merkityksellisiä myös sellaisenaan, mutta erityisesti niiden arvo tämän tutkimuksen osalta nousee siitä, kuinka niiden avulla nykyinen suomalainen asevelvollisuusjärjestelmä merkittävänä yhteiskunnallisena instituutiona avautuu ja sen kohtaamat haasteet saavat laajemman merkityskokonaisuuden ympärilleen. Tätä kautta voidaan pohtia yhtäällä haasteiden luonnetta sekä mahdollisia ratkaisuja ja niiden merkitystä. Tutkimuskysymyksiin osiin saadaan vastaus ja osa toimii ajatuksia sekä pohdintoja herättävinä ärsykkeinä, koska kyse näyttää olevan muutosprosessista, jonka lopullista suuntaa ja sisältöä on mahdotonta ennustaa.

⁹ Ruotsin vallan aikana mm. Hakkapeliitat loivat tietynlaista kansallista ajatuksellista perustaa suomalaiselle asevoimalle. Lisäksi tuolloin syntyi kansan pariin ajatus siitä, kuinka ns. vieraalla maalla käytyjä sotia tulisi välttää — ajatus, joka kansan keskuudessa ainakin, on hyvin vahva yhä edelleen.

¹⁰ Tämä näkemys nojaa konstruktivismiin ajatuksen siitä, kuinka tieto ja tosiasiat (jatkuvasti) rakentuvat sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja siten on mahdollista, että pitkään eläneet ajatukselliset jatkumot alkavat näyttää muuttumattomilta mielissämme. Suomalainen asevelvollisuus yhdistettynä ns. talvisodan henkeen on juuri tällainen ”fakta”. Ks. konstruktivismista mm. Berger & Luckmann 1966, Wendt 1999 ja Tynjälä 1999.

1) Asevelvollisuuden käsite — historia ja tausta ja kansainvälinen ulottuvuus (mm. asevelvollisuuslaki astui voimaan Venäjällä 1874), Krimin sodan merkitys, sotateknologia ja sodankäynnin muutos ovat seikkoja, jotka osaltaan määrittävät suomalaisen asevelvollisuuden syntyä ja rakentumista sekä auttavat ymmärtämään suomalaisten keskuudessa ennen ja nyt käytyä keskustelua asevelvollisuudesta. Millaisia yhtymäkohtia on nähtävissä tähän päivään?

2) Autonominen Suomi — keskustelu — ketkä olivat keskustelijoita ja kansakunnan mielialan muokkaajia – keitä he ovat nyt; mikä pyrkimys ja tarkoitus? Poliittiset ambitiot? Tästä hetkestä tarkastellen usein näyttää siltä, että mm. asevelvollisuuden kautta halutaan piirtää ja rakentaa modernin ja itsenäisen Suomen kaari, joka alkoi viimeistään 1800-luvun lopulla itsemääräämisoikeutemme lisääntyttä.

3) Millaisia puhetapoja eli diskursseja suomalaiseen asevelvollisuuteen liittyy? Mitkä olivat autonomian ajan keskeisiä teesejä ja argumentteja? Millä tavoin suomalainen puolustuksellinen mentaliteetti on rakentunut, mitä se kertoo suomalaisesta identiteetistä ja turvallisuuspoliittisesta ajattelusta nykyään? Millä tavoin menneet ja nykyiset puhutavat kohtaavat? Millaisin argumentein, nykyisestä perspektiivistä tarkastellen, on asevelvollisuuden menestystarina rakennettu?

Nyt asevelvollisuutta sivuavat teemat ja puhutavat ovat kärjistäen seuraavanlaisia: kansallinen yksimielisyys liittoutumattomuudesta (kuinka kauan säilyy, mitkä tekijät pitävät sitä yllä?); Nato-Suomi-suhde ja ammattilaistuva sekä kansainvälistyvä puolustusvoimat; yleiseurooppalaisen ja sodankäynnin sekä uhkakuvien muutoksen kehitys suomalaisessa puolustuspoliittisessa keskustelussa — millaisin seuraamuksin 2020-luvulle?

4) Asevelvollisuuden historiallinen kaari nykyisten muutostekijöiden valossa: kansallisen ja kansainvälisen ympäristön kohtaaminen (törmäys?). Suomen valtiollisen ja kansallisen (turvallisuuspoliittisen) identiteetin muutos? Suomalaisen yhteiskunnan sisäiset muutostekijät — (post)moderni yhteiskunta ja yksilöllistyminen — mitä merkitsevät (ase)velvollisuus ja vapaaehtoisuus nyky-Suomessa? Missä määrin tilanne muuttuu esimerkiksi sodankäyneiden sukupolven väistyessä? Millaiset kansalliset tekijät ja instituutiot ylläpitävät kansallista asevelvollisuusjärjestelmää — onko tasaveroisuus edelleen keskeinen selittävä tekijä? Kuinka yhdistää (post)moderni informaatiosotaa käyvä puolustusvoimien mielikuva historialliseen ”tuntemattoman sotilaan” – kansanarmeijaan? Alueen ja kansakunnan puolustaminen — mitä kansainvälistyvä puolustus aiheuttaa kansalliselle puolustukselle — vapaaehtoistoiminta, asevelvollisuus ja ammattilaiset suomalaisen yhteiskunnan sisällä?

2. Teoreettinen viitekehys ja metodi

Nykyinen murroksen analyysi ja ymmärrys edellyttävät moniulotteista lähestymistapaa. Kansainvälisten suhteiden ns. uudemmat koulukunnat kuten konstruktivismi, kriittinen teoria ja jälkimoderni suuntaus antavat edellytyksiä luoda riittävän moniulotteinen näkemys hyvin monimutkaisista olosuhteista. Perinteinen poliittisen realismin koulukunnan varaan rakentuva selitysmalli selittää käsillä olevaa muutosta osaltaan,

mutta ei yksistään kykene rakentamaan yhtälöä, jossa myös muut tekijät kuin sotilaallinen voima olisivat riittävällä painokkuudella mukana.¹¹

Tämän tutkimuksen osalta niin sosiologinen kuin kulttuurinenkin lähestymistapa on perusteltu. Esimerkiksi kirjallisuudentutkimuksen hyödyntäminen, vaikkakin suppeassa mielessä, on tuonut kokonaisanalyysiin syvyyttä. Historian osalta vertaileva ja kriittinen lukutapa ovat keskeiset työkalut tutkimuskysymyksiä pohdittaessa. Metodista moninaisuutta sekä tutkimusaineiston "rikkautta" puolustaa asevelvollisuuden moniulottuneisuus ja monimerkityksellisyys suomalaisessa yhteiskunnassa.

Tutkimuksen tavoite on kartoittaa monipuolisesti niin kansallisia, yhteiskunnallisia kuin kansainvälisiä tekijöitä, jotka ovat sekä historiallisesti muokanneet suomalaista asevelvollisuutta että ovat läsnä nykypäivässä 2000-luvun alkupuolella.

2.1. Ulko- ja turvallisuuspolitiikan diskursiivisuus

Kansallinen turvallisuuspoliittinen identiteetti ei rakennu ainoastaan ”koviin” turvallisuuspoliittisiin päätöksentekoihin, vaan sen juuret ovat löydettävissä niin kuvataiteesta kuin kirjallisuudestakin¹². Siten laajempi yhteiskunnallinen asevelvollisuuden analyysi edellyttää perinteisen ulko- ja turvallisuuspoliittisen metodologian ja aineiston lisäksi myös ymmärrystä kansakunnan rakentumisesta. Tällöin kysymys asettuu yksilön ja kansakunnan suhteeseen sekä osaltaan historialliseen analyysiin. Tästä hyvänä esimerkkinä toimii 1800-luvun loppupuolen aikalaiskeskustelut, joissa fennomaanit ja svekomaanit kävivät kiistaa niin yksilöä koskevista velvollisuuksista yhteiskuntaa kohtaan kuin siitä millaisin perustein ”omaa kansallista armeijaa” tulisi rakentaa. Tutkimuksen oletuksena on, että tuon ajan diskurssien ydin on löydettävissä myös tämän päivän asevelvollisuutta koskevista keskusteluista. Tällöin laadullisen tutkimuksen puitteissa usein käytetty metodi, diskurssianalyysi, on erittäin toimiva työkalu.

Diskurssina voidaan pitää yhtenäistä ”ryhmää” lausumia, jotka ikään kuin tuottavat kielen, jotta kyetään keskustelemaan tai viestimään jostakin aiheesta. Esimerkiksi ulko- ja turvallisuuspolitiikka on usein sellainen kokonaisuus, josta ns. asiaan vihkiytyneet puhuvat tai saavat ylipäättään puhua. Tässä yhteydessä nousee esiin tutkimuksen sekä historiallinen että nykyinen kohde eli ”traditoiden portinvartijat” — kuka, kuinka ja missä määrittä asevelvollisuuden historialliset diskurssit? Toisin sanoen, millaisten argumentteihin ja ”puhetapojen” perustalle nykyistä asevelvollisuuden diskurssia ja sitä koskevaa ymmärrystä on rakennettu?

¹¹ Poliittinen realismin oppisuunnan ydin korostaa valtioiden merkitystä sekä niiden turvallisuutta epävarmassa maailmassa on ollut Suomessa erityisen sovelias ja suosittu teoreettinen lähestymistapa kansainvälisiin asioihin.

¹² Turvallisuuspolitiikan (retoriikan ja diskurssien) konstruoinnissa on erityisesti kysymys vakuuttamisesta. Toisin sanoen on luotava uskottavuutta niin omien kuin vieraidenkin joukossa, jotta turvallisuuspolitiikan perusta pitää. Pitkälti kyse on eräänlaisista luoduista illuusioista, joita erilaiset käytännöt sekä konventiot kannattavat. Turvallisuuspolitiikka on erityisesti "tekstejä", joiden varassa ja sisällä varsinainen toiminta, käsitteet ja politiikan sisällöt määritetään. Ks. esim. Laitinen 1999 ja Nokkala 2001.

Diskurssi sijaitsee myös tietyssä kontekstissa – ajassa ja paikassa. Millaisessa ajassa ja paikassa suomalainen käsitys ja ymmärrys asevelvollisuudesta rakentui? Toisaalta millainen aika ja paikka on 2000-luvun Suomi? Tätä todellisuuden rakennelmaa myös jatkuvasti tuotetaan ja uusinnetaan, koska muutoin ne eivät säily.¹³ Millainen asevelvollisuutta koskeva puhetapa (diskurssi) on nyt nousemassa esiin — mikä on sen merkityssisältö, mitä siitä seuraa ym.?¹⁴

Diskurssia eli puhetapaa muuttamalla ja muokkaamalla on mahdollista muuttaa käsityksiä todellisuudesta¹⁵. Esimerkiksi Norman Fairclough korostaa, kuinka diskurssi on teko (vrt. Austin ja Searle — puheaktit), toiseksi hän tuo esiin, kuinka diskurssit ja sosiaaliset rakenteet ovat vuorovaikutuksessa keskenään. Yhteiskunta on vallan¹⁶, kielen, todellisuuden ja diskurssien muodostama ”kokonaisuus” — kuinka esimerkiksi vallitsevat (hegemonistiset) tulkinnat asevelvollisuudesta ylläpidetään, mihin ne nojaavat ja siten ammentavat käyttövoimansa?¹⁷

Historiallisen perspektiivin (diskursiiviset jatkumot) kautta tuodaan esiin, kuinka yhtäällä menneisyys linjaa sekä jäsentää suomalaista turvallisuuspoliittista ajattelua ja siten puolustuspolitiikkaa. Tutkimus analysoi esiin nousevia muutostekijöitä menneisyyden kontekstissa. Muotoutuneet diskurssit luodaan ja asetetaan nykyiseen kontekstiin, jossa lukuisa joukko muutostekijöitä aiheuttaa paineita kyseenalaistaen historiallisten diskurssien kantavuuden.

Tästä seuraa erityisesti se, että tässä nimenomaisessa tutkielmassa korostuvat historian tutkimuksen ”työkalut” yhdessä muiden yhteiskuntatieteellisten tutkimusvälineiden kanssa. Historian tutkijan onnistuminen merkitsee tutkimusongelman asettamista asiayhteyksiinsä — konteksteihinsa. Historian tutkimuskohteet ovat osa laajempaa asiayhteyttä (kontekstia), joita tutkija selvittää lähteiden ja tutkimuskirjallisuuden avulla kriittisesti tulkitsemalla. Historian tutkimuksessa tulee perehtyä aikakauteen ja sen olennaisiin piirteisiin, jotta aikakauden ilmiöiden ja käsitteiden kuvaaminen sekä käsitteellistäminen mahdollistuisi.

Toisin sanoen tutkimuksen pyrkimys on ymmärtää aikakauden toimijoita ja olosuhteita keskittyen spesifiin ongelmaan tai tutkimuskysymykseen – suomalaiseen asevelvollisuuteen.¹⁸ Tämän tutkimuksen kohteen ymmärtäminen ja selittäminen

¹³ Asevelvollisuutta koskevien diskurssien inter-tekstuaalisuus — diskurssit sisältävät elementtejä myös menneestä — vrt. käsitteiden johdannaisuus, jolloin korostuvat yhtäällä tekstin, diskurssin ja todellisuuden konstruktivistinen luonne.

¹⁴ Kansalliset omakuvat ja käsitykset ovat niin ikään hyvin usein erilaisten koulutusprosessien ja kasvatuksen tuotoksia.

¹⁵ Vrt. keskustelu Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan linjasta – puolueettomuuspyrkimysten kautta turvatakuiden Eurooppaan. Olennaista on käsitteiden ja linjojen määrittäminen – kuinka asevelvollisuuden tulevaisuus määritetään? Missä ja kuinka sekä kenen toimesta muutos tapahtuu on merkittävä tutkimuksellinen seikka.

¹⁶ Ks. Foucault ja valta esim. Pulkkinen 1998, 96-103 ja Tontti 1999, 1-10.

¹⁷ Ks. myös Austinin ja Searlen teokset.

¹⁸ Vastaavanlainen perehtyminen kansainvälisten suhteiden tieteenalalla tapahtuu tutkimalla kirjallisuutta, virallisia dokumentteja ja esimerkiksi tiedotusvälineissä julkaistua materiaalia. Voidaan todeta, että ns. lähtökohtaisesti ja metodologisessa mielessä ei tieteenalojen välillä ole suuria

rakentuu siis käsitteellisen analyysin, kronologisen tarkastelun ja kansallisen sekä kansainvälisen kontekstin rakentumisen ja niiden analyysin varaan. Tutkielman yleistä otetta voidaan kenties pitää heuristisena eli keksivänä tai kysyvänä, joka yhdistyessään kriittiseen analyysiin tuottaa moniulotteisen tulkinnan suomalaisen asevelvollisuuden olemuksesta.

Tutkimuksessa käytettyjen (kriittisten) teoreettisten välineiden ja työkalujen synteesi merkitsee mahdollisuutta johonkin. On muistettava, että erityisesti politiikan ja turvallisuuskysymysten tutkiminen ei ole arvoista riippumatonta, vaan sisältää joko avoimia ja/tai piilotettuja valintoja sekä normatiivisia oletuksia. Täten tulkinnallinen pluralistisuus on mielestäni perusteltua, vaikka on ymmärrettävää, että eri näkemysten yhteensovittaminen sisältää jännitteitä. Näiden seikkojen huomioonottaminen samalla muistaen, kuinka hyvä teoria on käytännöllinen, on nähdäkseni perusteltua pyrkiä luomaan kattava kokonaiskuva.

Turvallisuuden monialaisuus

Kansainvälisessä politiikassa oli merkittävää siirtyminen kylmän sodan aikana puolustuksesta turvallisuuteen, jolloin turvallisuus alkoi kattaa kaiken perinteisen hallintaideologian mielessä – turvallisuus ideana läpäisi yhteiskunnat¹⁹. Kylmän sodan aikana oli ymmärrettävää, että valtion koskemattomuuden ja rajojen puolustaminen oli niin merkittävällä sijalla. Tämä heijastuu myös nykyhetkeen. Turvallisuutta koskevassa keskustelussa on edelleen nähtävissä voimakasta taipumusta siihen, että vanhasta keskustellaan osittain uuden kielen avulla²⁰. Voidaan siis ymmärtää ja tulkita, kuinka vanhat turvallisuuden traditiot, käytännöt ja kieli vallitsevat sekä ohjaavat niin keskustelua kuin sitä pohtivaa teoretisointiakin.²¹ Tämä näkyy erityisen hyvin suomalaisessa turvallisuuspoliittisessa keskustelussa ja siten asevelvollisuutta koskevissa ajatuksissa.

Esimerkkinä todellisuuden rakentumisesta ja kielen merkityksestä on kansallinen turvallisuus tai etu tai intressi. Kansallisen edun tai intressin käsite on (ydin)arvoihin perustuva sosiaalinen konstruktio, joka käsittää sen mitä katsotaan tarvittavan valtion ulkopolitiikan hoitamiseksi. Suomalainen käsitys korostaa ennen kaikkea asevelvollisuuteen nojaavaa itsenäistä puolustusta. Käsitteellä ei ontologisessa mielessä ole mitään määrättyä muotoa tai sisältöä, mutta sen artikulointi kansalliseksi pakottaa kysymään, kuka ja millä perustein voi konstruktion tuottaa? ulko- ja turvallisuuspolitiikan käsitteistöä (myös asevelvollisuus) käytetään usein ns. annettuna faktana, jonka sisällöstä tai muodosta ei käydä keskustelua, vaikka konsepti onkin erityisesti sosiaalisesti rakentunut konstruktio.

Kansallisen edun politiikka ymmärrettynä pysyvänä oppirakennelmana, johon politiikka vahvasti sidotaan saattaa aiheuttaa huomattavia ongelmia, jos siihen sitoudutaan liian voimakkaasti. Kyky muuttaa ajattelua ja sen perusteita nopeastikin on joskus tarpeen

eroja.

¹⁹ Ks. esim. Klein 1994.

²⁰ Fierken 1999, 223 mukaan “Kylmän sodan päättyemisessä ei niinkään ollut kyse voittamisesta tai häviämisestä kuin valinnasta kahden erilaisen turvallisuuspuolelman välillä”.

²¹ Suomen osalta vanha ajattelu näkyy perinteisten turvallisuusuhkien korostamisena - uusi ajattelu taas alleviivaa yhteistyön merkitystä.

jatkuva muutoksen virrassa.²² Suomalainen yhteiskunta on muuttunut nopeassa tahdissa, mutta turvallisuuspoliittinen keskustelu on edelleen tietyllä tavalla rajoittunutta. Tilanne viittaa siihen suuntaan, että virallisen ulkopoliittikan konsensuksen murtumiseen ei ehkä sittenkään ole vielä sopeuduttu.

Toimintaamme varjostaa tietoisuus turvallisuutemme rajallisuudesta - emme pysty vaikuttamaan läheskään kaikkeen²³. Lukematon määrä eri laatuja uhkia on jatkuvasti läsnä. Kysymys on tällöin lähinnä siitä, kuinka turvallisuus ymmärretään, jolloin määritetään myös turvallisuutta tuottavat keinot. Esimerkiksi kriittisessä turvallisuusymmärryksessä ei ole kyse vain aseista, vaan laajemmasta yhteiskunnallisesta muutoksesta, jossa muut subjektit kuin valtiot huomioidaan entistä syvämmällä.²⁴ Yleisesti ottaen Suomi lähestyy turvallisuutta perinteisessä mielessä, jolloin keinovalikoima on siten tätä ajattelua vastaavaa²⁵.

Kyse on tulkinnasta

Esimerkiksi Quentin Skinner korostaa (tekstin) tulkinnassa sitä, kuinka me jäsenämme oppimimme metaforien, ajattelukäytäntöjen sekä vallitsevien kielenpiirteiden kautta tekstejä²⁶. Toisin sanoen emme kykene tulkitsemaan (Suomen turvallisuuspolitiikan puhetta) ns. puhtaalta pöydältä, vaan meidän tulkintamme väriytyy oman historiamme lävitse. Skinner katsoo, että meidän tulisi pystyä ymmärtämään tietyn yhteiskunnan tila, jossa jokin tietty teksti on syntynyt, vaikka meille saattaa tuottaa vaikeuksia irrottautua nykyisyydestä²⁷. Vertailu 1995 – 2004 ulko- ja turvallisuuspoliittisten selontekojen kesken osoittaa lähes dramaattisen muutoksen Suomen linjausten osalta. Dokumenteissa, kuten myös autonomian jaan keskusteluissa, ympäröivä turvallisuustodellisuus on vaikuttanut syntyneisiin merkityksiin²⁸. (Turvallisuus)tekstin sisältämä todellisuus ei aina ole yksiselitteinen ja julkilausutun mukainen, vaan se sisältää osin ristiriitaisia oletuksia ja tiettyjä käytäntöjä ylläpitäviä kerrontoja, jotka vaikuttavat siihen millaisessa todellisuudessa elämme. Viimeisintä selontekoakin on tulkittu melko eri tavoin²⁹.

Tekstuaalisen tulkinnan kritiikissään Skinner toteaa, että on mahdotonta tutkia jonkun tekstiä ilman tulkitsijan omia odotuksia ja ennakkokäsityksiä siitä, mitä kirjoittaja tarkoittaa tekstillään³⁰. Vähämpi puhuu samasta asiasta korostaessaan, kuinka kaiken ”aktuaalisen uudelleen tulkitseminen tapahtuu samassa vanhassa historiallisuuden kaavassa... nykyaikaisessa yhteiskunnassa toteutuneen faktan merkitys on peräisin aina

²² Ks. esim. Laitinen 1999.

²³ Der Derian 1992, 74, 1995, 32-34 ja Nietzscheä Saarinen 1998, 355-362. Paradoksi; kontingentti elämä ja varma kuolema – tuottaa paradoksaalisia käytäntöjä.

²⁴ Ks. esim. Huru 1998, 62-65.

²⁵ Esimerkiksi Ruotsin turvallisuuspolitiikan linjaus olisi mahdottomuus vallitsevan ajattelun vallitessa. Ks. Ruotsin puolustusministerin Leni Björklundin haastattelu Hufvudstadsbladet 5.10.2004.

²⁶ Tekstillä ymmärretään tässä sekä teksti että puhe.

²⁷ Ks. Skinner 1988a, 61-64.

²⁸ Viimeaikaiset selonteot ovat kuitenkin huomattavasti helpommin ymmärrettävissä kuin esimerkiksi Snellmanin kirjoitukset.

²⁹ Ks. esim. Aamulehti pääkirjoitus 29.9.2004, Kivinen 28.9.2004 Helsingin Sanomat ja Visuri 28.9.2004 Turun Sanomat.

³⁰ Ks. Skinner 1988a, 31-58 ja 1978, 64

siitä kontekstista, jossa tuo fakta tapahtuu ja tulkinnan tehtävä olisi antaa uusi toimiva kehys vanhoille faktoille eikä tulkita faktoja samassa kehyksessä uudelleen ... ongelmalliseksi faktojen uudelleen tulkinta muodostuu vasta, kun tulkinnan kehys muodostuu jokaisen uuden tulkinnan taustalla olevaksi muodolliseksi ja transsendentiksi rakenteeksi, koodiksi, jonka avulla voidaan tutkia mitä tahansa ilmiötä tai asiaa³¹. Suomalainen asevelvollisuusymmärrys sisältää piirteitä, jotka voidaan ymmärtää siten, että uudet faktat tulkitaan yhä uudelleen vanhassa kehyksessä. Skinnerin mukaan ei ole ideoiden historiaa (tietyn idean status tietynä aikana), koska tulkitsija voi tutkia ainoastaan senaikaista ideaa, jossa hän elää. Sanojen merkitykset ja käsitteiden sisällöt muuttavat muotoaan yhtä aikaa yhteiskunnan muutoksen kanssa. Skinnerin mukaan historiallisesti erilaiset näkemykset perustavaa laatua olevien asioiden suhteen saattavat heijastaa pikemminkin aikomusten ja konventioiden erilaisuutta kuin yhteisöllisten arvojen paremmuutta. Ei ole olemassa historiallisesti toinen toistaan parempia ajattomia konsepteja, vaan kyse on konsepteista, jotka näyttävät tietyllä tavalla tietyn ajan ja yhteiskunnan mukaan. Asevelvollisuuskin ja erityisesti tulkinnat siitä ovat oman aikansa tuotteita, jotka näyttävät eri tavoin kuten ”tarina” Suomen asevelvollisuudesta kertoo. Päättyessämme johonkin käsitykseen menneestä konseptista päädyimme myöskin tulkintaan omasta itsestämme³². Tällöin kysymys asettuu seuraavasti: millä tavoin suomalaiset ovat eri aikoina suhtautuneet asevelvollisuuteen?

Kriittinen ja jälkimoderni ymmärrys sekä asenne

Kriittisen teorian mukaan (turvallisuus)tosiasiat tuotetaan tietyissä sosiaalisissa sekä historiallisissa viitekehyksissä. Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikka ja siten turvallisuuden ymmärrys ovat tietyn ajan ja paikan tuotteita³³. Siten sen ymmärtäminen, että teorit ja tosiasialliset käytännöt sijaitsevat tai ovat läsnä näissä viitekehyksissä mahdollistaa minkä tahansa teorioiden intressien pohtimisen³⁴.

Olennaista kriittiselle lähestymistavalle on siis pyrkimys ymmärtää nykyisen yhteiskunnan piirteet tunnistamalla tähän johtaneet historiallis-sosiaaliset kehityskulut samalla tunnistamalla nykyisen järjestyksen ristiriidat sekä sisään rakennetut (rakentuneet) hallinnan muodot, joiden kautta avautuu mahdollisuus uudenlaisen järjestyksen pohtimiseen sekä toteuttamiseen. Millaisten tekijöiden ja tapahtumien kautta suomalainen asevelvollisuus on saanut nykyisen muotonsa ja asemansa kansakunnan mielissä?

Jälkimodernistien mukaan todellisuus on jatkuvassa muuttuvuuden tilassa (a state of permanent flux)³⁵. Täten (turvallisuus)totuutta ei omista kukaan, vaan se on jatkuvassa muuttuvuuden tilassa. Tästä huolimatta ne, jotka totuutta määrittävät haluavat esittää totuuden pysyvänä ja heidän hallussaan olevana.³⁶ Esimerkiksi kansainvälinen

³¹ Vähämäki 1997, 20-21.

³² Skinner 1988a, 67. Ks. myös Skinner 1984, 201-202.

³³ Ks. esim. Apunen 1977, Koivisto 1992 ja Käkönen 1993.

³⁴ Täten teorit / käsitteet, jotka käsittelevät turvallisuutta ovat siis *tuotettuja* ja siten muutoksenalaisia.

³⁵ Frost 1996, 66-71, ks. myös Morgenthau 1967, 4-14 ja Apunen 1991b, 140-143. Moderni oli vastaus järkytykseen, joka nousi, kun selvisi, että ihmisten luoma järjestys ei olekaan pysyvää, vaan kontingenttia.

³⁶ Ks. traditiosta Apunen 1998, 31, Giddens 1995, 109-131 ja Bleiker 1997, 63-65.

politiikka, niin tieteenalana kuin käytännön politiikkanakin, on kyllästetty kilpailevilla teorioilla, jotka kamppailevat ”oikeista” totuuksista sekä terrorismin että globalisaationkin suhteen.

Jälkimodernin lähestymistavan erään keskeisen käsitteen, genealogian, keskeinen idea on, että ei ole totuutta, on vain totuuden hallintajärjestelmiä (regiimejä), jotka heijastavat tapoja, joiden läpi historia sekä valta että totuus kehittyvät toisiaan ylläpitäviksi suhteiksi³⁷. Tietyt lausumat sosiaalisesta maailmasta ovat tosia vain tietyissä diskursseissa. Genealogia vastustaa ideaalimerkitysten metahistoriallista kehittelyä, toisin sanoen, se vastustaa alkuperän etsimistä³⁸. On siten kysyttävä, että miksi tietyt diskurssit (esim. asevelvollisuus) ja siten tietyt totuudet hallitsevat toisia - täten valtasuhde on merkityksellinen. Genealogia merkitsee käsitteen diskursiivisen voiman ymmärtämistä, menneiden merkitysten muistamista, nykyisen käsitteen taloudellisuuden arvioimista, uudelleen tulkitsemista ja konstruomisista siten, että jälkimoderni ajattelu mahdollistaa useiden keskustusten ja merkitysten sekä identiteettien olemassaolon³⁹.

2.2. Asevelvollisuuden voima

Genealogiassa on kyse pyrkimyksestä ymmärtää jonkin käsitteen diskursiivinen voima. Tällöin huomioitava käsitteen menneisyys ja arvioitava sen nykyinen arvo sekä uudelleen tulkinnat. Asevelvollisuuden käsite nyky-Suomessa omaa tietyn diskursiivisen voiman. Tästä hetkestä asevelvollisuutta tarkastellen on erityisen tärkeää, että kykenee huomioimaan nykyisessä diskurssissa vallitsevat ”voimat” — millaisessa ajassa ja paikassa suomalainen käsitys ja ymmärrys asevelvollisuudesta on rakentunut, ja millaisia historiallisia uskomuksia ja jatkumoa sen taustalla on?

Termin genealogia alkuperä on Nietzscheä ja alun perin sen kritiikin kohde oli englantilaisen moraalitutkimuksen lineaarisuus, jossa mm. ideat nähtiin historiallisesti muuttumattomina. Täten genealogia on perinteisen historiantutkimuksen vastakkainen muoto.⁴⁰ Genealogian konseptin tai lähestymistavan keskeinen idea on, että ei ole totuutta, on vain totuuden hallintajärjestelmiä (regiimejä), jotka heijastavat tapoja, joiden läpi historia sekä valta että totuus kehittyvät toisiaan ylläpitäviksi suhteeksi. Tietyt lausumat sosiaalisesta maailmasta ovat tosia vain tietyissä diskursseissa. On siten kysyttävä, että miksi tietyt diskurssit ja siten tietyt totuudet hallitsevat toisia — siten valtasuhde on merkityksellinen.⁴¹

Asevelvollisuus on pyrittävä ymmärtämään siten, että se sisältää oman strategiansa. Lisäksi on pohdittava moninaisten historiallisten käytäntöjen osuus siinä, kuinka rakennetaan historiallisia hallinnan malleja. Autonomisen Suomen osalta voidaan pohtia sitä, oliko esimerkiksi Snellmanin ajatuksena luoda ja rakentaa asevelvollisuuden avulla jotain asevelvollisuutta suurempaa kokonaisuutta eli kansakuntaa⁴². Samoin asevelvollisuuden käsitteen ”voima” sisältää oletuksen hallitsijasta, valtiosta ja

³⁷ Ks. esim. Foucault 1980, Dreyfus & Rabinow 1982.

³⁸ Varis 1989, 22. Skinner vastustaa nykyisen käsityksen ulottamista sellaisenaan menneeseen, ks. Skinner 1988a ja b.

³⁹ Der Derian 1995, 26.

⁴⁰ Ks. esim. Rabinow 1984 ja Varis 1989, 21-22.

⁴¹ Ks. genealogiasta erityisesti Rabinow: Foucault reader 1984, 76-100, Smith 1997, 181 ja Varis 1989.

⁴² Ks. esim. Snellman 1928.

kansakunnasta sekä alamaisista, jotka uhrautuvat yksilöä merkittävämmän tahon edessä. Laajempi ja pidemmän ajan kysymys on, että ”salliiko” globalistuva maailma, jossa poliittinen tila ylittää perinteiset valtion rajat, enää kansallista puolustusta?

Genealogisen idean puitteissa asevelvollisuus saa siis Suomen kontekstissa toisenlaisen selityksen kuin ainoastaan suurvaltapoliittisena ulottuvuutena. Autonomisen Suomen asevelvollisuus ei ollut siten pelkästään tekninen ratkaisu, vaan eräs kansakuntaa ja lopulta oman valtion rakentumista tukeva yhteiskunnallinen tapahtuma. Näin ollen kansallinen ja kansainvälinen ulottuvuus on löydettävissä asevelvollisuuden käsitteen synnystä myös genealogisesta näkökulmasta tarkasteltuna⁴³.

Mikäli tästä hetkestä tarkastelee suomalaisen puolustuspolitiikan ja etenkin asevelvollisuuden käsitteen (ja järjestelmän) rakentumista ja kehitystä saattaa ensimmäinen reaktio olla, että sekä käsitteen että itse järjestelmän kehitys on ollut ikään kuin suunniteltu ja tiettyyn lopputulokseen tähtäävä. Näin ei kuitenkaan ole. 1800-luvun lopulla tai itsenäisyyden alkuvuosina ei ollut itsestään selvää, millainen järjestelmä Suomeen rakentuisi, kuinka itsenäinen tai millainen tulevaisuus asevelvollisuudella tulisi olemaan osana Venäjän imperiumin sotalaitosjärjestelmää. Myös 1900-luvun ja 2000-luvun alun kehitys osoittavat, että suomalaisen asevelvollisuuden pitkään kaareen sisältyy huomattavia poikkeamia tai murroskohtia, jotka ovat osaltaan suunnanneet kehitystä tiettyyn suuntaan⁴⁴.

Asevelvollisuus näyttäytyy yhtäällä suomalaisen itsenäistymistarinan osana, mutta ennen kaikkea oman aikansa tuotteena. Tarina sai todellisen sisältönsä ja olemuksensa tietystä ajassa ja paikassa eli 1800-luvun autonomisessa Venäjän imperiumin suuriruhtinaskunnassa. Tässä mielessä suoria analogioita nykyajan ja 1800-luvun lopun välillä on hyvä välttää säilyttäen kuitenkin samalla näkemys asevelvollisuuden yhteiskunnallisesta merkittävydestä tuolloin ja nyt. 1800-luvun lopulla suomenmielinen eliitti ajoi paikoin voimakkaastikin asevelvollisuutta suomalaisena puolustusjärjestelmänä, kun taas tänään Suomi kansakuntana ja etenkin kansalaiset kannattavat asevelvollisuutta Suomen keskeisenä puolustusratkaisuna ja pitävät sitä lähes pyhänä järjestelmänä, josta ei tule luopua. Asevelvollisuus 1800-luvulla ja nyt omaa aivan erilaisen merkityksen esimerkiksi kansalaisten keskuudessa puhumattakaan siitä, millainen asema sillä on valtion ja kansakunnan suhteen keskeisenä elementtinä sekä kansallisen identiteetin perustana.

Genealogia paljastuu siten historialliseksi ajattelutyyliksi, joka asettaa alttiiksi, paljastaa sekä rekisteröi valta-tieto suhteen merkityksen todellisuuden tutkimuksessa. Yhteydet vallan, arvojen, tiedon ja historian välillä ovat genealogisen tutkimuksen intresseissä. Historia ei paljasta totuutta ja merkityksiä, vaan loputtomasti toistettujen dominaatioiden pelin ja leikin. Genealoginen tutkimusote näyttääkin historian moninaisina yhteen kietoutuneina historioina, jotka vaihtelevat rytmin, ajan sekä tieto-valta-suhteen

⁴³ Tämä on eräs keskeinen kokonaistutkimuksen olettamus eli kuinka nykyinen ”puhe ja ymmärrys” asevelvollisuudesta sisältää sekä kansallisia että kansainvälisiä elementtejä, joiden ”juuret” on löydettävissä 1800-luvun keskusteluista ja tapahtumista.

⁴⁴ Sisällissota 1918, talvisota 1939, kylmä sota ja YYA-sopimus sekä kylmän sodan päättyminen ja nyt terrorisminvastainen kamppailu Yhdysvaltain johdolla.

mukaan.⁴⁵ Suomalainen asevelvollisuus on eräänlainen monisyinen tarina, jossa nämä mainitut elementit näyttävät elävän. Kysymys onkin siitä, millaisen jatko-osan tarina suomalaisesta asevelvollisuudesta saa tulevaisuudessa vai onko tarina saamassa lopullisen päätöksen?

2.3. Suomen tietä luomassa⁴⁶

Kansakunnaksi muiden kansakuntien joukkoon kohotettu Suomi kävi läpi koko 1800-luvun lukuisia muutosprosesseja. Historian tutkimuksen piirissä on väitetty, että 1800-luvun suomalainen yhteiskunta eli "valtiollista yötä" ennen kuin valtiopäivätoiminta herätettiin henkiin 1863⁴⁷. Tämä on ollut pitkään vallitseva käsitys 1800-luvun alkupuolen suomalaisesta yhteiskunnasta. Argumentti nojaa ajatukseen siitä, kuinka säätykierto oli jähmettynyttä ja siihen, että ei ollut väyliä koulutuksen tai yrittämisen kautta muuttaa omaa sosiaalista asemaansa. On kuitenkin esitetty, että yhteiskunnan sisäinen liikevoima edusti jo jotakin, mikä on ollut jatkossa tyypillistä suomalaiselle yhteiskunnalle. Tällöin näkökulma on toinen kuin kriisejä ja äkkinäisiä tapahtumia korostava perinteisempi historian tutkimuksen ote. Muutos valtiollisessa asemassa oli jo huomattava seikka, joka aiheutti liikettä etenkin yhteiskunnan ylemmissä kerroksissa. Varsinkin ruotsalaisen sotalaitosjärjestelmän lakkauttaminen oli merkittävä asia, koska huomattava osa suomalaisen aateliston työpaikoista hävisi. Eliitin osalta tapahtui ns. siviilistäminen työpaikkojen suhteen.⁴⁸ J.E.O Screen kirjoittaa, että ei ollut yllätys, että ylemmän luokan edustajat etsiytyivät sotilastehtäviin Venäjän armeijaan, joka tarjosi väylän uralle etenemiseen⁴⁹.

Muutos merkitsi jatkossa talonpoikien ja aateliston välien vieraantumista, mutta toisaalta myös sitä, että liiketoiminnan harjoittaminen ei enää ollut "rahvasta" aateliston silmissä⁵⁰. Venäjään liittyminen avasi kuitenkin Pietarin portit ja suomalainen eliitti saikin paikkoja niin armeijaan kuin Venäjän parhaisiin opinahjoihin. Asevelvollisuuden kannalta asialla oli niin ikään merkitystä. 1877 valtiopäivillä käyty keskustelu päättyi äänestystulokseen 61-38 konservatiivien eli vanhan ajan aatelismiesten jäädessä vähemmistöön. Konservatiivit pitivät "aseiden kantamista ja maanpuolustusta säätynsä etuoikeutena."⁵¹

Suomalainen yhteiskunta ja etenkin suomenkielinen väestö koki 1867-1868 merkittävän uhkan olemassaololleen kun "suuret kuolonvuodet" eli nälkä ja taudit surmasivat yli 150 000 suomalaista. Leivän perässä liikkuneet suomalaiset merkitsivät levottomuutta ja turvattomuutta, vaikka suoranaisia mellakoita ei esiintynytäkään. Erityisesti nälästä kärsivät palkolliset ja loisväestö. Senaatin antama apukin oli käytännössä sidottu vastikkeeseen eli työhön. Kuolonvuodet loi juopaa väestön keskuuteen ja osoitti

⁴⁵ Devetak 1996, 185.

⁴⁶ Johdatus modernin Suomen rakentumiseen ks. esim. Laitinen, Rinne ja Suominen 2004.

⁴⁷ Peltonen 1992, 109.

⁴⁸ Peltonen 1992, 110-113.

⁴⁹ Ks. Screen & Syrjö 2003 ja Screen 1987, 29-33. Erityisesti vuosina 1840-1860 huomattava joukko upseereita siirtyi Tsaarin palvelukseen — yhteensä noin 4000 kaikkiaan.

⁵⁰ Eliitti porvarillistui ja virkamiesmäistyi.

⁵¹ Peltonen 1992, 118 ja Screen ja Syrjö 2003, 24-26 ja 30-54.

vallanpitäjille, kuinka valtakuntaan tarvitaan riittävää järjestyksenpitoa.⁵² Suomalainen yhteiskunta oli 1800-luvulla monien erilaisten voimien repimä ja kun samalla huomioidaan kansan sivistystaso eli käytännössä lukutaito, niin on selvää, että laajaa keskustelua ei asevelvollisuusjärjestelmän muodosta käyty.

Taloudellinen vaurastuminen lisääntyi asteittain. Suomalaisten keskimääräinen elintason nousu ajoittuu 1800-luvun loppupuolelle. Bruttokansantuote asukasta kohden kaksinkertaistui 1860-1913 välisenä aikana. Merkittävin syy oli yhtäällä avautuneet Venäjän markkinat, jonne suomalaisyritykset pääsivät ilman tulleja. Toiseksi, edelliseen liittyen Suomen talouden rakenne muuttui eli teollistuminen käynnistyi. Teollisuustuotannosta kasvava osa meni ulkomaille, josta seurasi merkittäviä tuloja kansantalouteemme. Tämä puolestaan heijastui nousevana elintasona.⁵³

Suomessa kansalaisyhteiskunta syntyi 1800-luvulla. Keskustelua Suomessa käytiin pääosin yliopistossa, kustannustoiminnan puitteissa sekä yhdistyselämässä. Yliopiston rooli painottui, mutta se oli keskeinen osa valtiokoneistoa, jolloin usein tehtävänä oli saattaa toimeen ylhäältä tulleet ”käskyt”. Suomen kirjallisuuden seura (SKS) (1831), vaikkakin käytännössä osana yliopistoa, avasi keskustelun piiriä, koska sillä ei ollut valtiokoneiston jatkeen roolia, vaan siellä kyettiin puhumaan erilaisista kansallisista kysymyksistä.⁵⁴ Ylioppilaidenkin rooli Snellmanin ajatusten mukaisesti kansakunnan rakentajina alkoi korostua 1800-luvun lopulla. SKS:ssa kuten muissakin yhdistyksissä korostettiin, että nationalismi tai itsenäinen kansallismielipide ei saanut suuntautua tsaaria vastaan. Suomalaisten keskuudessa kansakunnan edistäminen jakaantui kahteen leiriin. Kamppailu keskittyi painettuun sanaan eikä järjestötoimintaan.

Fennomaanien ”leiri” säilyi pitkään ruotsinkielisenä ja sen päämääränä oli luoda suomenkielinen yläluokka — toisin sanoen fennomaanien toiminta oli luonteeltaan sivistyksellistä. Suomalaisen kansalaisyhteiskunnan ja kansakunnan erityispiirre oli fennomaanien vahva rynnistys ja samalla liberalismien marginalisoituminen. Nuoret ylioppilaat olivat lähellä valtiokoneistoa eivätkä ”kapinoineet” tsaaria vastaan.⁵⁵ Tällöin siis vapaa keskustelu ei asettunut virkamieskuntaa vastaan kuten anglosaksisissa maissa. Toinen tärkeä piirre oli kasvatuksellinen optimismi eli fennomaanien johdolla suomalaista kansakuntaa rakennettiin sivistysprojektina⁵⁶. Seikka, mikä tulee hyvin esiin Snellmanin teksteissä. Sivistys tuli ulottaa koko kansaan, mikä oli leimallista Suomessa.⁵⁷

Ollessaan osa keisarillista Venäjää Suomi kehittyi kansakuntana ja sai valtioille kuuluvia piirteitä kuten oman rahan, keskushallinnon ja oman armeijan. Autonominen asema eli rajallinen itsemääräämisoikeus 1800-luvulla tarjosi suomalaisille mahdollisuuden rakentaa kansakuntaa ja valtiota kohti täyttä itsenäisyyttä.

⁵² Ks. nälkävuosista Häkkinen 1992, 125-147.

⁵³ Heikkinen 1992, 149-172.

⁵⁴ Stenius 1992.

⁵⁵ Suomalaisen yhteiskunnan valtiokeskeisyys näkyy myös ammattikunnissa. Ammattikuntien kehitys ja menestys suhteutuu vallitsevaan yhteiskuntaan. Ks Konttinen 1993, 7-15 ja 16-44.

⁵⁶ Ks. Snellman 1928.

⁵⁷ Stenius 1992, 173-186.

1800 –luvun aikana kansallisromantiikka heräsi Suomessa. Suomalaisen kansakunnan rakentaminen oli ennen kaikkea yhteiskunnan eliitin hanke. Muun muassa J.V. Snellmanin johdolla suomalaiset oppineet ja taiteilijat loivat voimakkaasti mielikuvaa Suomen maasta, kansakunnasta ja jopa orastavasta valtiosta. Erityisesti kansakunnan rakentaminen näkyi aikakauden taiteessa, jota syystä kutsutaan Suomen taiteen kulta-ajaksi.

3. Kansakunnan ja valtion muuttuvat käsitteet

Käsittehistoriassa ollaan kiinnostuneita siitä, kuinka käsitteitä on luotu, millaisia merkityksiä niille on annettu sekä siitä millaisia kamppailuja niiden osalta on käyty tai jopa käydään. Keskeinen oletamus on, että käsitteet, kuten asevelvollisuus tai maanpuolustustahto ja isänmaallisuus, ovat tulkinnanvaraisia sekä historiallisesti rakentuneita ja rakennettuja. Toisin sanoen, kyse on tutkimuksellisesta näkökulmasta, joka korostaa sitä, kuinka erilailla lähes itsestään selviltä näyttävät käsitteet, tekijät tai yhteiskunnalliset ”lainalaisuudet” ovat tosiasiasa pitkäikäisten kehityskulkujen tuloksia.

Suomalainen asevelvollisuus on tästä erinomainen esimerkki. Tuore idea ja kiistelty käsite 1800-luvun Suomessa ja vuonna 2004 lähes kaikkien yksimielisesti hyväksymä ja kannattama yhteiskunnallinen tosiasia. Tämän tutkimuksen näkökulmasta tarkastellen kysymys asettuukin siihen pitkään kaareen, joka on synnyttänyt nykyisen tilanteen ja olosuhteen samalla pohtien, että mihin kaari vielä ulottuu ja millaisessa muodossa?

Kansakunta

Kansakunnan olemuksessa on kyse siitä, kuinka ihmiset kokevat ja mistä muodostuu sellainen yhteys, että he tuntevat kuuluvansa yhteen. Monin paikoin kansalliset liikkeet ja valtiot voivat mobilisoida tiettyjä kollektiivisia tunteita, jotka jo ovat olemassa ja jotka vielä sopivat moderniin valtioon ja kansakuntiin. Tällaiset siteet ovat proto-nationaalaisia — toisin sanoen ylipaikallisia eli ajan ja paikan ylittäviä muotoja identifikaatiosta, joka ylittää ympäröivät varsinaiset tilat joissa ihmiset elävät. Monesti uhat tai kansalliset kriisit (esim. syyskuun 11. tapahtumat Yhdysvalloissa) saavat aikaan kansallisten rivien tiivistymisen ja poliittisten eripurien sivuuttamisen. Suomen kansakunnalla tällaisia hetkiä ovat olleet mm. sortovuodet ja talvisota sekä sitä seurannut jatkosota. Lisäksi kylmä sota on esimerkki maailmanpolitiikan rakenteellisesta kriisistä, joka läpäisee yhteiskunnat. Suomessa tämä konkretisoitui YYA-sopimuksen luomaan yhteiskunnallis-poliittiseen mielentilaan, joka ulotti vaikutuksensa kaikkialle.

Käsite kansa ja sen politisointi viittaa eurooppalaiseen modernin politiikan traditioon ja varsinkin pyrkimykseen laajentaa poliittista osallistumista kaikkiin väestöryhmiin. Samaan yhtälöön liittyy myös oikeusvaltioperiaatteen ja kansallisvaltioajatuksen lujittaminen.⁵⁸

Kansakunnan rakentumisessa kyse on myös poliittisista siteistä ja sanastoista tietyillä valituilla ryhmillä, jotka ovat suoranaisesti linkkeinä valtioihin ja instituutioihin ja jotka puolestaan ovat kykeneviä yleistykseen, laajennuksiin sekä popularisointeihin. Eräs tällainen generoiva tekijä on kansallinen historia ja historiankirjoitus. Suomalaista historiankirjoitusta on aika ajoin kritisoitu siitä, että se on pyrkinyt kertomaan yhtenäisen kansallisen kertomuksen, jossa Suomen synty kansakuntana ja sittemmin valtiona on

⁵⁸ Ks. Liikanen 2003, 302.

esitetty lähes vääjäämättömänä tosiasiana. Tässä yhteydessä asevelvollisuus on tulkittavissa eräänlaiseksi historialliseksi siteeksi, joka osaltaan on johdattanut Suomen moderniksi kansakunnaksi. Näin tietysti osittain onkin, mutta on muistettava, että tietyissä historiallisissa kansakunnan kannalta kriittisissä ”hetkissä” ei kansakunnan johdolla ole ollut suurta suunnitelmaa, johon olisi piirretty itsenäisen Suomen kaari itsenäistyvästä valtiosta pohjoismaiseksi hyvinvointivaltioksi. Nato-keskusteluun liittyy tämä ulottuvuus siinä mielessä, että jäsenyyttä puoltavien piirissä liittyminen Natoon esitetään luonnollisena valintana Suomen pitkän historian valossa.

Kansalliseen rakennustyöhön liittyy olennaisesti myös kieli. Kielen avulla voidaan määritellä ne toiset, jotka eivät kuulu meihin eli kyetään vetämään rajoja niin henkisiä kuin konkreettisiakin. Toisaalta pitää erottaa puhuttu kieli ja murteet siitä kielestä, joka on keinotekoisesti luotu eli ns. virallinen kieli, joka aina on tavalla toisella poliittinen valinta. Kansalliset kielet ovat konstruktioita, standardisoituja ja homogenisoituja ja ovat tuotosta politiikasta tai sen seuraamuksista. Yleisen ja virallisen kielen tarvetta selittää mm. hallinnollinen tarve.

Etnisyys on myös eräs erottava seikka eli ihmiset erotellaan alkuperän ja polveutumisen mukaan. Tällöin ajatellaan, että kulttuuria ei sinänsä opeteta, vaan että kulttuuri on ”veressä”. Toisaalta esimerkiksi suurten kansallisvaltioiden väestöt ovat aivan liian heterogeenisiä, jotta voitaisiin sanoa, että niillä on yhteinen etninen perusta. Etnisyys voi olla side, joka yhdistää ihmisiä tietyllä alueella, joilta puuttuu poliittinen yksikkö. Tällainen etnisyys ei kuitenkaan omaa historiallista suhdetta siihen mikä on modernin kansan ydin, eli kansallisvaltion muodostaminen.

Uskonnon ja kansallisen tietoisuuden linkit ovat myöskin vahvat⁵⁹. Uskonto on paradoksaalista suhteessa proto-nationalismiin ja moderniin nationalismiin. Maailmanuskonnot ovat universaaleja jo määritelmän mukaan ja mm. siten tarkoitettu hämärtämään poliittisia, kielellisiä ja muita erotteluja. Viimeisenä kriteerinä proto-nationalismille on tietoisuus kuulua kestävään poliittiseen kokonaisuuteen eli historiallinen kansakunnan ajatus. Usein poliittinen kansakunta tarkoittaa vain pientä osaa kansasta, esim. eliittiä, joka toimii perustana laajemmalle kansakunnalle, joka koostuu kolmesta elementistä: kansallisuus, poliittinen lojaalisuus ja poliittinen hyvinvointi.

Suomen kohdalla asiaan ovat vaikuttaneet mm. asema Ruotsin ja Venäjän alaisuudessa, sortovuodet, sodat ja niiden yhtenäistävä vaikutus, mitkä ovat heijastuneet kaikkeen yhteiskunnalliseen toimintaan. Itsenäistymisen jälkeen, mutta jo 1800-luvun lopulla alettiin Suomessa puhua kansallisesta edusta joka yhdistäisi eri suuntia yhteiseen valtiolliseen olemassaoloon. Itsenäistymisen jälkeen erityisesti alettiin puhua kansallisesta edusta.

Valtio⁶⁰

Valtio mielletään suvereeniksi vallaksi, auktoriteetiksi tai toimijaksi, joka voi toimia suhteessa toisiin valtioihin⁶¹. Suomenkielen sana valtio sen sijaan luotiin ilmaisemaan

⁵⁹ Suomalaisuuteen ja erityisesti kansakunnan puolustamiseen kuuluu vahvasti ”kodin, uskonnon ja isänmaan-pyhä kolmiyhteys. Ks. esim. Mannerheimin päiväkäsky 1.12.1939.

⁶⁰ Ks. Pulkkinen 2003,

poliittisen yhteisön rakennetta. Suomessa valtio ja ulkopoliittikka muodostavat kiinteän ”kumppanuuden”, mikä on merkinnyt mm. sitä, että politiikka ja valtio mielletään kiinteästi yhteen. Tällöin politiikkaa tekee valtio valtion sisällä eivätkä ihmiset ja kansalaiset. Suomessa ymmärretään, että toiminta valtiossa kohdistuu yhteiseen hyvään, kun taas toiminta kansalaisyhteiskunnassa on pyrkimystä omien etujen ajamiseen.⁶² Puolueiden toiminta mielletään kansalaisten keskuudessa valtion edustajiksi — mm. tästä on kyse kun vaalien yhteydessä ihmisten on vaikea erottaa puolueita toisistaan. Suomessa ei parlamentti ole muodostunut valtion vastapariksi kuten useassa maassa, jossa parlamentti on muodostunut monarkin vastapainoksi.⁶³

Asevelvollisuuden kautta tarkasteltuna asia näyttää varsin luonnolliselta, sillä voimakkaat siteet kansalaisten, kansakunnan ja valtion kesken saavat eräänlaisen siunauksen ja muodon asevelvollisuudessa. Asevelvollisuus palvelee näitä kaikkia tahoja — yhtäällä kansalainen tekee velvollisuutensa suuremman poliittisen yksikön ja kanssaihminen puolesta ja saa palkkiokseen turvallisuutta. Kansakunta puolestaan saa yhdistävän ja yhtenäistävän elementin ja valtio puolestaan sekä turvallisuutta että kontrollia alamaisiinsa. Suomessa tämä tilanne on muotoutunut pitkän ajan kuluessa asevelvollisuuden puitteissa. Asevelvollisuus ilmiönä on Suomessa lähellä eräänlaista kansallista mielentilaa, josta halutaan pitää kiinni ainakin kansalaisten osalta.

Valtion ja kansakunnan suhteeseen vahvasti liittyvä käsite on valta. Valta on vaikeasti määriteltävissä oleva käsite. Suomenkielen valta, etymologisessa mielessä, viittaa voimaan, mahtiin, lupaan, vapauteen ja tahtoon, lisäksi kyse on valtiosta ja valtakunnasta.⁶⁴

Yhteiskunta

Yhteiskunta on tuore vasta 1860-luvulla suomenkielestä tavattu sana, joka yhdistää kansaa ja valtiota. Lisäksi kansalaisyhteiskunta on merkittävä jatke kyseisen käsitteen osalta, joka toisaalta nivoo kahta aiemmin mainittua yhteen, mutta toisaalta viittaa johonkin omaan erityiseen poliittiseen tilaan erotuksena valtiosta ja kansasta. Suomalainen yhteiskunta on ollut vahvasti valtioon nivoutuva, koska yhteiskunnat saavat omat ominaispiirteensä kansakunnan ja valtion suhteesta. Suomalainen yhteiskunta asevelvollisuuden valossa tukee kansalaisten velvollisuuden ideaa suhteessa kansakuntaan ja valtioon. Yhteiskuntamme ylläpitää ja tukee monia asevelvollisuutta tukevia käytäntöjä ja tässä mielessä edustaa jatkuvuutta asevelvollisuuden suhteen. Myöhemmin yksityiskohtaisemmin pohdittava ilmiö globalisaatio asettaakin kysymyksen, että kuinka kauan näin voidaan olettaa? Suomen tie hyvinvoinnin rakentamisessa sai muotonsa hyvinvointivaltiona ja hyvinvointiyhteiskuntana — nyt kysymys voidaan esittää, että onko niitä enää olemassa ja onko mitään hyvinvointiyhteiskunnan ideaakaan enää olemassa? Suomalainen järjestelmä on korostuneesti alleviivannut tasa-arvon ja tasaveroisuuden merkitystä, jota asevelvollisuus on edustanut puhtaimmassa muodossaan miesten osalta. Kuinka merkittävä haaste suomalaiselle yhteiskunnalle ja asevelvollisuudelle sekä kansakunnan

⁶¹ Ks Pulkkinen 2003 tai Nicholson 2001.

⁶² Ks. Pulkkinen 2003, 226.

⁶³ Pulkkinen 2003, 251.

⁶⁴ Ks. Hyvärinen 2003.

yhtenäisyydelle on yhä vahvemmin esiin tunkeutuva eriarvoisuus ja oikeuksien suhteellisuus?

4. Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan kehys kylmän sodan jälkeen

Tässä luvussa tuodaan lyhyesti esiin laajempi ulko- ja turvallisuuspolitiikan tausta sekä ulkopoliittikan linjan muutos YYA-ajasta ja puolueettomuudesta kohti yhä vahvempaa kiinnittymistä läntisiin (NATO ja EU) turvallisuusrakenteisiin. Luvussa luodaan tulkinnallinen kehys, jonka puitteissa nykyinen ja tulevien vuosien asevelvollisuus merkityksineen ja käytäntöineen asettuu yhtäällä siihen historialliseen ulko- ja turvallisuuspoliittiseen kaareen, joka eri muotoineen ja sisältöineen on eri tapahtumien myötä rakentunut vallitsevaksi. Eri aikakausia ja ilmiöitä kuvaavien lukujen tarkoitus on taustoittaa varsinaista tutkimuskysymystä ja samalla tavalla tämäkin luku pyrkii luomaan taustaa nykyisen kehityksen ja siihen liittyvien haasteiden ymmärtämiseksi.

Tässä kohdin on syytä todeta, että tämä tutkimus ei piirrä eikä korosta lineaarista historian kulkua kohti jotakin tiettyä ulko- ja turvallisuuspoliittista ratkaisua, vaan pyrin tuomaan esiin sen, millaisten elementtien varaan nykyinen asevelvollisuus rakentuu 2000-luvun Suomessa. Kuten käsillä olevasta raportista tulee toistuvasti esiin, niin asevelvollisuus on maassamme huomattavasti muutakin kuin vain puolustuspoliittinen ratkaisu.

4.1. Suomen turvallisuuspoliittiset lähtökohdat ja identiteetti

Kansallinen historia suurvaltain ja eri kulttuuripiirien välissä olevana rajamaana, II maailmansota ja kylmä sota eri laatuine ominaisuuksineen ovat rakentaneet Suomen osalta toisaalta nöyrää ja realistisen viisasta sekä erityisesti maantieteen ja kansainvälisen politiikan kylmät realiteetit huomioonottavaa kansallista turvallisuuspolitiikkaa ja turvallisuuden ymmärrystä.⁶⁵ Tämän politiikan keskeinen sisältö on ollut ja edelleen on välttää uudet sodat sekä säilyttää itsenäisyys ja koskemattomuus⁶⁶. Suomen valtion identiteetti oli 1980-luvun puolessa välissä lähes tyystin kietoutunut puolueettomuuden ja ulkopoliittikan ympärille. Tämän takaa nousi muut identiteetin keskeiset osat kuten itsenäisyys, itsemääräämisoikeus, omat edut ja kansallinen olemassaolo jne.⁶⁷ Identiteettiä voidaan määritellä usein eri tavoin, mutta eräs tapa on ymmärtää identiteetti tunteena ja mielenä, joka meillä on tai jonain ominaisuutena, jonka muut meihin liittävät ja tekijänä, joka erottaa meidät muista. Asevelvollisuus ja sen merkitys kansalliselle (turvallisuus)poliittiselle identiteetille näyttää olevan eräs merkittävä tekijä, joka erottaa Suomen ja suomalaiset muista eurooppalaisista kansakunnista.⁶⁸

Tästä on seurannut, että Suomen ”uusi” (eurooppalainen / läntinen) ulkopoliittikka, aivan kuten 60 vuotta sitten jatkosodan päätyttyä, on tuottanut hämmennystä sekä epävarmuutta. Euroopan tiellä lähettäessä Suomen valtion identiteetti ei sallinut

⁶⁵ Ks. esim. Kekkonen 1955, jossa tuleva presidentti linjaa näkemyksiään esimerkiksi puolustus- ja ulkopoliittikan suhteista.

⁶⁶ Ks. Suomen kylmän sodan aikaisesta turvallisuuspolitiikasta esim. Möttölä 1993, 66-83, Apunen 1984 ja 1991a, Forsberg&Vaahtoranta 1993 sekä Huru&Jalonen 1995.

⁶⁷ Ks. Ruuska 1999.

⁶⁸ Ks. Pettman 2000, 55.

yhdentymistä, koska sekä kansallinen itsemääräämisoikeus että halu ja kyky säilyttää asiat omissa käsissä olivat voimakkaasti sisään rakennettuina suomalaiseen yhteiskuntaan ja valtiolliseen identiteettiin. EU-Suomen valtiollinen identiteetti saikin uuden kuosin, kun puolueettomuus siirrettiin ”vartiopaikaltaan” eli Suomen olemassaoloa varjelevalta paikaltaan ja siirryttiin avoimempaan ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan. Merkittävä tekijä oli myöskin ulkopoliittikan aseman horjuminen talouden tieltä. Se puolestaan osoittaa globalisaation taloudellisen ulottuvuuden merkityksen valtiollisen identiteettimme suhteen.

Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan on määritetty kulloistenkin olosuhteiden vallitessa tavalla, joka osoittaa morgenthaulaista tai machiavellimaista valtiomiestaitoa, jolloin kansakunnan (valtion) etu on ollut kaikkein merkittävin⁶⁹. Ulkopoliittikka on yhä keskeisin väline Suomen turvallisuuden ylläpitämisessä sekä lisäämisessä ja puolustuspolitiikka taas on äärimmäinen, vihoviimeisin, keino⁷⁰. Merkityksellistä Suomen turvallisuuspolitiikalle kylmän sodan aikana oli se, kuinka Suomi ei juuri reagoinut ulkoisiin muutoksiin ja tapahtumiin, mutta pyrki jatkuvasti vaikuttamaan sekä sääntelemään mahdollisia uhkia. Sen sijaan nyt, uuden läntisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan valossa, Suomi kykenee ja haluaa uudella tavalla, integraation kautta, osallistua ja vaikuttaa lähialueidensa turvallisuuteen. Euroopan unionin puheenjohtajuus yhdessä pohjoisen ulottuvuuden aloitteen kanssa kristallisoi tämän Suomen ulkopoliittikan tärkeän linjauksen⁷¹.

Suomi ja Baltian maat ovat olleet Euroopan reuna-alueita kahdessa mielessä; ensinnäkin ne o(li)vat Venäjän yhteiskunnallisen kehityksen ja vaikutuksen läntisellä laidalla, ja toiseksi, ne ovat läntisessä integraation mielessä pohjoisen periferia-alueita.⁷² NL:n hajoaamisen jälkeen jäivät avoimiksi rajakysymys ja turvallisuuspolitiikan suunta, jotka sittemmin ovat ainakin osittain ratkenneet ja saaneet uutta sisältöä.⁷³ Epävarmuus ja murros ovat Itämeren alueella edelleen läsnä, koska Venäjän kehitys muodostaa yhä avoimen kysymyksen. Tästä syystä Suomessa pidetään edelleen kiinni vahvasta kansallisesta puolustuksesta ja asevelvollisuudesta. Mikäli käynnissä oleva murros kulkee kohti vakiintunutta Eurooppaa, jossa Venäjä löytää paikkansa osana Eurooppaa ja harjoittaa läntiselle Euroopalle ominaisia poliittisia käytäntöjä tilanne Suomen osalta muuttuu. Vuoden 2004 selonteko vahvistaa tämän kehityssuunnan.

Suomalaiselle turvallisuuspoliittiselle todellisuudelle on ollut ominaista tietty kaksitasoisuus; voidaan sopeutua mahtipoliittikan realiteetteihin, jos sopeutuminen palvelee omia vilpittömiä intressejä sekä omia poliittisia pyrkimyksiä. Tämä tarkoittaa erityisesti kielellisten ja tosiasiallisten pyrkimysten eroa, jolloin erityisen tärkeä ulottuvuus on toimijan (presidentin ja nykyään etenkin hallituksen) uskottavuus, mikä puolestaan tarkoittaa suomalaisessa kontekstissa kahden asian; myöntävyyteen

⁶⁹ Ks. Morgenthau 1967.

⁷⁰ Ks. valtioneuvoston selonteot 1995, 1997, 2001 ja 2004.

⁷¹ Ks. pohjoisesta ulottuvuudesta Lipposen II hallitusohjelma, Heininen 1999, Jopp & Warjovaara 1998 ja Nokkala 1998. Pohjoisen ulottuvuuden aloite realisoi koko Euroopan suhdetta Venäjään tavalla, joka poikkeaa huomattavasti kylmän sodan aikaisista suhteista, ks. Möttölä 1998, 374-375.

⁷² Apunen 1991a, 14, ks. myös Forsberg & Vaahtoranta 1998.

⁷³ Ks. Apunen 1991a, 15. Ks. pohjoisen ja Baltian turvallisuuskysymyksistä esim. Jopp & Warjovaara sekä Jakobson-Obolenski 1999.

taipuvan patrioottisuuden ja maansa pettävän yhteistyön erottamista. Molemmat siis harjoittavat yhteistyötä, mutta “ero joudutaan tekemään perimmäisiä tarkoituksia ja vaikuttimia koskevista päätelmistä”⁷⁴. Pääpaino on historian osoittamalla viisaudella, joka antaa tuomionsa tehdyistä linjanvedoista. Kansainvälisen järjestelmän olennaisesti muututtua on Suomi joutunut tilanteeseen, jossa tulisi säilyttää selkeä järjestys ja turvallisuus tilanteessa, jossa muutos on vallitsevin elementti. Neuvostoliiton hajoaminen ja (siten) Suomen liittyminen Euroopan unioniin avasivat Suomen turvallisuuspoliittisen tilanteen uudella tavalla⁷⁵. Siirtyminen (lopullisesti?) osaksi länttä näyttää mahdolliselta ja hyvin houkuttelevalta samanaikaisesti historian tajun osoittaessa harkinnan merkityksen.

J.V.Snellman on todennut, että pienten valtioiden kuten Suomi ei tule tehdä sellaisia ratkaisuja ja tavoitella sellaista mitä se ei pysty huonona päivänä säilyttämään⁷⁶. Tilanne on monin tavoin muuttunut 1800-luvun ajasta ja kylmän sodan päättymisestä, mutta tietty laajempi perusasetelma on säilynyt; ollaanko Euroopassa luomassa uusia rajoja ja tulevia vihollisuuksia vai ollaanko todella rakentamassa yhteisöllistä turvallisuutta, jossa ketään tai mitään ei suljeta pois turvallisuuden mahdollisuudesta? Suomen osalta on tärkeää muistaa, että demokraattinen Venäjä ei ole mikään itsestäänselvyys. Tilanne, jossa Suomi olisi totaalaisesti sitoutunut länteen Venäjän ottaessa askeleita taaksepäin, merkitsisi poliittis-sotilaallista kuilua itärajallemme⁷⁷.

4.2. Kylmän sodan jälkeinen Suomi

Kylmän sodan päättymisestä aiheutunut uusien uhkien määrittelyn tarve ei eroa merkittävällä tavalla kylmän sodan aikaisista vallitsevista käytännöistä. Valtion ulko- ja turvallisuuspolitiikan dekonstruointi ja voimassa olevien käytäntöjen analyysi on tarpeen, jotta voidaan selvittää, miksi vallitseva totuus on juuri tietyn näköinen? Uhkan ja vaaran jatkuva artikulointi ei ole niinkään uhka valtion identiteetille tai olemassaololle, vaan kyse on pikemminkin valtion mahdollisuuden olosuhteista⁷⁸. Kylmän sodan jälkeisessä maailmassa turvallisuusuhkien luonne on muuttunut, mutta tekniikat ja pois sulkemisen tavat, joilla uhat luodaan, säilyvät⁷⁹. Terrorisminvastainen sota sisältää niin poliittisen retoriikan kuin osin keinojenkin osalta keskeisiä elementtejä perinteisestä turvallisuuspolitiikasta. Vihollisuusasetelmat samoin kuin ”vihollisen” muoto ovat muuttuneet, mutta ainakin toistaiseksi pääasiallisen toimijan eli Yhdysvaltain toiminta on nojannut tyypilliseen suurvallan politiikkaan. Tosin Yhdysvaltain viime vuosien ulko- ja turvallisuuspolitiikka sisältää uudentyypisen avauksen. Yhdysvallat ei näe vihollisuuksia enää ainoastaan perinteisten

⁷⁴ Apunen 1991a, 17, ks. myös Koivisto 1995, 531-560.

⁷⁵ Ks. Suomen turvallisuuspoliittisesta keskustelusta jäsenyyden jälkeen esim. Euroopan unionin ... 1996.

⁷⁶ Snellman näki historian itseään toistavana, omalakisena, ja katsoi, että kansakunnat eivät lopulta uhraudu toistensa hyväksi. Ks. Snellman 1928, 265-280 ja Kemiläinen 1981, 9-14.

⁷⁷ Apunen 1991a, 19 korostaa, kuinka meillä ei ole (edelleenkaan!) tietoa siitä, mitä demokraattinen Venäjä tarkoittaa. Ks. myös Ahtisaari 1999 ja Susiluoto 1999. Terrorismi Venäjällä 2004 ja sen myötä Putinin kiristynyt valtopolitiikka on nostanut esiin huolen Venäjän demokratiakehityksestä.

⁷⁸ Ks. Campbell 1992.

⁷⁹ Jos uhka ja vaara poistuvat, niin samalla horjuu eräs valtion olemassaolon perusideoista; asevaraisesti suojeltu turvallisuus.

vastakkainasettelujen kontekstissa, vaan sen voidaan myös tulkita olevan pyrkimässä irtautumaan olemassa olevasta kansainvälisestä järjestelmästä.

Erityisen olennaista kylmän sodan aikaisessa prosessissa oli vaaran diskurssi, joka kertoi keitä olemme ja keitä emme. Ulko- ja turvallisuuspolitiikan merkitys on huomattava kansakunnan identiteetin rakennuksessa, mutta silti valtio ei ole mikään pysyvä perusta identiteetin turvallisuudelle. Identiteetti on muutoksen tilassa ja se sisältää epävarmuuden elementin – turvattomuuden. Voimmeko luoda suomalaista turvallisuuspoliittista identiteettiä muutoin kuin asettumalla toiseuden positioon suhteessa Venäjään?

Yleisesti ottaen lähtökohta uudelle turvallisuuspoliittiselle linjaukselle on ollut uusnormativistinen ajatusmalli, jonka mukaan Venäjä-suhteessa nojaututaan arvoyhteisön ja kansainvälisten instituutioiden turvallisuusvaikutukseen, joka Apusen mukaan merkitsi pitkän ulkopoliittisen linjan katkeamista⁸⁰. Toisin sanoen luovutaan poliittisen realismin sisältämästä itsekkyydestä, joka on tarkoittanut pysyttämistä irti kiistoista ja itsemääräämisoikeuden säilyttämistä hinnalla millä hyvänsä. Kuuluminen arvoyhteisöön merkitsee osallistumisen pakkoa, järjestelmäidentiteettiä ja Venäjä-suhteen ideologisoitumista.⁸¹ Tässä mielessä osallistuminen EU:n puolustukselliseen ytimeen ja mahdollinen Nato-jäsenyys olisivat merkittäviä linjauksia.

Vallitsevan linjan mukaisesti Suomi on tukenut yhteistä ja jakamatonta turvallisuutta, jossa ei vallitse vastakkainasettelua. Tämä on selkeä pyrkimys ja tuki laajalle turvallisuudelle, jossa turvallisuus ymmärretään saavutettavan yhteistyövaraisesti. Suomi on johdonmukaisesti katsonut, että sen kansainvälinen asema on vahvistunut kylmän sodan jälkeen. Suomi korostaa EU:n merkitystä turvallisuuspolitiikassaan ja katsoo, että EU:n laajentuminen on keskeinen keino Euroopan yhtenäisyyden sekä turvallisuuden kannalta. Suomi siis luottaa integraatiomekanismiin myös turvallisuuspolitiikan tekijänä sekä luojana⁸². EU:n toimintakyvyn syventäminen ja tehostaminen on kuitenkin edellytys entistä toimivammalle turvallisuusvalmiudelle, jolloin taas ainakin puolustuksellinen itsenäisyys ohenee. Suomi on kutsunut kylmän sodan jälkeistä aikaa murroksen ajaksi, jossa taloudelliset, ympäristöperäiset ja muut yhteiskunnalliset ongelmat ovat erityisen tärkeitä. Painopiste on lähialueillamme sekä Venäjän suhteissa, jonka orastavaa demokraattista kehitystä Suomi pyrkii tukemaan.

Sotilaallinen turvallisuus on saanut uusia elementtejä, koska suursodan uhka on purkautunut ja siten sotilaallisia varustuksia puretaan ja avoimuutta lisätään. Suomi korostaa edelleen omaa puolustuksellista uskottavuuttaan ja kykyään huolehtia oman alueensa koskemattomuudesta⁸³. Suomi katsoo, että sen puolustuksellinen ratkaisu, itsenäinen puolustuskyky, vakauttaa kansainvälistä tilannetta, ja eikä siten ole valmis liittoutumaan mihinkään sotilasliittoon. Puolustuspolitiikan osalta nähdään EU:n lisäksi

⁸⁰ Ks. Apunen 1994, 66-71.

⁸¹ Ks. Apunen 1994, Möttölä 1998, 329 ja Väyrynen 1993, 35-37.

⁸² Ks. Valtioneuvoston 1995, 55 ja Ahtisaari 1995, 1996, 1998a&b ja 1999 sekä Tuomioja 2004 ja Turvallisuuspoliittisen seurantatyöryhmän raportti 2004 ja selonteko 2004.

⁸³ Puolustuksen sotilaallisen painopisteen siirtyminen etelämmäksi on herättänyt kysymyksiä koko maan kattavan puolustuksen uskottavuudesta. Ks. 1997 selonteko II osa ja Kannisto ym. 1997, 15, 24-26 sekä 2004 selonteko.

erityisen merkityksellisinä Yhdysvaltain sitoutuminen Euroopan puolustamiseen, Venäjän sotilaallinen vakaus ja Naton laajentumisen tuottama vakaus.

4.3. Kysymys Venäjästä

Venäjän rooli korostuu niin Suomen kannalta olennaisessa alueellisessa kontekstissa kuin laajemmassakin eurooppalaisessa sekä kansainvälisessä yhteydessä. Venäjän asema Suomen turvallisuuspoliittisessa linjassa kytkeytyy vahvasti kansainväliseen ulottuvuuteen, sillä Suomi pyrkii demokratisoimaan Venäjää ja eurooppalaistamaan sen käytäntöjä, jotta muutos Venäjällä mahdollistuisi yhteiskunnallisella ja poliittisella tasolla. Halutaan, että Venäjä oppisi kansainvälistä käyttäytymistä koskevat säännöt ja normit sillä tavoin, että Suomen ja Venäjän kahdenväliset suhteet voisivat rakentua todellisen luottamuksen ilmapiirissä. Kuitenkin, Suomen selvä siirtyminen ja identifioidut läntiseen leiriin on nähtävissä eräänlaisena varmistuksena ja toisaalta yhteiskunnallisena emansipaatioprosessina, jossa luodaan uutta identiteettiä ja kansallista ymmärrystä omasta itsestä ja siitä, kuinka olemme jotain muuta kuin mitä olemme (kylmän sodan aikana) kuvitelleet tai meidän on annettu kuvitella.⁸⁴ Suomen ja Venäjän suhteet eivät enää varasta koko ulkopoliittikan huomiota, vaan Eurooppakeskeisyys on tuonut ikään kuin toisen raiteen Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan. Voidaan todeta, että suhteet Venäjään ovat monin tavoin ikään kuin normalisoituneet.

Millaiseen ratkaisuun Venäjä oman turvallisuuspoliittisen identiteettinsä suhteen päätyy on merkittävä kysymys koko Euroopan kannalta eikä ainoastaan turvallisuuspoliittisessa mielessä⁸⁵. Koska Venäjä ei (ainakaan vielä – ikinä?) voi olla jäsen niin EU:ssa kuin Natossakaan, säilyy Euroopan turvallisuusjärjestyksessä pitkään integraatoraja⁸⁶. Naton tulevaisuus rakentuu pitkälti Yhdysvaltain intressien perusteella. Perinteisesti ajateltuna Naton ja EU:n laajentuminen tukevat toisiaan ja lisäävät vakautta niin Euroopassa laajemmin kuin uusissa jäsenmaissa.

Merkittävin tekijä EU-jäsenyydessä on ollut toimintalinjan muutos, sillä kylmän sodan aikana Suomi pyrki välttämään kaikkia sotilaallisia sidonnaisuuksia, kun nyt Suomi on valmis osallistumaan kansainväliseen turvallisuuspoliittiseen yhteistyöhön erityisesti konflikteja ennalta ehkäisevässä mielessä. Jäsenyys EU:ssa on merkinnyt lopullista irtaantumista kylmästä sodasta ainakin poliittisella ja henkiselällä tasolla. On myös muistettava, että Suomi ei aikanaan tehnyt varauksia EU:n (tulevien) turvallisuuspoliittisten kysymysten suhteen.

4.4. Linjanvetoa ja tulkintaa epävarmuuden tilassa

Voidaan todeta, että Suomen turvallisuuspolitiikkaa on hallinnut realismi sen syvimmissä muodossa. Tämä huolimatta siitä, että Suomi on pyrkinyt osallistumaan kansainväliseen yhteistyöhön ja luomaan rakenteita, jotka ovat kaventaneet Suomen

⁸⁴ Voiko Suomi kulttuurisesti olla lopultakaan muuta kuin rajamaa – idän ja lännen välissä?

⁸⁵ Ks. EU:n Venäjä strategia [www-dokumentti](#), Ahtisaari 1999, Medvedev 1998, Jalonen 1998 ja Neumann 1996 sekä ikuinen debatti Venäjän suhteesta Eurooppaan ja Aasiaan.

⁸⁶ Ahtisaari korosti pitkän ajan turvallisuuden rakentuvan (taloudellisen) yhteistyön varaan. Ahtisaari 1998a ja 1999.

itsenäisyyttä. Nyt integraation Euroopassa mukana oleminen on merkinnyt kuitenkin asteittaista liberalismiin korostumista mm. turvallisuusajattelun osalta – on tapahtunut siirtyminen kapeasta Suomen turvallisuudesta laajempaan EU:n/Euroopan instituutioita korostavaan turvallisuuteen.

Voidaan ajatella, että muutoksen kautta on pyritty tilanteeseen, jossa arkipäivän turvallisuuskäytännöt muuntuvat sellaisiksi, että taantuma entiseen tai entisen kaltaiseen ei olisi mahdollista. Suomen turvallisuuspoliittista linjaa, niin menneen kuin nykyisenkin osalta, on leimannut rationaalisuus – laskelmoitu omien intressien maksimointi. Lisäksi Suomen linjauksessa huomio kiinnittyy voimakkaaseen normatiiviseen ulottuvuuteen, joka konkretisoituu vaatimuksena noudattaa yhteisesti sovittuja pelisääntöjä. Normatiivisuuden korostaminen on ymmärrettävää erityisesti pienen valtion kohdalla, koska muut strategiset resurssit ovat rajalliset, niin tällöin on toisin keinoin pyrittävä varmistamaan jatkuvuus sekä ennustettavuus.

EU-jäsenyys muutti suomalaista yhteiskuntaa ja Suomen asemaa Euroopassa. Uudessa turvallisuuspolitiikan linjauksessa ei ollut kyse pelkästään muutoksesta, vaan geopolitiittis-historiallinen jatkuvuus on myös ollut linjaa jäsentävä. On toivottu, että jäsenyys unionissa ohentaisi geopolitiikan painoarvoa. Jäsenyyden suurin merkitys oli turvallisuuspoliittinen lisä.⁸⁷

Maantieteellis-poliittinen sijainti ja historia sekä vallitsevien olosuhteiden tulkinta luovat tietynlaisen kehyksen Suomen turvallisuusymmärrykselle. Kyseisessä kontekstissa Suomi tuottaa, uusintaa ja jäsentää turvallisuuspolitiikkaansa. Kontekstin keskeiset elementit ovat siinä määrin selviä, että niihin tuskin reagoidaan muutoin kuin huomattavan muutoksen kohdalla, jolloin vallinnut järjestys murtuu. Suomi puhuessaan turvallisuudesta ja esittäessään tavoitteitaan sekä julkilausumiaan ei ainoastaan kuvaile todellisuutta omasta näkökulmastaan, vaan myös luo uudenlaista todellisuutta ja sen tulkintaa. Tämä historiallinen jatkuvuus korostuu verrattaessa Suomen ja Ruotsin vallitsevia turvallisuuspoliittisia linjauksia.

Integraation tukeminen merkitsee yhteistyön syventymistä ja laajentumista, koska integraatiolle jatkuvuus on ominainen piirre. Nykyinen eurooppalainen integraatioprosessi jatkuessaan johtaa liittovaltiomaiseen valtioon. Suomi kuitenkin sitoutuu ensisijaisesti uskottavaan (itsenäiseen) puolustukseen ja korostaa alueensa koskemattomuutta. Tämä puolestaan merkitsee (realistisen) tradition jatkuvuutta, koska lähtökohta on valtioiden itsenäisyys ja koskemattomuus sekä kansainvälisten suhteiden oletettu anarkkisuus.

Suomen turvallisuuspoliittisessa kielessä ja turvallisuuden ymmärtämisen tavassa on nähtävissä fyysinen olemus ja historia sekä toisaalta vahva kulttuurinen tausta, jotka yhdessä tukevat toisiaan ja korostavat turvallisuuden sijaa sekä merkitystä yhteiskunnassamme. Tämä tarkoittaa vallitsevaa perinnettä, kuinka Suomen itse tulee huolehtia omasta turvallisuudestaan ja olla alati valppaana uhkien suhteen.⁸⁸ Suomella kuten muillakin valtioilla on tavoitteena turvallisuusratkaisu, joka olisi pysyvä ja kestävä, mutta kuten selonteossakin todetaan niin vallitseva ominaisuus ajalle on murros, mikä taas tekee mahdolliseksi pysyvyyden.

⁸⁷ Ks. Harle&Moisio 2000, Moisio 2003, Aaltola 2003.

⁸⁸ Suomalainen yhteiskunta on ollut ja yhä on voimakkaasti turvallisuuskeskeinen.

Jos Suomen pyrkimys integraation kautta etenevään laajan ja jakamattoman turvallisuuden Eurooppaan toteutuu, niin merkitsee se huomattavaa muutosta turvallisuuspoliittisen identiteetin suhteen. Enää ei olla ainoastaan itse vastuussa turvallisuudesta, vaan Suomi on tällöin osa jotain suurempaa ja siten riippuvainen siitä. Vuonna 2004 tilanne on jo monin osin mainitunkaltainen. Kylmän sodan jälkeistä Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa on leimannut aktiivinen sopeutuminen. Pyrkimys on integraation, vastuun ja solidaarisuuden turvallisuusjärjestykseen. Tämä kuvastaa laajemmin Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan ideaa, jossa idealistiset pyrkimykset ja tavoitteet yhdistyvät varmistavaan realismiin, joka tuottaa ikään kuin horjumattoman perusratkaisun siltä varalta, että jäämme yksin. Kansainvälinen politiikka ei tunne aukottomia turvallisuusvakuuksia.

Suomen turvallisuuspoliittisen linjan taustalla ja perustana on ollut kylmän sodan traditio, josta on kuitenkin liuettu pois päin ja siten sen tulkinnan rajat ovat avautuneet. Ristiriita Suomen linjassa eli kansallinen puolustus ja kansainvälinen ulkopoliittikka tulee ratkeamaan ilmeisesti EU:n puolustusulottuvuuden syntyessä tavalla, johon ikään kuin ”ajaututaan”. Sitä ennen ristiriidan ja uskottavuuden ongelmat säilyvät ainakin paperilla.

Tässä yhteydessä on kuitenkin korostettava sitä, kuinka turvallisuus ei ole vain yhdessä solmukohdassa tai keskuksessa – esimerkiksi Nato ei ole ainoa mahdollinen turvallisuuden lähde. Epävarmuus ja satunnaisuus ovat turvallisuuden periolemukseen kuuluvia elementtejä, mutta tästä huolimatta pyritään jatkuvuuteen ja pysyvyyteen, vaikka ennustettavuus onkin perin heikkoa. Tutuus ja ennustettavuus ovat tärkeitä tekijöitä oman turvallisuusidentiteetin rakentamisessa, siksi vieraasta helposti tulee vihollinen. Tällaisissa muuttuneissa oloissa kriittinen ja jälkimoderni lähestymistapa tarjoavat hyödyllisiä työkaluja turvallisuuden analyysiin ja ei-asevaraisten turvallisuusprosessien rakentamiseen.

Kaiken kaikkiaan Suomi näkee hyvin kattavasti kansainvälistä yhteisöä koskevat haasteet ja murrokset. Historian ymmärrys ja nykyisyyden murrokset ovat aistittavissa selonteoista ja myöhemmistä linjauksista eräänlaisena (perinteisenä) kahtiajakautuneisuutena. Suomi valtiona on erityisesti II maailmansodan jälkeen nähnyt itsensä ikään kuin säiliönä tai kehona, jota tulee suojata ulkoa tulevilta uhilta tai sairauksilta⁸⁹. Nyt näyttää siltä – suotuisien olosuhteiden vallitessa - että ollaan valmiita muuttamaan turvallisuuspoliittisen identiteetin perusteita.

5. Sotalaitosjärjestelmä ja kansakunnan puolustaminen

Asevelvollisuuden syntyyn Suomessa vaikuttivat sekä kansalliset että kansainväliset tekijät. Tällöin eräs kysymys, joka on vaikuttanut asevelvollisuuden muotoutumiseen on ollut se kuinka kansallinen ja kansainvälinen vuorovaikutus toimii. Konkretisoiden kyse on siitä, kuinka ne rakenteet⁹⁰, jotka me usein otamme annettuina ovat monimutkaisten historiallisten prosessien tuotteita; kuinka tietynlaiset valtiot ovat erilaisten sekä kotimaisten että ulkomaisten "voimien tuotteita". Valtio on molempien ulottuvuuksien

⁸⁹ Ks. Turvallisuuden säiliö-metaforasta Chilton 1996 sekä Fierke 1999, 35-38 ja 99.

⁹⁰ Esimerkiksi suvereniteetin käsite usein rajoittaa mielikuvitustamme, koska emme pysty hahmottelemaan vaihtoehtoa valtiolle kansainvälisessä järjestelmässä.

tuote ja kansainvälinen itsessään on keskeinen tekijä valtion luonteelle.⁹¹ Esimerkiksi Charles Tilly päätyy esittämään, että valtiot ovat muodostuneet samankaltaisiksi, koska kansallisvaltio muodoltaan oli kykenevin sodankäynnissä⁹². Pääargumenttina Tillyllä on tällöin sota, ja kuinka se muokkasi ja lopulta lähensi eri valtiomuodot tietyn tyyppiseksi eli kansallisvaltioiksi⁹³. Toisin sanoen kyse oli siitä, että yhteiskunta jatkuvasti "ulotti" oteensa väestön ylitse kyetäkseen sotimaan yhä tehokkaammin.⁹⁴ Tänäpä tilanne näyttää siltä, että sodankäynti on muuttumassa kohti tilannetta, jossa yhä harvempi joutuu osallistumaan itse sotateoimiin. Mutta samanaikaisesti olosuhteet ovat globaalin tiedonvälityksen myötä kehittyneet sellaisiksi, joissa "kenenkään" ei ole mahdollista välttää sotaa käsittelevältä uutisoinnilta. Tässä mielessä kaikki joutuvat ottamaan kantaa. Lisäksi on todettava, että kehitys on valitettavasti kulkenut myös kohti paradoksaalista tilannetta, jossa siviiliuhrien määrä on kasvanut sotilaiden turvallisuuden parantuessa.

Suvereniteetin periaate ja kansallisvaltion idea nojaa siihen, kuinka suvereeni hallitsija turvaa väestön ulkopuolisia uhkia vastaan ja antaa siten mahdollisuuden vaurastua. Tällöin on kyse eräänlaisesta "kaupasta", jossa yksilöt luovuttavat tietyt oikeudet hallitsijalle saaden vastineeksi turvallisuutta. Tällöin "kauppaan" sisältyvät velvollisuudet koskevat molempia — asevelvollisuuden ollessa yksi sellainen.⁹⁵ Ideaan kaupankäynnistä liittyy kansalaissotilaan käsite, joka viittaa siihen, että saadakseen olla yhteisön jäsen yksilön tulee maksaa tietty hinta⁹⁶. Aluksi kyse oli yksilön vapaaehtoisesta suostumuksesta, mutta pian asetelma muuttui kansalaisen velvollisuudeksi palvella ja uhrautua laajemman subjektin eli valtion (kansakunnan) puolesta. Tämä kehitys heijastui myös kansallisvaltioon. Toisin sanoen, kansalaisvelvollisuus synnytti myös kansallisen velvollisuuden⁹⁷, mikä tarkoitti, että "valtio pyysi kansalaisiaan tekemään halukkaasti äärimmäisen uhrauksen kansansa puolesta valtiota palvellessaan"⁹⁸. Poliittinen yhteisö on perustettu palvelemaan maallisia tarpeita ja ennen kaikkea sen jäsenten turvallisuutta ja hyvinvointia⁹⁹.

Tarkasteltaessa Suomen valtiollista kehitystä näkyy selvästi, kuinka Suomi kansakuntana sijaitsee kahden kulttuuripiirin ja aikanaan kahden erilaisen suurvallan

⁹¹ Ks. esim Biersteker & Weber 1996.

⁹² Ks. Tilly 1990. Historiallisen sosiologian lähtökohtana, jota esimerkiksi Tilly edustaa, on tutkia sitä kuinka yhteiskunnat kehittyvät sellaisiksi kuin ne nyt ovat. Koulukunnan mukaan ei ole mahdollista yksinkertaisesti erottaa kansallista tasoa kansainvälisestä.

⁹³ Sodan merkitys näkyy siinä kuinka tehokas sotakoneisto mahdollisti lisävarauden hankkimisen ja sitä kautta jatkuvasti kasvavan yhteiskunnallisen vaurauden sekä lopulta kehittyvän sosiaalisen infrastruktuurin.

⁹⁴ Mann korostaa ideologisen, taloudellisen, sotilaallisen ja poliittisen vallan merkitystä, jotka yhdessä eri tavoin painottuneina kombinaatioina tuottivat erilaisia valtioita. Mann Michael 1993, 6-10 ja Smith 1997, 179-180.

⁹⁵ Ks. esim. Hobbes Thomas (1651) Leviathan. 1999.

⁹⁶ Ks. Kestnbaum 2002, 124-144.

⁹⁷ Kestnbaum 2002, 124. Suomen osalta tämä toteutui talvisodassa.

⁹⁸ Kestnbaum 2002, 126.

⁹⁹ Saastamoinen 2003, 45. Nyky-Suomessa laaja-alainen turvallisuus ja hyvinvointi ovat kiisteltyjä asioita, jotka eivät ole itsestään selviä. Varsinkin globalisaation myötä edistyneet taloudelliset ja sosiokulttuuriset prosessit tuottavat tavallisille kansalaisille uhkia kuten työttömyys ja ympäristöperäiset uhat.

kohtaamispaikassa. Suomen olemus rajamaana on merkinnyt, että ulkoa tulleet niin kulttuuriset, taloudelliset kuin poliittisetkin sysäykset ovat paikoin voimakkaasti vaikuttaneet suomalaisen yhteiskunnan rakentumiseen.¹⁰⁰ Asevelvollisuus on yksi tällainen ”ulkoa” tullut tekijä, joka on voimakkaasti vaikuttanut suomalaiseen yhteiskuntaan. 2000-luvun maailmassa kysymys (ase)velvollisuudesta on tärkeä ja mielenkiintoinen — ovatko suomalaiset yhä valmiita uhrautumaan valtion puolesta, joka yhä useammin on joko kaukainen (kansalaisista vieraantunut) tai riittämätön sekä tehoton toimija.¹⁰¹

5.1. Yhä tehokkaammat sotakoneistot

Perinteisesti teollisuusyhteiskunnan massa-armeijat ovat vierastaneet toiminnassaan muuta kuin puhtaasti sotilaallista toimintaa¹⁰². 1700- ja 1800-luvuilla sodat miellettiin armeijoiden väliseksi, joka tarkoitti, että siviiliväestö saattoi jatkaa sodan aikana ns. omia ammattitöitään. Tämä oli eräs syy, miksi esimerkiksi Preussin kuninkaat halusivat värvätä ammattisotilaita, jotta yhteiskunnan toiminnot pysyisivät yllä ja kyettäisiin keräämään mm. veroja.¹⁰³ Sota yhteiskunnallisena ja teknologisena ilmiönä on muuttunut jatkuvasti¹⁰⁴. Yhteiskunnat ja "suvereenit" huomasivat, kuinka enää eivät muutaman tuhannen miehen armeijat riittäneet, vaan sodat alkoivat vaatia massa-armeijoita. Ns. absolutismin aikana 1600- ja 1700-luvuilla Länsi-Euroopan suurvaltojen ”seisovat” armeijat perustuivat värväysperiaatteelle¹⁰⁵. Värväysarmeijan heikkoudet kuitenkin muodostuivat haitaksi siinä määrin, että oli pohdittava vaihtoehtoja. Ongelmat olivat samat kuin nykyistä ammattiarmeijaa tai palkka-armeijaa koskevat ongelmat — motivaation puute, aineksen heikkous, heikko moraalit ja kuri etc.¹⁰⁶ Tästä seurasi, että jo tällöin armeijoita tuli täydentää kansalaisilla, jotka tavalla tai toisella velvoitettiin

¹⁰⁰ Ks. esim. Jakobson 2003, 13-37, Jussila 1987, 9-33 ja Itsenäisen Suomen historia 1991.

¹⁰¹ Tarkoitan tällä esimerkiksi kerättyjen verovarojen ja valtiolta saatavan tuen epäsuhtaa sekä valtion kyvyttömyyttä (haluttomuutta) huolehtia kaikista kansalaisista — työttömyys ja sosiaaliturva ovat esimerkkejä valtion toimintakyvyn ja resurssien rajallisuudesta.

¹⁰² Ks. esim. Nokkala 2001, Huhtinen 2001, Paret 1986.

¹⁰³ Ks. Seitkari 1951, 10-11.

¹⁰⁴ Maailmalla käytävät uudet sodat ovat luonteeltaan ns. "sotaa alempia konflikteja", joista puuttuvat mm. Persianlahden sodan selkeät osapuolet, rintamalinjat ja sotajoukon operatiivinen käyttö. Ammattisotilaat toimivat yhä enemmän perinteisen sotilaan tehtävien ulkopuolella. Kosovossa tyypilliset tehtävät ovat humanitaarisen avun ja toiminnan turvaaminen, Israelissa ja Algeriassa puolestaan sotilaiden toiminta muistuttaa poliisitoimintaa. Toisin sanoen sodankäynti ns. ”harmaantuu” eli raja rauhan ja sodan ajan välillä muuttuu epämääräiseksi. Uusien välineiden ja menetelmien vihamielinen käyttö on pystyttävä todentamaan ja siihen suhtauduttava sodankäyntinä. Uusi sota ja sodankuvan muutos merkitsevät yhtäällä merkittävää muutostekijää asevelvollisuutta koskevassa keskustelussa. Ns. sotaa alemmat konfliktit (low-intensity conflicts) toisen maailmasodan jälkeen ovat olleet jälkikolonialismiin ja suurvaltaintresseihin liittyviä, mutta on todennäköistä, että niistä muodostuu myös ns. jälkimodernin ajan konfliktityyppi länsimaissa. Ks. Huhtinen & Rantapelkonen *Information warfare* 2001; Nokkala 2001 ja Kaldor 1999.

¹⁰⁵ Seitkari 1951, 9, ks. myös Jansson 1935, 403.

¹⁰⁶ Ks. Puolustusvoimien raportti palkka-armeijasta Suomessa. Ruotuväki-lehti 7.10.1998.

puolustamaan isänmaata.¹⁰⁷ Nämä tekijät näkyivät suomalaisessa keskustelussa 1800-luvulla aivan kuten tänäänkin. Yleisesti ottaen päätyminen asevelvollisuuteen ei ollut itsestään selvää, vaan esillä oli useampi vaihtoehto kuten jäljempänä käy ilmi.¹⁰⁸

5.2 Yksilön ylittävä velvollisuus

Asevelvollisuuden käsitteeseen perehtymällä on löydettävissä yhtäällä asevelvollisuutta koskevan ajattelun tausta ja sitä koskevat yhteiskunnalliset sekä sotateknologiset muutokset, jotka yhdessä loivat sekä tarpeen että tilaisuuden asevelvollisuuden synnylle. Esimerkiksi sotavoimien liikkuvuus ja aseistus käytännössä merkitsivät, että ainoastaan (yleisellä) asevelvollisuudella kyettäisiin vastaamaan sotatilanteen edellyttämät suuret miesmäärät.

Yleinen asevelvollisuus alkoi varsinaisesti nousta vallitsevaksi järjestelmäksi 1800-luvun puolen välin jälkeen¹⁰⁹. Keskeinen syy oli Preussin / Saksan armeijan tyrmäävä suoritus 1860–1870-luvun sodissa, joiden seurauksena Saksa yhdistyi. Ajanjakso oli täynnä sotia; Preussi taisteli Tanskaa, Itävaltaa, ja Ranskaa vastaan; Venäjä ja Turkki sotivat; Yhdysvaltain sisällissota ja Italian yhdistymissota tapahtuivat lyhyenä 20 vuoden periodina. Rauhanomaiselle "idealistselle" (pasifismille) ei siis juuri ollut todellista sijaa. Ranska oli ollut vallankumousajoistaan lähtien asevelvollisuuden edelläkävijä, mutta Saksan esimerkillä oli kuitenkin kaikkein huomattavin merkitys.¹¹⁰ Ns. seisovat armeijat koettiin "ruttopesiksi", jotka uhkasivat kansalaisten vapautta ja tekivät rauhan yhtä kalliiksi kuin sodan. Nämä seikat olivat etenkin ranskalaisten valistusfilosofien näkemysten perustalla kun he argumentoivat asevelvollisuuden puolesta. Ranskan vallankumouksen 1789 eräänä syynä olikin vastenmielisyys vakinaista armeijaa kohtaan. Ranskan kansalliskokous päätyi vuonna 1791 asetukseen, jonka perusteella koottiin 100 000 reservisotilasta, jotka olisivat palvelusvelvollisia vain sodan aikana.¹¹¹ Porvareiden perustama kansalliskaarti loi ensinnäkin vastavoiman kuningasmielisiä vastaan sekä loi edellytyksiä asevelvollisuuden laajentumiselle.¹¹² Kriittinen aika pakotti Ranskan kuitenkin ottamaan asevelvollisuuden käyttöön, ja 23.8.1793 onkin päivämäärä, jolloin asevelvollisuuden voidaan katsoa syntyneen¹¹³. Tosin se ei kaikissa muodoissaan toteutunut ja eikä käytännössä ollut oikeudenmukainen.¹¹⁴

¹⁰⁷ Seitkari 1951, 9-10. Värväkseen perustuvat sotavoimat eivät kyenneet kilpailemaan palkoilla, jolloin ns. hyvää sotilasainesta oli vaikea saada mikä merkitsi, että "kelvottomat" sotilaat tuli kurin avulla pitää ruodussa, joka puolestaan johti epäinhimilliseen sotilaskuriin.

¹⁰⁸ Ks. myös Luntinen 1982, 44-53.

¹⁰⁹ Ruotsissa pohdittiin 1700-luvun lopulla asevelvollisiin perustuvan armeijan perustamista ja sitä olikin tarkoitus kokeilla 1808 Kajaanin alueella, mutta sitä ei ehditty laittaa toimeen ennen Venäjän miehitystä. Ks. Seitkari 1951, 32.

¹¹⁰ Vares 1992, 45.

¹¹¹ Seitkari 1951, 12-13.

¹¹² On huomattava, että vakinainen sotaväki ja kansalliskaarti eivät omanneet keskinäistä yhteyttä.

¹¹³ Seitkari 1951, 14.

¹¹⁴ Ranska oli pakotettu ottamaan käyttöön asevelvollisuuden 23.8.1793, jota pidetään asevelvollisuuden "käyttöönotto" päivänä ainakin Euroopassa. Yhdysvalloissa asevelvollisuus käynnistyi tietyn osin jo aiemmin, ks. Seitkari 1951, 12-14 ja Mjoset et al.2002, 29-39.

Asevelvollisuuteen sisältyy ajatus siitä, kuinka moderni valtio tarvitsi sitä kansallisvaltion rakentamisessa¹¹⁵. Tämä seikka on nähtävissä myös suomalaisissa keskusteluissa¹¹⁶. 1800-luvulla kuten aiemminkin sotiminen oli erittäin raskasta ja miestappiot olivat hyvin suuret¹¹⁷. Tämä selittää sekä miesten haluttomuuden lähteä sotimaan että hallitsijoiden tarpeen saada riittävästi sotilaita riveihinsä. Tarvittiin siis kansalaisia, joilla oli velvollisuus sotia isänmaan puolesta.¹¹⁸

Täten asevelvollisuutta koskevan ajattelun tausta ja sitä koskevat yhteiskunnalliset sekä sotateknologiset muutokset, jotka yhdessä loivat sekä tarpeen että tilaisuuden asevelvollisuuden synnylle. Esimerkiksi sotavoimien liikkuvuus ja aseistus käytännössä merkitsivät, että ainoastaan (yleisellä) asevelvollisuudella kyettäisiin vastaamaan sotatilanteen edellyttämät suuret miesmäärät. Tänään asetelma on jälleen kääntynyt, sillä asevelvollisuusarmeijaa vastaan suunnatun kritiikin kärki kohdistuu sen sotastrategiseen "kömpelyyteen" sekä siihen, että kuinka voidaan yksittäinen kansalainen velvoittaa sotimaan oman (kansallis)valtionsa alueen ulkopuolella.

Lähtökohtana niin Suomen kuin muidenkin eurooppalaisten valtioiden asevelvollisuusjärjestelmän taustalla on ollut luoda edellytyksiä valtiolla ja kansakunnalle¹¹⁹. Historiallinen sosiologia tarjoaa mallin ymmärtää asevelvollisuuden käsitteellistä perustaa tuottaen samalla laajemman yhteiskunnallisen viitekehyksen, johon suomalainen asevelvollisuus ja sen kehityskaari voidaan asettaa. Historiallinen sosiologia korostaa valtion roolia, mikä varsinkin itsenäisen ajan Suomessa on myös ollut keskeistä. Lähestymistapa kiinnittää huomion siihen, kuinka yhteisöt ovat kehittyneet historian saatossa. Tämän tutkimuksen kannalta historiallinen ote on mielekäs, koska asevelvollisuus Suomessa on historian — kansallisen ja kansainvälisen kehityskulun aikaansaama prosessi, joka edelleen muokkaantuu näiden tekijöiden paineessa.¹²⁰ Suomen asevelvollisuutta koskevassa prosessissa korostuvat se, kuinka kansallinen ja kansainvälinen muodostuvat yhtenäiseksi kokonaisuudeksi, jossa molemmat ulottuvuudet vaikuttavat lopputulokseen.

2000-luvun Suomessa asevelvollisuus näyttäytyy ns. itsestäänselvytyksenä ja yhteiskunnallisena "faktana", vaikka nykyinen olemassa oleva puolustuksen keskeinen pilari on monen tekijän summa. 1800-luvulla suomenmielinen poliittinen ja taloudellinen eliitti näki asevelvollisuuden keinona vahvistaa suomalaista yhteiskuntaa ja suomalaisuutta sinänsä. On vaikea sanoa missä vaiheessa asevelvollisuus nähtiin ja ymmärrettiin "väylänä" tai keinona rakentaa muuta kuin suomalaista kansakuntaa eli valtiota. Aikakaudelle ominainen ajattelu korosti oman asevoiman olemassaolon merkitystä. Tämä puolestaan selittyy osaltaan siitä syystä, että kansallisvaltion katsottiin olevan kaikkein tehokkain poliittinen yksikkö sodankäynnissä. Samasta syystä kansakunnat ja valtiot ovat muotoutuneet hyvin samankaltaisiksi riippumatta ideologisista ym. eroavaisuuksista.¹²¹

¹¹⁵ Ks. Mjøset ja van Holde 2002, 3-94.

¹¹⁶ Ks. Vares 1992.

¹¹⁷ Tänään tilanne on kääntynyt pääläelleen — sotilaat ovat usein paremmin turvassa kuin siviilit konsanaan.

¹¹⁸ Seitkari 1951, 10, Vares 1992, 45.

¹¹⁹ Ks. Lars Mjøset ja Stephen van Holde 2002, 3-94.

¹²⁰ Ks. esim. Michael Mann ja Charles Tilly .

¹²¹ "reliance on mass conscription, confiscatory taxation, and conversion of

Uusi (yhtenäinen) valtio kykeni käyttämään paremmin pakkovaltaa muun muassa taloudellisten resurssien suhteen kuin aiemmin löyhien feodaali- ym. hallintoyksiköiden ollessa vallitseva yhteiskunnallinen järjestys. Verotus ja asevelvollisuus muodostivat vahvan linkin, jonka kautta hallitsijat kykenivät tuottamaan riittävät resurssit sodankäyntiä varten¹²². Tarvittiin siis järjestäytynyt yhteiskunta ja valtio huolehtimaan valtion ja kansakunnan turvallisuudesta. Vastaavanlaista ajattelua löytyy poliittisen realismin taustalta, joka niin ikään korostaa valtion ensisijaisuutta suhteessa yksilöön¹²³. Tänä globalisaation aikakaudella kuitenkin valtio tiiviinä poliittisena yksikkönä (jopa säiliönä) on kuitenkin entisestään murentumassa. Tämä puolestaan heijastuu kansakunnan ja valtion suhteeseen sekä siten asevelvollisuuteen.

Turvallisuuden osalta sama kehitys on ollut käynnissä jo pitkään – sisäisen ja ulkoisen turvallisuuden erottaminen tai sotilaan ja poliisin tehtävien lähentyminen on merkinnyt turvallisuuden käsitteen laajentumista, mutta samalla myös moniulotteistumista ja hämärtymistä. Toisaalta on turvallisuuspolitiikan ydin on edelleen valtioiden käsissä ja niiden tehtävistä suurin osa liittyy edelleenkin perinteisiin ja historiallisiin tehtäviin kuten alueen suojaamiseen sekä rajojen puolustamiseen.¹²⁴ Toisen maailmansodan päättymisestä lähtien matalan intensiteetin sodat ovat olleet tyypillisiä post-koloniaalisille sodille sekä suurvaltojen ”ruokkimille” alueellisille tai valtioiden sisäisille konflikteille. Nykyinen kehitys näyttää kulkevan laajemminkin kohti ns. jälkimodernia aikaa, jossa rajat, ystävät ja viholliset sekä liittoumat ovat murroksessa samanaikaisesti tapahtuvan yhteiskuntien ja valtioiden muutoksen kanssa, jolloin kansakunta, isänmaa ja kansallisvaltio muuttuvat merkitystään kansalaisten silmissä. Tämä heijastuu myös asevelvollisuuteen niin ideana kuin käytäntönäkin.¹²⁵ Turvallisuus niin käsitteenä kuin käytäntönäkin, asevelvollisuus ja sodankäynnin asteittainen muutos muodostavat merkittävän kokonaisuuden, jonka analyysi on käynnissä lähes kaikkialla. Etenkin syyskuun 11. tapahtumat 2001 vauhdittavat kyseistä kehitystä, jonka päätepistettä on vaikea ennustaa.

Sota on siis historiallisessa katsonnassa ollut erittäin merkittävä tekijä asevelvollisuuden ja laaja-alaisen yhteiskunnan panoksen vaateissa sen taustalla. Sota yhteiskunnallisen järjestäytymisen ja toisaalta vaurastumisen välineenä on huomattava. Tällöin kansalaisten vaurastuminen, (taloudellinen) turvallisuus ja toisaalta suvereenin hallitsijan valtaoikeudet muodostivat kokonaisuuden, joka oli tärkeässä roolissa myös Suomen tapauksessa. Toisin sanoen, kansalaiset saivat turvallisuutta suvereenilta hallitsijalta sekä sisäisiä että ulkoisia uhkia vastaan, jolloin vastineeksi tästä turvallisuudesta oli maksettava veroja ja osallistuttava valtion turvallisuuden rakentamiseen eli oli osallistuttava sodankäyntiin. Tässä on kyse ”sopimuksesta” kansalaisen ja valtion välillä,

production to the ends of war made any state vulnerable to popular resistance, and answerable to popular demands, as never before.”, Tilly 1990, 83. Ks. myös Smith 1997, 179, Mjøset et.al. 2002, 21-23.

¹²² Mjøset et al. 2002, 22. ”Conscription now became visible as a form of taxation in kind. The need to secure military resources in the context of Europe’s fragmented and ever-fighting sovereign states forced the rulers to make recurrent concessions as they faced their peoples’ claim of “No taxation without representation.”

¹²³ Ks. Morgenthau 1967 ja neorealismista Waltz 1979.

¹²⁴ Szafranski, R, 1995, 50-64.

¹²⁵ Ks. esim. Kaldor 1999, Möller 2001.

joka edelleenkin luodaan ja uusinnetaan jatkuvasti mm. asevelvollisuuden muodossa. On kuitenkin tärkeä kysymys, että kuinka kauan tämä ajattelumalli saa kannatusta ja tukea kansalaisten keskuudessa. Useissa Euroopan maissahan tilanne on merkittäväällä tavalla muuttunut verrattuna Suomeen.

Historiallisen sosiologian lähestymistapa on toimiva varsinkin Suomen kohdalla, koska sodat yleisesti ottaen ovat vaikuttaneet voimakkaasti kansalliseen puolustus- ja turvallisuuspoliittiseen identiteettiimme sekä vallitseviin uhkakuviiin. Lisäksi Suomessa vallitseva voimakas maanpuolustustahto on tietyin osin rinnastettavissa kansalais-sotilas-ideaan, jossa kansalainen on valmis uhraamaan itsensä sekä oman että valtion turvallisuuden puolesta¹²⁶. Ideaan liittyvä ulottuvuus siitä, kuinka yksilö tulee kansalaiseksi tai yhteisön jäseneksi maksamalla tietyn hinnan (verot) tai hoitamalla (ase)velvollisuutensa yhteisöä, yhteiskuntaa ja valtiota kohtaan on niin ikään osuva Suomen tapauksessa¹²⁷. Alun perin, ennen asevelvollisuuden institutionalisoitumista, kyse oli yksilöllisestä valinnasta, vapaaehtoisuudesta suhteessa kansalaisuuteen, mutta pian tilanne muuttui velvollisuudeksi huolehtia velvollisuudestaan kansakuntaan kohtaan. Tällöin kansalaispalvelus muuttui kansalliseksi velvollisuudeksi¹²⁸. Yhteiskuntien ja valtioiden kehitystä tarkasteltaessa on ollut tyypillistä, että yksilön velvollisuudet ja osallistumisen muodot ovat jatkuvasti lisääntyneet aina 1900-luvun loppupuolella saakka. On kuitenkin havaittavissa, että osallistumisen muodot ja identiteetin lähteet ovat avautumassa ja laajenemassa ylitse perinteisen kansakunta-valtion asetelman.

Samalla kun historiallisen kehityksen pohdinta valottaa suomalaisen asevelvollisuuden pitkää kaarta, niin samalla on kiinnitettävä huomiota historialliseen kontekstiin. Toisin sanoen, on oltava varovainen tarkasteltaessa menneitä nykyisyydestä käsin. Esimerkiksi 1800-luvun lopun kehitys Suomessa ei asevelvollisuuden suhteen ollut millään tavoin yksimielistä asevelvollisuusidean suhteen saati sitten suvereenin hallitsijan eli tsaarin alaisuudessa toimimiseen. Toisaalta kun yleinen asevelvollisuus omaksuttiin vallitsevaksi järjestelmäksi, niin samaan aikaan alkoi lisääntyä ymmärrys sen suhteen, että Suomen kansakunnalle voisi olla edullista tälläkin tavoin yhtenäistyä varsinkin kun alkuun suomalaiset kykenivät neuvottelemaan melko hyvät ehdot verrattuna normaaliin venäläiseen tsaarin alaiseen asevelvolliseen.

5.3. Asevelvollisuus ajattomana käsitteenä

Minkä hyvänsä historiallisen käsitteen tarkastelu nykyhetkestä käsin merkitsee sitä tosiasiaa, että meidän on vaikea päästä irti vallitsevasta ajasta ja paikasta, joka on muokannut ja muokkaa meidän käsityksiämme mistä hyvänsä käsitteestä tai ilmiöstä. Täysin ”puhdasta mieltä” on mahdoton saavuttaa, mutta me voimme pyrkiä ymmärtämään niitä olosuhteita, joissa esimerkiksi asevelvollisuus Suomessa on saanut alkunsa. Suomalainen asevelvollisuus sisältää useita tulkinnallisia kerrostumia, joiden avaaminen on tarpeen, mikäli halutaan nähdä nykyistä käsitystä ja ymmärrystä syvemmälle. Tämä on nähdäkseen tarpeen, koska asevelvollisuus on kautta Euroopan ja siten myös Suomessa haasteiden edessä.

¹²⁶ Ks. MTS:n tutkimukset.

¹²⁷ Ks. Kestnbaum 2002, 124-144.

¹²⁸ Kestnbaum 2002, 124. Tämä konkretisoitui toden teolla talvisodassa.

Asevelvollisuus merkitsee useita hyvin erilaisia asioita. Suomen osalta kyse on yhtäällä sotilaiden rekrytoinnista valtion ja kansakunnan tarpeeseen, toisaalta kyse on käsitteestä, joka ajan kuluessa on muotoutunut lähes pyhäksi instituutioksi. Tähän ovat vaikuttaneet mm. talvisota ja jatkosodan torjuntataistelut sekä niiden myötä syntyneet tarinat ja kertomukset (myytit ja legendat) sankarillisista sotilaista. Lisäksi suomalainen kirjallisuus ja elokuvat samoin kuin asevelvollisuusjärjestelmä lähes koko (miesten) ikäluokan kattavana kasvatusjärjestelmänä ovat muokanneet asevelvollisuudesta suomalaisen yhteiskuntaelämän eräänlaisen kivijalan. Lisäksi kansallinen ja valtiollinen symboliikka luovat ja uusintavat asevelvollisuuteen liittyvää perintöä ja käytäntöjä. Tästä syystä asevelvollisuutta on mahdoton tiivistää vain johonkin tiettyyn käsityksen tai määritelmään. Toisaalta asevelvollisuus on hyvä esimerkki käsitteestä ja ”ilmiöstä”, joka on muuttunut yhteiskunnalliseksi faktaksi, joka otetaan lähes sellaisenaan ilman että sen todellisia perusteita välttämättä ymmärretään tai halutaan enää edes tutkia. Tämä tarkoittaa myös, että asevelvollisuus antaa useille erilaisille näkemyksille sijaa ja siten eräänlaisen reflektiopinnan, josta kukin saa ammennettua itselleen sopivia merkityksiä. Asevelvollisuus onkin eräänlainen kattotermi, joka kiteyttää suomalaisen puolustuksellisen mentaliteetin.

Historiallisessa katsannossa Suomea koskevat muutokset ovat tulleet ulkoa kuten pääasiallisesti tälläkin hetkellä. Asevelvollisuus on yksi niistä historian ja kulttuurin kautta muovautuneista tekijöistä, joiden kautta Suomi asemoituu kansainvälisesti ja etsii/toivoo saavansa tunnustusta tekemilleen valinnoille. Asevelvollisuus on tästä näkökulmasta tarkasteltuna yksi niistä tekijöistä, joka ei enää useinkaan toimi halutulla tavalla, kun ammattimaisuus on keskeinen ”meihin” kuulumisen elementti¹²⁹. Asevelvollisuus muodostaa perinteisesti sekä yhä edelleen vahvan perustan Suomen itseymmärrykselle. Muuttuneissa olosuhteissa tai paraikaa eletävän murroksen aikana asevelvollisuus viestii kansainvälisesti myös toisenlaisia signaaleja. Toisin sanoen, on nähtävissä kuinka suomalainen itseymmärrys, jossa asevelvollisuus on yksi keskeinen tekijä, on ristiriidassa muuttuneen ulkoisen toimintaympäristön kanssa. Siten asevelvollisuus aiheuttaa tietyn ”häiriön” kansallisen itseymmärryksen keskeisten lähtökohtien sekä tavoitellun kansainvälisen tunnustuksen kesken. Suomalainen asevelvollisuus on yhtäällä huomattavien sekä kansallisten että kansainvälisten muutosvoimien keskiössä, mutta se myös toimii eräänlaisena peilinä tai heijastuspintana laajemmalle suomalaisen yhteiskunnan muutokselle. Asevelvollisuus muodostaa eräänlaisen prisman, jonka lävitse suomalainen yhteiskunta saa muuttuvat kasvonsa. Toisaalta asevelvollisuus on eräs keskeisimmistä muutoksen alla olevista elementeistä nyky-Suomessa.

5.4. Asevelvollisuuden historiallinen kaari

1800-luvun lopulta alkaneet prosessit ja yhä elävät käytännöt ovat kirkastuneet ja muuttuneet ikään kuin suomalaisen identiteetin ja yhteiskunnan olennaisiksi pilareiksi ja elementeiksi¹³⁰. Ne ovat muotoutuneet sosiaalisiksi tosiasioiksi¹³¹. Tutkimuksessa

¹²⁹ Selonteko tunnustaa tämän yleiseurooppalaisen kehityksen, joka heijastuu myös Suomeen.

¹³⁰ Ruotsin vallan aikana mm. Hakkapeliitat loivat tietynlaista ajatuksellista perustaa suomalaiselle asevoimalle. Lisäksi tuolloin syntyi kansan pariin ajatus siitä, kuinka ns. vieraalla maalla käytyjä sotia tulisi välttää — ajatus, joka kansan keskuudessa ainakin, on hyvin vahva yhä edelleen.

muotoutuneet diskurssit asetetaan nykyiseen kontekstiin, jossa lukuisa joukko muutostekijöitä aiheuttaa paineita kyseenalaistaen historiallisten diskurssien kantavuuden. Historiallisen perspektiivin kautta raportissa tuodaan esiin, kuinka yhtäällä menneisyys linjaa sekä jäsentää suomalaista turvallisuuspoliittista ajattelua ja siten puolustuspolitiikkaa. Tutkimuksessa nostetaan esiin myös kansan ja valtion suhde. Tutkimus asettaa kysymyksen, että kuinka yhtenäinen kansakunta on mahdollista ylläpitää muuttuvissa turvallisuuspoliittisissa olosuhteissa. Käytännössä suomalaisen asevelvollisuuden tarinan historiallinen rakentuminen on tarkoittanut, että puolustusvoimat ja ulkopoliittikan johto ovat monin tavoin hyödyntäneet poliittisesti asevelvollisuuteen liittyviä tiettyjä yhteiskunnallisia "faktoja", mikä puolestaan on vahvistanut niitä ja luonut niistä lähestulkoon myyttejä sekä tabuja, joiden arvosteleminen on altista huomattavalle kritiikille.

Tutkimusaineistoon perehtymisen pohjalta on nähtävissä tietynlaisen kansallisen kehän tai ympyrän sulkeutuminen, sillä autonomian aikana nimenomaan suomenmielinen eliitti (tosin talonpoikain tuella¹³²) oli yleisen asevelvollisuuden kannalla. Vuonna 2004 on nähtävissä merkkejä siitä, että poliittinen eliitti ei välttämättä jaa kansan käsitystä yleisen asevelvollisuuden merkityksestä. Suomen turvallisuusympäristön muutosta ja kansallista maanpuolustusta koskevat vallitsevat käsitykset ja realiteetit kuitenkin puoltavat merkittävän kansallisen resurssin säilyttämistä. Tästä kansallisen ja kansainvälisen ulottuvuuden kohtaamisesta ("törmäämisestä"?) nousee tutkimuksen keskeisin jännite. Euroopan unionin turvallisuuspoliittinen kehitys, Naton laajentuminen sekä nykyisen Yhdysvaltain ulko- ja turvallisuuspolitiikan vahva globaali ulottuvuus yhdessä muuttuneiden viholliskuvien ja sodankäynnin muutoksen kanssa aiheuttavat merkittävän turvallisuuspoliittisen sysäyksen Suomessa käytävään turvallisuuspoliittiseen pohdintaan.

5.5. Suomalainen sotalaitosjärjestelmä

Suomessa sotalaitosjärjestelmän jatkuvuuden takana on ollut erityisiä yhteiskunnalliskulttuurisia tekijöitä. Ne ovat yhdistyneet kansallisiin sotilaallis-poliittisiin arvioihin turvallisuusympäristön kehityksestä. Laajamittainen hyökkäys on säilynyt yhtenä uhkamallina ja Suomen maa-alueen puolustus vahvasti tärkeimpänä puolustusvoimien tehtävänä. Samanaikaisesti puolustusvoimiin ei ole kuitenkaan haluttu kiinnittää niin paljon varoja, mitä ainakin pitkälle ammattilaistuneet asevoimat sotilaallisin perustein tarvitsisivat. Näin myös lukumääriin perustuvalla armeijalla on ollut Suomessa sekä vankka sotilaallinen että yhteiskunnallinen pohja, vaikka teknologista kehitystyötä onkin jatkuvasti tehty.

¹³¹ Tämä näkemys nojaa konstruktivismin ajatukseen siitä, kuinka tieto ja tosiasiat (jatkuvasti) rakentuvat sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja siten on mahdollista, että pitkään eläneet ajatukselliset jatkumot alkavat näyttää muuttumattomilta mielissämme. Suomalainen asevelvollisuus yhdistettynä ns. talvisodan henkeen on juuri tällainen "fakta".

¹³² Talonpojat katsoivat, että yleinen asevelvollisuus on tasaveroisempi järjestelmä kuin ruotujakolaitos. Tasa-arvoisuuden (-veroisuuden) teema on vahvasti läsnä yhä edelleen. Vielä 1900-luvun alkupuolella Suomessa oli käytössä ns. ruotujärjestelmä ja elätteelle anto. Ruotujärjestelmä tarkoitti sitä, että kunnassa sijaitsevat maalaistalot oli jaettu ruotuihin, joiden oli huolehdittava sovittu aika köyhistä ja vammaisista.

Yleiseurooppalaisen kehityksen ei ole usein esitetty tuottavan Suomelle sellaisia haasteita, että Suomen pitäisi juurikaan muuttaa järjestelmänsä, jossa noin 80 prosenttia miehistä aiotaan kouluttaa varusmiespalveluksessa. Tämä on hyvin vastannut myös tutkittua yleistä mielipidettä. Ammattiarmeija on Suomen tapauksessa torjuttu ennen kaikkea liian kalliina ja samalla kyvyttömänä puolustamaan maan alueellista koskemattomuutta. Varusmiespalvelukseen otettavien valikointiin perustuvia malleja taas ei ole juurikaan pohdittu, vaikka länsinaapurin Ruotsin esimerkin voisi odottaa lisännen kiinnostusta niihin.

Samanaikaisesti Suomessa on kuitenkin merkkejä, jotka viittaavat siihen, että yleiseurooppalaisella kehityksellä saattaa olla tutkimuksen keinoin selvitetävää yhteyttä täällä tehtyihin asevoimien kehittämiskäytäntöihin. Ammattilaisia runsaasti käyttävät valmiusprikaatit sekä ilma- ja merivoimat ovat saaneet suuren huomion 1990-luvun loppupuolella ja 2000-luvun alussa. Sopimussotilaita on ryhdytty rekrytoimaan. Vuoden 2001 puolustuselänteen esittämät muutokset ovat määrällisiä supistuksia ja organisaatiotarkistuksia, jotka ennen muuta ovat kohdistuneet laajamittaisen hyökkäyksen torjuntaan. Lisäksi suurta varusmiesmäärää on ryhdytty perustelemaan pätevän ammattihenkilöstön rekrytoinnilla ikäluokkien pienenemisen ohella. Nuoren ammattiupseeriston saatavuus sodan ajan tehtäviin on myös koetettu varmistaa koulutus uudistuksella.

Suomi näyttää myös olevan aikaisempaa valmiimpi osallistumaan kansainvälisiin tehtäviin ja niissä rauhanturvatoimintaan, jossa asevoiman avoin käyttö on entistä todennäköisempää.¹³³ On myös merkkejä siitä, että kansallista poliittista kontrollia aseenkäytösäännöissä haluttaisiin lieventää. Parhaillaan käydään myös keskustelua Suomen osallistumisesta kriisinhallintatehtäviin myös ilman YK:n tai Etyjin mandaattia.¹³⁴

Vaikka Nato-jäsenyys tai Euroopan unionin yhteisen puolustuksen kehittäminen eivät edellyttäisikään Suomen luopumista yleisestä asevelvollisuudesta, ne hyvin todennäköisesti lisäävät sotilasammattilaisuutta. Mahdollisimman kattavan miesten sotilaskoulutuksen on tähän asti päätelty tukevan erityistä suomalaista maanpuolustustahtoa ja puolustusvoimia muutenkin. Maanpuolustustahdon voi puolestaan odottaa sekä hidastavan ammattilaisuuskehitystä että pitkälti säilyvän sen kautta, että sotilaskoulutuskokemus on niin laajalti yhteinen.

Suomalaisen yhteiskunnan kehityksellä on yhtymäkohtia muiden eurooppalaisten yhteiskuntien kehitykseen. Kaupungistumiseen ja kansainvälistymiseen liittyy arvojen ja normien muutoksia. On mahdollista tutkia, haastavatko vai tukevatko ne yleistä asevelvollisuutta ja siihen pohjautuvaa laajaa varusmiesrekrytointia. Nuorten elämäntapojen muutoksilla voi odottaa olevan myös yhteyttä siihen, miten varusmiespalvelus heitä kiinnostaa ja miksi siihen ollaan valmiita hakeutumaan.

Useiden erityistekijöiden voi odottaa vaikuttavan siihen, millainen liikkumavara Suomen poliittisilla ja sotilaallisilla päätöksentekijöillä on tulevaisuuden sotilaitosjärjestelmää koskevissa ratkaisuissa. Näiden ja erityisesti kansainvälisestä kehityksestä ja toisaalta

¹³³ Vuoden 2004 selonteko ja todennäköisesti muuttuva rauhanturvalaki vahvistavat tämän.

¹³⁴ Ks. Pääministeri Vanhasen puhe 16.11.2004.

yhteiskunnasta tulevien haasteiden ja niiden vuorovaikutuksen kriittinen ja systemaattinen kartoittaminen on vallitsevassa tilanteessa hyödyllistä. Sotalaitosjärjestelmän muutospaineeet säilyvät merkittävinä huolimatta uudesta selonteosta.

Sotalaitosjärjestelmään kohdistuvia haasteita on luontevinta tarkastella siitä näkökulmasta, että yleinen kehitys on nykyistä ammatillisempaan suuntaan. Tätä ilmiötä voidaan tehdä ymmärrettäväksi kiinnittäen huomiota esimerkiksi valtioiden poliittisen, ennen muuta turvallisuusympäristön, muutokseen sekä teknologian, taloudelliseen ja sosiaaliseen kehitykseen.

5.5.1. Suomen sotalaitosjärjestelmän kehitys

Suomen sotalaitosjärjestelmällä ja asevelvollisuudella on pitkät perinteet, joihin perehtyminen historiallisen näkökulman kautta auttavat ymmärtämään edellä kuvattua murroksen leimaamaa nykytilannetta. 1600-luvulla Suomen maantieteellisestä sijainnista johtuen suomalaisten sotilaiden käyttö sodissa Venäjällä ja nykyisissä Baltian maissa oli järkevää politiikkaa suomalaisten hallitsijalta, Ruotsin kuninkaalta¹³⁵. Tuolloin myös Tanskan muodostama uhka pakotti Ruotsin turvaamaan eteläisen selustansa. 2000-luvun ajatus Suomen puolustuksen ja intressien turvaamisesta jo Balkanilla saa historiassa oman ulottuvuutensa.¹³⁶ Toisin sanoen suomalaisessa sotilasperinteessä on selkeä kansainvälinen ulottuvuutensa, vaikka sodat onkin käyty jonkun muu vallan johdolla. Hakkapeliitat muovasivat osaltaan suomalaisen asevoiman syntyä ja siten osaltaan loivat orastavia edellytyksiä kansalliselle ajattelulle. Lisäksi hakkapeliittojen hurjaa luonnetta on käytetty kuvaamaan suomalaista sotilasta¹³⁷.

Ruotsin vallan aikana sotilaita saatiin palvelukseen sotaväenotoilla, mutta myöhemmin tätä tarkoitusta varten luotiin ruotujakolaitos¹³⁸. Venäjän keisarikuntaan liittämisen jälkeen ruotujakolaitosta ei enää aktiivisesti pidetty toiminnassa. Ylipäätään autonomian

¹³⁵ Suom. ratsumiehistä kolmikymmenvuotisen sodan aikana käytetty nimitys, joka johtui ratsumiesten komentosanasta ja sotahuudosta "hakkaa päälle!". Hakkapeliitat olivat pelottava sotajoukko. Hannula 1939, 7-25, 43 ja Korhonen 1939. "Agmen horribile haccapelitorum".

¹³⁶ Suomalaiset taistelivat Balkanilla myös 1870-luvulla venäläisten alaisuudessa — tänään Suomi johtaa rauhanturvaoperaatiota, mikä on NATO:n historiassa ensimmäinen kerta kun ei-NATO-maa johtaa sotilasoperaatiota NATO:n alaisuudessa.

¹³⁷ Tunteeton sotilas tosin antaa maltillisemman, mutta toisaalta korostaa suomalaisen sotilaan velvollisuuden tuntoa ja rohkeutta tosipaikan tullen. Kuvaukset hakkapeliitoista anatavat myös valoa palkka-armeijaa koskevaan keskusteluun — jo tuolloin tietyt ongelmat nousivat esiin. Ks. Korhonen 1939a, 33-35, Ks. myös Farrell 2001, 62-102.

¹³⁸ Ruotujakolaitos yhdisti armeijan, paikallisen siviilihallinnon ja talonpojat. Se perustettiin (vain Ruotsin valtakunnassa) 1680-luvulla pysyvän ammattiarmeijan palkkausjärjestelmäksi — järjestelmä muistutti torpparilaitosta. Niemelä 1990, 31-38. Kun ruotujakolaitos lakkautettiin (jotta sitä ei käytettäisi vanhaa emämaata vastaan), niin järjestelmä jäi voimaan kameraalis-taloudellisena eli korvaukseksi siitä, että ruodut ja ratsutilat olivat vapautettuja velvollisuudesta asettaa sotaväkeä ne joutuivat maksamaan valtiolle ns. vakanssimaksua. Pian kuitenkin päädyttiin, tosin hyvin suppeaan, värvättyyn armeijaan. Seitkari 1951, 20-21.

aikana sotaväki oli kooltaan pieni ja keskittyi lähinnä paikalliseen puolustamiseen. Vasta vuoden 1878 asevelvollisuuslaki merkitsi sitä, että miesten säännöllinen koulutus aloitettiin aina sortovuosiin saakka.¹³⁹

Ruotsin vallan aikana 1700-luvun lopulla Suomen puolustus nojasi linnoitusjärjestelmään, värvättyihin jääkärijoukkoihin ja rannikkolaivastoon. Mikäli sota syttyi reservejä kerättiin maaseudulta ruotujakolaitoksen mukaisesti. Rauhan aikana miehet viljelivät palstojaan ja saivat melko vähän sotilaskoulutusta. Taloille oli annettu velvoite huolehtia ruotusotamiehistä. Kun 1808 Venäjä aloitti Suomen sodan ja saavutti melko helposti tavoitteensa paljastui samalla Suomen alueen puolustuksen heikkous¹⁴⁰. Seurauksena Haminan rauhassa 1809 Suomi liitettiin suuriruhtinaskuntana osaksi keisarillista Venäjää. Suomen armeija hajotettiin, mutta ruotujakolaitos jäi voimaan¹⁴¹. Suomalaisille luvattiin tällöin, että heidän ei enää tarvitse lähteä sotimaan ulkomaille¹⁴². Ruotuarmeija säilyi kuitenkin vuoden 1809 jälkeen hallinnollisena ja taloudellisena yksikkönä, vaikka varsinaiseen sotatoimiin tai puolustukselliseen tehtäviin siitä ei enää ollut¹⁴³. Käytännössä Suomen alueen puolustaminen oli siis venäläisten käsissä¹⁴⁴. Lisäksi Suomella oli merkittävä rooli venäläisten Itämeren linnoitusjärjestelmää koskeissa suunnitelmissa — roolin todellista merkitystä kuitenkin epäiltiin¹⁴⁵.

1800-luvun alkuvuosikymmeninä Suomen ruotujakolaitoksen asemaa tutkittiin muun muassa useissa komiteoissa¹⁴⁶. Päämääränä oli löytää puolustusratkaisu, joka olisi taloudellinen ja sotilaallisesti kuitenkin tehokas. Ruotujärjestelmän kannattajat ja vastustajat kiistelivät valtiopäivillä eri mallien paremmuudesta. Sveitsiläistyypinen miliisijärjestelmä tuntui hyvältä, mutta se ei oikein sopinut Venäjän keisarikunnan puitteisiin¹⁴⁷. Miliisijärjestelmää kannattivat etenkin nuoren polven fennomaanit Yrjö-Koskisen johdolla. Kun sodan vaaraa ei ollut näkyvillä ja ruotuväki yleisesti koettiin jo vanhentuneeksi järjestelmäksi, sen mukaisten joukkojen ylläpito lopetettiin suuren

¹³⁹ Screen 1987 ja 1996, 12-19, Visuri 1998, 7 ja Korhonen 1964, 14-17.

¹⁴⁰ Ruotsin politiikka 1812 jälkeen — suurvaltainressien päättyminen ja merkittävä tappio. Tämä merkitsi käytännössä, että Ruotsi ei havitellut enää Suomea osaksi suurvaltaansa, vaikka tietyissä piireissä tällaista ajattelua vielä pitkään esiintyikin. Ks. Suominen 2002.

¹⁴¹ Seitkari 1951, 20-21, Niemelä 1990, 39-40.

¹⁴² Tämä ajatus elää yhä voimakkaana kansalaisten mielissä.

¹⁴³ Vares 1992, 45.

¹⁴⁴ Talous- ja hallintoasioissa Suomen armeija oli senaatin alainen (senaatti esitteli ja tsaari päätti), kun taas komentoasioissa venäläiset toimivat ylimpänä tahona. Ks. Seitkari 1951, 20-30.

¹⁴⁵ Ks. Luntinen 1982, 1984 ja Screen 1996.

¹⁴⁶ Ks. Ruotuarmeijasta esim. Niemelä 1990.

¹⁴⁷ Tällöin asevelvollisuus aika on käytännössä koko miehuusiän ja lyhyitä harjoituksia järjestetään vuosittain. Vain muutamat kouluttajat ovat puolustusvoimien palkkaamia. Suurvallat ottivat käyttöön ns. kaaderijärjestelmän, jossa on pysyvä kantahenkilökunta. Tällöin on vakinainen sotavoima käytössä, ja asevelvollisuuteen perustuva kaaderijärjestelmä tuottaa ison reservin kuten Suomessan varsinkin itsenäisyyden aikana on käynyt. Asevelvollisuus mahdollisti huomattavan reservin käytön, kun taas värvättyihin nojaava järjestelmä koki ymmärrettävästi vaikeuksia saada sota-aikana lisää miehiä palvelukseen.

nälänhädän vuonna 1867. Suomalaisia sotilaita jäi aseisiin kaikkiaan vain 700 miestä, lähinnä Kaartin pataljoonaan.¹⁴⁸

Puolan kapinan aikaan vuonna 1863 Suomen ruotuarmeijan pääosat kutsuttiin koulutettavaksi Parolan leirille. Keisari Aleksanteri II tarkasti sinne kootut joukot, kaikkiaan 4 000 miestä. Samassa tilaisuudessa keisari tapasi J. W. Snellmanin ja lupasi suomen kielelle tasavertaisen aseman ruotsin rinnalla.¹⁴⁹ Suomi sai pian myös oman rahan, markan, jolloin muodostui pitävä pohja kansallisen talouden kehittämiseksi. On merkittävää huomata, että kun Suomi ja suomalaiset joutuivatkin keisarillisen Venäjän alaisuuteen merkitsi se käytännössä huomattavasti suurempaa mahdollisuutta luoda kansallisen identiteetin perustaa kuin jos oltaisiin jääty ns. Ruotsinvallan alle.

5.5.2. 1800-luvun kansallinen debatti näkyy yhä

1800-luvun puolen välin jälkeen suomalainen eliitti oli arvoiltaan hajanainen. Ylipäätään aseellinen maanpuolustus saati yleinen asevelvollisuus eivät olleet suuressa suosiossa. Reaalipolitiikka ja toisaalta erilaiset ideologisperustaiset vakaumukset olivat syynä kyseiseen asetelmaan. Tuolloin vallitsi myös voimakkaita pasifistisia ideoita ja uskottiin, että aikaa myöden idealismi ja kansojen välinen rauha voitaisi¹⁵⁰. Ylipäätään aikaa leimasi voimakas idealismi ja usko siihen, kuinka ”oikea” ratkaisu ja aate lopulta voittaisivat¹⁵¹.

1800-luvun aikana erityisesti, mutta jo vuodesta 1712 Pietarin muututtua Venäjän pääkaupungiksi siihen kohdistuneet turvallisuusintressit heijastuivat Suomeen. Tämä Pietarin turvallisuusulottuvuus on edelleenkin hyvin voimakkaasti läsnä suomalaisessa turvallisuuspoliittisessa ajattelussa niin kansan kuin valtiojohdonkin osalta. Pietarin asema näyttäytyy jyrkästi kahtaalla esimerkiksi mahdollisen Nato-jäsenyyden osalta; ensinnäkin voidaan argumentoida, että Suomen hyvän turvallisuustilanteen ja hyvien suhteiden vuoksi Natoa ei tule Suomen jäsenyyden myötä tuoda lähemmäksi Pietaria ja Venäjän rajoja. Toisaalta yhtä perustellusti voidaan argumentoida, että koska Pietarin turvallisuus ja Venäjän itäraja yleisemminkin on ollut usein erilaisten vaateiden lähteenä (joko todellisena tai tekaistuna) Suomea kohtaan, niin nyt olisi perusteltua hakea NATOn jäsenyyttä tämän tilanteen eliminoimiseksi tulevaisuudessa. Toisin sanoen, Suomen geopoliittinen tilanne, Venäjä ja pitkä maaraja ovat keskeisiä elementtejä perinteisessä puheessa asevelvollisuuden ja kansakunnan kokonaisuolustuksen osalta.

Autonomian aikana asevelvollisuutta käsiteltiin lehdistössä kohtuullisen paljon¹⁵². Pääosin ja merkittävin keskustelu käytiin kuitenkin valtiopäivillä keskeisten vaikuttajien välisenä. Asevelvollisuuskysymyksessä kantaa ottivat henkilöt mm. J.W.Snellman Yrjö-

¹⁴⁸ Visuri 1998, 12 ja Luntinen 1982, 8-16.

¹⁴⁹ Visuri 1998, 12.

¹⁵⁰ Vares 1992, 46.

¹⁵¹ Yrjö-Koskisen artikkeli ”Sotien lakkaamisesta” pohti sitä, kuinka sodat voisivat lakata historiallisen evoluution myötä. Mutta kuten Vares mainitsee niin rauhantilaa ei pidetty ainoastaan myönteisenä, vaan stagnaation tilana, jolloin uudet ideat eivät pääsisi esille, mikä puolestaan saattaisi estää kehitystä. Ks. Vares 1992, 47 ja Nokkala 1958.

¹⁵² Lehdistössä, mm. Helsingfors Dagblad, Helsingfors Tidningar ja Helsingin Uutiset, käytyä keskustelua kävivät pääosin eliitin edustajat eivät kansalaiset. Myöhemmin keskusteluun osallistuivat Kirjallinen Kuukausilehti, ruotsimielisten Vikingen ja Uusi Suometar.

Sakari Yrjö-Koskinen, Agathon Meurman ja Leo Mechelin sekä asevelvollisuuden vastustajat Viktor Magnus von Born, Rabbe Axel Wrede ja Kasten Antell¹⁵³, jotka olivat keskeisiä hahmoja tuon ajan Suomessa. Tässä tutkimuksessa tuon ajan henkilöistä vain Snellman nousee merkittävään asemaan johtuen hänen laajasta tuotannostaan sekä siitä, että hänen merkityksensä ns. itsenäisessä Suomessa on ollut huomattava. Siten häntä koskevaa tutkimuskirjallisuuttakin on muita henkilöitä huomattavasti enemmän.

Tässä yhteydessä on tärkeää huomioida konteksti. Nykyhetkestä arvioituna Snellmanin teesit näyttävät selkeiltä sekä ikään kuin "ikuisina". Omana aikanaan Snellman oli merkittävä hahmo, mutta ei ilman kilpailijoita kuten tutkimuskirjallisuuskin osoittaa¹⁵⁴. Lisäksi merkittävä keskustelutaho oli keisarin Venäjä, jonka intressit olivat laadultaan yhtäällä valtakunnan sisäisiä ja toisaalta suurvaltapoliittisia. Kysymystä Suomen asevelvollisuusjärjestelmän synnystä pitää siis lähestyä yhtäällä kansallisesti, mutta huomioiden myös ulkomaiset tahot ja tapahtumat. Sotalaitosjärjestelmä sinänsä kiinnosti tietenkin hyvin laajoja piirejä, koska mahdolliset muutokset koskettivat monin tavoin suomalaista yhteiskuntaa aivan kuten tänäänkin.

Liberalismi eli tuolloin vahvaa kautta etenkin ruotsinkielisten keskuudessa, vaikka lopulta liberalismi aatesuuntana ei ikinä ole kunnolla Suomen poliittiseen kenttään juurtunut. Liberalistit korostivat yksilönvapautta, johon yleinen asevelvollisuus sopi huonosti. "Yksilöä ei voitu vaatia uhraamaan henkeään, kun Suomella ei ollut käytännön mahdollisuutta vaikuttaa siihen, millaiseen sotaan suomalaiset sotilaat joutuisivat"¹⁵⁵. Tässä on eräs keskeinen diskurssi, joka on yhtä ajankohtainen 2000- kuin 1860-luvullakin. Suomalaisille kuuluminen johonkin kollektiiviseen turvallisuuden järjestelyyn kuten esimerkiksi Natoon aiheuttaa juuri kysymyksen siitä, kuinka kauas voidaan sotilaallinen toiminta ulottaa.¹⁵⁶

Eräs merkittävä turvallisuuspoliittinen diskurssi on "oman alueen puolustaminen", joka on säilyttänyt käsitteellisen voimansa jo lähes kaksi sataa vuotta suomalaisen puolustuspolitiikan ytimessä. Puolustusvoimain komentaja amiraali Kaskeala päiväkäskyssään 4.6.2003 korosti, että suomalaisten tulee puolustaa Suomen aluetta ja että asevelvollisuus säilyy myös tulevaisuudessa¹⁵⁷. Autonomian aikana tämä merkitsi, että poliittisia piirejä huolestutti ja yhdisti se, että suomalaiset eivät hyötyisi kansallisesti (itsenäisyys) omista asevelvollisistaan, vaan suomalaiset joutuisivat sotimaan "vieraalle maalle". Lisäksi suomalaisten keskuudessa vierastettiin sitä, että suomalaisia tulisi komentamaan suomalainen päällystö¹⁵⁸. On tietenkin huomattava, että

¹⁵³ Ruotsinmielisiä liberaaleja, jotka huolimatta samasta säädystä Snellmanin kanssa päätyivät vastakkaisille kannoille hänen kanssaan.

¹⁵⁴ Vares 1992, 44 ja Seitkari 1951.

¹⁵⁵ Vares 1992, 46.

¹⁵⁶ Osa eliitistä ja vain hyvin pieni osa kansalaisista Suomessa haluaa Nato-pöytäan "päättämään" Suomalaista kansalaista kiinnostaa se, kuinka kauas Naton tai EU:n intressipiiri ulottuu?

¹⁵⁷ Ks. Puolustusvoimien komentajan Juhani Kaskealan päiväkäsky 4.6.2003.

¹⁵⁸ "jos Suomen armeija vietäisiin pois, niin asevelvollisuus ei olisi kansallinen instituutio, vaan verivero jota vihattaisiin", ks. Seitkari 1951, 162-163 ja Vares 1992, 48. Olisivatko suomalaiset valmiita kustantamaan verovaroin armeijan, jonka toimintakenttä olisi kansallisen sijaan kansainvälinen?

Suomi oli osa Venäjää eikä siten voinut tehdä itsenäisiä päätöksiä. Samoin Pietarin asema oli niin ikään erittäin keskeinen.

Kiteyttäkö lainaus vuodelta 1878 olennaisen suomalaisesta puolustuksellisesta ja kansallisesta mentaliteetista, ja jos niin kuinka kauan?

”asevelvollista väkeä älköön vietäkö muihin sotiin kuin semmoisiin, jotka yhteinen kansakin käsittää synnyinmaan omia etuja koskeviksi... kuinka luja ystävyuden side onkin, joka on toisiinsa likentänyt kahta saman hallitsijan alle yhdistettyä kansaa, ei isänmaan rakkauden pyhään tunteeseen kuitenkin saata mahtua kuin oma syntymämaa...maan yhdistys Venäjän kanssa ei voi vaatia, että Suomen sotaväen pitäisi olla osallisena semmoisissa sotaretkissä”.¹⁵⁹

Venäjällä määrättiin keisarin käskyllä vuonna 1870 valmisteltavaksi asevelvollisuuden käyttöönottoa ja luonnollisesti se tarkoitti myös suomalaisia. 1871 asetettiin kaikki säädyt kattava komissio pohtimaan Suomen sotalaitosjärjestelmää¹⁶⁰. Suomalaisia patistettiin osallistumaan myöskin entistä voimakkaammin Venäjän puolustukseen.¹⁶¹ Venäläiset seurasivat Suomessa käytävää keskustelua tiiviisti ja alkoivat yhä tiukemmin vaatia Suomea osallistumaan täysipainoisesti Venäjän valtakunnan puolustukseen¹⁶². Venäjän asevelvollisuuslaki koski kaikkia miehiä. Vakinaiseen armeijaan miehet määrättiin kuudeksi vuodeksi arvannostolla. Opiskelijoita ja mm. papistoa tämä ei kuitenkaan koskenut, mutta tapaa pidettiin hyvinkin tasaveroisena. Loput jäivät nostoväkeen. Suomalaisten saama etu näkyi myös palvelusajan pituudessa, joka oli kolme vuotta eli puolet venäläisten velvollisuudesta. Samoin suomalaisten tuli osallistua yhteensä 90 päivää kolmena kesänä reservin harjoituksiin.

Keskustelut suomalaisten ja venäläisten välillä olivat kiihkeitä. Sotaministeri Miljutinin vastuksesta huolimatta suomalaiset saivat heille edullisen käsittelytavan. On myös huomattava, että vuoden 1809 jälkeen suomalaisia eivät sotaväen menot juurikaan rasittaneet taloudellisesti, sillä käytännössä venäläiset huolehtivat Suomen puolustuksesta. Suomen valtiopäivät ja lopulta myös keisari hyväksyivät asevelvollisuuslain vuonna 1878. Siinä määrättiin, että "valtaistuimen ja isänmaan puolustukseksi jokainen miespuolinen Suomen kansalainen on asevelvollinen". Käytännössä asevelvollisuus koski vain kutsunnassa hyväksytyjä, jolloin arvannostolla ratkaistiin, ketkä tulivat komennetuksi vakinaiseen (kolme vuotta) palvelukseen, joka oli puolet Venäjän ajasta. Erottavana tekijänä Venäjään Suomen lakiin tuli myös määräys, että miesten on osallistuttava myöskin reservin harjoituksiin kolmena kesänä yhteensä 90 päivää, jonka jälkeen miehet siirtyisivät nostoväkeen.¹⁶³

Asevelvollisten joukko-osastojen perustamista pidettiin merkittävänä voittona Suomen kansallista ja valtiollista erityisasemaa korostaneille henkilöille ja puolueille. Vaikka

¹⁵⁹ Ks. Luntinen 1982, 39, joka lainaa Asevelvollisuus-valiokunnan mietintöä n:o 1, 1878.

¹⁶⁰ Seitkari 1951, 180-212 ja Luntinen 1982, 37. . Komission työ keskeytyi kolmeksi vuodeksi ja jatkui vasta kun Venäjällä laki asevelvollisuudesta astui voimaan 1874.

¹⁶¹ Seitkari 1951, 159-179.

¹⁶² Asian arkaluonteisuus näkyi mm. sensuurina, joka 1860-luvun loppupuolelta saatettiin voimaan.

¹⁶³ Visuri 1998, 14. Nostoväestä sodan syyttyessä kutsuttaisiin myös mukaan.

ylipäällikkönä toimi venäläinen kenraalikuvernööri, muu henkilöstö oli suomalaisia. Kansakunnan rakentamisprosessin osalta kyseinen kehitys oli ehdottoman tärkeää ja loi edellytyksiä Suomen nousulle legitiimiksi kansakunnaksi muiden kansojen joukkoon. Kansallisen yhtenäisyyden osalta asevelvollisuudella oli niin ikään huomattava merkitys. Kansallinen identiteetti alkoi rakentua ja suomalaiset entisestään samaistua Suomeen ja suomen kieleen. Kun vielä samanaikaisesti luotiin kansallisia symboleita, niin kokonaisuudessaan kansakunnan rakentamisprosessi alkoi kantaa hedelmää — suomalais-kansallisesta näkökulmasta katsoen.

Asevelvollisuuslain valmistelussa näkyi Luntisen mukaan selkeästi suomalaisten käsitys maastaan itsenäisenä ...”Venäjän kanssa unionissa olevana valtiona, jonka valtiollista itsenäisyyttä ja pyrintöä säilyttää asemansa kansakuntien joukossa asevelvollisuudella pyrittiin takaamaan”.¹⁶⁴ Lisäksi ajateltiin, että Suomen oman armeijan kehitys loisi tilanteen, jossa venäläiset vähentäisivät joukkojensa määrää, vaikka oli selvää, että niitä jäisi vielä keskeisiin tukikohtiin kuten ”Wiaporiin ja Wiipurin linnoihin”. Suomalaisten näkemykset ottivat huomioon myös Pietarin aseman ja Venäjää koskeneet laajemmat puolustusvelvoitteet, vaikka kaikkia suomalaisten halu ja kyky eivät vakuuttaneetkaan.¹⁶⁵ Tuolloin oli merkittävää myös se mitä termejä käytettiin – suomalaiset vaativat, että laki mainitaan, mutta ei valtiota (Venäjän imperiumia) ja toisaalta että velvollisuus on puolustaa isänmaata¹⁶⁶.

Koulutus tapahtui suomeksi tai ruotsiksi, mutta komentokielenä käytettiin venäjää.¹⁶⁷ Myös ohjesäännöt olivat yleensä suoria käännöksiä venäjästä. Suomalaisten joukkojen yhteydenpito samoilla paikkakunnillakin oleskeleviin venäläisjoukkoihin oli vähäistä eräitä yhteisiä leirijaksoja lukuun ottamatta. Suomalaisjoukkojen koulutuksen eräs keskeisimmistä ongelmista oli nuorten upseerien puute. Haminan Kadettikoulusta valmistui vuosittain vain kymmenkunta upseeria ja heistäkin osa siirtyi palvelukseen Venäjälle¹⁶⁸. Kadettikoulusta valmistuneita sijoittui myös siviilivirkoihin. Suomalainen sotaväki oli ajateltu ensi sijassa oman maan paikalliseen puolustamiseen.¹⁶⁹

Silti lakimääräinen "valtaistuimen puolustaminen" saattoi vaatia käyttöä myös muualla keisarikunnan alueella. Käytännössä tätä ongelmaa ei jouduttu ratkomaan, koska aika sattui olemaan verraten rauhallista. Tämä mahdollisuus "oppia" suurvallan vieressä asumisesta jäi kansakunnan muistiin ja sittemmin osoittautui hyödylliseksi, kun Suomi itsenäisenä valtiona alkoi luoda perustaa omille kansainvälisille suhteilleen 1920-luvulla ja myös YYA-ajanjakson aikana.

¹⁶⁴ Ks. Luntinen 1982, 40 ja asevelvollisuus-valiokunnan mietintö 1878.

¹⁶⁵ Ks. Luntinen 1982. Venäläiset katsoivat, että Suomi oli poliittinen osa Venäjää eivätkä suomalaisten voimavarat olisi riittäneet Suomen puolustukseen. Onko ajateltavissa, että Naton piirissä voisi olla samanlaista ajattelua edustettuna eli että Suomea olisi vaikea puolustaa liittokunnan jäsenenä ilman merkittäviä joukkojen ja resurssien sijoittamista?

¹⁶⁶ Saarinen 1967, 30.

¹⁶⁷ Ks. Screen & Syrjö 2003, 79-93.

¹⁶⁸ Kadettikoulu tuotti sekä Venäjälle että Suomelle lojaaleja upseereita, joka aiheutti sekä yksilöllistä että laajempaa ristiriitaa. Ks. Screen & Syrjö 2003, 177 ja 279-308.

¹⁶⁹ Ks. Visuri 1998, 16 ja erityisesti Screen & Syrjö 2003.

Suomen myöhempi itsenäisyyden aika ja varsinkin YYA-sopimuksen ja kylmän sodan aikakausi merkitsivät maailmanpolitiikan tapahtumien heijastumista Suomen sisä- ja ulkopolitiikkaan. Tällä kansallisen ja kansainvälisen vuorovaikutuksella on juurensa kuitenkin jo Suomen autonomian ja jo sitä edeltäneeltä ajalta.

5.5.3. Kiivas keskustelu asevelvollisuudesta

Suomalaiselle yhteiskunnalle on ollut leimallista, että sitä johdetaan ylhäältä käsin. Myöhemmin itsenäisyyden aikana voidaan myös todeta, että valtio on ikään kuin edeltänyt yhteiskuntaa ja kansaa.¹⁷⁰ Sotalaitosjärjestelmä ja asevelvollisuus on ollut keskeinen kansallista yhtenäisyyttä ja valtion sekä kansakunnan suhdetta rakentava tekijä. Laajassa mielessä puolustusvoimia voidaankin pitää huomattavana koulutusjärjestelmänä. 1800-luvulla tämä piirre alkoi todenteolla rakentua ja se on edelleen vahva.

Suomalainen eliitti oli jakaantunut kysymykseen suomalaisesta armeijasta ja etenkin asevelvollisuudesta.¹⁷¹ Yleistä keskustelua käytiin siitä, tulisiko sotalaitosjärjestelmää muuttaa ja jos niin millaiseksi? Lisäksi pohdittiin, että tulisiko kaikki miehet velvoittaa isänmaan puolustamiseen vai tulisiko taakkaa jakaa jonkinlaisella taloudellisella rasitteella¹⁷². Täten kysymys asevelvollisuudesta ei koskenut ainoastaan maanpuolustusta, vaan omaisi kiinteän yhteyden taloudellisiin seikkoihin. Asevelvollisuuskysymystä käsiteltiin pitkin 1860- ja 1870-lukuja jatkuen viime vuosisadan alun sortovuosiiin.¹⁷³

Asevelvollisuusjärjestelmä merkitsisi siis, että kansat kokonaisuudessaan kävisivät sotia eikä vain osa kansasta. Tällä seikalla oli Suomessa 1800-luvulla erityistä merkitystä. ”Yleisellä asevelvollisuudella ymmärretään jokaisen kansalaisen itse tahdostaan olemista aseissa isänmaan puolustukseksi”¹⁷⁴. Toisaalta suomalainen puolue-eliitti ymmärsi myös sodankäynnin muuttumisen ja että sodat muuttuisivat entistä totaalisemmiksi ja tuhoavimmiksi. Merkittävää oli myös se, että rasitukset yleisen asevelvollisuuden järjestelmässä jakautuivat tasaisemmin, tasa-arvoisuus parantaisi henkeä ja kuria¹⁷⁵.

¹⁷⁰ Ks. Vares 1992, Seitkari 1951 ja Pulkkinen 2003.

¹⁷¹ Saarinen 1967, 7-8, 28. Mielipiteet ko. asiassa erosivat vielä itsenäistymisen jälkeenkin – jakoa esiintyi etenkin pasifistien ja isänmaallisten kesken. Ks. Manninen 1974, 23-31.

¹⁷² Mm. talonpojat olivat tasaveroisemman asevelvollisuuden kannalla eliitin jakaantuessa enemmän kysymyksen tiimoilta. Seitkari 1951, 65-112.

¹⁷³ Suomen sotaväki lakkautettiin ensimmäisen sortokauden aikana, mutta vuoden 1878 asevelvollisuuslaki oli kuitenkin voimassa ilman, että sitä sovellettiin 1905 jälkeen. 1901 laitton asevelvollisuuslaki oli peruttu marraskuun julistuskirjalla 1905. Ennen itsenäistymistä alkuvuonna 1917 venäläiset ottivat vanhan mutta voimassa olevan asevelvollisuuslain esiin, jolloin suomalaisten keskuudessa pelkoa aiheutti mm. se, että 1878 lain perusteella olisi suomalaisia saattanut joutua sotimaan saksalaisia vastaan, ja tästä syystä oltiin varovaisia, vaikka oman maan puolustaminen kiinnostikin. Manninen 1974, 23-31.

¹⁷⁴ Castrén 1881, 12..

¹⁷⁵ Yhä edelleen suomalaiset kokevat, että asevelvollisuus sinänsä pitää säilyttää keskeisenä kansallisena puolustusjärjestelmänä, mutta erityisesti myös sen tasaveroistavan merkityksen vuoksi. Ks. MTS 2002-2004. Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunta (MTS), tiedotteita ja katsauksia 1/ 2002, 16.12.2002 ja 1/ 2004 27.1.2004.

Snellman korostikin asevelvollisuusjärjestelmän merkitystä nimenomaan kansalaiskasvatuksen ja yhteiskuntapiirien yhdistäjänä. Snellman loi eräänlaista militääriyliopistoa, jossa luodaan sivistynyt eliitti, joka sivistää kansaa ja nostaa sitä kohti eliitin tasoa¹⁷⁶. Säätykierto olisi näin ollen mahdollista, ja kansankollektiivi tiivistyisi. Kansan ja kansallisuuden etu on tärkein, ei yksilön. Tämä Snellmanin ajatus sekä sittemmin suomalaisen asevelvollisuuden ominaisuus ja puolustusvoimien merkittävä ulottuvuus on erittäin kannatettu kansalaisten piirissä.

Asevelvollisuutta koskevat vasta-argumentit perustuivat liberaalin aateperintöön ja yksilön vapauksiin tiivistyksen ilmauksiin kuten ”yleinen asevelvollisuus on ajan suuri huijaus”, ”kukin saa puolustaa maata kuinka haluaa” (moraalinen velvollisuus siihen on), ”valtion tarkoitus on yksilö ja hänen täydentämisensä” ja esiintyviä argumentteja, joissa yleinen asevelvollisuus katsottiin liian rahvaaksi järjestelmäksi.¹⁷⁷

Liberaalien mielestä kulttuuri ja sivistys olivat paras turva. Sen sijaan fennomaanit (Snellman), joita pidettiin osin rahvaanomaisina kiihkokansallisina, eivät jakaneet liberaalien näkemyksiä. Suomenmieliset näkivät asevelvollisuudessa mahdollisuuden saada turvaa myös venäläisiä vastaan. Fennomaanit olivat vakuuttuneita Preussin menestyksestä juuri asevelvollisuuden avulla. Lisäksi, asevelvollisuus kytkettiin voimakkaasti kansallisuusaatteeseen — ”hengelliseen voimaan” ja ”siveydelliseen intoon”¹⁷⁸. Svekomaanit eli (kiihkeät) ruotsinmieliset katsoivat olevansa lännen ja liberaalien aatteiden etuvartio, johon sopi hyvin huonosti ajatus puolustaa slaaveja, Venäjää ja autokraattista järjestelmää.

Erityisesti käydyssä keskustelussa huomioitiin J.V. Snellmanin ehdotus, jossa todettiin että suomalaisten tulee osallistua keisarikunnan puolustukseen, mutta keskittyä kuitenkin oman maan puolustukseen. Snellmanin mukaan aseeton kansa on kelvoton eikä omaa puolustuksensa laiminlyövää kansakuntaa arvosteta. Teksti nojaa vahvasti hegeliaaniseen näkemykseen ja toisaalta on luonut muillakin teksteillään huomattavaa perustaa myöhempien itsenäisyyden ajan ulko- ja turvallisuuspolitiikalle. Snellman nykyisten orientaatioiden valossa edustaa vahvasti klassista poliittista realismia¹⁷⁹. Siten reaali politiikan elementit olivat ”vakuuttaneet” suomalaiset jo 1800-luvun puolessa välissä. Kaikkia poliittisia piirejä huolestutti ja yhdisti se, että suomalaiset eivät hyötyisi kansallisesti (itsenäisyys) omista asevelvollisistaan, suomalaiset joutuisivat sotimaan ”vieraalle maalle”. Keskusteluissa korostettiin lisäksi, että suomalaisia tulisi komentaa suomalainen päällystö¹⁸⁰.

¹⁷⁶ Vares 1992, 63-64.

¹⁷⁷ Yrjö-Koskisen artikkeli ”Sotien lakkaamisesta” pohti sitä, kuinka sodat voisivat lakata historiallisen evoluution myötä. Mutta kuten Vares mainitsee, niin rauhantilaa ei pidetty ainoastaan myönteisenä, vaan stagnaation tilana, jolloin uudet ideat eivät pääsisi esille, mikä puolestaan saattaisi estää kehitystä. Ks. Vares 1992, 47 ja Nokkala 1958.

¹⁷⁸ Ks. Snellman 1928.

¹⁷⁹ Snellmanin ajattelussa oli esillä se, kuinka Suomen tuli pärjätä niillä edellytyksillä mitä sillä oli eli kansallista kulttuuria edistämällä, ja koska aseellista voimaa ja siihen liittyviä resursseja ei ollut, niin tästä syystä Snellman ei toiminnassaan keskittynyt niiden edistämiseen. ks. Snellman 1928, Vares 1992,52 ja Klinge 1997, 212-215.

¹⁸⁰ ”jos Suomen armeija vietäisiin pois niin silloin asevelvollisuus ei olisi mikään kansallinen instituutio, vaan vihattava verivero”, ks. Seitkari 1951,

5.5.4. Suomi osana kansainvälistä järjestelmää

Asevelvollisuuden kehityksen osalta on olennaista huomioida Suomen kansakunnan kannalta olennainen muutos eli liittyminen osaksi Venäjän imperiumia 1809 alkaen. On selvää, että Suomi ei voinut jäädä erilliseksi saarekkeeksi muusta yleismaailmallisesta ja eurooppalaisesta kehityksestä, joka heijastui Ruotsin sijaan nyt Venäjän kautta. Käytännössä kaikki yhteiskunnalliset ja suurvaltapoliittiset kehityskulut saapuivat Suomeen muodossa tai toisessa¹⁸¹. Toinen merkityksellinen tekijä oli, että ennen Venäjään liittämistä Suomen puolustus nojasi Ruotsin vallan aikaiseen ruotujakolaitokseen.¹⁸²

Liittyminen Venäjään merkitsi, että Suomi ymmärrettiin kansakunnaksi osana kansakuntien perhettä¹⁸³. Tämä tarkoitti yhtäällä suomenmielisen eliitin keskuudessa orastavaa ajatusta siitä, että Suomi voisi jonain päivänä olla itsenäinen valtio. Tämä ei ollut kuitenkaan merkittävä tekijä ennen kuin vasta 1800-luvun lopulla, jolloin mm. Snellman perusteli asevelvollisuutta valtiollisen kehityksen ja itsenäisyyden näkökulmasta¹⁸⁴. Tämä merkitsi osaltaan, että Venäjällä tällaiset separatistiset ajatukset tyrmättiin ja koettiin valtakunnan turvallisuuden kannalta huomattavan uhkaavina¹⁸⁵. Pitkän aikavälin tarkastelussa Pietarin nousu Venäjän imperiumin pääkaupungiksi oli erittäin merkittävä tekijä. Tällöin Venäjän kannalta länsirajan turvallisuus korostui entisestään samalla kun se ”siirtyi” satoja kilometrejä länteen. Suomen itäinen raja on ollut levoton ainakin 1500-luvulta lähtien ja Suomen asema on ollut toimia puskurina tai etuvartiona sekä itään että länteen.¹⁸⁶ Toisaalta on huomattava, että Suomi ei ollut Venäjälle eikä ilmeisesti myöhemmin Neuvostoliitollekaan mikään erillinen ja erityistä huomiota herättävä ilmansuunta, vaan kylmissä turvallisuuspoliittisissa laskelmissa Suomi oli läntinen sivusta, jonka kautta ei vihollinen saanut iskeä Pietarin / Leningradin alueen kimppeeseen tai vaarantaa Muurmanskin alueen toimivuutta.

5.5.5. Kohtalonyhteys Venäjän imperiumiin

Suomen armeijan tavoitteena oli puolustaa valtaistuinta ja isänmaata sekä osallistua imperiumin puolustamiseen¹⁸⁷. Ensisijainen puolustettava oli siis Venäjä ja tehtävänä oli siten torjua sen vihollisia. Toiseksi, välillisesti, ajateltiin, että vannomalla valtaistuimen puolustamisen puolesta venäläisten epäluulot Suomea kohtaan vähentyisivät. Jälkimmäinen toive ei toteutunut.

162-163 ja Vares 1992, 48.

¹⁸¹ Ks. esim. Haapala 1992 ja Klinge 1997.

¹⁸² Vares 1992, 45. Vastaavanlainen "mullistus" on käynnissä tänään. Asevelvollisuusjärjestelmä on tulossa tiensä päähän Euroopassa.

¹⁸³ Klinge 1997, 11-49, Jakobson 2003

¹⁸⁴ Snellman 1928, 11-14, 200-208.

¹⁸⁵ Ks. esim. Luntinen 1984 ja Screen 1996.

¹⁸⁶ Ks. e.g. Korhonen 1939, 1-13..

¹⁸⁷ Screen 1996, 15, 60-63. 1800-luvun lopussa johtavat upseerit raportoivat, kuinka suomalaiset olivat pääosin kelvollista sotilasainesta, mutta aika ajoin viina tuotti ongelmia. Lisäksi raporteissa tuotiin esiin se, kuinka suomalaiset sotilaat eivät olleet helppoja johdettavia eivätkä kovin "fiksuja".

Maailmanpolitiikan asetelmat jo Krimin sodan (1854-56) aikana heijastuivat Suomen sisäiseen tilanteeseen¹⁸⁸. Krimin sodan jälkeen asetettiin sekä Suomen puolustusasioita käsittelevä että Venäjän sotilaallista kykyä pohtivat komiteat. Erityisesti Krimin sota oli osoittanut Venäjän yhteiskunnan ja talouden jälkeenjääneisyyden. Tämän ”järkytyksen” seurauksena syntyi laajalti keskustelua niin yhteiskunnallisista uudistuksista kuin asevelvollisuudestakin.¹⁸⁹

Suomen asevelvollisuuslaki tuli hyväksytyksi vuonna 1878 Venäjän keisarikunnan kannalta kriittisessä vaiheessa. Balkanilla oli käyty Turkia vastaan sotaa, johon myös suomalainen Kaartin pataljoona osallistui. Vielä sodan päätyttyä Venäjän suhteet Itävaltaan ja Englantiin olivat kireät. Keisarille oli siinä tilanteessa tarpeen rauhoittaa Suomen suunta myöntymällä oman kansallisen sotaväen perustamiseen. Venäjän hallituksen piirissä Suomen saamia etuoikeuksia arvosteltiin ankarasti. Suomen autonomia merkitsi siis rajoituksia Venäjän keskusvallalle. 1800-luvun loppupuolella Venäjällä alkanut nationalismi panslavismin ja slavofilisyyden muodossa tarkoitti käytännössä huomattavia yhdenmukaistamispaineita niin siviili- kuin sotilashallinnonkin puitteissa¹⁹⁰.

1878 laki asevelvollisuudesta koki muutoksia jo 1891, jolloin otettiin käyttöön alkuperäiseen lakiin sisältynyt aie tarkastaa lain toimivuutta. Tuolloin jo Pietarissa suunniteltiin suomalaisen sotalaitoksen sulauttamista keisarikunnan sotalaitokseen, mutta esteenä oli Suomen valtiopäivät. Asia eteni kun lakiuudistus vietiin käytännössä suomalaisten käsistä ja esitys muotoiltiin yleisvaltakunnalliseksi, jolloin suomalaisten näkemykset eivät muodostuisi ongelmaksi.

Taustana oli maailmanpolitiikka ja venäläistämisyhtymykset, mutta myös se, kuinka suomalaiset olivat ikään kuin onnistuneet liian hyvin vuonna 1878. Nimittäin lain muotoilu tuki niitä venäläisten käsityksiä, joissa Suomi nähtiin separatistisena alueena, joka pyrkii luomaan perustuslaillisen osan itsevaltiaasti hallittuun kokonaisuuteen. Venäjällä oli jo 1874 säädetty laki yleisestä asevelvollisuudesta. Tuolloin periaatteessa suomalaistenkin olisi pitänyt osallistua Venäjän valtakunnan puolustamiseen, mutta autonomiaan vedoten suomalaiset onnistuivat siis luomaan olosuhteet päätökselle, jossa Suomea kohdeltiin erillistapauksena. Suomalaiset korostivat lojaalisuuttaan tsaarille ja esimerkiksi Snellman katsoi, että ei ollut syytä provosoida liiaksi kiistakysymyksiä¹⁹¹. Näin Suomen sotaväki muodostui erilliseksi laitokseksi, josta ei päätetty yleisen valtakunnan lain nojalla.¹⁹² Poliittisesti ja sotilasstrategisesti erillinen alue lähellä Pietaria ei suinkaan miellyttänyt kaikkia venäläisiä. Seuraukset olivat nähtävissä pian, sillä pyrkimykset palauttaa Suomi ruotuun olivat keskeisellä sijalla etenkin venäläisten sotilasjohtajien mielissä. Suomalaiset pelkäsivät, että eräs valtion kriittisimmistä tunnusmerkeistä, oma sotalaitos, menetettäisiin ja että suomalaisten kokonaissotarasitus

¹⁸⁸ Venäjän pyrkimys Turkin salmiin merkitsi vastakkainasettelua Englannin ja Ranskan kanssa, lisäksi Puolassa kapinoitiin. Samoin sekä Suomessa että Ruotsissa oli näkemyksiä, joissa Suomi haluttiin liittää takaisin osaksi Ruotsia. Ks. Luntinen 1982.

¹⁸⁹ Esimerkiksi jo 1862 eversti Christian Teodor Åkerblom ehdotti Suomelle siirtymistä asevelvollisuusjärjestelmään, ks. Seitkari 1951, 87-99.

¹⁹⁰ Ks. esim. Neumann 1996

¹⁹¹ Vares 1992, 53.

¹⁹² Apunen 1991, 61-78.

kasvaksi huomattavasti — palvelusajat ja -paikat, miesten määrä ja rahoitus olivat ensimmäisenä listalla.

Yleisesti todeten venäläiset eivät siis pitäneet erillisestä Suomen armeijasta, vaan katsoivat, että sen tuli olla ns. luotettavissa käsissä. ”Panslavisti kenraali” katsoivat, että Suomen armeija muodosti uhan, joka olisi voinut liittoutua esim. Ruotsin tai Saksan armeijan kanssa. Bobrikov mm. 1886 tarkastaessaan Viipurin linnoitusta totesi, kuinka suomalaiset olivat kyenneet laajentamaan provinsiaalisen itsehallinnon täyteen poliittiseen autonomiaan. Tämä merkitsi, että Pietarin turvaksi suunniteltu yhtenäinen puolustus ei ollut mahdollinen. Tämä itsenäisyys päättyi helmikuun manifestiin 1899, joka Luntisen mukaan merkitsi, että nyt vasta venäläisten tuli olla huolissaan turvallisuudestaan.¹⁹³ Suomalaiset olivat olleet lojaaleja aina ”typeryyteen asti”.

Kansainvälistä ulottuvuutta koskien Suomessa käyty keskustelu oli käytännössä jakaantunut kahteen leiriin. Liberaalien keskuudessa pohdittiin voisiko Suomi olla puolueeton läntisten suurvaltojen ja Venäjän välisessä sodassa, toisaalta pohdittiin Ruotsin todellisia haluja hyödyntää tilanne ja liittää Suomi takaisin osaksi Ruotsia¹⁹⁴. Snellman kirjoitti¹⁹⁵ tekstin, joka oli eräänlainen pohjustus sittemmin II maailmansodan jälkeen muodostuneelle reaalioliittiselle Paasikivi-Kekkonen linjalle¹⁹⁶. Teksti alleviivasi tosiasioiden tunnustamista, Suomen lojaalisuutta keisarikunnalle ja kuinka liberaalit skandinaaviset pyrkimykset olisivat ”epärealistisia”.¹⁹⁷ Tässä kohdin on todettava, että kulloinkin vallassa oleva poliittinen taho käyttää mielellään etenkin historian suurmiehiä (-naisiakin) ja tapahtumia oman poliittisen linjansa oikeuttamisessa (legitimoinnissa).

Suomen historiassa sittemmin suurmiehen asemaan noussut Snellman korosti, kuinka pienen kansakunnan tulee tehdä ainoastaan sellaisia ratkaisuja, joista se pystyy pitämään kiinni ns. ”ankarana päivänä”¹⁹⁸. Snellmanin fennomaanius merkitsi kaikkiaan realiteettien huomioonottamista, mutta sisälsi samanaikaisesti kansallisen luonteen ja ulottuvuuden huomioinnin. Asevelvollisuuden kohdalla Snellmanin fennomaaniisuus

¹⁹³ Ks. Luntinen 1982 ja 1984, 63-64.

¹⁹⁴ Ks. Ruotsin ulko- ja turvallisuuspolitiikasta etenkin suhteessa Suomeen Suominen 2002.

¹⁹⁵ Vares 1992, 48-50, Klinge 1997, 212-215, Snellman 1983, 166-168, 171-172 ja 175. Snellman J.W. (1863) ”Sota vai rauha Suomelle”, artikkeli Litteraturblad ilmestyi yhdeksäs heinäkuuta toukokuun numerossa. Artikkelit myös teoksessa, J.W. Snellman (1983) Teokset IV. Professori ja valtiomies.

¹⁹⁶ Realistien kanta käy ilmi aikalaistekstistä vuodelta 1881. ”Eihän Suomella ole vihollisia, .. mitä teette sotavoimalla? Pieni Suomi on syrjässä sivistyneestä maailmasta, ja tulee luultavasti aina olemaan aivan vieraana niistä taisteluista, joita maailman mahtavat sotivat. Meidän tehtävämme on viljellä tätä kylmää maata, rauhassa valloituksilta. Mutta voidaksemme viljellä meidän täytyy myöskin puolustaa maatamme omanvoiton-himoisilta ja omavaltaisilta hyökkääjiltä.” Castrén 1881, 23-24.

¹⁹⁷ Vares 1992, 49.

¹⁹⁸ Vares 1992, 67 lainaa Snellmania vuodelta 1863; ”Sota on kauhistus, Suomi on karu taistelutanner, voittajalle kohonnut kansallishenki ja itsenäisyys, mutta pienelle Suomelle, joka ottaa vastaan sodan, sota ei tarjoa siunausta...” ”Dokumentit ovat hyvä olla olemassa, jotta ne voidaan tarpeen tulleen näyttää.. mutta vanha totuus on, että todella niistä on hyötyä mikäli on riittävästi sotilaallista voimaa niiden tueksi”.

merkitsi, että reaalipoliittisesti olemme lojaaleja hallitsijaa kohtaan, mutta kansallista toimimista ja kansallista luonnetta pyrittiin edistämään. Eräs realiteetti oli se, että suomalaisten tuli osallistua Venäjän sotiin niin kansallisista lähtökohdista kuin mahdollista, mutta toisaalta ymmärtäen kuinka Venäjän siipien suojassa olo saattaisi myöskin suojata suomalaisia ulkoisilta vihollisilta¹⁹⁹. ”Sotavoima oli ennenkin pelastanut Suomen ... ennen kuin voitiin tehdä työtä piti olla turvallisuuttakin. Kun Venäjä nyt antoi aseet suomalaisten käsiin, se oli myös merkki, että Suomeen luotettiin, se oli tunnustus Suomelle”.²⁰⁰

Venäjän sotaministerin Miljutinin laskelmien mukaan suomalaiset käyttivät sotilasmienoihin vain puolet keisarikunnan keskiarvosta. Kutsunnoissa vain 10 prosenttia suomalaisten asevelvollisten ikäluokasta määrättiin vakinaiseen palvelukseen, kun vastaava osuus Venäjällä oli 26 prosenttia.²⁰¹ Kun suomalaisia oli aseissa vakinaisesti noin 4000 ja reservissä 12000, olisi suhteellisesti väkiluvun mukaan laskien vakinaisia joukkoja pitänyt olla 20000 ja reservejä 100000 miestä. Lisäksi suomalaisten palveluajat olivat huomattavasti lyhyemmät, mikä entisestään lisäsi katkeruutta Suomen erityisasemaa kohtaan²⁰². Toisaalta Venäjän hallitus ei halunnut lähteä kasvattamaan rajamaan (Suomi) omaa sotaväkeä, sillä se olisi voinut nousta sodan sattuessa kapinaan. Lisäksi huolta aiheutti Suomen sotajoukkojen päällikkyys, Venäjän alamaisten oikeudesta astua suomalaiseen sotilaspalvelukseen ja suomalaisten joukko-osastojen sijoitus.²⁰³

Venäjän hallinnon keskittäminen 1800-luvun lopulla lisäsi paineita suomalaisten etuoikeuksia kohtaan. Nikolai II helmikuun manifesti 1899 ulotti venäläisen lain toden teolla Suomeen ensi kertaa. Dilemma kahden erilaisen lain välillä ratkaistiin suomalaisten tappioksi. Suomen armeija sulautettiin osaksi Venäjän sotakoneistoa. On tulkittavissa, että suomalainen nationalismi ei ollut ongelma Venäjälle ennen kuin Bobrikovin sorto suuntasi sen keisarikuntaa vastaan²⁰⁴. Tuloksen oli otteen kiristäminen Suomesta. Käytännössä siintänyt itsenäisyys tukahdutettiin, vaikka suomalaiset olivat olleet hyvin lojaaleja tsaarille. Voidaan ajatella, että venäläisten epäluulo suomalaisten lojaaliutta kohtaan kääntyi sortotoimenpiteiden myötä lopulta Venäjän tappioksi.

Tästä seurasi, että Suomen poliittinen tila kaventui, mutta toisaalta suomalaisten kansallinen yhtenäisyys rakentui ja vahvistui samalla kun kansakunnan poliittinen tietoisuus kasvoi. Tsaarin antoi uuden lain asevelvollisuudesta 1899 huolimatta suomalaisten voimakkaasta vastustuksesta. 437 486 suomalaista allekirjoitti vetoituksen ilman vastakaikua. 1902 suomalaiset astuivat palvelukseen uusin

¹⁹⁹ Suomen valtio-ominaisuus johtui suomalaisten ja Aleksanteri I keskinäisistä vakuutuksista Porvoon valtiopäivillä 1809-1810, jolloin hallitsija vakuutti pitävänsä Suomen perustuslait voimassa. Toisaalta liberaalien vetoamukset perustuslakien tulkintoihin olivat myöskin oikeutettuja, mutta valtopoliittisesti olimme sidoksissa Venäjään.

²⁰⁰ Agathon Meurman 1877 Varesen 1992, 65 mukaan.

²⁰¹ Screen 1996, 13-18, ks. myös Vares 1992, 52-55, Apunen 1991, 70-77. Miljutin ei pitänyt Suomen erillisiä puolustusvoimia lainkaan tarpeellisina. Se oli kooltaan liian pieni ja venäläiset eivät saaneet osallistua, lisäksi komentorakenne huolestutti häntä.

²⁰² Screen 1996, 16-19.

²⁰³ Vares 1992, 53-55 ja Screen 1996, 34.

²⁰⁴ Luntinen 1982, 127 ja Korhonen 1964, 20-23.

velvollisuuksiin, mutta vastustus säilyi voimakkaana vuosien 1902 – 1904 välisenä aikana jopa 60% kieltäytyi palvelemasta Venäjän joukoissa. 1900-luvun alussa monet suomalaiset lähtivät Yhdysvaltoihin. Suomalaisia ei enää koskenut velvollisuus osallistua armeijaan, mutta sen sijaan edellytettiin ylimääräisiä veroja²⁰⁵.

Ruotsin ja Venäjän alaisuudessa oleminen on epäilemättä luonut perustan kansalliselle epäluulolle osallistua suurvaltain sotilaallisiin retkiin, mikä tänään näkyy penseänä ja empivänä suhtautumisena Natoon. Yleisesti todeten on selvää, että autonomian aikana asevelvollisuus toimi kansakunnan rakentamisen välineenä ja 1900-luvun alussa asevelvollisuus oli tekijä, joka löi kiilaa Venäjän valtion ja Suomen kansakunnan väliin. Suomen kansa ja suomalaisuus rakentui eräänlaisena antiteesinä venäläiselle identiteetille ja kulttuurille. Tsaarin repressiivinen politiikka antoi vahvan sysäyksen suomalaisuudelle. Tämä kansakunnan ja asevelvollisuuden historiaan ajoittuva ja sijoittuva ”kansallinen kertomus” on vahvasti läsnä suomalaisessa yhteiskunnassa ja siten turvallisuuteen liittyvässä ajattelussa.

5.5.6. Kansakunnan rakentaminen

Autonomian aikana suomalaisten ja Venäjän intressit kohtasivat. Suomalaiset mielsivät itsensä alkuperäisinä alueen asukkaina eikä niinkään ruotsalaisina tai venäläisinä. Fennomaanit, jotka esiintyivät radikaaleina, välttivät kuitenkin vastakkainasettelua tsaarin kanssa. Suomalainen reaalipolitiikka oli näin saanut alkunsa.

Kansan käsite syntyi ilmentämään yhtenäisyyttä. Kansa oli yhtenäinen ennen kaikkea kulttuurisesti, ei poliittisesti. Tällöin kieli, lainsäädäntö ja hallinto sekä kansalaistoiminta olivat etusijalla²⁰⁶. Kansallisuudella oli emansipatorinen sävy. Vähitellen se levisi kaikkiin yhteiskuntaluokkiin ja kerrostumiin. Suomi ikään kuin loi edellytykset yhtenäisyydelle tilanteessa, jossa vallitsi useiden erilaisten identiteettien olemassaolo. Tämä kehitys vahvisti moderniteettia ja kansakunnan yleistä kehitystä. Suomalaisuus, joka rakentui vahvasti sivistyksen varaan, oli olemassa ennen kaikkea ajassa eikä niinkään paikassa. Tämä selittyy sillä, että mikäli suomenmielinen poliittinen eliitti olisi voimakkaasti korostanut alueen ja maantieteen merkitystä Venäjä olisi reagoinut suomalaisittain kielteisesti. Venäjä olisi nähnyt suomalaisten pyrkimykset separatistisina ja omaa itsenäistä valtiota tavoittelevina. Kansallisuuden rakentamisen tarkoitus oli luoda tilaa Suomelle kulttuurisena kokonaisuutena ilman, että valtiota olisi tuotu esiin tai jouduttu konfliktiin jo olemassa olevien valtiollisten yksiköiden kanssa²⁰⁷.

Idea valtiosta nousi esiin vasta myöhemmin ennen kaikkea siksi, että tuolloin ei poliittista tilaa valtiolle ollut ja siten päädyttiin rationaaliseen ratkaisuun pysyä lojaalina Venäjälle. Snellmanin ajattelussa näkyi hegeliläisyys ja idea siitä, kuinka valtio kasvaa ja muotoutuu legitiimiksi poliittiseksi tavoitteeksi. Vähitellen Suomi alkoi muistuttaa kansakunta- valtio – rakennusprojektia. Etenkin sortovuodet vahvistivat käsitystä oman valtion oikeutuksesta.²⁰⁸ Asevelvollisuuden merkitys näkyi erityisesti siinä, kuinka

²⁰⁵ Luntinen 1984, 65.

²⁰⁶ Joenniemi 2000, 13.

²⁰⁷ Joenniemi 2000, 14, ks. myös Peltonen 1998, joka puhuu suomalaisuuden omakuvan historiattomuudesta ja merkkiköyhyydestä eli suomalaisuudesta puhumisesta, jossa usein toistuvat vanhat kuvaukset suomalaisuudesta.

²⁰⁸ Joenniemi 2000, 16.

sortovuosien ensimmäiset toimenpiteet kohdistuivat nimenomaan siihen²⁰⁹. Asevelvollisuuden merkitys näkyy etenkin kansakunnan rakentamisessa ja omaa piirteitä, jotka edelleen ovat kansakunnalle ominaisia²¹⁰.

5.5.7. Itsenäisyyttä edeltävän ajan yhteenveto

Sotalaitosjärjestelmän yleinen muutos heijastui Suomeen. Se näkyi sekä Venäjän kautta että kansallisessa keskustelussa, jossa mm. asevelvollisuutta pohtinut valiokunta otti huomioon muualla tapahtuneen ja tapahtuvan kehityksen. Kansainvälinen kehitys näkyikin hyvin asevelvollisuutta koskevan keskustelun kuin käytännön toimienkin puitteissa. Aivan kuten nykyäänkin 1800-luvulla Suomen rooli pääosin oli reagoida muualla tapahtuvaan kehitykseen.

Suomessa käyty asevelvollisuusdebatti oli keskeisiltä osin asiaperusteista ja sivistynyttä. Keskeiset vaikuttajat kävivät debattia argumenttien avulla. Tavalliset kansalaiset olivat asiasta kiinnostuneita, mutta heidän äänensä välittyi päättäjille käytännössä säädyn edustajien kautta. Asevelvollisuuden vastustajat vetosivat pääosin yksilön rajoittamattomiin oikeuksiin ja siihen, että Suomi ei voisi päättää mihin sotiin, koska ja kuinka osallistuttaisiin. Vielä 1800-luvun puolessa välissä ja jälkeenkä esiintynyt rauhanaate alkoi vuosisadan loppupuolella hävitä, sillä lukuisat käydyt sodat eivät tukenet käsitystä pysyvän rauhan mahdollisuudesta.

Asevelvollisuutta puolustaneiden argumentit nojasivat pääosin seuraaviin seikkoihin: kansakunnan velvollisuus puolustaa itseään ja aiemmin voimassa olleiden järjestelmien heikkous niin sotilaallisesti, poliittisesti kuin taloudellisestikin. Eräs keskeinen argumentti valtiopäivillä käydyissä keskusteluissa olikin se, kuinka asevelvollisuus olisi tasa-arvoinen järjestelmä ja kuormittaisi yhteiskuntaa tasaisesti. Vastustajat olivat huolissaan asevelvollisuuden liiastakin demokraattisuudesta. Puolustajat katsoivat, että enemmistön tahto ja etu kulkee yksilön etujen ja oikeuksien edellä.²¹¹ Tähän liittyen Snellmanin ajatus asevelvollisuusarmeijan kasvatuksellisesta merkityksestä on tärkeä. Yhteiskunnan sivistyksellinen henki saisi näin ollen mielekkäämmän ja oikeudellisemmän perustan kuin esimerkiksi värvätyn armeijan järjestelmässä.²¹²

Asevelvollisuusjärjestelmä hyväksyttiin pitkällisen prosessin tuloksena. Eräs keskeinen syy oli toteamus, että asevelvollisuus on Suomelle niissä oloissa tehokkain niin taloudellisesti kuin sotilaallisestikin. Tämä argumentti on yhä tärkeä. Lisäksi asevelvollisuusvaliokunta esityksessään otti huomioon sotalaitosta koskevan kehityksen

²⁰⁹ Seitkari 1951, 3.

²¹⁰ Puolustusrevisio Ks. Kronlund 1993

²¹¹ Ks. kommunitarismi ja kosmopolitanismi. Edellinen ”idea” korostaa, kuinka yksilö saa ihmisyytensä yhteisössä ja kuinka yhteisön edun on kuljettava yksilön etujen edellä. Jälkimmäinen puolestaan katsoo, että yksilön edut ovat ihmisyyteen perustuvia ja universaaleja, ja siten mikään auktoriteetti ei voi näitä oikeuksia loukata. Ks. esim. Brown 1992.

²¹² Vares 1992, 64. Pyrkimys oli niin yliopistollisen kuin sotavoimienkin eliitin avulla sivistää kansaa sekä siten saada säätykiertoa toteutumaan. Merkittävää oli yhteiset arvot alempien kansankerrosten kyetessä nouseman sosiaalisilla tikkaililla. Tämä pyrkimys on toteutunut varsinkin talvisodan jälkeisessä Suomessa. Snellmanin idea kansasta on eräs diskurssi, joka on ollut läsnä jo autonomian ajoista lähtien, vaikkakin erilaisissa yhteiskunnallisissa konteksteissa eri tavoin korostuneena. Etenkin ns. valkoinen Suomi on edustanut ko. ajatuksia.

muualla Euroopassa. Osin sensuurin vaikutuksesta 1860-luvun aikana ja 1870-luvun puolesta välistä kysymystä käsiteltiin etenkin johtavien vaikuttajien toimesta.

Lopuksi voidaan todeta, kuinka Suomen kohtaloon ja etenkin kysymykseen asevelvollisuudesta vaikuttivat ennen kaikkea suomalaisista riippumattomat tekijät. Suomessa käyty keskustelu omaisi vahvat yhtymäkohdat kansainvälisiin tapahtumiin ja Suomen asemaan suurvallan osana. Erityinen kansallinen piirre tulee ehkä parhaiten näkyviin Snellmanin argumenteissa asevelvollisuuden puolesta, jossa yhtäällä korostuvat reaalipoliittiset tekijät, mutta myös vahvasti eräänlainen visio Suomesta kehittyvänä kansakuntana. Suomalainen ajatus tehdä välttämättömyydestä hyve otti ensiaskeleensa. On todennäköistä, että asevelvollisuus sinänsä ei ollut kaikkein merkittävien kiinnostuksen kohde Snellmanin elämässä, mutta hänen muu yhteiskunnallinen ajattelunsa välittyi myös tähän kysymykseen.

6. Itsenäisyyden ajan asevelvollisuuden rakentuminen ja kehittyminen

Itsenäistyminen muuttuneessa eurooppalaisessa turvallisuusympäristössä merkitsi valtavaa haastetta ja oppimisprosessia koko kansakunnalle²¹³. Tämä etsintä koski myös asevelvollisuutta — Suomi etsi parasta mahdollista tapaa rakentaa puolustuksensa²¹⁴. Lopulta Suomi päätyi vuoden 1878 asevelvollisuusjärjestelmään joskin muutamin muutoksin²¹⁵. 1918 sisällissota jakoi kansakunnan tavalla, joka heijastui myös puolustusvoimiin. Yhteiskunnan sisällä käyty kiihkeä ideologinen debatti jakaantui kahtaalle, mikä puolustuksen osalta tarkoitti valkoisten pyrkimystä säilyttää kansallinen puolustus, kun taas punaiset olivat taipuvaisempia uskomaan pasifismiin. Tämä näkyi legitimizeetti- ja resurssiongelmoina. Aikaa myöden, asevelvollisuusjärjestelmän hengen mukaisesti, Suomessa pyrittiin kuitenkin mahdollisimman tasaveroiseen kansalaisten kohteluun, mikä johti osaltaan hyvään lopputulokseen niin kansakunnan kuin valtionkin kannalta²¹⁶. Nimittäin asevelvollisuus oli eräs tapa lähentää punaisia ja valkoisia sekä siten vähentää molemminpuolista katkeruutta. Talvisota tietenkin oli todellinen tulikoe kansakunnan yhtenäisyydelle²¹⁷.

Sisällissodan aikana Suomessa oli noin 40 000 venäläistä sotilasta, joista ilmeisesti vain noin 2000 osallistui kansakunnan sisäiseen konfliktiin. Kuolleita sisällissodassa oli noin 30 000 joista suurin osa erityyppisille leireillä teloituksiin, tauteihin ja nälkään²¹⁸. Sisällissodan jälkeen vuonna 1919 annettiin väliaikainen laki asevelvollisuudesta. Lopullinen versio saatiin hyväksytyksi vasta lokakuussa 1922²¹⁹. Lainsäädäntöprosessin

²¹³ Mukautuminen uuteen tilanteeseen merkitsee (jälleen) huomattavaa haastetta Suomelle. Ks. pääministeri Vanhasen puhe syyskuulta 2003, ks. myös Holsti 1963 ja Kronlund 1993.

²¹⁴ Keskustelut puolustuksen organisoinnista ja miesten rekrytointitavasta olivat kiivaita, Ks. Manninen 1974.

²¹⁵ Ks. Manninen 1974, Kronlund 1993 ja Visuri 1998.

²¹⁶ Ks. Screen & Syrjö 2003, 302-308. Kirjassa tuodaan hyvin esiin itsenäistymisen alun lojaalisuus- ja virkakelpoisuusongelmat upseeriston kannalta.

²¹⁷ Yhteiskunnan jakautuminen valkoiseen ja punaiseen tai työväenluokkaan ja porvaristoon on säilynyt aina viime vuosituhannen lopulle asti.

²¹⁸ Lappalainen et al. 1987, 18.

²¹⁹ Virkkunen 1954, 215. Poliittinen oikeisto oli valmiimpi käyttämään

aikana paljastui kuinka kauan sotavoiman organisointi saattaisi viedä aikaa. Sotalaitosjärjestelmän rakentaminen ja yhteiskunnallisen vakauden säilyttäminen olivat molemmat vaativia prosesseja²²⁰. Suomen armeija omaksui saman kasvatusroolin mikä sillä oli ollut autonomian aikana — luku- ja kirjoitustaito ei ollut itsestäänselvyys suomalaisten keskuudessa²²¹. Tällä oli myönteinen ja vakauttava vaikutus yhteiskunnan sosiaalisiin olosuhteisiin ja kansalliseen kulttuuriin — demokraattisen kansalaisyhteiskunnan rakentaminen alkoi noina vuosina. Puolustusvoimain sisällä kaksi kulttuuria törmäsivät, mikä on ollut kuvaannollista myös valtion ja kansakunnan suhteessa. Vanhemmat upseerit olivat saaneet koulutuksensa venäläisiltä, kun taas nuorempi sukupolvi Haminan sotilasakatemiassa.²²²

Itsenäisen Suomen puolustusvoimat perustettiin sisällissodan aikana, jolloin niiden perustaksi tuli valkoisten suojeluskuntajoukot, jotka sisällissodan alussa julistettiin virallisiksi hallituksen joukoiksi. Suojeluskuntajoukot tuottivat vielä pitkään kiistoja yhteiskunnan sisällä. Toisaalta on todettu, että niiden merkitys sotilaskoulutuksen kannalta oli erittäin tärkeä, koska ne toimivat eräänlaisena aseellisen koulutuksen esikouluna, mikä säästi sekä aikaa että rahaa²²³. Visurin ja Kronlundin mukaan ratkaisevaa oli, että hallitus otti uudelleen käyttöön 1878 asevelvollisuuslain²²⁴. Täten nykyinen Suomen asevelvollisuusjärjestelmä omaa hyvin pitkät juuret niin puolustuksellisenä käytäntönä kuin yhteiskunnallisena ulottuvuutenakin.

1930-luvulla yhteiskunnallinen tila oli Suomessa paikoin edelleen hyvin vaikea. Resurssista oli pulaa ja kaikkia miehiä ei kunnolla kyettykään kouluttamaan, mikä heijastui sotilaalliseen valmiuteen talvisodan aattona. Talvisodan alkaessa Suomella oli noin 300 000 miestä aseissa, joskin hyvin vajavaisesti varustautuneena. Toisen maailmansodan aikana kuoli 85 000. Ensimmäinen versio aluepuolustuksesta kehitettiin 30-luvulla, josta lopulta rakentui keskeisin puolustuksen selkäranka yhdessä asevelvollisuusjärjestelmän kanssa.²²⁵

Puolustusvoimien komentajan ja presidentin välillä on ollut historiallisesti läheinen yhteys, jonka nykyään voidaan sanoa arkipäiväistyneen. 1930-luvulla tilanne oli toisenlainen. Tuolloin vallinnut yhteiskunnallinen käymistila aiheutti useiden korkeaarvoisten upseerien erottamisen. 1931 presidentti Svinhufvud määräsi kenraali Mannerheimin puolustusvoimien ylipäälliköksi sodan varalta. Mannerheim ryhtyi välittömästi joukko-osastojen tarkistukseen sekä puolustuksen suunnitteluun apunaan hallituksen perustama puolustusneuvosto²²⁶. Uudelleen organisointi ja aseistaminen ei ollut helppoa, koska resurssien puute uhkasi edistystä mikä oli saatu koulutuksen ja

niukkoja resurssia puolustusvoimien tarpeisiin kuin vasemmisto, aivan kuten tänäänkin.

²²⁰ Ks. Virkkunen 1954, 216.

²²¹ Virkkunen 1954, 217-218.

²²² Ks. Screen 2003.

²²³ Virkkunen 1954, 245. Lisäksi, upseeristo korosti, kuinka suojeluskuntajoukot toimivat vastavoimana kumoukselliselle toiminnalle.

²²⁴ Visuri 1998, 7 ja Kronlund 1993, 9-14.

²²⁵ Vares 1992, 44-46, Seitkari 1951 ja Visuri 1998, 7-8. Vuonna 1932 otettiin käyttöön uusi asevelvollisuuslaki.

²²⁶ Mannerheim (1933 sotamarsalkka ja 1942 Suomen Marsalkka) kuvasi vuosia 1931-1939 "kilpailuksi myrskyn edellä". Ks. Visuri 1998 ja Kronlund 1993.

suunnittelun kautta. Vuonna 1938 Suomi käytti 4% BKT:sta ja 25% budjetista puolustukseen, mutta maailmanmarkkinoilta oli vaikeuksia löytää aseita, kun kaikki kansakunnat valmistautuivat sotaan.

1930-luku poikkesi edeltäjästään, jolloin yleinen politiikan tekeminen oli hapuilevaa Suomen etsiessä paikkaansa ja liittolaisia²²⁷, sillä kolmekymmentäluvulla poliittinen johtajuus oli selkeämpää joka asevelvollisten koulutuksessa näkyi asteittain lisääntyvine resursseina sekä lisääntyvine sotilaallisina taitoina. Mannerheim johtaessaan Suomen puolustusta ja sen suunnittelua käytti huomattavasti voimavaroja kansallisen yksimielisyyden saavuttamiseen. Tämä näkyi etenkin sosiaalidemokraattien näkemyksissä heidän alkaessa suhtautua myönteisemmin kansalliseen puolustukseen. Itsenäistymisen ajoista lähtien pääasiallista valtaa puolustukseen liittyvissä asioissa olivat käyttäneet lähinnä oikeisto sekä upseeristo, mikä oli aiheuttanut merkittävää epäluuloa vasemmistopolitiikkojen piireissä.

6.1. Kohti sotaa

Sotaan johtaneen kokonaistilanteen osalta oli erittäin merkityksellistä, että eurooppalainen hallintajärjestelmä hajosi käytännössä neljään syyhyn, jotka olivat 1) I maailmansota ja sen aiheuttamat tuhot, 2) Versailles'n rauha ja sen seuraamukset eli Kansainliiton epäonnistuminen, 3) NL:n ja USA:n nousu suurvalloiksi, mutta myös Japanin nousu ja 4) I maailmansota ja Euroopan lopullinen romahtaminen, joka johti mm. siirtomaajärjestelmän hajoamiseen. Apunen selittää tätä siirtymistä Eurooppakeskeisestä järjestelmästä maailmanpolitiikkaan. Eurooppalaiset suurvallat saivat siis uudet kilpailijat, yleismaailmallinen talouslama ja sen tuottamat sisäpoliittiset liikehdinnät sekä I maailmansodasta jääneet ristiriidat loivat otollisen maaperän uudelle suursodalle. Suomi oli maailmansotien välisen ajan kiistatta ja tietoisesti eurooppalainen pikkuvaltio joka harjoitti sen mukaista ulkopoliittikkaa ja pyrki siis käytännössä pysymään irti kansainvälisistä kiistoista. Pienellä valtiolla oli käytännöllisesti katsoen kaksi vaihtoehtoa: pysytellä sivussa tai sitten osallistua suurvallan vasallina politiikkaan, Suomi yritti kumpaakin ja hävisi molemmilla tavoilla.²²⁸

Suomen osalta sotaa edeltävä tilanne kiteytyi käytännössä siihen, voiko NL luottaa Suomen kykyyn ja haluun estää alueidensa käyttäen NL:n vastaisiin sotilaallisiin toimiin? NL ei luottanut vaan halusi varmistaa oman selustansa Suomen osalta, vallitsi molemminpuolinen luottamuspulla. Seikka, joka sodan jälkeen johti YYA-sopimuksen solmimiseen.

Suomessa ei uskottu sodan olevan tulossa — valtionvarainministeri Tanner halusi maksaa velkoja pois, ja Ryti Suomen pankin pääjohtajana tuki häntä; Sen sijaan puolustusministeri Niukkanen halusi varustaa armeijan mahdollisimman hyvin. Sotaan ei uskonut myöskään ulkoministeri Erkko. Paasikivi, tällöin suurlähettiläs Tukholmassa, ja Tanner kävivät kirjeenvaihtoa, jossa pohdittiin mm. Mannerheimin asemaa. Tanner olisi halunnut luopua Mannerheimista, mutta Paasikivi oli tiukasti Mannerheimin kannalla, ja oli samaa mieltä kuin Mannerheim, että suhteet NL:oon olisi saatava parannettua. Tanner, Ryti ja Erkko olivat kutakuinkin sitä mieltä, että maailma ei voisi muuttua niin

²²⁷ Suomi turvasi ulkopoliitikassaan yhtäällä Kansainliittoon, etsi turvaa ja liittolaisia niin etelästä kuin lännestäkin heikolla menestyksellä, jonka seurauksena suomi valmistautui tulevaan sotaan yksin.

²²⁸ Ks. esim. Apunen 1998 ja Koivisto 1992.

järjettömäksi, että alkaisi sotia. Tässä näkyy usko liberalismiin ja kantilaiseen traditioon eli siihen kuinka voidaan ylipäättään oppia ja kuinka kansainvälinen järjestelmä ja moraalikin olisi jotenkin kehittynyt tai edistynyt.

Paasikivi puolestaan oli sitä mieltä, että sotaan tulisi varustautua tai ainakin se tulisi mieltää yhtenä mahdollisuutena. Joka tapauksessa sotaan päädyttiin eli toteutui se vaihtoehto, jota ei ollut toivottu ja jonka välttämiseksi ei ehkä oltu tarpeeksi ponnisteltu. Tällöin ne, jotka olivat varustautumista sotaan ajaneet, saivat tunnustusta. Esimerkiksi Koiviston mukaan ei ole nähtävissä, että jokin muu kuin omaksuttu linja olisi tuottanut paremman tuloksen.²²⁹

6.2. Talvisodan henki

Kuinka oli mahdollista puolustautua valtavan ylivoimaista vihollista vastaan etenkin kun rajusta sisällissodasta oli kulunut reilut 20 vuotta? 1919 demokraattinen hallitusmuoto sekä läpi 1920-luvun jatkunut pyrkimys ottaa myös hävinnyt osapuoli mukaan yhteiskuntaan ja päätöksentekoon loivat edellytyksiä yhtenäisyydelle sodan syytyessä²³⁰. Suomen kansalliselle turvallisuuspoliittiselle identiteetille ja keskeiselle kansalliselle kertomukselle, joka edelleen kiteyttää keskeiset ”puolustuselliset” piirteemme sekä selittää nykyistä ulko- ja turvallisuuspolitiikkaamme voi selittää ja tulkita oikeastaan vain talvisodan sekä jatkosodan torjuntataistelujen myötä. Voidaan myös sanoa, että talvisota kiteyttää suomalaisen asevelvollisuuden merkityksen ja todellisen olemuksen.

On toisaalta selvää, että kansallinen kertomus ja historia pitävät sisällään hyvin monia erilaisia tekijöitä, jotka luovat kansakunnan perusolemuksen. Kuitenkin, kaikesta huolimatta, legendaariset 105 päivää ja sitä seuranneet tapahtumat muodostavat eräänlaisen kulminaatiopisteen tai tulkintapisteen, jossa monet edeltävät tekijät saivat merkityksensä ja loivat toden teolla kansallisen yhtenäisyyden, joka selvisi sodasta itsenäisenä kansakuntana ja valtiona.

Talvisota on ensinnäkin eräänlainen 1800-luvulta alkaneen kansallisen kehityksen täydellistymä, joka kiteyttää kansakunnan ja valtion olemassaolon merkityksen ja todellisen sisällön. Tuolloin yhtenäistynyt kansakunta vastasi valtion vaateisiin. Toiseksi, se selittää monin osin sen, miksi keskustelu puolustuspolitiikasta on niin pitkään ollut arka asia. Esimerkiksi asevelvollisuus tässä kontekstissa näyttäytyy lähes pyhänä asiana kansalaisten keskuudessa. Talvisota piirtää yhä merkittävällä tavalla kansakunnan omakuvan ja antaa meille identiteettimme²³¹. Tämä mielikuva on kuitenkin tulkinnallinen ja antaa esimerkiksi aineksia Nato-jäsenyyden puolesta ja vastaan²³². On kuitenkin huomattava, että tulkinnat menneestä ja usein historian

²²⁹ Ks. Koivisto 1992.

²³⁰ On selvää, että ristiriitoja oli olemassa aivan kuten sodanjälkeiset tapahtumat osoittavat. Kirjailija Linna on joskus todennut, että punaiset ja valkoiset pääsivät sopuun ainoastaan haudassa.

²³¹ Mielikuva myyttisestä ja sankarillisesta sotilaasta ”malli Cajander” asussa varusteenaan molotovin cocktail ja koivuhalko taistellessaan vihollisen tankkia vastaan on edelleen voimakas mielikuva.

²³² Nato-jäsenyyttä ajavat korostavat talvisodan osoittavan jäsenyyden tarpeellisuuden ettemme toista kertaa jää yksin suurvaltaa vastaan, kun taas vastustajat korostavat sellaisen yhteistyövaraisen politiikan tekemistä joka niin kahdenvälisissä kuin Euroopassa laajemminkin luovat asetelmia, joissa sota ei ole enää ratkaisu. On mielenkiintoista, että kansalaisista vain

kirjoituskin luodaan vasta myöhemmin. Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa käsittelevä historiankirjoitus ei ole vielä valmis varsinkaan kylmän sodan ajalta.

Kansallinen yhtenäisyys saavutetaan usein ulkoisen uhan, aggression, kohdatessa valtioita ja kansakuntia, niin siis Suomenkin osalta. Lisäksi on todettava, että Suomen osalta yhtenäisyyttä lisäsi kansalaisten kokema tunne, että Suomen poliittinen järjestelmä ja demokratia ovat puolustamisen arvoisia etenkin kun vaihtoehtoiset (natsismi ja kommunismi) olivat hyvin tiedossa. Samoin suomalaisten elintaso oli noussut tasaisesti läpi 1920-luvun. Kokonaisuudessaan suomalainen kansalaisyhteiskunta oli vahvistunut.

Maailmanpolitiikan konteksti antoi siis jälleen merkittävän sisällön ja sysäyksen Suomen tapahtumille. Hitlerin ja Stalinin valtiopolitiikka ajoi Suomen tilanteeseen, jossa muuta vaihtoehtoa ei käytännössä ollut kuin vastata NL:n hyökkäykseen²³³. Suomen kansallisen identiteetin ja tietenkin olemassaolon kannalta oli ratkaisevaa, että valtio ja kansakunta taistelivat yhdessä ja että Suomisi selvisi ilman sotilaallista miehitystä, mikä niin monen muun kansakunnan kohtaloksi tuli.²³⁴

Marraskuun viimeinen päivä 1939 on muotoutunut merkitykselliseksi päiväksi suomalaisille merkiten oikeutta elää itsenäisenä kansakuntana²³⁵. Sotamarsalkka Mannerheimin päiväkäsky 1.1.2.1939 kiteyttää edelleen Suomen puolustuksellisen identiteetin²³⁶:

”.. Suomen uljaat sotilaat!

Ryhdyin tehtävään hetkellä, jolloin vuosisatainen vihollisemme jälleen hyökkää maahamme. Luottamus ylipäällikköön on onnistumisen ensimmäinen ehto. Te tunnette minut ja minä tunnen teidät ja tiedän, että jokainen teistä on valmis täyttämään velvollisuutensa aina kuolemaan asti. Tämä sota ei ole muuta kuin vapaussotamme jatkoa ja loppunäytös. Me taistelemme kodin, uskonnon ja isänmaan puolesta.”²³⁷

Suomen armeija toteutti joitakin mobilisaatioharjoituksia ennen sodan puhkeamista. Miehet osallistuivat innokkaasti, mikä kertoo hyvästä moraalista niin armeijan kuin yhteiskunnankin sisällä. Joukko-osastojen muodostamisessa paikallisuus oli kunniaa niin miesten kuin alueen tuntemuksenkin osalta. Tämä helpotti huomattavasti toimintaa.

pieni osa kannattaa jäsenyyttä Natossa ylipäätään, vaikka toisaalta kansalaisten keskuudessa talvisodan henki ja veteraanit nauttivat erittäin ansaittua ja vankkaa tukea.

²³³ Hannu Rautkallion tutkimukset Kremlin arkistoissa osoittavat, kuinka sota NL:n ja Suomen välillä olisi ollut väistämätön, koska Stalin oli, Kremlin arkistojen mukaan, päättänyt ottaa Suomen haltuunsa. Tämän valossa pitkään jatkunut keskustelu mahdollisuudesta välttää sota, jos Suomi olisi käyttäytynyt joustavammin Moskovan vaatimuksiin, näyttää irrelevantilta.

²³⁴ Kriittinen aika sai voimakasta tukea lehdistön muodossa kuten Sinikka Wunsch tuore väitöskirja osoittaa. Wunsch mukaan talvisodan henki oli osin myös valtiollisen propagandan ja lehdistön voitto. Ks. Wunsch 2004.

²³⁵ Häikiö 1980, 13-15.

²³⁶ Marsalkan ja puolustusvoimain komentaja Kaskealan päiväkäskyssä 4.6.2003 on hämmästyttävän vähän eroa. Päiväkäskyt läpäisevä kansallinen puolustuksellinen diskurssi on yhä vallitseva elementti suomalaisessa puolustuspoliittisessa todellisuudessa.

²³⁷ Ks. Häikiö 1980, 23.

Toimiva puolustuksen rakenne sekä hyvä moraalit loivat edellytykset sille, että lähes kaikki suomalaiset osallistuivat tavalla tai toisella sotaponnistuksiin, mikä puolestaan vahvisti kansakunnan taisteluhenkä.

Suomen armeijan toimintakykyä talvisodassa vahvisti neuvokkaan sotilasjohdon lisäksi demokraattinen asevelvollisuus yhdessä demokraattisen poliittisen järjestelmän kanssa²³⁸. Nämä elementit ovat edelleen pääosin olemassa, mistä kertoo esimerkiksi kansalaisten erittäin merkittävä valmius osallistua maanpuolustukseen sekä kannatus asevelvollisuutta kohtaan²³⁹. Talvisodan perintö kertoo myös sen, kuinka järjestelmä on vahvasti kiinni ajassa ja eikä ole kovin helposti muutettavissa. Toisin sanoen, on olemassa mahdollisuus, että menneisyys ja tulevaisuudessa esiin nousevat haasteet ovat ristiriidassa. Kylmän sodan aikana kuitenkin ei suomalaisuus ja voimakas isänmaallisuus ollut esillä, koska idänsuhteet ja ulkopoliittikka yleisemmin alisti kaiken virallisen opin alaisuuteen. Toisaalta kylmän sodan ja YYA-sopimuksen aika osoitti erään suomalaiselle poliittiselle tilannetajulle ominaisen piirteen eli kuten aiemminkin ”välttämättömyydestä” tehtiin hyve. Autonomian aikana lojaalius tsaaria kohtaan koettiin parhaimmaksi strategiaksi ja kansallisesti viisaaksi tieksi samoin YYA-sopimuksen aikana paradoksi ”mitä paremmat suhteet Moskovaan, sitä enemmän poliittista liikkumatilaa lännen suhteen” osoittautui toimivaksi. J.K. Paasikiven turvallisuuspoliittinen ymmärrys, että kansainvälinen politiikka oli ”suurten konserttia”, johon pienten tuli sopeutua ja jossa ulko- ja turvallisuuspolitiikka (esim. puolueettomuus myöhemmin) on ollut ennen kaikkea väline kansakunnan olemassaolon ja itsenäisyyden turvaamisessa.

Sama kylmä ja kova poliittisen realismin henki leimaa suomalais-kansallista puolustuksellista mentaliteettia edelleen. On pääteltävissä, että mikäli tarve edellyttää Suomessa ja suomalaisissa on valmiutta tehdä perusteellisiakin muutoksia esimerkiksi puolustuspolitiikan osalta. Miinapolitiikka ja -keskustelu kokonaisuudessaan on osoitus.

Talvisotaa ja sitä seuranneita tapahtumia voidaan tulkita myös toisella tavoin. Suuri kansallinen yhtenäistyminen ja kansalaisten voimakas tuki yleiselle asevelvollisuudelle voidaan nähdä rajoitteena ja esteenä harjoittaa muunlaista puolustuspolitiikkaa tai rakentaa kansallista puolustusta muun kuin asevelvollisuuden ja aluepuolustuksen varaan. Vaikka sotien jälkeinen tilanne Suomessa oli katkera, kaoottinenkin sekä yleisen epävarmuuden läpäisemä, niin varsinkin 1950-luvulta käynnistynyt henkisen maanpuolustuksen tekemä työ on tuottanut merkittävää hedelmää. YYA-Suomessa, jolloin ulkopoliittikka rajoitti yhteyksiä esimerkiksi länteen ja turvallisuuspoliittinen tilanne oli aika ajoittain veitsenterällä (yöpakkaset, noottikriisi ja NL:n toistuvat yritykset yhteisiin sotaharjoituksiin) loi olosuhteet, jossa piti turvata itsenäiseen puolustukseen. Tällöin sankarilliset teot ja tarinat sekä siten luottamus suomalaiseen sotilaaseen saavutti tärkeemmän aseman yhteiskunnallisessa ja puolustuksellisessa mielessä kuin jos tilanteemme olisi ollut esimerkiksi yhtä avoin ja riippumaton kuin

²³⁸ Mannerheim pysyttäytyi hyvin systemaattisesti kotimaisten kieli- tai poliittisten kiistojen ulkopuolella.

²³⁹ Vuodesta 1996 kerätty aineisto osoittaa, kuinka muuttumatonta kannatusta suomalaisten keskuudessa suomen puolustusvoimat nauttivat. Toisaalta aineisto kertoo myös, että suomalaiset uskovat maan liittyvän NATO:n jäseneksi ennen pitkää. Ks. esim. MTS 1/ 2001 tai 1 / 2004.

Ruotsilla. Asevelvollisuus näin tulkittuna on kansakunnalle edustanut turvaa, jatkuvuutta ja luottamusta epävarmuuden oloissa.

6.3. Kylmän sodan aika — rajoitettu puolustus

Kylmän sodan aikaan Suomi omasi tiiviit suhteet Neuvostoliittoon ja turvallisuuspolitiikan keskeinen väline oli ulkopolitiikka. Vuosien 1945 – 1999 asevelvollisuuden keskeisin funktio on ollut: a) muodostaa Suomen puolustuksen perusta, b) rakentaa yhtenäisen kansakunta ja siten vahvistaa valtion ja kansakunnan suhteita. Talvisodan hengen muotoutuminen selittää kansakunnan voimakkaan sitoutumisen asevelvollisuuteen, mikä tekee puolustuspoliittisesta keskustelusta varsin herkkää ”puuhaa”. On selvä, että Ruotsin kaltaiset uudistukset asevelvollisuuden ja esimerkiksi Lapin puolustuksen osalta kohtaisivat huomattavasti voimakkaampaa vastarintaa nyky-Suomessa. Suomalainen puolustuksellinen mentaliteetti korostaa, että pieni kansakunta ei voi luottaa ulkoiseen apuun, ammattiarmeijaan ja sopimuksiin.

Suomi hävisi sodat, mutta kykeni säilyttämään itsenäisyytensä ja oman poliittisen järjestelmänsä sekä yhteiskuntamuotonsa. Liittoutuneiden valvontakomissio, käytännössä NL, saneli rauhan ehdot. Suomen puolustus ja siten asevelvollisuus olivat vakavien haasteiden edessä. Suomen tuli vakuuttaa NL rauhantahtoisuudestaan ja yhteistyöhalustaan. Se merkitsi mm., että Suomen piti demobilisoida sodanaikainen armeija kahdessa ja puolessa kuukaudessa. Lisäksi rauhansopimuksen ehdot olivat tiukat varsinkin kun saksalaiset tuli ajaa pois Lapista.²⁴⁰

Suomea koskevat aserajoitukset muotoutuivat voittajavaltioiden käydyissä neuvotteluissa, jotka alkavan ajan mukaisesti olivat epäluulon leimaamat. Suomi oli jälleen idän ja lännen välisen ”tasapainoilun” välikappaleena. Englantilaiset etunenässä pelkäsivät Suomen joutuvan liiksi NL:n vaikutuspiiriin ja siitä syystä halusivat rajoittaa suomalaisten sotilaallista kykyä²⁴¹. Onkin lähinnä paradoksaalista, että NL puolusti Suomen asevoimien toimintakyvyn säilyttämistä omat sotilaalliset intressit mielessään.²⁴²

Sotilaiden määrä asetettiin vuoden 1939 mukaan eikä 1940, mikä olisi ollut Suomelle suotuisampi vaihtoehto. Suomen puolustusvoimat työnantajana painiskeli vaikeiden ongelmien kanssa: työpaikkojen määrä romahti; asunto-ongelma oli vakava; pysyvä henkilöstö vaihtui ja näiden lisäksi valvontakomissio vahti tiukasti rauhan ehtojen täytäntöönpanoa. Suojeluskuntien lakkauttaminen oli niin ikään vakava isku puolustusvoimille, koska ne olivat olleet vastuussa sotilaspiirien toiminnasta. Kaikesta huolimatta uudelleen organisoidut sotilaspiirit kotiuttivat 429 888 sotilasta kuukauden aikana.

²⁴⁰ Suomen onnistunut tavoite oli pitää tiukasti kiinni sopimusehdoista ja välttää tilanne, jossa NL olisi osallistunut esim. saksalaisten karkottamiseen.

²⁴¹ Esimerkiksi Ahvenanmaan joutuminen NL:n haltuun oli todellinen huoli länessä.

²⁴² Ks. aserajoituksista Visuri 1990. Visurin mukaan Suomen puolustuskyvyn uskottavuuden kannalta ehkä haitallisimmaksi on osoittautunut se mielikuva, joka sotilasartikloista on vallinnut ulkomailla. Monet tarkkailijat olivat sitä mieltä, että Suomen tehokas puolustaminen oli mahdotonta, kun asevoimien vahvuus oli sopimuksessa rajoitettu 41900 mieheen. Ulkomailla ei yleisesti tiedetty, että tuosta rajoituksesta huolimatta Suomessa oli koulutettu ja varustettu sodanajan joukoille suuri reservi.

Päättynyt sota heijastui laajasti suomalaisen yhteiskuntaan ja kansalaisten mielialoihin. Sotateollisuus tuli ajaa alas ja sotakorvausten maksaminen tuotti vaikeuksia. Paasikiven johdolla suomalaiset kuitenkin huolehtivat tarkkaan rauhansopimuksen ehdoista. Muutokset ulottuivat aina eduskuntaan asti Paasikiven vaatiessa ”uusien” kasvoja politiikkaan. Samaan aikaan kysymys sotasyllisyydestä vakavoitti kansakunnan tuntoja. Sodan jälkeinen aika kaikkine ongelmineen ja haasteineen kuitenkin osoitti jälleen erään kansallisen piirteen voimakkuuden sekä jatkuvuuden, nimittäin halun ja kyvyn huolehtia itse omasta kohtalostaan²⁴³. Siten suomalaiset jopa vierastavat ulkopuolista apua. Tämä näkyy haluttomuutena liittyä Natoon ja eräänlaisena ”jäärpäisyytenä ja yritteliäisyytenä”, joka esimerkiksi laman aikana näkyi vaikeutena hakeutua sosiaaliavun piiriin, vaikka hätä oli suuri. Etenkin varttuneemman väestön piirissä kyseinen näkemys on hyvinkin vallitseva. Asevelvollisuuden suosio asettuu tähän kontekstiin luonnollisesti.

Huhtikuun kuudentena 1948 allekirjoitettu YYA-sopimus ei suoranaisesti vaikuttanut puolustusvoimien rakenteeseen tai toimintaan. Sopimuksen keskeinen seikka oli sitoutuminen puolustautumaan Saksaa tai sen liittolaista vastaa joko NL:n avulla tai ilman. Tulkintaerimielisyydet osapuolten välillä koskivat konsultaatiota ja avun tarvetta – tässäkin suomalainen tulkinta korosti omaa itsemääräämisoikeuttaan.²⁴⁴ Puolustautumisen osalta sekä YYA- että Pariisin rauhansopimus merkitsivät velvoitetta oman alueen puolustamiseen rajallisin voimin.

Puolustusvoimien organisointi

Sodan jälkeen hallituksen perustaman ”puolustusrevision” tehtävänä oli pohtia Suomen puolustusta uudessa tilanteessa. Komitean työ vei aikansa, mikä osaltaan oli hyvä, sillä sodan jälkeinen ilmapiiri ei ollut puolustusvoimille erityisen suotuisa. Etenkin eduskunnassa oli hyvinkin kriittisiä asenteita puolustusvoimia kohtaan. 1950-luvulta alkaen yleinen mielipideilmasto kuitenkin hiljalleen muuttui 1950 alkaen varsinkin henkiseen maanpuolustukseen liittyvän tutkimuksen ja tiedotuksen avulla.

Puolustusrevisioraportti, vakavien Pariisin rauhan- ja YYA-sopimusta koskevien tulkintojen jälkeen, totesi, että Suomen tulisi säilyttää nykyinen puolustusvoimien organisaatio²⁴⁵. Revision mukaan asevelvollisuus ja kansanarmeijan ominaisuudet soveltuvat hyvin Suomelle. Itään suunnatusta sodanaikaisesta puolustuslinjasta oli kuitenkin uusien olojen vallitessa luovuttava. Tästä syystä alueellinen puolustus korostui. Raportissa alleviivattiin teknologisen kehityksen merkitystä sekä valmiutta nopeisiin interventioihin. Keskeinen lopputulos oli myös, että Suomen puolustusvoimien tulee olla luonteeltaan kansallinen ja sen ei tule eristäytyä kansasta. Tämä luonne puolustusvoimilla onkin säilynyt vahvana. Eduskunta hyväksyi asevelvollisuuslain puolustusrevision esittämässä hengessä. Siten keskeiset elementit säilyivät.

Pariisin rauhansopimus ja niukentuneet resurssit pakottivat lyhentämään palvelusaikoja. Otettiin käyttöön 240 ja 330 vrk:n palvelusajat. Viivästysten jälkeen puolustusvoimien

²⁴³ Mm. Linnan Tuntematon sotilas luo asetelmaa, jossa pyritään vetämään suomalaisia ”terveen yhteiskuntakehityksen ja rauhanomaisen työn raitteille – teoksella on jopa yhteys Paasikivi-Kekkonen ulkopoliittiseen realismiin. Ks Niemi 5.7.2004.

²⁴⁴ On tietysti onni, että todellista testiä ko. asialle ei ikinä tarvittu.

²⁴⁵ Raportti julkaistiin 1949.

uusi kolmeen divisioonaan jaettu organisaatio käynnistyi. Muutokset tähtäsivät tehokkuuteen niin puolustuksen kuin eri aselajien välisessä yhteistyössäkin. Uhkakuvat olivat lähialueilla tapahtuva konflikti, Lapin rajallinen puolustus ja maihinnousuihin liittyvät uhat.

Eurooppalaisen turvallisuuspoliittisen asetelman puitteissa Suomi oli valtio, joka pyrkii harjoittamaan neutraalia politiikkaa, mutta omaa vahvan sopimuksellisen siteen Neuvostoliittoon. Näin ollen Suomi oli kulttuurisesti, poliittisesti ja taloudellisesti idän ja lännen välissä. Samanaikaisesti puolustusvoimia koskenut mielikuva alkoi tasaantua ja rauhoittua huolimatta jatkuvasta ideologisesta kamppailusta, joka koski armeijan resursseja kuin perinteisen armeijan merkitystä ydinaseiden aikakaudella. Radikalismien aalto 1960-luvulla ei heikentänyt puolustuksen perustaa. Puolustusvoimien luonnetta kohtaan esiintyi kahdenlaista ajattelua: traditionalistit korostivat jatkuvuutta, kun revisionistit puolestaan kritisoivat armeijan ”jämhäntänyttä” olemusta. Puolustusvoimien johdon mukaan vakiintunut asema oli merkittävä. He katsoivat, että oli korkea aika jättää taakse sodanjälkeinen nöyryytyksen tila.²⁴⁶ Yleisesti ottaen puolustusvoimien yleisinfrastruktuuri parani samaten kuin miehistönkin olosuhteet ja resurssit.

Miehistön koulutus

Miesten koulutuksessa keskityttiin perustaitoihin mahdollisimman tehokkaalla tavalla. Pyrkimys oli luoda taistelukelpoisia sotilaita jopa kuukaudessa. Sotavuosien opit ja toimivan reservin opit mielessä ryhdyttiin 1960-luvulla tehostamaan reserviläisten harjoituksia. Rauhansopimuksen ehdot kuitenkin loivat esteitä tehokkaalle harjoittamiselle ja esimerkiksi täysimittainen mobilisaatio oli kielletty. Siten sodanaikaiset tehtävät ja roolit jäivät vähemmälle harjoittelulle. Puolustusvoimilla oli kuitenkin myös laajempi kansallinen tehtävä eli huolehtia sekä fyysisestä että psyykkisestä maanpuolustuskunnosta ja –tahdosta ja laillisen järjestyksen säilymisestä²⁴⁷.

Läpi kylmän sodan puolustusvoimat kokivat ylä- ja alamäkiä. NL piti suomalaiset valppaina ja varovaisina niin puolustus- kuin ulkopoliittikankin suhteen. Vuoden 1961 noottikriisi on erinomainen esimerkki suhteiden herkkyydestä ja erikoisluonteesta²⁴⁸. Puolustusvoimien näkökulmasta kriittinen kysymys tuolloin oli Suomen ilmatilan kontrollointi. Suomessa esimerkiksi pelättiin, että NL Suomen rajalliseen ilmapuolustuskykyyn vedoten ehdottaisi tiiviimpiä sotilaspoliittisia suhteita maiden välille. Presidentti Kekkonen sai käydyissä neuvotteluissa lopulta kriisin laukeamaan, mutta puolustuksen osalta tilanne ei ollut yhtä yksinkertainen. Ratkaisu löytyi tilapäisesti resurssien lisäämisestä sekä puolustusteollisuuden kehittämisestä.

Alueellinen puolustus

1960-luvun alku oli, noottikriisistä huolimatta, ”toivon” aikaa puolustusvoimissa, koska ilmassa oli merkittäviä odotuksia kohentuvasta resurssitilanteesta. Kuitenkin sekä eduskunta että presidentti eivät tukeneet näitä odotuksia, mistä seurasi, että puolustusvoimat joutuivat kamppailemaan uskottavan puolustuksen luomisessa

²⁴⁶ Visuri 1998, 97-116.

²⁴⁷ Ks. Visuri 1998, 107.

²⁴⁸ Noottikriisin taustalla oli lukuisia syitä niin kotimaisia kuin kansainvälisiäkin.

riittämättömien taloudellisten ja miehistöresurssien alla. Alueellisen puolustuksen järjestelmä kohtasi muutoksia. Nimittäin 1966 kolmen divisioonan sijaan luotiin seitsemän sotilasläänää, jotka kantoivat päävastuun kansallisesta puolustuksesta²⁴⁹. Muutos oli hidasta ja se veikin aikaa yli 10 vuotta ennen kuin järjestelmä toimi suunnitellusti. Ideana oli kyetä suojaamaan kriittiset kohteet ja viivästyttää sekä sitoa vihollista — järjestelmä muistuttaa pitkälti sissisodan taktiikkaa²⁵⁰. Suomi ei kuvitellut kykenevänsä voittamaan sotaa suurvaltaa vastaan. Järjestelmä on variaatioineen säilynyt kansallisen puolustuksemme ytimenä edelleen. Virallisen vihollisen nimeämistä varottiin tuolloin, vaikka YYA-sopimuksessa tietenkin Länsi-Saksa liittolaisineen nimettiin. Poliittinen johto joutui huomioimaan NL:n intressit, mutta se ei estänyt kansalaisia ja puolustusvoimain henkilöstöä ajattelemaan eri tavoin.²⁵¹

Ensimmäinen parlamentaarinen puolustuskomitea tarkasteli puolustusvoimien tilaa vuonna 1970 ja ei nähnyt tarvetta välittömille muutoksille. Puheenjohtaja, professori, Jan-Magnus Jansson kuitenkin esitti, että puolustusvoimien tehtävät tulee kirjata lakiin. Siten vuonna 1974 laissa mainittiin tehtävät, jotka olivat alueellisesta koskemattomuudesta huolehtiminen sekä rajojen että kansalaisten oikeuksien ja oikeusjärjestelmän puolustaminen. Samoin mainittiin YK-tehtävät ja niistä huolehtiminen. YK:n alaisuudessa toteutetuilla tehtävillä on ollut merkittävä poliittinen rooli Suomen tavoitellessa itsenäistä ja puolueetonta asemaa kansainvälisessä politiikassa. 2000-luvun alussa kansainvälisten tehtävien kirjo näyttää entisestään lisääntyvän ja avaavan mahdollisuuksia puolustusvoimia koskeville muutoksille.

Toinen parlamentaarinen puolustuskomitea 1975-1977 ja kolmas 1979-1981 jatkoivat samoilla linjoilla kuin edeltäjänsä tosin sellaisin muutoksin, että teknisten valmiuksien ja ilmapuolustuksen merkitystä korostettiin varsinkin risteilyohjusten ilmaantuessa kansainvälisen politiikan ja Euroopan ilmatilaan. Ilmapuolustuksen kehittäminen johti hävittäjien hankkimiseen sekä Ruotsista että Neuvostoliitosta. Yleisemmin voidaan todeta, että puolustusvoimien rooli ja merkitys osana Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa olivat vakiintuneet 1980-luvun alkupuolella. Monitahoinen työ tuotti tulosta. Puolustusvoimien kehittäminen jatkui usealla rintamalla, mutta kaikkein merkittävin hankinta niin poliittisesti kuin taloudellisestikin oli Hornet-hävittäjien hankinta Suomeen Yhdysvalloista. Talouden ja yhteiskunnan kärsiessä laman kourissa hintavien huippuhävittäjien hankinta merkitsi sotilas-strategisesti huomattavaa modernisointia. Poliittisesti kyse oli merkittävästä päänavauksesta läntisen suurvallan suuntaan sekä siten todellisesta uudesta linjanvedosta. Läntinen ilmansuunta on sittemmin vakiintunut Suomen ns. henkiseksi kodiksi.

6.4. Maanpuolustustahdon muokkaaminen ja ylläpito

Tässä luvussa tarkastellaan lyhyesti sotien jälkeisen ajan Suomea ja kysymystä maanpuolustustahdosta sekä isänmaallisuudesta. Luvun ideana on tarkastella edellä

²⁴⁹ Sotilasläänit jaettiin aluksi 27 ja sittemmin 23 sotilaspiiriin, ne vastasivat liikekannallepanosta ja paikallispuolustuksesta. Ks. Visuri 1998.

²⁵⁰ Puolustusstrategia kertoo mistä lopulta on kysymys eli pienen maan rajallisista resursseista – puolustuksellisesta kyvystä.

²⁵¹ Alueellinen puolustus edellyttää suurta reserviä — Suomella on ollut perinteisesti suhteellisesti tarkastellen eräs maailman suurimmista reserveistä — tilanne on nyt muuttumassa.

mainittuja käsitteitä ja ilmiöitä, mutta myös johdattaa sodan jälkeisen ajan tarkasteluun laajemminkin. Etenkin seuraavan luvun seitsemän näkökulma avautuu jo tässä käydyssä pohdiskelun kautta.

Sodanjälkeinen Suomi — isänmaallisen Suomen rakennus

Isänmaallisuus (patriotismi) tarkoittaa rakkautta isänmaata kohtaan, jolloin korostuvat kiintymys sen maaperään ja traditioihin sekä sen koskemattomuuden puolustaminen. Merkittävää on ero nationalismiin, joka voi olla hyvin tietoista ja myöhäisessä vaiheessa omaksuttua, kun taas isänmaallisuus nojaa lapsuus- ja nuoruusvuosiin.²⁵² Tässä mielessä isänmaallisuus on olemukseltaan syvempää ja ei niin muutosaltista. Isänmaallisuuden kautta myös vihollisuuden ja vihan tunteen nostattaminen on helpompaa, mikä erinäköisistä konflikteista (Ruanda, entinen Jugoslavia ym.) käy hyvin ilmi. Isänmaallisuudessa on kyse yksilöä suuremmasta joukosta tai kohteesta, johon tunnetaan vetovoimaa ja johon halutaan kuulua. Suomalaisuuteen kuuluvat piirteet korostavat sisua, urheilua, talvisotaa tai ”maa joka maksaa velkansa” jne.²⁵³ Eskolan tutkimus 1960-luvulla toi esiin tunteita herättäneen käsitteen – isänmaallinen pasifisti – joka tarkoittaa, että isänmaallinen voi olla myös ilman halua puolustaa aseellisesti maataan.²⁵⁴

Eri aikakaudet ja erilaiset yhteiskunnalliset olot muokkaavat isänmaallisuutta. Suomalainen yhteiskunta koki voimakkaasti yhtenäisyyttä ja isänmaallisuutta sortovuosien aikaan, samoin toisen maailmansodan tapahtumat vahvistivat kansallista yhtenäisyyttä. Sotien päättymisen jälkeen alkanut ”uuden ulkopoliitiikan”-aikakausi tuotti huomattavia vaikeuksia ylläpitää isänmaallista maanpuolustushenkeä. Vaikka aikakausien vertailussa puhumattakaan rinnastamisesta on oltava erittäin varovainen, niin tällä hetkellä, kun Suomea ei mikään kriisi uhkaa tai ulkoinen aseellinen uhka ei ole välitön, niin tässä ajassa on elementtejä, jotka nostavat esiin tekijöitä sekä asioita, jotka vievät huomiota pois ”kokonaisvaltaisesta maanpuolustuksesta”.

Tällä tarkoitan tiettyä ”maallistumista”, joka ilmenee yhtäällä globalisaation muodossa ja toisaalta yksilökeskeisyytenä. Onkin erityisen mielenkiintoista, miksi suomalaiset tällä hetkellä kokevat maanpuolustamisen ja isänmaallisuuden toisaalta hyvin vahvasti omaksi asiakseen, vaikka mitään erityistä selittävää tekijä ei löydy kuten esimerkiksi ulkoisia uhkakuvia ym. Tosin tämäkin ”tahto” näyttyy eri tavoin riippuen vastaajan ns. ideologisesta kannasta.²⁵⁵ Nykyiseen suomalaiseen maanpuolustustahtoa koskevaan keskusteluun kuuluu edelleen sodan jälkeisten vuosien ja vuosikymmenien ulkopoliittinen ajattelu, joka korosti hyvin vahvasti ulkopoliitiikan merkitystä kansallisen turvallisuuden ylläpidossa eikä antanut puolustusvoimille kovinkaan merkittävää roolia.²⁵⁶

²⁵² ks. Eskola 1962, 4-9.

²⁵³ Ks. myös Kekkonen 1955.

²⁵⁴ MTS:n tekemät tutkimukset osoittavat, että ko. käsite on edelleen validi, sillä asevelvollisista huomattava osa on valmis puolustamaan maataan, mutta mikäli kysymystä tarkennetaan ja kysytään, kuinka moni on valmis oman henkensä uhalla aseinein puolustamaan maataan, niin prosenttiosuus laskee merkitsevästi.

²⁵⁵ Ks. Eskola 1962, 31-37, tuolloin erot puolueiden kannattajien välillä olivat huomattavasti voimakkaammat kuin tänään, ks. MTS:n gallup-kyselyt.

²⁵⁶ Ks. Vanhanen 16.11.2004 – ulkopoliittikka ensin ja sitten

Radikalismi ja asenneilmaston muokkaus

Sotien jälkeen suomalainen yhteiskunta alkoi korostaa toisaalta materialismia ja yksilöllistääkin hyvinvointia, ja toisaalta suomalainen poliittinen ilmapiiri vasemmistolaisui kommunistien palattua poliittiselle areenalle ja menestyttyä vaaleissa.²⁵⁷ Tämä kehitys heijastui myös puolustusvoimiin. Tuohon aikaan niin suomalainen yhteiskunta kuin ympäröivä maailmakin eli kuohuttavia aikoja.²⁵⁸

Lisäksi sodista oli aiheutunut suomalaiselle kulttuuri- ja yhteiskuntaelämälle eräänlainen muuri, joka esti vuorovaikutusta muiden kulttuurien kanssa. Euroopassa, etenkin läntisessä osassa, oli voimakas pyrkimys päästä eroon sodan ilmapiiristä. Toisen maailmansodan päätyttyä tilanne Suomen osalta oli hiukan samanlainen kuin 1809 Ruotsi-Suomen hävittyä sota Venäjälle. Oli hävitty ja jouduttu holhoukseen – ei voitu vapaasti ilmaista itseään ja ei ollut mahdollisuutta ”muistella” asiaa, vaan uusi ulkopoliittikka pakotti realismiin.²⁵⁹ Muun muassa tästä syystä esimerkiksi Tuntematon sotilas epäilemättä nousi niin merkittäväksi teokseksi kansalaisten keskuudessa, koska se antoi mahdollisuuden menneisyyden ja oman itsen tarkasteluun samalla, kun se kertoi suomalaisille tarinaa rehellisistä suomalaisista sotilaista.

Toisen maailmansodan jälkeinen keskustelu ja ennen kaikkea puolustusvoimien tila Suomessa aiheutti merkittävää huolta suomalaisten keskuudessa. Samoin vasemmistoradikalismien aikana 1960- ja 70- luvuilla puolustusvoimien asema asetettiin aika ajoin kyseenalaiseksi. Eräänlaisena vastaliikkeenä luotiin henkisen maanpuolustuksen tutkimus- ja kehittämisprojekti, joka sai muotonsa alkuun salaiseksi julistetusta kapteeni Jaakko Valtasen Sotakorkeakoulun diplomityöstä.²⁶⁰ Kyse oli henkisestä varustautumisesta kylmän sodan maailmassa. Tavoitteena oli ulkopoliittinen puolueettomuus sekä demokraattinen yhteiskuntamuoto — kyse oli eräänlaisesta ideologisesta toimintaohjelmasta, jonka pyrkimys oli luoda olosuhteet kaikkien hyväksymälle ja tuntemalle yleiselle mielipiteelle.²⁶¹

Puolustusvoimien mielikuva kansalaisten keskuudessa on nykyään hyvä, mutta aina se ei sitä ole ollut. Varsinkin sotien jälkeen isänmaallisuus ja maanpuolustustahto olivat ohuempaa kuin esimerkiksi tänään. Kysymys maanpuolustustahdosta on monisäkeinen kokonaisuus. Siihen kuuluvat hyvinkin erilaiset tekijät kuten kansallis-historialliset ja ideologiset tekijät, luottamus poliittiseen johtoon, kansalaisten hyvinvointi ja usko

puolustuspolitiikka. Tavanomainen asetelma pienen maan poliittisessa työnjaossa, jolla Suomessakin on pitkät perinteet. Onkin mielenkiintoista pohtia, että mikä merkitys tulevalla EU:n kriisinhallintatoiminnalla tulee olemaan toisaalta Suomen puolustuksen ja kansalaisten mielipiteiden kannalta.

²⁵⁷ Ks. Huhtinen & Sinkko 2004, 6-9.

²⁵⁸ Suomessa sotasyllisyys ja asekatkentakäselvitykset, toisaalta kylmä sota riehui kuumana suurvaltain välillä.

²⁵⁹ Ks. Niemi 1980, 12-13.

²⁶⁰ Henkisen maanpuolustuksemme perustekijät: Sen kokonaistavoitteet ja eri alojen tehtävät sekä johto- ja suorituselimet rauhan ja sodan aikana. Ks. Henkinen maanpuolustuksen suunnittelukunta (HMS) 1964. 1976 HMS sai uuden muodon Maanpuolustuksen suunnittelukunnassa (MTS).

²⁶¹ Ks. Rainio 1992 ja Henkinen maanpuolustus 1964.

omaan yhteiskuntaan (tulevaisuusulottuvuus myös). Näiden lisäksi kyse on demokratiasta ja vapaudesta sekä näihin sisältyvistä arvoista.²⁶²

Puolustusvoimien määrätietoinen toiminta maanpuolustustahdon suhteen on ollut onnistunutta. On selvää, että aiemmin mainitut historiallis-kansalliset perinteet ja tarinat, etenkin talvisodan henki, ovat tukeneet kyseistä toimintaa²⁶³. Lisäksi, isänmaan puolustaminen on elintärkeä ja vakava asia, johon ns. normaalit markkinalait eivät täysin sovellu. Jo 1950-luvulla tehty päätös ja vuonna 1961 alkaneet nykyiset valtakunnalliset maanpuolustuskurssit ovat tehneet puolustusvoimain tehtävät ja luonteen sekä merkityksen kansakunnalle tunnetuksi tuhansille suomalaisille yhteiskuntaelämän johtohahmoille. Maanpuolustuskurssien huomattava arvostus kertoo, kuinka kurssit ovat olleet merkittävä menestys puolustusvoimain näkökulmasta.

Valtaseen diplomityö käy monipuolisesti läpi maanpuolustustahdon käsitteeseen sekä sen ylläpitämiseen liittyviä seikkoja. Keskeiseksi tekijäksi nousee maanpuolustustahdon henkinen perusta, joka tulisi rakentua uskoon suomalaisen demokratian voimasta²⁶⁴. Niin Valtaseen työhön kuin Henkiseen maanpuolustuksen raportteihinkin sisältyy koko joukko erityyppisiä suosituksia maanpuolustustahdon lujittamiseksi ja ylläpitämiseksi. Tavoitteet koskettavat niin koteja, kouluja kuin ulkopolitiikan linjaakin.²⁶⁵ Toisin sanoen, tavoite oli muokata yleisiä olosuhteita suosiolliseksi maanpuolustustahdolle sekä toisaalta vaikuttaa keskeisiin mielipiteen muokkaajiinkin (opettajat, presidentti jne)²⁶⁶. Kuten todettua, pidemmän aikavälin perspektiivistä tarkastellen Suomen puolustusvoimat sekä asiaa ajaneet muut tahot ovat onnistuneet tehtävässään hyvin. Korostettakoon kuitenkin vielä, että pelkkä mielipidevaikuttaminen tai markkinointi ei pitkällä aikavälillä kuitenkaan riitä, jos itse tuote on keho.

7. Asevelvollisuuden kieli ja jatkumot

Kuten raportin alussa todettiin, niin diskurssit eli erilaiset puhettavat, narratiivit eli kertomukset ja tarinat sekä kieli ovat keskeisiä välineitä identiteetin ja tiedollisten rakenteiden luomisessa. Diskurssi on siis melko johdonmukainen ja yhtenäinen ryhmä tai kimppu ilmaisuja, lauseita ja käsityksiä, joita tarvitaan jotta kommunikointi olisi mahdollista ylipäätään²⁶⁷. Tulkinnat ympäröivästä todellisuudesta voidaan nähdä diskursseina eli tiettyinä puhetapoina.²⁶⁸ Kielen ja käsitteiden merkitys korostuu, kun

²⁶² Ks. Valtanen 2004 (1954).

²⁶³ Vuonna 1957 perinteiset joukko-osastojen nimet, symbolit ja motot otettiin uudestaan käyttöön (esim. Porin prikaati ym.).

²⁶⁴ Valtanen 2004, 25 (alkuperäinen versio vuodelta 1954. Toisaalta ulkopolitiikan ja Moskovan suhteiden vakiintumisen kautta Suomi sai 1950-luvulta lähtien avattua myös läntisiä yhteyksiä.

²⁶⁵ Ks. Valtanen 2004 ja Henkiseen maanpuolustuksen suunnittelukunnan raportit no 1 ja no 2 vuodelta 1964.

²⁶⁶ Esimerkiksi koulut ja opetusmateriaalit ovat olleet merkittävän huomionkohteena erilaisia näkemyksiä edustavien tahojen toimesta.

²⁶⁷ Kieli ja käsitteet ovat siis välttämättömiä kommunikoinnille sekä todellisuuden jäsentämiselle ja ymmärtämiselle. Diskurssit edellyttävät jaettua tietoa ja ymmärrystä asioista yhteisön ihmisten kesken.

²⁶⁸ Esimerkiksi turvallisuudesta on löydettävissä kaksi lähes vastakkaista turvallisuusdiskurssia eli perinteinen valtiokeskeinen turvallisuuspuhe ja toisaalta kriittinen yksilö- ja yhteisökeskeinen laaja-alaisempi turvallisuusajattelu.

tarkastellaan jotakin yhteiskunnallista asiaa ja ilmiötä kuten esimerkiksi asevelvollisuutta. Historiallisessa katsannossa asevelvollisuuden merkitys suomalaisille on tänään aivan muuta kuin vielä 100 tai 150 vuotta sitten. Merkittävää on myös diskurssien ja käsitteiden ”alla piilevät” merkitykset samoin kuin ne merkitykset tai käsitykset, joita ei lainkaan julkisesti todeta. Asevelvollisuus on ollut pitkään seikka, jonka kritisointi tai peräti epäily on ollut suomalaisessa keskusteluilmapiiirissä lähes tabu. Sekä kansan että poliittisen johdon lähes vankkumaton tuki asevelvollisuudelle ei ole mahdollistanut ehkä hyvinkin tarpeellista keskustelua asevelvollisuuden tilasta ja merkityksestä tänään ja huomenna suomalaisessa yhteiskunnassa.

7.1. Tarina suomalaisesta asevelvollisuudesta

Asevelvollisuus Suomessa muodostaa narratiivin eli kertomuksen, jolla on alku, keskivaihe ja ilmeisesti loppukin joskus. Kertomus asevelvollisuudesta on kronologinen kaari, jolla on oma juonensa. Tarina asevelvollisuudesta on yhtenäinen ja omaa vahvan yhteyden sekä kansallisvaltion että kansakunnan rakentamiseen. Tässä mielessä ja varsinkin nykymerkityksessään asevelvollisuus on eräänlainen metanarratiivi, koska sillä on niin pitkä ajallinen kesto ja toisaalta sen vaikutus ulottuu kaikkialle suomalaiseen yhteiskuntaan sekä kansalliseen (turvallisuuspoliittiseen) identiteettimme. Toisin ilmaistuna asevelvollisuus näyttyy eräänlaisena mielentilana, joka kätkee sisäänsä vallitsevat turvallisuuspoliittiset totuudet.

Tänään 2000-luvun alussa kysymys asettuu muotoon, että millainen on seuraavan tarinan tai luvun sisältö ja mihin juoni on menossa? Onko esiin työntymässä ”uusi” kertomus, joka nojaa menneeseen sisältäen uusia elementtejä ja siten mahdollisesti uuden kansallisen turvallisuuspoliittisen tarinan Suomeen ja suomalaisille? Mikäli vallitseva eurooppalainen turvallisuuspolitiikan tila työntyy myös Suomeen, merkitsee se kenties ammattimaisempaa ja kansainvälisempää armeijaa kuin nykyinen vielä monin osin menneeseen nojaava kansanarmeija.

Jokaisen tarinan (narratiivin) ja puhettavan (diskurssin) taustalla on tietyt yhteiset sopimukset ja traditiot, mitkä ovat sosiaalisesti hyväksytyjä. Tämä merkitsee yhtäällä tietyn järjestyksen ja merkityksen olemassaoloa elämässämme. Esimerkiksi asevelvollisuuden merkitys on suomalaisille huomattavasti tärkeämpi seikka kuin monelle muulle eurooppalaiselle kansakunnalle – se kertoo osaltaan huomattavan monimuotoisesti sen mitä me olemme ja mitä emme.²⁶⁹ Asevelvollisuuden sisältämä tieto on moniulotteista ja pehmeää, jolla on voimakas yhteys tunteisiin. Kertomus asevelvollisuudesta Suomessa omaa tietyn kontekstin – ajan ja paikan – ja lisäksi yleisön, jolle tarinaa on kerrottu.

Asevelvollisuus sisältää huomattavan määrän kansallista perintöä ja ilmaisuja, joita olisi muutoin vaikea kuvailla. Asevelvollisuuden eräs tärkeä merkitys on sen normatiivisuuden voima, joka säätelee voimakkaasti siihen liittyviä uskomuksia ja käytäntöjä. Tällöin kyse on myös vallasta. Se kuka määrittelee ja kertoo tarinaa asevelvollisuudesta käyttää huomattavaa valtaa.²⁷⁰ Tässä mielessä on huomattava merkitys sillä annetaanko ulkoapäin tulevien voimien ja kertomusten ”määrätä” suomalaisen asevelvollisuuden merkitys yhteiskunnassamme ja siten puolustus-

²⁶⁹ Ks. Alker 1987,17-18; Kuusisto 1998, 605, Salo 2002.

²⁷⁰ Ks. narratiiveista esim. Polkinghorne 1995, Chafe 1990, Bruner 1991.

politiikassamme vai säilykö kertomus ns. suomalaisissa käsissä. Suomalaista asevelvollisuutta pohdittaessa onkin kysyttävä, että kuka on käyttänyt tätä valtaa ja kuka sitä käyttää tulevaisuudessa eli millaisten tahojen vaikutuksesta tulevat käsityksemme asevelvollisuudesta muokkaantuvat?

Suomessa 2004 turvallisuuspoliittisen selonteon yhteydessä kärjistynyt kiista jalkaväkimiinoista on erinomainen esimerkki Suomen tilanteesta. Ensiksi, maamiinon kautta nousee esiin kysymys uskottavasta puolustuksesta ja ennen kaikkea siis Venäjän roolista ja asemasta suomalaisessa puolustuksellisessa mentaliteetissa. Toiseksi kiistan kautta avautuu se, kuinka kansallinen ulko- ja turvallisuuspoliittinen konsensus on mennyttä aikaa – ulkoministeriö, presidentti ja puolustusministeriö ja puolustusvoimat eivät ole samoilla linjoilla kyseisessä asiassa. Kolmanneksi kiista korostaa kansainvälisen yhteisön tai tarkemmin Suomelle tärkeän toimintaympäristön – sen periaatteiden ja toimijoiden – merkitystä Suomen maineelle ja imagolle kansainvälisenä toimijana, joka ulkopolitiikassaan on korostanut normien ja sääntöjen merkitystä. Neljäntenä seikkana on kyse kansallisen ja kansainvälisen puolustuksen suhteesta – onko Suomella enää mahdollisuutta edes teoriassa säilyttää puolustustaan riippumattomana ja siten erityisen kansallisena? Lisäksi kiistan ytimessä on myös raha. Vaikka suomalaiset suhtautuvat maanpuolustukseen myönteisesti on eduskunnan vaikea nostaa puolustusbudjettia huomattavasti tilanteessa, jossa hyvinvointivaltio on rapistumassa entisestään ja sosiaalinen pahoinvointi jatkuvasti lisääntyy. Sama tilanne on käytännössä kaikissa EU-maissa. Ainoastaan Yhdysvalloissa jatkuvan hätätilan ylläpitäminen mahdollistaa huomattavat puolustuspoliittiset lisäresurssit.²⁷¹

Turvallisuuspolitiikassa jatkuvuus, vakuuttavuus ja uskottavuus ovat elintärkeitä tekijöitä. Tämä kokonaisuus rakentuu vahvasti retoriikan ja kansallisen (tutan ja turvallisen) diskurssin varaan. Toisaalta voidaan argumentoida kuinka turvallisuuspolitiikka laajemmin ottaen on tuotettu illuusio, jota pidetään yllä tietyin konventioin ja käytännöin. Tällöin turvallisuuspolitiikka näyttäytyy lähinnä dokumentteina ja puheina, joiden pohjalta tehdään varsinaisia päätöksiä ja tekoja. Turvallisuuspoliittisen kokonaisuuden, johon asevelvollisuus kiinteästi kuuluu, olemukseen sisältyy myös intersubjektiviisuuden elementti eli vuorovaikutuksellisuus eri toimijoiden ja yhteisöjen kesken. Tämä tarkoittaa, että turvallisuuspolitiikan ja siis asevelvollisuuden sisältö ja merkitys ovat periaatteessa jatkuvassa liikkeessä. Suomen asevelvollisuusjärjestelmän osalta on olennaista tutkia ja pyrkiä ymmärtämään niitä murroskohtia, joissa ”vanha” ja ”uusi” kohtaavat. Siten on mahdollista luoda edellytyksiä nähdä asevelvollisuutta koskeva kehitys Suomessa sekä sitä rajaavat olosuhteet ja ns. reunaehdot. Näiden edellytysten ymmärtämisen jälkeen on realistista pyrkiä ”hallitsemaan” asevelvollisuuden monimuotoista kokonaisuutta. Jälleen korostuu tarve nähdä asevelvollisuus jonakin muuna kuin ainoastaan turvallisuuspoliittisena ratkaisuna ja tekijänä.

7.2. Suomalaisen asevelvollisuuden diskurssit

Suomalaisia asevelvollisuusdiskursseja on löydettävissä useita. Ne eivät ainoastaan kuvaile olemassa olevaa todellisuutta, vaan myös jäsentävät ja pitävät yllä tiettyä

²⁷¹ Lisäksi amerikkalaisen yhteiskunnallisen ajattelun perusta eroaa eurooppalaisesta yhteisöllisemmästä tavasta ymmärtää yksityisen ja yhteisön suhde.

mielikuvaa todellisuudesta. Diskurssit voidaan ymmärtää myös strategioina, jotka muokkaavat ja rakentavat todellisuutta, vahvistavat vallitsevia totuuksia tai yhtä hyvin purkavat olemassa olevaa. Vallitsevat ja ns. perinteiset puhuvat asevelvollisuudesta korostavat keskeisiä traditioita kuten maanpuolustustahtoa, isänmaata, talvisodan henkeä, kunniaa, suomalaista elämäntapaa ja sen puolustamista.

Eri diskurssien taustalla vaikuttaa voimakkaasti Venäjä ja sen rooli sekä asema suomalaisessa turvallisuuspoliittisessa ajattelussa. Venäjä toimii myös eräänlaisena vedenjakajana ns. vanhan ja uuden turvallisuuspoliittisen ajattelun välillä.

Kansainvälistyminen, ammattilaistuminen ja puolustuksen eteen työntyminen esimerkiksi NATOn tai Euroopan unionin kautta ovat puolestaan uudenlaisia puhetapoja, jotka koskettavat niin Suomen puolustusta kuin asevelvollisuuttakin. Nämä uudet ”haasteet” tai ”opit” tuovat esiin eräänlaisen murroskohdan suomalaiseen kokonaisvaltaiseen turvallisuuspolitiikkaan, joka itsenäistymisestä lähtien on ollut korostuneen kansallista. Mikäli kansainvälistyminen ja yhteistyö saavat entistä enemmän sijaa niin globaalisti kuin alueellisestikin, niin tällöin Suomikin on tilanteessa, jossa konkreettisesti tulee pohdittavaksi se millä tavoin historiallista järjestelmää voidaan muuttaa. Tämän lisäksi poliittisen johdon tulee kyetä yhdessä puolustusvoimien kanssa perustella, että miksi mahdollinen muutos tulee tehdä ja millaisten ratkaisujen varaan puolustus tulevaisuudessa nojaa.

Vallitseva ja historiallinen, asevelvollisuuden diskurssi, joka on myös tämän hetkinen virallinen oppi, korostaa olemassa olevan järjestelmän säilyttämistä. Toisin ilmaistuna kyse on talvisodan henkeen kiteytyvästä kertomuksesta, joka tulee säilyttää. Kansallinen identiteettimme on vahvasti tämän kertomuksen ympärille kiertyvä. Nykyisessä tilanteessa asteittain esiin nousevat ristiriitaiset diskurssit saavat ainakin osittaisen selityksensä Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisesta traditiosta, mikä omaa ikään kuin kaksi raidetta. Ensimmäinen eli ulkopoliittikka on kansainvälistä, kun taas tähän asti puolustuspolitiikka on ollut kansallista. Lisäksi, puolustuksen kansainvälistymiseen sekä sodankäynnin muutokseen kiinteästi liittyvä teknologisoituminen on samanaikaisesti sekä tulos että muutoksen väline. Täten kysymys on siitä, onko Suomi matkalla tilanteeseen, jossa molemmat turvallisuuspolitiikan ulottuvuudet ovat kansainvälisiä? Samoin pohdittavaksi tulee talvisodan perinnön voimakkuus sekä jatkuvuus — kuinka vahva se loppujen lopuksi on kansallisen minäkuvamme kannalta vai onko sekin ohentumassa sukupolvien myötä? Suurten kansallisten tarinoiden ja diskurssien ohentumisen ja heikentymisen puolesta puhuu myös yleinen yhteiskuntien ja kansallisvaltioiden jälkimodernisaatio.

Viime vuosien puolustuspolitiikkaa koskevissa puheenvuoroissa on esiintynyt argumentteja, jotka nostavat puolustuksen yleisen muutoksen ja kansainvälistymisen esiin. Toteamukset siitä, kuinka esimerkiksi Suomen turvallisuusintressejä puolustetaan osallistumalla Balkanilla tapahtuviin rauhanturvaamisoperaatioihin kiteyttää vallitsevan turvallisuuspoliittisen todellisuuden Suomen osalta ainakin kahdessa mielessä; ensinnäkin, yleinen kansainvälispoliittinen tilanne yhdessä Nato-yhteistyön ja EU:n jäsenyyden kanssa edellyttää kansainvälistä yhteistyötä, mikäli kestäviä ratkaisuja etsitään. Lisäksi on selvää, että yksipuoliset sotilaalliset operaatiot harvoin ovat riittäviä tuomaan vakautta tukevia ratkaisuja.

Balkan-esimerkki on myös toisessa mielessä valaiseva. Se nimittäin konkreettisesti osoittaa, kuinka puolustusvoimien osallistuakseen kansainvälisiin operaatioihin (rauhanturvaamisen suurvaltana) on jatkossakin kyettävä tarjoamaan yhä enemmän niin määrällisesti kuin laadullisestikin. Mahdollinen Nato-jäsenyys ja EU:n kehitys kohti perinteistä aseellisen ulottuvuuden omaavaa ”valtiota” voi jopa mullistaa Suomen kansallisen puolustuksen ja asevelvollisuuden. Tällöin Balkan tai kansainvälistyminen voi osoittautua purkavaksi (dekonstruktiviseksi) diskurssiksi ja strategiaksi, jolloin traditiot ja myytit saavat uuden merkityssisällön. Tällainen keskustelu ei rajoitu ainoastaan turvallisuuspolitiikkaan, vaan kyse on myös laajemmasta kansallisesta identiteetistämme ja paikastamme Euroopan poliittisella kartalla. Erityisesti kylmän sodan jälkeen käyty keskustelu ja siten menneisyytemme uudelleen tulkinnat sekä (ulko)poliittinen läntistyminen ovat jo merkittävästi muokanneet käsityksiämme itsestämme.

Itsenäinen Suomi valtiona, jota voimakkaasti on johdettu ylhäältä käsin, on muokannut vahvasti yhteiskuntaamme ja kansallista identiteettiämme. Kansan ja ideologista ja poliittista valtaa käyttävien on ollut paikoin melko jännitteinenkin.²⁷² Voidaan väittää, että valtio on edeltänyt kansakuntaa varsinkin talvisodan jälkeen ja tilanne säilynyt monin tavoin entisellään huolimatta siitä, että sekä kansallinen että yksilöllinen emansipaatio on saanut sijaa yhteiskunnassamme. Vapautuminen näkyy erityisesti moniarvoisuutena sekä keskustelevuutena ja uusina identiteetteinä²⁷³. 1800-luvun lopulla tilanne oli hyvin erilainen, sillä kansallinen itsemääräämisoikeus ja kansallisen identiteetin rakennus sekä mahdollinen itsenäisyys olivat vain rajallisen eliitin mielessä.²⁷⁴ Esimerkiksi fennomaanien parissa nähtiin asevelvollisuus keinona edistää Suomen kansallisia ja jopa valtiollisia intressejä. Asevelvollisuuden asettuessa suomalaiseen yhteiskuntaan, käytännössä 1880-luvulta lähtien, suomalaisuutta ajavien mielessä oli muitakin aspekteja kuin suomalaisen asevoiman rakentaminen. Eräs idea oli suomenkielisten säätykierron edistäminen tuolloin vielä perin jäykässä sääty-yhteiskunnassa²⁷⁵.

Poliittisen ja taloudellisen eliitin hallitsevuus näkyy kuitenkin edelleen Suomessa. Keskustelut kansanäänestyksistä niin Nato-jäsenyyden kuin EU:n perustuslainkin osalta alleviivaavat kuinka kansalaisten osallistumista varsinkin ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan vierastetaan. Asevelvollisuutta koskevien paikoin ristiriitaistenkin diskurssien osalta on kuitenkin todettava, että asevelvollisuus nauttii kansalaisten keskuudessa lähes yksimielistä kannatusta.

²⁷² Ks. Apo 1998, 83-128 ja Alasuutari & Ruuska, 1999, 218-220. Kirjassa tuodaan esiin esimerkiksi se, kuinka ”runebergiläinen kansankuva” murtui vuosisadan alun levottomuuksissa ja sivistyneistö pettyi kansaan, jolloin kansa tuli ottaa tiukkaan kontrolliin. Samanaikaisesti älymystö samastui valtioon ja valtiosta tuli mm. kulttuurielämän keskus.

²⁷³ Esimerkiksi ulkopoliittinen keskustelu on tänään melko avointa.

²⁷⁴ Ks. Vares 1992 ja Seitkari 1951.

²⁷⁵ Esimerkiksi 1700- ja 1800-luvuilla aateliston ammattina olivat pääosin upseerin virat ja jatkuvat sodat mahdollistivat urakierron. Vasta valtiokeskeisyys ja byrokratian kasvu yhdessä lisääntyneen yliopisto-opiskelun myötä laajensivat ammatillisia mahdollisuuksia ja samalla upseerin ammatti aateliston keskeisenä sosiaalisena väylänä koki romahduksen 1800-luvun lopulta alkaen. Ks. Konttinen 1993, 16-28.

7.3. Historiallinen ulottuvuus säilynyt voimakkaana

Autonomian aika sisältää monia vaiheita, mutta hiukan kärjistäen voidaan puhua, kuinka Suomi oli eräänlainen ”käenpoikanen”, joka odotti oikeaa hetkeä vapautuakseen tsaarin vallasta. Huolimatta sortovuosista Suomella oli lopulta kuitenkin sosio-poliittista tilaa rakentaa omaa yhteiskuntaansa ja lopulta itsenäistä valtiota.

Armeijan historiaa ja asevelvollisuutta tarkastellen tasa-arvo ja tasaveroisuus nousevat esiin eräänä tekijänä, joka loi edellytyksiä kansalliselle yhtenäisyydelle. Käytännössä tämä tarkoitti kaikille miehille mahdollisuutta nousta yhteiskunnan tikkaita esimerkiksi upseerin uran muodossa. Suomessa upseeristo ei siten koostunut ainoastaan ylemmän säädyn sotilassuvuista kuten useissa muissa maissa. Tällä oli tärkeä merkityksensä niin sisällissodan jälkeen kuin talvisodan aattona ja aikana. Yhteinen koulutus ja mahdollisuus upseerin uraan lisäsivät armeijan kannatusta myös laajemmin kansalaisten keskuudessa. Autonomian ajasta on löydettävissä diskursiivisia jatkumoita, jotka ovat siis edelleen vahvasti keskuudessamme.

Suomalaisille ”räätelöidyn” asevelvollisuusjärjestelmän käyttöönoton myötä idea oman alueen puolustamisesta konkretisoitui. Oman alueen puolustaminen onkin autonomian ajasta lähtien säilynyt voimakkaana periaatteena, johon liittyy kiinteästi kansallinen asevelvollisuus. Itsenäisen isänmaan puolustaminen suomalaisten sotilaiden, asevelvollisten, toimesta on ollut voimakas tekijä suomalaisessa puolustuspoliittisessa ajattelussa niin valtion kuin kansalaistenkin osalta. Tämä ajattelu on siis rakentunut asteittain autonomian ajasta kulminoituen talvisotaan ja jatkosodan torjuntataisteluihin.

Tämä ajattelu omaa voimakkaan linkin kansakunnan ja valtion rakentamiseen ja rakentamiseen. Asevelvollisuus on toiminut ikään kuin välittävänä ja yhdistävänä siteenä näiden kahden välillä. Asevelvollisuusjärjestelmä merkitsi, että kansakunta kokonaisuutena ja yhdessä ottaisi osaa puolustukseen eikä ainoastaan osa kansalaisista tai peräti jokin palkkaa nauttiva sotilasryhmä. ”Yleisellä asevelvollisuudella ymmärretään jokaisen kansalaisen itse tahdostaan olemista aseissa isänmaan puolustukseksi”²⁷⁶.

Kansakunnan rakentamisen osalta tsaarin alainen, mutta omalla alueella toimiva puolustus oli tärkeä ja tarjosi välttämättömät edellytykset Suomelle nousta muiden kansakuntien joukkoon. Eräs edellytys tälle kehitykselle oli suomen kielen synty ja ihmisten identifioituminen niin kieleen kuin Suomeenkin. 1800-luvun loppupuolella tapahtunut laajamittainen yhteiskunnallinen herääminen niin ikään tuki tätä kokonaisprosessia. Keskustelu siitä nousiko Suomi jo 1809 kansakuntien joukkoon vai ei, on jakanut historian tutkijoita²⁷⁷. Tällöin kysymys jäsentyy myös sen suhteen, että onko suvereniteetti jotakin mikä saadaan muiden valtioiden tunnustuksen myötä vai katsotaanko että se rakentuu tiettyjen elementtien kautta, jonka jälkeen muut antavat

²⁷⁶ Castrén 1881, 12.

²⁷⁷ Ks. Jussila 1987, Klinge 1997, 11, Pulkkinen 213-255 ja Vahtola 2003. Monien historioitsijoiden mielestä Suomi valtiona perustettiin maaliskuussa 1809, kun tsaari antoi hallitsijanvakuutuksensa ja kutsui Suomea valtioksi. Valtiollinen status nojasi perustuslakiin, uskontoon ja hallitsevan luokan etuoikeuksiin – kaikki ko. elementit ovat peräisin Ruotsin vallan ajalta. Suomalainen sana valtio otettiin käyttöön vasta 1850-luvulla. Suomalainen kansalaisyhteiskunta ei ole muodostunut voimakkaaksi, mikä osaltaan on korostanut valtion merkitystä ja asemaa.

tunnustuksen jollekin valtiolle. Tässä tutkimuksessa ei asetuta puolesta eikä vastaan muuten kuin todeten, että Suomi kansakuntana ja valtiona lähestyi jatkuvasti muita suvereenia ja asevelvollisuus toimi tässä mielessä tärkeänä tekijänä. Tulevaisuuden osalta kysymys on jälleen tärkeä — mikäli asevelvollisuudesta luovutaan, niin mikä merkitys sillä on kansakunnan identiteetille ja maanpuolustustahdolle? Tällöin nousee esiin kysymys kansakunnan ja valtion välisestä suhteesta – millä tavoin nämä tukevat toisiaan ja millaiseksi yksittäisen kansalaisen käsitys maanpuolustuksesta ja sen merkityksestä muuttuu?

Alueellinen diskurssi jatkui 1920-luvulla kun keskustelut ulkoministeri Holstin johdolla mahdollisista liittoumista käytiin Viron ja Ruotsin kanssa²⁷⁸. 1930-luvulla ja toinen maailmansota entisestään korostivat omaan alueen puolustamisen merkitystä.

Kylmän sodan ja YYA-sopimuksen vallitessa suomalaiset pyrkivät onnistuneesti pysymään irti Neuvostoliiton politiikasta, jossa Suomi olisi ajautunut osaksi Varsovan liittoa ja siten yhteisen puolustuksen rakentamista NL:n kanssa. Nyt kylmän sodan jälkeen kysymys oman alueen puolustamisesta on edelleen erittäin relevantti samoin kuin suomalaisten osallistuminen maamme rajojen ulkopuolella tapahtuviin operaatioihin. Samoin se millaisin voimankäyttövaltuuksin tulisi suomalaisten kyetä osallistumaan on keskustelun alla. Etenkin terrorisminvastainen sota on jälleen, kylmän sodan tapaan, globalisoinut etenkin Yhdysvaltain turvallisuuspolitiikan, mikä on merkinnyt Naton roolin muutosta sekä tarvetta myös muille Yhdysvaltain liittolaismaille niin Euroopassa kuin muuallakin pohtia asemaansa ja rooliaan. Mahdollinen Nato-jäsenyys sekä sitä kautta esiin nouseva keskustelu ammattimaisten ja joustavan toiminnan joukkojen perustamisesta / lisäämisestä liittyy tähän kokonaisasetelmaan. Mikäli Euroopan unioni muotoutuu uuden perustuslakinsa myötä toimijaksi, jolla on toimiva puolustuksellinen ulottuvuus, on asia väistämättä Suomen ja suomalaisten edessä. Tuolloin asetelma kansainvälisen ulkopolitiikan ja kansallisen puolustuspolitiikan kannalta kärjistyy. Kylmän sodan jälkeinen kehitys on dramaattisesti muuttanut Suomen turvallisuuspoliittisen ympäristön ja siten Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan parametrit.

7.4. Suomalaisuuden määrittäminen — Suomi on “Lalli”²⁷⁹

Konstruktivismiin mukaan rakenteet ja ilmiöt kansainvälisten suhteiden kentässä syntyvät intersubjektiivisissa ja tiedollisissa prosesseissa, joita sekä rakenteet että toimijat jäsentävät tuottavat. Sosiaalisen konstruktivismiin orientaatio viittaa sellaiseen ontologisiin perusteisiin, että yhteiskunnalliset toimijat ja niiden subjektiviteetti rakentuvat vuorovaikutuksellisissa prosesseissa. Ideoilla ja käsitteillä on siten rakenteellisia vaikutuksia, koska ne määrittävät edellytykset sosiaaliselle toiminnalle.

²⁷⁸ Holsti 1963, 161-185, Kronlund 1993, 10-11.

²⁷⁹ Lalli, köyliöläinen talonpoika. Lalli oli mahdollisesti Saaren kartanon isäntä 1100-luvulla. Perimätiedon mukaan hän surmasi piispa Henrikin, joka oli katolisen kirkon edustaja Suomessa. Kansanrunossa Lalli esiintyy itsetietoisena talollisena, jota surmatyön jälkeen kohtaavat monet rangaistukset. Tässä kontekstissa Lalli symboloi suomalaisuuden defensiivistä eli puolustuksellista mentaliteettia suhteessa ulkoihin vaikutuksiin.

Ideat voidaan myös nähdä kollektiivisena tietona, joka institutionalisoitunut käytäntöihin.²⁸⁰ Asevelvollisuus ideana on institutionalisoitunut käytäntö.

Rakenteiden muodostuminen vuorovaikutuksessa merkitsee kolmea seikkaa; ensinnäkin, ne määritellään jaetun ymmärryksen, odotusten ja tiedon puitteissa, mikä merkitsee niiden diskursiivista luonnetta. Toiseksi, yhteiskunnalliset rakenteet sisältävät materiaalisia resursseja, mikä puolestaan ulottaa niiden merkityksen jaetun tiedon rakenteen läpi, ja viimeiseksi yhteiskunnalliset rakenteet saavat ilmenemismuotonsa käytännöissä. Tästä syystä kollektiiviset merkitykset luovat rakenteita sekä edesauttavat että rajoittavat toimintaa.²⁸¹

Suomen puolustusvoimat ja asevelvollisuusjärjestelmä on helppo ymmärtää edellä kuvatun kaltaisena instituutiona ja jopa esineellistyneenä käytäntönä, mitä ei voida muuttaa²⁸². Tämä voimakas institutionalisointi yhdessä voimakkaan puolustuksellisen mentaliteetin kanssa merkitsee keskustelun vaikeutta esimerkiksi asevelvollisuusjärjestelmän muutoksista tai vaihtoehtoista kuten ammattiarmeijasta. Asevelvollisuuden muodostuminen eräänlaiseksi abstraktioksi tarkoittaa, että sen merkitys ja sisältö on legitiimi, josta puolestaan seuraa, että asevelvollisuuden traditio selitetään pakottavana ja hyväksyttävänä. Instituutiot kuten siis asevelvollisuus Suomessa eivät ole syntyneet hetkessä, vaan ne ovat historiallisten prosessien tuotteita. Aikaa myöden instituutiot alkavat ns. elää omaa elämäänsä riippumattomina esimerkiksi niiden parissa työskentelevistä ihmisistä. Säännöllisyys ja uusintaminen tekevät niistä olemassa olevia ja jatkuvia. On huomattava, että traditiot ja institutionaaliset käytännöt luovat vahvan perustan yhteisön ja kansakunnan ontologiselle turvallisuudelle²⁸³. Toisin sanoen, asevelvollisuus merkittävänä kansallisena instituutiona luo vahvan turvallisuuden ja jatkuvuuden tunteen kansalaisten ja poliittisen johdon parissa, jolloin mahdollinen muutos nostaa esiin pelon ja epävarmuuden tunnetiloja.

Asevelvollisuus keskeisenä osana sotalaitosjärjestelmää ei siis rakennu ainoastaan järkiperaisille argumenteille, vaan tunteet, käytännöt ja historialliset jatkumot ovat vahvasti läsnä 2000-luvun Suomessa. Ulko- ja turvallisuuspolitiikan osalta tämä tarkoittaa eräänlaista historiaan ja käytäntöihin nojaava perustaa, jonka puitteissa reagoidaan jatkuvasti muuttuvaan turvallisuusympäristöön, ja jonka pohjalta luodaan tulkintoja omasta asemasta ja roolista laajemmassa (turvallisuus)poliittisessa kontekstissa. Näin ollen esimerkiksi suomalainen turvallisuuspoliittinen identiteetti nojaa yhtäällä menneeseen – puolustukselliseen mentaliteettiin (ks. seuraava luku) – ja toisaalta muokkaa omaa käsitystään itsestään niin valtiona kuin kansakuntana suhteessa ulkopuolisiin rakenteisiin ja toimijoihin. Tällä tavoin tulkittuna on pääteltävissä, että ensin kylmän sodan päätös ja sittemmin syyskuun 2001 terrori-iskujen myötä käynnistynyt terrorisminvastainen sota Yhdysvaltain johdolla tuottaa huomattavia paineita arvioida perinteeseen nojaavaa puolustusjärjestelmäämme. Kansallinen ylpeytemme eli asevelvollisuus saattaa nykyisten maailmanpoliittisten tekijöiden valossa

²⁸⁰ Adler 1997, 325.

²⁸¹ Wendt 1995, 72-74, Wendt 1999.

²⁸² Instituutio on suhteellisen vakaa ryhmä tai rakenne identiteettejä sekä intressejä, mitkä ovat kodifioitu muodollisiksi säännöiksi ja normeiksi. Ks. Wendt 1992, 397 ja Berger & Luckmann 1966, 54.

²⁸³ Ks. traditioista esim. Giddens 1995, 109-131 ja Bleiker 1997, 63-65.

näyttää etenkin ulkopuolisten silmissä paikoin jopa ongelmalliselta ja huonosti sopivalta uudelleen määriteltyihin tavoitteisiin nähden.

Suomalaisessa poliittisessa kulttuurissa asevelvollisuus on diskurssi ja yhteiskunnallinen ilmiö, joka nojaa yhteiseen kieleen ja yhteisiin kokemuksiin – se kuuluu esimerkiksi keskiverron suomalaisen miehen henkilökohtaiseen ja siten myös kansalliseen identiteettiin. Yhä edelleen Suomen armeija on paikka, jossa voi tavata ns. kaikki (miehet).

Suomalaisuus, Suomen puolustusvoimat (asevelvollisuus) ja puolustuksellinen mentaliteetti muodostavat kokonaisuuden, jolla on huomattava merkitys yhteiskuntamme järjestykselle ja jäsentymiselle. Sosiaalinen järjestys ja sen kontrolli on perustavaa laatua oleva turvallisuuden elementti. Sosiaalinen turvallisuus puolestaan on olennainen osa subjektin (Suomen) kollektiivista identiteettiä. Tiedollisen ja kulttuurisen ulottuvuuden lisäksi materiaaliset resurssit ovat osa tätä turvallisuuden kokonaisuutta.

Lalli ja hänen ympärilleen rakentunut kansallinen legenda on eräs ensimmäisistä elementeistä Suomen kansallisen identiteetin ja siis ”itsen” ja ”toisen” välisessä kontekstissa. Piispa Henrik edustaa tässä toista, vierasta, joka ulkoa tulevana toimijana on olennainen määrittäjä meille. Kylmän sodan aikana Suomi etsi lähes epätoivoisesti tunnustusta omalle puolueettomuudelleen molemmista leireistä. Tänä keskustelu asettuu siihen, että kuinka ”pitkälle” meidän tulisi mennä suhteessa länteen – lähinnä Yhdysvaltoihin.

7.5. Suomalaisuuden puolustuksellinen mentaliteetti

Suomalaisuutta ja puolustuksellista mentaliteettiä eli henkistä mielenlaatua selittää moni erityyppinen tekijä²⁸⁴. Eräs keskeinen tekijä on maantiede ja Suomen geopoliittinen sijainti. Suomen sijainti idän ja lännen välissä – rajamaana – on tosiasia, mikä on vaikuttanut suomalaiseen kulttuuriin, hallintotapaan, taiteeseen jne. Suomalaisessa politiikassa, varsinkin ulko- ja turvallisuuspolitiikassa, rajamaana oleminen on ollut merkitsevä tekijä.²⁸⁵ Autonomian aikana herännyt pyrkimys luoda itsenäistä kansakuntaa ja sittemmin valtiota kääntyi kylmän sodan aikana missioksi säilyttää itsenäisyys. Kylmän sodan jälkeen pyrkimys on ollut kohti länttä ja etenkin integraatioprosessi on muuttanut suomalaista poliittista kulttuuria ja ”vienyt” maattamme yhä vahvemmin kohti länttä²⁸⁶. Suomalaisuuden ja puolustuksellisuuden mielenlaadun analysointi asevelvollisuuden kontekstissa asettaa kysymyksen, onko historiallinen, kulttuurinen ja geopoliittinen Suomi edelleen merkitsevä (jopa määräävä?) ja tekijä?

Viholliskuvat ja uhkat ovat elintärkeitä yhteisön rakentamisessa ja identiteetin muokkaamisessa. Ulkoinen uhka yhdistää yhteisön ja luo siten käsityksen keitä me emme ainakaan ole. Uhkakuvien luonti ja määrittäminen on kuitenkin yhteiskunnallinen sopimus, sillä identiteetti ei ole subjekti. Kansallinen identiteetti on kollektiivinen tila ja uhka sille tarkoittaa jotakin juuri sillä hetkellä merkityksellistä uhkaa.²⁸⁷ Suomen kohdalla esimerkiksi ulkoinen uhka idästä on mytologisoitu ja siitä on muodostunut kertomus, jota ylläpidetään edelleen. On selvää, että todelliset ainekset tällä myytillä

²⁸⁴ Ks. suomalaisuudesta ja puolustuksellisuudesta Anttonen 1996.

²⁸⁵ Ks. esim. Koivisto 1995 ja 1992 sekä Apunen 1991.

²⁸⁶ Ks. esim. Raunio & Tiilikainen 2003, 142-156.

²⁸⁷ Anttonen 1996, 1-2.

itäisestä vaarasta on ollut olemassa, mutta onko niille perusteita enää 2000-luvulla, on aivan toinen kysymys. Asialla on huomattava merkitys, koska nykyinen asevelvollisuuteen liittyvä keskustelu nojaa juuri tähän seikkaan. Suomalainen kansakunta määrittyy kansana, jolla on historia sekä tietty maa-alue, jota tulee puolustaa. Uhka tätä kokonaisuutta vastaan tulee idästä, ei lännestä. Tämän kokonaisuuden puolustaminen on mahdollista hoitaa ainoastaan laajamittaisen reservin avulla, joka puolestaan edellyttää yleistä asevelvollisuutta.

Suomalainen puolustukseen ja asevelvollisuuteen liittyvä historia omaa voimakkaan retorisen voiman, jota ei ole juurikaan kyseenalaistettu. Kyse on siitä, kuinka "me" on luotu eräänlaisena historiallisena puolustuspoliittisena narratiivina ja sosiaalisena faktana, joka uusinnetaan aika ajoin sekä täydennetään tarpeen mukaan. Massiivisen ulkoisen hyökkäyksen hiljalleen väistyttyä on luotu uusi uhkakuva, "strateginen isku", joka ei istu menneeseen ajatteluun yhtä hyvin. Tämä on eräänlainen ongelma suomalaiselle puolustuspolitiikan suunnittelulle ja sillä on heijastumia myös kansakunnan ja valtion väliseen suhteeseen. Historia, talvisodan henki ja torjuntataistelut sekä kansallinen määrittely rajamaaksi ovat nykyisen kansakunnan henkinen liima, johon näyttää tulevan säröjä. Tarvitaan uusia merkityksenantoja, jotta koherentti kertomus on säilytettävissä. Tulevaisuutta ajatellen erinomaisen tärkeä on kysymys siitä, millainen tarina on löydettävissä Suomelle, joka ei enää ole vain rajamaa, vaan myös puolustuksellisesti kansainvälistynyt ja eurooppalaistunut "uuden" suurvallan osa sekä tulevaisuudessa kenties NATO:n jäsen. Millaiset uhkakuvat tällöin luovat sen kansallisen turvallisuuspoliittisen identiteetin, jonka varassa Suomi valtiona ja kansakuntana löytävät toisensa?

Ideologia ja myytti luovat sekä ylläpitävät tietynlaista kuvaa suomalaisista ja suomalaisuudesta luonnollisella tavalla²⁸⁸. Suomalainen puolustuseetos rakentuu siis moninaisista osista — puhetavoista (diskursseista), myyteistä ja narratiiveista sekä symboleista — ne kaikki ovat jatkuvan muutoksen alla, mutta niitä myöskin uusinnetaan alati. Uhkakuvat, identiteetti sekä puolustuspolitiikan strategiset valinnat tehdään ja määritetään. Suomen tapauksessa se on historiallisesti tapahtunut melko pienen joukon piirissä, mutta toisaalta kansakunta on hyväksynyt ylhäältä päin rakennetun turvallisuuspoliittisen konsensuksen. Nyt kansa(kunta) ja eliitti näkevät eri tavoin mm. kysymyksen liittymisestä Natoon. Voidaan ajatella, että kansa on pitkälti kiinni menneessä ja hyvin ylläpidetyissä uhkissa ja niiden varaan rakentuneessa puolustuksellisessa identiteetissä. Eliitti puolestaan on osin muuttanut käsitystä siitä, mikä on merkityksellistä tulevaisuudessa turvallisuuden osalta²⁸⁹.

7.6. Sankarisotilas

Suomen kansan identiteettiä voidaan ymmärtää kahtiajakautuneena: on identiteetti, joka ammentaa sotaisesta urhoollisuudesta, ja toisaalta ymmärrys kansasta, joka asuu rauhaisana korpien uumenissa. Suomalaisuus onkin erilaisten myyttien läpäisemää ja kyllästävä²⁹⁰. Myytin olemukseen kuuluu, että se ei ole ainoastaan johonkin tiettyyn

²⁸⁸ Anttonen 1996, 3.

²⁸⁹ Tämäkin keskustelu heijastuu laajemmin jopa presidentti-insitituutioon sekä ulkopoliittiseen johtajuuteen ja ennen kaikkea Suomen läntisen painotuksen syvyyteen.

²⁹⁰ Ks. esim. Jääskeläinen 1998, 54-73.

hetkeen tai tapahtumaan sidottu, vaan sillä on ulottuvuutensa sekä menneeseen että tulevaan²⁹¹. Suomalainen asevelvollisuus näyttäytyykin tässä mielessä monikerroksisena tarinana, johon liittyvät niin Lalli, Sammon puolustus kuin talvisodan ihmekin. Suomalaisessa historiankirjoituksessa on ammennettu voimakkaasti sotilastraditiosta, toisaalta suomalais-kansalliseen itseymmärrykseen liittyy vahvasti myös ajatus pienestä aseettomasta kansasta maailmanpolitiikan melskeissä.²⁹²

Lalli ja Sammon puolustus tai hakkapeliittain uroteot Euroopassa ovat (esi)historiallisia myyttejä ja tarinoita sekä merkittäviä suomalaisuuden rakentajia. Suomalaisen kulttuurin juuria on usein haettu taistelusta, jota esimerkiksi Kalevalassa käydään Sammosta²⁹³. Taisteluissa on nähty kansakunnan kunnian tulevan koetelluiksi ja sitä kautta kansan jalostuvan. Voidaankin todeta, että suomalaisuutta on luotu juuri kirjallisuuden ja taiteen keinoin²⁹⁴. Sankaritekojen merkitys näkyy voimakkaana suomalaisessa kulttuurissa niin sodan kuin taiteen tai urheilunkin saralla. On nähtävissä, että kansallisen identiteetin ja sitä ylläpitävien tarinoiden mukaan meillä on urhoollisten tekojen ansiosta yhteisö, kansakunta, kieli ja kulttuuri sekä oma valtio. Esimerkiksi Tuntematon sotilas niin romaanina kuin elokuvanakin kertoo – tietystä sodanvastaisuudestaan huolimatta – sankarillisen tarinan suomalaisesta sotilaasta ja Suomen armeijasta, joka hädän hetkellä oli yhtenäinen kansakunta ulkoista vihollista vastaan²⁹⁵. Linnan piirtämä sotilas on rationalistinen, ei kiihkoileva, mutta isänmaallinen, joka, puoluekannasta riippumatta osallistuu isänmaan puolustamiseen kunniallisena velvollisuutenaan. Suomalaisen mytologian sisältämä soturi on ulkonaisesti köyhä, mutta sisäisesti jalo – ”mytologisen kuvan keskiössä on suomalaisen sotilaan uhrialttius ja omistautuminen tehtävälle; sen suorittamiseen liittyy pääsääntöisesti sisun tai raivon päihdyttämä uhkarohkeus”²⁹⁶. Taustalta löytyy kristillinen maailmankatsomus, jossa, kuten suomalaisessa soturimytologiassa, ylhäiset alennetaan ja alhaiset ylennetään.²⁹⁷ Linnan teos kiteyttää talvisodan merkityksen suomalaisessa puolustuksellisessa ajattelussa. Edvin Laineen ohjaama elokuva päättyy valon kajastukseen ja Finlandiaan kertoen, kuinka ”mitään” ei

²⁹¹ Niemi 1980, 159-163.

²⁹² Niemi 1980, 161.

²⁹³ Niemi 1980, 9-10. Nationalismin myötä harrastus kieleen ja kirjallisuuteen nousi merkittäväksi tekijäksi kansakunnan henkistä tilaa rakentavana tekijänä.

²⁹⁴ Voidaankin kysyä, että millainen romaani tai elokuva voisi olla nyt 2000-luvun Suomessa yhtä elävöittävä tai innoittava kuin esimerkiksi Tuntematon sotilas on ollut?

²⁹⁵ Ks. Väinö Linnan Tuntematon sotilas (1954), suomalaisuuden kirjallisuuden ja kansanluonteen ydinteos, joka samanaikaisesti kuvaa sodan kauhuja ollen siten anti-militaristinen, mutta ei pasifistinen kuten kirjailija itse haastattelussa on todennut. Ks. Sininen laulu: Suomen taiteiden tarina, TV-1 18.7.2004 Suomen taiteesta kertova ohjelmasarja (toim. Peter von Bagh). Linnan teos kertoo tarinoita, jotka sittemmin ovat muuttuneet legendoiksi ja kansantarustoksi.

²⁹⁶ Linnalle sankaruus ilmee rivimiehen kykynä selvitä pahimmissakin paikoissa, ks Niemi 31.7.2004.

²⁹⁷ Nemi 31.7.2004 Aamulehti, lainaus Niemen esitelmästä 5.7.2004. Kalevalasta Tuntemattomaan sotilaaseen suomalaisissa sotallegendoissa korostuu suomalaisen sotilaan ”kymmenkertainen” ylivertaisuus suhteessa vastustajaan.

menetetty, vaan säilytimme itsenäisyytemme lopulta omaan puolustukseemme nojaten. Tämä mielikuva kantaa yhä.

Suomalaista sotilasta ja sankaria on siis muokattu myös kirjallisuuden keinoin. Linnan ohella voimakkain vaikutus on ollut J.L. Runebergin ”Vänrikki Stoolin tarinoilla”, jotka keskittyvät Suomen sodan vaiheisiin²⁹⁸. Kyseiset tarinat syntyivät tilanteessa, jossa ”kansakunta tarvitsi identiteettikamppailussaan taistelevia tekstejä ... militanttia merkitystä runot saivat ympäristöstään, kun Suomen sodan nostalgisoituneet muistot sopivan matkan päästä haastoivat kuvaajia esiin.”²⁹⁹ Silloinen aikakausi yleiseurooppalaisena vallankumousvuonna synnytti ”Maamme-laulun”, jossa korostuvat niin taistelut kuin kansallismaisematkin lojaalisuuden kansallisen yhtenäisyyden hengessä. Runeberg kuvaa taisteluissaan demokraattista armeijaa, jossa aseveljeys on tärkeä arvomerkeistä riippumatta.

Tämä on erittäin leimallista edelleen niissä tavoissa, joilla Suomen puolustusvoimia kuvataan, hahmotetaan sekä markkinoidaan. Kirjallisuuden analyysin kautta on nähtävissä, että kirjallisten ja muiden taiteellisten teosten merkitys saattaa olla hyvinkin poliittinen, vaikka vasta pidemmänkin ajan jälkeen. Kyse on tulkinnasta ja merkityksenannosta, mikä tietyille teokselle halutaan antaa kulloisessakin poliittisessa ajassa ja paikassa. Sven Dufva tai Linnan ”Tuntemattoman” hahmot elävät edelleen – Dufvan hahmossa on elementtejä jopa ”patrioottisesta legendasta, jonka Livius oli tarjonnut oman kansallisen traditionsa pohjalta roomalaisille.³⁰⁰” Sortovuosina, sisällissodassa ja talvisodassa Runebergin hahmot ja kansalliset tarinat olivat merkityksellisiä rohkeuden ja uskon antajina³⁰¹. Suomalaisen sotilaan paikoin ryysyläinenkin ulkoasu pitää sisällään niin ”jermun” kuin luotettavan taistelijankin piirteet, jotka ovat sodissa ensin ihmisiä ja vasta sitten sotilaita.³⁰² On jopa ajateltavissa, että alkuperäinen identiteetti on säilynyt sivistyksellisistä pyrkimyksistä huolimatta – tämä olemus kiteytyy sitten sotilaana olossa. Yhtenä merkittävänä erona Runebergillä ja Linnalla on rintama-asetelma, jossa Runeberg kertoo, kuinka oman kylän miehet yhdessä tappelivat vihollista vastaan, kun taas Linna piirtää koko kansan kuvan yhteen joukkueeseen ja komppaniaan.³⁰³

Professori Niemen kirjallisuudentutkimusta käsittelevä artikkeli päättyy ”tuntematon sotilas on uuden vuosituhannen perspektiivistä tulkittavissa siis pitkän tradition päättäjäksi, ei uuden aloittajaksi”³⁰⁴. Suomalaista asevelvollisuutta ja talvisodan myötä syntyntä puolustuksellista mentaliteettia pohdiskellen nousee mieleen, että onko suomalainen puolustuksellinen traditio sekä suomalainen sankarisotilas saamassa uuden tradition — uuden mielen ja olemuksen?

²⁹⁸ Runokokoelma on kaksiosainen, julkaistu 1846 ja 1848.

²⁹⁹ Niemi 5.7.2004. Paasikivi joutui jopa puolustamaan Runebergiä ”sodanlietsojan” maineelta.

³⁰⁰ Niemi 5.7.2004.

³⁰¹ Väitetään jopa Porvoota pommitetun viime sodissa Runebergin vuoksi, ks. Niemi 5.7.2004.

³⁰² Tämä suomalaisen sotilaan piirre on korostunut erityisesti rauhanturvatoiminnassa.

³⁰³ Niemi 5.7.2004.

³⁰⁴ Niemi 31.7.2004.

Suomalaisuudessa on olennaista "tihentynyt puolustuksellisuuden mentaliteetti" — suomalaisuus nojaa erityisesti siihen mitä emme ole. Toisin sanoen, eräänlainen varautuneisuus ja puolustuksellisuus on merkityksellistä siinä, kuinka suomalainen kansakunta katsoo itseään. Tämä tarkoittaa myös, että ulkopuoli sisältää auttamatta vierasta ja sinällään uhkia meille ja meidän identiteettillemme. Ongelmana on, että vainoharhaisuus ja eristäytyminen ovat puolustautumisen hyveen varjo puolia.³⁰⁵

Venäjän meidän ”toisena”

Puolustuksellisuus kansallisena mielentilana ja laatuna kiteytyy siis Venäjään. Mikäli muutos tässä suhteessa halutaan tai se ylipäättään voisi tapahtua, riippuu tietysti hyvin paljon Venäjästä. Suomen ja suomalaisten osalta kysymys asettuu seuraavasti: kuinka muuttaa ajatus (myytti!?) Venäjän tulevasta hyökkäyksestä rauhanomaiseen Venäjään, joka hallinnoisi yhdessä meidän itäraajaamme? Asia on kansallisesti erittäin herkkä asia. Toisaalta on selvää, että Venäjäkään ei vielä näytä olevan läheskään valmis osallistumaan integraation läpäisemään yhteistyöhön muiden eurooppalaisten maiden kanssa.

Uhkakuvien suhteen on mielenkiintoista, kuinka Suomessa ei juurikaan koeta uhkaksi esimerkiksi läntisen, käytännössä anglosaksisen, kulttuurin ylivoimaa suhteessa omaamme. Toisaalta on todettava, että Yhdysvaltain tämänhetkinen hegemonistinen politiikka aiheuttaa epävarmuutta kansalaisten keskuudessa. Tämä käy ilmi siitä, kuinka joutuminen mukaan vedetyksi ”globaaleihin sotiin” kauas omilta rajoiltamme on ehkä keskeisin syy Nato-jäsenyyttä vastustavien keskuudessa. Sama seikka oli huolenaihe 1800-luvulla, kun pelättiin, että suomalaiset sotilaat joutuvat osallistumaan imperiaalisen Venäjän käymiin sotiin.

Olellainen taustatekijä tälle uudelle(?) ulko- ja turvallisuuspoliittiselle ajalle on ulko- ja turvallisuuspolitiikan konsensuksen rikkoutuminen, mikä tapahtui melko pian kylmän sodan päättymisen jälkeen. Kylmän sodan aikana kyse oli tietysti Moskovan suuntaan annetusta mielikuvasta, mutta pitkään jatkuttuaan se muuttui vallitsevaksi olotilaksi, josta irti pääseminen on yhä edelleen vaikeaa. Tämä osaltaan korostaa yhteiskunnallisten ”oppien”, käsitteiden ja tosiasioiden rakentuneisuutta ja diskursiivista luonnetta. Toisaalta on muistettava, kuinka hävityn sodan jälkeen Paasikiven johdolla alkanut ns. uusi ulkopoliittikka-oppi piti käytännössä pakottaa niin kansalaisten kuin kansanedustajienkin mieliin, sillä niin voimakkaat sodan aikaiset ja historialliset mielikuvat olivat suhteessa Venäjään / Neuvostoliittoon³⁰⁶.

2000-luvun Suomessa vaikuttava ulko- ja turvallisuuspolitiikan ”eliitti” ja keskeiset päätöksentekijät ovat eri mieltä, ainakin tiettyyn rajaan asti, suhtautumisessa asevelvollisuuteen, Nato-jäsenyyteen, EU:n puolustukselliseen kehittämiseen sekä suhteessa Yhdysvaltain ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan. Lisäksi mielipidemittauksia tarkastellen käy ilmi myös, että kansalaisten ja ”eliitin” välillä on paikoin huomattaviakin näkemuseroja ulko- ja turvallisuuspolitiikan linjasta. Lähtökohtaisesti näyttää olevan olemassa eräänlainen peruskäsitys ja ymmärrys Suomen todellisista intresseistä, mutta eräs erottava tekijä eri toimijoiden välillä on tavoitteen saavuttamiseen tarvittavat keinot ja niiden hinta. Esimerkiksi muut pohjoismaat

³⁰⁵ Ks. Anttonen 1996, 5-6, Tiihonen 1993, 4 ja Knuutila 1994, 8, joita Anttonen lainaa.

³⁰⁶ Ks. Wunsch 2004.

näyttävät olevan huomattavasti levollisempia ”puolustuksellisuuden” ja relevanttien uhkakuvien suhteen, mikä näkyy konkreettisesti ikäluokasta koulutettavien miesten määrässä.

Suomalaiseen yhteiskuntaan on syvästi juurtunut eräänlainen ”häätätilamaisuus” tai varuillaan olo. Tämä selittyy osin historialla ja yksin jäämisen pelolla. Osin tilanne selittyy kansallisella ajattelulla, jossa jatkuvasti korostuu varautuminen erityyppisiin uhkiin. Suomalainen ikään kuin kasvaa suomalaisuuden puolustukselliseen mielentilaan, joka konkretisoituu hyväksymisenä valtiojohdon taholta tuleviin turvallisuusratkaisuihin.³⁰⁷ Tämä turvallistamisen mielentila on kuitenkin monin osin järkipäistä, ei hysteeristä, vaan eräänlaista pohjoisen kylmää realismia, jonka puitteissa ymmärretään (jo Snellman korosti kuinka kansakunnat eivät periaatteessa ole valmiita uhraamaan itseään toisten vuoksi) itsekäät kansalliset intressit³⁰⁸. Kansallisten intressien tarkastelu laajemmin näyttää hyvinkin ristiriitaiselta, koska taloudelliset voimat, integraatio ja kulttuurinen kehitys korostavat kansallisten raja-aitojen merkityksettömyyttä. Esimerkiksi Euroopan unionin sisällä kansallinen turvallisuus on kuitenkin edelleen tekijä, mikä pysäyttää tai ainakin hidastaa yhdentymiskehitystä.

Eurooppalainen toimintaympäristö ja etenkin EU muodostaa sekä tilaisuuden että ongelman suhteessa Suomen puolustukselliselle mentaliteetille”. Esimerkiksi raja Venäjän kanssa voidaan nähdä joko ”tapaamispaikkana”, keskuksena ja toiminnallisena tilana, missä turvallisuus perinteisessä mielessä ei ole keskeisin tekijä³⁰⁹. Toisaalta Suomi on, edellä esiin tuoduista syistä johtuen, ollut erittäin pidättyväinen, mitä tulee rajan mahdolliseen avaamiseen entistä vilkkaammalle kanssakäymiselle.

7.7. Kansallinen kokonaisuus ja puolustus

Suomalaisuus on muutosprosessissa. Kansallisuus sellaisenaan on dynaaminen ja jatkuvasti muuttuva prosessi, joka luo sekä yhteyksiä että eroavaisuuksia³¹⁰. Sukupuoli on eräs tekijä, joka muokkaa meitä yhteisönä, meidän identiteettiä ja lopulta kansallista identiteettiämme³¹¹. Suomalaisuus nähdään usein lähes muuttumattomana ja melkein mysteerisenä perustana, jonka varassa yhteiskuntamme seisoo. Kansallisuus saa institutionaalisen muodon vähitellen eräänlaisena kasvatusprosessina, johon osallistuvat monet tahot: perhe, suku, isänmaa ja kansakunta. Asevelvollisuuden ja puolustuksen osalta on Suomessa naisten asema ollut tärkeä, mutta samalla kuitenkin sivussa varsinkin kun asevelvollisuus on koskettanut vain miehiä. Perinteisesti ja etenkin kansainvälisen politiikan näkökulmasta katsellen naisten sivussaolo vain korostuu. Tässä mielessä kansanarmeijasta puhuminen on harhaanjohtavaa.

Suomalaisuus on saanut sotien jälkeen uudenlaisia muotoja ja siten suomalaisuus sekä armeija (puolustusvoimat) eivät ole niin tiiviisti yhteen mielletty kuin 50 vuotta sitten.

³⁰⁷ Ks. Valtioneuvoston periaatepäätös yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaamisesta, 2003.

³⁰⁸ Maamiinat ovat hyvät esimerkki ko. ajattelusta. Ks. Snellman J.V. (1863) ”Sota vai rauha Suomelle”, Litteraturblad 9.5.1863 ja Snellman (1983) Teokset IV. Professori ja valtiomies sekä Castrén 1881, 23-24.

³⁰⁹ Ks. turvallisuusrajoista Laitinen 2003.

³¹⁰ Ks. e.g. Hobsbawm 1990.

³¹¹ Gordon et.al. 2002, 9-16.

Sen sijaan isänmaa ja puolustusvoimat koetaan erottamattomiksi.³¹² Isänmaahan liitetyt puolustusta koskevat mielikuvat käsittävät viime kädessä aseilla tehtävän puolustuksen, jolloin puolustetaan vapautta, kansallista yhtenäisyyttä ulkoisia uhkia vastaan.³¹³ Useimmat nuoret katsovat, että suomalaisuus ja puolustusvoimat ovat arvokkaita asioita. Toisaalta tutkimuksen mukaan nuoriso ei pohdi mitä nämä asiat viime kädessä tarkoittavat³¹⁴. Näyttääkin siltä, että ko. tunteet ja asenteet ovat opittuja, ja että ne ovat välittyneet sukupolvesta toiseen, ainakin toistaiseksi. Sotilaspalvelus nähdään nykyään myös mahdollisuutena kehittää itseään, mutta ennen kaikkea se on velvollisuus³¹⁵. Sankarillisen armeijan diskurssi paljastuu nuorten kertomusten ja käsitysten takaa, jotka suorittaessaan asepalvelusta jatkavat tätä perintöä. Täten heistä muodostuu osa kansallista kertomusta. Asevelvollisuus on siten myös valtava koulutusjärjestelmä, joka on instituutio miesten sosiaalistamiselle ja kasvattamiselle. Naisille nykyinen armeija näyttäytyy fyysisenä haasteena ja mahdollisuutena toteuttaa tasa-arvoa.

Puolustuspolitiikan kontekstissa muuttumattomuus näkyy usein eräänlaisena haluttomuutena reflektoida avoimesti käytäntöjen perusteita kuten esimerkiksi uhkakuvia. Suomalaista puolustuspolitiikan asetelmaa ja erityisesti asevelvollisuutta pohtien voidaan kysymys asettaa siten, että onko menneisyys ehtymätön lähde puolustuspolitiikallemme? Nyt käynnissä olevassa murroksessa kysymys täsmentyy siihen, kuinka ja missä määrin esiin nousevat tekijät, esimerkiksi puolustuksemme vahvistuva kansainvälistyminen, pakottavat perusteellisiin muutoksiin turvallisuuspolitiikassamme? Muuttumattomuuden korostaminen alleviivaa vakautta ja luottamusta tunnettuihin ja olemassa oleviin ratkaisuihin, kun taas muutoksen tie pakottaa arvioimaan uhkakuvia, Venäjää ja sen politiikkaa, mahdollisia liittoumia, globaalia turvallisuutta ja lopulta asevelvollisuutta Suomen puolustuksen kulmakivenä. Turvallisuuspolitiikassa, tietenkin, arvioidaan jatkuvasti erilaisia tekijöitä, joilla on tai voi olla merkitystä kansalliselle turvallisuudelle, mutta mikäli päädytään arvioon siitä, että menneisyys ei enää anna riittäviä edellytyksiä rakentaa puolustusta tulevaisuudessa niin turvallisuuspoliittinen ympäristö muutoksineen haastaa Suomen turvallisuuspolitiikan perinteen ja vallitsevan kansallisen ajattelun. Käynnissä olevan ja viime vuosina käytyjen julkisten keskustelujen perusteella on ennakoitavissa, että muutosvastarinnan olevan melko voimakas.

Suomalainen puolustuksellinen mielenlaatu on paradigma, joka koostuu (historiallisista) uhkakuvista, jossa siis symbolit, myytit ja merkit näyttelevät merkittävää roolia. Tämän tutkimuksen kannalta, mutta myös laajemmin tarkastellen on tärkeä kysymys se, että kuinka ja millä tavoin kansalliset diskurssit, kertomukset ja myytit muuttuvat, ja siten kuinka turvallisuuspoliittiset opit ja paradigmat vaihtuvat, täsmentyvät ja saavat uusia versioita? Onko Suomen turvallisuuspoliittinen tarina, joka nojaa asevelvollisuuteen saamassa uuden luvun, joka nousee strategisen iskun ja kansainvälistyvän (teknistyvän) puolustuksen kautta? Uskottava puolustus ja kokonaismaanpuolustus saavat tällöin uusia

³¹² Lahelma 2002, 197-210.

³¹³ Se kertoo myös kuinka kansallinen identiteettimme on rakennettu valtiotalionationalismin perustalle ja uhtaun kansakunnan myytin ja tarinan varaan. Ks. Suutarinen 2000, jota Lahelma 2002 lainaa.

³¹⁴ Lahelma 2002.

³¹⁵ Lahelma 2002, 200-204.

merkityssisältöjä. Sodankäyntiä koskeva muutos (vallankumous?) korostaa tiedon ja teknologian merkitystä samalla kun maa-alueen relevanssi ohentuu. Toisaalta Irakin sodan ollessa aktiivisessa muistissa on nähtävissä, kuinka Yhdysvaltain armeija oli menestyksekkäs (heikkoa?) vihollista vastaan käydyssä sodassa, mutta miehitys ja alueen haltuunotto onkin osoittautunut huomattavan vaikeaksi.³¹⁶

8. Kylmän sodan jälkeinen Suomi

Mikäli Suomen puolustuksellista kehitystä ja etenkin asevelvollisuuden pitkää kaarta pohtii, niin kylmän sodan päättymisestä alkanut murroksen leimaama ajanjakso, joka sisältää niin idän ja lännen välisen vastakkainasettelun päättymisen, Euroopan turvallisuuspoliittiset mullistukset (EU:n ja NATON laajentumiset) kuin syyskuun 2001 iskutkin on edelleen vallitseva. Näiden tekijöiden vaikutukset ovat moninaiset, mutta yhtäällä on todettava, että niiden jatkuvuus ja vallitsevuus tarkoittavat, että mitään lopullista kansainvälisen turvallisuuspolitiikan suunnasta tai Suomen puolustuksen haasteista ei voida sanoa. Muutos, epävarmuus ja toisaalta jatkuvuus muodostavat kokonaisuuden, joka sisältää tulevien vuosien turvallisuuspoliittiset ja asevelvollisuutta koskevat parametrit. Menneisyys viittaa yhteen suuntaan, kun taas vallitseva kansainvälispoliittinen tila sekä esiin työntyvä järjestelmä painottavat kehitystä toiseen suuntaan. Suomen osalta on nostettavissa kaksi erityistä ja konkreettista kysymystä: 1) kuinka Suomen tulisi järjestää alueellinen puolustus kylmän sodan jälkeisessä maailmassa; 2) mikä on tulevaisuudessa kansakunnan ja valtion välinen suhde?

Kylmän sodan jälkeisessä Suomen puolustusvoimien toiminnassa ja linjauksissa näkyy kaksi keskeistä suuntausta: ensimmäinen koskee kansainvälistymistä ja toinen teknologisoitumista. Molemmat suuntaukset liittyvät Nato-yhteistyöhön, EU:n sisällä kehittyvään puolustusidentiteettiin ja sotilaalliseen toimintaan sekä lisääntyviin (syventyviin) rauhanturvatehtäviin. Teknologisoituminen korostuu muuttuneissa sodankäyntiä koskevissa opeissa, joiden edelläkävijä on Yhdysvallat. Suomessa nämä elementit näkyvät niin asevelvollisia koskevien oppien muutoksissa ja kehityksessä, toisaalta huipputeknologian hankinnassa sekä esimerkiksi informaatioisotaa koskevassa toiminnassa ja tutkimuksessa. Näiden lisäksi muutos ilmenee organisaatiomuutoksina ja puolustusvoimien sisällä asteittain etenevänä ammattilaistumisena.

Jo jonkin aikaa on keskusteltu siitä, kuinka mahdollinen Nato-jäsenyys, uhkakuvien muuttuminen ja sodankäyntiä koskeva ”vallankumous” lopulta vaikuttaa hallintoon ja politiikkaan sekä siten yhteiskuntaan laajemmin. Tällöin ei ole kyse ainoastaan asevelvollisuudesta, vaan Suomea ja länsimaisia yhteiskuntia yleisesti koskettavista muutoksista. Siten kyse on ns. ”sosiologisen” aspektin huomioimisesta myös puolustusta koskevissa arvioissa — millainen kylmän sodan jälkeinen (turvallisuuspoliittinen) identiteetti Suomelle ja suomalaisille rakentuu ja muodostuu?

On tärkeätä nostaa esiin näitä kysymyksiä. Tämän tutkimuksen ja esimerkiksi eurooppalaisen yleisemmän kehityksen puitteissa on selvää, että vahvat perinteet ja käytännöt kohtaavat eri tavoin ”pirstoutuneen” ajanjakson ja yhteiskunnan. Käsite postmoderni (jälkimoderni) viittaa modernin aikakauden jälkeiseen aikaan, jolloin on huomattava, kuinka tässä ja nyt vaikuttavat sekä mennyt että nykyisyyden kautta esiin nouseva tulevaisuus. Kyse on siten murroksesta, jossa on valittavana erilaisia polkuja.

³¹⁶ Ks. Kämäri 4.6.2003.

Usein (suomalaisessa) politiikassa esitetään asioita kuten ei olisi vaihtoehtoja, mutta on korostettava — vaikka sitten jälkimodernin ajattelun hengessä — vaihtoehtojen olemassaoloa.

Asevelvollisuuden kautta ja läpi suomalaista yhteiskuntaa tarkastellen kiinnittää huomiota sen voimakas merkitys kansalaisten Suomen valtiota ja kansakuntaa koskevista arvostuksista ja pohdinnoista. Jos esimerkiksi tulevaisuudessa Suomen puolustusvoimien ytimeksi muodostetaan ammattilaisarmeija ja Suomi on Naton jäsenvaltio ja puolustusta koskevat uhkakuvat ja intressit saavat enemmän kansainvälistä ulottuvuutta, niin on hyvin mahdollista, että puolustusvoimien, kansan sekä kansakunnan ja valtion välinen suhde muuttuu. Tämä saattaisi näkyä hyvinkin todennäköisesti kansalaisten lojaaliudessa valtiovaltaa kohtaan, maanpuolustustahtoon se heijastui epäilemättä, ja niin ikään on selvää, että kansallinen identiteettimme saisi uusi elementtejä ja ulottuvuuksia.

8.1. Jälkimoderni EU-Suomi

Jälkimodernissa ajattelussa on ennen kaikkea kyse vallan ja tiedon suhteesta ja siitä, kuinka ne ovat erottomasti kiinni teoriassa ja käytännössä. Toisin sanoen se kuka sanoo tai määrittää sen mitä kansainväliset suhteet ovat tai millaisia toimijoita siihen kuuluu käyttää esimerkiksi huomattavaa tiedepoliittista valtaa.

Postmodernin ”lukutavan tai asenteen” omaavat etsivät mm. diskursseja, jotka ovat merkkejä esimerkiksi tietystä valtaapitävästä puhetavasta, joka rakentuu tässä ja nyt. Diskurssin voidaan ajatella myöskin hämärtävän eroa todellisuuden ja tekstuaalisen representaation välillä, jolloin saattaa olla vaikea erottaa esimerkiksi kansainvälisen politiikan luotujen käytäntöjen (esim. ennakkoisku) ja uhkakuvien varsinaista luonnetta. On aika ajoin vaikea erottaa sitä, mikä on ns. ”todellista” kansainvälisissä suhteissa ja mikä tarkoituksella ylläpidettyä illuusiota. Vallitsevia uhkakuvia konkretisoiden voi esimerkiksi kysyä, että miksi terrorismin vastaiseen sotaan käytetään huomattavasti enemmän resursseja kuin miljoonia ihmisiä tappavien sairauksien tai köyhyyden hoitoon?

Jälkimoderni suuntaus pyrkii osaltaan kirjallisuudentutkimuksen tavoin purkamaan tarinoiden ja kertomusten rakenteet sekä merkitykset saadakseen selville ”totuuden” tai sen tämänkertaisen tulkinnan³¹⁷. Dekonstruoida on tehdä päinvastaista eli sanalla sanoen purkaa. Se on metodi tai työkalu, jolla näitä totuuksia tai kerrostumia etsitään. Sen tarkoitus on paljastaa ne strategiat eli vallan ja tiedon diskurssit, joilla luodaan vastakkaisia käsitteellisiä jakoja — luodaan todellisuutta ja käytetään valtaa. Kieli, jota käytämme ei siis ainoastaan kuvaile todellisuutta, vaan myöskin luo sitä. Esimerkiksi sana tai käytäntö kuten suvereniteetti näyttyy meille tosiasiana, jonka olemassaoloa harvoin kyseenalaistetaan tai tohditaan epäillä. Kysymys on siis siitä, kenen näkemysten pohjalta Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan sisältö luodaan? Tai millaiseksi suomalainen asevelvollisuus kehittyy tulevina vuosina? Mitkä kansalliset ja kansainväliset tekijät sen meille ”sanelevat” tai millaisten uhkakuvien varalta Suomi puolustusvoimia rakentaa?

³¹⁷ Dekonstruktio (konstruoida lat. cōnstru'ere = rakentaa; liittää järjestetyksi kokonaisuudeksi; tehdä suunnitelma tai piirustus; sepittää, luoda mielessään, liittää sanoja lauseeksi.

Jälkimodernin tulkintatavan edustajat korostavat sosiaalisten käytäntöjen olevan ihmisen luomia ei luonnostaan olemassa olevia. Tästä siis seuraa, että niitä voidaan myös muuttaa³¹⁸. Post-modernin tutkimusotteen tavoitteena on paljastaa olemassa olevat vallankäytännöt ja osoittaa niiden muutosmahdollisuus³¹⁹. Esimerkiksi kylmän sodan turvallisuustraditio on hyvä esimerkki tästä. Huolimatta siitä, että olosuhteet ovat dramaattisesti muuttuneet niin silti valtaa käyttäneet ja omistaneet pyrkivät pitämään tilanteen ennallaan (USA:n/Naton laajentuminen, asevarainen turvallisuus).³²⁰ Täten postmodernismin mukaan ei ole olemassa totuutta vallan ulkopuolella, joten voi olla vain tietyn vallan näköisiä totuuksia. Totuus on siis osa sosiaalista järjestystä.

Jälkimodernin ajattelun mukaisesti esimerkiksi suomalainen turvallisuuspoliittinen identiteetti rakennetaan ja se yhä rakentuu historiallisesti toisen poissulkemiseen. Tavallaan on ironista, että kansakunnan suojaksi rakennettu vahva poliittinen, usein piilossa oleva (implisiittinen), identiteetti idän karhua vastaan tuottaakin nyt vaikeuksia, kun identiteetin elementtejä tulisi muuttaa. Toisin sanoen, riippumatta Venäjän muodostaman uhan todellisuudesta, on monen suomalaisen hyvin vaikea mieltää Venäjää jonain muuna kuin potentiaalisena uhkana.

8.2. Suomen kansallinen identiteetti — talvisodasta 2000-luvun murrokseen

Suomen kansallinen identiteetti — siinä mitassa kun yhteisöllisyyden idea on olemassa — voidaan ymmärtää ja tulkita useilla tavoilla. Se näkyy käytäntöinä, joiden takana ovat historialliset, myyttiset, uskonnolliset ja kielelliset tekijät, jotka yhdessä luovat tunteen yhtenäisyydestä. Asevelvollisuus muodostaa tässä kontekstissa erään voimakkaimmista kansallisista yhteyksistä luovista siteistä. Asevelvollisuus on poikkeuksellinen tekijä, koska siihen sisältyy niin voimakkaita tunteita ja tarinoita kansallisen olemassaolon ja itsenäisyyden kautta. ”Eloojääminen” viime sotien jälkeen on entisestään vahvistanut asevelvollisuuden merkitystä kansakunnallemme. Lisäksi asevelvollisuuden kautta saa selityksen tai ainakin selittävän ulottuvuuden moni kansallinen erityispiirteemme kuten puolustuksellisuus, poikkeuksellisen voimakas maanpuolustustahto, ”miesten koulu”, jonka lähes kaikki miehet käyvät ja joka siten luo voimakkaan tunteen jostakin yksilöä suuremmasta yhteisestä taustasta. Asevelvollisuus on postmodernin otteen termein ilmaistuna ”kyseenalaistamaton totuus”.

Suomalainen poliittinen kulttuuri ja yhteiskunta hyväksyvät asevelvollisuuden lähes poikkeuksetta. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, kuinka vaikeaa on keskustella mahdollisista muutoksista sen suhteen tai kuinka laajasti ymmärretään, että esimerkiksi siviilipalvelus voi, yleisen mielipiteen mukaan, olla pidempi kuin aseellinen palvelus. Poliittisen kulttuurin käsite tarkoittaa kollektiivisen tiedon rakennetta, joka on institutionalisoitunut yhteiskunnallisissa käytännöissä sosiaalistamisen prosessissa.

³¹⁸ Baumannin keskeinen idea on, että ”rakenteet koostuvat ihmisten toiminnoissa, heidän lupaustensa, valintojensa, aikaansaannostensa ja tarkoittamattomienkin vaikutusten kautta”, Baumann 1996, 8.

³¹⁹ ”vallan tukirakenteiden universaali purkaminen ei ole kuitenkaan ole paljastanut mitään uutta järjestystä, mutta postmoderni uskoo, että totuus voittaa, kunhan vapaudesta on huolehdittu. Kyse on lopulta *konstruktiivisesta destruktiosta*”, Baumann 1996, 23-24.

³²⁰ Suomen hallituksen selonteot ovat selvästi osa tekstiketjua, traditiota, joka pyrkii nimenomaan jatkuvuuteen.

Asevelvollisuus toimii tässä mielessä sekä välittäjänä ja sosiaalistajana että institutionaalisenä tietona ja käytäntönä.

Asevelvollisuus tiedollisena rakenteena nojaa tulkintoihin todellisuuden luonteesta saaden merkityksen kontekstissa, joka ylläpitää valtion identiteettiä. On olemassa merkkejä siitä, että tämä perusasetelma on muuttumassa. Voidaan väittää, että viimeisen 150 vuoden ajan Suomen kansakunta ja myöhemmin valtio ovat kokeneet voimakkaita muutostiloja kuten autonomian itsemääräämisoikeuden vahvistama suomalaisuus, sortovuodet, itsenäistyminen ja sisällissota sekä talvisota ja YYA-Suomen synty. Voidaan niin ikään väittää, että Suomi noina aikoina pyrki jonnekin muualle ja pyrki luomaan jonkin toisen identiteetin kuin vallitseva oli — oli jatkuva ristiriita tavoitellun kuvan ja todellisen peilikuvan välillä.

Kylmän sodan päättyminen on tulkittavissa myöskin tilaisuudeksi vapautua menneisyyden painolastista sekä siten ensimmäistä(!?) kertaa määritellä itse kansakuntamme suunta ja tulevaisuus. Tämä tilaisuus ilmenee myös epävarmuuden tilana, jossa ulkopuolinen voima tai kansallinen hätä eivät määrää politiikkamme suuntaa. Tämä on luonut ”hämmennystä” poliittisen eliitin piirissä ja toisaalta opettanut suomalaista poliittista kulttuuria enemmän keskustelun tielle³²¹. Toisin sanoen, ulko- ja turvallisuuspolitiikan ”virallinen” konsensus on murtunut, joka on mahdollistanut esimerkiksi paikoin raikkaankin Nato-keskustelun.

Suomen valtiollinen identiteetti puolestaan korostaa jatkuvaa toimijuuden rakentamista, mikä on ilmennyt erilaisten instrumenttien, viitekehysten ja poliittisten linjausten muodossa. On tehty eroa ”toiseen”, joka ei ole haluttu olla. Suomen valtio ilmentää yhtäällä historiallisten merkitysten ymmärrystä ja toisaalta jatkuvaa modernisaation tuomaa muutosta. Vallitsevat totuudet ja käytännöt törmäävät uusiin mahdollisuuksiin ja tilaisuuksiin. Turvallisuuspolitiikan osalta NATO ja toisaalta asteittain etenevä EU:n puolustusulottuvuus ovat esimerkkejä tästä. Yhtäällä näkyy voimakas halu osallistua tai liittyä, mutta kansalliset pidäkkeet, ainakin toistaiseksi, ovat estäneet tai hillinneet julkisesti esitettyjä pyrkimyksiä.

Nämä perinteiset turvallisuuspoliittisen identiteetin lähteet ovat kuitenkin joko muuttuneet tai ovat muuttumassa. Turvallisuuspoliittinen ympäristö on muuttunut melkoisesti viimeisen 20 vuoden aikana, mikä näkyy etenkin muiden maiden ulko- ja turvallisuuspolitiikassa. Meillä sen sijaan muutos on ollut hillitympää, mikä johtuu meidän ”toisesta”, historiallisesta vihollisesta, Venäjästä. Venäjän muuttumattomuus, epävarmuus ja ennen kaikkea suomalaisen poliittisen johdon sekä yhtä lailla kansan ”syvien rivien” tunne ja mielikuva Venäjästä luo olosuhteet, jossa luopuminen ”rakkaasta ja välttämättömästä” vihollisesta ei ole mahdollista. Ei ainakaan vielä.

Valtion turvallisuus voidaan nähdä tienä tai polkuna kohti ”turvaa” eli olosuhdetta ja tilannetta, joka rakentuu itsenäisyydestä, kansainvälisestä statuksesta, rajoista, jäsenyydestä kansainvälisissä organisaatioissa ym. Suomi, muiden valtioiden lailla, pohtii omaa turvallisuuspoliittista statustaan jatkuvasti. Etenkin jäsenyys Euroopan unionissa on luonut uuden ja huomattavasti laajemman viitekehysten sekä toisaalta tuottanut meille osin tuntemattoman asialistan, joka kuitenkin edellyttää jatkuvaa

³²¹ Ks. Arja Alhon väitöskirja (2004), joka todistaa että keskustelemattomuus on edelleen eräs kansallinen piirteemme.

osallistumista kansainväliseen politiikkaan³²². Tällöin kansalliset tekijät saavat paikoin väistyä, kun EU pyrkii toimimaan yhtenäisenä toimijana ja aika ajoin siinä onnistuenkin. Täten kansallinen ja kansainvälinen jatkuvasti kietoutuvat yhteen luoden monimutkaisen ja vaikeasti ennustettavan toimintakehyksen, jossa luoviminen edellyttää ennustajankykyä, mutta toisaalta oman menneisyyden ymmärrystä.³²³

Euroopan unionista on muodostunut merkittävä lähde Suomen valtion eikä niinkään kansan identiteetille. EU on myöskin vaikuttanut siihen, kuinka Suomessa turvallisuuskysymykset laajemmin ymmärretään. EU on etenkin vaikuttanut asevelvollisuutta koskevaan ajatteluun ja sen tulevaisuutta koskeviin hahmotuksiin. EU-maiden piirissä luopuminen laaja-alaisesta asevelvollisuudesta tai asevelvollisuudesta kokonaan on toteutunut laajalla rintamalla³²⁴. EU näyttäytyy Suomelle ulkoisena tekijänä, johon Suomen tulee sopeutua ja siten täyttää velvollisuutensa läntisen yhteisön jäsenenä. Suomi on EU-jäsenenä toiminut lähes kiitettävän oppilaan tavoin.

Taustaideana tässä käynnissä olevassa identiteetin muotoutumisprosessissa on Suomen kansakunnan ja valtion kuulumisen läntiseen sivilisaatioon bysanttisen sijaan. Toisaalta on kuitenkin korostettava, kuinka molemmista kristillisistä kulttuureista on liuennut elementtejä suomalais-kansalliseen olemukseen. Tässä mielessä vapautuminen kylmän sodan ikeestä on toteutunut monin osin EU:n kautta ja läpi. Tiedolliset (kognitiiviset), materiaaliset ja yhteiskunnalliset aspektit luovat kokonaisuuden, joka edustaa valtion käsitystä todellisuudesta ja toimii myös vastauksena sekä reaktionä ulkoisiin odotuksiin.

Turvallisuuspoliittiset diskurssit ilmenevät siis kamppailuna oikeasta tai legitimitistä todellisuuden määritelmästä. Kilpailu tapahtuu poliittisissa prosesseissa, joissa merkitykset ja tulkinnat niin menneestä, nykyisyydestä kuin tulevaisuudestakin sulautuvat. Sulautuminen ja mukautuminen kuvaavat Suomen niin mennyttä kuin vallitsevaakin ulko- ja turvallisuuspolitiikka, ja ehkä laajemminkin suomalaista yhteiskuntaa. Vaikka yhteiskuntaa koskevat tulkinnat ovat aikaan ja paikkaan sidottuja, niin ne ovat usein myös huomattavan jäykkiä ja muuttuvat hitaasti. Ulko- ja turvallisuuspolitiikan osalta Washington ja Bryssel ovat korvanneet Moskovan. Asevelvollisuus näyttäytyy kuitenkin vielä eräänlaisena muuttumattomuuden ruumiillistumana. Ongelmana Suomelle kuten muillakin pienillä valtioilla on rajallinen mahdollisuus harjoittaa itsenäistä ja riippumatonta politiikkaa.

Muuttunut turvallisuusympäristö asettaa muutaman pohdittavan seikan: onko Suomen sisäinen poliittinen kulttuuri muuttunut siinä mitassa, että Suomessa voitaisiin edes harkita ns. nopeasti reagoivan teknoarmeijan – toisin sanoen, ammattilaisarmeijan luomista? Olemmeko kansakuntana liittyneet Euroopan unioniin niin, että olisimme

³²² YK-jäsenyys aiheutti vastavaanlaista huolta ja pohdiskelua.

³²³ On vaikea kuvitella, että Suomi, ainakaan vielä, rohkenisi julistaa kuten Ruotsi, että turvallisuutta uhkaavia tekijöitä ei ole näköpiirissä seuraavan kymmenen vuoden aikana.

³²⁴ Riippuen tulkinnasta Suomelle on esitetty hyvinkin erilaisia tulevaisuuden turvallisuuspolitiikkaa koskevia käsityksiä. On todettu, että Suomen tulisi käytännössä lähentyä Yhdysvaltoja, ks. esim. Harle 5.8.2003 ja Joenniemi 19.9.2003 Aamulehden alakerta-artikkelit. Toisaalta on korostettu Suomen vahvaa perinnettä ja omaperäistä identiteettiä, jolloin puolustuksellisesta mentaliteetista voitaisiin luopua ja siten luoda uusi identiteetti.

valmiita muuttamaan kansallisia arvojamme yleiseurooppalaisiksi, mikä saattaisi konkretisoida esimerkiksi halukkuutena ja valmiutena puolustaa yhteisiä eurooppalaisia arvoja ja rajoja? Kulttuurinen aspekti merkitsee tässä kontekstissa kansallista tapaa organisoida ulkoinen todellisuus yhden jaetun tiedollisen rakenteen puitteissa. Toisin sanoen, onko olemassa riittävästi poliittista tilaa liikkua kohti länttä aina jopa Natoon saakka ja sieltä esiin nouseviin haasteisiin vastaten? Tai eri tavoin kysyttynä, onko Suomella sittenkään valinnan paikka? Mikäli läntinen ulko- ja turvallisuuspoliittinen ympäristö ”määrää” Suomen kohtalon, merkitsee se automaattisesti myös vakavia muutoksia puolustuspolitiikkamme sisältöön ja pidemmällä aikavälillä kansalliseen (turvallisuuspoliittiseen) identiteettiimme. Toisin ilmaistuna kyse on lopulta siitä, että missä määrin kansallisvaltio on riippumaton ja itsenäinen päätöksentekijä sekä toimija?

Virallinen turvallisuuspolitiikan linja ei tue muutosta nopealla aikataululla. Suomen puolustusvoimat instituutiona nojaa vahvasti kansan tukeen ja kansalaisten osallistumisinnostukseen. Nykypäivän Suomi määrittelee itsensä edelleen vahvasti talvisodan hengessä³²⁵. Sota on yksi keskeinen diskursiivinen jatkumo, jos tarkastellaan nykypäivän puolustusvoimien ja kansallisvaltion suhdetta pohtivaa keskustelua ja ajattelua.

Puolustusvoimat ja yhteiskunta

Millä tavoin puolustusvoimat sijoittuvat suomalaiseen yhteiskuntaan nyt ja tulevaisuudessa? Toisaalta kyse on siitä, kuinka ”sotilaat” näkevät asemansa suhteessa yhteiskuntaan ja kokevat roolinsa siinä? Keskeinen kysymys asevelvollisuuden osalta koskettaa kansalaisten halukkuutta osallistua maan puolustamiseen tilanteessa, jossa suoranaista uhkaa ei ole edes näköpiirissä. Kysymys koskettaa kokonaisuudessaan maanpuolustustahtoa, joka tällä hetkellä on varsin korkea kansalaisten keskuudessa, mikä ilmenee mm. vapaaehtoisten maanpuolustuskurssien osallistujamäärissä. Olennaista on kuitenkin se, tuleeko tämä tilanne säilymään, ja mitkä voivat olla sellaisia seikkoja, jotka siihen vaikuttavat.

Kyseiset laaja-alaiset kysymykset voidaan pukea ”siviilistymis- ja ammattilaistumisprosesseiksi”.³²⁶ Siviilistyminen terminä merkitsee, että sotilaiden ja muun yhteiskunnan välinen ”kuilu” kasvaa ja levenee. Suomessa tällaisesta kehityksestä oli merkkejä vuosien 1945–1970 välisenä aikana, jolloin asevoimien kannatus sekä yleinen suhtautuminen siihen ei ollut yhtä laaja-alaista kuin tänään. Siviilistyminen näyttäytyy asevoimien itsenäistymisenä muusta yhteiskunnasta johtuen yleisestä yhteiskunta- ja teknologiakehityksestä. Eräs konkreettinen esimerkki tällaisesta institutionaalisesta muutoksesta on asevoimia tukevien toimintojen yksityistäminen³²⁷. Toisin ilmaistuna kyse on myös sotilaan ammatin ”arkipäiväistymisestä”³²⁸. Tässä on ero ns. kansanarmeijan ja massa-armeijan välillä – edellinen tarkoittaa instituutiota johon yksilö on sitoutunut, kun taas jälkimmäinen indikoi asevoiman teknologisempaa muotoa. Ammatti-armeija kertoo puolestaan enemmän vapaa-ehtoisten suhteesta asevelvollisiin.

³²⁵ Ks. puheet esim. Kaskeala marraskuu 2002, presidentti Halonen kesäkuussa 2002.

³²⁶ Ks. Nokkala 2001.

³²⁷ Morgan 2003, 373-386.

³²⁸ Nokkala 2001 ja Moskos 1988.

Ammattilaistuminen voi myös viitata tilanteeseen, jossa tapahtuu enemmän valikointia verrattuna normaaliin hyvin kattavaan asevelvollisuuteen kuten esimerkiksi Suomessa.

Puolustusvoimat ja ns. siviilimaailma eivät ennenkään ole olleet toisistaan erillisiä kokonaisuuksia, mutta nykyään yhteydet ovat entisestään lisääntyneet. Tämä on tapahtunut osin puolustusvoimien avautumisen, mutta ennen kaikkea yhteiskunnan muutoksen kautta. Yhteiskunnan sosiaaliset rakenteet ovat muuttuneet koulutuksen lisääntymisen, ammatillisten hierarkioiden liudentumisen ja ihmisten työ- ja elämänkaarien muutoksen myötä yhä joustavammiksi sekä monipuolisemmiksi. Yhteiskunta ja siten puolustusvoimat ovat verkostoituneet monin tavoin ja ihmisillä on useita hyvin erityyppisiä rooleja. Vastaavasti kun ihmisten tarpeet ja työurat ovat monipuolistuneet, niin samanaikaisesti puolustusvoimain tarpeet ovat muuttuneet myös ja siten eri tavoin koulutetulle työvoimalle on tarvetta. Tämä pakottaa ns. molemmat osapuolet huomioimaan toistensa intressit eri tavoin kuin esimerkiksi sodanjälkeisinä vuosikymmeninä. Puhtaasti turvallisuuden kautta asiaa lähestyen nousee sisäisen ja ulkoisen turvallisuuden rajan hämärtyminen konkreettisesti esiin. Esimerkiksi terrorismin ja kansainvälisen rikollisuuden uhka korostaa monimuotoista osaamista sekä eri viranomaisten välistä yhteistyötä. Lisäksi kaupungistuminen on merkinnyt huomattavaa muutosta yksilöiden kasvuympäristöihin. Kaupunkilaisten valmiudet esimerkiksi teknologisten tai luonnossa liikkumista koskevien valmiuksien osalta eroavat maalla asuvien vastaavista. Lisäksi kaupunkilaisten asenteet eroavat maalla asuvien mielipiteistä niin politiikan kuin yhteiskunnallistenkin asioiden ja arvostusten suhteen.

2004 laajasti käyttöön otettu sopeuttava alokkaiden koulutus on osoitus puolustusvoimien kyvystä uusintaa käytäntöjään. Ympäröivän yhteiskunnan ja jopa jälkimodernin globaalin kehityksen vaikutukset heijastuvat puolustusvoimiin. Yksilöllistyminen ja paikoin jopa äärimmäinen yksilökeskeisyys pakottaa myös puolustusvoimat huomioimaan yksilöiden tarpeet aivan eri tavoin kuin vuosikymmeniä sitten.

Sodankäynnin teknistyminen sekä sotilasaineksen muutos ja koulutustason nousu yhdessä heikentyneen fyysisen suorituskyvyn kanssa tuottaa huomattavia haasteita puolustusvoimille niin koulutusjärjestelmänä kuin kansallista puolustusta ylläpitävänä ja tuottavana organisaationa. Puolustusvoimat joutuu pakostakin kilpailemaan yhä voimakkaammin rajallisista kansallisista resursseista muiden organisaatioiden ja yhteisöjen kanssa. Tällöin sopeuttava koulutus näyttää vasta ensi askeleelta kohti yhä räätälöidympää koulutusta ja yksilön intressien, tarpeiden ja tavoitteiden huomioimista.

Toisaalta vastapainona tälle on kansakunnan puolustaminen, joka on ainoastaan mahdollista yhteistyössä ja suunnitelmallisena hankkeena, joka korostaa yksilöä ”laaja-alaisempien” arvojen merkitystä. Tällöin yksilökeskeinen lähestymistapa kohtaa yhteisöllisen ajattelun, joka alleviivaa yhteisön merkitystä niin yksilön kasvussa kuin elinolosuhteiden turvaamisessakin. Puolustukseen ja turvallisuuteen asetettuna kyseinen ajattelu tuottaa kysymyksen siitä, että yhteisö, kansakunta ja viime kädessä valtio saattavat kriisin tullen vaatia yksilöitä uhrautumaan ”suuremman” kokonaisuuden edessä.

8.3. Puolustusvoimia kohtaavat haasteet

Puolustusvoimain komentaja amiraali Juhani Kaskeala totesi päiväkäskyssään 2.5.2002, että Suomen turvallisuustilanne on parempi kuin koskaan. Hän myöskin korosti, että kansallinen puolustus ja kansainvälinen yhteistyö tukevat toisiaan.³²⁹ Komentaja Kaskeala alleviivasi asevelvollisuuden merkitystä koko maan puolustamisessa samoin kuin hän toi esiin, että kerran alas ajetun armeijan jalkeille nostaminen on vaikeaa nopeiden muutosten kansainvälisessä politiikassa. Lisäksi Kaskeala korosti Suomen puolustusvoimien yhteensopivuutta EU:n ja NATO:n kanssa.³³⁰ Toimivan asevelvollisuusjärjestelmän merkitys on keskeinen myös upseerien koulutuksen osalta³³¹.

Suomalainen sota-ajan reservi on edelleen yksi maailman suurimmista. Se on myös eräs parhaiten harjoitettuja reservejä. Teknologinen osaaminen ja valmius ovat hyvää tasoa, mutta sodanajan valmius hyödyntää teknologiaa ei ole paras mahdollinen, koska armeijan rakenne nojaa massa-armeijan ideaan. Reservin hyöty tulevaisuudessa on ennen kaikkea teknologisessa osaamisessa. Samoin reservin suojaaminen sotatilanteessa on keskeistä uuden ajan sodankäynnissä. Suomalainen puolustus nojaa kahteen elementtiin: puolustuksen on kyettävä vastaamaan valtakunnan kokoon kyetäkseen torjumaan alueloukkaukset ja toiseksi on harjoitettava kansainvälistä yhteistyötä, joka on erittäin olennainen elementti Suomen puolustukselle³³². Kansainvälistä ulottuvuutta korostava teksti on kutakuinkin uutta suomalaisessa puolustuskeskustelussa. Sen esiintulo kulkee rinnan kylmän sodan päättymisen ja läntistymisen kanssa.³³³

Puolustusministerien puheissa on korostettu sekä teknologisen osaamisen ja joustavan puolustuksen merkitystä. Tämä nousee esiin kuinka sodanajan joukkojen määrää laskee 350 000:een, mutta kaksi pilaria säilyvät entisessä merkityksessään eli alueellinen puolustus sekä asevelvollisuus. Puolustushallinnon sisäiset muutokset sekä uudet linjaukset konkretisoituvat keskittymisenä ydinosaamiseen eli puolustukseen, jolloin muut toiminnot siirtyvät yksityiselle sektorille.

Puolustusvoimain merkittävä haaste on maanpuolustustahdon ylläpitämisen lisäksi se, mitä puolustukselle merkitsee pienenevät ikäluokat ja mahdollinen valikoiva asevelvollisuus. Onko snellmanilainen näkemys ”sotilaallisesta yliopistosta” tulossa päätökseensä? Onko kansainvälisyys syrjäyttämässä kansallista vai onko kyse

³²⁹ Ks. Kaskeala 2.5.2002, 4.6.2003, ja Jan-Erik Enestam 20.1.2003. Puolustusvoimain komentaja on tyytyväinen vuoden 2002 toimintaan: yksityistäminen on edennyt; 26 000 asevelvollista koulutettu; 31 000 reserviläistä koulutettu ja 13 000 vapaaehtoista osallistunut maanpuolustuksen ylläpitoon. Ks. [www-document 2.5.2003. http://www.mil.fi/information.](http://www.mil.fi/information)

³³⁰ Kaskeala 4.6.2003.

³³¹ Ks. entisen puolustusministeri Enestamin puhe 12.03.2003. Vuosien 2002 ja 2003 argumentit tuntuvat entistä painokkaammilta syksyllä 2004.

³³² Ks. entisen puolustusministeri Enestamin puhe 26.1.2003 ja puolustusministeri Seppo Kääriäinen kesäkuussa 2004.

³³³ Kylmän sodan aikana myös rauhanturvaamisen merkitys tulkittiin ei vain Suomen ulkopoliittista asemaa tukevaksi, vaan myös puolustusvoimia vahvistavaksi toiminnaksi.

pikemminkin ns. normaalista tasapainottamisesta kylmän sodan jälkeen tapahtuneessa yleiseurooppalaisessa normalisoitumisessa, jota Suomikin on toteuttanut?

Suomi ja kansainvälinen turvallisuusajattelu

Suomen sotilaallinen puolustus on suunniteltu vastaamaan tiettyihin uhkakuviin. Perinteisesti keskeinen uhkakuva on ollut massiivinen hyökkäys idästä, mikä juuri nyt ei ole relevantti eikä perusteltu uhkakuva. Kylmän sodan päättymisen jälkeen asteittain esiin noussut ”strategisen iskun-uhka” on tällä hetkellä ehkä tärkein uhkakuvamme mitä puolustukseen tulee. Sotaan ja kansakunnan puolustamisvalmiuden lisäämisen lisäksi Suomi on jatkuvasti kehittänyt valmiuttaan osallistua kansainvälisiin operaatioihin.³³⁴ Tätä tukee mm. puolustuksen tueksi tehdyt ja suunnitellut hankinnat, jotka korostavat kansainvälisen yhteistyön ja yhteensopivuuden merkitystä. Tämä on merkinnyt myös muutosta Suomen puolustuspolitiikan hankintoja koskevassa linjassa, sillä Suomi on tullut entistä riippuvaisemmaksi ulkopuolisista asetoimittajista. Tämä selittyy osin poliittisen linjan muutoksen avulla, mutta ennen kaikkea aseellisuuden ja sodankäynnin muutoksen sekä eurooppalaisen integraatioprosessin kautta. Sodankäynnin muutoksen ja teknologisoituminen kietoutuu ennen kaikkea Yhdysvaltojen ja sitä kautta Naton ympärille.

Suomi on puolustuspolitiikan osalta siten läntistynyt muun yhteiskunnan mukana, mikä tarkoittaa ”sodankäynnin vallankumouksen” sekä siihen sisältyvien uhkakuvien omaksumista. Virallisesti Suomen puolustusvoimien johto pitäytyy tiukasti kiinni ”historiallisessa totuudessa” ymmärtäen teknologian merkityksen, mutta alleviivaten nykyistä puolustuspolitiikan ydintä eli oman alueen puolustamista asevelvollisuusarmeijan avulla³³⁵. Uhkakuvien kautta asiaa tarkasteltuna murros on ehkä kuvaavin termi. Puolustusvoimien asehankintojen ja puolustusoppien osalta uusi ja vanha kohtaavat. Maavoimien vahva rooli sekä mittavat reservit sopivat perinteiseen alueellisen puolustuksen oppiin, kun taas helikopterien hankinnat viittaavat uusimpaan uhkakuvaan eli strategiseen iskuun ja siihen liittyviin johdannaisuhkiin. Samoin lentoase ja joustavuus toiminnan osalta sopivat myös hyvin kansainvälisten tehtävien suorittamiseen.³³⁶

Kansainvälisellä ulottuvuudella asiaa tarkasteltuna Naton toimintaidean muutos ja oman alueen ulkopuolisten operaatioiden salliminen on merkinnyt tyystin toisenlaista ajattelua puolustuksen osalta, mikä heijastuu niin EU:n kuin Suomenkin sotilaalliseen ajatteluun ja toimintaan. Staattinen asevelvollisiin nojaava oman alueen puolustaminen on jäämässä taka-alalle kansainvälisessä kehityksessä (ei kuitenkaan Suomessa, ainakaan vielä) ja tilalle nousee ennakoiva ja joustava puolustuksellinen toiminta, joka saattaa ulottua oman maantieteellisen alueen ulkopuolelle. Kansainvälinen toiminta konkretisoituu rauhanturvaamis- ja rauhanpakottamisoperaatioissa sekä terrorismin vastaisessa toiminnassa.³³⁷ Suomi on toistaiseksi pysytellyt sivussa Yhdysvaltain

³³⁴ Suomen puolustusvoimat 2002 ja Visuri 2003.

³³⁵ Kuten niin monessa muussakin valtiossa keskeiset termit ovat: koti, uskonto, isänmaa, demokratia, suomalaisuus(!), itsenäisyys, tasa-arvo ja historiallinen kokemus. Ks. esim. kenraali Vesa Kämärin puhe 4.6.2003

³³⁶ Ks. Kaskeala 22.9.2003. ”Teknologinen käänös” sopii poliittisen linjan muutokseen eli lähentymiseen läntisiä sotilas-poliittisia liittoumia ja yhteistyökuvioita.

³³⁷ Suomi lisäsi omaa osuuttaan EU:n nopean toiminnan joukoissa –

hyvinkin aktiivisesta turvallisuuspoliittisesta opista ja pitäytynyt EU:n yhteisillä linjoilla, jotka kansalliseen traditioon soveltuu huomattavasti paremmin. Selvää on kuitenkin, että tämä keskustelu ja pohdinta tulee jatkumaan – se tulee konkretisoitumaan niin rauhanturvalakia koskevaan keskusteluun ja sen todennäköiseen muutokseen että asevelvollisia koskevaan koulutukseen kuin puolustusvoimain hankintoihinkin.

Kysymys on Suomen kansainvälisistä sitoumuksista ja jäsenyyden ”syvyydestä” EU:n osalta sekä jäsenyyden ”täydellistymisestä” Naton kohdalla – ytimeen vai ei? ³³⁸ Toiseksi, kyse on siitä tuleeko Suomi edelleenkin nojaamaan asevelvollisuuteen puolustuksensa tukirankana vai tapahtuuko muutos kohti kansainvälisempää ja joustavampaa puolustusta, jolloin oman alueen puolustaminen ei olisi enää ainoa prioriteetti, vaan Suomi ottaisi aktiivisemmin osaa globaaleihin turvallisuuspoliittisiin kysymyksiin osana laajempaa läntistä yhteisöä. Pitkällä aikavälillä on todennäköistä, että tämä näkyisi myös puolustusvoimain ammattilaistumisen asteen nousuna sekä asevelvollisten määrän laskuna sekä valikoituvuutena.

Historiassa kysymys asettui, että pitääkö tai tulisiko Suomen osallistua ns. tsaarin sotiin, kun nyt asia ilmenee osallistumisena Yhdysvaltain johtamaan sotaan terrorismia vastaan? Tällöin yksittäisen suomalaisen sotilaan lähettäminen yli rajojen puolustamaan Suomen intressejä on vaikea kysymys, johon tulee kyetä vastaamaan. Suomen valtion ja kansakunnan suhde nousee myös esiin yksittäisen kansalaisen ja hänen identiteettinsä kautta. Mitä tulevaisuudessa merkitsee olla suomalainen, millaiset arvot ja identiteetin lähteet muotoutuvat kriittisimmiksi?

Vapaaehtoisuudesta ammattilaisuuteen?

Asevelvollisuus ei ole ainoastaan puolustusstrategisista syistä keskeinen Suomen puolustuksen elementti, vaan myös taloudelliset tekijät ovat konkreettisia.³³⁹ Huolimatta kansainvälisesti melko alhaisesta puolustukseen käytettävien menojen BKT-osuudesta (1,2% 2001) Suomi on pyrkinyt kehittämään sekä hankkimaan huippunykyaikaista aseistusta³⁴⁰. Puolustusvoimien tarve kilpailla organisaationa muiden yhteiskunnan toimijoiden kanssa on merkinnyt välttämättömyyttä tarjota haastavaa ja mielekästä koulutusta sekä luoda mielikuva osaavasta organisaatiosta. Maanpuolustustahdon lisäksi on ollut näkyvissä eräänlainen jälkimodernikehitys tai individualistuminen, joka tarkoittaa, että yksittäinen kansalainen voi löytää motivaationsa esimerkiksi puolustusvoimien toimintaan osallistumiseen ”henkeäsalpaavista” kokemuksista ja seikkailunhalusta, jolloin perinteinen isänmaan puolustaminen ja palvelu kunniatehtävänä ei olisi ainoa maanpuolustustahdon lähde³⁴¹

Mikäli Suomen puolustusta ja asevelvollisuutta tarkastelee korostetun kansainvälisesti, niin ammattilaistuminen nousee vaihtoehtona melko vahvasti esiin juuri viime vuosien yleiseurooppalaisen kehityksen vuoksi. Kuitenkin, vuonna 1998 lasketun arvion mukaan

joukkoja voidaan käyttää kriisin hallinnassa sekä siviiliväestön suojelemisessa. Ks. puolustusministeri Vanhasen puheet 27.4.2003 ja 7.5.2003 sekä Helsingin sanomien pääkirjoitus 21.9.2003.

³³⁸ Ks. PLM:n selvitystyö sotilaallisen liittoutumisen vaikutuksista, 27.04.2004.

³³⁹ Ks. Vanhasen hallituksen ohjelma sekä esim. Puolustusministeriön hallinnonalan toimintakertomus vuodelta 2003.

³⁴⁰ Ks. ministeri Enestamin puhe 3.3.2003

³⁴¹ Ks. Morgan 2003 ja Farrell 2001.

43 000 miehen ammattiarmeija olisi tullut maksamaan noin 25 mrd. markkaa eli noin 2,5 mrd. euroa enemmän kuin nykyiset kustannukset. Lisäksi hintaa nostaisivat todella toimintakykyisen ammattisotilaan varustuksen hankkiminen ja ylläpito, jolloin kustannukset olisivat tänä päivänä epäilemättä korkeammat kuin kuusi vuotta tehdyn arvion mukaan. Puolustusvoimien teettämä arvio nostaa esiin pitkälti samat ammattiarmeijaa koskevat tekijät, jotka ovat tuttuja jo historiastakin. Kustannusten lisäksi ammattiarmeija ei tuota koulutettua reserviä, koko maan kattava puolustus ei olisi mahdollista, rekrytointi saattaisi tuottaa ongelmia, syntyisi kasvava tarve ulkopuoliselle avulle ja ylläpidolle, puolustusvoimain vahva kansanomaisuus ja demokraattisuus ohentuisi, kansallinen yhtenäisyys kärsisi ja hyvin todennäköisesti kansalaisten keskuudessa vallitseva korkea maanpuolustustahto heikentyisi³⁴². Nämä ovat pitkälti ne argumentit, jotka kansalaiset tunnustavat omakseen. Vastaavasti ammattiarmeija tuottaisi erittäin kykenevän sekä iskukykyisen armeijan ja erinomaisen joustavaan toimintaan pystyvän aseellisen voiman³⁴³. Kansainväliset uhkakuvat korostavat jälkimmäistä osaamista.

Suomen valtion näkökulmasta asiaa tarkastellen tällaisella ”aseellisella voimalla” olisi helppoa ja luontevakin osallistua laajemmin kansainvälisiin operaatioihin, mikä sinällään saattaisi sopia esimerkiksi Suomen valtion tarpeisiin ja kasvaviin paineisiin osallistua erityyppisiin kansainvälisiin tehtäviin³⁴⁴. Puolustusvoimien ammattilaistuminen avaisi poliittisille päätöksentekijöille tilan, jossa asevoimien osallistumista koskevat päätökset olisi helpompi tehdä, kun sotatilanteisiin voisi laittaa palkkaa nauttivan ammattilaisen, joka tiedostaa työnsä vaarallisuuden. Suomen osalta onkin hyvin mahdollista, että syntyy asetelma, jossa asevelvolliset ja vapaaehtoistoimintaan nojaavat reserviläisjoukot (maakuntajoukot) turvaavat kotirintaman ja sotilaallisen voimamme terävin ja kovin kärki huolehtii kansainvälisistä tehtävistä sekä velvollisuuksista³⁴⁵. Käynnissä oleva yleiseurooppalainen kehitys (mm. EU:n uusi perustuslaki) tukee tällaista ajatusmallia. Mallia puolustaa tehtävien hoidon lisäksi se, että laajahkosta reservistä on mahdollisuus saada riittävästi peruskoulutettua miehistöä mahdollisen ammattiarmeijan tarpeisiin varsinkin nykyisessä tilanteessa, jossa kaikki yhteiskunnalliset toimijat kilpailevat hyvistä inhimillisistä resursseista.

Tähän asetelmaan liittyy vielä huomattava poliittinen aspekti. On pohdittava, että olisiko suomalainen poliittinen ilmapiiri valmis hyväksymään siirtymisen ammattiarmeijaan, ja jos niin millaisin ehdoin? Kansalaisten keskuudessa asevelvollisuus edustaa huomattavasti laajempaa ja monitahoisempaa kysymystä kuin ainoastaan puolustukseen liittyvänä tekijänä. Kansalaisten enemmistön käsitys maanpuolustuksesta edustaa perinteistä ja historiasta tuttua ymmärrystä suomalaisuudesta, ja vaikka yhteiskunnan ja globaalin kehityksen myötä monet kansalliseen liittyvät tekijät sekä arvostukset ovatkin vahvassa murroksessa, niin ainakin tällä hetkellä asevelvollisuus edustaa jotakin pyhää ja pysyvää suomalaisessa ajattelussa.

³⁴² Ks. Snellman ja idea siitä, kuinka puolustusvoimain avulla rakennetaan yhtenäistä kansakuntaa sekä tuolloin sivistettiin kansalaisia.

³⁴³ Ruotuväki 36. vsk.no:18, 7.10.1998, Ks. myös pääkirjoitus *Helsingin Sanomat* 9.10.1998

³⁴⁴ Ks. *Helsingin sanomat* 28.11.2004, taloustutkimuksen tekemän kyselyn perusteella 56% vastaajista hyväksyy että Suomi lähettää sotilaita osaksi EU:n taistelujoukkoja 37%:n vastaajista vastustaessa.

³⁴⁵ Ks. Nokkala 2001 ja 2003.

Pohdintaa jatkaen voi perustellusti kysyä, että mitä tarkoittaisi kansalaisten veronmaksuhalukkuudelle esimerkiksi se, että osaa valtakunnasta ei voitaisi puolustaa tilanteessa, jossa puolustusmenoja tulisi kasvattaa samalla kun sosiaaliturva natisee liitoksistaan? Joukkojen rekrytoinnissa saattaisi myöskin olla vaikeuksia, jos nykyinen asevelvollisuusmalli tyystin hylättäisiin. Puolustusvoimain nykyinen mielikuva kansalaisten keskuudessa muuttuisi radikaalisti ja tällöin hyvän aineksen rekrytointi voisi muodostua hankalaksi³⁴⁶. Lisäksi historiallisessa katsannossa toimiminen omien rajojen puitteissa ja pitäytyminen oman maan puolustuksessa on voimakas. Henkisen maanpuolustuskomitean ja suunnittelukunnan pohdinnat eivät tässä mielessä ole menettäneet merkitystään.

Mielikuvatasolla on nähtävissä kiivas keskustelu esimerkiksi suomalaissotilaiden tappioista, mikäli siirtymä kansallisesta puolustuksesta kansainväliseen tapahtuisi vakavassa mittakaavassa. Tämä painopisteen muutos on todennäköinen, ainakin jossakin mitassa, mikäli Suomi liittyy sekä Naton jäseneksi että osallistuu EU:n puolustusytimen toimintaan³⁴⁷. Mikäli Suomi täysipainoisesti ”ytimiin” osallistuu, niin on selvää, että paineet osallistua erilaisiin kansainvälisiin operaatioihin kasvavat. Kosovon Kfor-operaatio on esimerkki olosuhteiden muutoksista johtuvista paineista lisätä esimerkiksi suomalaisten oikeutta käyttää voimaa, mutta se on samalla myös esimerkki siitä, kuinka osallistuminen kansainväliseen operaatioon, jossa toiset toimijat omaavat laajemman voimankäyttömandaatin luo tarvetta yhdenmukaistaa toimintavaltuuksia. On selvää, että suomalainen komentaja on tällaisessa tilanteessa hankalassa raossa³⁴⁸.

8.4. Kansallinen vai kansainvälinen puolustusidentiteetti?

”Suomi on NATOn virtuaalijäsen”³⁴⁹

Puolustusvoimain komentajan amiraali Kaskealan mukaan Suomi on sotilaallisesti täysin valmis Nato-jäsenyyteen. Hän alleviivasi haastattelussaan, kuinka mahdollinen jäsenyys olisi lähinnä instrumentaalinen ja koskisi ennen kaikkea Suomen puolustuspoliittista vaikutusvaltaa. Samalla hän korosti, että Suomella ei ole turvallisuusvajetta ja että suhteet Ruotsiin ovat lähimmät 200 vuoteen.³⁵⁰

Suomessa Nato-keskustelu on jatkunut melko pitkään ja kannat vaihtelevat asiantuntijoiden sekä poliitikkojen osalta puolesta ja vastaan kansalaisten ollessa pääsääntöisesti vastaan. Virallinen ulko- ja turvallisuuspolitiikan linjaus jättää oven auki, mutta pitää kiinni sotilaallisesta liittoutumattomuudesta. Kesäkuussa 2004 EU:n huippukokous jatkoi konventin työtä ja loi edellytykset asteittain rakentuvalla EU:n

³⁴⁶ Toisen maailmansodan jälkeen oli vaikeuksia rekrytoida upseereja, koska puolustusvoimien mielikuva kansalaisten keskuudessa ei ollut houkutteleva ja kiinnostava. Ks. Randell 1987, 56-58.

³⁴⁷ Ks. Puolustusvoimain komentaja Kaskealan puhe 22.9.2003, ”Puolustusvoimilla on kykyä ja valmiutta sopeutua turvallisuusympäristön muutoksiin”.

³⁴⁸ Ks. Helsingin Sanomat 12.8.2004. Esimerkiksi Saksan politiikassa on tapahtunut huomattava muutos — saksalaiset saavat luvan ampua kohti, mikäli tilanne niin edellyttää ja suoja-aluetta loukataan.

³⁴⁹ Yhdysvaltain apulaisulkoministerin Strobe Talbottin haastattelu TV-1:ssä joulukuussa 2002.

³⁵⁰ Amiraali Kaskealan haastattelu Helsingin sanomissa 2.9.2002, Ks. tässä myös Suominen 2002.

puolustukselle. Suomen perinteinen ja ennen kaikkea kansallinen turvallisuuspolitiikka ei istu EU:n puolustusulottuvuuteen, vaan Suomen on muutettava entisestään kansallista puolustustaan kansainvälisemmäksi, mikäli Suomi jatkaa normaalia integraatiopolitiikkaansa eli pyrkii maksimoimaan vaikutusvaltansa osallistumalla aktiivisesti unionin politiikkaan.³⁵¹

Suomen puolustuksellinen mentaliteetti kohtaa haasteen, mikäli puolustuksemme yhä enenevässä määrin nojaa ulkomaiseen voimaan ja apuun. Tällöin suomalaisen asevelvollisen asema muuttuu myös. EU:n osalta kehitys on tietysti auki, koska perustuslaillinen sopimus pitää ratifioida ja samoin on epäselvää mitkä maat osallistuvat ”puolustusyttimeen” ja mitä kehityksestä lopulta seuraa eli syntyykö EU:n piirissä käytännössä sotilaalliseen voimaan nojaava turvatakuujärjestelmä. Suomen osalta tilanne saattaisi johtaa Nato-jäsenyyteen, koska muutoin Suomi saisi Naton turvatakuut ilman jäsenyyttä. Lisäksi avoimeen asetelmaan kuuluu EU:n mahdollinen rooli ja tulevaisuus aktiivisena kansainvälisenä toimijana, joka normaalin diplomatian lisäksi omaisi jonkinlaisen sotilaallisen kyvyn.

Suomen turvallisuusympäristön osalta Baltian maiden muuttunut asema sekä yhtäällä tiivistyvä yhteistyö Ruotsin kanssa ovat merkityksellisiä tekijöitä. Naton ja EU:n laajentumisen myötä lisääntynyt vakaus on tervetullutta Suomen mielestä³⁵². Suomen läheinen yhteistyö Naton kanssa sekä EU:n jäsenyys antavat Suomelle epäsuorat turvatakuut Venäjän varalta. Tosin Venäjän uhka kuuluu ns. pahimman-skenaariomalleihin ja ei ole todennäköinen uhka ainakaan lyhyellä aikavälillä. Venäjän ja EU:n taloussuhteet syventyvät jatkuvasti ja siten integraation peruslogiikka ulottuu vahvasti EU:n rajojen ulkopuolellekin. Ns. pysyvien elementtien kuten Suomen geopoliittisen aseman lisäksi kansainvälinen ulottuvuus heijastuu voimakkaasti Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan. Huolimatta perustehtävän eli maamme puolustuksen huolehtimisesta joutuu Suomi myös muunlaisten paineiden alle.

Naton muuttunut rooli staattisesta aktiiviseksi yli liittolaisrajojen toimivaksi organisaatioksi on melkoinen haaste Suomelle. Suomen tarve saada turvatakuut järjestöstä, jonka keskeinen tehtävä on Yhdysvaltain johdolla terrorisminvastainen sota, on merkinnyt sotilaallisten valmiuksien ja uhkakuvien muutosta. Se luo huomattavan ristiriidan kylmän sodan aikaisen Naton ja nykyisen Naton välillä.³⁵³ Naton tulevaisuus ylipäätään on epäselvä, mikä on johtanut puheenvuoroihin ja arvioihin, joissa korostetaan EU:n merkitystä Suomen turvallisuudelle.³⁵⁴

Kenraali Hägglund korosti jo aiemmin, että Suomen tulee nojata yhä enemmän EU:hun ja kehittää omaa osaamistaan sen puitteissa — esimerkkinä hän nosti esiin kommunikaatioteknologian, jonka merkitys on huomattava sodankäynnissä ja joka samalla takaisi Suomen turvallisuutta tuottavan roolin EU:n sisällä. EU:n sisältä esiin nouseva kehitys kulminoituu Saksan ulkoministerin Joschka Fischerin lausunnossa,

³⁵¹ Raportin virallisen jättöpäivän jälkeen tämä on tullut entistä selvemäksi.

³⁵² Ks. Esim Jaakko Blombergin vieraskynä Helsingin Sanomissa 23.12.2003.

³⁵³ Ks. NATOn pääsihteeri George Robertsonin vieraskynä 21.11.2002 ja Risto Volanen 18.12.2002.

³⁵⁴ Ks. esim. Antola HS kesäkuu 2004, kenraali Hägglundin tuore kirja, Tuomioja 2004 sekä Kääriäinen HS 5.7.2004

jonka mukaan massa-armeija ei ole enää ajanmukainen väline nykyisessä Euroopassa, vaan ammattimaista sotilasvoimaa tarvitaan uuden tyyppisiin haasteisiin.³⁵⁵

Suomen asevelvollisuusjärjestelmän kautta asia avautuu mm. seuraavasti; Natoon ja EU:n ytimeen nojaava puolustus loisi entisestään tarvetta ja paineita kehittää korkean teknologisen kyvyn omaavia ja joustavia joukkoja, mikä väistämättä heijastuisi sekä kustannuksiin että koulutettavien miesten määrään³⁵⁶. Toisaalta Suomen pyrkimys säilyttää turvallisuuspoliittiset vaihtoehdot mahdollisimman avoimina näyttää johtavan tilanteeseen, jossa ikään kuin ajaudumme yhä kapeampiin ratkaisuihin. Linjan tai turvallisuuspolitiikan sisällön muutos näyttää ikään kuin tapahtuvan meistä riippumatta ja ennen kaikkea kansainvälisen kehityksen kautta.

EU:n sotilaallinen heikkous näyttää johtavan kasvaviin vaatimuksiin sotilaallisen kyvyn vahvistamisesta. EU:n osalta kansainvälisen politiikan rakenteet, poliittisen realismin opit ja itseavun-logiikka näyttävät ”pakottavan” EU:n mukautumaan historialliseen jatkumoon, jossa suvereenius on merkitsevä periaate. Tietty paradoksi sisältyy siihen, kuinka Suomi todennäköisesti (ainakin pitkällä aikavälillä) mukautuu kansainvälisiin muutospaineesiin ja antaa myöden omasta kansallisesta puolustusmentaliteetistaan, joka suoraan nojaa kyseisiin kansainvälisen politiikan oppeihin ryhtyäkseen osaksi suurempaa poliittista yksikköä, joka noudattaa kyseisiä turvallisuuspolitiikan käytäntöjä.

8.5. Kansalaisten mielipide korostaa menneen merkitystä

Kansalaisten valtaenemmistö tukee harjoitettua ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa. Kansa on maltillinen näkemyksissään ja melko haluton muutoksiin. Tämä on tyypillistä lähes kaikille kansoille ja yleensäkin ihmisten pyrkimys säilyttää asiat tuttuina ja turvallisinä on keskimäärin vallitsevampi piirre kuin (jatkuva) muutostila. Suomen kansalaisten mielipiteissä näkyvät historialliset puhetavat ja diskurssit hyvin selvästi: Nato-jäsenyys ei houkuttele, vaikka Baltian maatkin liittyivät järjestöön; suomalaiset eivät halua osallistua rajojen ulkopuolella käytäviin sotiin³⁵⁷, mutta rauhanturvaamista (perinteisessä mielessä) pidetään arvossa ja tuetaan siihen osallistumista; suomalaisista 78% 2002 ja 73 % 2004 ovat valmiita ja halukkaita puolustamaan kansakuntaamme ja uskovat, että meidän resurssimme siihen tehtävään ovat riittävät; puolet kansalaisista katsoo, että puolustusmenot ovat oikeassa suhteessa budjetin osalta, sen sijaan kolmannes väestöstä olisi valmiita lisäämään menoja.

Näiden lisäksi todella merkittävä enemmistö kansalaisista 80% 2002 ja 79% 2004 katsovat, että asevelvollisuus yhdistettynä sotilaalliseen liittoutumattomuuteen tulisi säilyttää Suomen puolustuksen kivijalkana. Näin ollen mieliala kansalaisten keskuudessa on hyvinkin nationalistinen ja traditionaalinen, vaikkakin kansainvälinen ulottuvuus

³⁵⁵ Ks. Fischerin haastattelu Vihreä Lanka syyskuu 2003, Hägglundin haastattelu 20 lokakuuta 2002.

³⁵⁶ Ks. Nokkala Helsingin Sanomat 21.6.2001, Juha Korkeaoja Demarissa marraskuussa 2002 toteaa selvästi, että NATO-jäsenyys merkitsee ammattiarmeijaa. Perinteet ”pakottavat” Suomen ylläpitämään aluepuolustusta ja suurta reserviä, mutta aikaa myöden jäsenyys NATOssa mukauttaisi Suomen puolustusvoimat vastaaviksi kuin muissa jäsenmaissa.

³⁵⁷ Erityisesti käynnissä oleva globaali terrorisminvastainen sota ei houkuttele ja Yhdysvaltain ajama politiikka ei kannatusta juurikaan saa, vaikka osa eliitistä sitä kannattaakin.

hyväksytään rauhanturvaamisen muodossa³⁵⁸. Tämä polku näyttää ”luonnolliselta” suomalaisten ulko- ja turvallisuuspoliittisen ajattelun puitteissa.³⁵⁹ Euroopan unioni, toisin kuin NATO tai Yhdysvallat, saa suopeamman käsittelyn suomalaisilta. Nimittäin, mikäli EU järjestää oman puolustuksensa sen tulisi nojautua jäsenvaltioihinsa ja tällaiseen ratkaisuun Suomikin voisi kansalaisten mielestä tukeutua. Kansalaisten näkemykset ovat kahtiajakoiset: EU:ta suositetaan, mutta Natoa vierastetaan (lähinnä kyse on Bushin hallinnon politiikasta). Lisäksi enemmistön mielestä EU:n tulisi keskittyä rauhanturvaamiseen ja kriisinhallintaan.

Poliittisten puolueiden osalta asevelvollisuus tai ulko- ja turvallisuuspolitiikka laajemmin ei näyttäyty aivan yhtä yksiselitteisenä kuin kansalaisten mielissä. Vasemmistopuolueiden edustajat ovat, perinteisesti, vähemmän innokkaita tukemaan puolustusmenojen kasvua, kun taas Keskustan ja Kokoomuksen piirissä menojen kasvattaminen ei ole niin tabu. Samoin jälkimmäiset puolueet ovat valmiimpia tarkastelemaan ulko- ja turvallisuuspolitiikan ratkaisuja avoimemmin, varsinkin Kokoomus olisi valmis Nato-jäsenyyteen välittömästi. Ns. porvarilliset puolueet ovat perinteisesti tukeneet puolustusvoimia³⁶⁰, kun taas vasemmisto yleensä on vierastanut puolustusvoimia etenkin historiallisten tapahtumien valossa.

Oikeiston, konservatiivien!, parissa puolustusvoimille annettu tuki sisältää paradoksin. Annetaan vahva tuki perinteille ja olemassa olevalle, mutta samanaikaisesti ollaan valmiita luopumaan sekä muuttamaan vallitsevia käytäntöjä kuten esimerkiksi osallistumaan voimakkaammin kansainväliseen sotilasyhteistyöhön. Yleisesti ottaen tuki asevoimille on kohdistunut isänmaan käsittävään toimintaan, jolloin ulkomainen ulottuvuus on jäänyt vähemmälle. Vihreät ja osa vasemmistosta katsoo, että kansallinen armeija ja laajamittainen asevelvollisuusjärjestelmä on vanhanaikainen tapa kohdata tulevaisuuden turvallisuuspoliittiset haasteet. Tähän ajatteluun liittyy eräs aspekti, joka koskettaa yleisemmin kansallisvaltioita ja niiden ongelmalliseksi koettua suvereniteettia, joka aika ajoin synnyttää konflikteja. Nationalismi on historiallinen vaara ja siis konfliktien lähde ja siksi ”Euroopan armeija” nähdään mahdollisuutena varsinkin jos sen rooli kohdennetaan rauhanturvaamiseen sekä kriisinhallintaan. Lisäksi asetelmaan liittyy tietty varautuneisuus ”militarismiin” ja sotilaallisen voiman suhteen³⁶¹.

Eräs tekijä Nato-jäsenyyden vierastamisessa kansalaisten keskuudessa juontaa juurensa ulkopoliittisen keskustelun traditiosta. Kylmän sodan aikana oli käytännössä kiellettyä ottaa osaa ulkopoliittiseen keskusteluun. Eräänlainen ”ei-keskusteleva-ilmapiiri” on säilynyt niistä ajoista, toisaalta suomalaisen poliittiseen kulttuuriin näyttää kuuluvan asioiden julkituonti, mutta johon keskusteleminen ei liity. Asioiden julkituonti on usein ikään kuin riittävä perusta ratkaisuiden tekemiselle. Lisäksi tekeillä oleva väitöskirja tulee osoittamaan, että pääasiassa esimerkiksi Natosta keskustelevat pieni ryhmä

³⁵⁸ Ks. HS 28.11.2004

³⁵⁹ Ks. MTS:n julkaisut 1 / 2004, 26.1.2004, ja 1/ 2002, 16.12.2002. Ks. lisäksi puolustuministeri Seppo Kääriäisen lausunto Helsingin Sanomissa 22.9.2003, jossa hän hyvin selkeästi kansalaisten mielipiteitä ja asenteita seuraten toteaa, että Suomi päättää itsenäisesti minne ja milloin, jos mihinkään suomalaisia sotilaita lähetetään.

³⁶⁰ Samoin upseeriston piirissä ko. puolueet ovat nauttineet enemmän kannatusta.

³⁶¹ Ks. esim. Osmo Soinivaaran lausunnot Vihreässä Langassa syyskuu 2003.

poliittisen eliitin edustajia sekä muutamia avainministereitä ja muutamia aktiivisia päätoimittajia³⁶². Kansalaiset tai kansalaisryhmät eivät juurikaan saa ääntään kuuluviin. Heidän vaikuttamisväylänsä on pääasiassa yleiset mielipidetiedustelut, joiden avulla heidän näkemyksensä tulee esiin. Suomalaiseen ulko- ja turvallisuuspoliittiseen keskusteluun ei ole perinteisesti kuulunut asiaperusteinen ja pohdiskeleva ote, jossa esimerkiksi erilaisia lähtökohtia tai näkemyksiä tuotaisiin esiin argumenttien siivittämänä. Lausumat ovat pikemminkin ns. lopullisia lausuntoja, jotka sinällään eivät edistä keskustelevuutta. Tilanne on kuitenkin muuttumassa yhä avoimempaan suuntaan myös ulko- ja turvallisuuspolitiikan kysymyksissä.

Nato-jäsenyyden merkitys ja konkreettiset seuraamukset ovat jääneet vähälle huomiolle, samoin on käynyt asevelvollisuutta ja puolustusvoimien tulevaisuutta koskeville pohdinnoille. Konkreettiset kysymykset kuten onko kansakunta valmis lähettämään sotilaitaan erilaisiin operaatioihin ulkomaille tai halutaanko maahan vieraiden valtojen sotilaita tai sotilaallista infrastruktuuria? Tällaiset kysymykset joka tapauksessa kuuluvat ulko- ja turvallisuuspoliittista tulevaisuutta luotaviin keskusteluihin, joiden avoin ja reilu käsittely saattaisi antaa edellytyksiä muutoksen ilmapiirille kansalaisten keskuudessa. Suomalaisen melko järkipäinen ja realistinen suhtautuminen turvallisuuspolitiikkaan saattaisi sisältää ymmärryksen myös muutokselle, mutta todennäköistä on, että salamyhkäinen ja piiloteltu politiikan tekeminen ei epäluuloiselta kansalta vastakaikua saa.

9. Globalisaation vaikutus ja muutos

Globalisaatiossa erilaiset maailmanlaajuiset prosessit ylittävät kansallisvaltiot ja niiden rajat. Tällaisia rajat ylittäviä prosesseja tuottavat informaatioteknologia, talous, kulttuuri ja ympäristöasiat. Tästä johtuen valtioiden poliittisen toimivallan ja järjestelmän voidaan ajatella olevan uhattuna. Valtioiden ja yhteiskunnat eivät enää itse päättää "kaikesta".³⁶³

Globalisaatio ilmenee meille kansalaisille usein ”uhkana”, joka haastaa valtioiden alueellisen kontrollin, suvereenin hallinnan ja sisäisen yhtenäisyyden. Globalisaatiolle on ominaista tilan ja ajan merkityksen väheneminen, mikä johtuu mahdollisuudesta ylittää sosiaalisen kanssakäymisen rajoitteet. Globalisaatio edustaa eri tahoille erilaisia ilmiöitä. Globalisaatio nähdään usein jonain mitä ei voi kontrolloida tai edes hahmottaa saati, että sen suuntaan voisi vaikuttaa.

Esimerkiksi Suomi on hyvin lyhyessä ajassa kohdannut useita globalisaatiosta johtuvia tai ainakin siihen liittyviä ilmiöitä sekä haasteita. Esimerkiksi nk. Kiina-ilmiö eli työpaikkojen katoaminen jonnekin halvan työvoiman maihin tai Nokiaa koskeva kansainvälinen kilpailu, joka heijastuu paineina esimerkiksi siirtää pääkonttori Lontooseen tai New Yorkiin.³⁶⁴ Tämä puolestaan olisi merkittävä isku Suomen verotuloille sekä monitahoiselle koulutus ja yritystoiminnalle, joka on rakentunut Nokia-ilmiön ympärille. Lisäksi suomalainen identiteetti uudessa Euroopassa on ammentanut

³⁶² Ks. Rahkonen Juha alakerta-artikkeli Aamulehdessä 2.6.2003.

³⁶³ Ks. globalisaatiosta esim. Held & McGrew 2000, Scholte 2000, Beck 1999, Rosenau 1997 sekä Bartelson 2000.

³⁶⁴ Ks. Ruokanen 2004 (EVA), raportti maalaa Suomelle synkän tulevaisuuden mikäli Suomi ei muutu. Muutoksen on koskettava niin koulutusta, verotusta kuin hyvinvointivaltiotakin, josta tulisi lopettaa puhuminen. Ks. myös Bläfield 7.10.2004 HS.

melkoisesti Nokian menestyksestä. Jos esimerkiksi Nokian pääkonttori verotuloineen siirrettäisiin pois Suomesta, niin globalisaatio entisestään kohdentuisi negatiivisesti suomalaiseen yhteiskuntaan sekä murentaisi osaltaan suomalaisille rakentunutta modernia identiteettiä.

Globaaleille prosesseille on ominaista yhdenmukaistava vaikutus, mikä heijastuu niin valtioiden kuin yksilöidenkin toimintaan ja käyttäytymiseen. On kyse sitten muodista tai peräti turvallisuuspolitiikasta tai sodankäyntiä koskevista opeista, niin toiminta näyttää yhdenmukaistuvan. Turvallisuuspolitiikassa on tietenkin olemassa kansalliset lähtökohdat, mutta esimerkiksi integraation voima ja toisaalta asetekninen kehitys ilmenevät Suomen kohdalla paineina muokata nykyistä puolustuspolitiikkaansa yleiseurooppalaiseen suuntaan. Markkinoiden logiikka (mikäli sellainen on olemassa) korostaa taloudellista tehokkuutta organisaatioiden sekä tuotantotapojen osalta – asevoima tai aseteollisuus ei ole tästä poikkeus.

Globalisaatio on prosessi joka on alkanut jo silkkien tai ristiretkien ajoista ja siinä mielessä kyse ei ole suinkaan uudesta ilmiöstä. Globalisaatio ei myöskään poista kaikkea olemassa olevaa, vaan eri tutkijoiden näkemysten mukaan globalisaatio alleviivaa myös paikallisuuden merkitystä. Tällöin kansalliset rajat saattavat ohentua, mutta toisaalta alueelliset ja paikalliset ominaispiirteet puolestaan vahvistua. Tämän tutkimuksen osalta on merkittävää se haaste, joka nousee globalisaation, kansallisen ja kansainvälisen kontekstista, jolloin kysymys kansasta, kansakunnasta, isänmaasta ja siten asevelvollisuudesta ja maanpuolustustahdosta on olennainen. Globalisaatiota käsittelevä tutkimuskirjallisuus on pullollaan haasteita, uhkia, muutostekijöitä ja prosesseja, mutta niiden perusteella on kutakuinkin mahdotonta ennustaa, mihin suuntaan esimerkiksi Suomessa asevelvollisuus tai tarkemmin ilmaistuna maanpuolustustahto ja puolustuspolitiikan linjaukset kehittyvät.

Jatkuvasti kasvava keskinäisriippuvuus heijastuu eri toimijoiden, tilojen, markkinoiden sekä myös poliittisten päätösten sekä prosessien yhteen kietoutumisena ja monimutkaistumisena. Globalisaatio onkin eräänlainen dialektinen prosessi, joka yhtäällä antaa paikallisille kulttuureille uutta arvoa, luo ylikansallisia siteitä sekä synnyttää uudenlaisia kulttuureja.³⁶⁵ Globalisaation ymmärtäminen muutosprosessina johtaa kansallisvaltioiden aseman muutokseen³⁶⁶. Toteutuessaan tämä tarkoittaisi prosessia, jonka tuloksena ihmiset samaistuvat ihmiskuntaan kansallisvaltioiden sijaan! On selvää, että kyse on asteittain etenevistä prosesseista, mutta yhtäällä kyse on varsin konkreettisista tekijöistä, jotka tulee huomioida.

Suomalainen asevelvollisuus eräänlaisena poikkeamana Euroopan turvallisuus-kehityksessä kohtaa jo globalisaation esiin nostamien tekijöiden kautta voimakkaita muutostekijöitä. Paine poliittisen ja taloudellisen integraation, asevelvollisuuden yhteen sulautumien ja yhteistyöprojektien sekä yhdenmukaistuvien uhkakuvien myötä on voimakas. Tämä on epäilemättä puolustus suunnittelussa jo huomioitu, ja kuinka se tuottaa todellisia muutoksia tulevina vuosina. Tällöin merkittävä kysymys on se, kuinka

³⁶⁵ Ks. esim. Beck 1999, 43-61.

³⁶⁶ On todettu, että Euroopan integraatiossa on kyse yhtäällä myös pyrkimyksestä hillitä kapitalismin / markkinoiden / globalisaation ylivaltaa luomalla säädelty ja kontrolloitu poliittinen yksikkö.

selittää tämä kansalle ja kansalaisille, jotka lähes yksituumaisesti pitävät kiinni asevelvollisuudesta, isänmaallisuudesta ja ”talvisodan perinnöstä.”

Globalisaatio merkitsee kasvavaa keskinäisriippuvuutta. Erilaiset toimijat ovat yhä tiiviimmässä yhteydessä toisiinsa. Tässä mielessä maailmamme ikään kuin kutistuu. On pakko ottaa huomioon muutkin kansat ja valtiot. Valtioiden, alueiden, yhteisöjen ja ihmisten välinen vuorovaikutus lisääntyy jatkuvasti. Ideat ja epidemiat leviävät yhä helpommin yli rajojen. Globalisaatio jakaa mielipiteitä. Toiset katsovat, että talouden vapautuminen hyödyttää kaikkia. Vastakkainen näkemys katsoo, että globalisaatio uhkaa yksilön ja ympäristön hyvinvointia.

9.1. Kansainvälisen ja kansallisen vedenjakajalla

Yhteiskunnat kaikkialla ovat murrosten edessä. Epävarmuus koskettaa kaikkia kansalaisia, joka heijastuu niin yksilöllisenä pahoinvointina kuin poliittisten ääriilikkeidenkin nousevana kannatuksena. Jälkimoderni pirstaleisuus, joka on pitkälti seurausta niin maansisäisen muuttoliikkeestä (ja osittain myös maahanmuuton) kuin siitä seuranneesta kaupungistumisesta, on lisännyt ihmisten juurettomuuden – mihinkään kuulumattomuuden – tunnetta. Se puolestaan johtaa helposti yhteisöllisten arvojen osalta arvotyhjiöön ja korostuneeseen yksilöllisyyden palvontaan. Valtioon ja kansakuntaan liittyvät arvoasetelmat saavat uusia versioita. Tällaisen ajattelun myötä entisestäänkin heikentyneet yhteisölliset siteet ohentuvat ja ihmisen rooli yhteiskunnassa muuttuu olennaisesti. Tällöin koko kansakunnan edestä ”uhrautuminen” tai velvollisuus toimia suuremman yhteisön edestä ei enää ole koko totuus ja ainoa vaihtoehto.

Yhteiskunnallisen elämänpiirin yksityistyminen näkyy myös ns. arvovallankumouksessa, jossa on viimeisimmän kolmen vuosikymmenen kuluessa tapahtunut radikaali siirtymä. Tälle hetkelle keskeisimmät arvot länsimaissa liittyvät ihmisten haluun saada itse päättää omista asioistaan ja vapaudesta itse määrittää omaa elämäntyyliään tai –tapaansa. Yksilö asettaa itsensä etusijalle yhteiskuntaan nähden, kun aikaisemmin korostui ihmisen kuuluminen johonkin tiettyyn yhteisöön ja sen myötä laajemmin yhteiskuntaan. Tästä muutoksesta on seurannut erilaisten yhteiskuntaryhmien esiinnoisuutta jotka luovat perustaa erilaisille identiteeteille.

Tämä on merkinnyt uudenlaisen poliittisen ajattelun esiin nousua. Poliitiikan tutkimuksessa uusi politiikka tarkoittaa ihmisten itsensä läheiseksi kokemien asioiden mukaan tuomista julkiseen keskusteluun ja vaatimuksia saada juuri noihin asioihin muutoksia tai korjauksia. Poliittiset ja yhteiskunnalliset ilmiöt peilautuvat ihmisten omaa elämänpiiriä lähellä olevien asioiden kautta. Tämä asetelma kuvaa nykyistä aikaa hyvin. Kolmannelle vuosituhatkalle on leimallista epävarmuus, monimutkaisuus ja tietynlainen kiihtyvä aikakäsitys. Valtioita ja yhteiskuntia repii yhtenäistymisen / yhdistymisen (integraation) ja hajoamisen (fragmentaation) voimat. Valtioiden rooli ja asema muuttuu, yhteiskunnat niin ikään elävät murroksessa, ja samalla yksilöiden identiteetti, käsitys itsestä ja maailmasta, on muuttumassa — elämismaailmamme on samanaikaisesti laajentunut ja kutistunut.

Globaalit haasteet näkyvät paikallisesti

Yleisesti tunnustetaan ympäristöstä huolehtimisen olevan eräs merkittävimmistä tulevaisuuden haasteista. Talouskasvun, ympäristön ja tulevaisuuden väliset suhteet ovatkin asioita, joita yhä enemmän tulisi yhtäällä tutkia ja opiskella mutta myös

paneutua poliittisessa toiminnassa. Lukuisten tutkimusten ja mielipidekyselyjen mukaan huoli ympäristön tilasta koetaan merkittävänä asiana ja mitä nuoremmissa ikäluokista on kysymys, sitä keskeisempää osaa ympäristötietoisuus näyttelee. Asioiden tarkasteluperspektiivin tulisi laajeta niin pystysuorasti kuin vaakasuoraankin, jotta elämisen edellytykset maapallolla säilyisivät.

Tämä tarkoittaa yhtäältä kansalaisten lisääntyvää aktiivisuutta ja halua vaikuttaa ympäristöasioihin, kulutuspäätöksissä ja kulutustottumusten muuttamisessa ja toisaalta valtionhallinnon ympäristön huomioonottavaa poliittista päätöksentekoa. Viime vuosien eräs näkyvimmistä poliittisen aktiivisuuden ilmenemismuodoista, etenkin nuorten keskuudessa, onkin ollut juuri ympäristöliikkeet. Arvoasetelma kaikinensa on tyystin toisenlainen kuin toisen maailmansodan jälkeen tai kylmän sodan aikana. Asevelvollisuutta pohtien mitään ehdotonta muutoksen suuntaa ei pysty sanomaan, mutta yhtäällä on selvää, että yksituumaisuuden saavuttaminen minkään asian kohdalla ei ole helppoa.

Maailmanpolitiikka tai globaalit haasteet ovat siis moninaiset. Suuria haasteita kansainväliselle yhteisölle asettavat ympäristö, taloudellisten resurssien oikeudenmukainen jako, sosiaaliset ja humanitaariset kysymykset kuten ihmisoikeudet ja köyhyys. Väestöliikkeet, jotka näkyvät kasvavine siirtolaismäärinä asettavat kysymyksiä siitä, miten toisia ihmisiä tulisi kohdella. Samanaikaisesti taloudellinen integraatio ei ainoastaan etene alueellisella tasolla (Euroopassa), vaan talouden todellinen integraatio on maailmanlaajuista. Globalisaation aikakaudelle on ominaista, että yhteiskunnat muuttuvat ja perinteinen tiivis (läntinen) valtio-yhteiskuntamalli eriytyy ja siten ihmisten sitoutuneisuus yhteen järjestelmään tai kansakuntaan ei ole enää yksiselitteistä.

Yhtenäiskulttuurin murtuminen?

Suomalaista yhteiskuntaa koskettava globalisaatiotutkimus korostaa luonnollisesti käynnissä olevaa muutosta.³⁶⁷ Esimerkiksi Alasuutari ja Ruuska esittävät, että yhden isänmaan (patria) sijaan on syntymässä useita kohteita (patrioita), joihin kansalaiset nojaavat identiteettiä rakentaessaan. Arkipäivän nationalismi ja kansakuntakäsitys ovat muuttumassa. Alueellinen maakunta tai etnis-uskonnolliset ryhmittymät vievät entiseltä yhtenäiskulttuuria korostaneelta isänmaalta, Suomelta, tilaa. Toisaalta globaalit yritykset ja kansainvälisen taloudellisen kehityksen ohentamat rajat ovat esimerkkejä tällaisesta kehityksestä. Moderni yhteiskunnallisena tienä on merkinnyt tietynlaista pyrkimystä monopolisoida ja yhtenäistää ”kaikki uusi”. Globalisaatio muuttaa tätä kehitystä ikään kuin pirstomalla yhtenäisvaltion elementtejä. Asevelvollisuus on vahvimpia elementtejä nykypäivän suomalaisuuden olemuksen määrittelyssä. Huolimatta siitä, että vain ”toinen puoli” kansakunnasta kokee sen suoranaisesti, niin mielipidekyselyt vahvistavat koko kansan asevelvollisuuden ja maanpuolustustahdon olemassaolon. Turvallisuuspolitiikka yleensäkin ollut ns. valtion ja kansallisen päätöksenteon ytimessä ja sitä on yleisesti pidetty asiana, joka luonnollisesti pidetään kansallisen päätöksenteon piirissä. Tämäkin on voimakkaiden muutospaineiden alla etenkin Euroopan unionin sisällä tapahtuvan kehityksen piirissä.

Valtiota ja kansakuntaa koskeva turvallisuusajattelu näkyy turvallisuutta ylläpitäneen rajan muutoksessa. Ennen ja monin osin edelleenkin raja ilmensi käsitystämme siitä,

³⁶⁷ Ks. Alasuutari & Ruuska 1999, Väyrynen 1998.

mikä on meitä ja mikä on ”toista”. Rajan avulla on turvallisuutta koskevat käytännöt ja ajattelu jäsentyneet. Nyt rajan merkitys historiallisena poliittista kulttuuria ja valtaa koskevana elementtinä on muutoksessa. Historiallisessa katsannossa suomalaisten käsitys esimerkiksi siitä, missä suomalaisten sotilaiden tulisi toimia, on ollut hyvin selvä. Nyt kansainvälinen kehitys nostavat esiin sen, tulisiko suomalaisten osallistua rajojemme ulkopuolella muuhunkin kuin perinteiseen rauhanturvatoimintaan.

Tämä globalisaation tuottama uusi tilanne heijastuu myös käsitykseemme vallasta. Perinteinen ymmärrys vallasta on valtioon keskittynyttä ja sen ympärille rakentunut. Nyt voimme perustellusti esittää kysymyksen, että kuka Suomessa on todellinen vallankäyttäjä ja mihin valta on ”siirtynyt”, jos valtio on sitä globalisaation myötä menettänyt.

Asevelvollisuuden puitteissa kyse on siitä, mikä on valtion ja kansakunnan suhde? Itsenäisyyden ajan tämä asetelma on ollut selkeämpi kuin nyt. 2000-luvulla Suomi valtiona on tiiviisti sidoksissa yhtäällä globaaliin talouteen sekä etenkin Euroopan unioniin, jonka merkitys on niin ikään korostunut alati. Samoin asevelvollisuuden kannalta tiivistynyt suhde ja kanssakäyminen toiseen Suomelle merkittävään ylikansalliseen turvallisuuspoliittiseen toimijaan eli Natoon merkitsee vallan ja turvallisuuspoliittisen identiteetin osalta avointa kysymystä — mihin Suomi valtiona ja toisaalta kansakuntana nojaa tulevaisuudessa, kun pohditaan turvallisuuspoliittista identiteettiämme?

Globaalin kulttuurin³⁶⁸ mahdollinen synty merkitsisi käytännössä erilaisten esimerkiksi kulutustottumuksien ja ideoiden yhtenäistymistä tavalla, joka haastaisi sen mitä suomalaisuus kulttuurina on. Suomalaisuus asevelvollisuuden ja maanpuolustustahdon puitteissa edustaa kansakunnan pyhimpiä arvoja kuten oman maan puolustaminen ja että kaikki miehet käyvät armeijan. Toisin sanoen, talvisodan henki ja käsitys suomalaisuudesta jonakin, jota pitää ja tulee puolustaa, on ollut merkittävä jatkumo ja tarina, joka on kantanut kansakuntaamme ja näyttää edelleen kantavan.

Kansakunnan ideaan sisältyy vahvasti käsitys meistä erona johonkin ulkopuoliseen. Kansakunnan ja kansallisuuden ajatus nojaa voimakkaasti puolestaan kansalaisuuden käsitteeseen, jolloin kyse on samanarvoisista kansalaisista, jotka esimerkiksi osallistuvat tasaveroisesti päätöksentekoon. Asevelvollisuus Suomessa on perinteisesti sisältänyt tämän aspektin erittäin keskeisenä piirteenä. Kansakunnan velvollisuus on puolestaan pitää huolta kansalaisistaan, joka yhtäällä synnyttää me-henkeä – meillä velvollisuuksia toisiamme kohtaan jne. On olemassa jotkin kansalliset pelisäännöt, joita noudatetaan – nämä pelisäännöt ovat muuttumassa. Siten myös me-henki on muutospaineiden alla.

2000-luvun alun Suomessa globalisaation aika, joka korostaa tehokkuutta, kilpailua, yksilöllisyyttä, osaamista ja kansainvälisyyttä, kohtaa fennomaanisen Suomen, joka nojaa yhteisöllisyyteen ja sivistykseen. Fennomanian ja Snellmanin Suomi alleviivaavat epäitsekkyyttä ja kansallista yhtenäisyyttä, jossa velvollisuudet nousevat oikeuksien edellä.³⁶⁹ Näiden ”voimien” kohtaamisessa myös asevelvollisuus saa uuden merkityksen

³⁶⁸ Globaalia kulttuuria sinällään ei ole olemassa, mutta on näkemyksiä, joiden mukaan sellainen saattaa tietyn muodon syntyä globaalin markkinatalouden myötä.

³⁶⁹ Ks. Ruokanen 2004 ja Bläfield 2004.

ja sisällön. Suomalainen yhteiskunta pakotetaan muuttumaan niin kansallisten kuin kansainvälistenkin tekijöiden toimesta.

Mikäli globalisaatio merkitsee kansakuntamme kulttuurista arvojen moninaistumista, niin todennäköisesti on yhä vaikeampaa luoda ja ylläpitää ”suurta” kansallista kertomusta, johon korkea maanpuolustustahtomme yhdessä asevelvollisuuden kanssa nojaa. Suomalaisten kansainvälistyminen ja käynnissä oleva yhtenäiskulttuurin ohentuminen ei kuitenkaan tarkoita, että autonomian ajasta yhdessä valtion ja kansakunnan rakentamisen myötä syntynyt yhtenäinen Suomi hajoaa. Pikemminkin kyse on siitä, että yhtenäiskulttuurimme hajanaistuu ja saa uusia ulottuvuuksia sekä sitä kautta identiteettimme uusia versioita. On nimittäin huomattava, että koko kansallisvaltion idea ja ajatus – kansallinen kulttuuri - oli alun perinkin kansainvälinen idea, joka sittemmin on levinnyt kaikkialle. Globalisaatio on merkinnyt, että taloudellisten ja sosiokulttuuristen prosessien myötä kansalaisille on valjennut, että kansakunta-ajattelu ei ole ainoa mahdollisuus. Uutta koskeva ajattelu ja samaistuminen voivat siten suuntautua pienempiin yksiköihin ja alueisiin tai yrityksiin tai toisaalta suurempiin yksiköihin kuten esimerkiksi Euroopan unioniin.

10. Lopuksi

Ovatko tulevaisuuden sukupolvet valmiita puolustamaan Suomea, Eurooppaa, omaa paikkakuntaansa vaiko ainoastaan itseään? Millä hinnalla, ja kuinka kaukana? Kansallisen yhtenäisyyden ja valtiokeskeisyyden oletettu rappeutuminen luo ennakoimattoman haasteen suomalaiselle yhteiskunnalle ja siten ennen kaikkea puolustusvoimille. Millä tavoin yhtälö, jossa muuttujina ovat yksilöt omine intresseineen, eriarvoistuva kansakunta (ei ainoastaan taloudellisesti) ja ohentuva sekä kansainvälistyvä valtio toimivat kokonaisuudessa, jonka tavoitteena on tuottaa uskottavaa puolustusta?

Gloabalikehitys, joka ylätasolla merkitsee ohentuvia kansallisia rajoja, uhkakuvien muutosta (suursodasta terrorismiin ja rikollisuuteen), (kansallis)valtion roolin muutosta heijastuu alemmalle tasolla yhteiskuntien ja organisaatioiden teknistymisenä, yksilöiden maailmankuvan pirstaloitumisena sekä siten muuttuvana niin kansallisena kuin yksilöllisenä identiteettinä. Alueelliset erot kertovat myös Suomen sisäisestä kehityksestä. Maaseudun ja pääkaupunkiseudun väliset erot heijastuvat alokasaineuksessa ja laajemmin arvoissa sekä maailmankuvassa. Poliittinen värikarttakin näyttäytyy eri alueiden välillä hyvin erilaisissa sävyissä.

En tässä enää ryhdy toistamaan tutkimusraportin moninaisia teesejä ja näkökulmia. Tutkimus suomalaisesta asevelvollisuudesta on kuitenkin osoittautunut toisaalta eräänlaiseksi mielentilaksi, jota Suomessa ja suomalaisuuteen kasvaneena on helppo ymmärtää ja johon on helppo samaistua. Tutkimus tukee juuri tällaista ymmärrystä ja asevelvollisuuden olemusta. Suomalaiselle (miehenä) on asevelvollisuus tullut niin monessa muodossa ja niin pitkän ajan kuluessa, että on toisaalta ihme ettei sitä kannattavien osuus ole täydet 100%!

Asevelvollisuus suomalaisena mielentilana sekä osana kansallista identiteettiä ja olemusta yhdessä pienen rajakansan syndrooman eli puolustuksellisen mentaliteetin

kanssa piirtää Suomesta epäilemättä poikkeuksen Euroopan mittakaavassa. Suomalaisen asevelvollisuuden menneisyys näyttää kutakuinkin ristiriidattomalta

Tutkimus on osoittanut asevelvollisuutta koskevien hyvin runsaiden elementtien olemassaolon lisäksi sen, että tutkimus suomalaisesta asevelvollisuudesta ilman merkittäviä rajoituksia tuottaa lähes läpikäymättömän aineiston, jonka selvittäminen vaatisi huomattavasti aikaa sekä resursseja. Nimittäin asevelvollisuuden mieltäminen yhteiskunnalliseksi ilmiöksi, jolla on moninaiset historialliset juuret ja polut väistämättä luo tutkimusasetelman, jonka näkökulma on poikkeuksellisen poikkitieteellinen. Se tekee ja teki haasteesta erittäin mielenkiintoisen joskin myös melko vaikeasti hallittavan tutkimusprosessin rajallisten resurssien vallitessa. Tutkimukseni on kuitenkin onnistunut osoittamaan asevelvollisuuden huomattavan syvän olemuksen suomalais-kansallisessa mielentilassa. Tässä mielessä on epävarmaa muuttaisiko runsaamman ja monipuolisemman aineiston läpikäynti lopputulosta eli ymmärrystä suomalaisesta asevelvollisuudesta.

Tutkimuksen esiin tuomia keskeisiä päätelmiä voi luetella seuraavasti: suomalainen asevelvollisuus on haasteiden edessä. Tämä johtuu ennen kaikkea kansainvälisestä kehityksestä ja sieltä esiin nousevista tekijöistä. Ne ovat yhtäällä turvallisuuspoliittisia eli käytännössä EU:n, Naton ja Yhdysvaltain toiminnasta ja muuttuvasta politiikasta johtuvia. Lisäksi kansainvälistä muutospainetta edustaa globalisaatio, joka tuottaa lukuisia haasteita Suomelle ja suomalaiselle yhteiskunnalla ennen kaikkea muilla kuin turvallisuuspolitiikkaa sivuavilla yhteiskuntasektoreilla.

Raportista käy myös ilmi se, kuinka voimakkaat historialliset siteet asevelvollisuus omaa ja kuinka ne erinäisten yksittäistapahtumien myötä kietoo koko yhteiskunnan eräänlaisen asevelvollisuuden verkkoon. Asevelvollisuutta Suomessa voikin luonnehtia lähes pyhäksi asiaksi Suomessa. Historiallisuuden merkityksen korostuessa on yhtä selvää, että tulevaisuus luo haasteen, ja onkin todennäköistä, että keskustelu asevelvollisuudesta, sen merkityksestä Suomelle ja suomalaisille sekä sitä kautta keskustelu puolustuspolitiikan perusteista nousee melkoisen huomion kohteeksi lähitulevaisuudessa. Täten suomalainen kansallinen ja valtiollinen identiteetti nousee esiin ja on ennustettavissa, että viimeistään kylmän sodan päättymisen myötä alkanut muutosprosessi jatkuu.

11. Epilogi

Asevelvollisuus näyttäytyy yhtäällä suuren suomalaisen itsenäistymistarinan osana, mutta ennen kaikkea oman aikansa tuotteena, joka sai todellisen sisältönsä ja olemuksensa siinä ajassa ja paikassa, 1800-luvun autonomisessa Venäjän imperiumin suuriruhtinaskunnassa. Tässä mielessä suoria analogioita nykyajan ja 1800-luvun lopun välillä on hyvä välttää säilyttäen kuitenkin samalla näkemys asevelvollisuuden yhteiskunnallisesta merkittävydestä tuolloin ja nyt. 1800-luvun lopulla suomalainen eliitti ajoi voimakkaasti asevelvollisuutta suomalaisena puolustusjärjestelmänä, kun taas tänään Suomi kansakuntana ja etenkin kansalaiset kannattavat asevelvollisuutta Suomen keskeisenä puolustusratkaisuna ja pitävät sitä lähes pyhänä järjestelmänä, josta ei tule luopua. Asevelvollisuus 1800-luvulla ja tänään omaa aivan erilaisen merkityksen esimerkiksi kansalaisten keskuudessa puhumattakaan siitä, millainen asema sillä on valtion ja kansakunnan suhteen keskeisenä elementtinä sekä kansallisen identiteetin perustana. Autonomian aikana Suomi rakentui kansakuntana ja sopeutui muuttuviin olosuhteisiin. Jälleen kansakuntamme on osa isompaa kokonaisuutta ja jälleen joudumme sopeutumaan uusiin olosuhteisiin.

Asevelvollisuuden historiallinen voima on vahvasti aistittavissa tämän päivän puolustuspoliittisissa keskusteluissa. 1800-luvulta alkanut prosessi jäsentää suomalaista puolustuspolitiikkaa koskevaa keskustelua, mutta ennen kaikkea asevelvollisuuden voima näyttää muotoutuvan jonkinlaiseksi vedenjakajaksi ja merkittäväksi elementiksi Suomen kansallisen identiteetin kannalta. Onkin sekä erittäin kiintoisaa että tärkeää tarkastella sitä, millaisia seuraamuksia suomalaiselle yhteiskunnalle ja kansakunnalle nykymuotoisen mahdollisesta asevelvollisuusjärjestelmän lakkauttamisesta voi koitua. Näyttää siltä, että Suomen valtio ei asevelvollisuutta välttämättä tarvitse, mutta kansakunta on asevelvollisuuteen huomattavan kiinnittynyt.

12. Tutkimusaineisto ja -kirjallisuus

Aaltola Mika (2003) Suomen ulkopoliittikan kielipelejä. Analyysi tutkimuksesta 1970-2003. Tampereen yliopistopaino, Juvenes-print.

Aamulehti pääkirjoitus 29.9.2004.

Adler, Emanuel (1997) 'Seizing the Middle Ground: Constructivism in World Politics', *European Journal of International Relations*, Vol.3(3):319-363.

Ahtisaari Martti (1995) "Suomi Euroopan muutoksen hallinnassa". Esitelmä Paasikivi-seurassa 27.11.1995.

Ahtisaari Martti (1996) "Suomen turvallisuuspoliittinen tie" puhe Keski-Suomen henkisen maanpuolustuksen liiton 30-vuotisjuhlassa Keuruulla 18.12.1996.

Ahtisaari Martti (1998a) Tasavallan presidentti Martti Ahtisaaren Berliner Rede-puheenvuoro Berliinissä 26.4.1998 "Euroopan muutostaasteet globalisaation aikakautena. Turvallisuus ja yhteistyö valinkauhassa. <http://www.tpk.fi/puheet>.

Ahtisaari Martti (1998b) Tasavallan presidentti Martti Ahtisaaren puhe Euroopan parlamentissa Strasbourgissa 17.6.1998. <http://www.tpk.fi/puheet>.

Ahtisaari Martti (1999) "Turvallisuuspoliittisen tilanteen tarkastelua", puhe Maanpuolustuskurssiyhdistyksen kokouksessa Helsingin yliopistossa 13.4.1999.

Alasuutari Pertti & Ruuska Pteri (1999): *Post-Patria? Globalisaation kulttuuri Suomessa*. Vastapaino, Tampere.

Alho Arja (2004) *Silent democracy, noisy media*. Yliopistopaino, Helsinki.

Antola Esko ja Stubb Alexander 7.2.2003 Aamulehti.

Anttonen Pertti (1996) "Myyttiset uhkakuvat ja puolustuseetos Suomen ja suomalaisuuden konstituoinnissa", *Elektroloristi* 3. vuosikerta, 2 / 1996. ks. [www-dokumentti](http://www-dokumentti.fi/~loristi/2_96/ant296.html). http://cc.joensuu.fi/~loristi/2_96/ant296.html.

Apo Satu (1998) "Suomalaisuuden stigmatisoinnin traditio", teoksessa Alasuutari Pertti ja Ruuska Petri (toim.) *Elävänä Euroopassa: Muuttuva suomalainen identiteetti*. Vastapaino, Tammer-Paino oy.

Apunen Osmo (1977) *Paasikiven-Kekkonen linja*. Helsinki, Tammi. Ulkopoliittisen instituutin julkaisuja.

Apunen Osmo (1984) *Apunen Osmo Tilinteko Kekkonen aikaan*. Kirjayhtymä, Jyväskylä.

Apunen Osmo (1991) "Rajamaasta tasavallaksi", teoksessa *Itsenäisen Suomen Historia*, Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.

Apunen Osmo (1991a) "Suomi ja Baltian kysymys", *Ulkopoliittikka* 4/1991, 14-19.

Apunen Osmo (1991b) *Kansainvälisen politiikan metodologiset perusteet*. Tampereen yliopisto, julkaisu nro.44.

Apunen Osmo (1994) "Aika muuttuu, entä ajattelu?", kirja-arvio *Kosmopolis* vol.24, 1/94, 57-71.

Apunen Osmo (1998) *Murrosaikojen maailmanpolitiikka: Ulkopoliittikan, kansainvälisen politiikan ja kansainvälisten suhteiden kehityslinjat ja rakenteet*. *Studia Politica Tamperensis* No.3, Tampereen yliopisto, politiikan tutkimuksen laitos. Tampere.

Asevelvollisuus-valiokunnan mietintö :o 1, joka koskee Keisarillisen majesteetin armollista esitystä yleisen asevelvollisuuden toimeenpanemisesta. Esit., n:o 40 Asiakirjat valtiopäiviltä Helsingissä vuosina 1877-1878., Kolmas osa Helsinki 1878, s. 5.

Austin J.L. (1981): *How to do things with words*. edited by Marina Sbisa' & J.O. Urmson, 4th printing of 2nd edition, Harvard University Press, Massachusetts.

Bartelson Jens (2000) "Three Concepts of Globalization", *International Sociology*, 15 (2): 180-196.

Beck Ulrich (1999) *Mitä globalisaatio on? Vastapaino*, Tampere.

Berger, Peter L. and Thomas Luckmann (1966) *The Social Construction of Reality*. New York: Anchor.

Biersteker & Weber (1996): *State sovereignty as social construct*. (Eds.) Thomas J. Biersteker and Cynthia Weber. Cambridge: Cambridge University Press, Cambridge studies in international relations; 46.

Björklund Leni haastattelu *Hufvudstadsbladet* 5.10.2004

Bleiker Roland (1997): "Forget IR Theory", *Alternatives* 22, 57-85.

Blomberg Jaakko 23.12.2003 *Helsingin Sanomat*.

Blåfield Antti (2004): "Uuden oikeiston pöytäkirja", kolumni *Helsingin sanomat* 7.10.2004.

Brown Chris (1992): *International Relations Theory: New Normative Approaches*, Harvester Wheatsheaf, London.

Bruner, Jerome (1991), "The Narrative Construction of Reality". *Critical Inquiry*, 1, 1-21.

Campbell David (1992) *Writing Security: United States Foreign Policy and the Politics of Identity*. Glasgow, University of Minnesota Press.

Castrén R. (1881) *Asevelvollisuudesta Suomessa*. Kansanvalistusseura toimituksia . XXVI, II käännetty, II painos, Suomen Kirjallisuuden seura.

Chafe, Wallace (1990), "Some Things That Narratives Tell Us About the Mind." in Britton, Bruce K.–Anthony D. Pellegrini (eds.), *Narrative Thought and Narrative Language*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.

Chilton Paul A. (1996): "The Meaning of Security", teoksessa *Post-Realism: The Rhetorical Turn in International Relations* (toim.) Francis A. Beer & Robert Hariman. Michigan State University Press, East Lansing.

Demari .11.2002.

Der Derian James(1992) *Antidiplomacy: spies, terror and speed*. Blackwell, UK.

Der Derian J. (1995) "The Value of Security: Hobbes, Marx, Nietzsche and Baudrillard" teoksessa *On Security* (toim.) Ronnie D. Lipschutz, Columbia University Press, New York.

Devetak Richard (1995) "The Project of Modernity and International Relations Theory", *Millenium*, vol.24, no.1, Spring.

Devetak Richard (1996a) "Critical Theory", in *Theories of International Relations*. Edited by Burchill Scott & Linklater Andrew (with Richard Devetak, Matthew Paterson and Jacqui True). UK, St. Martin's Press.

- Devetak Richard (1996b) "Postmodernism", in Theories of International Relations. Edited by Burchill Scott & Linklater Andrew (with Richard Devetak, Matthew Paterson and Jacqui True). UK, St. Martin's Press. 179-209.
- Dreyfus Hubert L & Paul Rabinow (1982) Foucault Michel: Beyond Structuralism and Hermeneutics. The University of Chicago Press.
- Enestam Jan-Erik, puhe 12.03.2003. Luettu: <http://www.mil.fi/information>.
- Enestam Jan-Erik, puhe 26.1.2003. Luettu: <http://www.mil.fi/information>.
- Enestam Jan-Erik, puhe 3.3.2003. Luettu: <http://www.mil.fi/information>.
- Enestam Jan-Erik puhe 20.1.2003.
- Eskola Antti (1962) Yhteiskunnan säilyttämistä ja puolustamista koskevat arvostukset. Länsi-Savon kirjapaino, Mikkeli. Eripainos Tiede ja Ase n:o 20 1962.
- European Journal of International Relations, Vol. 7 (1), 63-102.
- Farrell Theo (2001) 'Transnational Norms and Military Development: Constructing Ireland's Professional Army', European Journal of International Relations, Vol. 7 (1), 63-102.
- Finnish Government 2003: New security and defence policy of Anneli Jäätteenmäki's government 17.4.2003.
- Finnish Defence Forces www-dokumentti (luettu) 4.6.2003. <http://www.mil.fi/information>.
- Finnish Military Defence (2002): Finland's security policy and organization of national defense. Published by Information Division of the Defense Staff, Helsinki 2002.
- Finnish Defence Forces www-document (read) 4.6.2003. <http://www.mil.fi/information>.
- Finnish Military Defence (2002): Finland's security policy and organization of national defense. Published by Information Division of the Defense Staff, Helsinki 2002.
- Fierke Karin (1999) Changing games, changing strategies: critical investigations in security. Manchester University Press, UK.
- Friis Karsten (2004 /2005) "The Power of the Draft — a Genealogical Outline of the Legitimacy of the Armed Forces in Norway", tulossa teoksessa The Changing Face of European Conscription, editor Pertti Joenniemi, Publisher, Ashgate.
- Forsberg Tuomas & Vaahtoranta Tapani (1993) Johdanto: Suomen ulkopoliittikka tutkimuksen kohteena" teoksessa Johdatus Suomen ulkopoliittikkaan: Kylmästä sodasta uuteen maailmanjärjestykseen. Toim. Forsberg & Vaahtoranta, Tampere, Gaudeamus.
- Forsberg Tuomas (1999) "EU:n puolustus vaatii Suomelta valintaa", Helsingin Sanomat vieraskynä 18.6.1999.
- Foucault Michel (1980) Tarkkailla ja rangaista. Keuruu, Otava.
- Frost Melvyn (1996) Ethics in International Relations: A Constitutive Theory. Cambridge University Press, UK.
- Giddens Anthony (1995): "Elämää jälkitraditionaalisessa yhteiskunnassa" teoksessa Beck, Giddens & Lash: Nykyajan jäljillä: Refleksiivinen modernisaatio. Jyväskylä, Vastapaino.
- Gordon Tuula, Komulainen Katri ja Lempiäinen Kirsti toim. (2002) Suomineiton hei! Kansallisuuden sukupuoli. Vastapaino, Tampere.
- Hall Stuart (1999) Identiteetti. Tampere, Tammer-Paino oy.

- Hannula J.O. (1939) *Hakkapeliittoja ja Karoliineja; Kuvia Suomen sotahistoriasta*. Otava.
- Harle Vilho ja Moisio Sami (2000) *Missä on Suomi? Kansallisen identiteettipolitiikan historia ja geopolitiikka*. Vastapaino, Tampere.
- Heikkinen Sakari (1992) ”Aineen voitot — 1800-luvun elintaso” teoksessa *Talous, valta ja valtio* (toim.) Pertti Haapala. Vastapaino, Tampere.
- Held David & McGrew Anthony (2000) *The Global Transformations Reader*. Cambridge, Polity Press.
- Helsingin Sanomat pääkirjoitus, 21.9.2003.
- Helsingin Sanomat 24.5.2003.
- Helsingin Sanomat 20.5.2003.
- Helsingin Sanomat 4.6.2003
- Helsingin Sanomat 9.10.1998.
- Helsingin Sanomat, 12.8.2004.
- Helsingin sanomat 28.11.2004.
- Henkisen maanpuolustuksen suunnittelukunta: *Henkisen maanpuolustuksemme perustekijät: Sen kokonaistavoitteet ja eri alojen tehtävät sekä johto- ja suorituselimet rauhan ja sodan aikana*. No 1, Länsi-Savon kirjapaino Mikkeli, 1964.
- Hiilamo Heikki (2003) ”Miksi asevelvollisuus on pyhä puolustusvoimille?”, *Ydin-lehti* nro 4, 2003, 8-10.
- Hobbes Thomas (1999): *Leviathan*. Eli kirkollisen ja valtiollisen yhteiskunnan aines, muutos ja valta. Tampere, Vastapaino. alkup. *Leviathan, or the Matter, Forme, and Power of a Commonwealth Ecclesiasticall and Civill*, 1651.
- Hobsbawm Eric (1990): *Nations and Nationalism since 1780: Programme, Myth, Reality*. Canto edition, Cambridge University Press.
- Holsti K.J.(1963) *Suomen ulkopolitiikka suuntaansa etsimässä vuosina 1918-1922*. Helsinki.
- Huhtinen Aki (2001): *Sulkeisista ja rintamalinjoista kaaokseen ja nettisotaan - sotilasfilosofinen analyysi suomalaisen upseerin tiedon tarpeesta 2000 –luvulla*. Maanpuolustuskorkeakoulu; Johtamisen laitos.
- Huhtinen Aki and Rantapelkonen Jari (2001) *Imagewars — information warfare*. Published by Marshal of Finland Mannerheim's War Studies Fund and Finnish Army Signals School, Gummerus Kirjapaino Oy, Saarijärvi.
- Huhtinen Aki ja Sinkko Risto (2004) (toim.) *Maanpuolustustahto tutkimuskohteena — Kylmästä sodasta informaatio-sotaan*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Johtamisen laitos, julkaisusarja 2; artikkelikokoelmat. Edita, Helsinki.
- Huru Jouko (1998) ”Kohti moniarvoista ja laaja-alaista turvallisuutta”, *Kosmopolis* 1/1998, 45-65.
- Huru Jouko & Jalonen Olli-Pekka & Sheehan Michael (toim.) (1998) *New Dimensions of Security: In Central and Northeastern Europe*. Tapri, Research report, no.83.
- Hyvärinen Matti (2003) ”Valta”, teoksessa *Käsitteet liikkeessä: Suomen poliittisen kulttuurin käsite historia*. (eds. Matti Hyvärinen, Jussi Kurunmäki, Kari Palonen, Tuija Pulkkinen and Henrik Stenius. Vastapaino, Tampere.

- Häikiö Martti (1980) "30.11.1939", teoksessa Keränen Seppo ja Häikiö Martti (1980) Kun sota syttyi 30.11.1939. Kirjayhtymä, Jyväskylä (2.painos).
- Häkkinen Antti (1992) "Nälkä, valta ja kylä 1867-1868" teoksessa Talous, valta ja valtio (toim.) Pertti Haapala. Vastapaino, Tampere.
- Jakobson Max (2003) Väkivallan vuodet: 20. vuosisadan tilinpäätös. 4. painos, Otava, Keuruu.
- Jakobson-Obolenski Sergei (1999) Security Problems in Northern Europe: Cooperation and Conflict in the Nordic/Baltic Region. University of Tampere, International School of Social Sciences, Gateway papers 2/1999, Tampereen yliopistopaino. Janowitz 1960
- Jalonen Olli-Pekka (1998) "Expanding Security Community – Contracting Imperial Society", teoksessa New Dimensions of Security. In Central and Northeastern Europe. Toim. Huru J&Jalonen O-P& Sheehan M., Tampere Research Institute, research report, no.83.
- Jansson Allan (1935): Försvarsfrågan i svensk politik från 1809 till Krimkriget. Uppsala.
- Jopp Mathias & Warjovaara Riku (toim.) (1998) Approaching the Northern Dimension of the CFSP: Challenges and opportunities for the EU in the emerging European Security Order. Ulkopoliittinen instituutti, Forssa.
- Jopp Mathias & Ojanen Hanna (1999) European Security Integration: Implications for Non-alignment and Alliances. Ulkopoliittinen instituutti, Kauhava.
- Joenniemi Pertti (1987): "The Socio-politics of conscription; on the background of a latent crisis", in Youth and Conscription, (eds.) Kimmo Kiljunen and Jouko Väänänen. Peace Union of Finland, Gummerus, Jyväskylä. 8-16.
- Joenniemi Pertti (2003) "Suomen menetetty oikeus määrittää vihollisensa", Aamulehti 19.9.2003.
- Joenniemi Pertti (1987): "The Socio-politics of conscription; on the background of a latent crisis", in Youth and Conscription, (eds.) Kimmo Kiljunen and Jouko Väänänen. Peace Union of Finland, Gummerus, Jyväskylä. 8-16.
- Joenniemi, Pertti (1993): "Euro-Suomi; rajalla, rajojen välissä vai rajaton?" teoksessa Suomesta Euro-Suomeen. Toim. Pertti Joenniemi, Rauhan- ja konfliktitutkimuslaitos, tutkimustiedote No.53, 17-47.
- Joenniemi Pertti (2002), "Finland in the new Europe: a Herderian or Hegelian project?" in National Identity: The Challenge of the Nordic States. Routledge, UK, The Cromwell Press.
- Jussila Osmo (1987) Maakunnasta valtioksi: Suomen valtion synty. WSOY, Juva.
- Jääskeläinen Ari (1998) "Kansallistava kansanrunous: suomalaisuus ja folklore" teoksessa Alasutari Pertti ja Ruuska Pteri (toim.) Elävänä Euroopassa: Muuttuva suomalainen identiteetti. Vastapaino, Tammer-Paino oy.
- Kaldor, Mary. 1999. New & Old Wars. Organized Violence in a Global Era. Padstow: Polity Press.
- Kannisto Ahti, Palmunen Tapio, Välimäki Pasi (1997) Muuttuuko turvallisuuspolitiikan linja? Valtioneuvoston eduskunnalle vuosina 1995 ja 1997 antamien turvallisuus- ja puolustuspoliittisten selonteokojen vertailu. Julkaisusarja 2, tutkimuslustoista no.2., Maanpuolustuskorkeakoulu, strategian laitos.
- Kaskeala Juhani (2002): Haastattelu Helsingin Sanomat 2.9.2002.
- Kaskeala Juhani, puhe 2.5.2003. <http://www.mil.fi/information>.
- Kaskeala Juhani, puhe, 5.5.2003 www-dokumentti.

Kaskeala Juhani, päiväkäsky 4.6.2003.

Kekkonen Urho (1955) Maan puolesta. Urho Kekkonen puheita ja kirjoituksia 1938-1955. Otava, Helsinki.

Kemiläinen Aira (1981) ”J.V. Snellmanin kansallisuusajattelu” teoksessa J.V. Snellman ja nykyaika. Toim. Kai Huovinmaa, Suomalaisuuden liitto, Vaasa.

Kestnbaum Meyer (2002): ”Voluntarism, Conscription and National Service”, in The Comparative study of conscription in the armed forces, (eds.) Mjøset Lars and van Holde Stephen. Comparative social research vol. 30, 2002. Elsevier science ltd, Netherlands.

Klein Bradley (1994) Strategic Studies and World Order: The Global Politics of Deterrence. Cambridge, Cambridge University Press.

Kivinen Olli (2004) ”Vanhana syntynyt”, kolumni 28.9.2004 Helsingin Sanomat.

Kivinen Olli (2003) ”Tuskaisa puolustuspulma”, 15.5.2003.

Klinge Matti (1997): Keisarin Suomi. Schildst Förlags, Helsinki.

Knuutila Seppo (1994) Tyhmän kansan historia: Näkökulmia menneestä tulevaan. Tietolipas 129. Suomen kirjallisuuden seura.

Koivisto Mauno (1995): Historian tekijät: Kaksi kautta. Juva, WSOY.

Koivisto Mauno (1992) Maantiede ja historiallinen kokemus: Ulkopoliittisia kannanottoja. Otava, Keuruu.

Konttinen Esa (toim.) Ammattikunnat, yhteiskunta ja valtio: Suomalaisten professioiden kehityskuvia. Jyväskylän yliopiston sosiologian laitoksen julkaisuja, no. 55, 1993.

Konttinen Esa (1993) ”Johtavat säädöt ja professioiden kentän varhainen muotoutuminen Suomessa”, teoksessa. Esa Konttinen (toim.) Ammattikunnat, yhteiskunta ja valtio: Suomalaisten professioiden kehityskuvia. Jyväskylän yliopiston sosiologian laitoksen julkaisuja, no. 55, 1993

Korhonen Arvi (1939 ja 1943) Hakkapeliittain historia. I osa 1617-1625 II osa, 1626-1629. Sotahistoriallisen toimiston julkaisuja VI-VII. Porvoo, WSOY, Helsinki.

Korhonen Arvi (1964) ”Suomalaiset satureina”, teoksessa Oman maan puolustaminen. Werner Söderström, Porvoo.

Kronlund Jarl (1993): Kansannoususta instituutioksi: Suomen puolustusvoimat 1918-1993. Pääesikunta tiedotusosasto, Joensuu.

Kuusisto Riikka (1998) Oikeutettu sota ja julma teurastus?: Läntisten suurvaltajohtajien retoriikka Persianlahdella ja Bosniassa. Helsinki, Like.

Käkönen Jyrki (1993) ”Suomen ulkopoliitiikan suuret traditiot ja tulevaisuuden valinnat”, teoksessa Uuden ulkopoliitiikan haasteet. Kekkonen ajasta Koiviston kautta 2000-luvulle. Jouko Huru (toim.), Rauhan- ja konfliktintutkimuslaitos, no 53.

Kämäri Vesa, puhe, 4.6.2003. luettu: <http://www.mil.fi/information>.

Kääriäinen Seppo (2004) Kansainvälinen toiminta tukee kansallista puolustusta”, vieraskynä HS 5.7.2004.

Lahelma Elina (2002) ”Isänmaa, armeija ja tasa-arvo”, teoksessa Gordon Tuula, Komulainen Katri ja Lempiäinen Kirsti toim. (2002) Suomineitonen hei! Kansallisuuden sukupuoli. Vastapaino, Tampere.

- Laitinen Kari (1999) Turvallisuuden todellisuus ja problematiikka. Tulkintoja uusista turvallisuuksista kylmän sodan jälkeen. Tampereen yliopiston politiikan tutkimuksen laitoksen sarja; *Studia Politica Tamperensis* No.7, 355 s.
- Laitinen Kari, Rinne Jarmo ja Suominen Petteri (2004) Suomen tie: lukion yhteiskuntatieto. WSOY.
- Laitinen Kari (2003): "Post-cold war security border: A Conceptual Approach", in *Mapping Borders Between Territories, Discourses and Practices* edited by Eiki Berg and Henk van Houtum. Ashgate Publishers, Critical Security series edited by Dr. Neil Renwick and Dr. Nana Poku.
- Lappalainen Matti, Vuorenmaa Anssi, Juutilainen Antti ja Heinilä Harri (toim.) Suomen puolustusvoimat: ennen ja nyt. WSOY, Porvoo, 1987.
- Liikanen Ilkka (2003) "Kansa", teoksessa *Käsitteet liikkeessä: Suomen poliittisen kulttuurin käsite historia*. (eds. Matti Hyvärinen, Jussi Kurunmäki, Kari Palonen, Tuija Pulkkinen and Henrik Stenius. Vastapaino, Tampere.
- Linna Väinö (1954) *Tuntematon sotilas*. WSOY.
- Longhurst Kerry (2004 / 2005) "Resisting Change: the Politics of Conscription in Contemporary Germany, tulossa teoksessa *The Changing Face of European Conscription*, editor Pertti Joenniemi, Publisher, Ashgate.
- Luntinen Pertti (1984) *French Information on the Russian War Plans*. *Studia Historica* 17, Suomen Historiallinen Seura. Jyväskylä, Gummerus Oy:n paino.
- Luntinen Pertti (1982) "Suomi Pietarin suojana ja uhkana venäläisten sotasuunnitelmissa 1854-1914" teoksessa *Suomen ja Venäjän yhteistä historiaa*. Historiallinen arkisto 79, Suomen historiallinen seura. Vammalan kirjapaino Oy, Vammala.
- Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunta (MTS), tiedotteita ja katsauksia 1/ 2002, 16.12.2002.
- Mann Michael (1986): *The Sources of Social Power: A History of Power from the beginning to A.D. 1760*. London and New York: Cambridge University Press.
- Mann Michael (1988): *States, War and Capitalism*. Oxford: Blackwell publishing.
- Mann Michael (1993): *The Sources of Social Power, Vol.2*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mann Michael (1996): "Authoritarian and liberal militarism: a contribution from comparative and historical sociology.", in Steve Smith, Marysia Zalewski (eds.) *International Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Manninen Ohto (1974) *Kansannoususta armeijaksi: Asevelvollisuuden toimeenpano ja siihen suhtautuminen valkoisessa Suomessa keväällä 1918*. Historiallisia tutkimuksia, Suomen historiallinen seura, Forssan kirjapaino.
- Mead G.H. (1934): *Mind, self and Society*. Chicago, Chicago University Press.
- Medvedev Sergei (1998) "Riding into the Sunset: Russia's Long Journey into Europe", teoksessa *New Dimensions of Security*. In *Central and Northeastern Europe*. Toim. Huru J&Jalonen O-P& Sheehan M., Tampere Research Institute, research report, no.83
- Mjøset Lars and van Holde Stephen (2002): "Killing for the state, dying for nation: an introductory essay on the life cycle of conscription into Europe's armed forces", in *The Comparative study of conscription in the armed forces*. Lars Mjøset and Stephen van Holde (eds.), *Comparative social research* vol. 30, 2002. Elsevier science ltd, Netherlands.

- Morgan Matthew J. (2003) "The Reconstruction of Culture, Citizenship, and Military Service", *Armed Forces & Society*, Vol.29, No.3, Spring 2003, pp.373-391.
- Morgenthau Hans (1967) *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. Alfred A. Knopf, New York.
- Moskos, Charles C. (1988) "Institutional and Occupational Trends in Armed Forces". Teoksessa Moskos, Charles C. & Wood, Frank R. (toim.): *The Military. More Than Just a Job?* Exeter; Pergamon-Brassey's, 15-26.
- Moisio Sami (2003) *Geopoliittinen kamppailu Suomen EU-jäsenyydestä*. Turun yliopiston julkaisuja, sarja C, osa 204. Turun yliopisto, Painosalama Oy.
- Morgan Matthew J. (2003) "The Reconstruction of Culture, Citizenship, and Military Service", *Armed Forces & Society*, Vol.29, No.3, Spring 2003, pp.373-391.
- Möller Bjørn (2002) "Conscription and its alternatives", in *The Comparative study of conscription in the armed forces*. Lars Mjøset and Stephen van Holde (eds.), *Comparative social research vol. 30, 2002*. Elsevier science ltd, Netherlands.
- Möttölä Kari (1993) "Puolueettomuudesta sitoutumiseen: Turvallisuuspoliittisen perusratkaisun muutos kylmästä sodasta Euroopan murrokseen". Teoksessa *Johdatus Suomen ulkopoliittikkaan: Kylmästä sodasta uuteen maailmanjärjestykseen*. Toim. Forsberg & Vaahtoranta, Tampere, Gaudeamus.
- Möttölä Kari (1998) "Järjestyksen, epävarmuuden ja mahdollisen välissä – Suomen turvallisuuspolitiikan linjausta Euroopan Unionin jäsenenä" teoksessa *Tieto, valta ja maailmanpolitiikka. Scripta in Honorem Professoris Osmo Apunen Sexagesimum Annum Complentis*. Tampereen yliopisto, Poliitiikan tutkimuksen laitos.
- Neumann Ivar B. (1996) *Russia and the Idea of Europe: A Study in Identity and International Relations*. Uk, Routledge.
- Neumann, Iver B. (1997) 'Ringmar on Identity and War', *Cooperation and Conflict*, Vol.32(3):309-330.
- Neumann, Iver B. (1999) *Uses of the Other: "The East" in European Identity Formation*. Manchester: Manchester University Press.
- Niemelä Jari (1990) *Tuntematon ruotusotilas: Ruotsinajan lopun ruotuarmeijan miehistön sosiaalinen ja taloudellinen asema Satakunnassa*. Suomen Historiallinen Seura, Historiallisia tutkimuksia 157, Karisto OY, Hämeenlinna.
- Niemi Juhani (2004) "Haastoiko Linna Runebergin?", *Aamulehti* alakerta 31.7.2004.
- Niemi Juhani (2004) "Vänrikit ja tuntemattomat sotilaat", esitelmä pidetty J.L. Runbergin 200-vuotisjuhlaseminaarissa Ruovedellä 5.7.2004.
- Niemi Juhani (1980) *Kullervosta rauhan erakkoon. Sota ja rauha suomalaisessa kirjallisuudessa kansanrunoudesta realismiin sukupolveen*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. Painopaikka Lönsi-Savo Oy, Mikkeli.
- Nokkala Armo (1958): *Tolstoilaisuus Suomessa. Käsitehistoriallinen tutkimus*. Helsinki.
- Nokkala, Arto. 2001. *Laajeneva sotilaspolitiikka. Strategia ja turvallisuus suomalaisen asevoiman rakentamisessa*. *Tutkimuksia No. 94, Rauhan- ja konfliktintutkimuskeskus*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Nokkala Arto (2001), newspaper article in *Helsingin Sanomat* 21.6.2001.
- Nokkala 2003. Nokkala Arto 2003 "Kohti ammattiarmeijoita", *Suomen Sotilas* kesä.

- Paasi Anssi (1995) 'Constructing Territories, Boundaries and Regional Identities', in T. Forsberg (ed.), *Contested Territory: Border Disputes at the Edge of the Former Soviet Empire* (Edward Elgar: UK).
- Paret Peter (1986) (ed.) *Makers of Modern Strategy: From Machiavelli to the Nuclear Age*. Oxford, Clarendon Press.
- Peltonen Matti (1992) "Aatelisto ja eliitin muodonmuutos" teoksessa *Talous, valta ja valtio* (toim.) Pertti Haapala. Vastapaino, Tampere.
- Peltonen Matti (1998) "Omakuvamme murroskohdat: maisema ja kieli suomalaisuuskäsitteiden perusaineksina" teoksessa *Alasuutari Pertti ja Ruuska Petri (toim.) Elävänä Euroopassa: Muuttuva suomalainen identiteetti*. Vastapaino, Tammer-Paino oy.
- Perelman Chaïm (1996) *Retoriikan valtakunta*, Tampere, Vastapaino. Original *L'Empire rhétorique. Rhétorique et argumentation*, 1969.
- Pettman, Ralph (2000) *Commonsense Constructivism, or, The Making of World Affairs*. Armonk, NY: M. E. Sharpe.
- Planning and Information Committee on National Defense (2000): *Statistics on support of Finns to National Defense and Foreign Policy, 1 / 2000*. Source: Ministry of Defence.
- Polkinghorne, Donald E. (1995), "Narrative configuration in qualitative analysis". Teoksessa Hatch, Amos J. - Richard Wisniewski (eds.), *Life History and Narrative*, 5-23. London: The Falmer Press.
- Puolustusministeriö (2004) *Puolustusministeriön hallinnonalan toimintakertomus vuodelta 2003*.
- Puolustusministeriö (2004) *Mahdollisen sotilaallisen liittoutumisen vaikutukset Suomen puolustusjärjestelmän kehittämiseksi ja puolustushallinnolle*. Raportti julkaistu 27.4.2004, luettu www.mil.fi.
- Pulkkinen Tuija (2003) "Valtio", teoksessa *Käsitteet liikkeessä: Suomen poliittisen kulttuurin käsite historia*. (eds. Matti Hyvärinen, Jussi Kurunmäki, Kari Palonen, Tuija Pulkkinen and Henrik Stenius. Vastapaino, Tampere.
- Pulkkinen Tuija (1998) *Postmoderni politiikan filosofia*. Tampere, Gaudeamus.
- Rahkonen Juha 2.6.2003 *Aamulehti*.
- Rainio Johanna (2002) *Moniarvoinen suomalaisuus, puolueeton Suomi: Isänmaallisuuden ja maanpuolustustahdon kysymykset 1960-luvun alun henkisen maanpuolustuksen taustana ja sisältönä*. Poliittisen historian pro gradu työ, Helsingin yliopisto.
- Randell Seppo (1987): "The Impact of Conscription on Social Attitudes", in *Youth and Conscription*, (eds.) Kimmo Kiljunen and Jouko Väänänen. Peace Union of Finland, Gummerus, Jyväskylä.
- Raunio Tapio and Tiilikainen Teija (2003) *Finland in the European Union*. London, Frank Cass, 2003.
- Rimpi Matti alustus Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa käsittelevässä seminaarissa Helsingin yliopisto 11.5.2004.
- Ringmar Erik (1996) *Identity, Interest and Action: A Cultural Explanation of Sweden's Intervention in the Thirty Years War*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Robertson George 21st November 2002 article in *Helsingin Sanomat*.
- Rosenau James N. (1997) *Along the domestic-foreign Frontier*. Cambridge University Press.

- Ruokanen Tapani (2004): Suomen menestyksen eväät: Tiekartta tulevaisuuteen. EVAn raportti.
- Ruotuväki 36. vsk.no:18, 7.10.1998
- Rusi Alpo (2003) (toim.) Ei enää erityistapaus: Suomen kansainvälinen asema kylmän sodan jälkeen. WSOY, Vantaa.
- Saastamoinen Kari (2003) ”Johdatus poliittisiin käsitteisiin uuden ajan alun Ruotsissa” teoksessa Käsitteet liikkeessä: Suomen poliittisen kulttuurin käsite historia. (eds. Matti Hyvärinen, Jussi Kurunmäki, Kari Palonen, Tuija Pulkkinen and Henrik Stenius. Vastapaino, Tampere.
- Saarin Eero-Eetu (1967) Ensimmäiset asevelvolliset reservimiehet: Lammin, Urjalan, Oriveden ja Saarijärven reservikompaniat 1883-1899. Sotahistoriallisen seuran julkaisu no.3, Helsinki, Hata Oy.
- Saarin Esa (1998) Länsimaisen filosofian historia huipulta huipulle Sokrateesta Marxiin. 6. Painos, Juva, WSOY.
- Salo Krista (2002) 'NATO's Quest for Peace and Stability: Turning Black Holes into Safe Havens', Paper presented at the EIRSS seminar ”Critical Approaches to Insecurity in Europe”, May 2002, Gregynog Great Britain.
- Scholte Jan Aart (2000) Globalization. A Critical introduction. New York, St. Martin's Press.
- Screen J.E.O. ja Syrjö Veli-Matti (2003): Keisarillinen Suomen kadettikoulu 1812-1903: Haminan kadetit koulussa ja maailmalla. Tammi, Gummerus Kirjapaino Oy Jyväskylä.
- Searle John R. (1987): Speech acts: An Essay in the Philosophy of Language. Cambridge University Press.
- Searle John (1995): The Construction of Social Reality. Penguin books.
- Seitkari O. (1951) Vuoden asevelvollisuuslain syntyvaiheet: Suomen sotilasorganisaatio- ja asevelvollisuuskysymys 1860- ja 70-luvulla. Forssan Kirjapaino Oy. Forssa.
- Sininen laulu: Suomen taiteiden tarina, TV-1 18.7.2004 Suomen taiteesta kertova ohjelmasarja (toim. Peter von Bagh), Yleisradio.
- Skinner Quentin (1978): The Foundations of Modern Political Thought vol II, Cambridge University Press, Cambridge
- Skinner Quentin (1984): ”The idea of negative liberty: philosophical and historical perspectives”, ”, teoksessa History in Philosophy. Richard Rorty, J.B.Schneewind ja Quentin Skinner(toim.). The Pitman Press, Bath, Cambridge University Press, 193-221.
- Skinner Quentin (1988a): Quentin Skinner on Interpretation. Teoksessa Context and Meaning. Quentin Skinner and His Critics. (toim.) James Tully, UK, Polity Press.
- Skinner Quentin (1988b): Reply to My Critics. Teoksessa Context and Meaning. Quentin Skinner and His Critics. (toim.) James Tully, UK, Polity Press.
- Smith Steve (1997) ”New approaches to international theory”, in Globalization.of World Politics: An introduction to international relations. Edited by John Baylis and Steve Smith, Oxford University Press, 1997.
- Snellman J.V. (1928) Kootut teokset; II osa; Valtio-oppi. WSOY, Porvoo. Suom. Heikki Lehmusto.

Snellman J.V. (1863) ”Sota vai rauha Suomelle”, artikkeli Litteraturblad ilmestyi yhdeksäs heinäkuuta toukokuun numerossa. Artikkelin myös teoksessa. J.W. Snellman (1983) Teokset IV. Professori ja valtiomies.

Stenius Henrik (1992) ”Julkisen keskustelun rajat suuriruhtinaskunnassa”, teoksessa Talous, valta ja valtio (toim.) Pertti Haapala. Vastapaino, Tampere.

STT 1.6.2003.

Suominen Tapio (2002) (toim.) Itsekkyttä vai valtiomiestaitoa: Ruotsin idänpolitiikka ja Suomi vuodesta 1812 vuoteen 2002.

Susiluoto Ilmari (1999) ”Venäjä yhä arvaamaton lännelle”, Helsingin Sanomat, vieraskynä 21.6.1999.

Suutarinen Sakari (2000) Nuoresta pätevä kansalainen: yhteiskunnallinen opetus Suomen peruskoulussa. Jyväskylä, Koulutuksen tutkimuslaitos.

Szafranski, Richard (1995): "A theory of information warfare: Preparing for 2020". Airpower Journal, Vol. IX, no. 1 (Spring 1995), pp. 56-65. <http://www.cdsar.af.mil/apj/szfran.html>.

Särkiö Hannu (2002) "Lavantautia ja kurinpidon ongelmia Haminan kadettikoulussa 1835". Kylkirauta 4 / 2002.

Talbott Strobe, interview in Finnish TV, December 2002.

Tiihonen Paula (1993 "Euroopan yhtälö. Murtaako Euroopan suurvalta reuna-alueiltaan oman ajattelun perusteet? Kulttuuritutkimus 10 4: 3-12.

Tilly Charles (1990): Capital and European States, ad 900-1990. Oxford: Basil Blackwell.

Tontti Jarkko (1999) " Tieto, valta ja kontrollipolitiikka: Michel Foucault'n ajatusten tarkastelua", Rikostutkimus 1998, Helsinki.

Tuomioja Erkki (2004) Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikka: Anno 2004. Tammi

Turvallisuuspoliittisen seurantatyöryhmän raportti. Valtioneuvoston kanslian julkaisu 9/ 2004.

Tynjälä P. 1999. Oppiminen tiedon rakentamisena: Konstruktivistisen oppimiskäsityksen perusteita. Tampere. Kirjayhtymä Oy.

Uusi Aura 1880-1930. Turku 1930, 132

Vahtola Jouko (2003) Suomen historia. Jääkaudesta Euroopan unioniin. Suuri suomalainen kirjakerho, Keuruu.

Valtanen Jaakko (1954) Maanpuolustushengen (.tahdon) kehittämisen ja ylläpitämisen edellytykset ja mahdollisuudet erityisesti nuorison keskuudessa. Sotakorkeakoulu diplomityö. Uudelleen julkaistu teoksessa Huhtinen Aki ja Sinkko Risto (2004) (toim.) Maanpuolustustahto tutkimuskohteena — Kylmästä sodasta informaatio­sotaan. Maanpuolustuskorkeakoulu, Johtamisen laitos, julkaisusarja 2; artikkelikokoelmat. Edita, Helsinki.

Valtioneuvoston periaatepäätös (2003) Yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaamisen strategia, 27.11.2003.

Valtioneuvoston selonteko eduskunnalle (1995) Turvallisuus muuttuvassa maailmassa. Suomen turvallisuuspolitiikan suuntalinjat. Helsinki, Ulkoministeriön julkaisu.

Valtioneuvoston selonteko eduskunnalle (1997) Euroopan turvallisuuskehitys ja Suomen puolustus.

- Valtioneuvoston selonteko (2004) Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2004. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 16 / 2004.
- Valtioneuvosto (2003) Pääministeri Matti Vanhasen hallitusohjelma.
- Vanhanen Matti, puolustusministeri puheet 27.4.2003 ja 7.5.2003.
- Vanhanen Matti, pääministeri, puhe 16.11.2004.
- Vares Vesa 1992 ”Reaalipolitiikkaa ja kansalaisyhteiskuntaa: J.W.Snellman ja fennomaaninen käsitys maanpuolustuslaitoksesta 1860- ja 1870-luvuilla, erityisesti vuosien 1877-1878 valtiopäiväkeskustelujen varjossa”, teoksessa Turvallisuustieteellisen tutkimuskeskuksen vuosikirja. sarja 3, 44-68, 1992.
- Varis Tuula (1989) Vallan genealogia: Tutkimus Michel Foucault’n valtakäsityksistä. Poliittikan tutkimuksen laitos, Tampereen yliopisto.
- Virkkunen Paavo (1954) Itsenäisen Suomen alkuvuosikymmeniltä: elettyä ja ajateltua. Otava, Helsinki.
- Visuri Pekka (2004) ”Hallitus painottaa itsenäistä puolustusta ja kansainvälistä yhteistyötä”, 28.9.2004 Turun Sanomat.
- Visuri Pekka (1990) Pariisin rauhansopimuksen sotilasartiklat: Suomea koskevien rajoitusten synty ja tulkinnat. Sotakorkeakoulu, Sotatieteen laitos, Strategian toimisto, Tutkimusselosteita No. 8, Helsinki.
- Visuri Pekka (1998) Suomen puolustusvoimat itsenäisyyden turvana. Hämeenlinna, Karisto Oy.
- Visuri (toim.), Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan linjaukset, 2. painos. Otava 2003.
- Vähämäki Jussi (1997): Yhteisö ja politiikka. Tampereen yliopisto, yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos, julkaisuja 16/1997.
- Väyrynen Raimo (1993) ”Kylmästä sodasta uuteen maailmanjärjestykseen: Suomen ulkopoliittikan kansainvälinen ympäristö” teoksessa Johdatus Suomen ulkopoliittikkaan: Kylmästä sodasta uuteen maailmanjärjestykseen. Toim. Forsberg & Vaahtoranta, Tampere, Gaudeamus.
- Väyrynen Paavo 4.6.2003 Helsingin Sanomat.
- Volanen Risto 18.12.2002 Helsingin Sanomat.
- Waltz Kenneth (1979): Theory of International Politics. Reading, Mass:
- Wendt, Alexander (1992) ‘Anarchy Is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics’, International Organization, Vol.46(2):391-425.
- Wendt, Alexander (1995) ‘Constructing International Politics’, International Security, Vol.20(1):71-81.
- Wendt, Alexander (1999) Social Theory of International Politics. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wunsch Sinikka (2004) Punainen uhka: Neuvostoliiton kuva johtavassa suomalaisessa sanomalehdissä maaliskuusta 1938 talvisodan päättymiseen maaliskuussa 1940. Studia Historica Septentrionalia, 43, Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.
- Ydin-lehti no. 3 heinäkuu / elokuu 2003.

SUOMALAINEN ASEVELVOLLISUUS JA PUOLUSTUSVOIMIEN HENKILÖSTÖRAKENNE KANSAINVÄLISISSÄ MUUTOSPAINEISSA

Arto Nokkala

”\$ 12 000 a year getting shot at? Count me out!”

(Sarjakuvan nuori mies armeijan värväystoimistossa, Rall 2003)

1. Johdanto

Asevoimat ovat muuttuneet toisen maailmansodan jälkeisenä aikana yhä ammattimaisemmiksi, ja tämä trendi on Euroopassa vahvistunut kylmän sodan päätyttyä. Suomi on ehkä huomattavin poikkeus tästä suuntauksesta. Maamme kouluttaa yhä noin 80 prosenttia miesikäluokasta varusmiespalveluksessa ja suunnittelee myös jatkavansa tällä tavoin ainakin lähitulevaisuudessa.

Ammattilaistumisessa asevoimien ammattitehtäviin koulutettujen ja palkattujen määrä nousee verrattuna niihin, jotka palvelevat lakisääteisen asevelvollisuuden perusteella ja saavat pelkästään varusmies- tai reserviläiskoulutuksen. Tutkimuksessa³⁷⁰ haetaan vastauksia siihen, millaisia syötteitä sodankäynnin muutos, Euroopan integraatio sekä Yhdysvaltain politiikka ja strategia yhdessä tuottavat ammattilaistumisen ja asevelvollisuuden politiikkaan Suomessa 2000-luvun alussa.

Tarkoituksena on tukea puolustusvoimien kehittämistä koskevaa arviointia tilanteessa, jossa puolustuspolitiikan kansainvälisten paineiden oletetaan lisääntyneen. Tutkimus on policy-tyyppistä, politiikan reunaehtoja paikantavaa. Toimintasuosituksia ei kuitenkaan tehdä.

Tutkimuksessa selvitetään tekstintulkinnan keinoin sellaisen sotilaspolitiikan edellytyksiä tai rajoitteita, joiden puitteissa sotilaitojärjestelmää kansallisiin erityisratkaisuihin joudutaan kehittämään. Tätä varten luodaan aluksi luvussa 2 katsaus asevoimien eurooppalaiseen ammattilaistumiseen ja sen selityksiin. Luvussa 3 ammattilaistumista lähestytään sotilassosiologisen kirjallisuuden ja kulttuurisen näkökulman kautta. Luvussa 4 tiivistetään niiden avulla käsitys sodasta sellaisena kuin se eurooppalaisessa näkökulmassa nousee esille. Luvuissa 5 ja 6 mukaan lisätään Euroopan integraatiota ja Yhdysvaltain hegemoniaa, politiikkaa ja strategiaa koskevat havainnot.

Ammattilaistumisen kansainvälisestä haasteesta tehdään johtopäätöksiä luvussa 7, jonka jälkeen siirrytään suomalaisen keskustelun tarkasteluun luvussa 8. Siinä painopiste on etenkin vuoden 2001 turvallisuuspoliittisen selonteon julkaisemisen ja 2004 kesän välisessä ajassa.³⁷¹

³⁷⁰ Tutkimus nojaa osaltaan tekijän aikaisempaan Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikkaa etenkin 1990-luvulla koskevaan tuotantoon ja on sen jatkoa.

³⁷¹ Tutkimus käsittelee erityisesti kylmän sodan jälkeistä aikaa, jolloin on

Luvussa teemoitellaan varsinkin poliittisen ja puolustushallinnon johdon puheita, esitelmiä ja artikkeleita. Teksteistä eristetään toisaalta valtavirtaa, toisaalta marginaalisia mutta yllättäviä puhetapoja argumentteineen. Näin tavoitellaan päätösluvussa 9 tulkintaa siitä, miten ammattilaistumisen haaste otetaan vastaan Suomessa ja mitä ylläkkeitä ja rajoitteita suomalaisen asevelvollisuuden ja puolustusvoimien henkilöstörakenteen kehittämiseksi syntyy.

Kansainväliset suhteet ja asevoimien muutokset ymmärretään pohjimmiltaan kulttuurisina ja yhteiskunnallisina. Asevoiman organisointia ja rekrytointia muutetaan valtiossa kuitenkin viime kädessä sotilaspolitiikan kautta, johon yhteiskunnallinen prosessi vaikuttaa.

Tutkimuksessa kaikilla väitteillä ja puheenvuoroilla nähdään todellisuudesta jotakin versiota rakentava ja sosiaalisesti vaikuttamaan tarkoitettu merkitys. Tässä mielessä ei ole myöskään tarpeen tehdä jyrkkää eroa ”tieteellisten”, ”poliittisten” ja ”sotilaallisten” puheenvuorojen välille.

Varsinaisena aineistona on ennen muuta sosiologinen, kansainvälispoliittinen ja strateginen tutkimuskirjallisuus sekä dokumentit ja lehtiartikkelit. Lisäksi käytetään yleisönosastokirjoituksia, joissa käsitellään Suomen puolustusvoimien organisointia ja henkilöstörekrytointia.

Taloudellisia tekijöitä pidetään usein olennaisina asevoimien kehittämisessä.³⁷² Tässä tutkimuksessa ne ovat kuitenkin vain väitteitä asioiden tilasta. Tässä ei siis tehdä kustannuslaskelmia. Kansainväliset talousnäkymät oletetaan likimääräisiksi makrotason reunaehdoiksi, joiden puitteissa tarkasteltavat muutokset tapahtuvat.

2. Asevoimien ammattilaistuminen Euroopassa

Yleiseen asevelvollisuuteen perustuvat asevoimat on ollut ainoastaan yksi ja varsin tuore, vain 200 vuotta vanha vaihtoehto. Muita ovat olleet soturi-, vakinainen ammatti-, miliisi-, palkkasoturi- tai orja-armeijat³⁷³. Ensimmäistä ja viimeistä lukuun ottamatta muilla on yhä merkitystä asevelvollisuusarmeijan ohella.

määritelty niin sanottua ”uutta sotaa”, sotilaallinen integraatio on edistynyt ja turvallisuusinstituutioita on ryhdytty laajentamaan. Myös ns. terrorismin vastainen sota on noussut maailmanpolitiikan agendalle. Suomessa virisi aikaisempaa selvempi keskustelu maan turvallisuuspoliittisen aseman muuttumisesta, yleisestä asevelvollisuudesta ja laajasta varusmiespalvelukseen otosta.

372 Ks. esim. Alho ym. 2003.

373 Ks. Keegan 1994, 227-234. - Keeganin luokittelun mukaan soturiarmeija perustuu erityiseen soturien kuten esimerkiksi ritarien luokkaan. Vakinainen eli ammattiarmeija perustuu värväykseen ja erotukseksi asevelvollisuusarmeijasta on jatkuvasti koolla. Miliisiarmeija perustuu siihen, että esimerkiksi maata omistava luokka ylläpitää sotakelpoisista miehistä koottua organisaatiota, esimerkkinä Suomen ruotujakolaitos 1700-luvulla. Asevelvollisuusarmeija nojaa kansalaisten periaatteessa tasaveroiseen osallistumiseen asekoulutukseen ja sen pohjalta tarvittaessa tehtävään liikekannallepanoon. Palkkasoturiarmeijaan kuuluvat taas sotivat ennen muuta rahasta eli henkilökohtaisen taloudellisen edun

Maailman tunnetuin ammattiarmeija³⁷⁴ on ollut **Yhdysvalloilla** jo 1970-luvun alkupuolelta lähtien. Euroopassa **Iso-Britanniassa, Irlannissa, Luxemburgissa ja Maltalla** oli myös ammattisotilaista koostuneet asevoimat jo kylmän sodan aikana. Ammattilaistumisesta tuli kuitenkin hallitseva suuntaus 1990-luvun jälkipuoliskolla ja 2000-luvun alussa. Se on vahvin ennen vuotta 2004 Euroopan unioniin liittyneiden maiden joukossa, joista 15:stä jo yhdeksällä on ammattiarmeija vähintään muotoutumassa.

Täysammattilaisiin armeijoihin ovat kylmän sodan jälkeen siirtyneet tai siirtymässä **Alankomaat, Belgia, Espanja, Italia, Latvia, Portugali, Ranska, Slovenia ja Tšekki**. Useimmat muut Euroopan valtiot ovat viimeisten 15 vuoden aikana vähentäneet varusmiespalvelukseen otettavien määrää. Monissa niistä keskustellaan vilkkaasti myös ammattiarmeijaan siirtymisestä.

”Vanhoista” ammattiarmeijavaltioista **Iso-Britannia** luopui asevelvollisuudesta jo vuonna 1961. Siellä suhtautuminen yleiseen asevelvollisuuteen on jo aiemmin poikennut muista Euroopan maista.³⁷⁵ Erityisesti kansalaisuuden ei ole katsottu asettavan samankaltaisia vaatimuksia yksilölle kuin yleensä Manner-Euroopassa, jossa yleinen tahto on helpommin asetettu yksilön ensisijaisuuksien edelle.

Belgiassa ja Hollannissa paineet armeijoiden lukumääräisiin supistuksiin alkoivat jo 1960-luvulla. Ammattiarmeijasta keskusteltiin saman vuosikymmenen lopulla. Hollannissa komitea piti vuonna 1977 ammattiarmeijaa liian kalliina, mutta arvioi siihen mentävän tulevaisuudessa. Kylmän sodan päätyttyä yleinen mielipide siirtyi kummassakin maassa nopeasti ammattiarmeijan kannalle, Hollannissa vain kolmessa vuodessa. Belgia päätti luopua yleisestä asevelvollisuudesta vuoden 1994 alussa ja Hollanti vuodesta 1997 lähtien³⁷⁶. Kummankin valtion siirtymävaihe oli erittäin nopea. Sitä helpotti etenkin Belgiassa varusmiesten jo ennestään verraten pieni osuus sekä kummassakin maassa se, ettei puolustusbudjetteihin tarvittu suuria lisäpanostuksia.³⁷⁷

Ranska, yleisen asevelvollisuuden alullepanijamaa, päätti vuonna 1996 luopua siitä. Päätös toteutui vuonna 2001. François Greslen mukaan asevelvollisuuteen perustuva armeijamalli oli alkanut heikentyä jo 1960-luvulla. Sen ”kultakausi” oli ollut varsin lyhyt, vain noin kymmenen vuotta ensimmäisen maailmansodan edellä.³⁷⁸

Espanja päätti myös vuonna 1996 siirtyä ammattiarmeijaan, ja senkin muutos toteutui vuonna 2001. **Portugali** luopui asevelvollisuudesta vuonna 2003.

(useimmiten palkan) vuoksi. Orja-armeija syntyi esimerkiksi valloitetujen maiden ihmisten tai jonkin ihmisryhmän alistamisella ja pakko-otolla sotapalvelukseen.

374 Eli kuten siellä käytetään termiä ’all-volunteer force’, ”täysin vapaaehtoisten joukko”.

375 Esim. Edmonds 1988, 139.

376 Käytännössä siirtyminen ammattiarmeijaan toteutui jo vuonna 1996.

377 Meulen & Manigart 1997, Bos-Bakx & Soeters 2003, Manigart 2003.

378 Millen 2002.

Italia päätti vuonna 1999 lopettaa asevelvollisuuden vuodesta 2005 lähtien. Sen palauttamiseen varataan kuitenkin mahdollisuus sodan tai kansainvälisen kriisin uhatessa. Samalla Italia supistaa asevoimiensa vahvuuden 270 000:sta 190 000:een. Vain lähinnä äärivasemmisto on kannattanut yleistä asevelvollisuutta, koska se on pelännyt ammattiarmeijan heikentävän demokratiaa.³⁷⁹ Amiraali Giampolo di Paolan³⁸⁰ mukaan asevoimia kehitetään yhteensopiviksi Yhdysvaltain asevoimien kanssa. Erityisesti tavoitteillaan liikkuvia kauas keskitettäviä ja verkostosodankäyntiin sopivia joukkoja.³⁸¹

Itävallassa yleinen mielipide ja erityisesti nuoret ovat jo vuonna 1997 kannattaneet ammattiarmeijaa. On myös keskusteltu mahdollisuudesta täyttää kansalaisvelvollisuus joko sotilaana tai siviilinä. Palvelusmuodot olisivat tasa-arvoisia keskenään. Tällaisen järjestelmän suuntaan ollaan vähitellen liikkumassa. Kansainvälisten sotilastehtävien katsotaan edellyttävän vapaaehtoisuutta. Kuitenkin lakisääteistä palvelusvelvollisuutta ymmärretään tarvittavan sekä sotilaiden että halvalla myös sosiaalipalveluhenkilöstön saamiseksi.³⁸²

Miliisijärjestelmänsä vuoksi muista poikkeavassa **Sveitsissä** puolustusmuutos vaatisi erittäin suurta yksimielisyyttä. Karl W. Haltinerin mukaan miliisijärjestelmän ylläpidon perusteet löytyvät sisäpolitiikasta, jonka kulttuuriin ne ovat syvästi juurtuneita. Tästä huolimatta asevoimien ammatillista ydintä ja valmiustehtäviin soveltuvaa taisteluvälineistöä osaa on laajennettu.³⁸³ Esillä on kuitenkin myös ollut peruskoulutukseen kutsuttavien määrän huomattava supistaminen.

Pohjoismaista **Tanskan** asevoimat ovat olleet pisimmälle ammattilaistuneet. Maassa on nyt saatu tarpeeksi poliittista kannatusta sille, että varusmiespalvelukseen vielä kutsuttavienkin palvelusaika lyhenee 9 kuukaudesta neljään.³⁸⁴ Palvelukseen on astunut vain noin 20 prosenttia miesikäluokasta.

Ruotsissa ammattilaistumiskehitys sai erityisen sysäyksen vuonna 1998, jolloin asevoimat aloitti varusmiespalveluksen uudistushankkeen. Tavoitteita luonnehdittiin jopa asteittaiseksi luopumiseksi yleisestä asevelvollisuudesta ja puolustuksen perustamisesta vapaaehtoisuuteen.³⁸⁵ Ruotsissa ollaan siirtymässä laajamittaisen hyökkäyksen torjunnasta ns. uusien uhkien torjuntaan ja kansainvälisiin interventioihin. Yleinen asevelvollisuus säilytetään, mutta sen katsotaan sopivan yhteen kasvavan ammattilaistumisen kanssa.³⁸⁶ Varusmiesten osuutta miesikäluokasta on kuitenkin voimakkaasti supistettu 1990-luvun lopussa ja 2000-luvun alussa, ja se on pudonnut alle

³⁷⁹ Battistelli 2003.

³⁸⁰ Italian varustelupäällikkö.

³⁸¹ Ackerman 2003.

³⁸² Kernic & Callaghan 2003.

³⁸³ Haltiner 2003.

³⁸⁴ Atlantic News no. 3583.

³⁸⁵ Helsingin Sanomat 4.3.1998.

³⁸⁶ Leander 2003.

30 prosenttiin ikäluokasta. Puolustusvoimien komentaja on lisäksi esitellyt ideaa nykyistä vapaaehtoisemmista kutsunnoista.³⁸⁷

Ruotsissa onkin virinnyt vilkasta puolustuskeskustelua. Siinä on argumentoitu, ettei asevelvollisuusarmeija täytä enää uusia valmius- ja sopeutumisvaatimuksia eikä voi säilyttää legitimitettiään, jos vain pieni vähemmistö joutuu varusmiespalvelukseen. Tällöin on suuntauduttava ammattiarmeijaan.³⁸⁸ Valikoivaa järjestelmää toisaalta puolustetaan, koska sen uskotaan maksimoivan sopivan henkilöstön saannin ja olevan valmiuden kohottamista ajatellen joustava eri tilanteissa. Sodankin varalta on silloin koulutettu riittävästi ihmisiä.³⁸⁹

Norjan asevoimareformissa on 2000-luvun alussa painotettu asevelvollisuutta muun muassa asevoimien ja yhteiskunnan yhteyksien turvaamiseksi. Samalla on kuitenkin haluttu siirtyä varusmiehiksi kutsuttavien valikointiin. Ideana on ”modernin ja joustavan”, moniin tehtäviin soveltuvan asevoiman kehittäminen. Sillä katsotaan tosin olevan rajoituksia suurissa konflikteissa tai jos samanaikaisesti on useampia kriisejä. Muutosta perustellaan myös sillä, että Venäjä ei uhkaa Norjaa sotilaallisesti. Mitä tahansa laajamittaista hyökkäystä Norjan alueelle pidetään ”erittäin epätodennäköisenä” kymmenen vuoden aikavälillä.³⁹⁰ Ikäluokasta noin 40 prosenttia suorittaa varusmiespalveluksen.

Henning Sørensen on 1990-luvun lopulla tutkinut Norjan, Ruotsin ja Tanskan asevelvollisuutta mallilla, jossa asevelvollisuudella tulkitaan olevan käyttöä joko demokratian ylläpitämisessä, pelotteena ulospäin tai asevoimien ulkomaisen käytön mahdollistamiseksi. Sen mukaan Norjassa on kysymys ennen muuta demokratiasta, Ruotsissa pelotteesta ja Tanskassa kansainvälisistä tehtävistä. Sørensenin mukaan Ruotsi olisi hylkäämässä Norjaa ja Tanskaa helpommin asevelvollisuuden. Asevelvollisten uusi rooli ei Skandinaviassa kuitenkaan ollut vielä selkiytynyt hänen tutkimuksensa tekoaikaan. Sørensen päätteli kuitenkin asevelvollisuuden jatkuvan jo pelkästään siksi, että sitä tarvitaan sotilaallisen johtohenkilöstön tuottamiseen.³⁹¹

Itä-Euroopassa asevoimien ammattilaistamista on pidetty yhtenä Nato-jäsenyyden vaateista. Nato onkin voinut merkittävästi vaikuttaa näiden valtioiden puolustuspolitiikkaan sekä asevoimien ja yhteiskunnan suhteiden ”demokratisointiin”. Valtioiden päästyä Naton jäseniksi on kuitenkin mahdollista, että ulkoinen paine ja valtioissa vallitseva halu puolustusuudistuksiin heikkenevät, etenkin jos taloudelliset resurssit ovat niukkoja.³⁹²

Puolaa, jossakin määrin **Romaniaa** ja ehkä **Slovakiaa** lukuun ottamatta asevoimien julkinen kuva on ollut itäeurooppalaisissa yhteiskunnissa huono ja sotilasammatin arvostus heikko.³⁹³ Maiden on muutenkin katsottu tarvitsevan mittavaa armeijareformia, koska Naton tärkeimmät haasteet ovat liiton alueen ulkopuolella ja ne vaativat pienempiä, joustavampia sekä aikaisempaa paremmin varustettuja ja koulutettuja

387 Helsingin Sanomat 24.1.2004.

388 Esim. Magnusson 2003.

389 Esim. Brännström 2003.

390 Forsvarsdepartementet 2001.

391 Sørensen 2000.

392 Bennett 2003.

393 Nelson 1998.

yksiköitä.³⁹⁴ Kylmän sodan perintönä Itä-Euroopan maiden asevoimia voidaan yhä luonnehtia alueen puolustamiseen soveltuviksi massa-armeijoiksi. Näissä maissa on kuitenkin laaja yksimielisyys ammattimaisempien asevoimien tarpeesta. Niiden tulisi hyväksyä roolinsa demokraattisen siviilihallituksen alaisuudessa ja pystyä tehokkaaseen toimintaan, minkä tulisi näkyä sekä asevoimien organisaatiossa että kulttuurissa.³⁹⁵

Sloveniassa asevoimat on ollut muodostettava käytännössä tyhjästä. Slovenia on kuitenkin – tai ehkä juuri siksi - ensimmäinen ammattiarmeijaan Itä-Euroopassa siirtynyt maa. Se lisää ammattihenkilöstön määrän 5000:sta 8000:een vuoteen 2010 mennessä ja kokoaa 6000 henkilön vapaaehtoisen reservin. Yleinen asevelvollisuus päättyy vuonna 2004 ja pakollinen palvelus reservijoukoissa 2006.³⁹⁶ Epävarma tilanne maan itsenäistyttyä vuonna 1991 sysäsi uudistuksia liikkeelle, samoin alun haparointi perustettavien asevoimien tehtävistä ja henkilöstöstä.³⁹⁷

Tšekin tasavallassa on myös ollut vireillä ammattiarmeijaan siirtyminen. Hallitus päätti vuonna 2001 sen toteuttamisesta vuoteen 2007 mennessä.³⁹⁸ Asevoimat supistettaisiin 50 000:sta 35 000:een. **Puolassa** sen sijaan on suunniteltu asevoimien vahvuuden vähentämistä vuoteen 2010 mennessä 150 000:sta 100 000:een, joista puolet olisi ammattilaisia ja puolet asevelvollisia.³⁹⁹ Varusmiesten osuus miesikäluokasta, noin 25 prosenttia, vastaa hyvin yleistä eurooppalaista käytäntöä niissä maissa, joissa ei ole kokonaan siirrytty ammattiarmeijaan.

Slovakiassa ammattisotilaiden osuus rauhan ajan kokoonpanosta on vuonna 2003 lähes puolet. Muutamassa vuodessa aiotaan siirtyä yhteensä noin 20 000:n vahvuiseen ammattiarmeijaan.

Unkari puolestaan ilmoitti jo 1990-luvulla maansa aikovan muodostaa alueen ensimmäisen ammattiarmeijan. Enemmistö yleisestä mielipiteestä on ollut asevelvollisuutta vastaan.⁴⁰⁰ Pyrkimys ei kuitenkaan ole toteutunut, noin 70 prosenttia asevoimien aktiivihenkilöstöstä oli vuonna 2003 vielä varusmiehiä.⁴⁰¹

Romanian asevoimissa ammattihenkilöstön osuus nousee 47:sta 71 prosenttiin. Aktiiviosasta 90 prosenttia tulee olemaan ammattisotilaita.⁴⁰² Asevoimien mukaan yleinen asevelvollisuus on kallis tapa hankkia henkilöstöä, mutta se halutaan säilyttää kuitenkin vielä alueen puolustuksen ja reservin muodostuksen tarpeisiin.⁴⁰³ Ammattimiehistön osuus ylittää varusmiesten osuuden vuoteen 2007 mennessä. Jo

³⁹⁴ Pilegaardin (2003) mukaan perinteiset asevoimat on "laitettu poliittisen asialistan pohjimmaisiksi".

³⁹⁵ Forster ym. 2002; Bennett 2003.

³⁹⁶ Grizold 2003.

³⁹⁷ Kotnik-Dvojmoc 2003.

³⁹⁸ Bransten 2001.

³⁹⁹ Whitmore 2003.

⁴⁰⁰ CSIS, Dunay 2002. - Keskustelun kiivautta osoittaa se, että Saksan sotilasasiamiehen asevelvollisuutta puoltava haastattelu unkarilaisessa lehdessä herätti vuonna 2000 kiivaan reaktion puuttumisesta maan sisäisiin asioihin, ks. League Against Conscription 2000.

⁴⁰¹ The Military Balance 2003-2004, 46.

⁴⁰² Pascu 2002. - Ioan Pascu oli tuolloin vuonna 2002 Romanian puolustusministeri.

⁴⁰³ Military Strategy of Romania.

vuonna 1998 yleinen mielipide oli 70-prosenttisesti ammattiarmeijaan siirtymisen kannalla.⁴⁰⁴

Bulgariassa periaatteena on muodostaa vähitellen yhä ammattimaisempia yksiköitä. Niitä perustellaan koulutuksen laadun sekä henkilöstön valmiuden ja motivaation parantamisella ja aseistuksen tehokkaalla käytöllä. Asevoimien mielestä siirtyminen kohti täysammattilaista asevoimaa on ”yleinen sääntö sotilaallisen käytännön kehittämisessä niin alueelliselta, eurooppalaiselta kuin koko maailmankin kannalta”.⁴⁰⁵ Bulgariassa ammattilaistuminen on kuitenkin ollut verraten hidasta.⁴⁰⁶ Asevoimamalli ei siellä painota niinkään voiman projisointia maailmalle, vaan on perinteisempi.⁴⁰⁷

Slovenian tavoin Baltian maiden **Viron, Latvian ja Liettuan** asevoimat on muodostettu käytännössä nollapisteestä ja lisäksi merkittäväällä ulkomaisella konsulttituella. Malleista on kiistelty, mutta käytännössä ne tulevat olemaan vastaavia kuin useimmilla muilla Itä-Euroopan valtioilla. Virossa ja Liettuassa asevoimiin tulee verraten pitkälle ammattilaistunut ydin, valikoiva varusmiespalvelus ja pienehkö reservi. Uusien tietojen mukaan Latvia siirtyy ammattiarmeijaan vuonna 2007. Huomattava ja näkyvä osa joukoista kaikissa kolmessa maassa on tarkoitettu voiman projisointiin kansainvälisiin tehtäviin.⁴⁰⁸

Venäjällä ammattilaistaminen on ollut asevoimareformin keskeinen osa. Presidentti Jeltsin julisti jo aikanaan, että ammattiarmeijaan siirrytään vuoteen 2000 mennessä. Tämä ei kuitenkaan toteutunut. Syitä on useimmiten pidetty taloudellisina, joskin myös asevoimien perinteisiin liittyvinä.⁴⁰⁹ Venäjä on kuitenkin vuodesta 1992 lähtien lisännyt vähitellen ammattilaisten määrää. Muutos on osittain tapahtunut siksi, että kutsuntojen kautta on ollut vaikea saada riittävästi henkilöstöä.⁴¹⁰

Venäjän asevoimissa ei ole kovin vahvasti kannatettu ammattiarmeijaan siirtymistä, vaikka varusmiesten määrä onkin ollut suhteellisen pieni.⁴¹¹ Tunnettu kenraali Mahmut Garejev on käyttänyt tavanomaista sotilaallista argumenttia. Hän on todennut ammattiarmeijan riittävän vain viikoksi, jos sillä pitäisi torjua laajamittaista hyökkäystä. Sellainen kun vaatisi koko kansan mobilisoinnin. Asevoimien tilasta 1990-luvun lopussa Garejev on esittänyt erittäin kriittisen arvion. Sen mukaan ”surullinen totuus” olisi, että Venäjä joutuisi sodassa ensi kerran taistelemaan vastustajaa laadullisesti selvästi heikommin asein.⁴¹²

Venäjällä on kokeiltu täysammattilaisuutta vuodesta 2002 lähtien 76.maahanlaskudivisioonassa Pskovissa. Henkilöstöä on tietävästi ollut vaikea

404 Dusmanu 2002.

405 Military Strategy of the Republic of Bulgaria.

406 Angelov 2003.

407 Forster ym. 2002.

408 Em.

409 Ks. Cimbala 2001.

410 Pukavishnikov 2000. – Hänen mukaansa esimerkiksi vuonna 1996 vain noin 13,5 prosenttia asevelvollisista saatiin palvelukseen, kun taas 64 prosenttia sai lykkäystä joko koulutus- tai lääketieteellisillä perusteilla. Lykkäystä saaneiden määrä näyttää melkoisen suurelta.

411 Ks. esim. Blank 2003.

412 Gareev 2001.

rekrytoida, mikä on johtunut tarjotusta palkkojen⁴¹³ ja asuntojen tasosta.⁴¹⁴ Ammatillisuutta aiotaan kuitenkin lisätä niin, että aluksi noin neljännes asevoimista eli lähes 200 000:n vahvuinen joukko kootaan ammatillisista. Apulaispuolustusministeri Smirnovin mukaan Venäjä ei kuitenkaan tule laajoine alueineen toimeen pelkästään ammattiarmeijalla. Varusmiespalvelusta on tarkoitus lyhentää yhteen vuoteen vuoden 2008 jälkeen ja lisätä sen pohjalta sopimussotilaiden määrää.⁴¹⁵ Ammatillisuutta kasvatetaan myös siten, että asevelvollisia ei sijoiteta enää konfliktialueille. Lähivuosina myös sukellusvenemiehistöt, merijalkaväki, ilmavoimat ja strategiset ohjusjoukot muutetaan ammatillisiksi.⁴¹⁶ Joidenkin julkisten arvioiden mukaan Venäjä saattaisi siirtyä ammattiarmeijaan vuoteen 2015 mennessä.

Täysammattilainen asevoima on otettu tavoitteeksi jopa **Ukrainassa**, maassa, jolla Venäjän ohella on lukumääräisesti suurin vakinainen väki Euroopassa.⁴¹⁷

Nato-maa **Turkilla** on yleiseen asevelvollisuuteen ja laajaan varusmiesottoon perustuvat suuret asevoimat. Kuitenkin sielläkin sotilasjohto tähtää ammattiarmeijaan, vaikka sitä ei lyhyellä ja keskipitkällä aikavälillä pidetäkään todennäköisenä. Siirtymistä jarruttaa asevoimien vahva rooli yhteiskunnassa ja politiikassa.⁴¹⁸ Tämän roolin on kuitenkin viime aikoina väitetty olevan heikkenemässä.

Merkittävinä poikkeuksina⁴¹⁹ Euroopan yleisestä trendistä on pidetty Suomen ohella Kreikkaa ja Saksaa. Palvelukseen otetaan **Kreikassa** suhteellisesti jonkin verran vähemmän kuin Suomessa, mutta varusmiesten osuus rauhan ajan vahvuudesta suunnilleen sama. Kreikka on myös erottautunut valtiona, jossa yleinen mielipide on, Suomen tavoin, kannattanut asevelvollisuutta.⁴²⁰

Saksassa on vallinnut eräänlainen ”siviilivalta-ajattelu”, joka on vähentänyt keskustelua turvallisuus- ja puolustuspolitiikasta.⁴²¹ Yleinen asevelvollisuus on toteuttanut arvostettua kansalainen-sotilas -idea, mutta 1990-luvulla on keskusteltu välillä runsaasti myös ammattilaistamisesta. Vuonna 1994 Valkoisessa kirjassa puolustettiin kuitenkin voimakkaasti asevelvollisuutta. Sitä pidettiin osana puolustuskulttuuria. Asevoimat kytkettyisivät asevelvollisuuden myötä tiiviisti yhteiskuntaan, henkilöstön saanti olisi turvattu ja Bundeswehr toimintakykyinen.⁴²²

Yleistä asevelvollisuutta puoltanut mielipide on jonkin verran heikentynyt 2000-luvun vaihteessa. Syksyllä 2002 valtaan tullut ”punavihreä” koalitio aloitti asevoimareformin vilkkaan keskustelun pohjalta. Muutos liittyy osaltaan kysymykseen kansainvälisestä osallistumisesta ja sen asettamista vaatimuksista. Yleinen asevelvollisuus ja riittävän

413 Joidenkin tietojen mukaan värvätyn miehistön kuuluvan sotilaan palkka vastaa kuitenkin varusmiesyksikön luutnantin palkkaa.

414 The Military Balance 2003-2004, 85.

415 Rusnet.nl 2003.

416 The Military Balance 2003-2004, 85.

417 Ks. Krushelnycky 2003.

418 Vrt. Jenkins 2001.

419 Muutamia pieniä valtioita lukuun ottamatta.

420 The Military Balance 2003-2004, 44. – Joidenkin tietojen mukaan myös Kreikassa ollaan lisäämässä ammattihenkilöstön suhteellista osuutta asevoimissa.

421 Agüera 2001.

422 Klein & Kuhlmann 2000.

suuri asevoima haluttaisiin säilyttää kuitenkin nostamatta puolustusmenoja, millä on erityinen kotimainen merkitys. Hieman kärjistäen onkin todettu, että saksalaiset kyseenalaistavat ammattisotilaiden hyödyllisyyden, siinä missä britit ja amerikkalaiset keskittyvät asevelvollisten käyttökelpoisuuden kiistämiseen.⁴²³ Saksassa tosin yli kolmannes miehistä hakeutuu siviilipalvelukseen ja toinen kolmannes vapautetaan tai saa lykkäystä. Itse asiassa asevoimista vain noin 30 prosenttia on varusmiehiä ja heistäkin neljännes vapaaehtoisesti palvelusta jatkavia. Varusmiesosuus on ollut yhä laskemassa. Saksankin asevoimia voidaan pitää jo varsin pitkälle ammattilaistuneena. Reformin epäonnistuminen merkitsi todennäköisesti ammattiarmeijaan siirtymistä. Lisäksi se johtanee huomattaviin sosioekonomisiin seurauksiin, koska siviilipalveluksen kautta saatava henkilöstö on ollut tärkeä monien organisaatioiden toimivuudelle.⁴²⁴

Asevoimien ammattilaistumista voi lähestyä **monesta eri näkökulmasta**. Tutkimuskirjallisuus viittaa siihen, että kattavaa selitystä ilmiölle on liki mahdotonta saavuttaa. Bjørn Møller on tehnyt moniulotteisen vertailevan ja kuvailevan, rationalistisen selonteon. Hän tarkastelee asevelvollisuutta ja sen vaihtoehtoja käyttäen erilaisia strategisia, taloudellisia, sosiaalisia ja poliittisia kriteerejä, joita hän pitää mahdollisina ratkaisujen selittäjinä. Hän varoittaa kuitenkin yleistyksistä. Møller tarjoaa asevelvollisuuden ”vanhentuneisuuden” selityksiksi sodan- ja uhkakuvien muutosta, asevelvollisten huonoa soveltuvuutta uusiin sotilastehtäviin ja heidän ylläpitonsa aiheuttamia materiaalisia ja infrastruktuuriin kohdistuvia vaatimuksia sekä ylisuurten asevoimien tarpeettomuutta tai jopa sopimusperusteista kieltoa. Varusmiesten valikointia pidetään lisäksi epäoikeudenmukaisena. Asevelvollisuus koskee vain miehiä ja sen oheiskustannukset ovat korkeita.⁴²⁵

Møllerin mukaan ammattiarmeijan etuja ovat pieni mobilisoitava potentiaali sekä pienet toimintaanpanokustannukset ja välilliset henkilöstökustannukset. Haittana on, että korkeassa valmiudessa olevia ja pitkälle koulutettuja joukkoja tarvitaan paljon, ja välittömät kustannukset ovat suuria. Korkeatasoisen henkilöstön saanti on myös vaikeaa. Lisäksi saatetaan joutua siviilien ja sotilaiden jyrkkään erottamiseen. Ammattiarmeijan käytöllä ei myöskään ole samanlaisia pidäkkeitä kuin asevelvollisarmeijalla.⁴²⁶

Bernard Boëne ym. kiinnittävät huomion kylmän sodan jälkeisiin asevoimasupistuksiin ja ennen muuta oman alueen ulkopuolisten rauhanturvatehtävien korostumiseen Euroopassa. Valikoivaan asevelvollisuuteen tyydytään ammattiarmeijan sijasta siksi, että epäillään pätevän ammattihenkilöstön saatavuutta. Myös rahapula vaivaa. Nämä tutkijat väittävät, että ammattilaistuminen on osaltaan lisännyt luottamusta asevoimiin Länsi-Euroopassa.⁴²⁷

Rafael Ajangiz on luonnehtinut asevelvollisuuden olevan ”hyvin vakavassa kriisissä”, joka liittyy kansallisvaltion murrokseen ja uuteen geostrategiseen skenaarioon. Aseistakieltäytyminen kasvoi voimakkaasti joissakin Euroopan maissa.

⁴²³ Sarotte 2001.

⁴²⁴ Bischof 2003; ks. myös Clement 2003; Longhurst 2000; Millen 2002; vrt. Unterseher 2003.

⁴²⁵ Møller 2001.

⁴²⁶ Emt. – Viimeistä kriteeriä saattaisivat jotkin ryhmät pitää ammattiarmeijan etunakin.

⁴²⁷ Boëne ym. 2000.

Asevelvollisuuden vaikeudet havaittiin kuitenkin jo 1970-luvulla. Ajangiz pitää niitä makrotason rakenteellisena sosiaalisena ongelmana.⁴²⁸

Ajangizin mukaan Ranskassa, kuten aiemmin Iso-Britanniassakin, valtion liittyvät syyt ovat olleet merkittäviä. Espanjassa ja Italiassa taas demokratiaan liittyvät tekijät ovat niin sanotusti voimaantuneet (empowerment). Tekijöiden yhdistelmä vaihtelee maittain, mutta etenkin Alankomaissa, Belgiassa ja Ranskassa asevelvollisuudesta luopumista selittää asevoimien aseistuksen ja muun kapasiteetin riittävyys sekä tyydyttävä sotilasmenojen taso. Nopean toiminnan joukkoja on ollut saatavissa, mikä on sopinut etusijan antamiseen interventioille. Yhteiskunnassa on myös ollut riittävästi vakiintunutta vapaaehtoisuutta ja sillä sopiva suhde väestön kokoon ja eliitin valtapyrkimyksiin. Espanjassa ja Italiassa asevelvollisuus päättyy yleisen mielipiteen muututtua asevelvollisuuden vastaiseksi, ei niinkään viranomaisten suuntauduttua ammattiarmeijaan. Näissä maissa on erityisesti vastustettu asevelvollisten lähettämistä interventioihin. Siviilitottelemattomuus ja aseistakieltäytyminen ovat tuottaneet pulaa rekrytoitavista mutta tosin myös heikentäneet vapaaehtoisuutta. Ajangizin mukaan valtioiden erot ammattilaistumistrendissä ovat selviä. Prosessi ei välttämättä johda kokonaan asevelvollisuuden loppumiseen.⁴²⁹

Jürgen Kuhlmannin ja Jean Callaghanin mukaan eurooppalaisiin asevoimiin vaikuttavat sotilasuhkien heikkeneminen ja sen myötä ihmisten turvallisuuden tunteen lisääntyminen, legitimeettiongelmat ja yleisen asevelvollisuuden kasvava vastustus. Valtiot eroavat toisistaan muun muassa siinä, missä määrin asevoimien toimintoja yksityistetään ja ulkoistetaan. Länsimaiseen sotilaskulttuuriin kuuluu ”pragmaattinen professionalismi”, kun taas itäisessä Euroopassa professionalismi on viitannut murrosajan epätoivoisuuteen ammattilaisten keskuudessa.⁴³⁰

Lars Mjøsetin ja Stephan van Holden mukaan kansalaisilla ja valtioilla on ollut ”hiljainen sopimus”: kansalaiset osallistuvat sotapalvelukseen, mutta saavat sitten oikeuksia, vapauksia ja sosiaalipalveluja. Tämä ei kuitenkaan enää täysin toimi. Valtioiden ote ihmisistä on heikentynyt muun muassa elintason nousun myötä. Toisaalta valtioilla on uusliberalismin ja väestön ikääntymisen vuoksi paineita tuottaa sosiaalipalveluja, mikä kuitenkin johtaa kustannuskilpailuihin. Uusliberalismi ja heikkenevät uhkakuvat ovat saaneet Länsi-Euroopan näyttämään angloamerikkalaisilta valtioilta, joissa asevelvollisuuteen on suhtauduttu epäillen. Myös Neuvostoliiton romahdus teki asevelvollisuusarmeijat yhä tarpeettommiksi.⁴³¹

Kansalaiset ovat Länsi-Euroopassa jopa koettaneet laajentaa kansalaisoikeuksiaan ilman joutumista alttiiksi asepalvelukselle. Mjøset ja van Holde kiinnittävät huomiota myös siihen vaikutukseen, joka veteraanisukupolven väistymisellä ja rauhan kokemuksilla on ollut ”maailman demokraattisimmissa osissa”. Asevoimareformeihin vaikuttaa lisäksi se, että sotilasstrategit ovat asettaneet teknologian kehityksen myötä kansalainen-sotilasmallin kyseenalaiseksi. Itä-Euroopassa taas halutaan ”siviilistää” asevoimia ennen muita uudistuksia. Ammattisotilaita pidetään myös asevelvollisia sopeutuvampina ja poliittisesti hyväksyttävämpinä, kun alueelliset konfliktit ja humanitääriset interventiot

428 Ajangiz 2002.

429 Emt.

430 Kuhlmann & Callaghan 2000.

431 Mjøset & Holde 2002, 88-94.

ovat laajoine päämäärineen nousseet ”kansallisen puolustussodan” tilalle. Ammattijoukot muistuttavat ”varhaismodernin kauden palkkasoturiarmeijoita” vaikka eroavatkin niistä ”laajasti ymmärrettyjen tehtäviensä ja tarkoitustensa” puolesta.⁴³²

Karl W. Haltiner teki 1990-luvun puolivälin tienoilla ennusteen, jonka mukaan ”massa-armeijoiden aikakausi” päättyisi Länsi-Euroopassa 2000-luvun vaihteessa, vaikka asevelvollisuudesta ei kokonaan luovuttaisikaan. Ammattilaistumista ennakoi varmimmin, jos valtio on sotilasliiton jäsen ilman suoraa kansallista sotilasuhkaa ja osallistuu säännöllisesti kansainvälisiin tehtäviin. Haltiner päätteli, että esimerkiksi Espanja, Italia, Itävalta, Norja, Portugali ja Ruotsi olivat jo tosiasiallisesti menettäneet asevoimamuotonsa. Ne olivat erityisiä ehdokkaita asevelvollisuudesta luopumiseen nyt 2000-luvun alkuvuosikymmenellä. Haltinerin mukaan paine valtioissa asevelvollisuudesta luopumiseen kasvaa, heti kun varusmiespalvelukseen otettavia aletaan karsia. Hän pani merkille, että monet Länsi-Euroopan asevoimat käyttivät asevelvollisuutta enää vain ammattilaisten rekrytointipohjana. Suomen osalta Haltiner kiinnitti huomion siihen, että maa on ”Euroopan suurimman maavallan” Venäjän naapuri eikä luota sotilaalliseen liittoutumiseen.⁴³³

Haltinerin ennustamista valtioista kolme onkin jo kesään 2004 mennessä liittynyt ”ammattiarmeijakerhoon”. Trendi näyttää vahvalta ja selkeältä, vaikka ennuste ei muuten olekaan toteutunut. Ammattilaisten osuuden lisääminen ei ole myöskään herättänyt merkittävää poliittista vastarintaa. Varsinkin laajasta varusmiespalvelukseen otosta on melko vaivattomasti siirrytty varusmiesten valikointiin.

3. Asevoimien ammattilaistuminen yhteiskunnallis-poliittisena muutoksena

3.1 Ammattilaistumisen käsite

Erityisesti sosiologit ovat tutkineet asevoimien organisaatioiden muutoksia. **Sotilassosiologiassa** ammattilaistumista on jäsennetty osana **asevoimien ja yhteiskunnan suhteiden** muutoksen laaja-alaista tarkastelua.⁴³⁴ Lisäksi on tutkittu, miten yhteiskunnan muutos vaikuttaa niin asevoimiin kuin sotilasammattiinkin. Toisaalta huomio on ollut nimenomaan ammattisotilaissa jo silloinkin, kun käsitellään asevelvollisuuteen pohjaavia asevoimia. Erilaiset sotalaitosjärjestelmät ja sotilasorganisaatiot ja niiden ja yhteiskunnan välillä vallitsevien suhteiden erityismuodot eivät silloin välttämättä nouse esille.

Guy Siebold on jakanut tutkimusalan ”avainkategorioihin”. Niistä ensimmäisessä tutkitaan sotilasta ammattina sekä asevoimia sosiaalisena instituutiona ja organisaationa. Toisessa käsitellään asevoimien ja yhteiskunnan välisiä suhteita sekä erityissuhteita asevoimien ja valtiollisten tai ei-valtiollisten muiden organisaatioiden kanssa. Tällöin huomion kohteeksi otetaan myös suhteet liittolaiskumppaneihin ja vastustajiin.⁴³⁵ Christopher Dandeker puolestaan pitää tärkeinä ulottuvuuksina yhtäältä laajoja asevoimien ja yhteiskunnan välisiä suhteita, joita luonnehtii kysymys asevoiman

⁴³² Mjøset & Holde 2002, 88-94.

⁴³³ Haltiner 1998.

⁴³⁴ On tosin erilaisia mahdollisuuksia, miten laaja-alaisina yhteiskunnan ja asevoimien suhteita tarkastellaan. Tästä esim. Nelson 2002.

⁴³⁵ Siebold 2001.

ainutlaatuisuudesta. Toisaalta tutkitaan armeijan ja siviilihallitusten välisiä poliittisluonteisia suhteita, jotka koskevat pakottavan voiman kontrollointia.⁴³⁶

Asevoimien ammattilaistumisella (professionalization) on usein tarkoitettu kahta, hieman toisistaan poikkeavaa prosessia. Bengt Abrahamssonin mukaan ammattilaistumiseen kuuluu sekä ammatin historiallinen että ammatillisen sosiaalistumisen tuottama muutos, joka johtaa erityiseen ”sotilaalliseen ajattelutapaan”.⁴³⁷ Tällainen ammattilaistuminen on usein liitetty laajemmin professioiden syntyyn ja muutokseen⁴³⁸, jolloin upseeristoa pidetään sotilasammatin edustajina. Asevelvollisille ei ole välttämättä osoitettu paljon huomiota. Ammattilaistunut asevoima täyttää monet korkeat suorituskriteerit. Se on ”professionaalinen” ammattitaitoinen ja myös sillä tavalla asennoituva joukko, jossa vähintään ydinhenkilöstö on ammattisotilaita.⁴³⁹

Toisaalta ammattilaistumisella on tarkoitettu prosessia, jossa sotilaat alkavat keskittyä varsinaisiin sotilasasioihin eivätkä ”politikoi” eli tavoittele yhteiskunnallista valtaa. Rungas kirjallisuus käsittelee suhteita, joita erityisesti demokratian ja asevoimien välillä pitäisi tavoitella. Harold Lasswell kiinnitti aikanaan huomion niihin esitellessään ”varuskuntavaltion” (the garrison state) käsitteen.⁴⁴⁰ Sotilaat haluavat sekaantua politiikkaan ulkoisten uhkien vuoksi, mikä myös niiden vallitessa hyväksytään helpommin. Tosin Stanislaw Andrzejewskin [Andreski] mukaan sotilaat puuttuvat sisäpolitiikkaan, jos ulkoinen uhka puuttuu.⁴⁴¹

Samuel Huntingtonin mukaan asevoimia kontrolloidaan demokratioissa objektiivisesti. Siviilit eivät sekaannu sotilasasioihin eivätkä sotilaat politiikkaan.⁴⁴² Morris Janowitz⁴⁴³ totesi, miten asevoimien ja muun yhteiskunnan erottelu oli kaventunut, kun asevoimien riippuvuus muusta yhteiskunnasta oli kasvanut sotilasteknologian kehityksen kautta. Tämä vaikutti sotilasammatin muutokseen: upseereista tuli vähitellen ”managerialistisia johtajia”.⁴⁴⁴ Charles Moskosin mukaan asevoimat ovat muuttuneet erityisasemaansa painottavasta instituutiosta ”ammatillisiksi”. Sotilaan ammatin omaleimaisuus on heikentynyt.⁴⁴⁵

Sittenkin Janowitz on väittänyt, että kansalainen-sotilaan ihanne vaatisi ammattisotilaiden poliittista kasvatusta. Näin he eivät pitäisi itseään vain palkkasotureina tai yhtenä poliittisena painostusryhmänä.⁴⁴⁶ Tätä on puolestaan kritisoinut James Burk. Hänen mukaansa ammattilaistuminen tuottaa kuilun asevoimien ja yhteiskunnan suhteisiin (civil-military gap). Syntyy kommunikaatio-ongelma, kun yhteiskunnassa ei enää laajalti ymmärretä asevoimien luonnetta ja tehtäviä.

⁴³⁶ Dandeker 2000.

⁴³⁷ Abrahamsson 1972.

⁴³⁸ Esim. Konttinen 1991.

⁴³⁹ Tällaisesta katsannosta esim. Mileham 2003.

⁴⁴⁰ Lasswell 1941.

⁴⁴¹ Andrzejewski [Andreski] 1954.

⁴⁴² Huntington 1957.

⁴⁴³ Yksi keskeisimpiä amerikkalaisia sotilassosiologeja toisen maailmansodan jälkeen.

⁴⁴⁴ Janowitz 1960.

⁴⁴⁵ Moskos 1988.

⁴⁴⁶ Janowitz 1983, 74-76.

Demokraattisia suhteita on entistä vaikeampi ylläpitää ilman ulkoista uhkaa.⁴⁴⁷ Ilmiö on aiheuttanut huolta Euroopassa 2000-luvun alussa.⁴⁴⁸

Hew Stratchanin mukaan kuilu on kasvanut nimenomaan ammattiarmeijoihin siirtymisen myötä. Iso-Britanniakin törmäsi aikanaan samaan ongelmaan, vaikka sillä ei ole ollutkaan traditiota, jossa asevoimissa palveltaisiin kansalaisvelvollisuudesta. Kuilun kaventamiseksi tarjotaan avoimempaa julkista keskustelua sekä ammattiarmeijan reservin uudelleenjärjestelyä, jolla parannettaisiin sen alueellisia identiteettejä.⁴⁴⁹

Burkin mukaan ongelmaa vaikeuttaa se, että yhteydet kansalaisjärjestöihin ja yksityisiin turvayhtiöihin ovat asevoimien ja yhteiskunnan suhteissa yhä tärkeämpiä. Niinpä niitä pitäisikin tarkastella yhä enemmän transnationaalisenä ilmiönä.⁴⁵⁰

Kansanarmeijan käsitteellä voidaan tarkoittaa instituutiota, jossa yleinen asevelvollisuus on edustanut yksilön kiinnittymistä kansakuntaan.⁴⁵¹ Kysymys on ideologiasta, joka liittyy läheisesti nationalismiin ja sen tuottamiin sotilaiden rekrytointi- ja mobilisointitarpeisiin ja –mahdollisuuksiin.⁴⁵²

Kansanarmeija on yhteisömuodostusta. Kansakuntaa on pidetty ”kuvitteellisena yhteisönä”⁴⁵³, mutta myös yleisen asevelvollisuuden yhdistämä ”sotilasyhteisö” on kuvitteellinen. Siinä synnytetään yhteenkuuluvuutta ihmisten kesken, jotka välttämättä eivät tunne toisiaan. Yhteisöä on jatkuvasti rakennettava uudelleen, ja se puolestaan muovaa kansakuntaa rakentamalla subjektiviteetteja. Tärkeä myytti on ollut se, että kansanarmeija pystyy parhaiten kontrolloimaan voimankäyttöä niin ulkoisiin tehtäviin kuin valtioiden sisälläkin.⁴⁵⁴

Itä-Euroopan ”puolustuksen uudelleenrakentamisen”⁴⁵⁵ yhteydessä on syntynyt lisää keskustelua ja kirjallisuutta siitä, millaiset asevoimat demokratiassa pitää olla.⁴⁵⁶ Siinä yhteydessä ei kuitenkaan ole yleensä väitetty, että asevelvollisilla voisi olla erityinen rooli siviili-sotilaskuilun kaventajina ja asevoimien valvojina.

447 Burk 2002.

448 Saksasta esim. Kümmel 2003; vrt. Ranskaa koskien Vennesson 2003.

449 Stratchan 2003.

450 Burk, emt., ks. myös Cottery ym. 2002.

451 Laajemmin ks. Nokkala 2001, 347-348 - Kansanarmeijan käsitteellä ei siis tarkoiteta välttämättä yksipuoluejärjestelmän ”kansanarmeijaa”, joka nimitys oli usein annettu sosialististen maiden asevoimille. Usein näissä maissa kansanarmeijan idea ei käytännössä toteutunut. Kansanarmeijan ohella on mahdollista käyttää myös käsitettä kansalaisarmeija (citizen army); ks. Avant 2000.

452 Vrt. Posen 1993. - Posen käyttää tosin massa-armeijan käsitettä, johon hän yhdistää nationalismiin liittyvän ”itsensäuhraamisen” hengen. Massa-armeijan imitointi eri maissa 1800-luvun Euroopassa auttoi myös hänen mukaansa nationalismin levittämisessä.

453 Anderson 1983.

454 Ks. myös Nokkala 2001, vrt. Helman 1997, Leander 2003.

455 ”Puolustuksen uudelleenrakentamisella” (defence restructuring) on tarkoitettu laajoja prosesseja, joilla asevoimat mutta myös asevoimien ja yhteiskunnan suhteet on järjestetty toisin kuin Itä-Euroopan maiden ollessa yksipuoluejärjestelmiä.

456 Ks. esim. Bebler 1997.

Massa-armeijassa – ainakin suppeassa merkityksessä – on kysymys ennen muuta teknisistä sotilaallisista kyvyistä ja niitä varten tarvittavista sotilaiden ja aseiden määristä⁴⁵⁷ Massa-armeija on henkilöstövaltainen ja käyttää paljon ”perusteknologiaa”. Suuriin henkilöstömääriin on päästy vain yleisen asevelvollisuuden kautta.

Asevoimien ammattilaistuminen liittyy niin massa- kuin kansanarmeijankin aseman heikkenemiseen. Muutosta onkin käsitelty usein yhtenä kokonaisuutena, vaikka monesti onkin puhuttu vain massa-armeijan väistymisestä (the decline of mass armed force). Se on kiihtynyt etenkin 1960-luvulta lähtien⁴⁵⁸, ja siihen kuuluu siis sekä teknologinen kehitys että sosiaalis-poliittinen muutos.⁴⁵⁹ Voidaan kuitenkin väittää, että nimenomaan kansanarmeijan yhteisörakennusfunktio on heikentynyt kylmän sodan jälkeen.⁴⁶⁰ Teknologian kehitystä puolestaan ei ole tarpeen nähdä asevoimamuodostusta ennalta määräävänä. Nämä seikat kannustavat etsimään ammattilaistumisen juuria yhteiskunnallis-kulttuurisista tekijöistä.

Asevoimien ja yhteiskunnan suhteet liittyvät myös armeijoiden tehtäväkuvan muutokseen. Etenkin amerikkalaisessa yhteydessä on tulkittu, että siirtyminen instituutiosta ammattiorganisaatioksi johtaa asevoimien ”**poliisistumiseen**” (constabulary force; police-ization). Tällainen käsitys on tosin ymmärrettävä myös siksi, että Yhdysvallat käytti asevoimiaan ”poliisitehtäviin” ympäri maailmaa jo kylmän sodan aikana.⁴⁶¹ Terrorismin vastainen toiminta on edustanut armeijoiden ”poliisistumisen” jatkumista jo parinkymmenen vuoden ajan. Asevoimat ei voi kuitenkaan toteuttaa lakeja samalla tavalla kansalaisvapaudet huomioon ottaen kuin poliisi. Kansainvälisissä yhteyksissä lait ovat myös edelleen heikkoja verrattuna valtionsisäisiin. ”Poliisistumisen” on lisäksi päätelty vaikeuttavan asevoimien kykyä vastata ”oikeisiin” sotilasuhkiin.⁴⁶²

Asevoimien **organisaatiomuutosta** voi yleisin termein luonnehtia siirtymisenä määristä laatuun, vaikka luonnehdintaan sisältyykin yksinkertaistus. Ammattilaistuminen on kuitenkin yksi tuon muutoksen olennainen kuvio, jolla on kaksi ulottuvuutta. Niistä toinen on teknistyminen, joka näkyy massa-armeijan teknologian korvautumisena uudella ja vähemmän henkilöstöä vaativalla teknologialla. Toinen on siviilistyminen, jossa asevoimien omaleimaisuus heikkenee suhteessa muihin yhteiskunnan organisaatioihin ja käytännöllinen riippuvuus niistä kasvaa.

Ammattilaistumisen voi ajatella erityisen vahvaksi teknistymisen ulottuvuudella, mutta suhde siviilistymiseen on monimutkaisempi. Vaikka siviilistyminen olisikin demokraattisen valtion kansanarmeijassa erityisen voimakasta, se ei välttämättä heikkene asevoimien ammattilaistuessa. Asevoimien yksityistäminen ja niiden

457 Vrt. Haltiner 1998. - Haltiner pitää massa-armeijan kriteereinä ainakin seuraavia: 1) rekrytointijärjestelmänä on lakiin perustuva asevelvollisuus, 2) verraten suuri väestönosa voidaan mobilisoida sotilastarkoituksiin, 3) tietyn ikäiset ikäluokat ovat velvollisia astumaan palvelukseen ja suurin osa heistä myös otetaan, 4) asevelvolliset muodostavat yli puolet asevoimien koko vahvuudesta, 5) sotilasteknologian taso melko matala ja 6) maavoimat on hallitsevin puolustushaara.

458 Haltiner 1998, ks. myös Doorn 1975, Burk 1992.

459 Janowitz 1973.

460 Ks. ja vrt. Møller 2001.

461 Janowitz 1960.

462 Ks. Bellamy 1996, Dunlap 1999.

toimintojen ulkoistaminen sekä uuden informaatioteknologian hyödyntäminen hämärtävät armeijan ja siviiliorganisaatioiden⁴⁶³ erottelua. Pieni, ammattilaistunut asevoima voi olla hyvinkin riippuvainen siviiliorganisaatioista ja -ammattilaisista.⁴⁶⁴ Organisaatiomuutos voi myös johtaa asiantuntijuutta edellyttävien tehtävien lisääntymiseen.⁴⁶⁵ Asevoimat joutuu käsittelemään tekniikkaa ja tietoa, jotka edellyttävät erityisosaamista, pitkää koulutusta ja erityistä ammatillista sitoutumista.

Näitä ulottuvuuksia on helppo käyttää erilaisten muutosten perustelemiseen. Sen ohella ammattilaistumista voi edelleenkin kuvata massa-armeijan ja kansanarmeijan käsitteiden kautta. Massa-armeijan tilalle tulevat pienemmät ja teknistyneemmät asevoimat. Niissä ammatillisesti koulutettu henkilöstö on yhä useammin sopimuspohjaisessa palvelussuhteessa, joka vastaa yhteiskunnan muiden ammattien suhteita. Asevoimien keskeisin henkilöstö, sotilaat, ovat ”väkivallan hallinnan ammattilaisia” (specialists in the management of violence)⁴⁶⁶. Sen sijaan on kyseenalaista, miten selvästi ammattiarmeija pysyy kansanarmeijana. Kansanarmeijan yhteisöä muodostavat merkitykset muuttuvat. Sellainen pitää esillä kysymystä siitä, suositanko yhteiskunnassa jatkuvasti tiettyä asevoimamuotoa nimenomaan sosiaalistamistarkoituksessa.

Ei ole kuitenkaan varmaa, että massa- ja kansanarmeija samoin kuin asevelvollisuus- ja ammattiarmeijakaan ovat kestäviä keskustelukäsitteitä asevoimien ja yhteiskunnan muutoksen edetessä. Ammattilaistuminen voidaan nyt kuitenkin tutkimustarkoituksessa määritellä massa- ja kansanarmeijan väistymiseen kytkeytyväksi asevoimien muutokseksi, jossa niiden tarjoamiin, yleensä päätoimisiin ammattitehtäviin koulutettujen ja palkattujen (rekrytoitujen) määrä organisaatioissa nousee verrattuna niihin, jotka ovat palveluksessa lakisääteisen asevelvollisuuden perusteella ja saavat yksinomaan varusmies- tai reserviläiskoulutuksen. Huomiota voidaan kiinnittää myös siihen, eriytyvätkö asevoimat samalla esimerkiksi tehtävien mukaan ja miten armeijan eri osien roolit täsmentyvät suhteessa toisiinsa.

Asevoimien ammattilaistuminen on osa yhteiskunnan muutosta. Vakinaisen väen uuden organisoinnin ohella yhteiskunnassa tapahtuu sotilaallista ”piilo-organisointia” esimerkiksi reservin roolin muuttumisen myötä.

Sotalaitosjärjestelmän muutos voi näkyä esimerkiksi 1) varusmiesten entistä suurempana valikointina, 2) vapaaehtoisuuden suosimisessa varusmiespalvelukseen kutsuttaessa ja kertausharjoituksissa, 3) ammattilaisten ja vapaaehtoisten korostamisessa joissakin puolustusvoimien organisaatioissa ja tehtävissä, 4) voimavarojen jakamisessa ja muussa erityisen huomion kiinnittämisessä niihin asevoimien osiin, joissa on eniten ammattilaisia. Näitä osia saatetaan valmistautua käyttämään tehtäviin, joissa aseenkäyttö lähitulevaisuudessakin on todennäköisintä.

463 Siviiliorganisaatiolla tarkoitetaan tässä organisaatiota, jonka toimintakulttuurin ytimessä ei ole fyysisen väkivallan sotilaallinen organisointi.

464 Ks. näistä prosesseista aiemmin Nokkala 2003b.

465 Krogars 1998, 37-41.

466 Ks. Edmonds 1988, 20-43; Edmonds tarkoittaa väkivallan hallinnalla väkivaltaisten keinojen käyttöä kontrolloidulla, tarkoituksellisella ja rajoitetulla tavalla.

Naisten sosiaalisen aseman muutoksella on myös yhteys asevoimien ammattilaistumiseen. Esimerkiksi John Williamsin ja Charles Moskosin mukaan ilmiöön liittyy naisten yhä suurempi integrointi asevoimiin ja niissä kaikkiin tehtäviin. Samanaikaisesti sotilaiden puoliset etäännyvät sotilasorganisaatioiden sosiaalisesta elämästä.⁴⁶⁷

Tutkimuskirjallisuudessa ja myös käytännössä asevoimia luokitellaan monin eri tavoin. Yksi esimerkki on perusjako ammattiarmeijaan, varusmiesten valikointiin perustuvaan armeijaan sekä mahdollisimman monen kouluttamista painottavaan asevelvollisuusarmeijaan.

Karl W. Haltiner luokittelee kylmän sodan aikaiset asevoimatyytit ammattiarmeijoihin, valeasevelvollisuusarmeijoihin sekä pehmeän ja kovan ytimen asevelvollisuusarmeijoihin. Perusteet ovat pelkistetyn kvantitatiivisia. Pääindikaattorina on varusmiesten osuus koko rauhan ajan henkilöstöstä. Jos se laskee alle puoleen, kyse on enää valeasevelvollisuusarmeijasta. Tällaisia maita ovat esimerkiksi Saksa ja Tanska. Haltiner selittää niiden mallia siviilipalveluksen merkittävällä osuudella. Vähäisintä ammattilaistuminen oli maissa, joissa asevelvolliset muodostivat kylmän sodan aikana asevoimien ”kovan ytimen” kuten Kreikassa, Suomessa, Sveitsissä ja Turkissa. Ammattilaistumisen paine on selvin niissä maissa, joiden armeijat ovat ”pehmeän ytimen” asevelvollisuusarmeijoita.⁴⁶⁸

Christopher Dandeker on puolestaan luokitellut vaihtoehdot neljään luokkaan:

- 1) asevelvollisuuteen perustuva miliisijärjestelmä, jossa on pieni ammattikaaderi
- 2) ammattiarmeija täydennettynä vapaaehtoisella reservillä
- 3) järjestelmä, jossa on suuri ammattimainen joukko täydennettynä asevelvollisilla
- 4) vapaaehtoinen joukko, joka perustuu edellistä suurempaan reservikomponenttien käyttöön.

Dandeker pitää viimeistä johtavana vaihtoehtona. Siinä asevoimat on pienentynyt ja mahdollisuutta sen uudelleenkasvattamiseen painotetaan. Reserviläisiä käytetään, vasta kun ammattijoukko alkaa tulla heistä riippuvaiseksi. Resursseja pyritään käyttämään mahdollisimman tehokkaasti.⁴⁶⁹

Anthony Forsterin ym. mukaan kylmän sodan jälkeiset asevoimamallit Euroopassa ovat voimanprojisiointimalli, alueellisen puolustuksen malli, puolueettomuuden jälkeinen malli ja puolueettomuusmalli. Ensinmainittu on ammattilaistunein ja eniten suuntautunut kansainvälisiin tehtäviin. Toinen painottaa alueellisen koskemattomuuden puolustusta, mutta pystyy osallistumaan monikansalliseen voiman projisointiin. ”Puolueettomuuden jälkeiset” asevoimat ovat verraten pienet. Ne luottavat laajaan liikekannallepanoon ja sopivat perinteiseen rauhanturvaamiseen. ”Puolueettomuusmallissa” asevoimat suuntautuvat lähes kokonaan kansalliseen puolustukseen.⁴⁷⁰

⁴⁶⁷ Williams & Moskos 1997.

⁴⁶⁸ Haltiner 1998.

⁴⁶⁹ Dandeker 2000.

⁴⁷⁰ Forster ym. 2002.

Bjørn Møller esittää asevoimien henkilöstörakenteen teoreettisena jatkumona. Toisessa ääripäässä on ”kansalainen aseissa”-konseptio. Yhteiskunta on valtiota tai sitten valtio ja kansakunta ovat tiiviisti sulautuneet yhteen. Jatkumon toisessa päässä asevoiman käyttö on annettu yksityisille yrityksille. Erilaiset muodostamistavat ja niitä vastaavat organisaatiot sijoittuvat näiden ääripäiden välille. Malleja ovat ”ad-hoc – liikekannallepano” ilman pysyviä armeijoita, sveitsiläistyypinen miliisijärjestelmä, yleinen asevelvollisuus ja ammattiarmeija.⁴⁷¹

Jatkumon toisen ääripään yksityistynyt palkkasoturiarmeija ei eroa mistä tahansa yrityksestä, jonka päätehtävä on tuottaa omistajilleen voittoa ja jonka henkilöstö on palkattu tekemään nimenomaan se asia mahdollisimman tehokkaasti, siis ammattitaitoisesti.⁴⁷² Jatkumo ei kuitenkaan kuvaa kehityskulkua empiirisesti. Pikemminkin se muistuttaa vain sotilaallisen rekrytoinnin instituutioiden monipuolisuudesta. Suuntaus kohti yksityisiä sotilasyhtiöitä liittyy globalisaatioon ja kulkee rinnan valtion aseman heikkenemisen ja asevelvollisuuden uuden organisoinnin kanssa.⁴⁷³

Henkilöstön organisaatioon sitoutumisen luonne (arvot, motivaatio, päämäärät) onkin syytä pitää luokittelussa mukana. Ammattilaistumisilmiötä voi silloin tulkita yksityiskohtaisemmin ”määrästä laatuun”-pelkistyksen sijasta.

Organisaatiovaihtoehtoja ovat esimerkiksi seuraavat:

- 1) ”puhdas”, verraten yhtenäinen ammattiarmeija, jonka henkilöstön sitoutumisen luonne vaihtelee
- 2) kahtia jakautuva armeija, jossa ammattimaisen kärjen rinnalla on siitä jonkin verran eriytynyt asevelvollisuuteen perustuva osa. Näiden välillä voi olla huomattaviakin eroja sitoutumisessa.
- 3) yhtenäisyyttä tavoitteleva mutta silti supistuva asevelvollisuusarmeija, jossa ammattilaistuva kärki koetetaan pitää kokonaisuuden kiinteänä osana
- 4) yhtenäisyyden säilyttämiseksi asevelvollisuutta korostava armeija

Asevelvollisuutta painottava asevoimien osa saattaa toimia eri tavoin ammattilaistuneen osan rekrytointipohjana. Ammattilaistumista voi seurata vapaaehtoisuuden painottaminen myös silloin, kun valitaan asevelvollisuuslain perusteella palvelukseen kutsuttavia. Näin saatetaan korostaa joskus reserviläisten tai varusmiesten ”sotilasammattilaisuutta” joko heidän siviiliammattiensa perusteella tai sitä, että vapaaehtoisina heitä on helpompi motivoida ja kouluttaa kuin lain nojalla palvelukseen velvoitettuina.

Ammattilaisuutta saatetaan myös kasvattaa niin, että ”jatketaan” vapaaehtoisten varusmiesten palvelusaikaa ja tarjotaan lisävastikkeita. Ammattilaistumista on näin ollen myös se, jos se, jos vapaaehtoisille reserviläisille annetaan tai heiltä edellytetään yhä enemmän koulutusta, joka tähtää tiettyihin, määräaikaaisesti palkattuihin tehtäviin. Tuo

⁴⁷¹ Møller 2001,51-54.

⁴⁷² Emt. artikkeli.

⁴⁷³ Mabee 2001.

koulutus eroaa selvästi laatunsa ja määränsä puolesta asevelvollisille yleensä annettavasta koulutuksesta. Suomessa tähän voidaan lukea esimerkiksi sellainen valmiusjoukkojen koulutus, joka pohjautuu varusmiesaikana annettuun vastaavaan koulutukseen ja sen pohjalla tehtyihin vapaaehtoisin sitoumuksiin.

Organisaatioilla on erilaisia vaihtoehtoja myös reservin tuottamiseksi. Varusmiespalveluksen kautta saatavan reservin ohella voidaan painottaa sen eriytymistä esimerkiksi ikään tai sitten kertausharjoituksia ja muuta valmiutta koskevan vapaaehtoisuuteen perustuen. Vapaaehtoisia voidaan myös rekrytoida ja kouluttaa suoraan reserviin tai erityisiin kodinturvajoukkoihin. Vakinaisesta palveluksesta eronneet ammattisotilaat voidaan lisäksi kiinnittää reserviin joko vapaaehtoisina tai lain velvoittamina. Yksi malli on myös ”yksityinen reservi”. Siinä nuoret hyväkuntoiset evp-sotilaat astuvat yksityisten sotilasyhtiöiden palvelukseen. Näiltä yhtiöiltä valtioiden asevoimat ostavat sitten tukipalveluja.⁴⁷⁴

Reservien palvelussuhde voi siis merkittävästi vaihdella heidän saamiensa vastikkeiden luonteen perusteella. Rauhanaikainen ammattiarmeija ei myöskään välttämättä merkitse yleisen asevelvollisuuden täydellistä hylkäämistä. Valtio voi velvoittaa vaikka kaikki nuoret kutsuntoihin ja muihin rekrytointitilaisuuksiin, jotta asevoimien ammatteihin koulutettavien saanti olisi turvattu. Samalla saatetaan jakaa tietopaketti turvallisuuspolitiikasta ja puolustuksesta. Näin pidetään ehkä yllä joitakin perusedellytyksiä pakkokeinojen lisäämiseksi henkilöstöhankinnassa, mikäli vapaaehtoisuus ei toimisi. Lisäksi turvataan mahdollisuutta palata laajaan varusmiesten ottoon ja asevelvollisuusarmeijaan, jos kansainvälisten suhteiden muuttuminen sitä vaatii.

On kuitenkin huomattava, että vaihtoehdot eivät ratkea tällaisessa teoreettisessa pohdiskelussa vaan

sosiaalisissa laajapohjaisissa käytännöissä ja aina politiikan kautta. Siinä monet rationaalisiksi katsotut vaihtoehdot voivat sulkeutua pois. Merkittävät ryhmät eivät pysty herättämään niiden taakse riittävästi poliittista tahtoa etenäkään enää sitten, jos yhteiskunta on tottunut johonkin asevoimamalliin.

3.2 Kulttuuri ja sotilaspolitiikka

Strategian ja turvallisuuspolitiikan tutkimuksen tavanomainen viitekehys on uusrealistinen. Siinä asevoimien muutos on rationaalinen vastaus anarkkisen toimintaympäristön muutokseen, jotta valtio pysyisi mukana sotilaallisessa kilpailussa. Asevoimien ammattilaistuminen juontuu melko suoraviivaisesti strategisista, poliittisista ja teknologisista imperatiiveista. Ne ovat pohjimmiltaan materiaalisia ja perustuvat sotilaallisten kapasiteettien vertailuun. Tällaisen lähestymistavan rajoitteena pidetään riittämätöntä huomiota ideoiden ja valtionsisäisten tekijöiden asemaan muutoksessa. Näiden puutteiden poistamiseksi on mahdollista käyttää **kulttuurista näkökulmaa**.⁴⁷⁵

474 Yhdysvaltain käyttämästä menettelystä Irakissa ks. Hämeen Sanomat 2.7.2004; vrt. myös Avant 2004.

475 Ks. ja vrt. Terriff & Farrell 2002. - Näkökulma merkitsee tässä tutkimuksessa myös ilmiön lähestymistä konstruktivistisesti ja institutionaalisesti. Konstruktivistinen ote on epistemologista sitoutumista siihen, että ”kaikki merkityksellinen todellisuus, juuri merkityksellisenä

Ammattilaistumista voidaan lähestyä sekä yhteiskunnallisena että poliittisena ilmiönä. Asevoimat muodostetaan osana yhteiskunnan rakentamista, jossa niiden suhteiden muuttuminen on aina laajemman yhteiskunnallisen muutoksen osa. Poliitiikkaa tutkittaessa selvitetään, miten asevoimat reunaehtoinea tuotetaan julkisessa valtakamppailussa.

Sotilaspolitiikkaan kuuluu asevoimien organisaatiota ja sen tehtäviä ohjaavia konkreettisia päätöksiä. Tutkimuksen painopisteessä on niin sanotun virallisen politiikan muotoiluun liittyvä prosessi, jota institutionaalinen normatiivinen keskustelu ja toimijoiden keskinäiset käyttäytymisodotukset ehdollistavat. Ideat, säännöt, ohjaavat olennaisesti kansainvälisiä suhteita ja asevoimamuodostusta. Noihin ideoihin kuuluvat myös materiaalisia tekijöitä kuten teknologiaa koskevat tulkinat.⁴⁷⁶

Keskustelu sisältää politiikkaa läpäiseviä **puhetapoja**, jotka paljastavat sen (toiminnan) mahdollisuuksia eri yhteyksissä. Niihin kuuluu sosiaalisia rakenteita ja käytäntöjä.

Asevoima on yksi instituutio, joka tuotetaan noissa käytännöissä.⁴⁷⁷ Ammattilaistuminen on asevoimamuodostuksen suuntautumista ja institutionalisoitumista.⁴⁷⁸ Prosessin äärimmäiset tuotokset saattavat olla juurruttuaan ilmeisen peruuttamattomia, elleivät suuret ”shokit” kuten suursota, vallankumoukset, talousromahdus tai muu kansainvälistä järjestelmää syvästi ravisteleva ja verraten nopea murros sysää liikkeelle toisensuuntaista kehitystä.⁴⁷⁹

todellisuutena, on sosiaalisesti rakennettua.” Tutkimus fokuoittuu tällöin merkitysten kollektiiviseen kehittämiseen ja siirtoon. Asevoimien muutoksiin liittyviä merkityksiä ei voida keksiä vaan niitä on pidettävä konstruktiolina, jotka ovat syntyneet toimijoiden ja heidän tarkoituksellisten erilaisten tietomuotojensa keskinäisessä vuorovaikutuksessa. Institutionaalisuus puolestaan painottaa sosiaalisten säännönmukaisuuksien syntyä ja kiteytymistä erilaisissa käytännöissä sekä niiden sellaisina kollektiivista käyttäytymistä ohjaavaa luonnetta, tässä yhteydessä erityisesti normien keskeisyyttä painottaen. Ks. Crotty 1998, 10-55; vrt. Heiskala 2003.

476 Vrt. Onuf 1998.

477 Asevoima pohjautuu primitiivisiä, fyysisiä tekoja painottavaan toimintakäytäntöön, väkivaltaan. Asevoimassa on kysymys väkivallan, erityisesti sen käyttövalmiuden, institutionalisoinnista ja organisoinnista. Kollektiivista väkivaltaa saatetaan kutsua ’voimankäytöksi’. Kysymys on kuitenkin toiminnasta, jossa välittömällä tavalla aiheutetaan fyysistä vahinkoa ihmisille ja/tai heille tärkeille kohteille. Tällainen väkivalta on luonteeltaan myös koordinoitua, sosiaalista vuorovaikutusta edellyttävää. Erityisen koordinoitua on sotilaallinen voimankäyttö. Sotilaallinen ajattelu ja käyttäytyminen ei kuitenkaan rajoitu vain varsinaiseen sotilasorganisaatioon. Asevoima pystyy sosiaaliseen toimijuuteen: yhteiskunnasta voi etsiä jopa erityistä sotilasyhteisöä sen ohella, että siitä löytyy täsmällisempää sotilaallista organisoitumista. Muuttuvat käsitykset fyysisestä väkivallasta ja sen organisoinnista ovat noissa suhteissa olennaisia. - Ks. Nokkala 2001, 65-72, 99-114; vrt. Tilly 2002.

478 Vrt. Ajangiz 2002. Yhdestä näkökulmasta vrt. esim. Leander 2003. Hän tosin tekee eron asevelvollisuutta sinänsä ylläpitävien prosessien ja sitä säilyttävien mutta asevoiman muotoa muuntavien välillä tarkastellessaan, miksi Ranska siirtyi kokonaan ammattiarmeijaan toisin kuin Ruotsi.

479 Vrt. Farrell & Terriff 2002, 8. Esimerkiksi sotilaalliset ja poliittiset eliitit voivat myös suunnitellusti sysätä pitkällä aikavälillä liikkeelle asevoimiin vaikuttavaa kulttuurista muutosta.

Sotilaallis-poliittisen kulttuurin käsite antaa yhden mahdollisuuden ammattilaistumisen tarkasteluun.⁴⁸⁰ Käsitteellä tarkoitetaan erityisesti asevoimien rakentamista ohjaavia jaettuja ja perustavia oletuksia ja merkityksiä. Kuten kulttuuri muutenkin sotilaallis-poliittinen kulttuuri koostuu uskomuksista, arvoista, symboleista ja periaatteista. Tärkeitä ovat kuitenkin **normit**, jotka määrittävät arvoja täsmällisemmin, miten asiat, kuten tässä tapauksessa asevoimaa koskevat, pitäisi käytännössä tehdä.⁴⁸¹

Asevoimaan liittyvien normien voi olettaa syntyvän mitä suurimmassa määrin kussakin yhteiskunnassa, vaikkakin myös valtioiden välillä ja transnationaalisesti.⁴⁸² Globalisoituvassa maailmassa on kuitenkin yhä vaikeampaa erottaa, mikä on yhteiskunnan ja valtion ”sisä-” ja mikä ”ulkopuoli”. Silti ulkoapäin tulevat ja kotimaiset normit voidaan yhä pitää erillään. Jälkimmäiset liittyvät yhteiskunnan sotilaallis-poliittiseen kulttuuriin.⁴⁸³

Sosiaalisessa vuorovaikutuksessa on oletettava, että normeja myös rikotaan ja samalla tuotetaan uusia normeja. Merkittävien ryhmien on saavutettava normeista ja niiden noudattamisesta laajahkoa, mutta ei välttämättä kattavaa yksimielisyyttä. Tällä tavalla normien olemassaolo tulee näkyviin ja myös niiden institutionalisoituminen tulee mahdolliseksi.⁴⁸⁴

Asevoiman rakentamisessa on yhtäältä kysymys sellaisista normeista, joissa pidetään ammattilaisten rekrytointia ja käyttöä hyväksyttävänä ja rajoitetaan asevelvollisuutta tai asevelvollisten käyttöä. Toisaalta on kysymys normeista, jotka kehottavat kohdentamaan asevoiman käytön määrättyllä tavalla. Sitä kautta ne muovaavat käsityksiä myös noihin toimiin sopivasta asevoimasta.

480 Vrt. Duffield 1999, Kier 1996. Lähikäsite on strateginen kulttuuri, jota voi kuitenkin pitää sotilaallis-poliittista kulttuuria suppeampana.

481 Vrt. Leander 2003, jossa käytetään myytin käsitettä, vrt. myös Farrell 2001, Checkel 1998, ks. myös Hurrell 2002. - Normit ovat toimijan oikean käyttäytymisen odotuksia, jaettuja ideoita tai kollektiivisia ymmärryksiä, ja sellaisina toimintaa ohjaavia preskriptiivisiä mutta eivät välttämättä avoimesti julkilausuttuja lausumia. Normeihin sisältyy noudattamisen vaatimus. Tässä mielessä ne ovat vähintään lähellä käytäntöä. - Normeja tarvitaan erilaisten toimien - kuten juuri asevoimien muodostamisen ja käytön - legitimoinnissa, ja ne tulevat hyväksytyksi rajoittavien odotusten puuttuessa. Normatiiviset säännöt rajoittavat sosiaalista toimintaa, mutta toisaalta myös tekevät sen ylipäättään mahdolliseksi. Yhteiskunta ei kuitenkaan ole ainoastaan normatiivisia järjestelmiä vaan myös niiden kanssa läheisessä vuorovaikutuksessa olevia sääteleviä ja kognitiivisia. Normit on sisäistettävä, mutta myös ulkoistettava, jotta ne voivat institutionalisoitua. - Ks. ja vrt. Alasuutari 1995, Scott 1995, Finnemore & Sikkink 1998, vrt. Berger & Luckmann 1995.

482 Vrt. Farrell 2001, 2002.

483 Analyysin syventämiseen antaa mahdollisuuden lisäksi jälkimmäisissä perusnormien ja välittävien normien erottaminen toisistaan. Ks. Dalvi 1998. Hän on tarkastellut Saksan strategista kulttuuria, jossa perusnormit esiintyvät ideologioina. Näitä ovat hyökkäyssodan kieltä, asevoimien ja yhteiskunnan suhteiden institutionalisoituminen, asevoimien demokratisointi ja politiikanteon ei-sotilaallinen painotus.

484 Dalvi 1998.

Hedelmällisempää kuin yksittäistä normia on usein tutkia laajahkoja normisuuntauksia, jotka itse asiassa ovat lähellä ideologian käsitettä.⁴⁸⁵ Yksittäisen normin olemassaolo voi "vastanormeineen" olla ehkä hyvinkin tilannesidonnaista ja sellaisena vaikeasti todennettavaakin.⁴⁸⁶

Sotilaspolitiikan mahdollisuus syntyy siitä, että yhteiskunnan toimijat pystyvät ottamaan käyttöön ja tuottamaan normatiivisia suuntauksia eri tavoin. Elizabeth Kier on tarkastellut ristiriitoja poliittis-sotilaallisen kulttuurin ja asevoimien organisaatiokulttuurin kesken toista maailmansotaa edeltävän ajan Ranskassa. Niiden seurauksena omaksuttiin passiivinen puolustuksellinen strategia, vaikka se ei ollut sotilaiden vallitseva käsitys.⁴⁸⁷

Asevoimien ja yhteiskunnan suhteissa yhdistyvät valtakulttuuri ja sotilasorganisaation kulttuuri. Niissä ilmenevät normimuutokset ja jatkuvuudet selventävät asevoimarakennuksen ja siten sotilaspolitiikan piirteitä. Sotilaallinen ajattelu voi olla verrattain yhteistä asevoimien ja laajemmin yhteiskunnan kesken. Tämä yhteisyys voi edesauttaa sotilasyhteisön muodostumista.⁴⁸⁸

Sotilaallis-poliittisesta kulttuurista voidaan etsiä normistoja, jotka kehottavat käyttämään asevoimaa määrättyihin "oikeisiin" tarkoituksiin⁴⁸⁹. Asevoimaa tehdään aina johonkin mittaan asti sen käyttö ja toiminta mielessä. Silti voidaan pohtia, onko jokin normisto, joka voisi tehdä paremmin ymmärrettäväksi sitä, miksi joka tapauksessa pidetään oikeana korostaa fyysisen voiman *sotilaallistamista* yhteiskunnassa.⁴⁹⁰ Ehdokkaaksi tarjoutuu tällöin militarismiin⁴⁹¹ käsite. Kun voimankäyttöön varautumista ja asevoimien muodostamista pidetään "normaalina välttämättömyytenä", niiden edellytetään olevan

485 Normiorientaatiot ovat ryväskäsitteitä, joka viittaa useampiin samansuuntaisiin normeihin. Laajahkot normiorientaatiot voidaan myös paremmin käsitteellistää sotilaallis-poliittisen kulttuurin keskeisiksi osiksi. Sellaisina ne määrittelevät valtioiden sotilaspoliittisia intressejä ja muovaavat niiden (sotilaallista) identiteettejä. Tätä kautta ne edustavat "sosiaalisia faktoja".

486 Vrt. Bellamy 2003.

⁴⁸⁷ Kier 1996.

488 Ks. Nokkala 2001, 113-114. - Normatiivisten suuntausten tarkastelu voi auttaa myös ymmärtämään, miksi asevoimaa saatetaan tehdä tietynlaisena muutenkin kuin turvallisuuden tavoittelemiseksi ja valtion puolustuksen järjestämiseksi.

489 Esimerkiksi käyttö yhteisön rakentamiseksi on osittain eri asia kuin yksilöä korostaen. Tässä mielessä asevoiman käyttö on olennaisesti yhä kiinnittynyt valtioihin ja kansakuntiin verrattuna muihin vaihtoehtoihin. On mahdollista etsiä esimerkiksi sellaisia suuntauksia kuin isänmaallisuus, kansallismielisyys, kansainvälisyys, ihmisystävällisyys ja globalismi, mutta myös interventionismia, solidaarisuutta jne.

490 Vrt. Kier 1996.

491 Militarismia - kuten kulttuuris-ideologisia käsitteitä useinkin - tosin rajoittavat vakiintuneet arvottavat merkitykset. Kylmän sodan ajan toiseuskeskustelussa sosialistisissa maissa "syytettiin" militarismista kapitalistisia maita ja päinvastoin, sekä läntisissä demokratioissa etenkin kehitysmaissa ilmennyttä sotilasvaltaa. 'Militarismilla' ei niinkään leimattu oman yhteiskunnan ryhmiä muuta kuin joskus merkittävien poliittisten vastustajien osoittamisessa.

tehokkaita. Tämä edellyttää kunnollista organisointia.⁴⁹² Militarismissa on kyse sellaisista sosiaalisista perusasioista, että rauhanomaisimmissakin yhteiskunnissa on sitä enemmän tai vähemmän.⁴⁹³

Normit leviävät. Kansainvälisiä tai transnationaalisesti välitettyjä normeja omaksutaan kotimaisella areenalla. Kansainväliset normit voivat ”resonoida” kotimaisten kanssa.⁴⁹⁴ Normien ”siirtoistutus” on kuitenkin vaikeaa, jos ne törmäävät voimakkaasti paikalliseen kulttuuriin.⁴⁹⁵ On kuitenkin mahdollista, että Euroopassa myös pienet valtiot pystyvät toimimaan normiyrittäjinä.⁴⁹⁶ Voimakas valtio kuten Yhdysvallat saattaa tosin pystyä monia muita paremmin valikoimaan, mitä normeja se hyväksyy. Se ei kuitenkaan pysty estämään normiristiriitoja.⁴⁹⁷

492 Sinänsä militarismi ideologiana voidaan tätä laajemmassa merkityksessä ymmärtää institutionalisoituneena aggression ja vastatoiminnan periaatteina. Ne eivät ole kovin erilaisia luonnehtiakseen hyvin monenlaisia yhteiskuntia pitäessään esillä sellaisia normeja kuin lojaalisuutta, toimintaa jonkun suuren asian ja suuren yhteisön puolesta sekä johtajuutta ja päämäärien selkeyden välttämättömyyttä. Ks. ja vrt. Carlton 2001, 193-200. - Carlton pitää militarismia ”sivistyneenä” versiona ryhmäsolidarisuudesta. ”Ideaalityyppinen militaristinen yhteiskunta” sisältää piirteinään mm. 1) lojaalisuuden mieliinteroittamisen, 2) kiinnostuksen sotilaallisiin ”näytelmiin”, 3) ideologisen jonkun puolesta taistelemisen motivaation, 4) päämääräsuuntauksien selkeyden (johtajuuden), 5) henkilöstön uhrattavuuden sekä 6) sotilaiden kyvyn toimia potentiaalisina tai varsinaisina hallituksina

493 Vrt. Mann 1988, 124-128. - Mann määrittelee militarismia tosin ”asenteeksi ja instituutioiksi, joissa pidetään sotaa ja sotaan valmistautumista normaalina ja haluttavana sosiaalisena toimintana”. Hän kuitenkin pitää militarismia keskeisenä osana modernia yhteiskuntaa, ja militarismi on peräisin ”sosiaalisen rakenteemme geopolittisistä aspekteista”. - Sikäli kuin militarismiin liitetään se, miten tärkeänä organisoitua ja tehokasta asevoimaa pidetään yhteiskunnassa tai miten vahva asema sille pitäisi antaa, voidaan ajatella, että militarismi voi elää ”antimilitarismia” rinnalla. Kyse on jatkumoista ja aste-eroista. Thomas Berger (1998) on osoittanut, miten Saksan ja Japanin ”antimilitaristiset” poliittis-sotilaalliset kulttuurit hyödyntävät menneisyyden oppeja, jotka yhä vaikuttavat niiden turvallisuuspolitiikkaan ja ohjaavat niiden osallistumista kansainvälisiin sotilaallisiin toimiin

494 Checkel 1998.

495 Farrell 2001.

496 Finnemore & Sikkink 1998.

497 Toisissa yhteiskunnissa ja niiden eri ryhmissä hyväksytään helpommin uusi normiyhdistelmä kuin toisissa. Ulkoiset normipaineet ja normiyrittäjät eivät siis välttämättä vaikuta suomalaiseen kotiyleisöön samalla tavoin kuin muissa Euroopan maissa, vaikka niillä olisikin esimerkiksi hallitukseen tai virkamiehiin enemmän vaikutusta. Toisten pienten maiden tapauksissa normatiivinen tausta saattaa sen sijaan olla erilainen. Posen (1993) on tutkinut, miten aikanaan massa-armeijan levitessä tapahtui ”imitointia”. Tällainen ilmiö voi koskea myös ammattilaistumista. Normien diffuusio riippuu pitkälti sosiaalisesta oppimisesta. Tähän kuuluu myös oppiminen niistä sotilaallisista toimista, joissa oma valtio on ollut mukana ja käyttänyt ammattilaisia ja toisaalta asevelvollisia. Oppiminen on myös erilaista riippuen esimerkiksi siitä, ovatko kokemukset äskettäin käydyistä tai vuosikymmenten takaisista sodista.

Kunkin yhteiskunnan ja asevoimien suhteiden erityispiirteet sallivat eri tavalla normien leviämistä ja omaksumista. Tärkeitä sosiaalisia vuorovaikutussuhteita ovat myös eri valtioiden asevoimien väliset suorat (inter- ja transmilitaariset) suhteet sekä yleisön ja median väliset suhteet. Yleisön ja etenkin sähköisten tiedotusvälineiden kesken luodaan ja uusinnetaan merkittävästi esimerkiksi nykyaikaisen aseellisen yhteenoton kuvaa⁴⁹⁸.

Asevoimien ja yhteiskunnan suhteiden ja asemien muutosta voidaan jäsentää myös normien muutosta kokonaisvaltaisemmin. Jos suhteet ovat erittäin läheiset, on voitu puhua ”kansakunnasta aseissa”. Yhtenä esimerkkinä on ollut pieni valtio, jossa on syvälle yhteiskuntaan organisoitua kokonaisuunpuolustusta alueen koskemattomuuden varmistamiseksi.⁴⁹⁹

Asevoimien on kuitenkin väitetty **marginalisoituneen** läntisessä kulttuurissa etenkin parina viime vuosikymmenenä. Samalla ”aseissa oleva kansakunta” harvinaistuu ja siviili-sotilas -kuilu syvenee. Puhutaan sotilaallisen jälkeisestä yhteiskunnasta⁵⁰⁰ ja siihen liittyvästä modernin jälkeisestä asevoimasta⁵⁰¹, josta pienehkö ammattiarmeija vaihtelevine reserveineen on esimerkkinä. Suuren yleisön asenne asevoimia kohtaan joko epäilevä tai välinpitämätön. Sotilasorganisaatio on mahdollisesti verkottunut. Sen hierarkia on matala ja päätöksenteko hajautunutta. Organisaatio myös sietää epäselvyyksiä aikaisempia sotilasorganisaatioita paremmin.⁵⁰²

Sotilaallisen jälkeisessä yhteiskunnassa osallistutaan sotilaallisiin toimiin ja niistä ollaan kiinnostuneita entistä vähemmän. Linkki asepalveluksen ja kansalaisuuden välillä on myös löystynyt. Martin Shaw pitää tärkeinä ”militarismien kulttuurin” muutoksia. Perinteisten sotilaallisten arvojen ja symbolien tilalle on tullut uudenlainen aseiden ja teknologian viehätys perustuva kulttuuri ja ”penkkiurheilumilitarismi”⁵⁰³. Militarismilla on tällaisessa yhteiskunnassa jäännörooli, joka kuitenkin voi olla merkittäväkin yleisen ”viihdekulutuskulttuurin” osana.⁵⁰⁴ Asevoimiin saatetaan luottaa, mutta ne menettävät silti merkitystään yksilöiden elämänsuunnittelussa.⁵⁰⁵

Matthew Morgan on pannut merkille, että **modernin jälkeiset** piirteet kuten ehdottomuuksien hylkääminen, auktoriteettien murtuminen ja erilaisuuksien sietäminen haastavat myös ammattimaiset asevoimat.⁵⁰⁶ Ennen muuta nuo trendit haastavat kuitenkin asevelvollisuuden. Anna Leanderin mukaan erilaiset myytit eivät enää innosta siihen eikä sitä tarvita enää yksilön sosiaalistamiseen.⁵⁰⁷

498 Esimerkiksi eurooppalaisten ja amerikkalaisten sotilaallinen voimankäyttö on viime aikoina saanut suurta reaaliaikaista julkisuutta, jolloin ihmisillä on välittömiä mahdollisuuksia valita, mihin osapuoleen ja yhteisöön he katsovat kuuluvansa ja mitä sääntöjä he pitävät tuollaisessa voimankäytössä arvossa.

499 Ks. ja vrt. Edmonds 1988, 82-83; Roberts 1986.

⁵⁰⁰ Shaw 1991.

⁵⁰¹ Moskos & Burk 1994, Morgan 2003.

⁵⁰² Manigart 2000.

⁵⁰³ Mann 1988.

⁵⁰⁴ Shaw 2000.

⁵⁰⁵ Kümmel 2003.

⁵⁰⁶ Morgan 2003.

⁵⁰⁷ Leander 2003.

Postmoderniin kehitykseen kuuluu erilaisuuden ja moniarvoisuuden sietoa. Yhteisöllisyys ja kansalaisuuden merkitys muuttuvat.⁵⁰⁸ Territoriaalisuus ja poliittinen ohjattavuus heikkenevät, identiteetit hajautuvat ja tiedonhallinta tulee yhä tärkeämmäksi. Alakulttuureja viriää ja suvaitaan. Yksilöllisyyttä ihannoidaan, mikä tukee ajatusta siitä, että vain erityisellä tavalla motivoituneiden ihmisten tulisi palvella armeijassa. Toisaalta asevelvollisuuskoulutuskin voi tarjota yksilölle elämyksiä ja tilaisuuksia sosiaaliseen kunnostautumiseen siksi, että se poikkeaa normaalista elämästä. Varusmiespalveluksesta haetaan siten yksityistä hyötyä, mitä myös valtio saattaa kannustaa.

Asevoimat voivat tällaisessa kehityksessä jäädä yhteiskunnassa verraten itsenäiseen asemaan. Niitä aiemmin ehkä koskenut laaja konsensus voi silti jatkaa sotilaskäytäntöjä, vaikka armeija muuttuisikin arvo-ohjautuneesta instituutiosta teknistä arkista rationaalisuutta, kustannustehokkuutta, painottavaksi organisaatioksi.⁵⁰⁹ Muutos rinnastuu monissa muissa organisaatioissa tapahtuneeseen siirtymään työvaltaisuudesta pääomavaltaisuuteen.⁵¹⁰

Ammattisotilaan roolin väitetään usein jo muuttuneen pitemmälle kuin mitä ”klassiset” sotilassosiologit aikanaan toivat esille. Esimerkiksi Christopher Dandeker ja Suomessa Aki-Mauri Huhtinen painottavat sotilaan ja poliitikon eron viimeaikaista hämärtymistä.⁵¹¹ Moskos ja Burk pitivät jo aiemmin jälkimodernin sotilasorganisaation ammattisotilastyyppeinä ”sotilas-valtiomiestä” ja ”sotilas-tiedemiestä”.⁵¹² Tämä osuu yksiin sen kanssa, että armeijoiden on sopeuduttava nopeasti muuttuviin yhteiskuntiin. Niissä korostetaan markkinoita yksilöllisyyden ohella.

Kylmän sodan jälkeisten asevoimien jälkimoderni luonne on kuitenkin myös kyseenalaistettu. Niiden on epäilty vain koettavan sopeutua rationaalisesti ja siten modernisti toimintaympäristön muutokseen. Sillä tavalla ne turvaavat jatkuvuutensa.⁵¹³ Väitteet asevoimien marginalisoitumisesta ovat myös jonkin verran ristiriidassa voimankäytön mediassa saaman huomion kanssa. Persianlahden sota 1991, Kosovon sota 1999, Afganistanin sota 2001 sekä Irakin sota 2003 ovat olleet ennennäkemättömiä ”mediaspektaakkeleita”. Martin Shaw tosin selittää tätä sillä, että militarismi on läntisissä yhteiskunnissa pikemminkin median kuin joukko-osallistumisen militarismia.⁵¹⁴ Sotilaskeinojen voi väittää myös välivaiheen jälkeen korostuneen uudelleen politiikassa.⁵¹⁵ Näin voi tosin käydä edellä mainitulla tavalla määritellystä asevoimien marginalisoitumisesta huolimatta.

Sotilaspolitiikka on ennen muuta asevoiman ja sen toimintaympäristön käsittämisen, rakentamisen ja organisoinnin politiikkaa. Se on julkista keskustelua, jota asevoimasta

⁵⁰⁸ Esim. Turner 1990, vrt. Wexler 1990.

⁵⁰⁹ Callaghan ym. 2000.

⁵¹⁰ Manigart 2000.

⁵¹¹ Dandeker 2000, 32, Huhtinen 2003. - Dandekerin mukaan operaatioiden luonne tekee sotilasammattilaisesta ”ever less the apolitical technician and more the politically attuned manager of the means of violence”.

⁵¹² Moskos & Burk 1994, 147.

⁵¹³ Booth ym. 2001.

⁵¹⁴ Shaw 1994.

⁵¹⁵ Nokkala 2004.

käydään esimerkiksi turvallisuuteen ja strategiaan mutta myös muihin käsitteisiin liittyen.⁵¹⁶

Ammattilaistumisesta tehdään legitiimi, normaali ja haluttava tavoite tai sitä koetetaan jarruttaa ja hakea erilaisia soveltamistapoja. Runsaasti politisointia ja institutionalisointia on tapahtunut kuitenkin jo ennen kuin materialisoituvia päätöksiä on tehty.⁵¹⁷ Tasavallan presidentin, hallituksen ja eduskunnan ohella kamppailussa voivat hakea pelitilaa esimerkiksi virkamies- ja mediaeliitit, puolustusvoimat ja erilaiset asiantuntijat. Mukana ovat myös tutkimuslaitokset, joissa asevoimien muutosmalleja esitellään, mutta lisäksi mitkä tahansa muut ryhmät yhteiskunnassa.

Ammattilaistuminen liittyy myös kysymykseen, katsotaanko yhteiskunnassa tarvittavan siviilipalvelusta tai olisiko sellaisesta kehitettävä varusmiespalveluksen rinnalle tasaveroinen lakisääteinen kansalaispalvelusvaihtoehto. Tämä kysymys laajentaa osaltaan asevoimien ammattilaistumisen yleiseksi yhteiskuntapolitiikaksi.⁵¹⁸

Kulttuurin jatkuvuus ja muutos luovat sotilaspoliittisia representaatio- ja artikulaatiomahdollisuuksia. Asevoimiin ja niiden käyttöön liittyy toistuvia puhetapoja. Toisaalta on sellaisia, jotka ovat yllättäviä, eräänlaisia anomalioita. Ne ovat usein politisointiyrityksiä. Suomalaiset puhetavat toimivat myös johtolankoina siihen, miten muualla ilmenneitä saatetaan omaksua.⁵¹⁹

Keskustelulla on sekä välitön että sitä laajempi kontekstinsa. Kansainvälinen muutos on suomalaisen keskustelun laajempaa kontekstia, josta nousee normipaineita. Edellä sitä on jo jäsenetty eurooppalaisia tapauksia esittelevän ja sosiologisen keskustelun kautta. Jatkossa tarkastellaan Suomen sotilaallisen ympäristön muutoksen hahmottamista. Siihen kuuluvat niin asevoimien käyttötilanteet (sodat/uhat/muut tilanteet) kuin vieraat asevoimatkin käyttö- ja toimintaoppeineen sekä Euroopan integraatioon ja Yhdysvaltain hegemoniaan liittyvät keskeiset, asevoimien muutoksen kannalta merkittävät piirteet.⁵²⁰

4. Sodan muutos

4.1 Sotilaallinen ”toinen”

516 Poliitiikka edellyttää aina, että asioista on erilaisia, ristiriitaisia käsityksiä. Täydellinen ulospäin näkyvä yksimielisyys merkitsee usein sitä, että jotkut toimijat tekevät politiikkaa vaikenemalla tai sitten poliittinen tila on jäsentynyt niin, ettei politiikka pääse tarkastelun kohteessa nousemaan esille. Ks. enemmän Nokkala 2001.

517 Ks. myös Moskos 1988, vrt. Lippert 1986; Krebs 2002. - Ammattilaistumista ei kuitenkaan pidä pelkistää asevoimien henkilöstöpolitiikaksi (manpower policies), koska ilmiö avautuu politisoituna niin moneen politiikan ja sosiaalisen elämän suuntaan.

518 Tätä kysymystä ei kuitenkaan sen enempää työstetä tässä tutkimuksessa.

519 Tässä tutkimuksessa painottuvat julkisessa keskustelussa eniten mukana olevat, joiden kollektiivisilla tulkinnoilla valtasuhteiden perusteella on mahdollisuus saada yhteiskunnassa laajaakin vastakaikua.

520 Tässä tutkimuksessa on ollut kattavuuden vuoksi välttämätöntä lähestyä sotaan, Euroopan integraatioon ja Yhdysvaltain hegemoniaan liittyvää keskustelua argumentaation pääpiirteitä tiivistämällä. Pääpaino on asetettu sodan kuvan rakentamiselle.

Sodan ja sodankäynnin muutos on yhä 2000-luvun alussa tärkein osa kansainvälistä muutosta asevoiman kehittämistä ajatellen. Tulevaisuuden sodankäynnin vaatimuksia luodaan rakentamalla yhdessä **sodan kuvia**, joihin kuuluvat myös käsitykset teknologiasta. Sodan kuvalla ei seuraavassa siis tarkoiteta aseellista yhteenottoa, joka määräytyisi teknologioiden ominaisuuksista johdetuista ”faktoista”. Sen sijasta kyse on ennen muuta siitä, miten sotaa kaikkine toimijoineen ja niiden käyttäminen menetelmineen ja teknologioineen Euroopassa tehdään jo nyt puhumalla tai sopivissa paikoissa vaikenemalla.⁵²¹

Kuten muunkin sosiaalisen todellisuuden sodan⁵²² rakentamista voidaan tarkastella kahden elementin eli toimijan ja toiminnan kautta. Sosiaalista toimintaa lähestytään yhteiskuntatieteissä usein erontekojen kautta.⁵²³ Sodassa vähintään kaksi toimijaa, sodan osapuolta, käyttää politiikkaan kuuluvaa väkivaltaa toisiaan vastaan. Väkivallan aste voi kuitenkin vaihdella suurestikin. Aseelliseen yhteenottoon liittyy suurille yhteisöille merkittävien asioiden politisointi. Sotiminen on tehty yhdeksi keinoksi saada aikaan huomattava muutos toisen osapuolen käyttäytymisessä.

Tavanomainen jako ”heihin” ja ”meihin” ei kuitenkaan riitä. Osapuolet rakennetaan sotakäsityksissä siten, että toisen uskotaan olevan valmis mahdollisesti käyttämään väkivaltaa toista vastaan itsensä tai jonkun muun toimijan puolesta. Tätä voidaan kutsua **vihollistamiseksi**.⁵²⁴ Toinen osapuoli on kuitenkin sodassa ja sen varalta ”sotilaallinen toinen”, josta tulee ”meidän” tai ”omien” toiminnan kohde^{525, 526}.

⁵²¹ Konstruktivistisessä näkökulmassa kaikki sotaa koskevat ymmärrykset, ovatpa ne keiden muodostamia tahansa, ovat konstruktioita, mikään ei ole ehdotonta tai todella yleistettävää. Teknologian merkitys on se, mikä sille kollektiivisesti kussakin yhteydessä annetaan. Teknologiaan liittyvät kuten muutkin materiaaliset faktat ovat sellaisia, joista usein on helppo saavuttaa yksimielisyyttä, mutta ne ovat kuitenkin konstruktion ainesosia, ”soraa”, josta toimijoiden ja toiminnan rakentaminen alkaa.

⁵²² Sodalla on perinteisesti ymmärretty ihmiskollektiivien keskinäistä organisoitua väkivaltaa poliittisten päämäärien saavuttamiseksi. Ennen muuta huomio on kiinnitetty valtioihin tai muihin poliittisiin pysyvästi järjestyneisiin toimijoihin. Sodan käsite ja sitä kuvaava termi soveltuu laajaan käyttöön, sellaiseenkin, jossa ollaan kaukana intensiivisestä voimankäytöstä. Sodalla ei ole essentiaalista, irrallaan sitä koskevista käsityksistä olevaa luonnetta. Tässä tutkimuksessa ’sotaa’ käytetään lähtökohtaisesti viittaamaan kaikkeen siihen toimintaan, jossa asevoimat käyttäisivät väkivaltaa toisiaan kohtaan.

⁵²³ Usein puhutaan myös toiseudesta tai identiteeteistä, kansainvälisiin suhteisiin sovellettuna ks. esim. Herrmann 2002, ks. myös Harle 2000, 9-23.

⁵²⁴ Vrt. Harle 2000, 187-192. - Sodan tekemisen ytimessä on vihollisajattelu, kamppailu hyvän ja pahan kesken, vaikka sotaa ei voikaan pitää tuon kamppailun ratkaisuna eikä koko sosiaalista todellisuutta pelkistää identiteettisuhteiksi.

⁵²⁵ Vaikka sosiaalisessa konstruktiossa nämä kategoriat eivät olekaan puhtaita, niin vastustajan käsittämiseen riittää edes jonkinverran voittopuolinen ja kussakin hetkessä määritelty todennäköisyys siitä, että sitä vastaan kuviteltaisiin voitavan ryhtyä toimimaan sotilaallisesti. Määritellyt voivat kuitenkin muuttua niin, että entisestä ”vihollisesta” saatetaan pragmaattisesti

Kulttuureilla on taipumus painottaa erilaisia perusteita asevoiman rakentamisessa. Sodankäynnin muutoksen ideaperusteet koskevat pitkälti väkivallan tehokasta käyttöä. Asevoimat painottavat sitä erityisen kulttuurinsa vuoksi jonkin verran toisin kuin yhteiskunnan muut toimijat. Sodan muutosta koskevien tulkintojen voi olettaa tuottavan normeja.⁵²⁷

Globalisaatiolle voidaan antaa kansainvälisessä muutoksessa keskeinen merkitys yhdistävänä kontekstina, joka luo edellytyksiä ”sotilaallisen toisen” ja ”omien” vaihtuville määrittelyille. Realistisessa näkökulmassa katsotaan usein, että globalisaatio ei ole muuttanut kansainvälisten suhteiden luonnetta. Se on pikemminkin keino, jolla eri toimijat harjoittavat valtaa uudella tavalla. Valtioita haastetaan käyttämään ”pehmeää” valtaa. Muutospaineita aiheuttavat esimerkiksi kansanliikkeet, jotka pystyvät median kautta asettamaan julkisia vaateita valtioille ja niiden muodostamille instituutioille.⁵²⁸

Monenlaiset toimijat pitävät globalisaatiota itsessään turvallisuusuhkana, vaikka se ei helposti muodostakaan mitään poliittisen vastatoiminnan kohdetta.⁵²⁹ Sikäli kuin globalisaatiota pidetään Yhdysvaltain hallitsemana ilmiönä, sen vastustaminen on saanut myös antiamerikkalaisia sävytyksiä.⁵³⁰ Usein viitataan myös yhteiskunnalliseen kehitykseen, joka myötäilee globalisaatiota ja tapahtuu sen kanssa samanaikaisesti. Sen seurauksena valtion asema heikkenee myös ihmisten mielissä, samalla kun globalisoituva talous saa yliotteen politiikasta. Kansalaisuus heikkenee ihmisten roolina etenkin kehittyneissä tietoyhteiskuntavaltioissa, mikä voi osaltaan höllentää asevoimien ja yhteiskunnan suhdetta.

Valtiot pyrkivät kuitenkin palauttamaan asemiaan ja osallistuvat identiteettejään rakentaakseen sotilaallisiin konflikteihin. Kehittyneillä valtioilla ei kuitenkaan välttämättä ole entistä tarvetta vaalia eri yhteiskuntaelämän aloille ulottuvaa status quota ja painottaa siinä asevoimaa. Ne sopeutuvat mieluummin kansainvälistyviin markkinoihin. Tässä mielessä sotilaallinen konflikti ei ainakaan nopeasti tuota uudelleen modernia kansallisvaltiota.⁵³¹

kyetä toisena aikana tekemään liittolainen, ”meihin” kuuluva. ”Sotilaallista toisesta” saatetaan käyttää erilaisia nimityksiä, joista ’vihollinen’ (’enemy’) on vain yksi. Muita mahdollisuuksia ovat esimerkiksi ’vastustaja’ (’adversary’) tai ’turvallisuuspoliittisen ympäristön tekijä’, ’sotilaallinen voima lähialueilla’ jne. Tavanomaista on myös lisämääreiden antaminen kuten ’todellinen’, ’mahdollinen’ tai ’todennäköinen’, joiden merkitykset kuitenkin vaihtelevat.

526 Sodan paradigmasta ks. ja vrt. Raitasalo & Sipilä 2004. - Toimijoilla on käytettävissä ideoita, jotka koskevat muun muassa erilaisia materiaalisia tekijöitä. Toimijat tekevät niistä tulkintoja ja antavat niille merkityksiä. Tällä tavalla ”tehty” sota ei tietenkään välttämättä materialisoidu eli muutu sellaiseksi käytännöksi, jossa teknologiaa ja muita fyysisiä resursseja todella käytettäisiin toisen vahingoittamiseen eli väkivaltaan.

527 Asevoimia ei voi pitää sillä tavalla vieraantuneina väkivallasta, ettei sillä olisi keskeistä osaa niiden piirissä syntyvissä käsityksissä. Asevoimien koulutuksessa ja johtamisessa ’vihollinen’ on ensimmäiseksi pohdittava asia.

528 Kay 2004.

529 Ks. ja vrt Buzan & Wæver 2003, 464-465.

530 Kay 2004.

531 Ks. ja vrt. Kay, em. artikkeli.

David Heldin ym. mukaan asevoimalla on ollut globalisaatiossa keskeinen rooli ja ensimmäisen maailmansodan jälkeinen aika on ollut ”globaalin konfliktin” aikaa. Sotilaallinen järjestys on kerrostunut ja institutionalisoitunut. Kylmän sodan jälkeen sitä luonnehtii myös kansainvälisen turvallisuuden alueellistuminen, mitä jako kehittyneisiin teollisuusmaihin ja epävakaiseen periferiaan kuitenkin sekoittaa. Sotilaallinen globalisaatio⁵³² ja yhteiskunnallinen demilitarisaatio vahvistavat toisiaan. Globalisaatio marginalisoi kuitenkin joitakin ryhmiä, jotka sitten pystyvät kärjistämään konflikteja.⁵³³

Sotilaallis-tekniset edelläkävijämaat, muut merkittävät asetuottajat sekä toisaalta kopioijat ja pelkät aseiden kuluttajat erottuvat toisistaan aseistautumisen globaalissa dynamiikassa. Järjestelmä uusintaa itsensä eikä suuria siirtymiä ryhmästä toiseen ole tapahtunut. Yhdysvallat on johtava innovaattori, asetuottaja ja myös aseiden käyttäjä, käyttäen jo lähes 50 prosenttia maailman sotilasmenoista⁵³⁴. Merkittävin muutos maailman asetuotannon rakenteessa onkin ollut Yhdysvaltain aseman huomattava vahvistuminen. Lisäksi erityisesti Kiina on talouskasvunsa myötä kohentanut suhteellista asemaansa.⁵³⁵

Heldin ym. mukaan atlantistinen hallinta yhdistyy sotilaallisessa globalisaatiossa verrattain hajautuneisiin rakenteisiin. Hallitsevia piirteitä ovat valtiojärjestelmän ja aseistautumisen dynamiikan globaali luonne, globaalien ja alueellisten turvallisuuskompleksien tunkeutuminen toisiinsa ja sotilaallisten ja turvallisuusalojen ennen näkemätön kytkeytyneisyys. Lisäksi diffuusio on nopeaa ja sotilaallinen valvontakyky kehittyntä. Maailmanlaajuiset viestintä- ja kuljetusjärjestelmät keskittyvät. Sotilaallinen globalisaatio on kuitenkin silti särkymisaltis.⁵³⁶

Ketkä sitten tällaisessa tilanteessa nostetaan ”**sotilaalliseksi toiseksi**” 2000-luvun alun Euroopassa? Huomio on siirtynyt kylmän sodan jälkeen valtiotoimijoista (kuten Neuvostoliitto/Venäjä ja sille vastaavasti Yhdysvallat/Nato) ei-valtiollisiin toimijoihin, jotka samalla paikannetaan Euroopan lähialueiden sijasta entistä kauemmaksi. Toimijat ovat valtiosisäisiä ryhmiä, järjestöjä ja muita organisaatioita, joista monien transnationaalisuutta ja jopa globaalisuuttakin korostetaan.

John Mackinlay on tutkinut tätä ”**kapinallisuutta**”, jolla hän tarkoittaa valtiosisäisen vähemmistöryhmän pyrkimyksiä poliittiseen muutokseen kumouksellisen toiminnan, propagandan ja sotilaallisen painostuksen yhdistelmällä. Suuri ihmisjoukko koetetaan

532 Eli sotilaallisten suhteiden kasvava ulottuvuus ja intensiivisyys.

533 Held ym. 1999, 87-148, vrt. Mackinlay 2002,27.

534 SIPRI Yearbook 2004-2005.

535 Held ym., emt. – Heldin ym. mukaan markkinavoimat ovat ohjanneet geopolitiikkaa vahvemmin aseteknologian siirtoja. Niiden erityispiirteitä ovat myös läntisen puolustusteollisuuden transnationalisoituminen, kaksoiskäyttöteknologioiden esiintulo sekä siviiliteknologioiden korostuminen puolustusteollisuuden leviämässä. Tähän liittyy keskinäisriippuvuutta etenkin kehittyneiden teollisuusmaiden kesken. Held ym. kiinnittävät huomion etenkin Aasiassa, latalalaisessa Amerikassa ja Lähi-idässä tapahtuneeseen sotilaallisen voiman ja tuotantopotentialin kasvuun. Silti Yhdysvalloilla on ratkaiseva rooli globaalissa asevalvonnassa ja sotilasdiplomatiassa. Yhdysvallat myös toimii kriittisenä tekijänä globaalien turvallisuusjärjestyksen ylläpidossa ja maailman eri alueiden integroimisessa yhteen sotilaalliseen järjestykseen.

536 Emt.

saada hyväksymään tuo muutos. ”Kapinallisia” on neljää tyyppiä. Esimerkiksi Afrikassa on ”köyhälistöryhmiä”, Kaukasuksella, Afganistanissa ja Somaliassa ”klaaniryhmiä”. Jotkin ryhmät nojaavat väestön tukeen tai ainakin tavoittelevat sitä kuten Tamilitiikerit Sri Lankassa sekä IRA, PLO, UNITA ja ETA. Lisäksi ryhmä voi olla ulottuvuudeltaan globaali kuten al-Qaida. Ryhmät eroavat suurestikin toisistaan toiminnan motivaation, vastustajarakennuksen, organisaation ja koulutuksen, rekrytointitapojen sekä kansainvälisten rakenteidensa kehittyneisyyden puolesta.⁵³⁷

Varsinkin terrorismin yhteydessä on alettu puhua **’verkostoista’** ja **uusista organisaatiomuodoista**, jotka ovat samanaikaisesti sekä järjestäytyneitä että löyhiä ja siksi vaikeasti paikannettavia. Niille annetaan lisämääreiksi esimerkiksi fanaattisuus, uskonnollisuus ja piittaamattomuus. Yleisessä mielipiteessä tällaisille ryhmille on annettu huomiota tietyn sivilisaation kuten erityisesti islamilaisuuden ”edustajina”⁵³⁸, vaikka hallitukset ovatkin sitä usein koettaneet välttää. Aseelliseen toimintaan pystyvät ryhmät on kuitenkin kulttuuristen kiinnitysten kautta samalla liitetty Eurooppaan kohdistuviin maahanmuuttopaineisiin.

Uudenlainen vihollistaminen sopii yhteen myös sen kanssa, että jo aiemmin on todettu jakolinjojen siirtyneen Euroopan sisälle. Todennäköisin sisäinen väkivalta liittyy rasismiin ja vähemmistöjen kohteluun. Väistyvä puhetapa näyttää olevan sellainen, jossa uhkaavat ei-valtiolliset toimijat käsitetään pitkälle institutionalisoituneiksi lähes legitiimien tavoitteiden ajajiksi suhteessa johonkin, usein myös vastustajaksi katsottuun hallitukseen.

Nimeämistavat liittyvät verkostovastustajien epämääräisyyteen ja ”kaikkialla läsnäolemiseen”. Niinpä esimerkiksi ’al-Qaidasta’ on tullut laajalti ensimmäiseksi tarjottava nimi iskuntekijöille myös niissä välikohtauksissa, joissa tekijät itse eivät identifioi itseään samalla tavalla. Verraten yleistä on väittää yhteyksiä hyvinkin erilaisten ei-valtiollisten toimijoiden välille. Tällaisen olettaminen kuuluu globalisaatioon. Toisaalta on huomautettu siitä, että alueisiin, kulttuureihin ja välittömään vastustajaan liittyvät tekijät ovat ryhmille tärkeitä eikä suinkaan tuen hakeminen ryhmältä, joka ehkä ajaa kokonaan toisenlaisia tavoitteita.

Toinen ajankohtainen piirre Euroopassa on ”toisten” hakeminen **kansanliikkeistä**, vaikka se ei saakaan suoraan sotilaallisia sävytyksiä. Esimerkiksi vahvasti sitoutuneiden ryhmien mielenosoituksilla nähdään kuitenkin aikaisempaa helpommin yhteyttä poliittiseen väkivaltaan. Siksi tuollaiset aktivistiryhmät ovat vaarassa saada jopa ’terroristileiman’ ja monet niistä on asetettu tällä tavalla ”tarkkailun alle” ja kytketty sisäistä turvallisuutta koskeviin vaatimuksiin. Yhteiskuntien ”postmodernisoitumiseen” kuuluva yhdenmukaisuuden paineen heikkeneminen ja suvaitsevaisuuden lisääntyminen voivat tosin hälventää leimaamista.

Valtiot eivät ole kuitenkaan kokonaan poistuneet vastustajakuvista. Kaksi toistuvaa luonnehdintaa ovat ’rosvovaltiot’ (rogue states)⁵³⁹ sekä ’sortuneet’ (’sortuvat’) tai ’hajonneet’ valtiot (failed states). Niiden yhteydessä kiinnitetään usein huomio keskenään taisteleviin ryhmiin, ’klaaneihin’, ’sotureihin’ ja ’sotaherroihin’ sekä

⁵³⁷ Mackinlay 2002.

⁵³⁸ Vrt. Archer 2004.

⁵³⁹ Tai ainakin ’rosvohallitukset’ (rogue regimes). Kumpaankin termiä viljellään tosin Eurooppaa enemmän Yhdysvalloissa.

'rikollisjengeihin'. Valtion "häirikköluonnetta" vahvistaa, jos sitä pidetään länsimaisesta demokratiasta kovin poikkeavana ja samalla uskotaan sen tavoittelevan entistä tehokkaampaa asevoimaa, varsinkin joukkotuhoaseita tai kauas ulottuvaa uutta teknologiaa. Epäilyt suojapaikan tarjoamisesta erityisesti 'kansainvälisille terroristeille' tai kyvyttömyydestä kontrolloida radikaaliryhmien toimintaa ovat lähes varma merkki "sotilaalliseksi toiseksi" tekemisestä. Teksteissä on usein mainittu Irakin ohella Pohjois-Korea, Iran, Sudan ja johonkin mittaan asti Syyriakin. Libya on etäännyttänyt tästä roolista viimeaikaisten länsimaille tekemiensä myönnytysten vuoksi. Kaikkia "sotilaallisia toisia" ei välttämättä suoraan nimetä. Sen sijaan vihjataan tekijöihin, jotka sitten tulkinnoissa terävöittävät jonkin valtion asemaa.⁵⁴⁰

Uutena piirteenä näyttää korostuvan **yksilöiden vihollistaminen**, mikä eroaa heidän pitämistään 'vain rikollisina'. Olennaista on, että vihollisiksi tulkittavia pidetään joko asemansa vuoksi merkittävänä vaikuttajina vaikkapa vastustajaksi tehdyssä valtiossa tai sitten heidät liitetään ryhmiin, joiden epäillään turvautuvan väkivaltaan. Näihin käsityksiin näyttää liittyvän usein epäily siitä, että tuollaisia ihmisiä uskotaan olevan vaikea saada "vastuuseen" teoistaan. Näin heistä tehdään astetta vakavampia vastustajia.⁵⁴¹

Uhkaavat yksilöt voidaan jakaa kahteen ryhmään eli diktaattorit⁵⁴² (tai 'tyrannit') ja heidän hallintonsa edustajat sekä toisaalta 'soturit' tai 'terroristit'. Sähköistynyt media vahvistaa yksilöiden vihollistamista, koska se nostaa näkyvästi esiin esimerkiksi sellaisia hahmoja kuin ennen kukistumistaan Saddam Hussein ja yhä edelleen Osama Bin Laden.

Uhkatoimijoiden tavoitteiden ja toimintatapojen päätellään useimmiten eroavan suuresti toisistaan ja myös väkivallan käytön niissä vaihtelevan merkittävästi. **Terrorismin**

540 Valtion tekemistä "sotilaalliseksi toiseksi" näyttää vähentävän, jos sen katsotaan edustavan alueellista tasapainoa tai joutuneen taistelemaan väkivaltaisista ryhmiä vastaan, tai jos maahan kiinnitetään sellaisia intressejä, jotka ovat yhdensuuntaisia oman valtion tärkeiden taloudellisten intressien kuten esimerkiksi öljynsaannin kanssa. Kategorisointien kannalta on kiinnostava ilmiö on se, että Eurobarometritutkimuksessa syksyllä 2003 Euroopassa pidettiin Yhdysvaltoja ja Israelia tärkeimpien maailman turvallisuutta uhkaavien maiden joukossa. Samalla tällainen tulos osoittaa, miten joustava turvallisuus on konstruktivistisesta näkökulmasta.

541 Tällaisten käsitysten luomista edesauttaa se, jos näiden ihmisten jäsenryhmiä pidetään epämääräisinä mutta niiden uskotaan samalla olevan aseellisesti toimintakykyisiä ja ulottuvan etäällekin. Yksilön uskotaan siis pystyvän mittavaankin väkivaltaan tai aiheuttamaan poliittisesti merkittävää pahaa "isommilleen" eli laajoille ihmisryhmille tai valtioille. Normatiivisesti ilmiön taustana voi olla myös 'mirror-image' eli omien piirteiden projisiointi toisiin. Se juontuu Euroopassa ja Yhdysvalloissa liberalismien tuomasta ja globalisaation osaltaan vahventamasta yksilön oikeuksien mutta myös vastuun korostuksesta. Toisaalta yksilöiden vihollistamisen taustaksi voidaan olettaa se, että "pahoihin ihmisiin" kohdistuvia toimia pidetään helpommin legitiimeinä kuin kollektiiveihin kohdistuvia, joissa sivullisten päätellään voivan joutua kärsimään.

542 Diktaattoria sinänsä ja hänen lähipiiriään ei kuitenkaan pidetä samalla tavalla uhkana, mikäli häneen uskotaan voitavan vaikuttaa sopivalla politiikalla esimerkiksi taloudellisia palkkioita käyttäen tai jos hänen edustamansa valtion ei uskota kykenevän uhkaamaan mitään oman valtion kannalta merkittäviä etuja.

määrittely on pyrkinyt laajenemaan, samalla kun ilmiötä on tuotu yhä enemmän esille. Al-Qaidasta on Euroopassa ja Yhdysvalloissa tehty ylivertainen muihin terroristiorganisaatioihin nähden. Terrorisriskien ”länsimaalaisia” ja ”läntisiä voimavaroja” kohtaan katsotaan Irakin sodan vuoksi kasvaneen.⁵⁴³

Terroristiseen toimintaan on perinteisesti liitetty poliittinen motivaatio. Se on erottanut terroristiryhmät rikollisista. Heillä puolestaan on nähty lähinnä taloudellinen hyötymotivaatio, esimerkiksi halu kostaa, raivata kilpailija kuten toinen rikollisryhmä markkinoilta tai hankkia muuta taloudellista etua. Tämän on sitten nähty määrittävän myös ryhmien ’vastustajaa’, eli rikollista väkivaltaa pidetään erottelevampana kuin terroristista.

Tutkijoiden määritelmät terrorismista väkivaltana kiinnittävät useimmiten huomion siihen, että toimijat ovat ei-valtiollisia ja väkivalta kohdistuu sijaiskohteeseen kuten satunnaisesti uhriksi joutuviin. Säilytysvaikutus on sen sijaan tarkoitettu laajemmin väestöön, yhteiskuntaan tai valtioon.⁵⁴⁴ Tässä mielessä terroristinen väkivalta poikkeaa rikollisesta. Iskujen tekijät pitävät itseään usein ’sotilaina’, joilla on ’sotilaallinen’ vihollinen. Terroristiseen toimintaan kuuluu lisäksi mahdollisimman suuren mediajulkisuuden tavoittelu, jollaiseen juuri globalisaatio on antanut edellytyksiä. Reaaliaikaisesti toimivan ja usein ylikansallisen median on ilmeisen vaikea olla ”tarjoamatta” tätä julkisuutta uutiskilpailunsa ohjaamana. Näin sinänsä heikot ryhmät saadaan näyttämään vahvoilta vallankäyttäjiltä ja –tasoittajilta.⁵⁴⁵

Terrorismin, rikollisuuden ja sotilaallisen toiminnan rajanvedot ovat murroksessa 2000-luvun alun Euroopassa. Tämä liittyy yhtäältä valtionrajojen avautumiseen, toisaalta juuri vuoden 2001 terrori-iskuihin. Terrori-iskut koetetaan Euroopassa nähdä ennen muuta rikollisuutena, johon syyllistyneet koetetaan laillisin keinoin saada lailliseen edesvastuuseen.⁵⁴⁶ Toisaalta kehitellään sotilaallisia vastauksia. Sinänsä terroristisen, rikollisen ja myös sotilaallisen väkivallan käytännöissä ei välttämättä aina olekaan kovin suuria havaittavia eroja. Niitä on lähinnä kohteiden valinnassa ja toiminnan kontekstissa ja tietenkin toiminnan legitimoinnissa.⁵⁴⁷

543 Strategic Survey 2003/4, 5-9.

544 Vrt. esim. Archer 2004; Mackinlay 2002, 12.

545 Kay 2004.

546 Yhdysvalloissa sen sijaan terroristeiksi epäiltyjä on ainakin Guantanamoon käytäntöjen mukaan haluttu pitää ”laittomina taistelijoina” silloin kun heidät on saatu kiinni taistelualueilta. Ilmeisenä tarkoituksena on ollut välttää kansainvälistä sodankäyntiä koskevaa oikeutta. Samalla on kuitenkin tullut rakennetuksi viholliskategoria, jossa ei ole kysymys vangiksi joutuneina suojaan oikeutetuista sotilasta mutta ei myöskään oikeuteen joutuvista rikollisista. Tämän todennäköisimpänä seuraamuksena on niiden ryhmien sotilaallisen identiteetin vahvistuminen, jotka muutenkin pitävät toimiaan ”legitiiminä” sodankäyntinä.

547 Lisäksi tunnetaan toimintatapa, jossa käytetystä väkivallasta ja sen perusteista pyritään tarkoituksellisesti antamaan kuva, että kysymys olisi kokonaan toisenlaisen toimijan työstä.

Näin esimerkiksi jo 1980-luvulla ennakoitiin, että vieraiden valtioiden erikoisjoukot saattavat varsinkin yhteenoton vaiheessa, jossa laajoja vihollisuuksia ei ole vielä puhjennut, naamioida toimintansa muistuttamaan rikollisryhmän tekemää iskua.

Vieraan valtion hyökkäys Euroopassa on suurimmaksi osaksi painettu toimintatapana pois julkiselta agendalta. Strategisen teorian vakiolähtökohdan voi odottaa kuitenkin yhä toimivan. Puolustukseen valmistautumiseen ja sen kehittämiseen täytyy kuulua vähintään suunnittelutasolla ulkoisen vihollisen määrittely, sen toiminnan tarkkailu ja varautuminen sen mahdolliseen hyökkäykseen. Varautumisessa käytetään myös ns. pahimman tapauksen analyysiä. Tarkastelutavan perustana ei voi olla ”helpoin” uhka, jollaiseksi soveltuisivat esimerkiksi ”roistovaltiot”. Onkin selvempää päätellä, että poliittiset julistetut uhkakäsitykset ja sotilaiden suunnittelukammioihin kätkeytävät ovat eriytyneet toisistaan. Tämä eriytyminen on yksi kylmän sodan päättymisen olennainen piirre. Perusteen antaa tälle osaltaan se, ettei sotilasorganisaation kulttuurin perusolettamusten voi olettaa muuttuvan kovinkaan nopeasti.

Voidaan päätellä, että vieraan valtion hyökkäysuhka on yhä mukana myös Naton ja sen monien jäsenvaltioiden asevoimien suunnittelussa, jolloin potentiaaliseksi vastustajaksi tehdään ennen muuta **Venäjä**, mahdollisesti jonkun liittolaisensa⁵⁴⁸ kanssa.⁵⁴⁹ Naton strategisessa konseptiossa vuodelta 1999 pidetään ”tosiasiana”, että laajamittainen konventionaalinen hyökkäys liittokuntaa vastaan on ”erittäin epätodennäköinen, mutta ”mahdollisuus sellaisen uhan ilmaantumisesta pitkällä aikavälillä on olemassa”.⁵⁵⁰

Venäjä-uhkaa toistellaan myös think-tankien ja joidenkin tutkijoiden strategisissa analyyseissä. Samalla niissä kuitenkin yleensä painotetaan uhan aktualisoitumisen pientä todennäköisyyttä. Kapasiteetteihin vedoten Venäjää saatetaan kuitenkin pitää ensisijaisena uhkana esimerkiksi Baltian alueella⁵⁵¹ tai Pohjoismailla⁵⁵².

Poliittisessa puheessa Venäjää ei useimmiten kuitenkaan mainita ’hyökkääjänä’, ’vihollisena’ tai ’vastustajana’. Enintään viitataan sen sotilaalliseen (jäännös)voimaan, ydinaseisiin, epävakauteen ja muutoksen ”keskeneräisyyteen”. Jännitteitä lännen ja Venäjän suhteiden ”heiluriliikkeessä” nostetaan myös esille⁵⁵³. Nato-maissa yleinen mielipide ei ainakaan Tuomas Forsbergin käsityksen mukaan pidä Venäjää niiden turvallisuuden uhkaajana.⁵⁵⁴ Huomiota on myös kiinnitetty siihen, että Naton laajenemisen sotilasstrategisista seurauksista ei juurikaan keskustella.⁵⁵⁵

Venäjän asevoiman ei myöskään yleisesti uskota pystyvän seuraamaan niin sanottua sodankäynnin vallankumousta sellaisena kuin se lännessä on ymmärretty. Venäjän asevoimien tilan ja voimasuhdemuutosten vuoksi vallitseva puhetapa onkin, että Venäjän hyökkäyskyvyn palauttaminen veisi 10-20 vuotta, vaikka se ryhtyisi pontevasti varustautumaan.

Venäjä puolestaan pitää ainakin sotilasdoktriineissaan **Natoa** yhä merkittävänä, joskaan ei välttämättä ajankohtaisimpana vastustajana. Poliitikassa on jo pitkään julistettu Venäjän ja lännen välisen vastakkainolon päättymistä ja Venäjän kumppanuutta Naton kanssa.⁵⁵⁶ Toisenlaisia puheita löytyy sen sijaan sotilasalan lehdistöstä. Myös

⁵⁴⁸ Valko-Venäjä?

⁵⁴⁹ Vrt. Kaufman 2001.

⁵⁵⁰ The Alliance’s Strategic Concept 1999.

⁵⁵¹ Esim. Institute for Foreign Policy Analysis 2002.

⁵⁵² Dörfer 1997, 92.

⁵⁵³ Ks. Strategic Survey 2003/4, 116-129.

⁵⁵⁴ Forsberg 2002, 210.

⁵⁵⁵ Kurth 2001.

⁵⁵⁶ Edustava esimerkki Sergejev 1998.

puolustusanalyttikkojen piirissä väitetään, että Venäjän asevoimat pitävät Natoa ja Yhdysvaltoja mahdollisena päävihollisena ja tämän ilmenneen myös sotaharjoituksissa.⁵⁵⁷ Lisäksi niin sotilaiden kuin Venäjän duumankin piirissä on ilmennyt jännitteitä, jotka liittyvät Naton laajenemiseen Baltian maihin sekä viimeaikaiseen Yhdysvaltain ja Naton sotilaalliseen, Afganistania koskeneeseen aktiivisuuteen Kaukasuksen suunnalla Venäjän ”lähiulkomaissa”.⁵⁵⁸

Venäjä pitäne Pohjois-Eurooppaa ja Itämerta yhä kansallisen turvallisuutensa kannalta merkittävänä. Pohjoisella laivastolla on sijaintinsa ja rakenteensa vuoksi yhä erityinen puolustusmerkitys. Luoteista suuntaa väitetään Venäjälle kuitenkin ongelmattomimmaksi, koska siellä ei ole konflikteja. Tähän arvioon viittaa myös asevoimien huomattava supistaminen tällä suunnalla vuodesta 1997 lähtien, vaikka Naton laajentaminen oli jo näköpiirissä.⁵⁵⁹ Baltian maiden tulo Naton jäseniksi ei ole aiheuttanut näkyviä sotilaallisia reaktioita, vaikka tuskin on kokonaan jäänyt huomiotta uhkakuvien tarkistamisessa. Siihen vaikuttanee myös vilkas Nato-keskustelu Suomessa ja hieman vaatimattomampi Ruotsissa.

Venäläisestä turvallisuuseliitistä huomattavan osan on väitetty luopuneen neuvostoaikaisesta ”hyökkäyskultista”. Venäjän sanotaan kuitenkin toteuttavan puolustuksellista realismia ja pyrkivän alueelliseen hegemoniaan entisen Neuvostoliiton alueella, mikä aiheuttaa epävakautta. Länsi saa kuitenkin samalla tilaisuuden vakuuttaa Venäjää sotilaallisten toimien puolustuksellisuudesta.⁵⁶⁰

Tällainen analyysi jättää kuitenkin huomiotta sen, että strategisen kulttuurin muutos ei välttämättä yllä sotilasorganisaatioon samalla tavalla kuin poliittisten päätöksentekijöiden keskuuteen. Asevoimissa tuskin jätetään panematta merkille sitä, että voimasuhdetta kuvitellussa yhteenotossa on yhä vaikeampi väittää Venäjälle edulliseksi kylmän sodan jälkeen. Tällaista arviointia voi vahvistaa se, että lännessä ei edes välttämättä kätketä tällaisia näkemyksiä. Tästä huolimatta Venäjä saattaa näkyvimmissä politiikassaan pragmaattisesti sopeutua läntisen sotilasliiton laajenemiseen.

Nyt Naton laajennuttua Baltian maihin, Venäjällä lieneekin ilmeinen jännite Natoa ja sen mahdollisuuksia politisoivien poliitikkojen ja sotilaiden kesken. Naton laajenemisen ei ole kuitenkaan annettu näkyä asevoimien ryhmittämisessä, joten sotilaalliset ”vastatoimet” lienee pidetty vain suunnitelmatasolla.

Vihollistamisen muutokset ilmenevät hyvin eurooppalaisessa suhtautumisessa **globaaliin aseidenriisuntaan**. Määrälliseen aseidenriisuntaan ollaan tyytyväisiä. Se ei näy asialistalla juuri muuten kuin maanosan ulkopuolisena pienaseriisuntana sekä entisten massa-armeijoiden ylijäämävarastojen leviämisen estämisessä. Laadullista aseidenriisuntaa sen sijaan ei edes tavoitella, koska ”oman” teknologisen etumatkan ei ilmeisesti pelätä kaventuvan. Sellaisten yksinkertaisten aseiden kuin jalkaväkimiinojen kieltäminen ilmentää hyvin globalisaatioon ja viestintäteknologian kehitykseen liittyviä

⁵⁵⁷ Esim. Felgenhauer 2001, vrt. myös Kaufman 2001.

⁵⁵⁸ Ks. Atlantic News no. 3580; Strategic Survey 2003/4, 117-118, 125-128.

⁵⁵⁹ Venäjän virallisia käsityksiä heijastavia arvioita Pohjois-Euroopan suunnasta ks. Council of Foreign and Defence Policy 2001.

⁵⁶⁰ Heikka 2000.

mediaprosesseja eurooppalaisesta näkökulmasta⁵⁶¹. Aseet on ollut helppo liittää etäisiin, ryhmäkuntaisiin vastustajiin, samalla kun valtioiden välisten hyökkäysten uhat Euroopassa ovat haalistuneet.

Vakiintuneiden ydinasevaltioiden joukkotuhohaseista on tullut vähitellen lähes legitiimejä⁵⁶². Venäjä ja Yhdysvallat ovat pystyneet, tosin hitaasti, jatkamaan keskinäisiä aseidenriisuntaneuvottelujaan ja ylläpitämään aseiden käyttämättömyyden taustana olevaa normatiivista tabua⁵⁶³. Näin on tapahtunut jopa siitä huolimatta, että Yhdysvallat on yksipuolisesti luopunut peloteasetelmaan olennaisesti kuuluneesta ABM-sopimuksesta.

Joukkotuhohaseet ovatkin saaneet uutta elämää lähinnä siksi, että niiden pelätään voivan joutua terroristien tai heitä tukevien valtioiden käsiin. Kauaskantavien aseiden kuten ohjusten ja lentokoneiden pelätään päätyvän ”sotilaallisten toisten” haltuun sekä esimerkiksi informaatioteknologian globalisaation oloissa minkä tahansa vastustajan vapaaseen käyttöön. Samalla kuitenkin muistutetaan usein, että tavallinen, yksinkertainenkin teknologia on ase, josta jokin pieni ryhmä voi hyötyä.

Aseiden leviämisen lähteinä ja siksi ainakin jonkin verran potentiaalisina vastustajina pidetään Euroopassa tosin yhä esimerkiksi entisen Neuvostoliiton alueen maita tai muita, joille asevientä voi olla tärkeä tulonlähde ja jotka muuten ovat riittävän ”erilaisia” (kuten Kiina ja Pohjois-Korea). Pitkästi rakenteellisena ilmiönä voidaan ymmärtää se, että kylmän sodan ”ylijäämäaseisiin” eli pieneseisiin kiinnitetään suuri huomio. Niiden määrä ja suhteellisen helppo saatavuus liitetään siten tiettyjen ryhmien vihollistamiseen.

Selvimmin teknologiaan kytkeytyvää vihollistamista ilmenee kuitenkin argumentoinnissa, jossa joidenkin toimijoiden päätellään tavoittaneen ”mahdollisuuksien ikkunan” kehittyneiden maiden oman teknologisen kehittämistyön tuloksena. Se voi ilmetä informaatioteknologian käyttöönotossa, ”kyberavaruuden” käyttämisessä tai siinä, ettei uuden teknologian leviämistä ole kyetty kontrolloimaan. Näin on menetetty mahdollisuus palkita ”omia”. Paljon käsitelty sodankäynnin vallankumous on juuri ollut konseptio, jonka materiaalien seuraamusten ei ole haluttu leviävän ”vääriin” käsiin.

Tiivistetysti voidaan päätellä, että eurooppalaisilla valtioilla on vaikeuksia pitää merkittävän, vieraan valtion hyökkäysuhkaa poliittisella asialistalla ja rakentaa siihen liittyvää toimija- ja toimintakäsitystä. Sotilaallis-poliittisten kulttuurien ohjaamina ja ainakin asevoimissa tunnustettuina uhkatekijöinä pidetään kuitenkin Länsi- ja Itä-Euroopassa edelleen Venäjää ja Venäjällä vastaavasti Yhdysvaltoja ja läntistä Eurooppaa. Tällaisten uhkien intensiteetti on kuitenkin voimakkaasti laskenut. Lisäksi eri valtioilla on omia, naapurivaltioihin kiinnitettyjä uhkakäsityksiä, monilla juuri Venäjä ja esimerkiksi Kreikalla Turkki⁵⁶⁴. ’Rosvovaltioihin’ tai ’sortuviin valtioihin’ liittyvää uhkarakennusta vaikeuttaa se, että ne eivät helposti yllä tavanomaisin

⁵⁶¹ Ks. ja vrt. Koivula 2004.

⁵⁶² Huomionarvoista on se, miten nopeasti Yhdysvaltain, Venäjän, Iso-Britannian, Ranskan ja Kiinan ydinaseisiin liittyvä vastustus ja aseidenriisuntavaatimukset ovat häipyneet julkiselta keskusteluagendalta kylmän sodan päätyttyä.

⁵⁶³ Price & Tannenwald 1996.

⁵⁶⁴ Hyvä esimerkki siitä, että toinen valtio voi johonkin mittaan asti olla sekä ”sotilaallinen toinen” että ”liittolainen”.

sotilaallisin keinoin Eurooppaan. Erityisesti on huomattava, ettei sotilaallisesti kehittyvää Kiinaa ole Euroopassa juurikaan nostettu esiin perinteisenä uhkatekijänä.

Ei-valtiollisten toimijoiden uhkiin liittyvä epämääräisyys mutta samalla niiden medianäkyvyys ja moniin liitetty terrorileima ”poistaa” valtioiden aiheuttamien hyökkäysuhkien puutetta. Erityisesti tämä koskee radikaaleja islamistisia ryhmiä, ei niinkään Euroopan sisäisiin ”vanhoja”, separatismiin liittyviä terroriuhkia. Niitä pidetään pitkälti padottuina ja rajoitettuina. Ryhmien ja yksilöiden vihollistaminen laajentaa kuitenkin sotilaallisen huomion globalisaation myötä koko maailmaan. Se yhdistyy sotilaallisesti voimakkaiden uhkatoimijoiden puuttumiseen. Tuo puute ei kuitenkaan estä asevoimien jatkuvaa kehittämistä Euroopassa, vaikka niiden muodot ovatkin eri asia.

4.2 ”Omat”

Ketkä sitten tulkitaan Euroopassa sotilaallisiksi ”omiksi”? Teoreettisesti ajatellen uhkien yhteisyys ja valtioiden yhteistyön alueellistuminen ja institutionalisoituminen edistävät ”oman” puolen lujittamista. Kumpikin tekijäryhmä tuottaa myös toinen toisiaan. Siten yhteistyön institutionalisoituminen voi uhkatulkintojen erilaistumisesta huolimatta ruokkia yhteistä sotilaallista toimintaa.

Barry Buzan ja Ole Wæver vertaavat maailman eri alueita niiden muodostamien turvallisuuskompleksien kautta. Heidän mukaansa mukaan eurooppalaisessa turvallisuuskehityksessä on ollut kaksi merkittävää ja yllättävää piirrettä. Valtiot toteuttavat rauhanomaisen järjestyksen, vaikka ne alkavat samalla väistyä. Lisäksi tuo järjestys ei ota selvää välittömän turvallisuusjärjestyksen muotoa. Tämän voikin tulkita edustavan Euroopan ainutlaatuisuutta myös sotilaallisessa institutionalisoitumisessa, jossa alueellisella turvallisuudella yhä on erityinen osuutensa.⁵⁶⁵

Viitekehyksenä, jonka puitteissa rakennetaan selvimmin **yhteenkuuluvuutta**, ovat joko Eurooppa tai sitä epämääräisempi Länsi⁵⁶⁶. Joskus tosin, pitkälti juuri Yhdysvaltain ja Naton kautta, mukaan tulee ajatus euroatlanttisesta yhteisöstä, johon kuuluvat ovat samalla puolella. Asevoimat ovat yhä ennen muuta valtioiden käsissä, mutta niihin liittyvää identiteettiä on vähitellen siirretty yhteiselle eurooppalaiselle tai euroatlanttiselle tasolle.

Euroopan ja Pohjois-Amerikan ”kohtalonyhteys” ja kuuluminen ”samalle puolelle” ei ole itsestäänselvää. Myös sitä rakennetaan poliittisilla väitteillä jatkuvasti uudestaan useissa eri yhteyksissä, mikä on jännitteistä. Yhdysvalloista ei Euroopassa tehdä potentiaalista vastustajaa, mutta tulkinnat uhkista ja haavoittuvuuksista sekä mahdollisista yhteisistä vastatoimista voivat eriytyä huomattavastikin. Hyvänä esimerkkinä ovat useiden eurooppalaisten valtioiden ja Yhdysvaltain suhtautumiserot Afganistanin sotaan 2001 ja sitäkin selvemmin Irakin sotaan 2003. Nämä sodat ovat

⁵⁶⁵ Buzan & Wæver 2003, 375-376.

⁵⁶⁶ 'Länsi' on viitekehyksenä heikkenemässä tai ainakin sille annettavat merkitykset ovat muuttumassa, jolloin käsitteellä tarkoitetaan enemmän 'vakaata, demokraattisten, ennen muuta eurooppalaisten, amerikkalaisten tai Tyynen meren alueella olevien valtioiden yhteisöä'. Poliittisessa julistuksessa on myös yleisesti tapana viitata epämääräiseen 'kansainväliseen yhteisöön', jolla usein ei ole muuta sisältöä kuin 'kaikki ne, jotka eivät ole nyt vihollisiamme'.

esimerkkejä siitä, miten faktuaaliseen todellisuuteen perustumattomat väitteet ovat käyttökelpoisia politiikassa. Lisäksi sodat kuvaavat hyvin aseellisen toimintaan johtavien yllykkeiden ristiriitaisuutta ja vaikutusta ”oman” puolen muodostamiseen.

Eurooppalainen sotilastoimija on jo **pitkälle vakiinnutettu** Naton ja sen ulokkeiden mutta myös Euroopan unionin ja globaalissa, normatiivisessa mielessä YK:n ja Etyjin puitteisiin. Sekä Nato että Euroopan unioni ovat nopeasti laajentuneet. Naton ulkopuolella on Suomen, Ruotsin, Itävallan ja Sveitsin kaltaisten valtioiden lisäksi joukko jäsenyyttä hakeneita tai sitä haluavia kuten Albania, Bosnia-Hertsegovina, Kroatia, Makedonia sekä Serbia ja Montenegro. Moldova, Ukraina ja muutamat muut pienet entisen Neuvostoliiton alueen maat ovat myös kiinnostuneita. Venäjä sen sijaan ei ole osoittanut jäsenyyteen erityistä kiinnostusta.

Euroopan unioni kehittää sotilaallista ulottuvuutta. Unionin ovia kolkuttavat erityisesti Bulgaria, Kroatia, Romania ja Turkki, mutta ennen pitkää myös Albania, Makedonia sekä Serbia ja Montenegro, jossakin vaiheessa ehkä myös Bosnia-Hertsegovina, Moldova ja Ukrainakin.

Eurooppalaisen sotilasinstituution organisoituminen ei kuitenkaan anna kaikkia viitteitä

”oman” puolen **koheesion asteesta**. Se ilmenee varmimmin vasta suhtautumisessa johonkin puhjenneeseen aseelliseen yhteenottoon. Ei-valtiollisten uhkatoimijoiden kirjo ja epämääräisyys yhtä aikaa Euroopan sotilasyhteistyön laajenemisen ja institutionalisoitumisen kanssa ei tosin lupaa, että eri valtioiden käsitykset yhtenäistyisivät helposti.

Viimeaikaisessa, erityisesti islamilaiseen maailmaan kohdistuneessa vihollistamisessa on ollut yhtenäistäviä paineita. Vastakkainasetteluun liittyviä ”kertomuksia” on viljelty huomattavasti vahvemmin kuin sellaisia, jotka painottavat kulttuurien yhteensopivuutta.⁵⁶⁷ Vaikka poliittis-sotilaalliset käytännöt eivät välttämättä suoraan osoita tällaisia yleistyksiä, kysymys on kuitenkin sekä uhkakuvien että niihin tarjottavien vastausten perusaineksista. Niitä ei voi jättää huomiotta konstruktivistisissa arvioinneissa. Kuitenkin lienee erittäin epätodennäköistä, että Eurooppa yhtenäistyi sotilaallisesti kylmään sodan asetelmiin verrattavalla tavalla.

Pieni eurooppalainen valtio ei kuitenkaan välttämättä enää ota osaa asevoiman käyttöä sisältäviin kansainvälisiin tehtäviin etäällä maan rajojen ulkopuolella vain, jos sen oma turvallisuus on välittömästi vaarassa.⁵⁶⁸ Tanska on yksi esimerkki tällaisesta valtiosta, joka lisäksi on selkeästi päättänyt asettaa kansainväliset tehtävät oman alueensa puolustusta tärkeämmäksi.⁵⁶⁹

”Rajoitettu” sota etäälläkään ei ole enää asevoiman muodon tai voimankäytön intensiteetin puolesta ”sotilaallisen jälkeisissä” yhteiskunnissakaan pidäke, jos muut osallistumisen yllykkeet ovat tarpeeksi voimakkaita. Rationalistisesti tarkastellen hallituksen täytyy tuolloin uskoa selviävänsä yhteenotosta mahdollisimman pienin kustannuksin ilman pelkoa siitä, että oma toiminta ”riistäytyisi käsistä”. Sotilaalliseen

⁵⁶⁷ Vrt. Funk & Said 2004.

⁵⁶⁸ Nokkala 2003a, ks. myös Riste 2003.

⁵⁶⁹ Atlantic News no. 3583.

järjestäytymiseen liittyvät, yli valtiorajojen ulottuvat yhteiskunnalliset pakot⁵⁷⁰, tuottavat uudenlaista koheesiota.

Asevoimien tehtävien ja käyttötilanteiden määrittely **vaihtelee valtioittain**. Esimerkiksi 1990-luvun lopulla Iso-Britannian asevoimien tehtäväryhmät olivat rauhanajan turvallisuus⁵⁷¹, Britannian merentakaisen alueiden turvallisuus, rauhantuki- ja humanitaariset operaatiot, väliintulo alueelliseen konfliktiin Naton alueen ulkopuolella, toiminta konfliktissa Nato-alueella sekä strategisen hyökkäyksen torjunta Natoa vastaan. Tämän lisäksi puhuttiin ”puolustusdiplomatiasta” ja symbolisesta tuesta Britannian laajempien intressien edistämiseksi.⁵⁷² Aivan vuosikymmenen lopulla kykyjen rakentaminen ”sotaretkioperaatioihin” (expeditionary operations) asetettiin selvästi etusijalle. Turvallisuutta ja puolustusta ryhdyttiin järjestämään kaukana Euroopasta.⁵⁷³

Ranskan asevoimille antoivat pohjan maan ulkoisten intressien puolustaminen. Siihen luettiin Euroopan rakentamisen ja kansainvälisen vakauden edistäminen sekä globaalin puolustuskäsityksen toteuttaminen. Näistä juonnettiin sitten pelote (ydinpelote mukaan luettuna), ennaltaehkäisy (mihin kuuluu joukkojen sijoittaminen ulkomaille), voiman projisointi sekä Ranskan alueiden suojaaminen asevoimien päätehtäviksi. Alueellisen koskemattomuuden puolustus oli varsinaisesti jätetty puolisolitaalliselle Gendarmerielle ja erityishuomio pantu uusiin, ei-sotilaallisiin uhkiin. Niitä olivat mellakat, terrorismi, kansainvälinen rikollisuus, laiton maahanmuutto ja ympäristöuhat.⁵⁷⁴

Saksan asevoimien perustehtävät olivat kylmän sodan jälkeisessä tilanteessa liittotasavallan ja sen kansalaisten suojele poliittiselta painostukselta ja ulkoiselta vaaralta, sotilaallisen vakauden ja integraation edistäminen Euroopassa, Saksan ja sen liittolaisten puolustaminen, globaalin rauhan ja kansainvälisen turvallisuuden päämäärien edistäminen YK:n peruskirjan mukaisesti sekä avustaminen ihmishenkien pelastamisessa luonnonkatastrofeissa ja humanitaarisen toiminnan tukemisessa. Saksan asevoimat eivät samalla tavalla puuttuneet sisäiseen turvallisuuteen kuin Ranskan ja Iso-Britannian. Tehtävissä ei myöskään yhtä voimakkaasti korostettu kansallisia intressejä.⁵⁷⁵

Sotilaallisten vastausten rakentaminen tehtiin uhkakuviin ja toimintaympäristökäsityksiin voidaan tyypitellä 2000-luvussa viiteen ryhmään⁵⁷⁶ sen mukaan, miten tärkeitä ne näyttävät olleen yleisessä keskustelussa Euroopassa viime vuosina. Nämä toimintatavat ovat 1) terrorismin vastainen sotilaallinen toiminta, 2) interventiot ja hyökkäykset, 3) asevoimat sisäisen turvallisuuden tehtävissä, 4) muut operaatiot kuin sota ja 5) alueellisen koskemattomuuden puolustus. Eri valtioissa tärkeysjärjestys kuitenkin vaihtelee ja voi muuttua nopeammin kuin maanosassa muuten.

(1) Terrorismin vastainen sotilaallinen toiminta liittyy läheisesti sisäiseen turvallisuuteen. Euroopassa ei ole kuitenkaan suljettu pois osallistumista terrorismia

⁵⁷⁰ Heiskala 2001.

⁵⁷¹ Mukaan luettuna terrorismin ja rikollisuuden vastainen toiminta siviiliviranomaisten tukena niin kotimaassa kuin ulkomaillakin.

⁵⁷² Unterseher 1999.

⁵⁷³ Maspoli 2002,7.

⁵⁷⁴ Unterseher 1999.

⁵⁷⁵ Unterseher 1999.

⁵⁷⁶ Kategoriat ovat osittain päällekkäisiä.

tukeviksi epäiltyjen hallitusten syöksemiseen vallasta asevoimin ja maiden valtaamista valtioiden uudelleenrakentamiseksi, mikä on käytännössä ilmennytkin Afganistanissa ja Irakissa. Lisäksi terrorismin vastaisen toiminnan luonnehdinnassa käytetään mielellään puolustuksen ja suojaamisen terminologiaa⁵⁷⁷. Tällä tavalla toimintatapa voidaan nähdä omaksi kokonaisuudekseen.

Terrorismin vastaisessa sotilaallisessa toiminnassa on kuitenkin ollut olennaista, että varsinkin maanosan ulkopuolella sitä johtaa Yhdysvallat. Yksittäisillä eurooppalaisilla valtioilla on lisäksi pyrkimyksiä pitää yllä valmiutta pienimuotoisiin sotilasoperaatioihin, jotka saatetaan kohdistaa toisissa valtioissa piileskeleviin terroristeiksi epäiltyihin. Maanosan sisällä terrorismin vastaisen sotilastoiminnan päälinja on kuitenkin tiedustelu, poliisioperaatioiden ja muiden viranomaisten operaatioiden tukeminen, kohteiden ja suurten mediatapahtumien kuten huippukokousten ja olympialaisten suojaaminen, terroristien jäljittäminen ja heidän toimintansa pysäyttäminen mahdollisesti aseellisella voimalla⁵⁷⁸ sekä valtioidenvälinen yhteistoiminta näissä puitteissa.

(2) Interventiot ja hyökkäykset –kategoria on syytä erottaa valtion ”perinteisestä” puolustukseen liittyvästä vastahyökkäyksestä. Toimintaa saatetaan silti argumentoida ’puolustusta’ käyttäen ja uudelleenmääritellen. Kysymys on toimintatavasta, jossa vastustajana on yksi tai kaksi ei-valtiollista toimijaa ja/tai mahdollisesti ’sortunut’ valtio sekä usein paikallinen tai alueellinen konflikti, johon halutaan puuttua. Toinen tärkeä edellytys on, että alueelta löytyy ”omia”, joilla eurooppalaisesta näkökulmasta useimmiten tarkoitetaan konfliktista kärsimään joutuvaa siviiliväestöä. Omien asevoimien toiminta nimetään ’sotilaalliseksi kriisinhallinnaksi’ tai ’rauhanturvaamiseksi’. Mutta myös ’rauhanpakottamista’, ’rauhanrakentamista’ tai sen tukemista käytetään.

Periaatteessa tähän luokkaan kuuluu kuitenkin myös sellainen operaatio kuin Yhdysvaltain ”Kestävä vapaus” Afganistanissa 2001⁵⁷⁹ tai Naton hyökkäys Serbiaa

⁵⁷⁷ Atlantic News no. 3589 - NATO:n kesäkuussa 2004 pidetyn Istanbulin huippukokouksen kommunikean mukaan: ”Puolustus terrorismia vastaan voi sisältää Pohjois-Atlantin neuvoston päätöksiin perustuvaa NATO:n asevoimien toimintaa, jolla pelotetaan, pysäytetään, puolustetaan ja suojataan ulkomailta ohjattuja väestöön, alueeseen, infrastruktuuriin ja minkä tahansa jäsenvallan joukkoihin kohdistuvia terroristihyökkäyksiä tai niiden uhkaa vastaan. Tähän puolustukseen kuuluu myös toiminta näitä terroristeja tai niille suojapaikan tarjoavia vastaan.”

⁵⁷⁸ Tästä valmistelusta esimerkkinä on syksyn 2001 iskujen jälkeen sellaisen valmiuden parantaminen, jossa terroristien kaappaama siviilikone tuhottaisiin suuremman ihmishenkien määrän menettämisen estämiseksi.

Julkisuudessa tällaisista valmisteluista on näkynyt kuitenkin ilmeisen vähän tietoja, ymmärrettävästi tuollaiseen toimintaan liittyvän vaikean moraalisen ristiriidan vuoksi.

⁵⁷⁹ Operaatio tosin voidaan luokitella ensisijaisesti myös terrorismin vastaiseksi toiminnaksi. Yhdysvallat ei tehnyt suurta eroa Afganistaniin kohdistuneen operaation (joka avoimesti nimettiin ’sodaksi’) eikä jälleenrakentamiseen kytkeytyvän ISAF-rauhanturvaoperaation välille. Sen näkökulmasta kysymys oli vain ’terrorismin vastaisesta koalitiosta’. Lisäksi Yhdysvallat, Nato ja YK:kin kytki toiminnan ’itsepuolustusosoikeuden’ käyttämiseen, minkä kautta sitä voisi pitää jopa ’alueellisen koskemattomuuden puolustuksena’.

vastaa vuonna 1999. Kumpaankin osallistui useita eurooppalaisia valtioita. Naton on katsottu muutenkin järjestönä kehittyneen aikaisempaa hyökkäyksellisempään⁵⁸⁰ suuntaan painottaen strategista liikkuvuutta ja hyökkäysiskukykyä⁵⁸¹.

Toimintatavalle on ominaista yhä useammin vetoaminen humanitäärisiin perusteisiin kuten kansanmurhan estämiseen, siron pysäyttämiseen, avun perilleaannin turvaamiseen tai suurten tuhojen välttämiseen. Niitä vieläkin laajempina päämäärinä puhutaan valtion ja yhteiskunnan uudelleenrakentamisesta, demokratian edistimisestä tai alueen vakauden palauttamisesta tai saavuttamisesta.

Tarkoituksena ei kuitenkaan ole alueen pysyvä valtaaminen eikä myöskään useimmiten jonkin sotilaallisesti järjestyneen osapuolen auttaminen vain siksi, että sen haluttaisiin pääsevän valtaan.

Sotatoimissa saatetaan sen sijaan kyllä käyttää jotakin alueella olevaa osapuolta hyväksi, kuten esimerkiksi Yhdysvallat käytti Afganistanissa niin sanottua Pohjoisen liittoa. Toimintaan liittyy myös yhä useammin pitkä vaihe, jossa asevoimat ja siviiliorganisaatiot ovat yhteistoiminnassa. Joissakin tapauksissa⁵⁸² koetetaan estää konfliktin kärjistymistä käyttämällä rauhanturvajoukkoa ennaltaehkäisevään valvontaan ja pienten aseellisten ryhmien toiminnan pysäyttämiseen.

Tässä toimintatyypissä voimankäyttö voi vaihdella täyden sodan käytännöistä vain itsepuolustukseksi tapahtuvaan aseiden käyttöön, mikä riippuu mukana olevista toimijoista, osapuolten konsensuksen asteesta ja siitä, miten toimet on hyväksytty ja valtuutettu. Toiminnassa ei ole mahdollista välttää sitä, että joku väliintulijoista käyttää kollektiivisia humanitäärisiä intressejä välineenä itsekkäämpien, esimerkiksi taloudellisten, etujen ajamiseen. Siinä mielessä humanitäärinen interventio on yhä hyvin kiistanalainen käsite.⁵⁸³ Huomiota on myös syytä kiinnittää siihen, että toimintaa kuvaavalla termillä on usein muu myönteiseksi koettu merkitys. Sotilasterminologiassa puhutaan usein 'rauhanoperaatiosta' tai 'rauhantukioperaatiosta'.

Yhteisen hyökkäys- ja interventio toiminnan valtuuttaminen on perinteisesti ollut YK:n käsissä, ja monet eurooppalaiset valtiot eivät ole osallistuneet toimiin ilman sitä tai Etyjin mandaattia.

Nato iski kuitenkin Jugoslaviaan ilman YK:n mandaattia. Euroopan integroitua on varsin todennäköistä, että etenkin humanitäärisin perustein käynnistettyjä operaatioita haluttaisiin toteuttaa pelkästään EU:n tai Naton omalla päätöksellä. Kumpikaan tuskin pystyisi kuitenkaan siihen, jos kohde olisi niihin kuulumattomissa maissa entisen Neuvostoliiton alueella ja Venäjä olisi torjunut hankkeen. Todennäköistä lienee myös se, että Yhdysvaltain nimenomainen vastustus estäisi mittavan sotilasoperaation käynnistämisen Euroopasta.

(3) Asevoimien toiminta sisäisen turvallisuuden tehtävissä voidaan ymmärtää erilliseksi toimintatavaksi, joka liittyy erityisesti niin sanottuihin uusiin uhkiin ja valtiorajojen avautumiseen. Toimintatapaa on vaikea tulkita kysymykseksi sotilaallisesta

⁵⁸⁰ Tämä on tietenkin sotilaallinen määrittely, poliittisestihan Natoa pidetään laajalti "vain" puolustuksellisenä.

⁵⁸¹ Møller 2002.

⁵⁸² Esim. Makedoniassa 1990-luvun jälkipuoliskolla.

⁵⁸³ Ks. eri näkökulmia esim. Chatterjee & Scheid 2003.

turvallisuudesta mutta kuitenkin sotilaallisista vastauksista lähinnä yhteiskunnallisuonteisiin uhkiin. Niihin kuuluu edellä mainitun omilla alueilla tapahtuvan terrorismintorjunnan lisäksi esimerkiksi tietojen vaihto viranomaisten kesken, sotilaallisesti järjestetty rajojen vartiointi rikollisuuden ja laittoman maahanmuuton estämiseksi, meri- ja muu pelastuspalvelu sekä eri viranomaisten tukeminen niiden suorittaessa tavanomaisia turvallisuustehtäviään. Asevoimat saattavat pyrkiä laajentamaan toimintaansa ei-sotilaallisen turvallisuuden alueelle, Tuolloin voi nousta kiistoja tehtävien ja valtuuksien jaosta, ja jopa organisaatioiden luonne voi muuttua.

(4) Muut operaatiot kuin sota (OOTW; other operations than war) ovat erityisesti amerikkalaista sotilasstrategiaa. Sitä ilmenee kuitenkin myös eurooppalaisissa puitteissa. Muut operaatiot kuin sota kuuluvat keinovalikoimaan etenkin entisissä siirtomaavalloissa, jotka ovat tottuneet lähettämään asevoimiaan maailmalle. Amerikkalaisissa teksteissä nämä operaatiot käsittävät laajan kirjon erilaisia maailmanlaajuisia toimia. Voimankäyttö vaihtelee niissä suuresti eikä niihin välttämättä pyydetä mandaattia miltään kansainväliseltä organisaatiolta.

Tähän kategoriaan voidaan lukea sellaiset valtion alueen ulkopuoliset operaatiot, joissa sotilaallinen toiminta on verraten pienimuotoista ja rajoitettua, usein niin sanottua epätavanomaista (unconventional).⁵⁸⁴ Toimintaa ei kuitenkaan aina liitetä väliintuloon tai terrorismin vastaisen toiminnan operaatioon. Esimerkkejä muista operaatioista kuin sodasta voivat olla tiedusteluoperaatiot, harhauttaminen ja muu peitetoiminta, panttivankien pelastaminen, omien kansalaisten suojeleminen ja evakuointi kriisipesäkkeistä, vieraan valtion tai jonkin muun organisaation sotilaiden kouluttaminen ja neuvonantajana toimiminen, siviiliväestön indoktrinointi, miinanraivaus, tiedustelu ja yksittäisen kohteen tuhoaminen⁵⁸⁵. Kaikki tällaiset operaatiot suosivat erikoisjoukkojen (special forces) kehittämistä, joilla tosin on käyttöä myös muunlaisissa interventioissa ja terrorismin vastaisessa toiminnassa.⁵⁸⁶

On odotettavissa, että EU:n ja Naton puitteissa 'muut operaatiot kuin sota' pyritään ensisijaisesti liittämään 'kriisinhallinnan' osaksi. Valtioilla saattaa olla asevoimia valmiina eri puolilla maailmaa tai ne osallistuvat tällaisiin toimiin esimerkiksi yhdessä Yhdysvaltain kanssa ilman EU:ta ja Natoakin. Etenkään erikoisjoukkojen operaatioita ei välttämättä käsitellä laajalti ja reaaliaikaisesti julkisuudessa.

(5) Alueellisen koskemattomuuden puolustus on toimintaa, joka Euroopassa useimmiten käsitetään kollektiiviseksi puolustukseksi "omalla" territoriaalisella alueella aseellista, mittavaa ja siksi lähinnä toisen valtion tai valtioliittouman hyökkäystä vastaan. Puolustuksen ja hyökkäyksen dialektiikan mukaisesti tällainen "klassinen" sotilasstrategia voi kuitenkin sisältää

operatiivisen vastahyökkäyksen. "Symmetrisissä asetelmissä" se on voinut merkitä ennaltaehkäisevää tai jopa suoraan vastustajan pakottamiseksi tehtävää hyökkäystä toisen valtion alueelle varsinkin, jos voimasuhde on itselle edullinen. On myös pyritty yllätykseen tai luomaan edellytyksiä jatko-operaatioille alivoimaisenakin.

⁵⁸⁴ Vrt. Snyder & Malik 1999, 199-200, 205-207.

⁵⁸⁵ Esim. Israelin isku Irakin ydinreaktoriin vuonna 1981.

⁵⁸⁶ Ks. esim. Wijk 2002.

Toimintatapa on yhä esillä eurooppalaisessa puolustuskeskustelussa, koska ainakaan asevoimat eivät ole hylänneet tavanomaista sotilaallista logiikkaa. Poliittisessa puheessa kuitenkin yhä harvemmin rakennetaan sellaista käsitystä, jossa eurooppalaiset olisivat puolustuksen nimissä hyökkäämässä mittavasti jonnekin ulkopuolisen valtion alueelle tai kaupungistuneen Euroopan keskellä käytäisiin suuria taisteluja. Toisaalta kylmän sodan päättymisestä on vasta lyhyt aika. Silloin arkipäivää usein olleet ”kauhuskenaariotkaan” eivät ole välttämättä vielä kokonaan unohtuneet ”sotilaallisen jälkeisissäkään yhteiskunnissa”.

Valtion tai liittolaisalueeseen sidottu puolustuksen sotilaallinen selkeys on kuitenkin joutumassa haastetuksi⁵⁸⁷. Yhtäältä sitä haastavat terrorisminvastaiset toimet ja vastaaminen ”uusiin” uhkiin sotilaallisilla keinoilla. Niiden varjolla saatetaan toimia tavalla, joka näyttää alueellisen koskemattomuuden puolustukselta. Toimia voidaan suoraan jopa perustella sillä.⁵⁸⁸ Toisaalta juuri kollektiivisella puolustuksella on symbolinen ja uhkista riippumaton ulottuvuutensa⁵⁸⁹. Sotilaallisia rakenteita ylläpidetään ja kehitetään niin, että puolustuspuheella viitataan esimerkiksi yhteiseen historiaan, yhteenkuuluvuuteen tai integraation saavutusten turvaamiseen. Samalla valtiot viestivät toisilleen lojaalisuutta, luotettavuutta ja arvovaltaa.

Alueellisen koskemattomuuden puolustus ei siis välttämättä väisty nopeasti, vaikka sitä vastaavia uhkia ja haavoittuvuuksia olisikin aikaisempaa vaikeampi rakentaa. Uhkakuvia muutetaan pikemminkin niin, ettei uhkien ja sotilaallisten vastausmahdollisuuksien kontrasti näytä liian jyrkältä.

Eri toimintatapoihin tarvittavan **teknologian tulkinta** lähtee Euroopassa nykyisin pitkälti siitä, miten niin sanottua sodankäynnin vallankumousta (RMA; Revolution in Military Affairs) olisi optimaalisesti sovellettava maanosan ja sen valtioiden sotilaallisissa tehtävissä. Lisäksi mietitään, mikä tässä soveltamisessa on eurooppalaista omaehtoista ja mikä riippuu Yhdysvaltain teknologiasta. Erityisesti on 1990-luvulla korostettu usein aikaisempaa pienempien, liikkuvampien ja korkeassa valmiudessa olevien pitkälle teknistyneiden joukkojen tarvetta.⁵⁹⁰

Ruotsin tapaus on hyvä esimerkki eurooppalaisen Natoon kuulumattoman valtion vastauksesta muuttuneeseen tilanteeseen silloin, kun uhan muutos ei suosi alueellisen

⁵⁸⁷ Sitä on tosin jo vuosikymmenien ajan haastanut aseteknologian kantaman, nopeuden ja tuhovoiman kasvu.

⁵⁸⁸ Esim. Atlantic News no. 3567. - Naton Euroopan joukkojen komentajan (SACEUR), kenraali Jonesin hyvin kuvaavan mielipiteen mukaan Venäjän huoli Naton ilmapuolustuksen hävittäjistä Baltiassa on aiheeton, koska nyt ei ole sotilaspukuisen armeijan ja yksittäisen kansakunnan hyökkäyksen uhkaa vaan vaarana on ”kollektiivinen hyökkäys vapauden arvoja vastaan” ja näissä oloissa [hävittäjillä toteutettu] valvonta ei ole ”poissulkevaa” vaan ”mukaanottavaa” eli suhteessa Venäjään enemmän ”yhteistyö- kuin vastakkainoloasia”. Naton laajeneminen on siksi ”rauhanomainen”.

⁵⁸⁹ Esim. Atlantic News no.3589. - NATO:n Istanbulin julistuksen mukaan ”kollektiivinen puolustus pysyy Liiton ytimenä”. Istanbulin huippukokouksen kommunikation mukaan puolestaan: ”Pysymme täysin sitoutuneina väestöjemme, alueemme ja joukkojemme kollektiiviseen puolustukseen”.

⁵⁹⁰ Vrt. Maspoli 2002.

koskemattomuuden puolustuksen korostusta. RMA on tarjonnut siellä tekniluonteisen, ei-ideologisen pohjan asevoimien sopeuttamiselle Naton ja Yhdysvaltain standardeihin.

Ruotsissa ryhdyttiin vuonna 1992 pitämään perinteistä maahyökkäystä aikaisempaa selvästi epätodennäköisempänä uhkakuvana ja tilalle nostettiin "strateginen yllätyshyökkäys" (strategiskt överfall). Kuitenkin vasta vuoden 2001 puolustuspäätöksen yhteydessä informaatiotosodankäynti tuotiin esille koko yhteiskuntaa vahvasti koskettavana ja muuttuneen sodankäynnin välineenä. Ruotsissa oli ilmennyt radikaalia asevoimien uudistuspainetta. "Anti-invaasiopuolustus" julistettiin historiaksi, ja organisaatiota ryhdyttiin merkittävästi supistamaan. Silmä määränä on "verkkopuolustus", jossa käytetään mahdollisimman ammattimaisia taistelukokoonpanossa olevia joukkoja. Puolustuksen tehtäviksi määritettiin toimiminen kouluttavana kaaderiorganisaationa sekä kansainväliset operaatiot. Alueen koskemattomuuden puolustus kuitenkin säilytettiin, mutta siihen tuotiin uusia elementtejä syyskuun 2001 terrori-iskujen jälkeen.

"Sodankäynnin vallankumous" tuli Ruotsin puolustukselle lupaavana ratkaisuna ja kehittämisen suuntana, itse asiassa "avainelementiksi". Asevoimilta puuttui kuitenkin vakuuttava operatiivinen puolustuskonseptio. RMA auttoi asiaa. Se loi muutoksen ulkoisessa toimintaympäristössä "laajemman uhkakäsityksen" osana. Ruotsista tuli näin "RMA:n hallitseman koalition osa", mikä vastasi myös asevoimien omakuvaa modernina ja tulevaisuuteen suuntautuneena organisaationa.⁵⁹¹

Toisaalta Euroopassa korostetaan usein voimakkaasti **jälkeenjääneisyyttä** suhteessa Yhdysvaltain sotilasteknologiaan, jota samalla pidetään "oikeana". Tällainen puhe soveltuu laaja-alaisesti politisointiin, halutaanpa sitten eurooppalaisten itsenäisempää mutta laajempaa osallistumista maailmanlaajuisiin sotilaallisiin toimiin tai vain painottaa euroamerikkalaista "kohtalonyhteyttä", hyvien transatlanttisten suhteiden tärkeyttä ja riippuvuutta Yhdysvaltain tuesta. Useimmiten kuitenkin esitellään sellaisia puutteita, jotka liittyvät suuren sotilaallisen voiman projisointiin etäälle Euroopan ulkopuolelle ja sen hyökkäykselliseen käyttämiseen. Tavallisesti mainitaan satelliitti- ja elektronisen tiedustelun järjestelmät, strateginen ilma- ja merikuljetuskyky sekä risteilyohjukset ja strategiset hyökkäysilmavoimat. Nato julistaa kehittävänsä asevoimat "nykyaikaisemmiksi, käyttökelpoisemmiksi ja ryhmittämiskelpoisemmiksi Liiton koko tehtäväkirjon toteuttamiseen"⁵⁹².

Jo pitkään on käytetty puhetapaa, jossa haetaan omien aseiden käytön vaikutusten **rajoittamista**. Puhutaan esimerkiksi "**ei-tappavien**" (non-lethal) aseiden tarpeesta ja käytöstä. Ilmiö voidaan liittää jäljempänä tarkemmin käsiteltävään "länsimaiseen sodankäyntitapaan" ja asevoimien poliisistumiseen mutta epäilemättä myös niiden toiminnan monipuolistumiseen ja 'rauhanoperaatioihin'. Tätä väkivallan käytön sopivaa annostelua tavoitellaan teknologialla, jolla uskotaan säästettävän ihmishenkiä. Ihmisiä tehtäisiin tilapäisesti toimintakyvyttömiksi tai estettäisiin vastapuolen teknologian normaalia toimintaa.

⁵⁹¹ Agrell 2003.

⁵⁹² Atlantic News no. 3589.

Tutkijat ovat tosin huomauttaneet, että ”ei-tappavankin” teknologian vaikutus voi olla tappavaa⁵⁹³. Lisäksi uutta teknologiaa on tuotu ”tappavan” rinnalle, jolloin se lähinnä täydentää sitä ja lisää asevoimien käyttömahdollisuuksia. Puhe teknologian ”ei-tappavuudesta” onkin omiaan entisestään hämärtämään sodan ja rauhan rajaa. Äärimmillään ei-tappavalla teknologialla saatetaan hakea legitimaatiota sellaiselle asevoiman käytölle, jossa voitaisiin helpommin selittää epäonnistumisia aseiden kohdentamisessa tai jopa tarkoituksellista asevaikutuksen suuntaamista siviilikohteisiin. Esimerkkejä epäilyttävistä tilanteista ovat kriisinhallintaan kuuluva ”rauhottaminen” tai iskut vastapuolen infrastruktuuriin tai vaikkapa johonkin terrorismista epäiltyyn kohteeseen.⁵⁹⁴

Sotilaallisilla suunnittelupöydillä ja testauksessa on lisäksi lukuisia uusia teknologioita tai niiden johdannaisia, joita nostetaan myös poliittiseen puheeseen. Siten niiden avulla muokataan jo tulevaisuuden sodan ja asevoimien kuvaa. Eräät uudet teknologiat näyttävät antavan mahdollisia vastauksia ongelmiin, joita ”länsimainen sodankävijä” kohtaa kamppaillessaan uhkien epämääräistymisen ja asevoiman käytön kohdentamispaaineiden keskellä. Samat teknologiat sisältävät kuitenkin merkittäviä riskejä sodan ja rauhan erottamisen vaikeuksista kuten uudet informaatioteknologiat ja ”ei-tappavat” aseet. Yhtenä ongelma-alueena on esimerkiksi nanoteknologia⁵⁹⁵. Myös uuden sukupolven bioaseiden kehittälynäkymät⁵⁹⁶ ovat kiteytymässä.

4.3 Sodan kuva

On usein pohdittu sitä, kumpi on merkittävämpi käännekohta kylmän sodan päättyminen vai vuoden 2001 terrori-iskut? Jälkimmäiset alkoivat kyllä entisestään korostaa sotilaallista toimintaa muita kuin valtioita vastaan. Iskut vahvensivat osaltaan käsitystä ei-valtiollisista toimijoista ja heikoista valtioista vakaiden demokratioiden uhkina ja konfliktien aiheuttajina ja jyrkensivät eroja niiden ja eurooppalaisten valtioiden välillä. Siten terrori-iskut kiteyttivät eurooppalaisia ja amerikkalaisia asevoimia entistä kansainvälisempinä sotilaallisina toimijoina. Kylmän sodan päättymistä voidaan kuitenkin pitää terrorismia olennaisesti ratkaisevampana sysäyksenä asevoimien kehitykselle. Tämä juontuu siitä, että valtioiden ja liittoutuminen välinen suursota ja siihen liittyen massa-armeijoiden tarve ja vastakkainasettelu heikkenivät oleellisesti. Samalla tuli Euroopan laidoilla ja muualla maailmassa ilmenevien konfliktien käsittelyyn asevoimienkin avulla enemmän tilaa.

Yhdysvaltain tekemät määrittelyt saivat Euroopassa sodan kuvan muutoksessa enemmän vastakaikua kuin aikaisemmin syyskuun yhdennentoista päivän 2001 jälkeen. Jokainen valtio joutuu peilaamaan omia sotilaskäsityksiään ja -sovelluksiaan Yhdysvaltain tekemisiä vasten ja ottamaan kantaa muun muassa terrorismin ja joukkotuhoaseiden leviämisen yhteyteen ja uhkien epäsymmetrisyyteen. Näin tapahtui silloinkin, kun Yhdysvaltain toimia ei hyväksytty. Tässä mielessä 2000-luvun

⁵⁹³ Esim. Coupland 1997.

⁵⁹⁴ Lewer 2002; Wright 1997. - ”Ei-tappava” teknologia on myös suurelta osin jatkokehitelmiä poliisitoimissa kuten mellakantorjunnassa käytetyistä välineistä. Tällaista teknologiaa on myös päätynyt länsimaisia kanavia pitkin ihmisoikeuksia rikkovaan käyttöön, jopa kidutusvälineiksi.

⁵⁹⁵ Tätä on tarkastellut Altmann 2004.

⁵⁹⁶ Esim. Haapala 2002.

alkuvuosien tulkinnoilla ollaan lisätty eurooppalaisille asevoimille aiheutuvia haasteita ja muospaineita.

Uudet uhat tarjosivat vahvan argumentin asevoimien ylläpitämiselle tilanteessa, jossa oli tilapäisesti entistä vaikeampi kylmän sodan jälkeen löytää perusteita. Ne uhkasivat myös hajautua niin pitkälle, ettei niitä kyetty enää käyttämään politisoinneissa. Venäjään ja Venäjällä vastaavasti Natoon liitetyt väitteet edustavat tosin yhä jatkuvuutta. Ne kiinnittyvät kuitenkin Euroopassa kylmän sodan asetelmaan. Se puolestaan on tarjonnut vasta-argumentteja niille, jotka ovat halunneet korostaa positiivisia, erityisesti Euroopan integraatioon liittyneitä muutoksia.

Yksi etenkin 1990-luvun puolivälistä lähtien käytetty uudisjako on ollut puhe **uusista ja vanhoista sodista**. Modernin ”vanhan clausewitziläisen kolmiyhteisen” sodan tilalle on tullut matalan tason konflikti, jossa ensisijaiset osapuolet ovat ei-valtiollisia ja monenkirjavia eivätkä edellytä edes valtiota. ”Uuden” sodan osapuolen asevoima on ”epävirallinen” tai yksityisarmeija, joka kuitenkin pystyy toimimaan usein verkottuneesti.⁵⁹⁷ Tavoitteet ovat epämääräisiä ja siviileihin kohdistetut julmuudet ja etninen puhdistus arkipäivää, mutta näilläkin sodilla on kansainvälinen ulottuvuutensa osapuolten sotatalouden, osittain uuden teknologian sekä kansainvälisen medianäkyvyytensä kautta.⁵⁹⁸ Sodan osapuoleksi saattaa väliintulonsa myötä tulla ”tappiotonta” sotaa tavoitteleva valtio, koalitiio tai kansainvälinen järjestö ’rauhanoperaatioineen’.⁵⁹⁹

”Vanha” klassinen sota ei kuitenkaan ole kokonaan väistynyt. Mary Kaldorin mielestä sellaisen pohjaa löytyy ”uusmodernista militarismista”, jota liittyy esimerkiksi Intiaan, Kiinaan ja Venäjään.⁶⁰⁰ Tästä käsityksestä poikkeavasti voi tosin väittää, että myös Yhdysvaltain ja sen liittolaisten sotatoimet Afganistanissa ja Irakissa⁶⁰¹ olivat pitkälti ”vanhoja”. Niissä toteutettiin hyökkäävien valtioiden intressejä ainakin kohtalaisella kansan tuella. Uutta niissä on aikaisempaa suurempi huomio paikallisen valtion ja kansakunnan uudelleenrakentamiseen.

Puheeseen uusista ja vanhoista sodista sisältyy etnosentrismiä ja toiseuden militarisointia uudella tavalla.⁶⁰² Siinä uusinnetaan jakoja ”vakaaseen demokraattiseen” maailmaan ja ”kaaoksen vyöhykkeeseen” ja häivytetään territoriaalisia intressejä, joita uusienkin sotien osapuolten toimintaan liittyy. Interventioita ”uusiin” sotiin saatetaan pitää legitimiinä kriisinhallintana, kun taas ”vanhat sodat” ovat ainakin vahvemman osapuolen näkökulmasta oikeutettuja. Ei-valtiollisia osapuolia myös helposti ylikorostetaan sodan kuvassa, vaikka asevoimat ovat yhä vahvasti valtioiden ja ennen muuta hyvinvoivien ”länsimaiden” käsissä.

Yhdysvallat ja usein sen liittolaiset ovat ottaneet käyttöön nimityksen ’globaali terrorin vastainen sota’ kuvaamaan toimintaansa terrorismia vastaan. Tällaiselle konfliktille terroristit vastaan muu maailma ei ole kuitenkaan yleensä kyetty antamaan muuta, sen kahdenvälistä tai monenkeskistä sotilaallista ulottuvuutta kuvaavaa nimeä. Lähimmäksi

⁵⁹⁷ Kaldor 2001.

⁵⁹⁸ Ks. ja vrt. Kaldor 1999, Creveld 1991, 33-62, 187-227.

⁵⁹⁹ Kaldor 2001.

⁶⁰⁰ Em.

⁶⁰¹ Esim. Visuri 2003.

⁶⁰² Nokkala 2001, 322.

osuvat sellaiset strategiset ilmaisut kuin epäsymmetrinen sodankäynti, johdannaisena epäsymmetrisestä konfliktista.

Epäsymmetrisellä voidaan tarkoitaa konfliktia, jossa osapuolten välillä on jossakin suhteessa huomattava epätasapaino. Toinen osapuoli pystyy erittäin todennäköisesti pakottamaan fyysisellä ylivoimallaan toisen osapuolen ehkä melko nopeastikin tahtoonsa kuten Afganistanin ja Irakin sodissa. Mutta konflikti on epäsymmetrinen myös siinä mielessä, että osapuolet valitsevat toimintatapoja, jotka eivät ole yhtäläisesti, esimerkiksi normien ohjaamina, molempien käytössä. Sotilaallisesti alivoimainen puoli turvautuu helposti keinoihin, jotka laajalti katsotaan kielletyiksi. Syynä on paitsi teknologian puute niin mahdollisuus käyttää väkivaltaa mahdollisimman tehokkaasti ylivoimaisen osapuolen rajoituksia ja heikkouksia hyödyntäen. Epäsymmetrinen sodankäynti on näin laajempi käsite kuin terrorismin vastainen sota. Se on itse asiassa vain sotilaallisen logiikan tavanomaista seuraamista tilanteessa, jossa osapuolet eivät ole likimainkaan tasavahvoja. Termi on kuitenkin nostettu uuteen kukoistukseen Yhdysvaltain strategioiden myötä kylmän sodan jälkeisessä sodan kuvassa. Silti samoja elementtejä sisältyy valtioidenvälistenkin sotien kuviin. Esimerkkinä on alueen koskemattomuuden puolustukseen liittyvä sissitoiminta silloin, kun hyökkääjää pidetään ylivoimaisena ja sen uskotaan pystyvän ottamaan alueita säännöllisillä sotatoimilla haltuunsa.

Alivoimainen, pieni osapuoli pystyy **globaalissa sodankäynnissä** ”piiloutumaan ja iskemään” etäältä ja verkkojenkin kautta. Haluamaansa järjestystä tavoitteleva valtio tai liittouma saattaa kokea sopivien vastauskeinojen puutetta niin teknisesti kuin normatiivisestikin. Niin sanotut nopean toiminnan joukotkin on usein varustettu aseilla, jotka eivät sovellu taisteluun vaikkapa siviiliväestön keskellä toimivia viholliskohteita vastaan tai niiden käyttöä eivät hyväksy ne tahot, joilta omille toimille haetaan oikeutusta. Tämä osaltaan lisää etenkin eurooppalaisten valtioiden kiinnostusta ”ei-tappavaan” teknologiaan ja ”ei-sotaisiin” strategioihin⁶⁰³.

Territoriaalisuudesta irtaantuva sodankäynti esimerkiksi tietoverkoissa on rajoitettua, koska valtiot eivät globalisaation oloissa pysty kontrolloimaan verkkoja sotilaallisessa mielessä riittävästi. Niiden liiallisen haltuunoton ja valvonnan uskotaan tuhoavan informaation virtaamisen suuret sosiaaliset ja taloudelliset hyödyt. **Informaatiosodankäynnistä** johdannaisineen on kuitenkin tullut erityisesti ei-symmetrisen sodankäynnin muoto, jota kehittyneet tietoyhteiskuntavaltiot ovat rakennelleet kylmän sodan jälkeen. Tämän sodankäynnin kiinnittyminen ”normaaliolojen” tietoturvallisuuteen sekä noiden yhteiskuntien infrastruktuurien haavoittuvuuden kasvuun johtaa vaateisiin siitä, että asevoimien toiminta nähdään entistä enemmän ns. ”harmaalla vyöhykkeellä”, sodan ja rauhan välitilassa. Siinä ne hakeutuvat tiiviiseen yhteistoimintaan informaatioalan yritysten ja ammattilaisten kanssa.

Irtoaminen territoriaalisuudesta vetää asevoimia yhteistyöhön ”samanmielisten” ja lisäksi niiden kanssa, jotka tuottavat uutta informaatioteknologiaa ja pääsevät ehkä kontrolloimaan sen käyttöä. Informaatioteknologian uudet askeleet ovat länsimaiden taloudellis-teknologisen ”ylivoiman” ja myös sodankäynnin vallankumouksen rakentamisen ytimessä huolimatta siitä, että tämän teknologian kehittyminen antaa

⁶⁰³ Leech 2000.

samalla uusia mahdollisuuksia myös ei-valtiollisille pienille epäsymmetrisen sodan kävijöille.

Samalla kriisin ja sodankäynnin ajattelua ja terminologiaa tuodaan siviilielämään. Informaatiosodankäyntipuheella kyetään näin haluttaessa militarisoimaan ”normaalia” sosiaalista vuorovaikutusta, toisin kuin fyysisen väkivallan käyttöä koskevalla puheella. Tällä tavalla heikennetään sosiaalisesti vaikuttavan tiedon varmuutta ja luottamusta ihmisten välillä, mikä tuottaa uusia pelisääntöjä. Informaatiosodankäyntiä painotetaan erityisesti asiantuntijakeskustelussa, ja aivan viime vuosina se on jäänyt jonkin verran terrorismi- ja joukkotuhoasekeskustelujen varjoon.

Informaatiosodankäynnin laajan kansainvälisen keskustelun ja kirjallisuuden erittely ei tässä yhteydessä ole tarpeellista. Voidaan kuitenkin todeta sen sodankäyntiä monipuolistava ja laajentava vaikutus, joka tarjoaa vahvoja paineita asevoimien kehittämislle. Informaatiosodankäynti liittyy jokaiseen asevoimien toimintatapaan.

Erityisesti **’verkostokeskeinen sodankäynti’** on viime vuosina muodostunut iskusanaksi. Verkot ymmärretään laajasti niin teknisten tietoverkkojen kuin yksilöiden ja sosiaalisten toimijoiden muodostamien vuorovaikutusverkkojen kokonaisuuksina. Niissä saavutettavalla informaatioylivoimalla katsotaan olevan ratkaiseva merkitys sodankäynnin tulokseen.⁶⁰⁴

Verkostosodankäynti on vahvasti amerikkalainen konseptio, informaatiosodankäyntikeskustelun kehittyneempi tuotos. Siinä annetaan ymmärtää, että sotilaallisen johtamisen hierarkkisuus olisi tehokkuuden nimissä korvattavissa horisontaalisuudella ja toimintadynamiikalla, joka lähtee organisaation pienimpien osien tarpeista. Se merkitsisi mullistavaa strategis-operatiivista ja taktista etua teknisesti kehittyneemmälle osapuolelle esimerkiksi vastapuolen päätöksentekoprosessin sekoittamiseksi. Verkostosodankäynti nostetaan näin uuden sodankäynnin paradigman asemaan⁶⁰⁵. Esimerkiksi Ruotsissa ”verkostoperusteisesta puolustuksesta” ollaan kehittämissä tulevaisuuden sotilasoppia, jossa keskeisenä ideana on funktioiden ja palvelujen yhdistäminen ”alustojen” sijasta. Siviiliteknologialla on suuri ohjaava merkitys.⁶⁰⁶ Vähemmälle huomiolle on jäänyt se, että verkostosodankäyntiopit ovat ideologisesti ladattuja siinä kuin muutkin sotaopit. Ne sisältävät normien asettamista ja toisten toimijoiden taivuttelua.

Tehtäväkuvien ja toimintatapojen laajentaminen ja väkivallan muuttuvat merkitykset oikeuttavat jo puhumaan ’turvallisuusympäristön’ sijasta **asevoimien**

⁶⁰⁴ Ahvenainen 2003.

⁶⁰⁵ Alberts ym. 2003.

⁶⁰⁶ Ideoista ks. Carlsen 2004, Friman 2003. myös Pääesikunta 2003. – Ruotsin puolustuskorkeakoulun verkostopuolustuskoordinointiryhmän johtaja Henrik Frimanin mukaan verkostopuolustus on ”teknologiavetoinen kehityslinja”, joka antaa ”joustavuutta suorituskykyä, joka voidaan nopeasti suunnata uudentyypisten uhkien ratkaisemiseen.” Asevoimien päätehtävä on kuitenkin yhä maan vapauden ja itsenäisyyden puolustaminen ”ensisijaisesti aseellista hyökkääjää” vastaan. Uhkien uudet piirteet ovat häivyttäneet selkeän vihollisen, mutta konfliktien luonne ei ole muuttunut. Kuitenkin ”tulevaisuuden sodat käydään mitä todennäköisimmin kaikilla areenoilla”, joihin kuuluvat maa-, meri- ja ilma-areenat sekä uutena ”informaatioareena”.

käyttöympäristöstä. ”Hyväksyttävän” ja ”ei-hyväksyttävän” raja ilmenee tässäkin kielenkäytössä. Aseellisten valmistelujen ja toiminnan legitimoimiseksi halutaan epäilemättä käyttää ”meihin” liittyen ’turvallisuutta’ ja ’puolustusta’ kuten myös sellaisia vakiintuneita nimityksiä kuin ’puolustusvoimat’ ja ’puolustusministeriö’.

Asevoimien suhde ’turvallisuteen’ kuitenkin löystyy. Lisäksi niiden muodostamisessa ja käytössä ollaan siirtymässä sotilaallisesta turvallisuudesta laajempaan. Armeijoille haetaan tekemistä ei-sotilaallisessa kuten myös yhteiskunnallisessa, taloudellisessa ja ympäristöturvallisuudessa. Samalla turvallisuuden viittauskohteiksi tulee ryhmiä, organisaatioita tai jopa periaatteita. Esimerkiksi väliintulojen korostumiseen liittyy viittauskohteena jokin sellainen kuin ’siviiliväestö’ tai ’rauhaa’ tai ’vapautta rakastavat ihmiset’, joiden avulla turvallisuus kytketään ihmisoikeuksiin. Interventoiden humanitäarisyyttä painotetaan tai asevoimaa ilmoitetaan muodostettavan ja käytettävän nimenomaan ihmisoikeustarkoituksiin.

Toisaalta laaja-alainen turvallisuus voi toimia poliittisena argumenttina myös asevoimien käyttöä ja sen korostusta vastaan niissä tapauksissa, joissa toisia keinoja on helpompi artikuloida. Turvallisuuden liika laajentaminen voi näin tuottaa kritiikkiä sotilaallisten keinojen ”liudennettuakin” käyttöä kohtaan.

Toinen ja ilmeisen eurooppalainen piirre on asevoimien käyttöympäristön maantieteellinen ja muunlainenkin tilallinen laajeneminen, samalla kun väkivallankäyttö pysyy ”rajoitettuna”. Teknologia antaa mahdollisuuksia asevoimien keskittämiseen yhä etäämmälle myös pienille eurooppalaisille valtioille etenkin silloin, kun ne ovat yhteistoiminnassa liittolaistensa, erityisesti Yhdysvaltain kanssa. Toisaalta käyttöympäristö tiivistyy myös Euroopan sisäisissä sotilaallisissa toimissa, mistä osa liittyy maanosan ulkopuolisten tehtävien harjoitteluun. Osa tästä tiivistymisestä merkitsee kuitenkin asevoiman käyttöä sotilaalliselta luonteeltaan epämääräisten uhkien torjunnassa. Toimintaa rajoittaa kuitenkin se, miten sellaiset organisaatiot kuin poliisi, turvallisuuspoliisi, tulli ja rajavartiolaitos-organisaatiot verkottuvat tai muuten suhtautuvat byrokraattisessa kamppailussa yhteistoimintaan ja työnjaon ja valtuuksien tarkistamiseen asevoimien kanssa.

Asevoimien toiminnan muutos koskee myös niiden viestintätarkoituksen ja fyysisen toiminnan välistä suhdetta. Siirtyminen alueiden puolustamisesta yhä enemmän kansainväliseen toimintaan on samalla siirtymä kohti aktiivista toimintaa, pelotteista kohti pakotteita ja niiden toimeenpanoa eli vastustajan uhkaamista ylivoimaisella asevoimalla tai käyttämällä sitä hyökkäyksellisesti.

Asevoiman käyttö on muuttumassa lähemmäksi arkikäytäntöjä. Tämä on merkittävä muutos verrattuna kylmän sodan aikaan. Silloin Euroopassa pidettiin lähes mahdottomana, että asevoimien päätehtävä, alueen puolustaminen todella muuttuisi konkreettiseksi väkivallankäytöksi, vaikka sitä olikin kuviteltava. Kuvitelmat lukittiin kuitenkin pelotteeseen, jonka pitävyyteen uskottiin. Vaikka tämäkin asetelma riitti virittämään skenaarioita esimerkiksi sodan syttymisestä teknisen inhimillisen virheen seurauksena, niin varsinkaan pienten valtioiden sotilaiksi koulutettujen ei täytynyt uskoa todella voivansa joutua taistelemaan. Nyt tämä tilanne hahmotetaan kokonaan toisin muuallakin kuin valtioissa, jotka ovat käyttäneet asevoimaansa ympäri maailmaa.

Muutosta voi myös tiivistää kuitenkin siirtymiseksi toiminnan vaihtelevaan väkivaltaisuuteen.

Asevoimat joutuvat opettelemaan aikaisempaa valikoivampaa voiman käyttöä, joka ei aina eroa poliisitoiminnassa käytetystä pienimmän tarvittavan voimankäytön periaatteesta. Väkivaltapitoisuuden vaihtelu kytkeytyy myös sodan ja rauhan rajan hämärtymiseen ja asevoiman irtaantumiseen territoriaalisuudesta informaatio- ja infrastruktuurisodankäynnin myötä.

Asevoiman symboliset ja muut kuin aseiden käytön materialisoitumiseen liittyvät ulottuvuudet pysyvät kuitenkin yhteydessä sodankäyntikykyihin. Muuttuvaan sotaan pystyvät ja uutta teknologiaa käyttävät asevoimat viestivät ”omille” ja potentiaalisille liittolaisille esimerkiksi valtion kansainvälisestä asemasta, vauraudesta, taloudellisesta suorituskyvystä sekä koulutuksen ja tieteen tasosta sekä – kontekstista riippuen – myös halusta yhteistyön jatkamiseen tai toisen tuen ja avun saamiseen.

5. Euroopan integraatiot

Euroopan sotilaallinen integraatio on prosessi, jossa maanosa yhdentyy taloudellisen ja poliittisen integraation rinnalla ja jatkona yhä enemmän myös sotilaspoliittisesti. Tämän prosessin keskeisenä tekijänä on kansallisten asevoimien lisääntynyt yhteistyö. Sotilaallinen integraatio ei ole vain Euroopan unionin yhteisen puolustuksen kehitystä vaan kokonaisvaltaisempaa muutosta, joka asettuu moniin eri puitteisiin. Se ei ole myöskään ole lähtenyt liikkeelle kylmän sodan päättymisestä tai – joidenkin arvioiden mukaan – vasta 1990-luvun lopulta, vaan on jatkunut koko toisen maailmansodan jälkeisen ajan. Seuraavassa nostetaan esille prosessin niitä piirteitä, joilla erityisesti on yhteyttä asevoimien ammattilaistumiseen.

Integraatio on kansainvälisten suhteiden tutkimuksessa useimmiten liitetty alueellisuuteen. Poliittinen järjestelmä kehittyy jollakin alueella yhteisen tietoisuuden, responsiivisuuden ja yhteisöllisyyden, poliittisten yksiköiden funktionaalisen yhteistyön sekä keskinäisriippuvuuden kautta uudeksi kiinteäksi kokonaisuudeksi, jossa voi olla myös ylikansallisuutta. Entisten autonomisten yksiköiden välillä ryhdytään pitämään yllä tiivistä ja monitasoista vuorovaikutusta. Käsitykset vaihtelevat sen suhteen, missä määrin valtiot osallistuvat tähän prosessiin. Integraation tuotosten kuten Euroopan unionin kehittymiselle voidaan löytää erilaisia selityksiä teoreettisesta näkökulmasta riippuen. Integraatio on kansainvälispoliittisen prosessin eli politisointien ja politikointien tulos.⁶⁰⁷

Sotilaallisessa integraatiossa tehdään uudenlaisia sotilaallista toimintaa koskevia alueellisen yhteistyön kuvioita ja niihin liittyviä järjestelyjä. Keskustelussa on kuitenkin ollut jännitteitä silloin, kun on pohdittu sotilaallisesti integroituvan yhteisön suhdetta ulkopuolisiin uhkiin ja niihin liittyviin käytäntöihin. Tunnetun Karl W. Deutschin ja hänen kollegojensa teorian mukaan integraatiossa muodostuu poliittinen yhteisö, jonka yksiköiden piirissä ei enää odoteta keskinäisiä konflikteja ratkaistavan väkivalloin. Tämä pohjautuu alhaalta, yhteiskunnasta päin nousevaan yhteenkuuluvuuden tunteeseen ja monitahoiseen sosiaaliseen oppimiseen. ”Pluralistinen turvallisuusyhteisö” tarvitsee ennen muuta tärkeiden poliittisten arvojen yhteisyyttä ja yksiköiden kykyä väkivallattomaan responsiivisuuteen. Niiden on voitava ennustaa toinen toistensa käyttäytymistä. Deutsch ym. eivät kuitenkaan juurikaan käsittele sitä, miten

⁶⁰⁷ Ks. ja vrt. Butler 1997.

integraatioyhteisö ilmenee organisaatioina, jos yksiköt yhä rakentavat yhteiselle ulkopuolelleen sotilaallisia uhkia.⁶⁰⁸

Nämä ongelmat näkyvät erityisesti Euroopan integraatiossa. Se on syventynyt ja laajentunut jo silloin, kun valtiot vielä rakensivat itselleen Neuvostoliitosta ja sen liittolaisista voimakasta yhtenäistä sotilasuhkaa. Integraatio vauhdittui erityisesti vasta 1980-luvulla kylmän sodan alkaessa jo hälvetä. Kuitenkin vaikeudet erottaa ”ulkopuolella olevien” integroiminen niitä ”vastaan” varautumisesta ovat näkyneet integraation edistymisessä sotilaalliselle alalle. ”Puhtaimmillaan” Euroopan sotilaallinen integraatio voineekin *laajeta* uusille alueille vasta silloin, kun yhteisiä sotilaallisia uhkia on niiltä suunnilta lähes mahdoton rakentaa. Toisaalta tunnetun hypoteesin mukaisesti voimakas ulkoinen uhka voi kyllä yhdistää valtioita ennen muuta sotilaallisiin, kollektiivisen puolustuksen liittoihin ja jopa *syventää* niitä. Silloin kuitenkin monet integraation laajentamisyrittäykset estyvät. Liittoutumiseen johtava syventäminen voi lisäksi varsinkin kriisitilanteissa olla pitkälti valtiojohtoista eikä nouse kansalaisyhteiskunnan suunnasta..

Euroopan sotilaallinen integraatio liittyy kiinteästi muuhun integraatioon ja siinä syntyy uusi keskinäisriippuvuuden luonnehtima sotilaallinen instituutio organisaatioineen ilman ulkoista uhkaakin. Siinä tuo instituutio laajentaa osaltaan yhteisöllistä turvallisuutta alueella. Tällä tavalla sotilaallisen integraation syveneminen kahden organisaation eli Naton ja Euroopan unionin puitteissa on poliittisesti jännitteistä. Jännitteet riippuvat kuitenkin siitä, miten kummankin järjestön puitteissa rakennellaan ulkoisia, yhteisiksi katsottuja uhkia. Dialektiikka on voimakkaimmillaan silloin, kun nostetaan esiin uusia jäsenkandidaatteja, mutta vielä tehdään niidenkin käyttäytymisen varalta puolustusvalmisteluja. Ehdokkaat puolestaan saattavat vielä pitää ainakin joitakin Naton ja EU:n jäseniä potentiaalisina vastustajinaan. Selvimmin tämä kysymys liittyy Euroopan valtioiden ja Venäjän suhteisiin.

Nato integroi kuitenkin selvästi heikommin kuin Euroopan unioni. Sotilasliittoon kuuluu jäseniä, jotka yhä pitävät toisiaan jossain määrin sotilasuhkina kuten Kreikka ja Turkki. Toisaalta Naton ulkopuolella on maita kuten Ruotsi, jotka tuskin aikoihin ovat nähneet uhkaajiaan liiton jäsenissä. Sotilaallisella integraatiolla on näin paljon enemmän saavutettavaa Euroopan unionin puitteissa kuin Naton, jolle periaatteessa riittää yhteisen voimakkaan uhan rakentaminen. Toisaalta Naton ”menestys” Euroopassa kylmän sodan jälkeen on kuitenkin pitkälti seurausta integraatiosta eikä vastakkainasetteluista ulkopuolisten kanssa. Naton tulo sotilaalliseenkin integraatioon näkyy lähinnä siinä, että muutkin kuin jäsenet ovat hyväksyneen liiton asettamaan sotilaallisia standardeja maanosassa eli ennen muuta ohjaamaan sotilaallista kollektiivista yhteensopivuutta (interoperability).⁶⁰⁹

Euroopan sotilaallinenkin integraatio ilmenee ennen muuta keskinäisinä sotilaallisina yhteenkuuluvuusodotuksina. Läheinen yhteistyö Euroopan sotilaallisissa rakenteissa, ovatpa nämä sitten Naton tai Euroopan unionin, on omiaan funktionaalisesti vahvistamaan näitä odotuksia. Se luo luottamusta ja sitoutumista. Sitoutuminen ei kuitenkaan ole täysin yhdenmukaista, koska kysymys on kuitenkin kahdesta jäsenkunnaltaan erilaisesta järjestöstä.

⁶⁰⁸ Deutsch ym. 1957.

⁶⁰⁹ Ks. Forster & Wallace 2001.

Sotilaspolitiikkaan ja siten asevoimatyyppeihin vaikuttavia jännitteitä on näin jatkuvasti olemassa.

Erityisesti niitä syntyy kuitenkin siitä, että Euroopan sotilaallinen integraatio kytkeytyy läheisesti euroatlanttiseen integraatioon ja transatlanttiseen yhteistyöhön. Siinä taas Yhdysvalloilla ja Euroopan valtioilla on huomattava ero, mitä tulee valta-asemien antamiin mahdollisuuksiin vaikuttaa sotilaalliseen toimintaan. Tätä tarkastellaan jäljempänä näkökulmasta, jossa painotetaan hegemonistisia ja yksipuolisia riippuvuuksia. Integraationäkökulmasta läntinen Eurooppa ja Pohjois-Amerikan valtiot kuuluvat kyllä samaan turvallisuusyhteisöön. Ne eivät odota, että välilleen syntyviä erimielisyyksiä ratkaistaisiin sotilaallisen voiman käytöllä eikä tuo odotus perustu Yhdysvaltain merkittävään sotilaalliseen ylivoimaan. Yhdysvallat luetaan Euroopassa siis riittävästi ”meihin”, joskin usein viitataan sen ja Euroopan sosiokulttuurisiin eroihin⁶¹⁰.

Yhdysvallat on Naton mutta ei Euroopan unionin jäsen. Koska Nato on järjestö, jonka keinot ovat korostetusti sotilaallisia, jo yksinomaan tästä syystä Yhdysvaltojen ja Euroopan sotilaallinen vuorovaikutus on tiivis. Vaikutus ei ole yksisuuntaista, vaan myös eurooppalaiset ovat antaneet esimerkiksi kriisinhallintakäytäntöjensä kautta syötteitä ja virikkeitä myös Atlantin taakse. Lisäksi Naton toinen pohjoisamerikkalainen jäsen, Kanada, pystyy edustamaan monissa sotilaallisissa kysymyksissä Yhdysvalloista poikkeavaa linjaa. Maalla on lisäksi vahva rauhanturvaamisen traditio.

Euroatlanttisen sotilaallisen integraation tunnistamista vaikeuttaa kuitenkin se, että Yhdysvaltain ja Euroopan suhteita on myös pitkälti ohjannut yhteinen uhka. Siihen liittyy paitsi kylmän sodan perintöä myös niin sanottua uutta uhkaa. Samalla epäillään, ettei Eurooppa pysty ilman Yhdysvaltoja toimimaan riittävän tehokkaasti terrorismia vastaan. Tällainen lisää euroatlanttisen sotilaallisen integraation ristiriitoja. Euroopan sotilaallinen integraatio voi kanavoitua sitä enemmän EU:n puitteisiin, mitä enemmän sotilaalliseen toimintaan vaikuttavat eurooppalaiset uhka- ja turvallisuuskäsitykset poikkeavat amerikkalaisista. EU ja Nato eivät siis vain täydennä toisiaan ja limity toisiinsa, kuten poliittisessa puheessa useimmiten julistetaan. Ne voivat myös estää toinen toistensa kehittymistä.

Sotilaallinen integraatio voi sopivien edellytysten vallitessa kanavoitua toisinkin. EU:n ja Yhdysvaltain suhde voi periaatteessa syrjäyttää Natoa transatlanttisen kumppanuuden foorumina. Naton laajeneminen lisää sen eurooppalaisuutta.⁶¹¹ Tämänkaltaisen kehitys voi myös merkitä sitä, että EU saattaa joskus kilpailla Naton kanssa myös sotilaallisella alalla. Tällainen puhetapa on etenkin tutkimuskirjallisuudesta tunnistettavissa.

Tänä päivänä korostetaan kuitenkin vielä Euroopan unionin sotilaallisen kehittymisen Nato-riippuvuutta. Sen takana kummitelee Yhdysvaltain sotilaallisten tilanteenmäärittelyjen paino ja pelko siitä, ettei Eurooppa selviydy asevoimankäytöstään ilman Yhdysvaltoja. Transatlanttinen suhde on Naton nykyisen aseman kautta korostetusti sotilaallinen. Toisaalta Euroopan sotilaallinen integraatio ei ole edennyt lähellekään ylikansallista tasoa toisin kuin taloudellinen ja pitkälti poliittinen. Valtioiden sotilaspolitiikalle on siis olemassa erityinen pelitila, jossa ne voivat painottaa kansallisia

⁶¹⁰ Esim. Ackermann 2003.

⁶¹¹ Forster & Wallace 2001.

erojaan ja tehdä valintoja asevoimiensa kehittämisessä ja erilaisessa sitomisessa EU:n ja Naton puitteisiin.

Tällainen kehitys ei yllätä myöskään siitä näkökulmasta, että integraatio on syventynyt sotilaalliselle alalle vasta vähän aikaa. Kulttuurisesta näkökulmasta kylmän sodan päättymisestä on myös kulunut vasta lyhyt aika. Integraation vaatimaa sosiaalista oppimista ei ole Euroopassa ehtinyt laajalti tapahtua toisin kuin organisoitumista, joka perustuu uhkamääritysten muuttumiseen. Vuoden 2001 ja sen jälkeiset terrori-iskut voidaan myös ymmärtää järkytyksinä, jotka eivät lisäksi ole omiaan edistämään sotilaallista integraatiota mutta kylläkin uhkapohjaista järjestäytymistä.

Uhkavetoisuuden ja sotilaallisen integraation yhteisvaikutus on siis mukana Euroopan unioninkin puolustuslottuvuuden kehittämisessä. Lähitulevaisuudessa hyväksytään todennäköisesti EU:n uusi perussopimus, joka tuo muun muassa mukanaan symbolisen kollektiivisen puolustuksen ja tiivistää valtioiden mahdollisuuksia kehittää sotilaallisia voimavarojaan. EU:lle kehitetään pitkälle Natolle omaksuttua mallia mukaillen omat ”nopean toiminnan joukot” eli ”taisteluosastoja” vaativiin niin sanottuihin Petersbergin tehtäviin. Kehityslistalla ovat lisäksi ilmakuljetusten koordinointi, lentotukialustaisteluosasto sekä viestitoiminnan koordinointi.⁶¹²

EU:n piirissä on myös vaadittu sotilaallisten voimavarojen tuntuva lisäämistä. Euroopan (unionin) uusi turvallisuusstrategia on myös otettu käyttöön, ja useat think-tankit hakevat nyt sen käytännöllisiä sotilaallisia sovellusmalleja.⁶¹³ Muun muassa yhteistä eurooppalaista strategista kulttuuria peräänkuulutetaan. Sen puutteen arvellaan estävän esimerkiksi ”sodankäynnin vallankumouksen” hyödyntämistä ja unionin yhteisen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan kehittymistä ja näin pitävän yllä kuilua Euroopan ja Yhdysvaltain välillä.⁶¹⁴ Unionin siviilivaltarooli, jolle toisaalta Naton olemassaolo ja muutos on antanut pohjaa, on näin haastettu.

Euroopan sotilaallinen integraatio on merkittävästi lisännyt asevoimien monikansallisuutta ja parantanut niiden soveltuvuutta etenkin interventiot ja hyökkäykset –kategorian tehtäviin. Periaatteessa sotilaallinen integraatio voi varustaa sellaisen poikkeuksellisen poliittisen yksikön kuin Euroopan unionin asevoimilla, joita ei käytetä klassisen voimankäytön tapaan. Sotilaallisen integraation hyödyt voi olettaa erityisen merkittäviksi maanosan laidoilla niillä alueilla, joille integraatio on viimeksi

⁶¹² Atlantic News no. 3575.

⁶¹³ Ks. esim. Atlantic News no. 3580. - Esim. ns. Venusbergin ryhmä on julkistanut ”Euroopan puolustusstrategian”, jossa mm. suositellaan ”Euroopan strategisen konseptin” kehittämistä. Se tarjoaisi ”yhtenäisen käsitteellisen kehikon kansalliselle, siviili- ja sotilasturvallisuudelle - niin hyökkäykselliselle kuin puolustukselliselle sellaiselle - sekä puolustusponnisteluille”. Ryhmän visioiden mukaan EU:n pitäisi pystyä Euroopan turvallisuusstrategian vaativimpiinkin tehtäviin vuoteen 2015 mennessä. Tätä varten olisi Euroopan nopean toiminnan joukkojen vahvuus nostettava 170 000:een ja jäsenmaiden jäljellejäävää 1,5 miljoonan sotilaan voimaa kehitettävä ”matalan tason konflikteihin” sekä edellisen joukon jatkotehtäviin kuten rauhanturvaamiseen. Ryhmän mukaan NATO pysyy kuitenkin Euroopan kollektiivisen puolustuksen keskiössä ja on ”alusta” eurooppalaisen korkean intensiteetin sotilaskapasiteetin maailmanlaajuiselle projisioinnille.

⁶¹⁴ Esim. Maspoli 2002.

laajentunut. Yhteiset kansainväliset tehtävät tuovat puolestaan esille käytännöllisiä ongelmia, joiden ratkaisemiseen liittyy sotilaallista integraatiota edelleen syventäviä sosiaalisia paineita. Vahvan yhtenäisen strategisen kulttuurin muodostumista EU:n puolustus- ja turvallisuuspolitiikan tueksi ei pidetä kuitenkaan todennäköisenä.⁶¹⁵

Euroopassa ei kuitenkaan ole edelleenkään helppoa muodostaa poliittista tahtoa asevoiman kansainväliseen käyttöön, varsinkaan jos aseiden käytön todennäköisyys päätellään konfliktissa suureksi. Ongelma voidaan liittää sotilaallis-poliittisen kulttuurin heterogeenisuuteen. Euroopan unionin laajeneminen ei myöskään lyhyellä aikavälillä ennakoit, että toisensuuntainen kehitys helpottuisi, vaikka juuri uusien jäsenmaiden keskuudessa on ilmennyt havaittavaa intoa osallistua sotatoimiin Yhdysvaltain rinnalla. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö Eurooppa olisi suuntautumassa sotilaallisissa toimissaan entistä selvemmin maanosan ulkopuolelle ja samalla poispäin perinteisestä puolustuksesta. Tilanteiden, osapuolten ja osallistumisen legitimitetin rakentamiseen on vain useita yksityiskohtaisia mahdollisuuksia huolimatta integraation paineista.

Paradoksaalista on se, että Euroopan valtioilla on itse asiassa lukumääräisesti ja myös laadullisesti mittavat, voisi sanoa jopa vahvasti ylimitoitettut asevoimat⁶¹⁶ ainakin mitä tulee moniin kansainvälisiin tehtäviin liittyviin, sotilaallisiin perustein arvioituihin uhkiin⁶¹⁷. Tämä osoittaa hyvin niitä moraalisia ja poliittisia rajoitteita, joita asevoiman käytöllä on ja jotka ovat kokonaan toisenlaisia kuin Yhdysvaltain kaltaisella supervallalla.

6. Yhdysvaltain hegemonia, politiikka ja strategia

Yhdysvaltain politiikka on ohittamaton keskustelu- ja tutkimuskohde eurooppalaisten asevoimien ammattilaistumista pohdittaessa. Vuoden 2001 terrori-iskujen jälkeen eri valtiot kiinnittävät entistä vahvempia odotuksia Yhdysvaltain toimiin, mutta monet ovat myös valmiita niitä kritisoidaan. Sotalaitosjärjestelmän muutoshaasteita selvittäessä erityinen huomion kohde on myös Yhdysvaltain ja muiden valtioiden asevoimien keskinäinen vuorovaikutus ja siihen liittyvät riippuvuudet.

Hegemonianäkökulma eroaa selvästi integraationäkökulmasta. Hegemonia voidaan tulkita joko maailmanjärjestyksen kehityssuunnaksi tai sen oletetaan ilmenevän hegemonistisena ulkopoliittikkana.⁶¹⁸ Hegemonia antaa mahdollisuuden unilateraaliseen toimintaan sellaisissakin asioissa, joissa toiset valtiot eivät voi ajatellakaan sooloilua. Maailmaa organisoidaan siten hegemonin mielen mukaiseksi. Johtoasema perustuu pitkälti taloudelliseen, tieteelliseen ja usein sotilaalliseen voimaan. Se ei ole välttämättä samalla tavalla kulttuurista, vaikka globalisaatioon usein liitetäänkin Yhdysvaltoihin

⁶¹⁵ Tästä ks. Rynning 2003.

⁶¹⁶ Ks. esim. lukumääriä ja sotilasmenoja The Military Balance 2003-2004, 335-340.

⁶¹⁷ Jos jätetään pois sellaiset skenaariot, että eurooppalaista asevoimaa käytettäisiin Irakin ja Afganistanin sodan tapaisiin mittaviin hyökkäyksiin ilman Yhdysvaltoja.

⁶¹⁸ Hakovirta 2002, 181-182, 319-320. - Edellisessä tapauksessa "maailmanmallissa" on maailmanpolitiikkaa johtava johtovalta, jälkimmäisessä viitataan tuon tai muutaman johtovallan, hegemonin, harjoittamaan pyrkimykseen toisten valtioiden hallitsemiseksi ja arvojensa omaehtoiseksi edistämiseksi ilman tarvetta turvautua selvää ylivaltaapyrkimystä rajoittaviin suhteisiin.

paikannettavia kulttuurisia sisältöjä. Hegemonin aktuaalinen diskursiivinen valta voi tilanteenmukaisesti myös rajoittua taloudellisissa ja sotilaallisissakin asioissa. Esimerkkinä on jälleen Irakin sota, jonka perusteluissa ja jälkihoidossa Yhdysvallat on monessa suhteessa joutunut haastetuksi.

Yhdysvallat jäi kuitenkin kylmän sodan jälkeen asemaan, jota voi pitää selvästi hegemonistisena. Kansainvälistä järjestelmää voidaan sen vuoksi tarkastella hierarkkisena⁶¹⁹. Valtion sotilaallista johtoasemaa ovat vahvistaneet kilpailijan puuttuminen, johdonmukainen voimavarojen kasvattaminen sekä etenkin presidentti Bushin hallintokauden ulkopoliittinen tyyli ja unilateralistinen, kansainvälisistä instituutioista piittaamaton asevoiman käyttö. Hegemoniassa ei ole kyse niinkään keskinäisriippuvuuksista vaan toisten riippuvuudesta johtovaltiosta. Yhdysvaltain ja Euroopan suhteessa on yhä runsaasti tällaisia varsinkin sotilaalliseen voimaan perustuvia riippuvuuksia. Taloudellisessa mielessä nämä eivät kuitenkaan ole yhtä selviä.

Yhdysvallat on myös jatkuvasti ollut sotateknologian kehittämisen edelläkävijämaa. Taloudellisen pohjan tälle on antanut voimavarojen vahva suuntaaminen sotilaalliseen tutkimus- ja kehitystyöhön ja varustamiseen. Myös institutionaalinen kehikko on ollut sopiva. Laadullisen varustautumisen sosiaaliset pidäkkeet ovat yhdysvaltalaisessa järjestelmässä muutenkin heikkoja. Strateginen ajattelu on myös ollut varsin ”teknologiavetoista”. Tämä tarkoittaa sitä, että politiikka on varsin vähän estänyt kehitettävän huipputeknologian käyttöä argumentteina sotilasstrategioita hahmoteltaessa⁶²⁰. Hegemonin vahvuutta osoittaa myös se, että mikään valtio ei ole toistaiseksi ilmaantunut sen valtaa tasapainottamaan pyrkiväksi haastajaksi. Jopa Yhdysvaltain liittolaiset ovat kuitenkin ajoittain voimakkaastikin arvostelleet sen ulkopolitiikkaa.⁶²¹ Yhdysvallat itse näkee edustavansa vain voimien tasapainoa, ”joka suosii vapautta”⁶²².

Ian Roxboroughin mukaan amerikkalaiset sotilasstrategit saivat globalisaation popularisoiduista tulkinnoista 1990-luvun lopulla johdonmukaisen selityksen maailman uhkiin ja epävakauteen. He hyödynsivät sitä uuden strategisen paradigman määrittelyssä ja siihen liittyvässä retoriikassa. Globalisaatiosta tuli kylmän sodan aikaista ’kommunismia’ vastaava iskusana, jolla saattoi peittää ympäristön monimutkaisuuden. Vaikka ’globalisaatio’ ei sovellukaan hyvin sotilaalliseen suunnitteluun, se osoittaa Roxboroughin mukaan kuitenkin, miten sotilasorganisaatiot omaksuvat kognitiivisia kehikkoja.⁶²³

Yhdysvaltain sotilaallisista kyvyistä mutta myös puutteista esitetään monenlaisia arvioita. Barry Posenin strategisen analyysin mukaan Yhdysvallat hallitsee ”yhteisiä” eli merta, avaruutta ja ilmatilaa, mikä mahdollistaa hegemonistisen ulkopolitiikan. Sotilaallinen hegemonia perustuu taloudellisten resurssien ylivoimaan sekä henkilöstöön, joka on ”maailman taitavimpien ja parhaiten koulutettujen joukossa”.

⁶¹⁹ Lake 2003, Harle 2004.

⁶²⁰ Ks. ja vrt. Maspoli 2002.

⁶²¹ Vrt. Heisbourg 1999. - Heisbourgin mukaan Yhdysvalloista esitetään maailmalla ainakin neljä metaforista käsitystä eli ”hyvä hegemoni”, ”rosvovaltio”, ”liipasinherkkä sheriffi” ja ”paperitiikeri”. Heisbourg itse pitää Yhdysvaltoja kuitenkin ainoana järjestelmän takaajana.

⁶²² The National Security Strategy of the United States of America.

⁶²³ Roxborough 2002.

Rajoituksia asettaa kuitenkin se, että paikallisilla toimijoilla saattaa Posenin mukaan olla suurempi halukkuus kärsiä kuin amerikkalaisilla. Vastapuolella saattaa myös usein olla taistelukäisiä miehiä paremmin saatavilla, ja myös heidän maastotuntemuksensa on usein parempi. Kaupungit, viidakot ja vuoristot ovat amerikkalaisille yhä ongelmamaastoja. Lisäksi pulaa on kevyestä jalkaväestä.⁶²⁴

Posenin mukaan liittolaisten sotilaallinen voima tukee maltillisesti merten, avaruuden ja ilman hallintaa, mutta lähitaisteluissa ja niiden jälkitilanteissa sillä voi olla merkittävästikin käyttöä. Liittolaisia tarvitaan muun muassa ”konfliktinjälkeisiin rauhaanpakottamistehtäviin”, jotka ovat välttämättömiä ”minkä tahansa taistelukentällä saavutetun voiton hedelmien” varmistamiseksi. Yhdysvalloilla on ”yksipuolinen globaali hyökkäyskyky” mutta ongelmanaan tappioiden sietokyky. Posenin mielestä Yhdysvalloilla on erityinen mahdollisuus sitoutua maailmalla uskottavalla tavalla valikoivasti. Sotilasmahti alleviivaa niitä asioita, jotka ”riippuvat rauhasta ja kolmen yhteisen hallinnasta”. Siksi esimerkiksi globalisaatiosta eniten hyötyvät maat haluavat tukea Yhdysvaltain hegemoniaa.⁶²⁵

Terrorismin, joukkotuhoaseiden leviämisen⁶²⁶ ja ”rosvovaltioiden”⁶²⁷ aiheuttamat uhat sekä informaatiouhat ovat nousseet Yhdysvaltain uhkakuvissa Neuvostoliiton/Venäjän uhan sekä muun, ennen muuta Kiinan ”vertaisuhan” edelle. Nelivuotista uhka- ja puolustusarviota vuosille 2001-2005 (Quadrennial Defense Review; QDR) laatineen työryhmän⁶²⁸ piirissä oltiin yksimielisiä siitä, että demokratian kanssa kilpailevaa ideologiaa ei näy. Samoin ei ole Yhdysvaltain kanssa kilpailevaa sotilaallista koalitiota tai ”vertaiskilpailijaa” konventionaaliossa voimassa. Taloudellisia kilpailijoita ja alueellisia sotilaallisia haastajia sen sijaan ennakoitiin, samoin entistä enemmän ”sortuvia” valtioita ja ei-valtiollisia uhkia.⁶²⁹

Työryhmä uskoi kehittyneen sotilasteknologian leviävän ja tiedustelutietojen olevan kaupallisesti yhä useampien ulottuvilla, mutta teknologiset yllätykset eivät olisi todennäköisiä. Yhdysvaltain pitäisi säilyttää johtoasemansa ”sodankäynnin vallankumouksessa”. Edelleen ryhmä oli yksimielinen siitä, että amerikkalaisten olisi

⁶²⁴ Posen 2003.

⁶²⁵ Em. artikkeli, ks. myös Blank 1999.

⁶²⁶ Ennen muuta terroristien tai niitä tukevien valtioiden käsissä.

⁶²⁷ Tämä uhkakuvaus on uudistettu eri hallintojen toimesta. Presidentti Bush viittasi siihen mm. kuuluisassa ”pahan akseli” -puheessaan.

⁶²⁸ Tällainen ryhmä sopii hyvin edustamaan tyypillistä amerikkalaista viralliseen puolustussuunnitteluun vaikuttavaa uhkakuva- ja omakuvarakennusta.

⁶²⁹ Tangredi 2000. - Erimielisyyttä oli kuitenkin sen suhteen, onko ”lähes vertainen” kilpailija ennen pitkää väistämätön vai syntyykö se valmistautumisesta sellaisen varalle. Lisäksi erimielisyyttä oli sen suhteen, kyettäisiinkö tulevaisuuden kyvyillä puolustamaan merentakaisia tukikohtia, voittamaan pääsynestostrategioita muuten kuin suurin kustannuksin ja pelottamaan terrorismia tai muita ei-valtiollisia uhkia. Myös ydinpelotteen merkitys turvallisuudessa oli keskustelun kohteena. Konfliktien luonteesta kiisteltiin myös. Tulevaisuuden sodat ovat toisten mielestä entistä brutaalimpia ja niissä aiheutuu enemmän siviiliuhreja. Toisten mielestä taas uudet sodankäyntimenetelmät ja -aseet vähentävät sodankäynnin tappavuutta. Myös avaruuden käytöstä sodankäynnissä oli ryhmässä toisistaan eriäviä käsityksiä.

jatkuvasti valvottava maailman meriä ja ilmatilaa. Alueelliset vallat saattaisivat tosin käyttää pääsynesto- ja alueenkäytönkieltostrategioita. Laajamittaisessa taistelussa Yhdysvaltain joukkojen kanssa saatettaisiin käyttää joukkotuhoaseita. Yhdysvaltain kotialue oli myös tulossa yhä haavoittuvammaksi epäsymmetriselle hyökkäykselle ja samalla informaatio sodankäynti entistä tärkeämmäksi.⁶³⁰

Työryhmä nosti esiin lukuisia epävarmuustekijöitä kuten esimerkiksi sen, syntykö pysyvä YK-joukko, joka voisi syrjäyttää Yhdysvaltain vaikutusvaltaa tai rajoittaako kongressi sotilaallista toimintaa. Muita olivat maailmanlaajuinen taloudellinen romahdus, kasautuvat ympäristöuhot, sotilaallisen lähes-vertaisen odotettua nopeampi kehittyminen, tärkeän alueellisen liittolaisen sortuminen tai vaikkapa uusfasismin nousu kyvykkääksi ideologiaksi. Epätodennäköisinä sen sijaan pidettiin joutumista globaaliin sotaan lähes-vertaista vastaan, sotilaallisesti merkittävää Yhdysvaltain vastaista liittoa tai ideologiaa, valtamerisotaa tai ilmavoimien massayhteenoitoja.⁶³¹

Yhdysvaltain tuli työryhmän mielestä kuitenkin estää lähes sen vertaisen sotilaallisen kilpailijan tai alueellisesti kilpailevan liiton syntymistä, yrityksiä loikata avaruussodankäyntiin, alueellisen tuen menettämistä tai avainliittolaisen romahtamista. Lisäksi oli padottava kehitystä, joka veisi kohti ”soturien⁶³² maailmaa”.⁶³³

Tuo amerikkalaista sotilasajattelua hyvin edustava uhka- ja puolustusarvio oli laadittu ennen syksyn 2001 terrori-iskuja, vaikka tulikin voimaan parisen viikkoa niiden jälkeen. Uudemmissa vastaavissa dokumenteissa ja QDR:ää koskevissa arvioissa terrorismin ja niitä mahdollisesti tukevien hallitusten ja joukkotuhoasevaaran painotus on lisääntynyt.

Amerikkalaisen strategian professorin mukaan Yhdysvalloissa pidetään lähtökohtana sitä, että aseistetut ei-valtiolliset ryhmät ovat maailmanlaajuisesti haastamassa valtion hallitsemisoikeuden. Äärimmäisenä poliittis-strategisena uhkana saatetaan pitää valtion hajoamista, mikä luo pohjaa epävakaudelle ja terrorismille. Suurstrategisesti se vaatii Yhdysvaltoja liittolaisineen kehittämään voimakasta kansallista ja globaalia etuaan. ”Länttä” haastavat sotilaalliset uhat ovat joukkotuhoaseiden leviäminen, alueelliset ja uskonnolliset konfliktit, terrorismi ja ”rikollinen anarkia” sekä ei-sotilaalliset uhat ”kauppasodat, rahoitussodat, kybersodat ja uudet terroristisodat”. Uhkien myötä sotilaallisen, poliittisen ja taloudellisen turvallisuuden jakolinjat hämärtyvät. Sota ei rajoitu enää sotilaallisen väkivallan käyttöön, vaan kaikkia keinoja on käytettävä ”vihollisen pakottamiseksi omaan tahtoon.” Konfliktin luonteen muuttuminen vaatii Max Manwaringin mukaan muun muassa sitä, että rauhanturvaajista (rauhanpakottajista) on tehtävä tehokkaita sodankävijöitä.⁶³⁴

Asevoiman käytön suuri julistettu perusmuutos on Yhdysvaltain kansallisessa turvallisuusstrategiassa ollut Bushin hallinnon aikana siirtyminen pelotteesta ja patoamisesta aktiiviseen ennaltaehkäisevään hyökkäystoimintaan, ”ennakoivaan

⁶³⁰ Emt.

⁶³¹ Emt.

⁶³² Termillä ’soturi’ tarkoitetaan usein amerikkalaisessa puheessa sodan sääntöjä noudattamatonta, ”puolisotilaallista” jonkun ei-valtiollisen ryhmän aseistettua jäsentä erotukseksi kurinalaisista, lojaaleista ja legitiimeistä valtioiden ’sotilaista’.

⁶³³ Tangredi 2000; vrt. myös Quadrennial Defense Review Report 30.9.2001.

⁶³⁴ Manwaring 2004. – Max Manwaring on Army War Collegen strategian professori.

itsepuolustukseen” (anticipatory self-defense). Se perustuu ajatteluun, että uusiin ei-valtiollisiin uhkiin kuten terroristeihin ei tehoa muu kuin eliminointi. Ennaltaehkäisy on presidentti Bushin mielestä ”terveen järjen ja itsepuolustuksen asia.” Tämä strateginen muutos sopii yhteen sen kanssa, että Yhdysvallat suojaa mahdollisimman tehokkaasti kotialueensa kaikilta hyökkäyksiltä ja on luopunut yksipuolisesti muun muassa ABM-sopimuksesta. Strategiaan kuuluu myös avaruuden aseistaminen ja maailman avaruuden hallinta.⁶³⁵

Yhdysvallat lausuu avoimesti, että hyökkäys on paras puolustus. Samalla lujitetaan Amerikan ”kotimaan turvallisuutta” hyökkäykseltä suojautumiseksi ja pelotteen ylläpitämiseksi. Sota terrorismia vastaan vaatii ”tukea liittolaisilta ja ystäviltä”. Se on myös ideoiden sotaa, joka liittyy maltillisten hallitusten tukemiseen islamilaisessa maailmassa. Taistelua sanotaan käytävän perimmiltään ”demokraattisten arvojemme ja elämäntapamme” puolesta. Yhdysvallat ei kuitenkaan aio kaikissa tapauksissa käyttää asevoimaa uhkien ehkäisyyn eikä sen mielestä ”kansakuntien pitäisi käyttää ennaltaehkäisyä aggression tekosyynä”.

Presidentti Bush kirjoittaa kansallisen turvallisuusstrategian esipuheessa:

---epämääräiset yksilöiden verkostot voivat tuoda suuren kaaoksen ja kärsimyksen rannoillemme halvemmalla kuin mitä maksaa hankkia yksi panssarivaunu.

Sota globaaliterrorismia vastaan on ”kestoajaltaan määräämätön globaali yritys”, ”terrorin liittolaiset ovat sivilisaation vihollisia” ja kansakunnan suurin vaara on ”radikalismien ja teknologian risteytymisessä”. Terrorismin, rosvovaltioiden ja joukkotuhoaseiden aiheuttaman uhan ”todellisen luonteen” tajuaminen oli vienyt Yhdysvalloilta lähes vuosikymmenen. ”Perinteinen pelote ei toimi terroristista vihollista vastaan ----” Kysymys ei kuitenkaan ole ”sivilisaatioiden yhteen-törmäyksestä”.⁶³⁶

Venäjän kanssa on sen sijaan siirrytty vastakkainolosta yhteistyöhön. Yhdysvallat ja Venäjä eivät enää ole ”strategisia vastustajia”. ”Kestävää strategista kumppanuutta” rakennetaan, mutta ”venäläisten avaineliittien pitkälinen epäluottamus motiivejamme ja politiikkaamme kohtaan” hidastaa suhteiden paranemista. Suurvaltaerimielisyyksien paluun suhteen Yhdysvallat aikoo pysyä ”valppaana”.⁶³⁷

Presidentti Bush vakuuttaa kuitenkin, ettei Yhdysvallat käytä vahvuuttaan yksipuolisen edun saavuttamiseksi. Amerikkalaisen kansakunnan puolustaminen ”sen vihollisia vastaan” on tosin liittovaltion hallinnon ”ensisijainen ja perustava sitoumus”. Monenkeskisyys suuntaan annetaan sen verran myönnytystä, että parempaa maailmaa ei mikään kansakunta pysty yksin luomaan. Liittoumia ja monenkeskisiä instituutioita voidaan täydentää halukkaiden koalitioilla valtioista, ”jotka pystyvät ja ovat halukkaita edistämään vapautta suosivaa voimatasapainoa”. Johtamista Yhdysvallat pitää velvollisuutenaan. ”Ystävien ja kumppanien” arvoja ja etuja luvataan kunnioittaa, mutta samalla valmistaudutaan toimimaan itsenäisesti ”kun etumme ja ainutlaatuiset velvollisuutemme” niin vaativat.

⁶³⁵ The National Security Strategy of the United States of America, ks. kritiikistä esim. Kellner 2003.

⁶³⁶ The National Security Strategy of the United States of America.

⁶³⁷ Em.

Asevoimien ensisijaiseksi tehtäväksi kuvataan Yhdysvaltain puolustaminen. Se vaatii liittolaisten ja ystävien vakuuttamista, sotilaallisen kilpailun ehkäisyä, Yhdysvaltain etuihin, liittolaisiin ja ystäviin kohdistuvien uhkien estämistä pelottamalla sekä ”minkä tahansa vastustajan päättäväistä lyömistä, jos pelote pettää”. Asevoimien kehittämisen päälinjaksi määritetään siirtyminen uhkapohjaisesta ”massiivisten kylmän sodan ajan armeijoiden pelottamiseen” tarkoitetusta asevoimasta kykypohjaiseen. Sellaisessa keskitytään ”enemmän siihen, miten vastustaja saattaisi taistella kuin missä ja miten sota ilmenee”.

Sotilaallisiin kykyihin kuuluvat kotimaan puolustuksen lisäksi informaatio-operaatiot, Yhdysvaltojen pääsyn varmistaminen kaukaisille sota-alueille sekä maan ”kriittisen infrastruktuurin ja voimavarojen” suojaaminen avaruudessa. Presidentin käyttöön halutaan antaa entistä laajempi vaihtoehtojen kirjo. Yhdysvallat aikoo säilyttää kyvyn lyödä minkä tahansa vihollisen yrityksen alistaa valtio, sen liittolaiset tai ystävät tahtoonsa. Asevoima pidetään myös siinä kunnossa, etteivät vastustajat voi tavoitella Yhdysvaltain voiman ylittävää tai sen kanssa tasaveroista varustautumista.

Yhdysvalloissa luonnehditaan Natoa transatlanttisen ja eurooppalaisen turvallisuuden navaksi ja Euroopan unionia ”kumppaniksi avautuvassa maailmankaupassa.” Naton ydintehtäväksi kuvataan ”demokratioiden transatlanttisen liiton kollektiivinen puolustus”. Sen uskotaan säilyvän, mutta liiton edellytetään kehittävän sitä varten uusia rakenteita ja kykyjä. Erityisesti Yhdysvallat vaatii, että Nato kehittää lyhyellä varoitusajalla keskitettäviä, erittäin liikkuvia ja erityisesti koulutettuja joukkoja ”vastaamaan mihin tahansa liiton jäsenen kohdistuvaan uhkaan”. Naton on sekä luotava itse valtuuttamiaan koalitioita että avustettava tehtäväperusteisia. Jäsenmailla tulisi olla asevoimat, jotka voivat sopivasti osallistua monikansalliseen koalitiosodankäyntiin. Asevoimien olisi pystyttävä ”hallitsemaan potentiaalisia hyökkäjiä ja vähentämään haavoittuvuuksemme”. Eurooppalaisten liittolaisten pyrkimykset ulkopoliittisen ja puolustusidentiteetin vahvistamiseen EU:n kanssa hyväksytään. Yhdysvallat sitoutuu tiiviisti neuvottelemaan sen varmistamiseksi, että nuo kehityskulut toimivat Naton kanssa.⁶³⁸

Presidentti Clintonin aikana esitetty huoli siitä, että eurooppalainen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka kanavoituu liiaksi Euroopan unionin kautta, ilmeni hyvin kuuluisassa ”kolmen kielletyn D:n” periaatteessa. Eurooppaa ja Yhdysvaltoja ei saa irrottaa toisistaan (decoupling), EU:hun kuulumattomia Nato-jäseniä ei saa syrjiä (discrimination) eikä Naton pyrkimyksiä saa tarpeettomasti kahdentaa (duplication). Bushin hallinto on seurannut tätä periaatetta. Yhdysvaltain mielestä Nato saisi ”työskennellä tehokkaammin” EU:n kanssa. Tällä on ymmärrettävä sitä, ettei Naton etuja saa heikentää EU-suhteita kehitettäessä eikä sen asemaa vaarantaa eli provosoida Euroopan unionia kilpailijaksi. ”NATO on elintärkeä, koska se on Amerikan ainoa pysyvä silta Eurooppaan.”⁶³⁹

Naton Prahnan huippukokouksessa vuonna 2002 pitämässään puheessa presidentti Bush korosti liiton tarvitsevan erikoisjoukkoja, täsmäiskukykyä sekä nykyaikaisia komentorakenteita. Joukkoja olisi kehitettävä toimimaan nimenomaan Euroopan ulkopuolella. Yhdysvallat vakuuttaa kuitenkin sitoutumistaan Eurooppaan:

⁶³⁸ Em.

⁶³⁹ Bushin hallinnon käsityksistä laajemmin ks. Burns 2003.

The commitment of my nation to Europe is found in the carefully tended graves of young Americans who died for this continent's freedom.⁶⁴⁰

Yhdysvallat on siis vahvasti päättänyt pitää Natoa tärkeimpänä fooruminaan, jolla eurooppalaisten kanssa asioidaan. Valtiokumppaneista Iso-Britannia on usein asetettu etusijalle.

Pienten valtioiden kuva Yhdysvalloissa on monitahoinen kysymys, joka ei nouse yksilöidysti esille kansallisen tason turvallisuusdokumenteista. Puolustusministeri Donald Rumsfeldin kommentit ”uudesta” Euroopasta eli Yhdysvaltoja selvimmin myötäilevistä Itä-Euroopan valtioista on tulkittu osoitukseksi siitä, että Yhdysvaltain Euroopan-politiikkaan kuuluu ”hajota ja hallitse” –periaate. Tämä sopii yhteen myös sen kanssa, että Nato riittää Yhdysvalloille myös pelkästään ”sotilasvoimavarastona”.

Eri maiden Nato-kelpoisuus on viime vuosina ollut yksi tapa kuvata pieniä maita Yhdysvaltain sotilaallisina kumppaneina. Tätä kysymystä tarkasteli ennen Naton uusinta laajenemista esimerkiksi Thomas Szayna⁶⁴¹. Hänen lähtökohtanaan oli se, että Naton ainoa mahdollinen konventionaalinen uhka voisi tulla ”Venäjän odottamattoman poliittisen shokin ja yhteistoiminnallisten Venäjä-Nato –suhteiden loppumisen kautta”. Toisaalta jäsenkandidaattien tuli parantaa Naton voimanprojisiointikykyä. Itävalta oli strategisesti kaikkein kiinnostavin Nato-ehdokas tarkastellusta maiden joukosta, vähiten kiinnostavin sittemmin jäseneksi tullut Latvia..

Szaynan mukaan Suomen jäsenyys Natossa sisältäisi vaikeuksia, koska siitä aiheutuisi liitolle strategisia kustannuksia. Toisaalta hänen mielestään entisillä puolueettomilla mailla on jo ”virtuaalinen Nato-jäsenyys EU-kytkentänsä kautta”. Szayna päätteli myös, että ”Ruotsi ja vähemmässä määrin Suomi” saattaisivat vähentää puolustusresurssejaan, erityisesti ilmavoimia, ”jos maiden turvallisuus taattaisiin Naton puitteissa”. Toisaalta hän epäili, olisivatko nämä maat houkuteltavissa Naton toiveisiin.⁶⁴²

Yhdysvallat ei pidä muuta kuin ammattiarmeijaa itselleen mahdollisena. Asevelvollisuuden palauttaminen on kuitenkin noussut ajoittain esille jossakin muodossa ja vahvempana kuin pelkkänä ihmisten rekisteröintinä kutsuntoja varten. Ammattiarmeija on kuitenkin niin vahvasti institutionalisoitunut, että toisensuuntaiset, useimmiten henkilöstömäärien ja kustannusten alentamisen tarpeeseen pohjaavat argumentit herättävät nopeasti vastustusta.

Yhdysvalloissa on arvioitu, että ”terrorismin vastainen sota” korostaa erikoisjoukkojen ja tehokkaiden ammattisotilaiden tarvetta. Usein muutenkaan ei pidetä oikeutettuna, että valtaa ”nuorten ihmisten kohtaloiden” kontrolloinnissa siirtyisi kansalaisyhteiskunnalta valtiolle sillä tavoin, mitä laaja asevelvollisuus merkitsisi.⁶⁴³ Toisaalta monissa tulevaisuuskuvitelmissa, joissa korostetaan ”imperiumin” hallintaa, Yhdysvaltain

⁶⁴⁰ Bush 2002. – ”Kansakuntani sitoutuminen Eurooppaa näkyy niiden nuorten amerikkalaisten huolellisesti hoidetuissa haudoissa, jotka kuolivat tämän maanosan vapauden puolesta”.

⁶⁴¹ RAND-tutkimuslaitoksesta.

⁶⁴² Szayna 2001, 75-127.

⁶⁴³ Bandow 2002.

joukkoja pidetään riittämättöminä. Kansalliskaartia olisi niiden mukaan merkittävästi vahvennettava ja se taas vaatisi asevelvollisuutta.⁶⁴⁴

7. Ammattilaistumisen kansainvälinen haaste

Eurooppalaisten asevoimien yleinen kehityssuunta on valtioittaisista eroista huolimatta selvä: asevelvollisena palveleminen harvinaistuu. Luvussa 3 käsitelty sotilassosiologinen tarkastelutapa tuo esille asevoimien ja yhteiskunnan läheisten suhteiden suuren merkityksen asevoiman kehittämisessä. Suhde on löystymässä ja asevoimat marginalisoitumassa, vaikka poliittiset käytännöt eivät siihen aina viittaisikaan. Useat normiorientaatiot vaikuttavat asevoimiin. Ilmeistä on kuitenkin, ettei armeijaa ainakaan entiseen tapaan tarvita sosiaalistamaan yksilöitä eurooppalaisissa yhteiskunnissa.

Ammattilaistumisen kansainvälisen haasteen peruskysymys on kylmän sodan jälkeen se, mitä toimijoita asevoimien toiminta ja luonne kiinnostaa. Tietoisuuden ja kiinnostuksen puutteessa normiyrittäjien piiri kapenee ja sotilaspoliittikka vähenee, mutta keskittyy kuitenkin viime kädessä asevoimiin ja niiden kanssa välittömästi tekemisissä oleviin valtion edustajiin.

Tämä on yhteydessä sotilaallisen toiminnan muuttumiseen eurooppalaisille yhä enemmän edustukselliseksi. Etäälläkin tapahtuva väkivallan käyttö on aikaisempaa näkyvämpää. Sotaa seurataan etenkin sähköisen median välityksellä mutta ilman suurta pelkoa sen leviämisestä niin, että katselijan tarvitsisi miettiä, miten hän joutuisi fyysisesti mukaan sotaan.⁶⁴⁵ Sotiin osallistumisen luonne muuttuu katselijuudeksi.⁶⁴⁶ Näin aseelliset konfliktit näyttäytyvät entistä enemmän episodeina, jotka sekoittuvat muuhun median välittämään tapahtumavirtaan. Tämä saattaa lisätä välinpitämättömyyttä siitä, miten ja millaisia asevoimia valtio käyttää ulkomailla. Kansalaisten heikkenevä kosketus asevoimiin sopii hyvin modernin jälkeisen yhteiskunnan kehitystrendeihin.

Asevoimien kansainvälisten tehtävien myötä jää usein epäselväksi, mikä on sodankävijä. Katselijuus mahdollistaa myös sen, ettei yksilön tarvitse juurikaan ajatella olevansa osa sodankävijää, vaikka valtio, jonka kansalainen hän on, käykin avointa sotaa. Asetelma vahvistaa tilannetta, johon James DerDerian on viitannut ”hyveellisenä sotana”⁶⁴⁷. Siinä sotaa käykin lähinnä ”sotilaallis-teollinen-media-viihde”-verkosto. Yhteenotto on katselijalle suurelta osin mielikuvasotaa ja virtuaalista sotaa. Vaikka siihen liittyykin esimerkiksi arkielämään tunkeutuvaa valvontaa varauduttaessa vaikkapa terrori-iskuihin, varsinainen ”likainen” sota on jossakin muualla.⁶⁴⁸

Välinpitämättömyyden mahdollisuuden lisääntymistä voikin pitää asevoimien toiminnan yhtenä merkittävänä kontekstina 2000-luvun alussa huolimatta siitä, että toisaalta – ja usein aika perinteisesti – ollaan huolissaan liiallisesta puuttumisesta niiden toimintaan⁶⁴⁹. Kysymys kuulumisesta sodankävijään ei kuitenkaan ole sama asia kuin se, millainen

⁶⁴⁴ Kuvaava esimerkki Yoshida 2003.

⁶⁴⁵ McInnes 2002.

⁶⁴⁶ Tähän roolimutokseen vaikuttavia tekijöitä on se, että yhä harvemmallalla on sellaisia läheisiä henkilöitä, joilla on omakohtaista kokemusta sodankäynnistä tai sotilaallisesta toiminnasta ylipäätään.

⁶⁴⁷ DerDerian 2001.

⁶⁴⁸ Ks. myös Huhtinen & Rantapelkonen 2002, Huhtinen 2003.

⁶⁴⁹ Esim. Cornish 2002.

toimija voi nykyisessä Euroopassa tehdä itselleen tärkeistä asioista turvallisuuskysymyksiä ja aika ajoin edellyttää niihin myös sotilaallisia vastauksia. Tällaiselle ”turvallistamiselle” on viime vuosina tullut entistä enemmän edellytyksiä.⁶⁵⁰ Tämä kehitys toimii ennen muuta sen suuntaan, että asevoimia hyväksytään joihinkin sisäisen turvallisuuden tehtäviin.

Tosin katselijuuden vahvistuminen korostaa toisaalta sitä, että terrorismin kaltaisen, lähelläkin mahdollisen väkivallan uhka voi myös tulla entistä tärkeämmäksi asevoimien kehittämisen perusteeksi, vaikka sitä ei pidettäisikään edes ensisijaisesti sotilaallisena uhkana. Samalla myös kytkentä etäisen konfliktin ja terrori-iskujen välillä säilyy ja voi – konfliktista riippuen – vahvistuakin. Poliittisia seuraamuksia tulee helpoimmin siitä, jos yksilölle ja ryhmälle tärkeän yhteisön osallistumisen asevoimilla tulkitaan aiheuttavan omakohtaisia kielteisiä seurauksia. Tilanne tuottaa vähintään voimakkaita moraalisia reaktioita, etenkin jos median kautta välittyvät viestit ovat riittävän shokeeraavia.

Vuoden 2001 terrori-iskujen yhteydessä etenkin Yhdysvalloissa koettu sosiaalinen shokki oli pitkälti seurausta siitä, että yhteiskunnassa ei ollut pidetty ulkoa tulevaa näyttävää väkivaltaa uskottavana ja todennäköisenä. Näin pinnalle nostettiin nopeasti sellainen pienille maille jo ennestään tuttu käsite kuin ”kotimaan turvallisuus” (Yhdysvalloissa *homeland security*). Päätäjien oli verraten helppo saada yleisen mielipiteen tuki maailmanlaajuisille vastatoimille, varsinkin koska valtion ulko- ja turvallisuuspoliittinen suuntautuminen ja käsitys ylivertaisesta johtoasemasta ja hyvän edustamisesta maailmassa oli vahvasti kiteytynyt ja vallassaolevien ryhmien sisäistämä.

Eurooppalaisissa valtioissa reaktio oli tosin pitkälti samansuuntainen, mikä juontui monissa tapauksissa läheisestä samaistumisesta amerikkalaisiin, mitä media voimakkaasti vahvisti⁶⁵¹. Toisaalta esimerkiksi Madridin terrori-iskut maaliskuussa 2004 osoittivat, että ainakin yhdessä valtiossa, Espanjassa, normatiivis-poliittisena reaktiona oli pikemminkin kansallinen irtaantuminen sotilaallisista toimista ulkomailla ja maltillinen protesti kuin koston, vastahyökkäyksen ja terroristien ”kotipesän” tuhoamisen vaatiminen. Reaktio ei myöskään heijastellut sellaista patriotismin ja nationalismin kiehadusta kuin amerikkalainen vastaus vuonna 2001.

Mielipidetutkimuksissa havaitut suuren yleisön käsitykset, erityisesti jos kysytään pelkoja erilaisten aseellisten konfliktien suhteen, ovat ainoastaan suuntaa-antavia. Yksilöiden ”pelkokynnys” on kovin erilainen. Yleensä kuitenkin havaitaan se, että ilmiötä, jota ei ole havaittu viime aikoina, pelätään vähemmän. Niinpä esimerkiksi vuoden 2001 jälkeen tehdyissä mielipidemittauksissa EU-kansalaiset pelkäävät juuri kansainvälistä terrorismia ja rikollisuutta aivan toisella tavoin kuin sotaa, jota kaikesta huolimatta pidetään ilmeisesti etäisenä sekä ajallisesti että tilallisesti. Toisaalta

⁶⁵⁰ Vrt. Buzan, Wæver & Wilde 1998, 23-26.

⁶⁵¹ Arkisina havaintoina samaistumista osoittavan moraali-ilmaston kuumenemista edustivat hyvin esimerkiksi kriittisyyteen ja analyttiseen pyrkivien tutkijoiden jne. julkinen tuomitseminen, suruliputukset, hiljaiset hetket ja vastaavat terrori-iskujen uhrien muistoksi ja sen toistelu, että iskujen uhreina olisi voinut olla ”meidänkin” kansalaisia. Vastaavien kollektiivisten mielenilmaisujen puuttuminen muualla maailmassa tapahtuneiden mittavien väkivaltaisten siviilikuolemien johdosta viittaa hyvin eurooppalaisen yhteisö rakennuksen suuntautumiseen.

maailmansota saattaa sotien ”pelkohierarkiassa” nousta selvästi korkeammalle kuin sota Euroopassa.⁶⁵²

Asevoimien osuuden voi odottaa korostuvan normien tuottajina, ei ainoastaan niiden noudattajina. Erityisesti se painottuu, jos ihmisten kiinnostus asevoimien toimintaan laskee. Tämä liittyy myös asevoimien toimintaympäristön monimutkaistumiseen ja laajenemiseen. Ammattisotilaat korostuvat muutenkin asiantuntijoina, osana riskiyhteiskunnassa tapahtuvaa asiantuntijavallan kasvua. Asevoimien keskinäiset suhteet toimivat yhä enemmän normien lähettämisen väylinä. Myös poliittisten ja turvallisuuseliittien keskinäinen vuorovaikutus tiivistyy, jonka muutenkin voi odottaa voimakkaammaksi kuin yleensä sosiaalisen, yli rajojen tapahtuvan vuorovaikutuksen.

Sotilaallisen toiminnan legitimoinnissa Euroopassa on entistä suurempi huomio myös syytä kiinnittää niin sanottuun länsimaiseen sodankäyntitapaan, mikä viittaa sotilaallisesti merkittävien normisuuntausten mukanaoloon. Sodankäyntitavan avainpiirteitä ovat asevoimien ammattimaisuus sekä omien tappioiden ja ns. oheisvaurioiden eli siviilitappioiden huono sietokyky.⁶⁵³ Omien tappioiden huonoa sietämistä Charles Moskos selittää Yhdysvaltain tapauksessa sillä, että taistelukuolemia ei hyväksytä, ellei elintärkeä kansallinen etu ole kysymyksessä. Toisaalta nimenomaan ammattiarmeijan tappioita ei helposti hyväksytä, koska yhteiskunnan etuoikeutetut ryhmät (”kansallisten eliittien lapset”) eivät ole armeijassa.⁶⁵⁴

John Lewis Gaddis on puolestaan selittänyt valtioiden halua käydä tappiotonta sotaa sillä, että niiden auktoriteetti ja kyky inspiroida ihmisiä tappamaan on heikkenemässä. Tämä osoittaa moraalisten standardien muuttumista. Samalla se merkitsee sitä, että valtiot joutuvat ”neuvottelemaan” tärkeät sosiaaliset sopimukset kansalaisten kanssa uudestaan. Gaddisin mukaan asia liittyy ”asevelvollisten kansalainen-sotilaiden” ajan päättymiseen.⁶⁵⁵

”Sodankäynnin vallankumouksen” yhteydessä länsimaiseen sodankäyntitapaan kuuluu ajattelu siitä, että sotilaat pitäisi erottaa siviileistä, taistelijat ei-taistelijoista, tulenkäyttö yhteiskunnasta ja organisoitu väkivalta jokapäiväisestä elämästä. Christopher Cokerin mukaan, jos länsimainen sodankäyntitapa on olemassa, se on hallitsevasti amerikkalainen. Eurooppalaiset ovat kyllä asettamassa sodalle uusia sääntöjä, mutta amerikkalaiset välineellistävät sen uudestaan. Cokerin mielestä amerikkalainen muoto tärkeämpi, koska Yhdysvallat ei muuta vain sodan luonnetta (character) vaan sen laatua (nature). Sodasta tehdään ”poliisioperaatio”, jossa vastustajat entistä useammin kriminalisoidaan. Tähän ei eurooppalaisilla hänen mukaansa ole paljoakaan vaikutusta.⁶⁵⁶

Länsimaista sodankäyntitapaa vastaan voidaan toisaalta huomauttaa käytännön havaintojen pohjalta. Esimerkiksi Yhdysvallat on kärsinyt Irakissa huomattavasti

⁶⁵² Ks. Eurobarometer 2002.

⁶⁵³ Freedman 1998.

⁶⁵⁴ Moskos 2001. - Asevoimien ammattilaistumista selittikin kerran eräs tutkija sillä, että Euroopassa ja Yhdysvalloissa yleensä ihmisillä on vain yksi tai enintään kaksi lasta ja he ovat ”liian arvokkaita” lähetettäväksi sotimaan ja ehkä kuolemaan maailmalle.

⁶⁵⁵ Gaddis 2001.

⁶⁵⁶ Coker 2004.

enemmän tappioita säännöllisten sotatoimien jälkeen kuin niiden aikana. Sodassa koalitio on myös aiheuttanut joidenkin arvioiden mukaan jopa 10 000 irakilaisen siviilin kuoleman. Nämä seikat eivät ole kuitenkaan kaataneet hallituksia Euroopassa. Ei ole myöskään selvää, etteikö ”länsimainen sodankäyntitapa” olisi yleisemmin ja laajemminkin valtioiden sodankäyntitapa maailmassa, jos hallinto on demokraattisesti valittu, sodan medianäkyvyys laaja ja asevoimia lähetetään omalta kannalta rajoitettuun sotaan ulkomaille eikä puolustamaan omaa maata tai kamppailemaan jotakin suureksi uhkaksi koettua valtionsisäistä vihollista vastaan.

Kylmän sodan jälkeisen normimuodostuksen erityispiirre on ”sotilaallisen humanismin” painottuminen. Se saattaa liittyä ennen muuta eurooppalaisiin kulttuureihin ja kytkeytyy myös liberalismiin. Sen mukaan varsinkin väkivaltaisiin interventioihin tarvittaisiin entistä selvemmin humanitäarisä motiiveja ja argumentaatiota. Kuitenkaan ei ole selvää, etteikö niitä silti käytettäisi kätkemään esimerkiksi interventioihin liittyviä taloudellisia intressejä.

Interventioilla voi olettaa olevan vahvoja pidäkkeitä. Humanitäarisyyksvaatimusta ei ole aina helppo riittävästi politisoida. Lisäksi toimijoita erilaisineen tulkintoineen on mukana entistä enemmän. Normipaine asevoimien kehittämiseksi ei ole myöskään täysin sama kuin paine niiden lähettämiseksi johonkin aseelliseen konfliktiin. Humanitäarisyyksvaatimus kuitenkin tavallaan korvaa sitä, että ainakin eurooppalaisen pienen valtion on aikaisempaa vaikeampi löytää ”suuria” perinteisiä syitä asevoimien käyttöön. Normisuuntaus sopii myös hyvin yhteen sen kanssa, että asevoimien toiminnan medianäkyvyys on kasvanut. Valikoitumattomiin yleisöihin liittyen ”mediatappioita” on entistä vaikeampi välttää, elleivät nuo yleisöt jaa samoja sääntöjä.

Eurooppalaisen ja osittain amerikkalaisen normipaineen voi tulkita kokonaisuutena kasvaneen sodan ja asevoimien kuvan muodostuksessa. Tämä koskee etenkin asevoimien muuntamista mutta myös lähettämistä Euroopan ulkopuolelle niihin tehtäviin, joissa aseiden käytön todennäköisyys on suuri – kuten yhä useammin on. Samalla on merkkejä siitä, että osallistumismuutokset ja yhteiskunnan jälkimoderni kehitys aiheuttavat sen, että etäällä tapahtuva asevoimien käyttö ei välttämättä ole ryhmien ”asialistalla” kovin korkealla muihin kiinnostuksen kohteisiin nähden.

Toisaalta jotkin jopa yksittäisten asetyyppien käyttöön liittyvät asiat voivat nykyisten mediaprosessien kautta saada aikaan huomattavia seuraamuksia. Kansalaisjärjestöjen aikaansaama kampanja ja sopimus jalkaväkimiinojen kieltämiseksi on tästä hyvänä esimerkkinä.⁶⁵⁷ Vastaavia haasteita voi liittyä muuhunkin asevoimien kehittämiseen, jos media ja sopivasti aktivoituvat toimijat kiinnostuvat asiasta. Asevoimien muoto ja organisaatio eivät näin jatkossakaan ole epäolennainen kysymys eurooppalaisissa valtioissa. ”Oikean” sodankäynnin normit ja ”oikeita” asevoimia ylläpitävät normit saavat yhä sysäyksensä verraten laajalta pohjalta, mikä voi merkitä yllättäviäkin haasteita eri valtioiden sotilaspolitiikalle kansainvälisen vuorovaikutuksen kasvaessa.

Integraatio itsessään voidaan nähdä normipaineen tuloksena, jossa jokin osa vaatii yhdenmukaisuutta mutta toisaalta sallitaan sopivaa erilaisuutta. Yhteisen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan ”moottoreina” ovat ennen muuta olleet kolme keskisuurta valtiota Iso-Britannia, Ranska ja Saksa. Niiden keskinäiset jännitteet ovat kylmän sodan jälkeen

⁶⁵⁷ Koivula 2004.

erityisesti stimuloineet politiikkaa, ja noita valtioita voidaan siksi pitää keskeisinä sotilaallisen integraation normiyrittäjinä. Kaksi näistä eli Iso-Britannia ja Ranska ovat tottuneet käyttämään asevoimaansa maailmanlaajuisesti, Saksa on sen sijaan ollut pidättyväinen. Toisaalta Iso-Britannia on eronnut muista kahdesta vahvan atlantistisen linjasta vuoksi, mikä on merkinnyt myös sen varsin vahvaa osallistumista juuri euroatlanttiseen sotilaalliseen integraatioon. Iso-Britannian ja Ranskan konsensus St.Malossa vuonna 1998 oli sysäys EU:n sotilaallisen ulottuvuuden nopealle kehittämiselle. Konsensukseen kuului kuitenkin se, ettei Naton asemaa haluttu heikentää. Näin ”kaksoishatuttaminen” ja Naton ja EU:n keskinäisriippuvuuden vaaliminen on tullut erityisen tärkeäksi. On myös ilmeistä, että nimenomaan Iso-Britannia pitää tärkeinä myös sellaisia tehtäviä, joissa näkyy vahvasti amerikkalainen sotilasajattelu kuten ilmeni juuri Irakin sodassa.

Muut ja erityisesti pienet eurooppalaiset valtiot ovat tilanteenmukaisesti jakautuneet ”eurooppalaisen” ja ”atlanttisen” linjan kesken ja vastanneet odotuksiin sen mukaisesti.

Irakin sota vuonna 2003 oli erityisen jakava siinä mielessä, että Yhdysvaltain intervention kyseenalaistaminen ravisteli Naton konsensusperiaatetta. Irakin sota ei kuitenkaan pysyvästi jakanut eurooppalaisia. Eurooppalaisen sotilaspolitiikan ”kriisinhallintapainotus” on joka tapauksessa ehtinyt institutionalisoitua ja organisoitua niin Naton kuin EU:n puitteisiin.

Pienet valtiot näyttävät kuitenkin hakevan erikoistumismahdollisuuksia. Eurooppalaisten asevoimien puutteiden poistaminen maanosan ulkopuolisen interventiokyvyn parantamiseksi on silti saanut vauhtia. Suurten ohella myös useimmat pienet valtiot ovat ryhtyneet pitämään sitä oikeutettuna, vaikkakin ilmeisesti eri syistä. Kysymys on asiasta, jossa erilaiset normiorientaatiot pääsevät yhdistymään. Niistä toiset painottavat Natoa ja Yhdysvaltoja aseellisen toiminnan kehikkona, toiset hakevat Natosta ja erityisesti EU:sta vaihtoehtoa.

Integraatioon liittyvän asevoimia koskevan normipaineen suuntautumisessa kahta premissiä voi pitää tulevaisuudessa tärkeinä Euroopassa. Ensimmäinen näistä on EU:n ja Naton jäsenmäärän kasvu. Se tuottaa yhtäältä sitoutumista yhteisiin normeihin ja sen myötä mahdollisuuksia saada aikaan normipainetta ulkopuolisia ja ”sooloilijoita” kohtaan. Toisaalta valtioiden sotilaallis-poliittiset kulttuurit ovat siinä määrin eriyntyneitä, että monet pystyvät pitkään myös rikkomaan sääntöjä ja riippuen ulkoisista uhkistaan myös edustamaan omaa normiyhdistelmään. Monet asevoimamuodostukseen vaikuttavat kuilut sekoittavat myös asetelmaa. Niistä yksi tärkeimpiä on eurooppalaista omaehtoisuutta painottavan linjan ja aktiivisemmän, sotilaallista globaalihallintaa painottavan linjan välinen.

Toinen premissi liittyy siihen, mitkä ryhmät yhteiskunnissa pääsevät toimimaan normiyrittäjinä. Jos kiinnostus asevoimiin laskee, normipainetta synnytetään entistä enemmän pienissä vaikuttajaryhmissä kuten esimerkiksi Euroopan unionin ja Naton toimielimissä. Virkamies- ja asiantuntijataso vaikutus kasvaa. Tämä saattaa merkitä haasteiden kasvua, joka tuottaa siten yhdenmukaisuutta myös asevoimia koskevissa kehitysprosesseissa. Vuorovaikutuksen tuolla tavalla tiivistyessä toistensa kanssa joutuvat tekemisiin ne ryhmät, joilla muutenkin on kulttuurisia kytkentöjä enemmän. Asevoimien suora vuorovaikutus on erittäin merkittävä sotilaallisessa integraatiossa,

koska siinä viestitään oikean sotilaallisen toiminnan vaatimuksia hyvin pitkälle jo ennestään yhdenmukaisen organisaatiokulttuurin puitteissa.

Lukuisista säröistä johtuen asevoimien ammattilaistamiseen vaikuttavaa eurooppalaista normipainetta ei voi kuitenkaan pitää kovin voimakkaana. Vahvimmillaan se on sen suuntaan, että niin sanottuihin uusiin uhkiin pitää pystyä myös asevoimin vastaamaan ja tekemään maanosan ulkopuolella interventioita, etenkin jos humanitääriset perusteet ovat vahvoja. Näissä tehtävissä monikansallisen joukon tulee pystyä toimimaan nopeasti ja sotilaallisessa mielessä tehokkaasti. Muunlaisten aseellisten tehtävien osalta integraatioon liittyvä normipaine on verraten heikko, mikä jättää ehkä huomattavastikin tilaa kansallisille ratkaisuille.

Yhdysvaltoja normiyrittäjänä ei ole syytä tarkastella siitä lähtökohdasta, että sen asevoimamallia haluttaisiin ilman muuta seurata. Amerikkalainen sotilasmahti, sen uhkamäärityt ja toimintatavat, sotilaalliset aikaansaannokset sekä suhtautuminen eurooppalaisiin ovat olleet näkyvästi esillä.

Kuitenkin Yhdysvallat on niin erilainen ”meihin” kuuluva sotilaallinen toimija ja tähän erontekoon on osaltaan eurooppalaisen ja euroatlanttisen sotilaallisen integraation myötä tullut uutta dynamiikkaa ja jännitteitä. Euroopassa on runsaasti viitteitä siitä, että Yhdysvaltain mallia ei niinkään kopioida vaan enintään myötäillään vahvasti soveltaen. Toisilla painottuu enemmän ”toiminta Yhdysvaltain tukena” ja toisilla ”omaehtoinen toiminta kansainvälisessä sotilaallisessa yhteistyössä”. Se, että Yhdysvalloilla on globaalitasolla toimimaan pystyvä täysammattilainen armeija, ei siis merkitse sitä, että *sen vuoksi* ”meillä muillakin” pitäisi olla.

”Sodankäynnin vallankumouksen” edustajana Yhdysvaltain asema normiyrittäjänä sen sijaan on erittäin vahva ja vaikutus siitä leviää ennen muuta sotilaskanavia pitkin. ”Verkostosodankäynti” ja sodankäynnin globalistuminen ja irtoaminen territoriaalisuudesta vetoaa vahvimmin niihin, jotka ovat asiantuntijoita sotateknologian käytössä.

Ammattilaistumisen suuntaan vaikuttavien **normipaineiden** voi odottaa liittyvän nimenomaan militarismiin vahvuuteen ja sen yhdistymiseen humanitarismin ja globalismin/internationalismin vahvistumisen kanssa. Sen sijaan globalisaatio ja integraatio ainakin pitkällä aikavälillä heikentävät nationalismia ja patriotismia kuten myös suvereenisuusajattelua⁶⁵⁸. Erityisesti ammattilaistumista edistää se, että militarismi painottuu sen ja humanitarismin sekä globalismin/internationalismin yhdistelmässä. Tuolloin asevoimia joka tapauksessa halutaan ainakin teknis-rationaalisesti kehittää kansainvälisiä vaativiakin tehtäviä silmälläpitäen.

Asevoimien ja yhteiskunnan suhteen löystyminen heikentää asevelvollisuutta ylläpitävää normistoa ja vahventaa ammattilaistumista vaativaa ilmeisesti kuitenkin enemmän kuin mikään teknologian muutokseen liittyvä tulkintatapa. Kansainvälisen osallistumisen eurooppalaiset haasteet ja Euroopan sotilaallinen integraatio edistävät asevoimien ammattilaistumista vahvemmin kuin Yhdysvaltain esimerkki. Kokonaisuutena kansainvälinen muutos näyttää ainakin lähitulevaisuudessa suosivan ammattilaistumista. Sotilaallinen toimintaympäristö käsitetään laajalti niin, että uudet tehtävät soveltuvat nimenomaan ammattilaisille. Aseiden käytön todennäköisyys ja voiman käytön

⁶⁵⁸ Valtiosuvereenisuus normina on uhattuna myös humanitarismin kautta.

näkyvyys on niissä kasvanut. Uhat rakennetaan sillä tavalla aikaisempaa ”vaarallisemmiksi” ainakin sotilaille, että kansanarmeijaidean heikkeneminen estää aikaisempaa vahvemmin roolin antamista asevelvollisille niihin vastaamisessa. Samalla mietitään usein, miksi ylipäätään pitäisi kouluttaa asevelvollisia, ellei sosiaalistamisperusteita löydy. Tämä yleissuuntaus ei olennaisesti muutu, vaikka sääntöjä asetettaisiin entistä pienemmissä piireissä. Kuitenkin tiiviimmät yhteydet poliitikkojen ja sotilaiden kesken integraatioalueella vahvistavat ennen muuta sotilaallista tehokkuutta painottavan normisuuntauksen osuutta asevoimamuodostuksessa.

Ammattilaistumisen haaste kasvaa sitä enemmän, mitä lähemmäksi mennään varsinaisen sodankäynnin tehtäviä. Voidaan kuitenkin odottaa, että ”a la carte” –ammattilaistamiselle löytyy ymmärtämystä niin kauan kuin uhat pysyvät verraten hajautuneina. Osa uudesta, erityisesti tiedustelu- ja viestintäteknologiasta, tulee tehokkaammin käytetyksi siviiliammattilaisella henkilöstöllä. Lisäksi ”ei-tappava” teknologia asettaa haasteen poliisiammattilaisuudesta ja saattaa vaatia lisää lääkintähenkilöstöä, jonka on oltava ammattilaisia. Terrorismin vastaiseen sotilaalliseen toimintaan liittyy myös runsaasti sellaisia toimia, joihin eurooppalaisissa valtioissa ei hyväksytä muuta kuin ammattikoulutettuja.

Sotilasorganisaatiot pitävät epäilemättä strategista kollektiivista puolustusta yhä muita vaativampana ammatillisena suorituksena. Tämä kulttuurinen tekijä tulee myös pitämään yllä alueellisen koskemattomuuden puolustuksen asemaa. Se voi kuitenkin silti irrottaa asevoimia ja yhteiskuntaa toisistaan, jos armeijoiden ulkopuolella sotilaallisesta toimintaympäristöstä tehdään kovin toisenlaisia tulkintoja kuin niiden sisällä⁶⁵⁹. Asevoimien ja yhteiskunnan ”kuilusta” kannettaneen Euroopassa kuitenkin enemmän huolta päättäjien ja asiantuntijoiden kuin yhteiskunnan puolella. Päättäjät haluavat legitimoida toimintansa silloinkin kun ihmiset eivät laajalti ole selvillä asevoimien tarpeista ja käyttäytymisestä.

8. Suomalaiset ideat

8.1 Lähtökohdat

Tarkastelun lähtökohdaksi on otettu aikaisemman tutkimuksen tulos, jonka mukaan uhkakuvausta säädellään Suomen turvallisuuspolitiikassa kylmän sodan jälkeen sosiaalisesti vähemmän kuin sen aikana. Venäjä korostui aluksi uhan lähteenä ja Suomi uhan kohteena, mutta samalla uhat heikkenivät ja monipuolistuivat. Uhkakuvat myös integroituivat aikaisempaa selvemmin toisiinsa, mutta ei-sotilaalliset uhat eivät kuitenkaan syrjäyttäneet sotilaallisia. Sotilaspolitiikka alkoi kuitenkin jo uhkakuvasolla ulottua ei-sotilaalliseen turvallisuuteen.⁶⁶⁰

Keskeinen jännite vuoteen 2000 ulottuneessa tarkastelussa oli siinä, että asevoimaa rakennettiin sekä kansallista alueellista puolustusta että samaan aikaan vaativammaksi muuttuviin kansainvälisiin turvallisuushaasteisiin vastaamista varten. Vaikka puolustus olikin laajalti yhdensuuntaista eurooppalaisen yhteisöllisyyden kanssa, niin sotilaallinen valtiokeskeinen turvallisuusajattelu oli vahvaa. Sen vuoksi Suomen alueellisen

⁶⁵⁹ Vrt. asevoimien ja yhteiskunnan suhteista kansainvälisiin operaatioihin liittyen Young 2003.

⁶⁶⁰ Nokkala 2001, 235-260.

koskemattomuuden puolustaminen pysyi asevoiman rakentamisen vankkana pääperusteena. Naton ja Euroopan unionin välille oli helppo rakentaa yhteensopimattomuutta.

Tuolloin 1990-luvun jälkipuoliskolla Naton laajeneminen ja Euroopan unionin sotilaallinen integraatio eivät kuitenkaan olleet yhtä pitkällä kuin nyt. Myöskään Yhdysvaltain ”terrorismin vastainen sota” ei ollut vielä alkanut. Kyky kansainväliseen sotilaalliseen kriisinhallintaan ei silti enää 1990-luvun lopulla näyttänyt muodostavan yhtä suurta haastetta kuin vuosikymmenen alkupuolella.⁶⁶¹

Suomi kehitti vuoden 1997 puolustuselontekoon strategisen iskun käsitteen. Se oli tavallaan vastaus länsieurooppalaiseen asevoimareformiin. Uhkamalli voitiin liittää Venäjään mutta samalla suoraan myös ”sodankäynnin vallankumouksen” skenaarioihin sekä visioihin yhä vaativammasta kriisinhallinnasta. Massa-armeijan tulevaisuuteen tuli jännitettä, jota yhteensopivuus länsimaisen sotakäsityksen kanssa ei poistanut. Pienemmän, ammattimaisemman ja uutta teknologiaa käyttävän asevoiman kehittäminen törmäsi sotilaallisiin käsityksiin Venäjästä mahdollisena uhkaajana. Yhä selvemmin se kosketti kuitenkin yhteiskunnallis-kulttuurisia perusteita, joita saattoi pitää suurelta osin ei-sotilaallisina. Suomalaista asevoimaa rakennettiin 1990-luvun lopussa jo vahvasti muilla perusteilla kuin niillä, joita sotilaallinen uhka vaati teknis-rationaalisessa mielessä. Kansallinen asevoimaidea oli törmännyt kansainvälistymiseen.⁶⁶² Valtion johto ja puolustushallinto olivat 1990-luvun lopulla asettamassa lähellä yleistä läntistä mallia olevaa asevoimaa massa-armeijan edelle.⁶⁶³

Ari Raunio mukaan Neuvostoliittoa pidettiin ainoana varsinaisena sotilaallisena uhkana kylmän sodan alussa. Myöhemmin pahin sellainen uhka oli nimenomaan Neuvostoliiton yllätyshyökkäys pääkaupunkiseudulle. Hänen mukaansa sodan ja taistelun kuva kehittyi Suomessa kuitenkin jo kylmän sodan aikana yleisten länsimaisten käsitysten mukaan. Suomi hylkäsi parlamentaaristen komiteoiden työn myötä sen, että uhka olisi symmetrisesti idästä ja lännestä. Nyt suursodan uhan väistyminen on Raunio mukaan nostanut esille kysymyksen siitä, millaiseen rajoitettuun sotaan Suomen pitäisi valmistautua. Hän ottaa esille kysymyksen sekä maan puolustamisesta yksin tai apuvoimien kanssa että demokratian, ihmisoikeuksien ja yhteisten arvojen puolustamisen ”Euroopassa tai missä tahansa maapallolla”.⁶⁶⁴

Suomessa on ainakin 1990-luvun loppuvuosiin asti tavallisesti vastustettu pieniäkin poikkeuksia yleisestä asevelvollisuudesta, laajasta varusmiespalvelukseenotosta ja näihin perustuvasta alueellisesta puolustusjärjestelmästä. Erityisesti ammattiarmeijaa on laajalti pidetty Suomeen soveltumattomana, mutta myös ns. valikoivaan asevelvollisuuteen perustuvat mallit ovat saaneet osansa kritiikistä.⁶⁶⁵ Pääesikunta teki vuonna 1998 tutkimuksen, jossa osoitettiin ammattiarmeijan kalliita kustannuksia ja riittämättömyyttä Suomen puolustamiseen. Koulutettua reserviä ei kertyisi, henkilöstöä olisi vaikea rekrytoida eikä koko valtakuntaa kyettäisi puolustamaan. Lisäksi tarvittaisiin ulkopuolista apua. Ammattiarmeija merkitsisi myös asevelvollisuuden

⁶⁶¹ Emt.

⁶⁶² Emt.

⁶⁶³ Emt.,343.

⁶⁶⁴ Raunio 2002, 165-167,188-189.

⁶⁶⁵ Vuonna 1996 nostin keskustelua yhden tällaisen mallin tutkimisesta, mikä kuitenkin herätti julkista vastustusta, ks. Nokkala 1996.

demokraattisuuden ja kansaa yhdistävän merkityksen katoamista ja maanpuolustustahdon laskua.⁶⁶⁶

Tämän tilanteen uudelleenmäärittely saattaa kuitenkin olla käynnissä, mitä mahdollisuutta seuraavassa tarkastellaan. Valmiusprikaatit sekä ilma- ja merivoimat ovat saaneet suuren huomion, ja niissä ammattisotilaiden suhteellinen osuus on suuri. Sopimussotilaita on myös ryhdytty rekrytoimaan. Vuoden 2001 puolustuselonteon esittämät muutokset ovat määrällisiä supistuksia ja organisaatiotarkistuksia, jotka ovat kohdistuneet ennen muuta laajamittaisen hyökkäyksen torjuntaan. Nuoren ammattiupseeriston saatavuus sodan ajan tehtäviin on myös koetettu varmistaa koulutus uudistuksella, jossa upseerikoulutukseen pääsy ei ilman muuta takaa koko työiän kestäväää ammattiuraa. Reserviläiskoulutuksessa on entistä suurempi huomio kiinnitetty vapaaehtoiisiin harjoituksiin ja niitä järjestäviin organisaatioihin. Uusimpana piirteenä on tullut esiin mahdollisuus käyttää reserviläisiä ei-sotilaallisen sisäisen turvallisuuden tehtäviin osana vapaaehtoisen maanpuolustuksen kehittämistä.

8.2 Mikä meitä uhkaa?

Tarkasteltaessa suomalaista uhkakeskustelua on syytä erotella ei-sotilaalliset ja sotilaalliset uhat toisistaan sekä aikaisempaan perustuen pohtia myös etenkin Venäjän roolia ”sotilaallisen toisena”. Yleishavainto on, että Suomessa useimmiten teksteissä jaetaan eurooppalaiset käsitykset niin sanotuista uusista uhkista. Samalla ne ovat ehdottomasti hallitseva teema uhkakuvauksissa vuosina 2001-2004. Niissä esitellään useimmiten terroristit, ”sortuvat” valtiot, joukkotuhoaseet mahdollisesti terroristien käsissä, kansainvälinen rikollisuus, epidemiat, ympäristöuhat ja tietojärjestelmiin kohdistuvat uhat. Näistä jälkimmäiset tosin eivät tavallisesti ole esillä niinkään selvästi poliitikkojen puheissa kuin virallisdokumenteissa ja etenkin puolustusvoimien ja alan asiantuntijoiden teksteissä.

Etenkin tasavallan presidentti ja ulkoministeri ovat toistuvasti painottaneet ei-sotilaallisia uhkia, joiden he katsovat vaativan laajoja kansainvälisessä yhteistyössä tehtäviä vastauksia. Kummankin puhetapaan on myös sisällytynyt sen painotus, etteivät uudet uhat leimallisesti ole sellaisia, joihin sotilaalliset vastaukset ovat oikeita. Terrorismiin nekin kuitenkin mahdollisesti sopsisivat. Toisaalta uusia uhkia käsitellään etenkin vastausten kannalta vaihtelevalla tavalla.

Samalla linjalla ovat olleet myös pääministerit. Silloin tällöin uhkaproblematiikkaa esitellään ”teoreettisemmin” kuten esimerkiksi Matti Vanhanen:

Omia ratkaisujamme harkittaessa on asetettava kysymys, mikä tai kuka meitä voi uhata. Turvallisuuspolitiikassa on tietenkin kysymys myös *epätodennäköisempiinkin* uhkiin varautumisesta. Arvioksi ei riitä, että uhka on *epätodennäköinen*, on kysyttävä onko se *mahdollinen*. Kun maa suunnittelee puolustustaan on kyettävä uhkan ohella tunnistamaan myös *potentiaali uhalle*, sillä oman puolustuksen rakentaminen vie aikaa kymmeniä vuosia.

En halua ryhtyä esittämään *täsmällisiä* arvioita toimintaympäristöstämme, se kuva muodostuu selonteon myötä. On kuitenkin selvää, että uhkakuvamme on

entistä monimuotoisempi. Siinä yhdistyvät kovin erimitalliset asiat ja toimijat. (kursivoinnit AN)⁶⁶⁷

Tämä jälkeen hän kuitenkin mainitsi rikollisuuden, terveysriskit, ympäristöuhat ja terrorismin sekä verkottuneen talouden haavoittuvuuden globalisaatiossa ja sen, että Venäjän ja muun Euroopan suhteet ovat kulkeneet ”suotuisia uomia”. Yhteistyöhakuisuuden annetaan ymmärtää vähentävän uhkia.

Yhteyksiä sotilaallisten ja ei-sotilaallisten uhkien välille on haettu erityisesti puolustusministerin ja puolustusvoimien johdon puheenvuoroissa. Samalla on käytetty yleistä puhetapaa siitä, ettei Suomi ole ”enää lintukoto”:

Pohtimisen arvoista on esimerkiksi se, mikä on Puolustusvoimien ja puolustuspolitiikan suhde niin sanottuihin uusiin uhkiin sekä niiden ehkäisemiseen ja torjumiseen. Suomen turvallisuusasema on vakaa ja varma.⁶⁶⁸

Suomalaisen turvallisuuden rakentamisessa on haasteellista löytää oikea tasapaino perinteisten sotilaallisten ja uusien ns. ei-sotilaallisten uhkien painotuksessa ----- ”⁶⁶⁹

Suomi ei ns. uusien turvallisuusuhkienkaan suhteen ole irrallaan muusta maailmasta, saati jotenkin suojassa moninaisia epäsuoriakin vaikutuksia vastaan.”⁶⁷⁰

Puolustusvoimain komentaja on myös painottanut ja tarkastellut yksityiskohtaisesti uusien uhkien, esimerkiksi terrorismin, luonnetta. Terrorismi läpäisee hänen aiemmin esittämät Suomen puolustuksen kolme maantieteellistä ulottuvuutta, jossa sisimmällä kehällä on ”Suomen oman alueen ja kansan puolustus” ja uloimmalla arvojen puolustus.

Yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaamisen strategiassa suunnittelun erityisiä vähemmän sotilaallisia uhkamalleja ovat tietojärjestelmiin kohdistuvat uhat, väestön ravintoon ja terveyteen kohdistuvat uhat, ympäristöuhat, laiton maahantulo ja turvallisuutta vaarantavat väestöliikkeet, taloudelliset uhat, suuronnettomuus sekä järjestäytynyt rikollisuus ja terrorismi. Selvemmin sotilaallisia uhkamalleja ovat kansainvälinen jännitystila, Suomen alueellisen koskemattomuuden vakava loukkaus tai sodan uhka sekä aseellinen hyökkäys ja sota.

Uhkaympäristöä kuvataan esittämällä, että ”suurvaltojen ja liittojen välillä on aina jonkintasoinen poliittistaloudellinen kilpailuasema”, joka saattaa johtaa vaikutusvaltakamppailuun ja vakavaan jännitystilaan. Sitä sitten jotkut voivat käyttää esimerkiksi EU:n yhtenäisyyden heikentämiseen.

⁶⁶⁷ Pääministeri Matti Vanhasen puhe 4.11.2003 Maanpuolustuskurssiyhdistyksen tilaisuudessa.

⁶⁶⁸ Puolustusministeri Seppo Kääriäisen puhe 168.Maanpuolustuskurssin avajaisissa.

⁶⁶⁹ Puolustusministeri Seppo Kääriäinen puhe 19.1.2004 170.Maanpuolustuskurssin avajaisissa. Vrt. myös puhe 10.11.2003 169.Maanpuolustuskurssin avajaisissa.

⁶⁷⁰ Puolustusministeri Seppo Kääriäisen puhe 10.11.2003 169.Maanpuolustuskurssin avajaisissa.

Aseellisista konflikteista juontuva kansainvälinen jännitys ja joidenkin maiden sisäiset kriisit voivat vaikuttaa Suomeen. Naton ja EU:n laajenemisestakaan ei kaikkialla välttämättä pidetä, ja voimapolitiikalle on tullut tilaa kun kylmä sota päättyi.⁶⁷¹

Sisäministeriö on puolestaan täsmentänyt Suomen sisäisen turvallisuuden uhkiksi syrjäytymisen, tietoyhteiskunnan haavoittuvuuden, ulkomailta johdetun kovan rikollisuuden, rajaturvallisuuden heikkenemisen, onnettomuuksien lisääntymisen sekä arkiturvallisuuden heikkenemisen.⁶⁷²

Puolustusvoimien piirissä on pitkälti seurattu niitä puhetapoja, joita poliitikot ovat käyttäneet ei-sotilaallisista tai uusista uhkista. Puolustusvoimia lähellä olevissa puheenvuoroissa on täsmennetty myös yhteiskunnan sisäisiä uhkia:

Näistä uhkista olemme saaneet konkreettisia esimerkkejä, kun eräät kansalaisjärjestöt ovat järjestäneet Göteborgin ja Genovan huippukokousten yhteydessä hyökkäyksiä laillista yhteiskuntajärjestystä ja yhteiskunnan perusrakenteita kohtaan. ----- Suomessa olemme toistaiseksi välttyneet vakavilta yhteiskuntarauhaa järkyttäviltä toimilta. Täällä aktivistien kohteeksi ovat joutuneet metsäteollisuus, turkistarhaus ja kalankasvatus. ----- He vastustavat länsimaisen demokratian ja ihmisoikeuksien periaatteita -----.⁶⁷³

Venäjäänkin liitetään myös ennen muuta ei-sotilaallisia uhkatekijöitä, mutta myös leimallisesti sotilaallisia, vaikka viittaustapa olisikin epäsuora. Venäjään viitataan myös lähellä tapahtuvien alueellisten kriisien yhteydessä, jotka saattaisivat saada sotilaallisia seuraamuksia. Epäsuorin tapa on painottaa alueellista puolustusta käyttämällä perinteisiä peloteargumentteja (”uskottava puolustuskyky”, ”puolustus, jotta uhkia ei ilmaantuisi”). Venäjän uhasta puhuminen on suunnilleen yhtä avointa kuin mille tasolle se vakiintui Suomen liittyessä Euroopan unioniin. Vuoden 2001 jälkeiset sananvalinnat näyttävät tosin jonkin verran liudentavan Venäjää epävarmuustekijänä.

Etenkin lehtien mielipidepalstoilta löytyy kuitenkin tätäkin avoimempi puhetapa. Sen käyttäjät eivät yleensä kuulu ns. turvallisuuspoliittiseen eliittiin, mutta myös poikkeuksia on:

Suhde Venäjään on hyvä, mutta ei se ihan ongelmaton ole. Kuka takaa, että kaikki on aina hyvin?⁶⁷⁴

Kukaan ei voi varmasti sanoa, millainen Venäjä on viiden, kymmenen tai kahdenkymmenen vuoden kuluttua. Joka niin sanoo voivansa tehdä, elää pää pilvissä. Kuitenkin turvallisuus- ja puolustuspolitiikka on pitkäjännitteistä, vuosikymmenien päähän tähtäävää työtä.⁶⁷⁵

Myös eduskunnan puhemies Paavo Lipponen on ollut varsin avoin:

⁶⁷¹ Yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaamisen strategia 27.11.2003.

⁶⁷² Helsingin Sanomat 27.4.2004: Sisäministeriö listasi Suomen tulevaisuuden uhkakuvat.

⁶⁷³ Eversti, päätoimittaja Martti Lehto: Sisäinen turvallisuus uhattuna. Pääkirjoitus. Sotilasaikakauslehti 9/2001, 5.

⁶⁷⁴ Ent. suurlähettiläs Paavo Rantanen, Helsingin Sanomat 23.11.2003.

⁶⁷⁵ Olli Kivinen: Kolmen iskulauseen maa (kolumni), Helsingin Sanomat 4.12.2003.

Vaikka emme pidäkään Venäjää uhkana poliittisessa mielessä, on Suomen puolustusta jatkossakin kehitettävä kaikkien mahdollisuuksien varalta, myös siltä varalta, että poliittinen tilanne Venäjällä muuttuu.⁶⁷⁶

Hieman samantapainen on puhetapa, jossa viitataan siihen, että Venäjälle voi saada tilaisuuksia painostaa liittoutumatonta Suomea:

Suomen mahdollinen jääminen Naton ulkopuolelle antaa Venäjälle tilaisuuden harjoittaa erityistä Suomen politiikkaa, jolloin yya-sopimuksen voidaan katsoa toimivan edelleen. Voidaan sanoa, ettei Suomella ole nyt turvallisuusvajetta, mutta turvallisuus ei ole hetken kysymys. Jokaisen valtion tavoitteena tulee olla pysyvä turvallisuus, eikä sitä voida taata sulkemalla jotain puolustukseen liittyviä seikkoja turvallisuuspolitiikan ulkopuolelle.⁶⁷⁷

Poikkeavaa on sen sijaan painottaa Venäjä-uhan heikkenemistä ja argumentoida sillä Nato-jäsenyyden esteiden poistumista. Tämä saattaa kuitenkin olla yleistymässä.

Näissä oloissa ei Venäjälle olisi yllätys, että Suomi ulottaisi nykyisen, lähes kaiken kattavan yhteistyönsä lännen demokratioiden kanssa myös puolustuksen alalle. Jo silloin kun yya-sopimus raukesi ja viimeistään Suomen liittyessä Euroopan unioniin Venäjä poisti Suomen strategisesta etumaastostaan.⁶⁷⁸

Nato-jäsenyyttä kuitenkin myös vastustetaan sillä perusteella, että Suomi olisi silloin etulinjassa Venäjää vastaan:

Mikään ei viittaa siihen, että Suomen asettuminen sotilasliiton etulinjan maaksi Venäjää vastaan tulisi nykyistä halvemmaksi [*Nato-jäsenyyden myötä, huom.AM*], kaikista poliittisista ja sotilaallisista riskeistä huolimatta.⁶⁷⁹

Venäjä-uhkaa selvästi poissulkevia linjauksia on tuonut esille esimerkiksi tutkija Pertti Joenniemi. Turvallisuus ei ole hänen mielestään ylipäätään enää merkittävä asia kansainvälisissä suhteissa.

Venäjältä on tullut 'naapuri' tai 'kumppani', ja vihollisen käsitettä vierastetaan jopa niiden piirissä, jotka lämpimästi puoltavat Suomen jäsenyyttä Natossa.

Ehkä vuoden 1917 tapahtumat ja talvisodan 'ihme' ovat saaneet aikaan sen, että muodostamme edelleen syvästi turvallisuusteeman ympärille käpertyvän projektin. Turvallisuus on isänmaan kittiä.⁶⁸⁰

Samantapaista lähestymistä edustavat myös ne puheenvuorot, joissa väitetään uhan rakentuvan lähinnä Suomessa. Esimerkiksi Arto Luukkasen mukaan

Venäjä ja sen vaarallisuus on ulkopuolisen huomioitsijan mielentila eikä vastaa asioiden todellista kantaa.⁶⁸¹

⁶⁷⁶ Puhemies Paavo Lipposen esitelmä Maanpuolustuskurssiyhdistyksen tilaisuudessa, Helsingin Sanomat 7.5.2004.

⁶⁷⁷ Dosentti Alpo Juntunen: Suomenlahti ja Pietari Venäjän uudessa strategiassa, Sotilasaikakauslehti n:o 2/2004, 9-11.

⁶⁷⁸ Ent. suurlähettiläs Leif Blomqvist: Venäjä ei este liittoutumiselle (Vieraskynä), Helsingin Sanomat 30.10.2003.

⁶⁷⁹ Dosentti Pekka Visuri, Helsingin Sanomat 23.2.2001.

⁶⁸⁰ Erikoistutkija Pertti Joenniemi: Suomella ei ole turvallisuusongelmaa (Vieraskynä), Helsingin Sanomat 21.11.2003.

Sotilassävyinen Venäjä-uhka asetetaan myös silloin tällöin vastakkain korostuvien ei-sotilaallisten uhkien kanssa:

Uhkakuvat eivät ole Suomessa ollenkaan ajan tasalla. Meillä on muun muassa alitajuinen ja epämääräinen Venäjä-uhka, johon miinojen kuvitellaan auttavan. Laajenevia turvallisuusuhkia ovat lisääntyvä rikollisuus, tartuntataudit, ympäristö- ja ydinonnettomuudet, ja niihin miinat eivät auta ollenkaan.⁶⁸²

Tämä puheenvuoro edustaa myös linjaa, jossa uudet uhat ja niihin vastaaminen koetetaan erottaa sotilaallisista toimista. Niiden välille rakennetaan kuitenkin usein myös yhteyttä. Tätä löytyy puolustusvoimien piiristä:

Korkea elintaso on saavutettu etu, jota kannattaa puolustaa. Äärimmäisenä vaarana on siis elinolosuhteiden kurjistuminen ilman sotaa.-----Vaikka uudet uhkat voivatkin esiintyä erillisinä yksittäisinä tapahtumina, on hyvin mahdollista, että ne ovat alkutahteja sodaksi eskaloituvassa kriisissä. Tapahtumat lähtevät liikkeelle hyvinvointiyhteiskunnan romahduttamisella ja jatkuvat sotilaallisilla operaatioilla asetettujen päämäärien täyttämiseksi.---- Jos tavoitteet saavutetaan jo alkuvaiheessa, ei sotilaallisille operaatioille ole tarvetta.⁶⁸³

Ylimmän valtiojohdon piirissä Suomen puolustuksen yksioikoinen kytkeminen Venäjä-uhkaan on poikkeuksellista. Useimmiten Venäjään ei viitata 'uhkana' vaan enintään 'epävarmuustekijänä' tai käytetään muuten analyttistä ja neutraalia kieltä, kuitenkin niin, että Venäjä yhä asetetaan "sotilaallisen toisen" asemaan. Presidentti Tarja Halonen käytti tällaista epäsuoraa tapaa, kun hän osoitti viestin Ruotsille liittyen sen asevoimasupistuksiin:

Meillä on aika iso alue, ja ollaan sellaisessa geopoliittisessa tilanteessa, ettei me ihan tällaista ruotsalaista liikettä voida tehdä, jättää puolustusta naapurien varaan.⁶⁸⁴

Tämä puhetapa on kuitenkin merkittävä, koska se on varsin yleinen suomalaisessa arkikeskustelussa. Geopolitiikkaan tai geostrategiaan viittaaminen on laajemminkin tavanomaista.

Yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaamisen strategiassa Venäjä asemoitiin alueellisen koskemattomuuden vakavan loukkauksen uhkamalliin seuraavasti:

Suomen geostrateginen asema Venäjän naapurina on merkittävä tekijä myös tulevaisuuden turvallisuustilannetta arvioitaessa. Kuolan sotilastukikohtien ja Pietarin alueen suojaaminen ovat Venäjälle strategisia tavoitteita. NATO:n laajentumisen jälkeen sen ja Venäjän rajat ovat sekä Suomen pohjois- että

681 Dosentti Arto Luukkanen: Suhde Venäjään on Suomen turvallisuuspolitiikan ydin, Helsingin Sanomat 24.1.2004.

682 Tarja Cronbergin haastattelu uutiseen: Vihreät: Itsenäisen päätöksenteon säilyttävä turvallisuuspolitiikassa, Helsingin Sanomat 1.3.2004.

683 Tynkkynen 2004. – Eversti Vesa Tynkkynen on Maanpuolustuskorkeakoulun taktiikan professori.

⁶⁸⁴ Helsingin Sanomat 28.4.2004. Tasavallan presidentti Tarja Halonen puhui Poliitiikan toimittajien yhdistyksen lounaalla.

etelärajoilla. Turvallisuus- ja puolustuspoliittisessa suunnittelussa on varauduttava epäsuotuisaankin kehitykseen.

Monet uhkamuotoilut ovat vuosina 2001-2004 seuranneet vuoden 2001 turvallisuuspoliittista selontekoa. Yleispiirre on Venäjän sotilaallisen jatkuvuuden painottaminen. Selonteossa viitattiin myös siihen, että epävarmuustekijöihin kytketty Venäjä tähtää kansainvälisen vaikutusvaltansa parantamiseen. Se on sotilaallinen suurvalta, jolla on huomattava asevoima ja valmius Leningradin sotilaspiirissä. Strategisiksi tavoitteiksi kuvattiin tuolloin vielä Naton laajenemisen vastustaminen, strategisen ydinpelotteen ylläpito sekä Pietarin alueen ja Itämeren kauppareitin suojaaminen. Venäjän kehitykseen ja politiikkaan saattaisi sisältyä aineksia kriisiin ympäristökatastrofin, kasvavan sisäisen jännityksen ja uudistuspolitiikan epäonnistumisen sekä eristäytymisen ja ulko- ja turvallisuuspoliittisen suunnanmuutoksen kautta. Tavanomaiseksi on tullut myös alleviivata, miten Venäjän muutosta on vaikea ennustaa. Teksteissä on useimmiten vähätelty itärajan takaisten asevoimastustusten merkitystä Venäjän hyökkäyskyvyille.

Sotilaallisia seuraamuksia Suomeen aiheuttava alueellinen kriisi nostettiin uutena esille vuoden 2001 selonteossa. Poliittisen, taloudellisen ja sotilaallisen painostuksen, strategisen iskun sekä laajamittaisen hyökkäyksen uhkamallit sen sijaan periytyivät vuoden 1997 selonteosta. Erillistä sotilaallista uhkaa ei kuvattu Suomeen lähitulevaisuudessa korostuvan. Alueellisen kriisin painotus mahdollisti kytkennän rakentamisen etäälläkin oleviin vastaaviin kriiseihin, jotka saattaisivat vaikuttaa Euroopan turvallisuuteen.

Selonteosta mietinnön antanut puolustusasianvaliokunta itse asiassa vahvensi geostrategista argumenttia hyvin perinteisessä, kylmän sodan aikana usein käytetyssä muodossa:

Maamme geostrateginen asema saattaa aiheuttaa sen, että Suomi omista toimistaan riippumattomista syistä joutuu sotatoimialueeksi vakavassa ja ehkä pitkän ajan kuluessa kehittyvässä kriisissä, johon suurvallat ovat kietoutuneet ja jonka syyt saattavat olla etäällä Suomesta

Valiokunta piti tätä uhkakuvaa ”varsin merkittävänä” ja edellytti sen ottamista huomioon vuoden 2004 selonteossa. ”---Sotilaallisen voiman määrä lähialueillamme on Suomen mittakaavassa edelleen huomattavan suuri,---”⁶⁸⁵

Sami Moisio ja Vilho Harle ovat yllätyksettömästi päättelleet, että Venäjän muodostama uhka ”potentiaalisen vihollisen merkityksessä” ei jää epäselväksi vuoden 2001 selonteossa. Selonteko toistaa näin kansallisen identiteettiprojektin perusluonnetta eikä todisteita uudesta projektista löydy.⁶⁸⁶

Sotilaallinen uhkakuvitus on ollut mukana johtavien päättäjien puheenvuoroissa myös niin, että huomio kiinnitetään yleisiin rakenteellisiin tekijöihin:

Yleisen sodan kuvan muutos ja sotatekninen kehitys heijastuvat puolustukselle asetettaviin vaatimuksiin. Mielenkiinnon kohteena pitää olla ne tilanteet, joita varten puolustusta kehitetään. Suomeen kohdistuvan erillisen sotilaallisen uhkan

⁶⁸⁵ Puolustusvaliokunnan mietintö 2/2001 vp.

⁶⁸⁶ Moisio & Harle 2002; ks. myös Harle & Moisio 2000.

todennäköisyys on varsin pieni. Silti meidän on varauduttava torjumaan myös laajamittaista Suomeen kohdistuvaa hyökkäystä.⁶⁸⁷ (kursivoinnit AN)

Selvimmin ja useimmin sotilaallista uhkakuvitusta Suomessa on tullut kuitenkin esille puolustusministerin ja puolustusvoimien johtohenkilöiden lukuisissa puheenvuoroissa.

Silloinkin on pohjimmiltaan käytetty selonteon muotoiluja. Venäjän nimeämistä vältetään ja painotuksia haetaan sen kautta, että Suomen alueellisen koskemattomuuden puolustus asetetaan sotilaallisessa toiminnassa etusijalle. Tämä painotus on Vanhasen hallituksen puolustusministerillä ollut jopa vahvempi kuin puolustusvoimain komentajalla.

Puolustusvoimain komentaja kuvasi kuitenkin Venäjää syksyllä 2001 sanakääntein, joissa painotettiin maan integroitumista länteen:

Demokraattinen Venäjä ei näe Natoa vastustajanaan ja on tunnustanut ETYJ:n periaatteen jokaisen oikeudesta itse valita omat turvallisuusratkaisunsa. Venäjä ei voi toimia toisella tavalla kuin periaatteet, jotka se on itse ollut hyväksymässä.⁶⁸⁸

Mutta hän totesi myös:

---vastakkainenaan kehitys ei ole pois suljettu ja siksi Suomen kannalta on tärkeää säilyttää turvallisuuspoliittinen toimintavapaus kaikissa skenaarioissa.⁶⁸⁹

Entinen puolustusvoimain komentaja, EU:n sotilaskomitean puheenjohtaja kenraali Hägglund kuitenkin katsoi, että Suomessa on aina syytä seurata Venäjän kehitystä tarkasti ja

kantaa huolta niistä seurauksista, joita kehityksen mahdollinen kääntyminen negatiiviseksi voi meille aiheuttaa. Mutta eurooppalaista perspektiivistä tarkasteltuna sotilaallista uhkaa ei Venäjältä EU:lle tai Natolle ole.

Hägglundin mukaan pääasiallinen sotilaallinen uhka näille järjestöille on ”niin sanottujen ongelmavaltioiden ohjushyökkäys joukkotuhoasein, mutta senkin arvioidaan ajankohtaistuvan aikaisintaan kymmenen vuoden kuluttua”.⁶⁹⁰

Sotilaallista uhkamäärittelyä on käyty myös jalkaväkimiinatyöryhmän raporteissa. Jalkaväkimiinoistahan puhuttiin yleisesti vielä 1990-luvun lopulla tarpeellisina itärajan puolustukselle. Ryhmätyö päättyi puolustus- ja ulkoministeriön edustajien erimielisyyteen. Keskeinen ero oli siinä, että puolustushallinnon edustajien mukaan korvaavien järjestelmien 3-10 vuotta lyhyempi siirtymäaika tarkoittaisi ”notkahdusta puolustuskyvyssä sekä puolustuksen uskottavuudessa”. Ulkoasiainhallinnon edustajat sen sijaan tuovat esille, että

⁶⁸⁷ Tasavallan presidentti Tarja Halosen puhe Maanpuolustuskurssiyhdistyksen 40-vuotisjuhlassa 21.5.2001.

⁶⁸⁸ Puolustusvoimain komentaja Juhani Kaskealan haastattelu Sotilasaikakauslehti n:o 10/2001, 9-14.

⁶⁸⁹ Juhani Kaskealan puhe Maanpuolustuskurssiyhdistyksen syyskokouksessa 1.11.2001.

⁶⁹⁰ Kenraali Gustav Hägglundin esitelmä Maanpuolustuskurssiyhdistyksen vuosikokouksessa 2.5.2002.

vallitsevissa olosuhteissa Suomeen ei kohdistu sellaista sotilaallista uhkaa, jossa jalkaväkimiinojen käyttömahdollisuus olisi välttämätöntä säilyttää kyseisen ajanjakson [2008-2012] ajan.

Tämä voidaan tulkita myös niin, että puolustuskyky ja sen uskottavuus ovat erityisesti sotilaiden argumentteja. He tietävät niiden vetoavuuden silloinkin, kun ei haluta ryhtyä määrittelemään niitä tarkasti eikä konkreettisesti vedota mihinkään uhkaan. Ulkoasianhallinnon piirissä taas haluttiin selvä uhka-argumentti: jollei uhkaa ole, Ottawan sopimukseen liittymistä ei ollut syytä lykätä.⁶⁹¹

Sotilaallisten uhkien selkeitä määrittelyjä varsinkin alueellisen koskemattomuuden puolustuksen tai kollektiivisen puolustuksen yhteydessä on uusimmissa dokumenteissa vältetty. Nato-liittoutumisen vaikutuksia selvittänyt ryhmä ei myöskään ollenkaan käsitellyt sitä, että Nato saattaisi sotilaallisessa suunnittelussaan yhä pitää Venäjää potentiaalisena vihollisena. Sen sijaan Venäjän Nato-suhteiden uumoiltiin olevan Varsovan liiton aikaisten uhkakuvien, ”jotka määrittävät NATO:n viholliseksi”, leimaamia. Naton aseman todettiin tosin Venäjän uhkakuvissa väistyneen sisäisten turvallisuusongelmien tieltä.

Vuoden 2004 turvallisuusselonteon lähtökohdissa sotilaallisia uhkamäärittelyjä esiintyy vain toissijaisesti. Painopiste on selvästi ei-sotilaallisissa uhkissa. Venäjän kehitys todetaan vain keskeiseksi tekijäksi, joka vaikuttaa Suomen lähialueiden turvallisuuteen ja vakauteen.

Puolustusministeriön toiminta- ja taloussuunnitelma vuosille 2005-2008 toistaa yleisintä puhetapaa Venäjän asevoimasta ja ei-sotilaallisten uhkien painotuksen, mutta tuo esille, että

---on mahdollista, että ei-sotilaallisten uhkien ohella saattaa kehittyä myös sotilaallisia epävarmuustekijöitä --- Vaikka lähitulevaisuudessa maamme vastaan ei kohdistune sotilaallista uhkaa, säilyy lähiympäristössämme edelleen kyky myös sotilaallisen voiman käyttöön.

Kansalaisten annetaan ymmärtää tuntevan turvallisuusvajetta, joka laajenisi ei-sotilaallisiin uhkiin. Tämä poikkeaa selvästi varsinkin Nato-keskusteluun liittyneestä tavallisesta puheesta, jossa ”meillä ei ole turvallisuusvajetta, johon Nato-jäsenyys olisi ratkaisu.”⁶⁹²

Institutionalisoitunutta kansalaiskeskustelua on jonkin verran kanavoitunut rauhanliikkeen kautta. Sen piirissä uhkakuvat rakennetaan usein laajoista rakenteellisista uhkista, joita koskevan turvallisuuden viittauskohde on useimmiten muualla kuin (pelkästään) Suomen valtiossa. Venäjä-uhkaa käsitellään lähinnä siitä näkökulmasta, että laajamittaista hyökkäystä ei pidetä uskottavana. Uudet uhat ovat tarjonneet rauhanliikkeelle erityisen mahdollisuuden kritisoida valmistautumista alueellisen koskemattomuuden puolustamiseen, joskin myös kansainvälisiin uhkista puhutaan niiden sotilaallista luonnetta vähätellen.⁶⁹³

⁶⁹¹ Puolustusministeriön jalkaväkimiinaselvitystyöryhmän loppuraportti 14.7.2004, Ks. myös Koivula 2004.

⁶⁹² Puolustusministeriön toiminta- ja taloussuunnitelma 2005-2008.

⁶⁹³ Rauhanjärjestöjen turvallisuus- ja puolustuspoliittinen selonteko 2004.

Suomen Rauhanliiton ja Suomen Sadankomitealiiton turvallisuuspoliittinen

Uhat on viime aikoina määritelty Suomessa yleispiirteeltään hyvin pitkälti samalla tavalla kuin eurooppalaisessa keskustelussa, jos ajatellaan asevoimilla annettavaa vastausta. Erityistä suomalaista on kuitenkin Venäjää koskeva keskustelu, siltä osin kuin siinä yhä pidetään mukana sellaista sotilaallista uhkakuvarakennusta, joka on yhdistettävissä alueellisen koskemattomuuden puolustamiseen. Etenkin ns. eliitin piirissä vallitseva puhetapa on toisaalta analyttinen ja ”neutraali”. Yleisessä, vähemmän julkisuudessa näkyvässä keskustelussa ilmaisu on pelkistetympää. Se toistaa myös selvemmin vakiintuneita myyttejä. Venäjä-uhan voi kuitenkin päätellä edelleen heikenneen 1990-luvun puolivälistä. Mukaan on tullut puhetapoja, joissa korostetaan Venäjän kytkeytymistä länteen ja Baltian maiden Nato-jäsenyyden myönteisiä vaikutuksia. Tällaisen argumentaation ohella on kuitenkin vakiintuneita tapoja, joilla painotetaan rajantakaista sotilaallista ”jäännösvoimaa” ja Venäjän mahdollisia epäilyttäviä aikeita parin vuosikymmenen aikaperspektiivissä. .

Uhkakeskustelusta voidaan tehdä pari erityistä havaintoa. Näistä ensimmäinen on se, että Naton laajeneminen Baltiaan on viime aikoina tuskin ollenkaan virittänyt sen tapaista keskustelua, jossa pohdittaisiin strategisia muutoksia. Voisi myös odottaa, että ”perinteisiin” Venäjä-uhkiin ja Venäjän ja Naton välisiin jännitteisiin vedoten puhuttaisiin esimerkiksi Venäjän sotilaallisista vastatoimista. Tällainen puhe kuitenkin puuttuu erityisesti. Lähes huomiotta ovat jääneet esimerkiksi Venäjän kritiikit Naton toimista Baltian maiden ilmapuolustuksen vahvistamiseksi.

Hyvin varovaiset muotoilut vallitsevat myös siellä, mistä sotilasstrategista analyysiyä odottaisi eli puolustusministeriön ja puolustusvoimien suunnalla:

---on ilmeistä, että Naton merellinen ja ilmatoiminta Itämerellä ja lähialueillamme esimerkiksi monikansallisten kriisinhallintaharjoitusten merkeissä lisääntyy. Tämä lisännee ainakin epäsuorasti mielenkiintoa paitsi lähialueitamme myös oman maamme sotilaallista suorituskykyä kohtaan niin lännessä kuin idässäkin.⁶⁹⁴

Tämä kaikki saattaa olla yhteydessä vuoden 2004 selontekoon. Siihen viitataan usein ikään kuin sen odotettaisiin tekevän kerralla ja perusteellisesti selon myös uhkatekijöistä ja näin oikeuttavan tietyn varovaisen puhetavan. Mukana voi kuitenkin olla myös alkavaa muutosta, jossa sotilasstrateginen Venäjä-käsittely painuu jonkin verran pois agendalta. Tämä vastaa hyvin aiemmin eurooppalaisesta keskustelusta tehtyjä tulkintoja.

Toinen havainto on se, että toisin kuin Ruotsista ja monista muista maista, Suomessa puuttuu myös laajempi julkinen pohdiskelleva keskustelu, jossa Venäjän asevoimareformia tarkasteltaisiin erityisesti näkökulmasta, onko Venäjä 10-20 vuoden kuluttua ”hyökkäiskykyinen”. Siihen tosin viitataan ”kukapa tietää tulevaisuudesta” – retoriikalla. Toisena vaihtoehtona näyttää olevan sentapainen käpertyminen, jossa arvioihin ja analyyseihin ei ryhdytä. Niiden sijasta keskitytään argumentoimaan, että oikea puolustusvalmius estää epämiellyttävät kehityskulut. Kontrasti on selvä verrattuna esimerkiksi vuoteen 1992. Tuolloin Suomessa käytiin paljon julkista keskustelua Venäjän joukkojen liikkeistä ja muutosnäkymistä itärajan takana.

työryhmä.

⁶⁹⁴ Puolustusministeri Seppo Kääriäisen puhe Paasikivi-seuran tilaisuudessa Turussa 27.1.2004.

8.3 Missä on Suomen sotilaallinen koti?

Suomen laajaksi viitekehikseksi ”omien” määrittelyssä paalutettiin vuoden 2001 selonteossa institutionaalinen kokonaisuus, johon kuuluvat YK, Etj ja Euroopan unioni sekä Naton rauhankumppanuus ja pohjoismainen yhteistyö. Niiden kaikkien väitetään vahvistavan turvallisuutta ja vakautta. Vahvaa transatlanttista suhdetta pidettiin euroatlanttisen alueen turvallisuudelle tärkeänä ja Suomi luettiin tähän alueeseen. Tämän laajan hahmottelun alla kuitenkin löytyy niin selonteosta kuin muistakin tarkastelluista teksteistä täsmennyksiä ja vivahteita.

Suomen kuuluminen Eurooppaan ja Länsi-Eurooppaan otetaan uudessa keskustelussa useimmiten itsestäänselvänä. Läheinen yhteys Euroopan unioniin on niinikään vakiintunut, joten Suomen voidaan likimääräisesti katsoa lukevan Euroopan unionin jäsenvaltioita vahvasti ”meihin”. Suhtautuminen Natoon järjestönä kuitenkin poikkeaa, minkä kautta voidaan tutkailla myös EU:n jäsenvaltioille annettavaa painoarvoa.

Suomessa pitkään vellonutta Nato-keskustelua voidaankin pitää tärkeimpänä turvallisuuspoliittisena keskusteluna kylmän sodan jälkeen. Sen uusin ja ilmeisen vahvistuva piirre on se, että monet jäsenyyden kannattajat ovat ryhtyneet ”vaikutusvalta-argumentin” lisäksi käyttämään myös perinteisiä, kollektiivisen puolustuksen turvatakuisiin liittyviä perusteluja. Tähän on osaltaan antanut aiheita keskustelu Euroopan unioniin tulevista turvatakuista ja niiden luonteesta.

----- Suomen väkiluku on prosenttiluokkaa EU:n väestöstä ja sotilaallinen voima promilleluokkaa. Sen sijaan Suomella on puolustettavana noin kolmasosa EU:n yhteisestä maarajasta itään. Mielestäni on todennäköisempää, että Suomi tarvitsee apua kuin se, että meitä tarvittaisiin jonkun muun maan puolustamiseen.⁶⁹⁵

Vahva turvalauseke olisi Suomen kaltaisten pienten maiden etu, erityisesti EU:n pohjois- ja itärajoilla.⁶⁹⁶

Kansalaisille on myös asiantuntijatahoilta painokkaasti kerrottava, että Nato-jäsenyys tuo sopimusperusteiset turvatakuut eikä velvoita vastoin omaa tahtoa osallistumaan kaukaisiin operaatioihin ----- Oleellista on, että Suomi ei koskaan tulevaisuudessa olisi mahdollisen kriisin aikana yksin.⁶⁹⁷

Myös muutamien viimeaikaisten työryhmien työ on oireellista. Suomen Nato-jäsenyyden mahdollisia seuraamuksia selvittäneen puolustusministeriön työryhmän mukaan Nato-jäsenyydessä olisi Suomen kannalta ”erityisen merkittävää turvatakuista koitua pelotevaikutus”.⁶⁹⁸

Suomen ”sotilaallisen kodin” valinnoissa painotetaan myös usein pelkistetysti vaihtoehtoja ja niihin liittyviä ristiriitoja:

⁶⁹⁵ Kai Linko, Helsingin Sanomat 11.12.2003.

⁶⁹⁶ Simo Laaksovirta & Sakari Penttinen, Helsingin Sanomat 12.12.2003.

⁶⁹⁷ Professori Mikko Viitasalo: Suomen kansallinen turvallisuus ja NATO, Sotilasaikakauslehti n:o 2/2003, 26-28.

⁶⁹⁸ Mahdollisen sotilaallisen liittoutumisen vaikutukset Suomen puolustusjärjestelmän kehittämiseksi ja puolustushallinnolle. 27.2.2004.

Suomalaisten on lähivuosina vastattava kysymykseen, kumpi on viisaampaa: pysyä sivussa muiden rauhoittaessa maailmaa vai istua täysivaltaisena jäsenenä läntisessä yhteisössä.⁶⁹⁹

Olisiko Suomen pidettävä kiinni sotilaallisesta liittoutumattomuudestaan vai aktiivisesta roolistaan Euroopan unionissa? ----- Suomen kannalta ongelmalliset kysymykset ovatkin pöydällä vasta silloin, jos keskinäinen puolustusvelvollisuus tuodaan EU:n piiriin tai jos EU haluaa lähteä sotilaallisiin operaatioihin ilman YK:n mandaattia.⁷⁰⁰

Hyvin tavallista on rakentaa uudelleen käsitys siitä, miten Nato on Suomessa ymmärretty laajalti ”väärin”:

Informaatio sodan merkittävin teema koko puolivuosittaisen ns. rähmälläänolokautemme ajan on kuitenkin ollut syvään juurtunut mielikuvamme Pohjois-Atlantin puolustusliiton ’aggressiivisesta’ luonteesta.⁷⁰¹

Suomen identiteetin erityispiirteisiin viittaa myös argumentaatio, jossa Nato-jäsenyyttä pidetään tarpeettomana siksi, että itsenäiseen puolustukseen luotetaan. Seuraavassa lausutaan käsitys, jonka voi katsoa saavan laajaltikin vastakaikua:

Talvi- ja jatkosota on varsinkin viime vuosikymmeninä esitetty sellaisina kansallisina menestystarinoina, että turvallisuusvajeen pitäisi olla melkoinen, että suomalaisten usko yksin selviytymiseen horjuisi. – Jos Suomen molemmat sodat yhtä maailman silloista supervaltaa vastaan ovat päättyneet suomalaisten yksin saavuttamiin (torjunta)voittoihin, niin miksi suomalaiset nyt, kun puolustusvoimamme ovat paremmassa kunnossa kuin koskaan, haluaisivat liittyä hieman vastenmieliseksi miellettyyn Natoon?⁷⁰²

Nato-keskustelun erityisiä innovatiivisia puheenvuoroja ovat olleet ne, joissa myönnetään Suomen kuuluvan Nato-piiriin ja jopa hyväksyttäisiin jäsenyys liiton ja EU:n eron kaventuessa. Samalla kuitenkin korostetaan sitä, että Yhdysvaltain asema on joka tapauksessa keskeinen ja suhteet siihen Nato-jäsenyyttäkin tärkeämpiä. Tällaisen puheenvuoron käytti esimerkiksi kenraali Hägglund ollessaan vielä EU:n sotilaskomitean puheenjohtaja.⁷⁰³ Sittemmin hän on visioinut eurooppalaisille tasaveroisuutta Yhdysvaltojen kanssa. Hänen mielestään Natoa voisi kehittää kriisinhallintajärjestönä, jonka kautta suhde EU:n ja Euroopasta tulevaisuudessa ehkä vähemmän kiinnostuneen Yhdysvaltain kanssa toimisi.⁷⁰⁴ Tällä tavalla Hägglund kiinnittää Suomen vahvasti Eurooppaan ja näyttää pyrkivän varmistamaan, että Yhdysvallat kyettäisiin riittävästi pitämään samassa rintamassa hajottavista tekijöistä huolimatta.

⁶⁹⁹ Eversti evp Juhani Paakkinen: 11. syyskuuta 2001 muutti maailman, vai muuttiko? Sotilasaikakauslehti n:o 1/2002, 26-32

⁷⁰⁰ Tuomas Forsberg: Tuleeko Euroopan Unionista liittovaltio omine euroarmeijoineen? Sotilasaikakauslehti n:o 2/2001.

⁷⁰¹ Varatuomari Matti Tenhunen: ”Vastarintaliike” on Suomen osalta propagandistinen puppusana, Sotilasaikakauslehti n:o 12/2003, 47-48.

⁷⁰² Tuomas Kraft, Helsingin Sanomat 10.12.2003.

⁷⁰³ EU:n sotilaskomitean puheenjohtaja kenraali Gustav Hägglund Helsingin Sanomien haastattelussa 8.9.2002.

⁷⁰⁴ Kenraali Hägglund YLE TV1:n Aamu-tv:n haastattelussa 18.5.2004.

Suomen ja Yhdysvaltojen sotilaallisen ”kohtalonyhteyden” rakentamista ei kuitenkaan voi pitää vallitsevimpana puhetapana. Yhdysvaltain asema sotilasmahtina toki tunnustetaan, ja Yhdysvaltain ja Euroopan yhteyksiä käsitellään tavallisesti laajasti. Kuitenkin valtion ylimpien päättäjien Yhdysvaltoja koskeva puhetapa on ollut ikään kuin muodollisesti sen asemaa tunnustava ja suhteita ongelmattomiksi luonnehtiva. Tasavallan presidentin ja ulkoministerin kannanotot ovat olleet tässä suhteessa hieman värittömiä. Niihin on selvimmin tullut kritiikki Irakin sodan johdosta, vaikka se ei ole ollutkaan kovin voimakasta. Pääministerien puheissa taas on selvemmin painotettu sitä, miten Suomenkin turvallisuus riippuu Yhdysvaltain sotilasmahdista.

Turvallisuuspolitiikan monet muut keskustelijat kuten journalistit ja tutkijat ovat kuitenkin voimakkaimmin ”ylistäneet” Yhdysvaltoja ja sen aseman kautta myös Suomen Nato-jäsenyyden tarpeellisuutta. Tästä samasta piiristä on toisaalta kuulunut myös painotuksia, joissa Euroopalle kehitellään itsenäisempää asemaa suhteessa Yhdysvaltain asemahtiin. Yhdysvaltoja korostavia puhetapoja liittyy esimerkiksi seuraaviin esimerkkeihin:

Suomen historiallinen ongelma on ollut, että emme ole pystyneet hankkimaan läntisiä turvakuuita huonontamatta suhteitamme Venäjään.⁷⁰⁵

Sotilasliiton kanssa tiivistä yhteistyötä tekevänä EU-maana Suomi on jo eräänlainen Yhdysvaltain laajennetun pelotteen tuomasta vakaudesta nauttiva Naton ulkojäsen.⁷⁰⁶

Niin Naton ulkopuolella kuin Natossa Suomi nojaisi hädän hetkellä pitkälti Yhdysvaltain tahtoon ja kapasiteettiin auttaa Euroopan reuna-alueita.⁷⁰⁷

Venäjä ei selvästi kuulu tämänkaltaisissa puheenvuoroissa millään tavalla samalle puolelle, vaikka sitä ei aina niin selvästi sijoiteta ”sotilaalliseksi toiseksikaan”.

Periaatteessa kysymys siitä, kenen kanssa Suomi toimii ja toimisi, tiivistyy sotilaallisesti niin, että toimiminen yksin kytketään useimmiten Suomelle tärkeään alueellisen koskemattomuuden puolustamiseen. Euroopan unioni on puolestaan toistaiseksi vahvin kokonaisuus, johon Suomi sitoutuu sotilaallisesti ja ajatellen kriisinhallintatehtäviä. Nato-yhteys on koko keskustelua tarkastellen sen sijaan hieman ambivalentti ja sellainen, jossa yhä luodaan sotilaallista suhdetta.

Tämä ei kuitenkaan samalla tavalla ilmene puolustushallinnon ja puolustusvoimien ylimmän johdon puheenvuoroissa, joissa painottuu koko ajan se, miten puolustusvoimat turvaa poliitikoille toiminnanvapauden eri vaihtoehtojen varalta. Suomi on samassa rintamassa muiden EU-maiden kanssa Naton kriisinhallinnassa ja puolustusvoimien yhteensopivuuden sekä sotilaallisen avun teknisluonteisen vastaanottovalmiuden kehittämisessä. Tämän puheen taustana on kuitenkin vahva ajatus siitä, että Suomi saattaisi kuulua kollektiivisenkin puolustuksen osalta tiiviimmin sekä EU- että Nato-maihin. Ajatus näkyy sitten EU:n puolustuksen kehittämisestä puhuttaessa:

705 EVA:n johtaja Risto E.J. Penttilä, Helsingin Sanomat 27.2.2004.

706 Tutkija Henrikki Heikka, Aamulehti 3.5.2003.

707 VTM Joonas Vuorenpää: Natoon halutaan kun ovi on jo kiinni, Sotilasaikakauslehti n:o 6-7/2004, 45.

Puolustusvoimien tehtävänä on varmistaa, että liittoutumisen vaihtoehto otetaan huomioon puolustuksen kehittämisessä, jotta poliittisen johdon turvallisuuspoliittinen toimintavapaus säilyisi mahdollisimman laajana ----- Unionin yhteisen puolustuksen julistus ilman NATO-jäsenyyttä on siten varsin köykäinen paperi ---- Jos vain osa jäsenvaltioista omaa todelliset turvatakuut, unioni jakautuu kahteen turvallisuusvyöhykkeeseen. Ja jos unionin yhteistä puolustusta pyritään rakentamaan erillään NATO:sta, vaarana on Suomenkin turvallisuudelle elintärkeän transatlanttisen yhteyden heikkeneminen. Euroopan turvallisuutta tulee vahvistaa yhteistyössä Yhdysvaltojen kanssa eikä sen kanssa kilpaillen.⁷⁰⁸

Selkeää on kuitenkin päätellä, että sotilaallinen ”meidän piirimme raja” kulkee useimmiten kutakuinkin nykyistä Naton itärajaa, joskin eri valtioiden painotukset vaihtelevat ja Euroopan unionin jäsenvaltioille annetaan vielä hieman erityisasemaa. Nämä painotukset eivät kuitenkaan näy siinä puheessa, jossa luonnehditaan Suomen suhteiden kokonaisuutta. Etenkin tasavallan presidentti Tarja Halosen puheessa suhteet ovat yleisimmin ”erinomaiset”.

Suhtautumisessa Venäjään puhetapa on vähitellen muuttunut ”mukaan tulemisen diskurssiksi”. Tämä koskee etenkin kansainvälisiä kriisinhallintatehtäviä.

Hallituksen lähtökohdissa vuoden 2004 selonteolle Suomea tarkastellaan nimenomaan ”aktiivisena jäsenenä EU:n muodostamassa turvallisuusyhteisössä”. Muutamana viime vuotena onkin Suomea asetettu paikoilleen entistä enemmän niin, että eri instituutioihin ja niiden suhteisiin ei Suomen puolustuspolitiikkaa tarkasteltaessa kiinnitetä keskeisintä huomiota. Jo aiemmin on vahvistunut ja luonnollistunut se, että kansainvälisten sotilaallisten toimien luonne tukee Suomen omaehtoista puolustuskäsitystä. Niinpä hallituksen lähtökohtien mukaan kansainvälinen sotilaallinen yhteistyö on ”oleellinen osa Suomen puolustus- ja turvallisuuspolitiikkaa ja se tukee Suomen omaa puolustusta”.

Sotilaallista puolustusta kehitetään siten, että Suomi voi toimia ja osoittaa tarvittavat sotilaalliset voimavarat unionin jäsenyyden edellyttämiin toimiin.⁷⁰⁹

Suomen ja Ruotsin sotilasyhteistyö ja sen painottaminen on yksi yhteenkuuluvuusdiskurssien sivujuonne. Se on kuitenkin varsin vakiintunut eikä siihen juurikaan liitetä kollektiiviseen puolustukseen viittaavia vivahteita. Päinvastoin voisi väittää, että sellaisen puolustuksen painotukset ovat jäämässä taka-alalle. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö käytännöllisiä lähentymisiä esimerkiksi Itämeren alueen yhteistyöjärjestelyjen suhteen voisi olla käynnissä.

8.4 Millainen asevoima ja miksi?

Suomalaisen nykyisen ja toivottavan asevoimatyyppin ja sen käyttöoppien perusteleminen on osoittavin osa suomalaisen normien vastaanoton tarkastelussa. Valtioneuvoston selonteossa vuodelta 2001⁷¹⁰ vihjataan siihen, että Suomesta poikkeavat asevoimatyyppit kukoistavat etenkin geostrategisilta asemiltaan edullisissa maissa.

⁷⁰⁸ Puolustusvoimain komentajan Juhani Kaskealan puhe 168. Maanpuolustus-kurssin avajaisissa 22.9.2003.

⁷⁰⁹ Lähtökohdat selonteon jatkovalmistelulle 15.4.2004.

⁷¹⁰ Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2001.

Ammattilaistumisilmiö todetaan ja huomio kiinnitetään vain vaihtoehtoihin ammattiarmeija tai yleinen asevelvollisuus:

Useissa maissa kehitys on johtamassa ammattiarmeijan perustamiseen, toisissa taas yleinen asevelvollisuus säilyy.

Näin annetaan ymmärtää, että geostrateginen asema on keskeinen tekijä, joka määrittäisi, voiko asevoimia ammattimaistaa. Suomen puolustuskyky tulee mitoitaa ”sitä, että kyetään turvaamaan maan alueellinen koskemattomuus ja itsenäisyys sekä kansalaisten elinmahdollisuudet”. Maahantunkeutumisen torjunnan mahdollistavaa puolustusjärjestelmää pidettäisiin yllä, ”sen varalta, että toimintaympäristön kehitys kääntyy uhkaavaan suuntaan”. Tarkempi mitoitus turvallisuusympäristöön nähden tarkoittaa, että

vähintään maan ydinalueet voidaan kaikissa tilanteissa pitää omassa hallussa ja että puolustuksella kyetään luomaan edellytykset toimenpiteille itsenäisyyden säilyttämiseksi. Puolustus on tilanteen edellyttäessä kyettävä toimeenpanemaan koko valtakunnan alueella.

Koko valtakunnan alueen ja väestön puolustaminen vaatii yleisen asevelvollisuuden. Se on hallituksen mukaan siis ainoa vaihtoehto riittävien joukkojen aikaansaamiseksi Suomen voimavaroilla, taloudellisesti toimivin ratkaisu sekä ”kansalaisten voimakkaan maanpuolustustahdon keskeinen perustekijä”.

Sodan ajan joukkojen vähentämistä 350 000:een perustellaan henkilöstön keski-ikänuorentamisella ja sillä, että näin yhteiskunnan muihin kriittisiin toimintoihin voitaisiin varata enemmän avainhenkilöstöä. Argumentaatio viittaa haluun saada tehokkaampia ja nuorempia joukkoja, jotka kuitenkin riittäisivät kaikkiin sotilaallisiin tehtäviin. Yleisen asevelvollisuuden perusteiksi nostetaan taloudellisia tekijöitä ja maanpuolustustahdon säilyminen sellaisena, kuin se on tähän asti ollutkin.

Selontekokeskustelussa⁷¹¹ eduskunnassa käytettiin pitkälti samaa puhetapaa. Seppo Lahtelan (kesk) mukaan yleinen asevelvollisuus takaa koko kansakunnan maanpuolustustahdon, jollaista vastaavaa ei ole missään Euroopan unionin jäsenmaissa. Nuori mies pitäisi kelpuuttaa palvelukseen, jos hänellä oli halu palvella. Asevelvollisuuden katsottiin lisäksi kasvattavan nuoria miehiä:

Varusmieskoulutus Suomessa on ollut vuosikymmenet hyvin korkeatasoista. Se on ollut todellinen miesten koulu. Siellä on nuoret miehet opetettu kurinalaisuuteen ja myös elämän hallintaan.⁷¹²

Sotilaallinen laskelmointi toistettiin: koko maan puolustaminen laajalla alueella vaatii yleisen asevelvollisuuden ja sen pohjalta tuotettavan laajan reservin. Puolustusvoimat myös koulutti asevelvolliset niin hyvin, että ”asevelvollistemme osaaminen saa jatkuvasti tunnustusta niin kotimaassamme kuin kauempanakin”⁷¹³

Ammattiarmeija ei pystyisi puolustamaan koko maata ja silti puolustusmenot olisi moninkertaistettava. Lisäksi yleinen asevelvollisuus on kansalaisten

⁷¹¹ PTK 89/2001 vp; Eduskunnan PTK 157/2001.

⁷¹² Mauri Salo, kesk.

⁷¹³ Kalevi Kummola, kok.

voimakkaan maanpuolustustahdon keskeinen perustekijä. Väheksyä ei voi myöskään sen sosiaalisesti tasa-arvoistavaa vaikutusta.⁷¹⁴

Kaikki eivät kuitenkaan tyytyneet yleisluonteisiin argumentteihin. Juha Korkeaoja (kesk) peräsi yksityiskohtia asevoimatyyppistä:

Puolustusvoimiemme ytimen tulee jatkossakin nojata yleiseen asevelvollisuuteen ja alueelliseen maanpuolustukseen, joita tukee voimakas ja laaja maanpuolustustahto. Hallituksen selonteostakin edellä mainitut kolme kantavaa voimaa kyllä löytyvät, mutta valitettavasti vain retoriikkana. Hallitus ei selonteossaan esitä käytännön toimia, joilla asevelvollisuus ja aluepuolustusjärjestelmämme sekä maanpuolustustahtomme saadaan ylläpidettyä.

Myös Seppo Kääriäinen (kesk) haki analyttisiä argumentteja:

Väistämätön kysymys on, miten aseteknologian muutoksen keskellä ja seurauksena voidaan pitäytyä laajaan varusmiespalvelukseen, pitää Puolustusvoimat rauhan aikana hajautettuna maakunnissa ja myös huolehtia armeijan ja muun yhteiskunnan välisestä toimivasta suhteesta. Nykyisten kehityssuuntien vallitessa huoli alueellisesta puolustamisesta on perusteltu. -----
- eritoten niillä paikkakunnilla, joilla varuskuntia ja varikoita on nyt päätetty lakkauttaa, kansalaisten, siis meidän suomalaisten, usko etenkin alueelliseen puolustukseen ei ole järin korkealla ----- varuskuntien ja asevarikoiden lakkauttamisella on vaikutuksensa paljon puhuttuun ja kaivattuun maanpuolustustahtoon, ja lisäksi se on tietenkin sinällään jo synkkä, kielteinen aluepoliittinen päätös.-----

Selonteossa ei juurikaan pohdita maagista termiä "maanpuolustustahto". Siinä on siis kysymys armeijan ja yhteiskunnan välisestä suhteesta. Ei myöskään pohdita laajan varusmiespalvelun funktioita, yhteiskunnallisia funktioita. -----
Selonteossa tyydytään viittaamaan mielipidekyselyjen kieltämättä hyvin johdonmukaiseen ja erittäin vahvasti myönteiseen viestiin suomalaisten maanpuolustustahdon vahvuudesta myös ja nimenomaan nuorempien ikäpolvien osalta. Kansalaisten käsityksillä on perustavaa merkitystä sen kannalta, kuinka tärkeänä asevoiman ylläpitoa tässä maassa pidetään ja millainen muoto ja tehtävä sille halutaan. Yleinen yhteiskuntapolitiikka luo joka tapauksessa pohjaa myös maanpuolustustahdolle, tai on luomatta, ja kansalaisten käsitykselle Suomen puolustamisen tärkeydestä. Rikkinäinen yhteiskunta, sosiaalinen ja alueellinen kahtiajako, laajamittainen syrjäytyminen ja muuttoliike, jotka sinällään ovat syvästi kielteisiä ajan ilmiöitä, vaikuttavat ainakin pitkällä jäniteellä myös suomalaisten maanpuolustustahtoon ja ainakin halukkuuteen pitää yllä suorituskykyisiä ja uskottavia puolustusvoimia.

Maanpuolustustahdon laskeminen oli erityinen huolenaihe myös monissa muissa puheenvuoroissa:

⁷¹⁴ Jukka Vihriälä, kesk.

Maanpuolustustahdosta ei tule luopua. Se on meidän vahvuutemme tulevissakin haasteissa. Mielestäni vain yleinen asevelvollisuus ja koko maan kattava alueellinen ja paikallinen puolustus voivat tähän vastata.⁷¹⁵

Vahva maanpuolustustahto on edellytys itsenäisyydellemme. Maanpuolustustahtoa tulee luoda jo nuoresta pitäen. Niin kauan kuin veteraanit elävät keskuudessamme, maanpuolustustahdosta on helppo puhua, sitä on helppo perustella ja helppo ylläpitää. Entäpä myöhemmin, muutaman vuoden kuluttua? Olen huolissani myös siitä, miten kansalaisten maanpuolustustahdon kanssa käy niillä alueilla ja paikkakunnilla, joilla halutaan lakkauttaa varuskuntia.⁷¹⁶

Sodan ajan joukkojen supistaminen herätti suuria epäilyjä

--- Se on auttamattomasti liian vähän. Kun katsotaan asiaa myöskin siltä näkökannalta, että ei ole pitkä aika kun puhuttiin, että suomalaisilla on 700 000 miehen kenttäarmeija valmiina aseisiin laitettavaksi. Kyllä näkemys kuitenkin on niin, jos joku ulkopuolinen tätä asiaa tarkastelee, niin olkoon se 700 000 vaikka huonomminkin varustettu, niin se on aina kestävämpi ja vahvempi kuin siitä puolet pienempi teknoarmeija silloin, kun käydään pitkäaikaista kriisiä ja pitkäaikaista hyökkäyksen torjuntaa, mikä ei ole myöskään nykyisin poissuljettu.⁷¹⁷

Supistukset saivat kuitenkin myös tukea:

Vaikka sodanajan joukkojamme on tarkoitus pudottaa vuoden 2008 loppuun mennessä 350 000:een, sijoittuu Suomen armeija vielä tuolloinkin miesvahvuudeltaan Euroopan suurimpien joukkoon.⁷¹⁸

Puolustusvaliokunta piti sodan ajan henkilöstömäärän pudotusta ”merkittävänä ja laajavaikutteisena muutoksena”. Valiokunta totesi mietinnössään⁷¹⁹ lisäksi, että voimavaroja tulee jatkossa siirtää paikallisjoukkojen kehittämiseen. Yleisen asevelvollisuuden perustelut tiivistyivät siihen, että siten puolustusrasite jakaantui koko yhteiskunnalle, järjestelmä oli kustannustehokas, tuotti riittävästi joukkoja ja sillä oli ”yhteiskunnallista merkitystä”. Yleinen asevelvollisuus oli myös ”kansalaisten voimakkaan maanpuolustustahdon perustekijä”. Epäsuotuisa kehitys, että palveluksen suorittaneiden osuus olisi laskemassa kohti 70 prosenttia, oli pysäytettävä.

Eduskunta hyväksyi selonteon ja myös edellytti puolustusvaliokunnan ehdotuksen mukaisesti, ”että rakennettaessa 2010-luvun puolustusjärjestelmää lähtökohtana pidetään koko maan puolustamista, alueellista puolustusta ja yleistä asevelvollisuutta.”

Selonteon hyväksymisen jälkeinen keskustelu on kuta kuinkin noudatellut tätä puhetapaa. Siinä toistuu tiiviissä yhteydessä toisiinsa yleinen asevelvollisuus edellytyksenä koko maan puolustamiselle, mikä tarkoittaa alueellista puolustusta. Yleinen asevelvollisuus on myös voimakkaan maanpuolustustahdon säilymisen ehto. Merkillepantavin piirre on kuitenkin se, että näitä käsitteitä ja niiden yhteyksiä käytetään

⁷¹⁵ Katri Komi, kesk.

⁷¹⁶ Raija Vahasalo, kok.

⁷¹⁷ Seppo Lahtela, kesk.

⁷¹⁸ Reijo Kallio, SDP.

⁷¹⁹ Puolustusvaliokunnan mietintö 2/2001 vp.

toistuvasti samalla tavalla ja useimmiten sen enempää yksityiskohtia työstämättä. Tähän on kuulunut myös se, että 'yleisellä asevelvollisuudella' näytetään tarkoitettavan myös sitä, että mahdollisimman moni mies pitää kouluttaa varusmiespalveluksessa.

Eduskuntakäsittelyssä mutta myös muualla julkisuudessa esitettiin pelkoja näiden keskeisten käsitteiden haastamisesta. Se sai aikaan puolustusvoimien suunnalta reaktion:

Haluan painokkaasti vakuuttaa, että selonteon linjaukset eivät merkitse alueellisen puolustusjärjestelmämme romuttamista ja niin kutsutun 'teknoarmeijan' luomista ----- puolustusta kehitetään vuorenvarmasti omista kansallisista lähtökohdistamme – ei kansainvälisiä operaatioita varten ---- Suomen puolustusta ei ole mahdollista järjestää ilman yleistä asevelvollisuutta missään oloissa – oli Suomi liittoutumaton tai liittoutunut. Alueemme on liian suuri suomalaisen palkka-armeijan puolustettavaksi. Lisäksi kannattaa aina muistaa, että asevelvollisuus jakaa puolustusrasitteen koko yhteiskunnan kannettavaksi, luo pohjan korkealle maanpuolustustahdolle ja mahdollistaa puolustusvalmiuden joustavan ja kustannustehokkaan säätelyn.⁷²⁰

Amiraali Kaskealan mukaan peruste sille, että yli 80 prosenttia yhä koulutetaan, vaikka joukkojen määrä on supistumassa, on nimenomaan operatiivisten joukkojen nuorentamisessa. Ruotsin mallia ei seurata, siellä on ollut jo rekrytointivaikeuksia, ja Saksassakin halutaan nimenomaan säilyttää asevelvollisuus rekrytointiväylänä. Sodan ajan joukkojen supistaminen on perusteltua, sillä aikanaan 700 000:sta sotilaasta perustetuista joukoista osaa ”ei tosin saatu koskaan varustettua eikä oikein koulutettuakaan”.

Paikallispuolustukselle Kaskeala lupaa motivaatiopohjaa siitä, että joukot voitaisiin saattaa aikaisempaa avoimemmin julkisuuteen. Paikallispuolustus saisi käyttöönsä aikaisempaa nykyaikaisempaa materiaalia, kun vahvuudet pienenevät ja toiset joukot saavat ”uutta ja huippunykyäikäistä kalustoa”.

Tasavallan presidentin mielestä asevelvollisuuden peruseriaate on hyvä. Silti hän piti jo ennen selontekoa tarpeellisena, että asevelvollisuusarmeijan ja reservin laajuudesta keskustellaan. Hän uskoi, että reservin määrään puututaan viimeistään vuoden 2004 selonteossa.

Ehkä hiukan odottamatonta minun taustallani, mutta minä puollan sitä, että jonkinasteinen, jonkinkokoinen yleinen asevelvollisuus ja siten suuren osan väestöstä koulutetuksi tuleminen on ihan mielekässtä siviilikriisinhallintaakin silmällä pitäen.⁷²¹

Presidentti katsoo asevelvollisuuden eduksi yleisen kansalaiskasvatuksen ja sen, että maanpuolustus säilyy valtiovallan toimintana eikä siirry kansalaisjärjestöjen vastuulle.

Myöhemmin sotilasaikakauslehden haastattelussa⁷²² tasavallan presidentti perustelee asevelvollisuusarmeijaa kolmella tekijällä eli sotilasstrategialla (”suuri maa ja pieni väki”), vahvalla kansan tuella (jota hän katsoo tosin ammattiarmeijankin tarvitsevan)

⁷²⁰ Puolustusvoimain komentaja Juhani Kaskeala Reserviläisliitto ry:n maanpuolustusjuhlassa 18.11.2001.

⁷²¹ Tasavallan presidentin haastattelu Sunnuntaisuomalaisessa 18.3.2001.

⁷²² Ylipäällikön mielipiteitä, Sotilasaikakauslehti n:o 12/2001, 9-14.

sekä uhkilla (”Mielestäni tällainen asevelvollisuusarmeijapohjainen järjestely on kaikissa poikkeusoloissa erittäin käyttökelpoinen ratkaisu”).

Varsinaisesti presidentti on tarkastellut yleistä asevelvollisuutta vuosittaisissa kadettien ylentämis- ja nimittämistilaisuuksissa. Niissä hän on toistanut perusargumentteja, mutta tuonut mukaan pieniä vivahteitakin:

Supistuksesta huolimatta kriisiajan vahvuutemme säilyy edelleen Euroopan mittapuussa merkittävänä. Puolustusratkaisummehan edellyttää varsin suurta reserviä kriisin varalta, Valmiutemme perustaa riittävästi joukkoja on nähtävä ennen kaikkea kriisejä ennaltaehkäisevänä tekijänä. ---- Yleisen asevelvollisuuden myötä puolustusvoimat saa käyttöönsä laajan lahjakkuusreservin.⁷²³

Presidentin mielestä suomalaiset ammattisotilaat ovat myös ylpeitä siitä, että Suomessa on Euroopan yksi harvoja ”erittäin hyvin toimivia asevelvollisuusarmeijoita”⁷²⁴.

Pääministeri ja varsinkin ulkoministeri eivät sen sijaan ole juurikaan parina viime vuonna puhuneet asevoimatyypistä ja sen toiminnasta eivätkä varsinkaan ohi sen, missä viitataan yleisesti Suomen rooliin kansainvälisessä sotilaallisessa kriisinhallinnassa. Entinen pääministeri Paavo Lipponen sen sijaan löysi argumentin asevelvollisuuden ja teknistymisen yhteydestä näin:

Suomen puolustus voidaan huolehtia vain pitämällä kiinni asevelvollisuusjärjestelmästä, sellainen jättää tilaa merkittäville asejärjestelmähankinnoille.⁷²⁵

Puolustusministeri ja puolustusvoimain komentaja ovat sen sijaan toistuvasti käsitelleet suomalaista järjestelmää ja olleet eräänlaisia keskustelun johtajia. Pääosin he ovat kuitenkin myötäilleet selonteon linjauksia ja pysytelleet sen argumenttien yksityiskohtaisuustasolla. Lieviä uusia painotuksia on ilmennyt puolustusvoimain komentajan puheissa seuraavissa tapauksissa.

Tehtävänsä astuttuaan hän myönsi, että sodan ajan organisaatioiden pienentyminen heijastuu asevelvollisen reservin tarpeeseen. Yleinen asevelvollisuus ei kuitenkaan ole hänen mielestään ollut rekrytointikanava Saksan tapaan, vaan muutos liittyy puolustuksen järjestämiseen. Se, että 80 prosenttia koulutetaan on tärkeää ”yhteiskunnallisen tasa-arvon toteutumisen kannalta sekä vankan yhteiskunnan tuen turvaamiseksi”.⁷²⁶

Sittemmin mukaan on tullut merkityksen antaminen järjestelmän kehittämiseksi, jotta poliittinen johto voisi valita yhtä hyvin liittoutumisen kuin liittoutumattomuuden.

---- puolustusvoimien tehtävänä on varmistaa, että liittoutumisen vaihtoehto otetaan huomioon puolustuksen kehittämisessä, jotta poliittisen johdon turvallisuuspoliittinen toimintavapaus säilyisi mahdollisimman laajana. -----

⁷²³ Tasavallan presidentin puhe 4.6.2002.

⁷²⁴ Tasavallan presidentin haastattelu Suomenmaassa 7.11.2003.

⁷²⁵ Uutinen puhemies Paavo Lipponen esitelmästä Maanpuolustuskurssi-yhdistyksen tilaisuudessa 6.5.2004, Hämeen Sanomat 7.5.2004; ks. myös Helsingin Sanomat 7.5.2004.

⁷²⁶ Puolustusvoimain komentaja Juhani Kaskealan haastattelu, Sotilas-aikakauslehti n:o 10/2001, 9-14.

Euroopan unionin puolustusta koskevat linjaukset eivät vaadi muutoksia Suomen alueelliseen puolustukseen tai yleiseen asevelvollisuuteen. Ne säilyvät kansallisina ratkaisuinamme. ----- Suomen puolustusvoimien päätehtävä on aina oman alueemme puolustus.

Myös asevelvollisuuden rekrytointihyödyt ja puolustusvoimien supistamis- mahdollisuudet ovat nousseet vähitellen esille:

Asevelvollisuus koskee ehdottomasti vain oman maan puolustamista, eikä sen nojalla voida lähettää ainuttakaan suomalaista sotilasta kansainvälisiin operaatioihin. Mutta asevelvollisuus tuottaa hyvin koulutettua reserviä, jonka käyttö sopimussotilaina jo nykyisten kriisinhallintatehtävien tapaan täyttää hyvin tulevatkin tarpeemme.

Puolustusvoimien hallittu supistaminen on mahdollista vain, mikäli samanaikaisesti kehitetään joukkojemme tulivoimaa, suojaa ja liikkuvuutta sekä luodaan koko valtakunnan puolustuksen kattava integroitu tiedustelu-, valvonta- ja johtamisjärjestelmä.

Yleinen asevelvollisuus on kuitenkin komentajan mielestä kustannustehokkain tapa ylläpitää puolustusjärjestelmää. Se on toki rasite kansantaloudelle, mutta huomio olisikin kiinnitettävä varusmiespalveluksen antamaan hyötyyn, erityisesti johtajakoulutuksen tuottamiin valmiuksiin menetysten vastapainona:

Pienen kansan on menestyäkseen käytettävä yhteiskunnan voimavarat mahdollisimman tehokkaasti. Puolustusvoimistakin on otettava kaikki irti osana kansallista koulutusjärjestelmää.⁷²⁷

Komentajan mukaan ”vielä valikoivampaan asevelvollisuuteen siirtyminen merkitsisi myös valikoivaan puolustukseen siirtymistä.” Hän katsoo myös, ettei puolustusvoimien tarvitse lisätä kansainvälistä toimintaansa. Puolustusjärjestelmä soveltuu myös ns. uusien uhkien torjuntaan ja ”tuottaa kaiken muun ohella erinomaisia joukkoja vaativiinkin kansainvälisiin tehtäviin”.⁷²⁸

Puolustusministeri Seppo Kääriäisen analyysin mukaan suomalaisen yleisen asevelvollisuuden perusteet ovat kustannustehokkuus, parhaiden mahdollisten kykyjen saanti puolustusvoimille, palkka-armeijoiden kanssa vertailukelpoinen suorituskyky rauhanturvatehtävissä, asevelvollisuuden sosiaalista ”pääomaa” kerryttävä merkitys yhteiskunnassa sekä maanpuolustustahdon perusta. Hänen mukaansa laaja varusmiespalvelukseenotto varmistaa sen, että puolustusvoimat

saavat käyttöönsä yhteiskunnan parhaat kyvyt koulutettaviksi vaativiinkin maanpuolustuksen tehtäviin ----- Siinä missä palkka-armeijoiden ammattisotilaille järjestetään erillistä masennuksen torjuntaan suunnattua tukikohtaviihdykettä samaan aikaan kun rakennusliike rakentaa tukikohtaa, rakentavat suomalaiset joukot asemansa pääosin itse ---- En usko, että eurooppalaiselta ’villitykseltä’ vaikuttava ammattiarmeijamalliin siirtyminen

⁷²⁷ Puolustusvoimain komentaja Juhani Kaskealan puhe 168. Maanpuolustuskurssin avajaisissa 22.9.2003.

⁷²⁸ Puolustusvoimain komentaja Juhani Kaskealan puhe 171. Maanpuolustus-kurssin avajaisissa 8.3.2004.

vetäisi Suomen mukaansa. Ajassa kehittyvä yleinen asevelvollisuus on Suomen ja suomalaisten etu ja oikeus.⁷²⁹

Malli on hänen mielestään hyvin suomalainen ja sellaisena oikeutettu:

---tämä on sellainen ratkaisu, jossa on oltava omaperäinen ja jota on ajateltava vain suomalaisittain. Sitoutuminen yleiseen asevelvollisuuteen ei millään tavoin sulje pois sitä, etteikö varusmieskoulutusta sinänsä tulisi koko ajan kehittää, sillä turvallisuushaasteemmekin muuttuvat koko ajan.⁷³⁰

Tällaisesta esittämistavasta on tosin huomattava, että se jättää tilaa muutoksille ja pesäero tehdään nimenomaan ammattiarmeijaan.

Uusia reserviläisistä perustettavia maakuntajoukkoja ministeri perustelee puolustusvoimien tarpeilla ”lisätä alueellista toimintakykyä ja kansalaisten arkiturvallisuutta. Samalla ylläpidetään reserviläisten motivoituneisuutta ja maanpuolustustahtoa”. Joukot toimisivat paikallispuolustuksen kaltaisissa tehtävissä, mutta niille voitaisiin antaa myös ”muuta kuin poikkeusoloihin liittyviä sotilaallisen maanpuolustuksen tehtäviä” kuten pelastustoimintaa.⁷³¹

Puolustusvoimat tiivistää kehittämisen yleiseksi suuntalinjaksi ”sodan ajan joukkojen määrän pienentämisen uhkamallien muuttumisen mahdollistamassa laajuudessa”. Osaamista ja tekniikkaa kehitetään. ”Panostamme laatuun”.⁷³²

Kuitenkin uusimmissakin puolustusvoimien piiristä nousevissa puheissa tiivistetään puhetapaa, jossa maailma ja turvallisuusympäristö muuttuvat nopeasti, mutta Suomella on pitkälti oma asemansa. Se mahdollistaa koko maan puolustamisen, yleisen asevelvollisuuden ja alueellisen puolustuksen ja kiinteän yhteydenpidon yhteiskuntaan mutta kuitenkin myös kehittämisen:

Puolustusvoimien kehittämisessä otetaan huomioon muuttuva turvallisuusympäristö. Mutta kehittämisessä lähetään omista lähtökohdistamme emmekä ota mallia maista, joiden turvallisuusasema ei vastaa omaamme. Koko maata puolustetaan ja alueellinen puolustus sekä yleinen asevelvollisuus ovat edelleen Suomelle paras järjestely, joka vastaa kaikkiin uhkakuviin. Samalla puolustusvoimien modernisointia jatketaan. Vaikka alueellista johtamisjärjestelmäämme kevennetäänkin, erityinen huomio kiinnitetään kosketuksen säilymisessä kenttään ja muuhun yhteiskuntaan. Suomen puolustuksen keskeinen arvo on olla osa yhteiskuntaa.⁷³³

Yleisempi keskustelu on pysynyt samoilla päälinoilla. Asiantuntijapuheen-vuoroissa sitä artikuloi edustavasti Pekka Visuri:

⁷²⁹ Puolustusministeri Seppo Kääriäisen puhe 171. Maanpuolustuskurssin avajaisissa 8.3.2004.

⁷³⁰ Puolustusministeri Seppo Kääriäisen haastattelu, Sotilasaikakauslehti n:o 9/2003, 9-14.

⁷³¹ Puolustusministeri Seppo Kääriäisen puhe Maanpuolustuskiltojen liitto ry:n seminaarissa 31.1.2004.

⁷³² Puolustusvoimat 85 vuotta.

⁷³³ Pohjoisen Maanpuolustusalueen komentajan, kenraaliluutnantti Heikki Tilanderin puhe valtakunnallisessa paraatissa puolustusvoimien lippujuhlapäivänä 4.6.2004 Kemissä.

Suomen maavoimat eivät ole tarpeettoman tai poikkeuksellisen suuret, jos otetaan huomioon maamme sijainti ja suuri koko.⁷³⁴

Alueellinen puolustus on tarkoitettu toimimaan sotilaalliseen liittoutumattomuuteen perustuvan turvallisuuspoliittisen perusratkaisun tukena. Päämääränä on estää Suomen joutuminen sotatoimien kohteeksi tulevaisuudessa ehkä syntyvän laajan kansainvälisen kriisin yhteydessä ----- on Suomelle sopiva strateginen perusratkaisu, jota on luonnollisesti kehitettävä ajan myötä. Siihen onkin entistä paremmat mahdollisuudet, kun konfliktien painopiste on siirtynyt pois lähialueiltamme.⁷³⁵

Alueellisen koskemattomuuden puolustuksesta puhumisen toissijainen tapa ja erilaiset yllättävät piirteet kuten ammattiarmeijan puolesta puhuminen ovat verraten harvinaisia. Puolustusvoimien sisällä vallitsevasta ajattelusta on kuitenkin tihkunut joitakin viitteitä. Jo 1990-luvun puolella esimerkiksi ennakoitiin suurten maavoimien koskevien ratkaisujen olevan edessä ilma- ja merivoimien jo ennestään pitkälle ammattilaistuttua⁷³⁶. Myös puolustusvoimain entinen komentaja Gustav Hägglund on arvioinut, että Suomi liikuu vähitellen, vaikkakin hitaasti, ammatti-armeijasuuntaan. Hän uskoo, että tällainen muutos juontuu pelkästään teknisestä kehityksestä.⁷³⁷

Eurooppalaiset keskustelut ja vaihtoehtoiset mallit on myös pantu merkille muuallakin. Tämä on näkynyt esimerkiksi siinä, että Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunta on luopunut pelkästä ”yleinen asevelvollisuus vai ammatti-armeija” -kahtiajaosta ja erilaiset vapaaehtoisuuteen perustuvat mallit on nostettu kyselyjen kohteeksi.

Poliittisten puolueiden piirissä toistellaan useimmiten tavanomaisia yleistä asevelvollisuutta koskevia puhetapoja, joskin saatetaan puhua sen ”sisällön kehittämistä”. Myös annetaan ymmärtää, että palvelusaikojen pituuksia ja reservin määrää voi harkita. Tästä, sinänsä myös valikoivaan varusmiespalvelukseen epäsuorasti viittaavasta, puhetavasta poikkeavat sitten ne, joissa mahdollisimman monen kouluttamisen perusidea selvästi haastetaan:

Lähialueidemme ja kansainvälisen turvallisuustilanteen näkökulmastamme emme tarvitse aiemman kokoista maajoukkojen reserviä. -----lähtökohta on, että maanpuolustus koetaan jatkossakin yhteiseksi asiaksi. Siksi me emme kannata ammattiarmeijaan siirtymistä,----⁷³⁸

Aseteknologian kehitys on tainnut kulkea suuren reserviläisarmeijan ohi.--- Imago-kampanjaksi yleinen asevelvollisuus on suhteellisen kallis. On selvítettävä mahdollisuuksia kutsua asepalveluun vain osa ikäluokasta.⁷³⁹

Rauhanliikkeen piirissä suomalainen puolustusjärjestelmä ”ei sovi uuteen maailmanjärjestykseen”. Asevelvollisuusarmeijalla, kaukotoimintakyvyllä, rynnäkkö-hävittäjillä ja valmiusprikaateilla ei ole käyttöä humanitäärisessä toiminnassa eikä

⁷³⁴ Dosentti Pekka Visuri, Helsingin Sanomat 23.2.2001.

⁷³⁵ Dosentti Pekka Visuri, Helsingin Sanomat 14.10.2003.

⁷³⁶ Krogars & Parikka 1999, 61-64.

⁷³⁷ Appelsin 2001.

⁷³⁸ Vasemmistoliiton puheenjohtaja Suvi-Annes Siimes Sotilasaika-kauslehdessä n:o 2/2003 haastattelussa.

⁷³⁹ Vihreän liiton puheenjohtaja Osmo Soininvaara em. haastattelussa.

aluepuolustuksella terrorismintorjunnassa. Maakuntajoukkojen ja vapaaehtoisen maanpuolustuksen uudelleenjärjestelyn pelätään militarisoivan yhteiskunnan toimintoja. Siirtymistä ”kevennettyyn asevelvollisuuteen” ehdotetaan, mutta ”palkka-armeija ei ole vaihtoehtona realistinen”. Uuden asevoiman keskeisimmät tehtävät ovat kriisinhallinnassa.⁷⁴⁰

Valtavirran sivussa on myös seuraavankaltainen argumentointi:

Ei voida ajatella, että Suomi tänä päivänä luopuisi alueellisesta puolustuksesta, koska Suomi ei ole minkään sotilasliiton jäsen. Mutta asevelvollisuuden pakosta tulisi luopua. Meillä on tarpeeksi ihmisiä, jotka haluavat mennä vapaaehtoisesti armeijaan.⁷⁴¹

Alueellisen puolustuksen kritiikkiä on myös alkanut ilmetä ihan alueellisen koskemattomuuden puolustamiseenkin liittyen. Esimerkiksi Henriikki Heikka kirjoittaa näin:

Aluepuolustusjärjestelmä on juurtunut suomalaiseen poliittiseen kulttuuriin ja alkanut elää siellä omaa elämäänsä. Puolustusratkaisun ainut todellinen mittari on kuitenkin sen kyky ehkäistä kriisejä ja tarjota optimaalinen puolustuskyky, jos kriisi kaikesta huolimatta syntyy.⁷⁴²

Samalla hän viittaa siihen, ettei aluepuolustus Irakin sodassa pystynyt näihin ja että Venäjä on jo muuttamassa oppejaan ja voisi muun muassa kriisitulanteessa käyttää taktisia ohjuksiaan.

Suomen valtiolliseen päätöksentekokoneistoon ja yhteiskunnan perusinfrastruktuuriin kohdistuvalla strategisella iskulla yhdessä pelkän taktisen ydinaseen näyttämisen kanssa saattaisi olla arvaamattomia vaikutuksia rivikansalaisen maanpuolustustahtoon – varsinkin jos iskua edeltänyt poliittinen painostus olisi Venäjän puolelta hoidettu ammattimaisesti

Tässä argumentaatiossa siis aluepuolustuksen ”vanhentuminen” ja Venäjän oppien kehitys yhdessä johtavat liittoutumisen välttämättömyyteen ja jopa ”eteentyönnettyyn puolustukseen” sen yhteydessä:

Jos iskukykytutkimus päättyy myönteiseen vastaukseen [*Hornetien rynnäkköaseistuksen hankkimisessa; AN*] putoaa liittoutumattomuudelta pohja. Ilmasta maahan rynnäköinti tulee merkitykselliseksi lähinnä Naton doktriinien kautta ja se toimii parhaiten, kun käytössä on Naton tiedustelukapasiteetin tarjoama lähes reaaliaikainen informaatio.

Toisessa yhteydessä Heikka toteaa, että Suomen puolustuskyvyn ensisijainen tehtävä tulevaisuudessa on kyky hallita ilmatilaa ja meriyhteyksiä sekä suojata infrastruktuuria ja tärkeitä kohteita yllättävältä voimankäytöltä ja ratkaisun pitäisi noudatella Ruotsin mallia, mutta myös Saksaa, joissa aluepuolustusopit jo hylätty.

⁷⁴⁰ Rauhanjärjestöjen turvallisuus- ja puolustuspoliittinen selonteko 2004, ks. myös Turvallisuuspolitiikka 2000-luvulle.

⁷⁴¹ Tarja Cronbergin haastattelu, Helsingin Sanomat 1.3.2004: Vihreät: Itsenäisen päätöksenteon on säilyttävä turvallisuuspolitiikassa.

⁷⁴² Kolumni Aamulehdessä 3.5.2003. – Henriikki Heikka on Ulkopoliittisen instituutin erikoistutkija.

Tämä merkitsee verkostokeskeisen sodankäynnin maailmaan suunniteltuja, entistä ammattimaisempia, puolustusvoimia. ----- Mitä suurempi panos teknologisilla ratkaisuilla on puolustuksessa, sitä vähemmän tarvitsee tositilanteessa uhrata inhimillisesti, poliittisesti ja taloudellisesti kaikkein arvokkainta pääomaa – sitä, joka sijaitsee tavallisten kansalaisten korvien välissä.⁷⁴³

Tällainen puhetapa on toistaiseksi marginaalisenakin merkittävä siinä mielessä, että se vastaa hyvin pitkälti eurooppalaisia käsityksiä painotettuna kuitenkin niin, että viitataan yhä alueellisen koskemattomuuden puolustamiseen. Myös puolustusvoimien piirissä on visioitu tulevaisuuden puolustusta ”eteenpäinryönnettyinä” alueellisena puolustuksena sekä sellaisenkin puolustamisen viittauskohteiden muuttumisena esimerkiksi maa-alueista kansalaisiin tai infrastruktuuriin. Samalla yleensä ennakoidaan sotilaallista liittoutumista.⁷⁴⁴

Alueellisen puolustuksen perusidean kritiikkiin kuuluu myös sellainen poikkeuksellinen puhe, jossa epäillään sen tuhoisuutta siviiliväestölle. Tällainen sopii yhteen ”eteenryönnetyin puolustuksen” argumentaation kanssa:

---- Helsingistä tulisi toinen Grosnyi ----- Pahimmassa tapauksessa se [alueellinen puolustus] voi olla kansallinen itsemurha.

Tähän liittyvän uhkakuvauksen osoite oli selvästi Venäjä, sillä ”tuskinpa meidän tarvitsisi Natossa pelätä, että rajanaapurimme Norja, Ranska tai Italia miehittäisivät maamme”.⁷⁴⁵

Sotilaiden keskuudessa ei yleensä ole tapana puhua kriittisesti Suomen puolustuskyvyn puutteista julkisuudessa ja käyttää niitä argumentteina muutokselle ja esimerkiksi Nato-jäsenyydelle. Sen sijaan reserviin siirtyneet korkeatkin upseerit saattavat käyttää hyvin avointa ilmaisutapaa:

Pohjolassa Suomi on resurssien käytössä hännänhuippu, mutta puhuu silti uskottavasta puolustuksesta liittoutumisen vaihtoehtona ----- Suomi hyväksyy maansa muuttamisen taistelulentäksi. Se sopii hyvin kaikille muille. ---- Yleisen asevelvollisuuden kautta muodostetut joukot eivät ole sotilaina harjaantuneita, mutta niissä on erittäin suuri muu osaamispotentiaali. Sellainen puuttuu ammattiarmeijoista. ---- Ruotsiin verrattuna Suomelta puuttuu kokonaisia puolustusjärjestelmän osia. ----- Puolustusliiton jäseniin verrattuna Suomella on

⁷⁴³ Henrikki Heikka, Kanava 6/2003.

⁷⁴⁴ Ks. ja vrt. Heiskanen 2000, Laari & Koli 2000, 198, Rantapelkonen 2002. – Yleisesikuntamajurien Jouni Laarin ja Hannu Kolin mukaan ”Puolustusvoimien strategisen iskun sietokykyä tulisi lisätä, mutta samanaikaisesti luoda kykyä ennaltaehkäiseviin iskuihin itsekkin. Ainoastaan puolustukselliseen doktriiniin ja sen muokkaamaan sotavarustukseen luottava valtakunta ei pysty mahdollisessa sodassa turvaamaan olemassaoloaan aukottomasti. Siten ei siis ole järkevää valmistautua ainoastaan defensiiviseen defensiiviin. Mahdollisten vastustajiemme supistuvat asevoimat ovat tulevaisuudessa erittäin alttiita kirurgisille iskuille. Lisäämällä niiden kaaosta tasapainoitetaan voimasuhteita.”

⁷⁴⁵ Professori Osmo Jussila, Helsingin Sanomat 12.10.2003.

heikko tiedustelukyky. ---- Eurooppalaiset pitävät meitä Pohjolan Sven Dufvina ja hyvästä syystä.⁷⁴⁶

Joskus esille näyttää putkahtavan puolustushallinnon piiristä myös argumentaatiota, jossa koko ikäluokan kouluttaminen saatetaan kyseenalaistaa. Näin puolustusministeriön kansliapäällikkö Sotilasaikakauslehden haastattelussa ennen vuoden 2001 selontekoa:

Miksi koulutamme koko ikäluokan, jos siitä tarvitaan vain puolet. Erittäin vaikea kysymys suomalaisen yhteiskunnan ja maanpuolustustahdon kannalta. Haluaisin, että sellaisen päätöksen, että puolustusvoimat luopuu ikäluokan kouluttamisesta, tekee joku muu kuin puolustushallintoon kuuluva.⁷⁴⁷

Hän toteaa myös sellaisen ratkaisun välttämättömäksi, jos rahat eivät riitä ja kaikkia ei tarvita reservijoukoissa.

Suomen osallistuminen asevoimilla kansainvälisiin tehtäviin argumentoidaan useimmiten niin, että Suomen on osoitettava yhteisöllisyyttä ja solidaarisuutta EU-kumppaneita kohtaan ja siksi osallistuttava ns. laajennettuun rauhanturvaamiseen. Laajempaan perusteena esitetään kansainvälistä turvallisuutta. Rauhaanpakottamiseen sen sijaan suhtaudutaan useimmiten varauksellisesti. Puheiden perusteella kansainväliseen osallistumiseen suhtaudutaan aikaisempaa myönteisemmin. Pitäytyminen pelkkään perinteiseen rauhanturvaamiseen on jonkin verran väistynyt 1990-luvun puhetapoihin verrattuna. Tosin usein myönnetään, ettei rauhanturvaamisen ja rauhaanpakottamisen ero ole suuri.⁷⁴⁸

Suomen osallistuminen sotilaallisiin toimiin maailmalla argumentoidaan keskustelun valtavirrassa kuitenkin yhä ennen kaikkea alueellista puolustusta hyödyttävänä tai sitten suoraan Suomen puolustamisena. Edellisen perusteluihin kuuluu niin hyöty sotilaskoulutukselle kuin sekin, että ”antamalla apua sitä tarvitsevalle edesautamme mahdollisuutta saada joskus myös itse apua”⁷⁴⁹.

Puolustusministeriön toiminta- ja taloussuunnitelmassa kansainväliseen puolustuspoliittiseen yhteistyöhön ja kriisinhallintaan osallistumiselle annetaan kasvava merkitys kansallisen puolustuksen osana, ja sillä on yhteys suoraan kansallisen turvallisuuden lisäämiseen.

Puolustuksen kehittämisen lähtökohtana on kansallinen puolustus, joka mahdollistaa liittoutumisen. Päämääränä on turvata valtiojohdolle mahdollisimman laaja turvallisuuspoliittinen toimintavapaus.⁷⁵⁰

On ollut myös selvästi havaittavissa, että varsinkin hallinnon piirissä rakennetaan aikaisempaa kiinteämpi yhteys näiden kahden toiminnan välille. Samalla painotetaan

⁷⁴⁶ Eversti evp. Kalle Liesinen: Onko Nato ilmestyskirjan peto? Sotilasaikakauslehti n:o 3/2003, 16-19.

⁷⁴⁷ Puolustusministeriön kansliapäällikkö Matti Aholan haastattelu, Sotilasaikakauslehti n:o 1/2001, 9-16.

⁷⁴⁸ Tohtori Teija Tiilikaisen haastattelu Helsingin Sanomissa 2.4.2001, tasavallan presidentti Tarja Halosen haastattelu Sotilasaikakauslehdessä n:o 12/2001.

⁷⁴⁹ Esim. Puolustusvoimien Materiaalilaitoksen johtajan kontra-amiraali Pertti Malmbergin puhe lippujuhlapäivänä Tampereella 4.6.2004.

⁷⁵⁰ Puolustusministeriön toiminta- ja taloussuunnitelma 2005-2008.

entistä vaativampiin tehtäviin osallistumista. Liittoutumisen vaikutuksia selvittäneen työryhmän mukaan:

NATO-jäsenenä suomalaisia kriisinhallintajoukkoja tulisi voida käyttää myös taistelutehtäviin.

Vaativimmat interventio-operaatiot toteutuisivat kuitenkin ”todennäköisesti vastaisuudessaakin Yhdysvaltain johtamina vapaaehtoisten liittoumina, joihin NATO:n jäsenmaat voivat halutessaan osallistua.” Suomen joukkorakenne vaatisi ”vaativimpiin ja mahdollisesti myös euroatlanttisen alueen ulkopuolella toteutettaviin operaatioihin tarkoitettuja ja nopeasti perustettavia joukkoja.”

Lisäksi arvioidaan, että Suomi joutuisi asettamaan Naton artikla 5:n tehtäviin prikaatin kokoisen joukon. Työryhmälle oli kuitenkin ilmeisen tärkeää todistella, että ”---- liittokunta ei aseta esteitä esimerkiksi asevelvollisuusarmeijan ja alueellisen puolustuksen ylläpitämiselle” ja ”Suomen oman alueen puolustamiseen valmistauduttaisiin NATO:n jäsenenä pääosin samalla tavoin kuin nykyäänkin”. Suomen kansalaisella ei myöskään ole velvollisuutta ”minkään muun maan kuin Suomen puolustamiseen”. Jäsenyys tuottaisi Suomelle sellaisia velvoitteita, mutta ”mikäli NATO-jäsenyydestä seuraava velvoite voitaisiin ratkaista sopimussotilas- ja/tai ammatissotilaskontribuutiolla, ei ristiriitaa maanpuolustusvelvollisuuden suhteen olisi.”⁷⁵¹

Suomen suuntautumista entistä vaativampiin tehtäviin on myös perusteltu muissakin arvovaltaisissa puheenvuoroissa:

Suomessa kuvitellaan yhä, että me voimme pysyä omana erikoistapauksena, ikään kuin eduiltaan erilaisena, kansainvälisiä velvoitteita valikoivana maana. Tämän ajattelun kattokäsite on liittoutumattomuus ----Olemme myös valmiita asettamaan valmiuteen ja tarvittaessa käyttöön sotilaallisia yksiköitä kaikkein vaativimpiin tehtäviin.⁷⁵²

Mikäli muut EU-maat ---- osallistuisivat myös terrorismin vastaiseen sotilaalliseen toimintaan, saattaisi olla paikallaan arvioida, tulisiko rauhanturvalakiamme korjata tai tulkita tavalla, joka ei estäisi osallistumistamme yhteiseen sotilaalliseen vastuunkantoon globaaliterrorismin eliminoimiseksi ----
- Itsenäinen puolustus ei toimi globaaliterrorismia vastaan, vaikka se muutoin olisi puolustusjärjestelmänä kelpo.⁷⁵³

Tämä eroaa laajemmassa kansalaiskeskustelussa näkyvistä yleisistä puheenvuoroista. Niissä on ollut selvää huolta siitä, että Suomea ja etenkin asevelvollisia vedettäisiin viimeistään Nato-jäsenyyden myötä mukaan sotiin, jotka eivät ”meille” kuulu. Lisäksi osallistuminen toisi Suomeen ulottuvaa turvattomuutta. Myös Irakin sodan piirteet ovat omiaan tuottamaan puhetapaa, jossa Suomen puolustusta ei haluta työntää liiksi

⁷⁵¹ Mahdollisen sotilaallisen liittoutumisen vaikutukset Suomen puolustusjärjestelmän kehittämiselle ja puolustushallinnolle 27.2.2004.

⁷⁵² Uutinen puhemies Paavo Lipposen esitelmästä Maanpuolustuskurssiyhdistyksen tilaisuudessa 6.5.2004, Hämeen Sanomat 7.5.2004; ks. myös Helsingin Sanomat 7.5.2004.

⁷⁵³ Professori Alpo Rusi: Globaaliterrorismi. Haaste sivistysvaltioiden yhteistyölle, Sotilasaikakauslehti n:o 11/2001, 9-12.

maailmalle. Ongelmia näyttää tuottavan myös se, ettei ole suurta varmuutta pitäytymisestä vain suomalaisille sopivaan kriisinhallintaan. Tätä argumenttia on käytetty myös julkisuudessa jo pitkään. Selvästi väistyvä puhetapa 2000-luvun alussa näyttää kuitenkin olevan sellainen, jossa Suomen katsotaan tekevän osuutensa huolehtiessaan oman alueensa koskemattomuuden puolustuksesta. Asiantuntijat leimaavat usein julkisessa keskustelussa näkyvät pelot suomalaisten joutumisesta sotimaan maailmalle tietämättömyydeksi, jonka luonnollisena ratkaisuna on valistustyö, ”faktojen esittäminen”.

Jännite lieneekin tällä hetkellä yksi keskeisimpiä, joka osoittaa joitakin suomalaisia erityispiirteitä. Se on virittänyt yksityiskohtaisempaa keskustelua myös eri asevoimatyyppien yhteydestä toisiinsa ja nimenomaan kansainvälisissä tehtävissä. Erityisen sysäyksen on antanut EU:n yhteisen puolustuksen tiivistyminen ja siinä Suomen aiheet osallistua nopean toiminnan joukkoihin. Kuitenkin myös Nato-optio on virittänyt asiaa eteenpäin.

Yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaamisstrategiassa puolustusjärjestelmä hahmotetaan tutun peloteajatuksen kautta. Järjestelmä mitoitetaan ”torjumaan maahan mahdollisesti kohdistuvat sotilaalliset hyökkäykset ja siten muodostamaan kynnyksen joka ehkäisee ennalta sotilaallisia uhkia”. Puolustusjärjestelmän tulee tuottaa ”kansallisen puolustuksen joukot, joista osa soveltuu kansainvälisiin kriisinhallintatehtäviin”. Yleistä asevelvollisuutta ei kuitenkaan käsitellä.

Uhkamallien käsittelyssä ilmenee yllättäen tunnustus teknisesti kehittyneille armeijoille nykyaikaisissa aseellisissa konflikteissa:

Tällaisessa rajoitetussa konfliktissa korkean teknologian ammattiarmeijat ovat operatiivisesti ylivoimaisia perinteisiä maatalous- ja teollisuusyhteiskuntien armeijoita vastaan taisteltaessa. Länsimailla ja etenkin Yhdysvalloilla on sotilaallinen ylivoima, jota eri toimijat pyrkivät uhmaamaan epäsymmetrisin keinoin.⁷⁵⁴

Vuoden 2004 selontekoa pohjustanut ns. Ranta-Muotion komitea⁷⁵⁵ ei ota kantaa asevoimatyyppiin. Sen sijaan jalkaväkimiinatyöryhmä toteaa väliraportissaan miina-aseen soveltuvan hyvin asevelvollisuusarmeijalle. Lisäksi työryhmä menee laajaa kansalaiskeskustelua ajatellen ”tulenaralle” temaattiselle alueelle, joka liittyy koko maan puolustuksen argumentaatioon:

Sodan ajan joukkojen määrän supistuessa 350 000:een on tulevaisuuden joukkoja keskitettävä alueellisesti nykyistäkin voimakkaammin. Ryhmitysten väliin jää laajoja alueita, joilla joukkoja on vähän tai ei laisinkaan. Näiden alueiden puolustamisessa korostuu liikkuvien reservien ja niitä tukevan tykistön, heittimistön ja miinoitteiden merkitys.⁷⁵⁶

⁷⁵⁴ Yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaamisen strategia.

⁷⁵⁵ Turvallisuuspoliittisen seurantaryhmän raportti 9.3.2004.

⁷⁵⁶ Puolustusministeriön jalkaväkimiinaselvitystyöryhmän väliraportti 19.12.2003.

Jalkaväkimiinatyöryhmän loppuraportissa puolestaan nousee esille asevoimamalli, jossa miinat ennemmin tai myöhemmin korvataan uudella teknologialla.⁷⁵⁷

Hallituksen lähtökohdissa vuoden 2004 selonteolle asevoimamuutosta ennakoitiin varautuminen EU:n nopean toiminnan joukkoihin osallistumiseen. Muuten lähtökohdat eivät tuo yllätyksiä:

Suomen puolustuskyky mitoitetaan siten, että koko maata puolustetaan. Tätä varten ylläpidetään yleistä asevelvollisuutta ja puolustus rakennetaan alueellisen puolustusjärjestelmän pohjalle. Samaan aikaan jatketaan valmiuksien luomista sotilaalliseen yhteistyöhön erilaisissa kriisitilanteissa.

Kansainvälinen sotilaallinen yhteistyö on ”oleellinen osa Suomen puolustus- ja turvallisuuspolitiikkaa ja se tukee Suomen omaa puolustusta”. Sotilaallista puolustusta kehitetään siten, että Suomi voi toimia ”aktiivisena jäsenenä EU:n muodostamassa turvallisuusyhteisössä ja osoittaa tarvittavat sotilaalliset voimavarat unionin jäsenyyden edellyttämiin toimiin.”⁷⁵⁸

Yhtenä tuloksena näyttääkin tässä vaiheessa olevan se, että siinä missä tähänastisissa kansainvälisissä rauhanturvaamistehtävissä on ollut tapana painottaa suomalaisten reserviläisten soveltuvuutta ja osaamista, niin jatkossa mukaan tulee nimenomaan ammattisotilaiden painotus. Järjestelmän jatkuvuuden perusteluun tulee kuitenkin se, että tarvittavien ammattisotilaiden määrää ja osuutta vähätellään, vaikka heidän tarpeelleen annetaan vahva praktinen perustelu.

9. Pohdinta

9.1 Suomalainen sotilaallis-poliittinen kulttuuri

Suomalaisen sotilaallis-poliittisen kulttuurin piirteet antavat lähtökohdan arvioida, mitä ajankohtaiskeskustelu kertoo kansainvälisen ammattilaistumishaasteen vastaanotosta. Tuo kulttuuri kumpuaa valtakulttuurista, jota voi luonnehtia Suomessa yhä vahvaksi yhtenäiskulttuuriksi. Siihen liittyvät omalaatuinen kieli, suhteellisen pieni väestö laajalla alueella sekä perifeerinen pohjoinen asema idän ja lännen kosketuspinnalla. Maahanmuuttanutta väestöä ja laajoja alakulttuureja on yhä vähän. Huolimatta kaupungistumisesta ja kansainvälistymisestä suomalaisessa yhteiskunnassa on varsin paljon erityistä yhteisöllisyyttä.

Eri sukupolvien tärkeitä avainkokemuksia Suomessa ovat olleet sodat tai vastaavat. Keskuudessamme elää yhä kahden murroksen eli sodat 1939-1945 ja kylmän sodan päättymisen kokeneita.⁷⁵⁹

Globalisaation kulttuuri on tosin tunkeutunut Suomeenkin. Se on tuottanut kansallisvaltion ja kansakuntakäsityksen uudelleenarviointia.⁷⁶⁰ Uusi dynamiikka voi

⁷⁵⁷ Puolustusministeriön jalkaväkimiinaselvitystyöryhmän loppuraportti 14.7.2004.

⁷⁵⁸ Lähtökohdat selonteon jatkovalmistelulle 15.4.2004.

⁷⁵⁹ Virtanen 2002. – Aikanaan suomalaisuuden painotuksen, fennomanian, kolme isoa teemaa ovat alusta alkaen olleet Venäjä, valtio ja suomen kieli. Näistä juontuu suomalaisessa kulttuurissa kaari tähän päivään asti.

tuskin olla vaikuttamatta myös siihen, miten Suomi-isänmaahan liittyvät sotilaalliset tarpeet ja mahdollisuudet käsitetään. Toisaalta voidaan olettaa, että ihmiset vastustavat johonkin mittaan asti globalisaatiota ja kansainvälistymistä ylipäättäen. Kyse on myös siitä, miten suomalaiset ehkä haluavat käyttää asevoimarakennusta tuossa vastustamisessa.

Puolustusvoimien ja suomalaisen yhteiskunnan erityissuhde voidaan väittää läheiseksi koko Suomen itsenäisyyden ajan. Puolustusvoimien toiminta on jatkuvasti koskettanut laajoja yhteiskuntapiirejä.

Puolustusvoimat sai lähes alusta alkaen vahvan kansanarmeijaluonteen, jota vahvisti yhteinen alokaskoulutus⁷⁶¹. Vaikka vuoden 1918 sodan perintö ja muu itsenäisyyden alkuvaiheiden haparointi rajoittikin puolustuslaitoksen hyväksyttävyyttä, yleinen asevelvollisuus ja myös suojeluskuntajärjestön toiminta loivat monitasoisia yhteyksiä asevoimien ja yhteiskunnan välille. Niiden puitteissa toipuminen vuosien 1917-1918 murroksesta oli poikkeuksellisen nopeaa, mikä loi edellytykset voimien yhdistämiselle Neuvostoliiton hyökkäystä vastaan talvisodassa. Sotilaallisten ponnistelujen hyväksyttävyys ei myöskään laajalti horjunut jatkosodan aikana.

On epäilemättä vielä paljon tutkittavaa siinä, mitä Neuvostoliiton suurhyökkäyksen torjunta kesällä 1944 vaikutti puolustusvoimia koskeviin käsityksiin sodan jälkeen. Merkitystä lienee ollut myös sillä, että hyökkäys torjuttiin ennen sen yltämistä syvemmälle sisämaahan kuin niille alueille, jotka useimmiten jo talvisodassa olivat taistelujen alla. Toinen merkittävä kysymys on se, miksi puolustusvoimien asema yhteiskunnassa ei enempää horjunut 1960-1970-lukujen murroksessa. Sillä lienee yhteyttä puolustusvoimien ja maanpuolustuksen suosion nopeaan kasvamiseen.

Useimpia eurooppalaisia kulttuureita on ravistellut jokin toiseen maailmansotaan liittynyt suuri murros kuten valtion alueen joutuminen miehityksi, taistelu ”vääräksi” osoittautuneella puolella, oman armeijan lyöminen ja lakkauttaminen, entisten johtajien tuomitseminen sodan jälkeen tai vallankumouksellinen muutos kuten yksipuoluejärjestelmään siirtyminen. Asevoimien ja yhteiskunnan suhteiden jatkuvuuteen ja sen myötä sotilaallis-poliittisen kulttuurin tärkeään yhdistävään kanavaan tuli monissa maissa katkos. Tämän myötä esimerkiksi Saksan liittotasavallan asevoimat perustettiin uudelta sääntöpohjalta. Itä-Euroopan valtiot puolestaan ovat ehtineet käydä läpi jo toista suurta yhteiskuntajärjestelmää ravistelevaa murrosta. Suomalainen sotilaallis-poliittinen kulttuuri on saanut olla rauhassa tällaisilta myllerryksiltä.

Usein esitetyt kvantitatiiviset osoittimet⁷⁶² puolustusvoimien ja yhteiskunnan läheisestä suhteesta voivat peittää alleen laadullisia. On epäselvää, missä määrin Suomessakin ollaan yhteiskunnan kehityksen myötä etäännyttäessä puolustusvoimista. Lisäksi avoin kysymys on, millaista dynamiikkaa sukupolvimuutos ja toisaalta väestörakenteen muutos alkavat tuottaa asevoimamuodostukseen 2000-luvun alussa.

Eryyisesti eurooppalaiseen vilkkaaseen vuorovaikutukseen kasvaneet ovat tulossa keskeisiin aseisiin puolustusvoimien tulevaisuuteen vaikuttamisessa. Toisaalta

⁷⁶⁰ Alasuutari & Ruuska 1999, 11-52.

⁷⁶¹ Visuri 1998, 46.

⁷⁶² Useimmiten erilaisten mielipidetutkimusten tulokset.

eläkkeellä on pian yhä suurempi osa siitä ikäpolvesta, joka oman tai lähiomaisten varusmiespalveluksen kautta on ehkä vielä vahvasti sisäistänyt kylmän sodan aikaisia puolustusvoimiin ja maanpuolustukseen liittyneitä normeja. Voidaan odottaa, että keskieuropalaiseen ”sodattomaan”⁷⁶³ yhteiskuntakehitykseen tulee Suomessakin uusia yhtymäkohtia. Puolustusvoimien ja yhteiskunnan suhteissa on todennäköisesti odotettavissa enemmän kulttuurisia jännitteitä, kuin mitä niissä on ollut viimeisen parin vuosikymmenen aikana.

Puolustusvoimien ja koko maanpuolustusinstituution legitimiys näyttää olleen 1900-luvun viimeiset pari vuosikymmentä kuitenkin korkea. Puolustusvoimat on siksi vielä tänä päivänä yhä niin massa- kuin kansanarmeijakin. Yhteiskunnan sotilaallis-poliittisen kulttuurin ja asevoimien organisaatiokulttuurin välillä täytyy näin olla laajoja kosketuspintoja. Puolustusvoimien on ollut viisasta omaksua se, että sotilaallisen ajattelun mukaiset julkituodut sota- ja kriisikäsitteet eivät kovin paljon eroa yhteiskunnassa vallitsevista. Tämä on ollut mahdollista osaltaan siksi, että suomalaiset sotilaat eivät ole aikoihin joutuneet taistelemaan. He eivät ole myöskään sekaantuneet sellaisiin ”moraalisesti kiistanalaisiin” sotiin, joihin eurooppalaisia on kylmän sodan jälkeenkkin osallistunut. Samalla säilyy ajattelu, ettei Suomen ole syytäkään sotkeutua armeijallaan maailman kriiseihin hankkimaan vihollisia.

Suomalainen yhteiskunta ei myöskään täytä kaikkia ”sodattoman yhteiskunnan” tunnusmerkkejä. Tämä juontunee pitkälti historian ja Neuvostoliiton varjossa toteutetun kokonaisuomaanpuolustuksen yhdistävästä vaikutuksesta. Se on vetänyt laajoja yhteiskuntaryhmiä pysymään selvillä puolustusvoimista ja rajojen ulkopuolelta syntyvien kriisien mahdollisuuksista, jotka voivat koskettaa läheisesti yksilöitäkin. Asevoimien ja yhteiskunnan välille ei näin ole päässyt avautumaan syvää kuilua.

Asevoimia ei Suomessa myöskään kohdella kuten mitä tahansa organisaatiota. Yleistä mielipidettä ei voi luonnehtia epäileväksi tai välinpitämättömäksi armeijaa kohtaan, kuten teoria ennustaisi. Puolustusvoimat myös näkyvät arjessa. Sotilaat esiintyvät säännöllisesti mediassa monenlaisiin kriiseihin liittyvissä kysymyksissä. Vaikka tämä ilmiö onkin noussut esiin vasta kylmän sodan päättyessä⁷⁶⁴, se kuvaa silti hyvin yhtä suomalaista sotilaallis-poliittisen kulttuurin ilmenemismuotoa.⁷⁶⁵ Suomalaiseen elämänmenoon kuuluu myös sotilaiden näkyvyys paraateissa, näyttelyissä ja monissa paikallisissa tapahtumissa sekä erityisesti kansallisina juhlapäivinä. Lisäksi varuskuntien ja paikallisyhteisön välillä on ollut monipuolista sosiaalista vuorovaikutusta⁷⁶⁶.

Puolustusvoimat uudistaa aina rooliaan ja siihen kohdistetaan odotuksia, joihin vastaamisessa julkinen esilläolo on tärkeää. Yhteiskunnassa kamppaillaan sosiaalisen

⁷⁶³ Shaw 1994, 46, 60, 79, 157.

⁷⁶⁴ Sitä ennen etenkin valtakunnallisessa mediassa olivat esillä lähinnä vain ylimmissä johtavissa tehtävissä olevat upseerit ja varsin säästeliäästi.

⁷⁶⁵ Varsinkin virkapukuisia ja aktiivipalveluksessa olevia sotilaita näkee muualla lähinnä ”virallisina” tiedottajina liittyen omiin selkeästi sotilaallisiin toimiin tai sitten tiukasti siviilitiedottajien rinnalla tai kontrolloimina. Kuitenkin Euroopassa sotilaat voivat käyttää sotia ja kriisejä koskevaa erityistietoaan jopa aikaisempaa paremmin, jos sodat näyttäytyvät ihmisille vain etäältä median, tietoverkkojen ja virtuaalitodellisuuden kautta.

⁷⁶⁶ ”Kasarmien aita on alkanut korottua” kuitenkin vähitellen turvallisuuskäytäntöjen tiukentumisen myötä 1970-luvulta lähtien, mutta erityisesti kylmän sodan jälkeen.

ympäristön sopivasta käsittämisestä. Mikäli se on aikaisempaa vaikeampaa, tarvitaan asiantuntemusta, jota myös sotilaat voivat tarjota. Puolustusvoimat on vastannut näihin odotuksiin varsin herkästi. Sotilaallisella maanpuolustuksella on ollut kokonaisuomaanpuolustuksessa johtoasema, johon ei-sotilaallisissakin turvallisuus-kysymyksissä on uskottu voitavan nojata kriisien yhteydessä. Puolustusvoimat saattaa näin kyetä ottamaan itselleen vastaamista myös uusiin, ajankohtaisiin uhkiiin menettämättä hyväksyttävyyttään.

Toisaalta tulevaisuuden Suomessakin voi olla aikaisempaa vaikeampi rakentaa ulkoista sotilaallista uhkaa. Sotilaallis-poliittisen kulttuurin jatkuvuus joutuu haastetuksi. Haaste voi tosin olla selvästi pienempi kuin muualla Länsi-Euroopassa. Suomessa tunnetaan yhä laajalti perifeerisyyteen liittyvää turvallisuutta. Sen myötä täällä on ilmeisesti vaikeampi kuin muualla tehdä väistyneille uhkille sotilaallisia vastauksia vaativia korvikkeita terrorismista ja ei-sotilaallisista uhkista. Asevoimien lähettämistä maailmalle todennäköisesti myös kontrolloitaisiin yhteiskunnassa tarkemmin kuin useimmissa muissa Euroopan maissa.

Puolustusvoimat on yhä valvonnassa myös laajan varusmiesoton kautta, vaikka tällaisen kontrollin merkitystä onkin pidetty vain yhtenä asevelvollisuuteen liittyvänä myyttinä⁷⁶⁷. Sotilasorganisaation hierarkkisuuudesta huolimatta varusmiehet ja reserviläiset pystyvät asettamaan käyttäytymisodotuksia esimiehilleen, joihin nämä haluavat vastata. Omien asevelvolliskokemusten viestittäminen päättäjille on Suomessa myös tavallista. Samalla varusmiehet ja reserviläiset tuovat omia kulttuurisia aineksiaan puolustusvoimien arkielämään ja näin pakottavat organisaation ottamaan laajalti kantaa valtakulttuurin virtauksiin. Tällä tavalla välittyneet odotukset poikkeavat luonteeltaan niistä, joita puolustusvoimiin toisella tavalla kasvatetut ammattisotilaat asettavat toisilleen. Toisaalta puolustusvoimilla on ollut tilaisuus vähintään puolen vuoden ajan vaikuttaa hyvinkin erilaisista sosiaalisista lähtökohdista tulevien nuorten aikuisten käsityksiin, jotka koskevat muun muassa uhkia, turvallisuutta ja asevoimaa.

Eurooppalainen kysymys asevoimien demokraattisesta valvonnasta ei ole Suomessa tuottanut paljoakaan keskustelua siitä, että sotilaiden näkyvyys ja asema olisi ongelma. Täällä ei ole sitten 1970-luvun juurikaan väitetty, että armeija toimisi vain jonkin luokan, ryhmän tai puolueen hyväksi⁷⁶⁸. Joitakin yrityksiä myötäillä Länsi-Euroopasta ennen muuta Itä-Euroopan entisiin sosialistisiin maihin suunnattua ”demokratisoimispainetta” tosin näkyi 1990-luvun puolivälin tienoilla⁷⁶⁹.

⁷⁶⁷ Leander 2003, 10-12.

⁷⁶⁸ Tämän ilmiön selityksiä voi kuitenkin hakea myös osana yhteiskunnan muutosta tapahtuneesta ”luokkien häviämisestä”, mikä ei koske vain Suomea.

⁷⁶⁹ Erityisenä yksityiskohtana tulee mieleen keskustelu, jota käytiin siitä, voidaanko ammattisotilas nimittää puolustusministeriön kansliapäälliköksi, mikä käytäntö on ollut Suomessa hyvin pitkäaikainen. Tällainen ”marssijärjestys” oli yksi niitä, joita etenkin Naton taholta haluttiin juuria pois Itä-Euroopasta asevoimien ja yhteiskunnan suhteita ”demokratisoitaessa”.

Maanpuolustustahtoa voidaan pitää hyvin Suomen sotilaallis-poliittisen kulttuurin keskeisenä elementtinä. Siitä puhuminen edustaa nimenomaan niitä käsityksiä, jotka törmäävät yleisempiin eurooppalaisiin.⁷⁷⁰

Maanpuolustustahto on usein käsitteellistetty valtion sotilaallisen voiman komponentiksi. Sitä on pidetty henkisenä tekijänä, joka vaikuttaa kahden muun komponentin eli taitojen ja materiaalisten voimavarojen käyttöön. Maanpuolustustahto on suhteellinen ja tilanteesta riippuva asennekokonaisuus, jonka referenttinä on yksilö, yksilön tahto.⁷⁷¹

Tämä ymmärrys ei kuitenkaan vielä selvennä sen kaikkia sosiaalisia ulottuvuuksia ja poliittista käyttökelpoisuutta. Miten maanpuolustustahto on esimerkiksi uusinnettavissa yhtä vahvana kaikkiin Suomen puolustusvoimien käyttötilanteisiin varsinkin, jos joukkoja aiottaisiin lähettää taistelutehtäviin ympäri maailmaa? Asevoimamuodolla ja rekrytointitavalla voi myös olettaa olevan suuren merkityksen maanpuolustustahdon uusiutumisessa sukupolvesta toiseen.

Maanpuolustustahto voidaan ymmärtää kollektiivisena normina: suomalaisilla pitää olla, meidän, jos keiden, *pitää osoittaa* maanpuolustustahtoa. Tällainen osoittaminen täytyy liittää toimintaan, joka sisältää laajan skaalan, alkaen maanpuolustukselle myönteisten tai sitä tukevien mielipiteiden ilmaisemisesta erilaisiin maanpuolustuskäytäntöihin osallistumiseen asti.

Tahdon osoittamisen sääntö on useimmiten liitetty alueellisen koskemattomuuden sotilaalliseen puolustukseen ulkopuolista hyökkäystä vastaan, vaikkakin myös muuhun 'maanpuolustukseen'. Sellaisena se kuuluu selvimmin patriotismin mutta myös nationalismin kanssa samaan normikokonaisuuteen.

Maanpuolustustahto voidaan kuitenkin liittää eri aikoina eri asioihin ja sitä koskevat puhetavat muuttuvat. Antti Eskolan mukaan yhteiskunnassa on esimerkiksi siirrytty moraalipuheesta neutraalimpaan "suunnittelupuheeseen".⁷⁷² Maanpuolustukselle annettavat merkitykset voivat muuttua siinä missä muutkin mutta eivät välttämättä nopeasti. Periaatteessa maanpuolustustahtoa haastetaan kaikilla niillä puheilla, joissa puolustamisen kohteeksi väitetään muita asioita kuin niitä, joita käsitteen käytön yhteyteen on totuttu liittämään.

'Maanpuolustustahdon' normatiiviselle käytölle voi odottaa nousevan etenkin puolustusvoimien kansainvälistymiseen ja myös ammattilaistumiseen liittyviä haasteita. Jonkun poliittisen toimijan näkökulmasta "väärä" maanpuolustustahto voi olla asevoimien kehittämisen ja "oikeaksi" katsotun käytön este. Toiselle taas maanpuolustustahto saattaa olla edellytys sille, että "alueiden puolustamisesta" voidaan siirtyä "arvojen puolustamiseen". Joku puolestaan voi kysyä, millaisia

kansainvälisiin tehtäviin käytettävien joukkojen tulisi olla, ettei Suomen puolustamiseen "varattu" maanpuolustustahto osallistumisesta kärsisi. Silti osallistumista saatetaan pitää perusteltuna muista syistä.

⁷⁷⁰ Toisaalta käsite on sellainen, jonka toimijoita identifioiva ja leimaava käyttö (vrt. militarismi) on mahdollinen. Näin maanpuolustustahto on vahvasti politisoiva käsite, jos sitä sellaiseen käytetään.

⁷⁷¹ Forsberg 1989, vrt. Pentti 1985.

⁷⁷² Eskola 2004.

Maanpuolustustahtoa on tutkittu lähinnä survey-tyyppisillä mielipidetutkimuksilla. Tuoreessa esimerkissä käytettiin kenraali Jaakko Valtasen 50 vuotta aiemmin valmistuneen Sotakorkeakoulun diplomityön⁷⁷³ kysymyksiä uudelleen⁷⁷⁴. Tuon uusinnan mukaan suomalaisten yleinen maanpuolustustahto on ”kova”⁷⁷⁵.

Tutkimuksessa tehdään havainto, että yleistä asevelvollisuutta kannatetaan enemmän kuin maan puolustamista. Kertausharjoituksiin suhtaudutaan paljon myönteisemmin kuin 50 vuotta aiemmin. Mielenkiintoinen on myös viittaus Eurobarometri-tutkimukseen vuodelta 1997. Sen mukaan Suomen ja Kreikan nuorten enemmistöt olivat ainoita EU:n jäsenmaissa, jotka kannattivat yleistä asevelvollisuutta.⁷⁷⁶ Kyseessä ovat siis samat maat, joissa näihin päiviin asti on laajalti velvoitettu varusmiespalvelukseen. Voidaankin olettaa, että velvoitteesta luopuminen höllentäisi vähitellen maanpuolustustahtonormin vaikutusta. Tämä puolestaan avaisi tilaa muiden ja muunlaista asevoimamuodostusta tuottavien normien vaikutukselle. ’Maanpuolustustahdolle’ annettaisiin epäilemättä samalla uusia merkityksiä, mutta siitä puhuminen tuskin loppuisi.

Peräti 89 prosenttia suomalaisista on sitä mieltä, että uskottavien puolustusvoimien ylläpito pitää maata sotilaallisten selkkausten ulkopuolella.⁷⁷⁷ Tällainen vastaus osoittaa, että puolustusvoimat kytketään vielä nimenomaan pelotteeseen ja alueellisen koskemattomuuden puolustamiseen. Aseellisen yhteenoton uhka liitetään siihen. Tulos on sikäli merkittävä, että asevoimien käyttö maailman konflikteissa voi ylivoimatilanteissakin johtaa riskejä aiheuttavaan sitoutumiseen. Puolustusvoimat ei siis toteuttaisi ajatusta pysymisestä selkkausten ulkopuolella muuta kuin siinä tapauksessa, että mukanaolon uskotaan estävän yhteenoton ulottumisen suomalaisten ihmisten lähipiiriin.

Risto Sinkon varusmiestutkimuksiin viitaten nostetaan esille se, että perinteisen maanpuolustustahdon mittarin sijasta voitaisiin puhua suomalaisen identiteetin maanpuolustustahdokomponentista, koska tavanomainen kysymys korreloi voimakkaasti suomalaisen identiteetin kanssa. Samalla tutkimuksessa myönnetään jo aiemminkin esillä ollut asia: kansalaisten valmiuksista henkilökohtaisiin uhrauksiin maan puolustamisessa ei voi vetää kovin suoria johtopäätöksiä. Näin ollaan siis tutkimassa vain ”yleistä” maanpuolustustahtoa.⁷⁷⁸

⁷⁷³ Valtanen 2004 [1954].

⁷⁷⁴ Nurmela 2004.

⁷⁷⁵ Emt.. - 72 prosenttia on sitä mieltä, että suomalaisten on puolustauduttava aseellisesti kaikissa tilanteissa, vaikka tulos näyttäisikin epävarmalta. 82 prosenttia haluaa säilyttää yleisen asevelvollisuuden miehillä, palkka-armeija on vain neljän prosentin mielestä paras vaihto. 12 prosenttia haluaisi palveluksen vapaaehtoiseksi.

⁷⁷⁶ Emt.

⁷⁷⁷ Emt.,29.

⁷⁷⁸ Emt., ks. myös Sinkko 2002. Osallistumishalukkuus maanpuolustustehtäviin, jos Suomeen hyökättäisiin, osoitti, että kaikista miehistä 47 prosenttia haluaisi sotapalvelukseen, jos Suomeen hyökättäisiin. Sotilaskoulutuksensa mukaisesti tehtäviin halusi suomalaisista 20 prosenttia, mitkä käytännössä olisivat miehiä. Varusmiespalveluksen suorittaneiden alle 35-vuotiaiden parissa eli siis niiden piirissä, joita sijoitettaisiin taistelujoukkoon, 71 prosenttia haluaisi osallistua sotilaskoulutuksensa mukaisesti tehtäviin. Myös Eurobarometer-tutkimuksissa suomalaiset ovat ainakin ns. vanhoista EU-maista olleet kärkipäässä myönteisessä suhtautumisessa niin

Kriisitilanteen sosiaalista käyttäytymistä mielipitein tutkittu maanpuolustustahto ennakoikin varsin vähän, koska tilanteen konstruointi voi muuttua olennaisesti. Ehdollisia tulkintoja normiorientaatiosta voidaan kuitenkin tehdä. Jos puolustusvoimien ja muun yhteiskunnan välillä olisi yhä läheinen suhde, asevoimien toimintaanpano tuskin olisi laajoille ryhmille yhdentekevää. Erityistä merkitystä olisi epäilemättä kuitenkin sillä, miten uhan luonteesta ja vakavuudesta saataisiin laajaa yksimielisyyttä ja miten ihmiset uskoisivat sen ja asevoimien käytön koskettavan heitä henkilökohtaisesti.

Mielipidetutkimukset antavat lähinnä suuntaa puolustusvoimien ja maanpuolustuksen ylläpitämistä koskevan ajankohtaisen normi-ilmaston selvittämiseksi. Samalla niiden tulosten julkistamisella on tärkeä sosiaalinen, nykyisin ennen muuta maanpuolustustahtoa lujittava merkitys. Muille tutkimuksille mielipidekartoitukset antavat johtolankoja.

Normien vastaanoton joitakin suuntaviivoja saadaan, kun tarkastellaan maanpuolustustahdosta puhumista toisten keskeisten käsitteiden yhteydessä. Tässä tutkimuksessa maanpuolustustahtoa onkin lähestytty normeihin viittaavien puheapojen elementteinä. Maanpuolustustahdon tärkeydestä puhuminen ja liittäminen eri käsitteisiin on siis jo osa sen toteuttamista koskevaa toimintaa eli toimintaa nykyhetkessä. Se tuottaa, ylläpitää tai rajoittaa erilaisia nyt vallitsevia asevoimaratkaisuja.

Suomalaisen sotilaallis-poliittisen kulttuurin jatkuvuutta on myös se, että **alueellisesta puoluksesta** ja sen suhteellisesta pelotteesta (puolustuskyvyn uskottavuudesta) on kyetty tekemään yhteiskunnassa laajalti tunnettu perussäännöstö ja toistenkin sotia peilaava tulkintakehikko. Siinä on voitu samalla sekä korostaa olosuhteiden erilaisuutta että hakea tähän kehikkoon sopivia oppeja esimerkiksi maanpuolustustahdon (erityisesti sen puutteen) merkityksestä. Alueellinen puolustus on ideologisesti jotakin ”hyvin suomalaista”. Sillä on läheinen yhteys sellaiseen alueellisen koskemattomuuden puolustamiseen, jossa todella torjuttaisiin maahanhyökkäystä.

Alueellisen puolustuksen ideologia on myös luontevasti kytkeytynyt siihen, että vuosien 1939-1945 sotiin liittyneet kulttuuriset ainekset ovat tulleet yhteiskunnassa, myös nuorimmille sukupolville, läheisiksi. Asevoimien ja yhteiskunnan suhteissa on ollut näihin päiviin asti mahdollista välittää monitasoisesti kokemusta ja tehdä uusia tulkintoja sen perusteella. Näin voidaan olettaa, että ”penkkiurheilusodan” yleistymisestä huolimatta ”tosi” sotaa on Suomessa uudelleenrakennettu ja nykyisiäkin sotia tulkitaan pitkälti niiden suomalaista yhteiskuntaa yhdistäneiden legitiimeiksi katsottujen puolustusotien kautta. Ne on yhdistetty sitten likipiirteiseen kuvaan siitä, miten alueellinen puolustus toimii ja mikä on Suomen alueellisen koskemattomuuden puolustamisen yhteys muunlaiseen asevoiman käyttöön.

Sallittua käyttäytymistä tässä ”ideologiassa” on *oikeutettu taistelu omalla alueella ylivoimaista* hyökkäystä vastaan silloin, kun muut keinot on käytetty. Hyökkäyksen lähtökohtainen ylivoimaisuus juontuu suuren itänaapurin läsnäolosta (”geopolitiikasta” ja ”historiasta”). Samalla tarjotaan kuitenkin se merkittävä tasapainotus, että omaan haltuun jää suuresta maa-alasta johtuen laajoja alueita. Niihin nojautuen kyetään käynnistämään vastatoimia.⁷⁷⁹

asepalveluksen pakollisuuteen kuin puolustusvoimiin luotettavana instituutionakin.

779 Keskeistä mielikuvastoa näihin päiviin asti ovat olleet esimerkiksi

Alueellisen puolustuksen ajattelu on ammentanut laajan alueen ja perifeerisyyden lisäksi luonnonläheisyydestä. Vähän keskusteltu haaste on kuitenkin liittynyt kaupungistumiseen, taisteluun asutuskeskuksissa sekä kysymykseen siviiliväestöstä sotatoimien keskellä⁷⁸⁰. Toinen kysymys on myös se, millainen ristiriita ehkä on yhteiskunnassa vallitsevien alueellisen puolustuksen käsitysten ja toisaalta puolustusvoimien omien ammatillisten käsitysten välillä.

Merkillepantavaa on, että alueellista taistelua on hyvin vähän käsitelty viime aikoina julkisessa keskustelussa Suomessa. Tämä poikkeaa selvästi ajasta, jolloin edellämainittua ”ideologiaa” juurrutettiin ja lienee yhteydessä laajamittaisen hyökkäyksen uhkakuvan haalistumiseen näkyvimpien keskustelijoiden käsityksissä⁷⁸¹. Suomessakin lisääntyvä sotien katselijuus muuttanee tässä asetelmassa mielikuvia alueellisesta taistelusta, todennäköisesti nuorten ikäluokkien piirissä enemmän kuin vanhempien. Tämä luo ennen pitkää aineksia sotilaallis-poliittisen kulttuurin muuttumiselle niin, että puolustusvoimien kiinnittäminen Suomen maa-alueeseen löystyy. Samalla ammattilaistuminen saa uusia edellytyksiä.

Toinen pitkälle juurtunut sotilaallis-poliittisen kulttuurin elementti on ollut **suuntautuminen perinteiseen rauhanturvaamiseen**. Tähän liittyvää mielikuvastoa ovat ”lääkärimetaforat”. Niihin kuuluu asettuminen osapuolten väliin ”parantavassa tarkoituksessa” ja läheinen yhteistyö alueen siviiliväestön kanssa. Suomi on ”rauhanturvaamisen suurvalta”, joka voi osallistumisella paitsi lisätä kansainvälistä mainettaan niin opettaa ”sotaisempiin otteisiin” tottuneita kumppaneitaan ja tarjota kansainväliseen toimintaan erilaista, diplomaattisempaa vaihtoehtoa. Tälle ajattelulle on vierasta ylivoimaiseen voimankäyttöön perustuva hyökkäyksellinen pakottaminen ja tilanteet, joissa suomalaisia sitten kohdeltaisiin konfliktialueella kuten ”voimiaan korostavia” muita sotilaita.

Suomen osallistuminen perinteisistä poikkeaviin rauhanoperaatioihin on ymmärrettävästi osaksi tästä ajattelusta juontuen poikunut vilkasta keskustelua.⁷⁸² Eräät ideologian piirteet näkyvät yhä ns. laajennetussakin rauhanturvaamisessa. Siviili-sotilasyhteistyön painotus (CIMIC) on yksi näistä. Yhtymäkohtia löytyy myös siviilikriisinhallintaan. Ajattelu luo myös edellytyksiä sotilaalliselle erikoistumiselle. Tällaista ”pehmeää” elementtiä haastavat ennen muuta ne kansainväliset normit, jotka kehottavat välttämään erottelua rauhanoperaatioiden kesken tai jopa kriisinhallinnan ja sodan välillä.

Sekä alueellisen puolustuksen että rauhanturvaamisen normipohja on suosinut yleistä asevelvollisuutta ja mahdollisimman monen kouluttamista. On pitänyt myös korostaa, miten kansainvälisissä tehtävissä toimivat sotilaamme ovat (eri alojen) ammattilaisia.

sissitoiminta, jalkaväkimiinat ja kotiseutujaan puolustavat paikallisjoukot. Niissä rekonstruoidaan muun muassa torjuntavoittoja, koukkauksia ja kaukopartioita. ’Hidastaminen, kuluttaminen, vakauttaminen, pysäyttäminen ja vastahyökkäys, joka ei tule koskaan liian aikaisin’ ovat olleet tämän ajattelun sotilaallisia avainsanontoja.

780 Joitakin tähän liittyviä jännitteitä näyttää nousseen esiin 1990-luvun puolivälistä lähtien esimerkiksi harjoiteltaessa strategisen iskun torjuntaa pääkaupunkiseudulla, jolloin ihmiset joutuivat konkreettisesti kuvittelemaan, että sellainen sota olisi mahdollinen.

⁷⁸¹ ”Strategisen iskun” esittely ei ole ollut yhtä vetoava.

⁷⁸² Ks. myös Nokkala 2001, 294-297.

Rauhanturva-ajattelu on kuitenkin alueellista puolustusta koskevaa ajattelua suuremmissa ulkoisissa normipaineissa. Muutoshaaste juontuu pitkälti valtioiden omien rajojen ulkopuolelle paikannettavista sodan kuvista sekä globalisaatiosta ja integraatiosta. Alueellista puolustusta koskeva ajattelu sen sijaan jää enemmän suomalaisten omaksi asiaksi, koska se ei ”kiinnosta” kansainvälisiä toimijoita samalla tavalla kuin ’rauhanoperaatiot’. Puolustusvoimien kehittämissuuntaa valittaessa asioita joudutaan kuitenkin politisoimaan suhteessa toisiinsa. Alueellisen puolustuksen ideologian olennainen muutos Suomessa olisi todennäköisesti paljon merkittävämpi syy puolustusvoimien ammattilaistumiselle kuin mitkään ulkoapäin tulevat, kansainvälistä osallistumista vaativat paineet.

Informaatiosodankäynti ja asevoimien irtoaminen turvallisuudesta edellyttävät nekin erityistä kaikkupohjaa sotilaallis-poliittisessa kulttuurissa. Suomessa se rakentuu toistaiseksi pitkälti kokonaisuuden puolustuksen ideoihin. Uusiin ughiin ja sisäiseen turvallisuuteen liittyvä ajattelu sopii myös niihin, etenkin jos uhan lähteet ymmärretään *pohjimmiltaan* maan rajojen ulkopuolelle.

Sotilaallis-poliittinen kulttuuri Suomessa näyttää etenkin alueellisen puolustuksen perustana varsin yhtenäiseltä. Puolustusvoimien ja yhteiskunnan läheiset suhteet ja kansanarmeija-ajattelun vahvuus yhdistyneenä Venäjään liittyviin epävarmuustekijöihin pitävät sitä yllä.

9.2 Johtopäätöksiä

Uusien uhkien käsittely on toistuvana ja hallitsevana puhetapana selvästi vahvistunut 2000-luvun alkuvuosien keskustelussa. Venäjästä puhutaan yhä hieman epäsuorasti, mikä pyrkii peittämään sitä Suomea asemoivana merkittävimpänä sotilaallisena uhkana. Suomi sijoitetaan selvästi länteen ja ennen muuta Euroopan unioniin mutta sotilaallisesti aikaisempaa vahvemmin myös Natoon. Yhdysvallat on ainakin turvallisuuspoliittisen eliitin puheessa ennen muuta eräänlainen äärimmäinen turvallisuustakuu, jota ei kuitenkaan pidetä jatkuvasti esillä.

Yleinen asevelvollisuus, alueellinen puolustus, koko maan puolustaminen ja maanpuolustustahto ovat tulleet pääkäsitteiksi, joiden kautta vakuutetaan yhteenkuuluvuutta ja suomalaisuutta. Ne eivät kelpaa siksi kovin hyvin politisoimisiin. Oikein on myös sanoa, kansainväliset tehtävät ennen muuta hyödyttävät Suomen alueellista puolustusta. Niihin myös kuuluu osallistua.

Noita käsitteitä avataan useimmiten varsin niukasti mutta linkitetään keskenään tiiviisti. Yleinen asevelvollisuus tarkoittaa ennen muuta mahdollisimman monen miehen kouluttamista, ja sen kasvatukselliset ja tasa-arvoon liittyvät hyödyt pidetään esillä. Alueellinen puolustus ja koko maan puolustaminen on Suomen puolustusvoimien toiminnan ydin, jonka opillisista yksityiskohdista ei kuitenkaan yleensä keskustella. Puhetapa heijastelee myös huolta liiallisesta suuntautumisesta kansainvälisiin tehtäviin, mikä myös haastaisi suomalaisen järjestelmän jatkuvuutta. Toisaalta alueellisen puolustuksen jättäminen problematisoimatta voi kätkeä teemaan liittyvää kiinnostuksen puutetta ja käsityksiä, jotka poikkeavat suurestikin julkisuudessa eniten näkyvistä.

Uusia puhetapoja on noussut esiin ennen muuta Nato-keskustelun sekä Suomen kansainvälistä vastuuta, solidaarisuutta ja riippuvuutta painottavissa yhteyksissä. Usein annetaan ymmärtää, että Suomi voisi jatkaa perinteistään puolustustaan aikaisempaa

paremmin sotilasliiton jäsenenä. Maan rajojen sisällä tapahtuvaa 'alueellista puolustusta' työnnetään "eteenpäin", maailmalle, tekemättä jyrkkää eroa totutun järjestelmän ja uuden välille. Samalla myös totuttua alueellista puolustusta ollaan valmiita kehittämään pitkälle. Ajatuksena näyttää olevan toisten vakuuttaminen siitä, että Suomi voi mennä hyvinkin syvälle mukaan kansainväliseen osallistumiseen tarvitsematta tinkiä peruskäsitteitä koskevista konventioista.

Asevelvollisten valikointi ja vapaaehtoisuus ovat tulleet suomalaisen keskusteluun laajemmin vasta vuoden 2001 jälkeen. Tämä on toistaiseksi toteutunut ilman, että pääkäsitteitä on haastettu ja uudelleenmääritetty. Pääpuhetavankin piirissä saatetaan puhua alueellisen puolustuksen tai yleisen asevelvollisuuden *kehittämisestä*, mikä tosiasiallisesti sisältää ammattilaistumista. Varsinainen ammattiarmeijadiskurssi puuttuu kuitenkin lähes kokonaan. Suomen alueellisen koskemattomuuden puolustus on yhä niin vahvassa asemassa, että ammattiarmeijapuheella ei ole sitä juurikaan kyetty haastamaan. Keskustelun ulottuvuudet liikkuvat lähinnä niissä puitteissa, joissa malleja tuotetaan peruspilareita horjuttamatta. Niissä joko pidetään kiinni "80 prosentin tavoitteesta" tai sitten halutaan sen suuremmin elämöimättä valikoida varusmiespalvelukseen otettavia. Ammatillaisuutta lisätään esimerkiksi kansainvälisten tehtävien varjolla.

Poikkeavat puhettavat viittaavat usein pyrkimykseen seurata kansainvälistä normipainetta. Yhteistä tälle argumentaatiolle on Yhdysvaltain johtavan sotilaallisen aseman ja Naton tärkeyden korostus. Euroopan unionia pidetään Natoon nähden sotilaallisesti toissijaisena, mutta samalla painotetaan Suomen kuulumista unioniin ja siitä juontuvaa yhteisyyttä. Uhkien ja turvallisuuden laajeneminen hyväksytään. Venäjä-uhka on laimentunut mutta argumenttia käytetään sen verran, että kiinnittyminen läntiseen sotilasmahtiin näyttää perustellulta ja Suomen puolustusvoimien kehittämistä ohjaavalta. Puhettavan käyttäjät eivät muodosta selkeitä ryhmiä. Heidän voidaan kuitenkin päätellä kuuluvan usein nuorehkoihin ikäluokkiin. Joukossa on varsinkin tutkijoita ja upseereita mutta myös poliitikkoja.

Pääkäsitteistä 'maanpuolustustahtoa' työstetään vähiten. Sen suhde yleiseen asevelvollisuuteen rakennetaan niin, että asevelvollisuus pitää sitä yllä eikä niinkään päinvastoin. Lisäksi maanpuolustustahtoa ei ole juurikaan käytetty viittaamaan muuten esillä pidettyyn "puolustuksen laajenemiseen globaalille tasolle", mikä osoittaa sen normatiivista vahvuutta. Muutamat orastavat puhettavat ennen muuta puolustusvoimien tehtäväkuvien muuttamiseen liittyen saattavat kuitenkin olla oireita uusien merkitysten tavoittelusta. Eräs keskeinen odotettavissa oleva haaste onkin siinä, miten 'maanpuolustustahdon' vanhat merkitykset sopivat yhteen erilaisen "puolustuksen eenteentyöntämisen" kanssa.

Puolustusvoimien ja puolustushallinnon asema keskustelussa on jännitteinen mutta toisaalta vahva. Kumpikin saattaa olla oman kulttuurinsa pohjalta olla kiinnostunut teknistämiseen ja ammattilaistamiseen. Ne myös ovat epäilemättä hyvin selvillä organisaation kehittämiseen liittyvistä käytännöllisistä ristiriidoista. Pitkälle siviilistynyt asetelma rajoittaa kuitenkin kummankin mahdollisuuksia tuoda esille ja politisoida pitkälle meneviä innovaatioita. Puolustusvoimat ja puolustushallinto joutuvat Suomessa toisin kuin usein muissa maissa vakuuttamaan laajaa yleisöä siitä, että uudistusideat tukevat sotilaallis-poliittisen kulttuurin "peruspilareita". Kriittisinä kohtina pitää liian pitkälle meneviä muunnoksia siitä ymmärryksestä, mitä kaikkea alueellinen puolustus,

koko maan puolustaminen, yleinen asevelvollisuus ja maanpuolustustahto *saavat* sisältää.

Toisaalta puolustusvoimia ja puolustushallintoa kuunnellaan yhteiskunnassa ja selontekomenettelyt ovat parantaneet kummankin mahdollisuuksia politisoida tärkeinä pitämiään asioita. Myös asevoimakeskustelujen konsensushenkisyys jättää kummallekin pelitilaa puolustusvoimien ammattilaistamisenkin suuntaan. Suurimmat yhtenäisyyspaineeet Suomessa koskevat alueellisen koskemattomuuden puolustamiseen ja Venäjään liittyviä asioita sekä asevelvollisuuden kasvatus- ja tasa-arvomerkityksiä⁷⁸³. Uudet uhat ja niihin annettavat vastaukset ovat sen sijaan vilkkaan keskustelun kohteena. Ne ovat myös helpommin politisoitavissa, koska niihin liittyy vähemmän kulttuurista jatkuvuutta. Lisäksi niihin sisältyy sotilasasioita parempi mahdollisuus byrokraattiseen kamppailuun. Virkamiestasolle on tullut uutta pelitilaa, minkä yhtenä ilmentymänä ovat olleet ulkoasiainhallinnon ja puolustushallinnon julkiset erimielisyydet.

Julkinen huomio on myös voimakkaasti keskittynyt ajankohtaiskriiseihin. Samalla 'laaja turvallisuus' on vakiintunut. Yhteiskunnan muutos luo kuitenkin edellytyksiä sille, että kytkentöjä ajankohtaisten uhkien ja puolustussuunnittelun "vaikeiden" mutta etäisiksi koettujen tilanteiden välille voidaan tehdä entistä monipuolisemmin. Näin voidaan odottaa, että esimerkiksi puolustusvoimien osuudesta ei-sotilaallisessa turvallisuudessa syntyy poliittista vääntöä.

Suomalainen sotilaallis-poliittinen kulttuuri vastustanee kuitenkin varsin hyvin ammattilaistumista suosivaa normipainetta siksi, että ulkoa tuleva haaste ei ole riittävän yhdensuuntainen. Ehkä vaikeinta Suomessa on vastustaa asevoimien kehittämistä niihin kansainvälisiin tehtäviin, joissa vedotaan humanitaarisuuteen. Toinen ryhmä olisivat ilmeisesti toimet, joissa tarvittaisiin sotilaallista tukea mittavan terrori-iskun kohteeksi joutuneelle eurooppalaiselle valtiolle, ennen muuta EU:n jäsenelle.

Suomalaista normien vastaanottoa voi eritellä myös kotimaisen keskustelun muutamien perustyyppien kautta. Ensimmäisessä ääripäässä suositaan kasvavaa kansainvälisiin tehtäviin osallistumista. Suomen 'puolustuksen' etulinja nähdään todella ulkomailla ja liittoutumis- ja muita vaihtoehtoja tarjotaan. Välttämättä ei kaihdeta sitäkään, että Suomi osallistuisi rauhanpakottamiseen ja muihin taistelutehtäviin. Nato ja usein myös Euroopan unioni hyväksytään turvallisuutta lisäävänä globaalina sotilaallisena toimijana. Uhkakuvat ovat "uusia", hajautuneita ja ei-sotilaallisia, mutta Venäjääkään ei ole kokonaan pyyhitty niistä pois. Yhdysvaltojen merkitystä Suomelle painotetaan.

Toisessa ääripäässä ollaan hyvin kriittisiä sotilaallisten tehtävien ja asevoimien aseman vahvistumisen suhteen. Yhdysvaltojen politiikkaa kritisoidaan. Orientaatio on ei-sotilaallinen mutta globaali. Uhat ovat "uusia" ja maailmanlaajuisia. Suomen asevoimia tulisi kehittää nimenomaan kansainvälisiä humanitäärisiä tehtäviä ja ehkä perinteistä rauhanturvaamista varten.

Sotilaallista liittoutumista vierastetaan, mutta Euroopan unioniin saatetaan suhtautua myönteisesti "siviilivaltana".

⁷⁸³ Tosin monissa puheenvuoroissa on viitteitä siitä, että ainakin entinen "miesten koulu" ja "johtaja & duunari samassa alokastuvassa" -ajattelu on muuttumassa. Myöskään tasa-arvokäsitetä ei haluta aina liittää yhteyteen, jossa asevelvollisuus on vain miehillä.

Näiden välissä on keskustelutyyppejä, jossa lähtökohtana selvimmin pidetään omista ratkaisusta kiinnipitämistä, painotetaan alueellisen puolustuksen enintään varovaista muokkaamista ja koko maan puolustamista sekä katsotaan sotilaallisen liittoutumattomuuden toimivan hyvin. Tässä ryhmässä keskeinen uhkakuva liittyy Venäjään, vaikka sitä ei avoimesti julistetakaan. Selvä ero tehdään oman maan puolustamisen ja kansainvälisten kriisinhallintatehtävien välille. Rajaa vedetään osallistumiseen taistelutehtäviin maailmalla, vaikka toisaalta ollaan valmiita olemaan mukana Euroopan unionin puolustusulottuvuuden kehittämisessä. Natoa ja Yhdysvaltoja ei väheksytä, mutta ei toisaalta kovasti painotetakaan.

Nämä tyypit ovat yhteydessä asevelvollisuuteen kohdistuviin normipaineisiin siten, että keskellä massa- ja kansanarmeijan painotus on vahvimmillaan. Puolustusvoimia pitää kehittää ”aikaansa seuraten”. Yleisestä asevelvollisuudesta ja laajasta varusmiespalveluksesta pidetään kuitenkin kiinni, koska ne ovat välttämättömiä Suomen alueellisen koskemattomuuden puolustamiselle ja maanpuolustustahdon säilymiselle. Kotimaisen keskustelun merkitys on tärkeä. Tämän orientaation voi odottaa törmäävän vahvimmin, jos puolustusvoimien organisaatiota ryhdytään radikaalisti supistamaan tai suuntaamaan omien rajojen ulkopuolelle. Lisäksi tämä suuntaus aiheuttaa erityisiä haasteita reserviläisten mielekkäille tehtäville ja saattaa suosia niiden hakemista ei-sotilaallisesta turvallisuudesta kokonaisuudessaan puolustuksessa.

Ensimmäisessä ääripäässä painottuu sellainen ammattilaistuminen, jossa varusmiesmäärää voidaan supistaa ja kehittää puolustusvoimien ”kärkeä” vaikka vähän erilleenkin siitä osasta, jota käytetään kotimaan puolustuksessa. Yleisen asevelvollisuuden, maanpuolustustahdon ja koko maan puolustamisen käytännöissä nähdään kohtalaisen suuri liikkumavara. Asevelvollisuudelle ei kuitenkaan panna ensisijaista painoa ”oikeana suomalaisuutena” ja suomalaisten miesten kasvattamisessa. Kansanarmeijaidea on siis menettämässä merkitystään.

Toisessa ääripäässä on eniten painetta siirtyä ammattiarmeijaa kohti, vähintään vapauttaa mahdollisimman monet suomalaiset sotilaspalvelurasitteesta. Välttämättömät sotilastyöt, joihin Suomen täytyy osallistua, pitää nimenomaan hoitaa ammattilaisilla. Suhtautuminen asevelvollisuuden yhteiskunnallisiin hyötyihin kuitenkin vaihtelee. Ajattelussa tavallaan kamppaillaan kansanarmeija-idean ja teknis-rationaalisen ”jälkmodernin”, globalismia ja internationalismia painottavan, asevoima-ajattelun välillä. Mukana lienee myös kohtalainen annos pasifismia.

Poliittisten ryhmien sisällä käsitykset vaihtelevat, mutta keskilinja edustaa eräänlaista valtavirtaa. Tällä hetkellä sen kannattajia löytyy selvimmin poliittisesta keskustasta ja Suomen sosialidemokraattisen puolueen kannattajista. Ensimmäistä ääripäätä saatetaan tukea näissäkin, mutta kannattajia löytyy selvimmin kokoomuksesta. Toinen ääripää löytyy varmimmin vihreistä ja vasemmistoliitosta.

Johtopäätökseksi tulee, että suomalainen sotilaallis-poliittinen kulttuuri ja sen myötä suomalainen asevelvollisuus ja puolustusvoimien henkilöstörakenne ovat varsin vastustuskykyisiä kansainvälisille muospaineille. Todennäköisimpiä esteitä pitkälle menevälle ammattilaistumiselle on yhä se, että puolustusvoimia ja maanpuolustusta laajalti edellytetään ja uskotaan yhä kehitettävän ennen muuta Suomen alueellisen koskemattomuuden puolustamiseksi. Sillä taas ymmärretään puolustautumista ulkoapäin tulevaa mittavaa aseellista hyökkäystä vastaan. Venäjän uhka liudentuneenakin riittää

yhä uusintamaan alueellisen puolustuksen ”ideologiaa”, etenkin kun asevelvollisuuden kasvattavat ja tasa-arvomerkitykset ovat niin vahvoja.

Merkittävänä edellytyksenä tälle jatkuvuudelle on se, että puolustusvoimien ja suomalaisen yhteiskunnan läheisissä suhteissa on tuotettu erityistä yhteisöllisyyttä. Siinä asevelvollisuuteen liittyviä kulttuurisia merkityksiä on ollut vaikea haastaa. Tässä mielessä suomalaista sotilaallis-poliittista kulttuuria voi pitää sisäänpäinkääntyneenä ja eriytyneenä. Jatkuvuudet ovat ”normaalioloissa” ja suunnitellusti vaikeasti haastettavia. Massa- ja kansanarmeijalla on yhä vankka yhteiskunnallinen perusta. Yleisellä asevelvollisuudella, koko maan puolustamisella, alueellisella puolustuksella ja maanpuolustustahdolla on näin ”sietorajansa” sen suhteen, miten pitkälle niitä käytäntöjen kautta voidaan muuntaa.

Ammattilaistumisen yllykkeet tulevat pitkälti eurooppalaisista yhdentymishaasteista ja humanitäarisistä paineista kansainvälisiin tehtäviin osallistumisessa sekä uusien uhkien aiheuttamasta uudelleenorientoitumisesta myös asevoimien kehittämisessä. Eräänlaisia ”villikortteja” liittyy ikäpolvimuutokseen, kaupungistumiseen ja sekä modernin jälkeiseen yhteiskuntakehitykseen, mahdollisesti myös hyvinvointivaltion muutospyrkimyksiin.

Tässä tutkimuksessa ei ole pitkälle käsitelty Suomen mahdollista Nato-jäsenyyttä. Keskustelusta voi kuitenkin päätellä, että jäsenyys todennäköisemmin lisäisi kuin vähentäisi ammattilaistumisen edellytyksiä. Samalla jäsenyys myös pikemminkin heikentäisi kuin lujittaisi puolustusvoimien ja yhteiskunnan läheistä suhdetta.

Puolustusvoimia kyettäneen Suomessa ammattilaistamaan mutta varsin maltillisesti ja erityisesti kansainvälisiä kriisinhallintatehtäviä varten. ”Reunaehtona” lienee kuitenkin se, että varusmieheksi otettavien määrä ei ainakaan kovin paljon laske nykyisestä. Suomessa on toisaalta kuitenkin helpompi kuin useimmissa muissa Euroopan maissa välttää siviili-sotilas -kuilun syvenemistä. Siinä mielessä esimerkiksi luottamus puolustusvoimiin saattaa sallia monenlaista varusmiesten valikointia ja vapaaehtoisuuksien painotusta.

Tässä yhteydessä ei ole tarkoitus pohtia yksityiskohtaisesti, millaiset ratkaisut Suomessa olisivat kulttuurisesti ja poliittisesti mahdollisia tulevaisuudessa. Tämä hetken tilanne näyttää kuitenkin ammattiarmeijamallin mahdottomuuden. Todennäköisesti eniten yllikkeitä ja vähiten pidäkkeitä on yhtenäisyyttä tavoittelevalle mutta silti jonkin verran supistuvalla asevelvollisuusarmeijalle, jos sen ammattilaistuva osa kyetään pitämään kokonaisuuden kiinteänä osana. Lisäksi paljon riippuneen reserviin koulutetun henkilöstön integroinnista kokonaismaanpuolustuksen tehtäviin. Kulttuuriset lähtökohdat viittaavat myös siihen, että tällainen saattaa Suomessa olla helpompaa kuin muualla, vaikka ammattilaisten osuus puolustusvoimissa nousisikin. Suuri asevelvolliskoulutettujen joukko tuskin voi täällä olla ”vain rekrytointipohja” kansainvälisiin tehtäviin suunnattaville joukoille.

Toisaalta pitkälle menevä vapaaehtoisuuteen nojaaminen vähentänee niitä yhdenmukaisuuspaineita, joissa suomalainen sotilaallis-poliittinen kulttuuri on selvimmin vastustanut ulkoapäin tulevia haasteita. Massa- ja kansanarmeijajaa ei liene helposti muunnettavissa miksikään entistä vähemmän sotilaalliseksi maanpuolustusorganisaatioideaksi ilman, että samalla tuotettaisiin joitakin uusia edellytyksiä ammattilaistamiselle. Sotilasyhteisöllisyyden heikkeneminen tuskin

korvautuisi vastaavalla ”turvayhteisöllisyydellä”, koska myös Suomen valtiollisuus on globalisaation ja integraation myötä haastettuna.

Yleisen asevelvollisuuden korvaaminen lakisäätöisellä yhteiskunnallisella palveluvelvollisuudella puolestaan näyttää poliittisesti mahdollisempaa kuin vapaaehtoisuuden lisääminen ja puolustusvoimien maltillinen ammattilaistaminen. Suomessa ei ole niin suurta riippuvuutta laajasta institutionalisoituneesta siviilipalveluksesta, että varusmiespalveluun rinnastettavia vaihtoehtoja voitaisiin tasaveroisesti kehittää. Ilmeistä onkin, että yleisen asevelvollisuuden purkaminen veisi täällä mennessään myös siviilipalveluksen.

Missään Euroopan maassa ole myöskään esimerkkiä siitä, että yhteiskunnallinen palveluvelvollisuus voisi koskea myös naisia samalla tavalla kuin miehiä. Vapaaehtoisina Suomessa varusmiespalvelukseen hakeutuneiden naisten pieni määrä viittaa lisäksi siihen, ettei puolustusvoimien muodostamiselle täydelliseen vapaaehtoisuuteen nojaten mutta asevelvollisuuksiin olisi kuitenkaan riittävää kulttuurista pohjaa huolimatta ’maanpuolustustahdon’ usein toistetusta vahvuudesta.

Suomalainen yhteiskunta ja kulttuuri eivät myöskään niin paljon poikkea muista länsieurooppalaisista, etteikö asevelvollisuuden ja armeijamuodon perusta voisi täälläkin kiihtyvällä vauhdilla ja joskus jopa lyhyessä ajassa murentua. Kansainvälinen muutos ei kuitenkaan olisi sellaisen muutoksen määräävin tekijä vaan kotimaiset tulkinnat. On kuitenkin vaikea ennakoita, millaisten tieto- ja moraalisiin olisi sellaisessa tapauksessa yhdistyttävä. Lienee kuitenkin ilmeistä, ettei tällainen ole näköpiirissä lähivuosikymmeninä.

Puolustusvoimat ja muut maanpuolustusorganisaatiot ovat Suomessa pystyneet vaikuttamaan siihen, että asevoima on poikkeuksellisen vahvasti institutionalisoitunut. Kansainväliset paineet kuitenkin haastavat sen sosiaalista lujuuutta. Ei ole odotettavissa, että täälläkään massa- ja kansanarmeijan perusta säilyy ennallaan. Suomessa on kuitenkin erityinen mahdollisuus tehdä sellaisia ammattilaistamisratkaisuja, joissa kansalliset innovaatiot ovat vahvemmin käytössä kuin muualta kopioidut mallit.

10. LÄHTEET

Analysoidut suomalaiset tekstit

Eduskunnan pöytäkirjat PTK 89/2001 vp, 157/2001.

Helsingin Sanomat, Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa käsittelevää uutisaineistoa 2001-2004.

Helsingin Sanomat, mielipide- ja Vieraskynä-kirjoituksia 2001-2004

Iskukykytutkimuksen tulokset. Pääesikunnan maavoimaosaston tiedote 4.3.2004.
[<http://www.mil.fi/paaesikunta/tiedotteet/>]

Kylkirauta, vuosikerrat 2001-2004

Lähtökohdat selonteon jatkovalmistelulle 15.4.2004. Tiedote 124/2004. Valtioneuvoston tiedotusyksikkö. [<http://www.valtioneuvosto.fi/vn/liston>]

Maanpuolustus-lehdet 2001-2004; niissä esiintyvät puheenvuorot ja esitelmät

Mahdollisen sotilaallisen liittoutumisen vaikutukset Suomen puolustusjärjestelmän kehittämiseksi ja puolustushallinnolle. 27.2.2004. [http://www.defmin.fi/chapter_images/1866_selvitysty_03_-_loppuraportti2.pdf]

Puolustusministerin puheita 2001-2004.

Puolustusministeriön jalkaväkimiinaselvitystyöryhmän väliraportti 19.12.2003.
[<http://www.defmin.fi>]

Puolustusministeriön jalkaväkimiinaselvitystyöryhmän loppuraportti 14.7.2004.
[<http://www.defmin.fi>]

Puolustusministeriön hallinnonalan toiminta- ja taloussuunnitelma 2005-2008.
[<http://www.defmin.fi>]

Puolustusvaliokunnan mietintö 2/2001 vp.

Puolustusvoimain komentajan puheita 2001-2004.

Puolustusvoimien tiedotteita 2001-2003. [<http://www.mil.fi>]

Pääministerin puheita ja lehtihaastatteluja 2002-2004.

Rauhanjärjestöjen turvallisuus- ja puolustuspoliittinen selonteko 2004. Suomen Rauhanliiton ja Suomen Sadankomitealiiton turvallisuuspoliittinen työryhmä.

Sotilasaikakauslehti, vuosikerrat 2001-2004

Suomen puolustusvoimat 85 vuotta. 2003. Kolme kysymystä: miksi, miten ja minne?
Pääesikunnan tiedotusosasto.

Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2001. Valtioneuvoston selonteko eduskunnalle 13.6. VNS 2/2001 vp.

Tasavallan presidentin puheita ja lehtihaastatteluja 2001-2004.

Turvallisuuspolitiikka 2000-luvulle. Suomen Sadankomitealiitto ja Suomen Rauhanliitto Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikasta selontekokäsittelyn yhteydessä. 5.9.2001.

Turvallisuuspoliittisen seurantar ryhmän raportti. 9.3.2004. Julkaisusarja 9/2004. Valtioneuvoston kanslia.

Tynkkynen, Vesa. 2004. Tulevaisuuden taistelu Suomen kannalta. Esitelmä III Sotatieteiden päivillä 16.4.

Ulkoministerin, ulkomaankauppaministerin ja ulkoministeriön tärkeimpien virkamiesten puheita 2001-2004.

Ulkopoliittinen instituutti. Nettikolumnit.

Yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaamisen strategia 27.11.2003. Valtioneuvoston periaatepäätös.

Muut lähteet

Abrahamsson, Bengt. 1972. Militärer, makt och politik. Stockholm: Liber.

Ackerman, Robert K. 2003. Transformation Looms Large Globally, Regionally. European SIGNAL Online. September. [<http://www.afcea.org/signal/europe2003/transformation.asp>].

Ackermann, Alice. 2003. The Changing Transatlantic Relationship: A Socio-Cultural Approach. International Politics, vol. 40, no. 1, 121-136.

Agrell, Wilhelm. 2003. RMA and Transformation of Small Nation's Defence: The Case of Sweden. Teoksessa Heurlin, Bertel, Rasmussen, Mikkel Vedby & Rynning, Sten (toim.): New Roles of Military Forces. Global and Local Implications of the Revolution in Military Affairs. Copenhagen: Danish Institute for International Studies, 167-180.

Agüera, Martin. 2001. Ambitious Goals, Weak Means? Germany's Project "Future Bundeswehr" is Facing Many Hurdles. Defense Analysis, vol. 17, no. 3, 289-306.

Ahvenainen, Sakari. 2003. Verkot avainasemaan sodankäynnissä. Suomen Sotilas n:o 4, 14-19.

Ajangiz, Rafael. 2002. The European Farewell to Conscription? Teoksessa Mjøset, Lars & Holde, Stephan van (toim.): The Comparative Study of Conscription in the Armed Forces. Amsterdam: JAI (An Imprint of Elsevier Science), 307-333.

Alasuutari, Pertti. 1995. Researching Culture. Qualitative Method and Cultural Studies. London: Sage.

Alasuutari, Pertti & Ruuska, Petri. 1999. Post-Patria? Globalisaation kulttuuri Suomessa. Tampere: Vastapaino.

Alberts, David S., Gartska, John J. & Stein, Fred. 2003. Network Centric Warfare. Developing and Leveraging Information Superiority. [http://www.dodccrp.org/NCW/ncw_chapter.htm]

Alho, Kari, Kaitila, Ville & Kotilainen, Markku. 2003. Puolustusmenojen kansainvälinen vertailu. Sarja B 196. ETLA. Helsinki: Taloustieto.

Altmann, Jürgen. 2004. Military Uses of Nanotechnology. Perspectives and Concerns. Security Dialogue, vol. 35, no. 1, 61-79.

Anderson, Benedict. 1983. Imagined Communities: Reflections on the Origins and Spread of Nationalism. London: Verso.

Andrzejewski [Andreski], Stanislaw. 1954. Military Organization and Society. London: Routledge & Kegan, Paul.

- Angelov, Anya. 2002. The Transition from Conscript to Professional Army. Projekt ”Program of Integration of the Republic of Bulgaria into NATO. The Roadmap after Prague”. Open Society Foundation, Sofia. Institute of Euro-Atlantic Security [http://www.ieas-bg.org/projects_01_index_en.php; tulostettu 15.7.2004]
- Appelsin, Ulla (toim.) 2001. Gustav Hägglund: Suomen puolustus. Helsinki: Ajatus.
- Archer, Toby. 2004. Kansainvälinen terrorismi ja Suomi. Helsinki: Ulkopoliittinen instituutti.
- Atlantic News no. 3567/17.4.2004; no. 3575/13.5.2004; no. 3580/3.6.2004; no. 3583/15.6.2004; no. 3589/30.6.2004
- Avant, Deborah. 2000. From Mercenary to Citizen Armies: Explaining Change in the Practice of War. *International Organization*, vol. 54, no. 1, 41-72.
- Avant, Deborah. 2004. The Privatization of Security and Change in the Control of Force. *International Studies Perspectives*, vol. 5, no. 2, 153-157.
- Bandow, Doug. 2002. Fighting the War against Terrorism: Elite Forces, Yes; Conscripents, No. *Cato Policy Analysis* no. 430. April 10. [<http://www.cato.org/pubs/pas/pa-430es.html>]
- Battistelli, Fabrizio. 2003. The Professionalization of the Italian Armed Forces. Teoksessa Teoksessa Malesic, Marjan: Conscription vs. All-Volunteer Forces in Europe. Baden-Baden: Nomos, 151-171.
- Bebler, Anton A. (ed.). 1997. Civil-Military Relations in Post-Communist States. Central and Eastern Europe in Transition. Westport: Praeger.
- Bellamy, Alex J. 2003. Pragmatic Solidarism and the Dilemmas of Humanitarian Intervention. *Millennium*, vol. 31, no. 3, 473-497.
- Bellamy, C. 1996. *Knights in White Armor: The New Art of War and Peace*. London: Random House.
- Bennett, Christopher. 2003. Unfinished business. Book Review. *NATO Review*, Spring.
- Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas. 1995 [1966]. *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen*. 2.p. Suom. Vesa Raiskila. Helsinki: Gaudeamus.
- Berger, Thomas U. 1998. *Cultures of Antimilitarism: National Security in Germany and Japan*. Baltimore: John Hopkins University Press.
- Bischof, Gerd. 2003. Plädoyer für die Wehrpflicht – gegen den Trend. *Europäische Sicherheit*, vol. 52, no. 4, 10-14.
- Blank, Stephen. 1999. How We Will Lose the Next War With Russia: A Critique of US Military Strategy. *Defense Analysis*, vol. 15, no. 2, 119-146.
- Blank, Stephen. 2003. This time we really mean it: Russian military Reform. *Russia and Eurasia Review*, vol. 2, no. 1, Jan 7. [<http://www.cdi.org/russia/239-9-pr.cfm>].
- Boëne, Bernard, von Bredow, Wilfried & Dandeker, Christopher. 2000. The Military in Common-Risk Societies. Elements of Comparison Among Nine Countries of West, Central and East Europe. Teoksessa Kuhlmann, Jürgen & Callaghan, Jean (toim.) (2000) *Military and Society in 21st Century Europe: A Comparative Analysis*. New Brunswick and London: Transaction Publishers, 305-326.
- Booth, Bradford, Kestnbaum, Meyer & Segal, David R. 2001. Are Post-Cold War Militaries Postmodern? *Armed Forces & Society*, vol. 27, no. 3, Spring, 319-342.

- Bos-Bakx, Miepke & Soeters, Joseph. 2003. The Professionalization of the Netherlands' Armed Forces. Teoksessa Teoksessa Malesic, Marjan: Conscription vs. All-Volunteer Forces in Europe. Baden-Baden: Nomos, 83-99.
- Bransten, Jeremy. 2001. Czech Republic: Government Moves To Abolish Conscription, Joins European Trend. RFE/RL Feature Articles. [<http://www.rferl.org/features/2001/08/31082001114832.asp>].
- Brännström, Anders. 2003. Framtidens personalförsörjningssystem – värnplikt. Kungliga Krigsvetenskapliga Handlingar och Tidskrift. 2.Häftet, 31-38.
- Burk, James. 1992. The Decline of Mass Armed Force and Compulsory Military Service. Defense Analysis, vol. 8, 45-59.
- Burk, James. 2002. Theories of Democratic Civil-Military Relations. Armed Forces & Society, vol. 29, no. 1, Fall, 7-29.
- Burns, Richards. 2003. Yhdysvaltain NATO-suurlähettilään lausunto senaatissa 1.4.2003. [<http://foreign.senate.gov/hearings/BurnsTestimony030401.pdf>]
- Bush, George W. 2002. Puhe Prahan NATO-huippukokouksessa 20.11.2002. [<http://www.nato.int/docu/speech/2002/S021120f.htm>]
- Butler, Fiona. 1997. Regionalism and Integration. Teoksessa Baylis, John & Smith, Steve (toim.): The Globalization of World Politics. An Introduction to International Relations. Oxford: Oxford University Press, 409-428.
- Buzan, Barry & Wæver, Ole. 2003. Regions and Powers. The Structure of International Security. Cambridge: Cambridge University Press.
- Buzan, Barry, Wæver, Ole & Wilde, Jaap de. 1998. Security. A New Framework for Analysis. Boulder: Lynne Rienner.
- Callaghan, Jean, Dandeker, Christopher & Kuhlmann, Jürgen. 2000. Introduction. Armed Forces and Society in Europe – The Challenge of Change. Teoksessa Kuhlmann, Jürgen & Callaghan, Jean (toim.) (2000) Military and Society in 21st Century Europe: A Comparative Analysis. New Brunswick and London: Transaction Publishers, 1-9.
- Carlsen, Henrik [FOI, Ruotsi] 2004. Challenges for Network Based Defence. A Swedish Perspective. Esitelmä 3. Sotatieteiden päivillä, Helsinki, 15.4.2004.
- Carlton, Eric. 2001. Militarism. Rule without Law. Aldershot: Ashgate.
- Chatterjee, Deen K. & Scheid, Don E (toim.). 2003. Ethics and Foreign Intervention. Cambridge: Cambridge University Press.
- Checkel, Jeffrey T. 1998. Norms, Institutions and National Identity in Contemporary Europe. ARENA Working Papers no. 98/16.
- Cimbala, Stephen J. 2001. Conclusions. Teoksessa Cimbala, Stephen J. (toim.): The Russian Military into the Twenty-First Century. London: Frank Cass, 197-210.
- Clement, Rolf. 2003. Wehrpflicht muss bleiben, aber reformiert werden. Europäische Sicherheit, vol. 52, no. 6, 46-47.
- Coker, Christopher. 2004. Is There a Western Way of Warfare. IFS Info no. 1. Oslo: Institutt for forsvarsstudier.
- Cornish, Paul. 2002. "Cry, 'Havoc'! and Let Slip the Managers of War". The Strategiv, Military and Moral Hazards of Micro-Managed Warfare. Paper prepared under the NATO-EAPC Fellowship Programme 2000-2002.

- Cottery, Andrew, Edmunds, Timothy & Forster, Anthony. 2002. The Second Generation Problematic: Rethinking Democracy and Civil-Military Relations. *Armed Forces & Society*, vol. 29, no.1, Fall, 31-56.
- Council of Foreign and Defence Policy. 2001. Russian interests in Northern Europe: what are they? There is a possibility for a 'new start' in our relations with Finland, Sweden, Denmark, Norway, Island and the Baltic States. February. *Epävirallinen käännös venäjältä*. Nordic Network for Security Studies.
- Coupland, Robert J. 1997. "Non-lethal" weapons: precipitating a new arms race. *British Medical Journal*, vol. 315, 72.
- Creveld, Martin van. 1991. *The Transformation of War*. New York: The Free Press.
- Crotty, Michael. 1998. *The Foundations of Social Research*. London: Sage.
- CSIS Center for Strategic & International Studies (2002) Hungary: A NATO Ally on the Thresholds of the European Union. Remarks by his Excellency Peter Medgyessy, Prime Minister of the Republic of Hungary. Washington, D.C., November 8.
- Dalvi, Sameera. 1998. The Post-Cold War Role of Bundeswehr: A Product of Normative Influences. *European Security*, vol. 7, no. 1, 97-116.
- Dandeker, Christopher. 2000. *The Military in Democratic Societies: New Times and New Patterns of Civil-Military Relations*. Teoksessa Kuhlmann, Jürgen & Callaghan, Jean (toim.) (2000) *Military and Society in 21st Century Europe: A Comparative Analysis*. New Brunswick and London: Transaction Publishers.
- DerDerian, James. 2001. *Virtuous War: Mapping the Military-Industrial-Media-Entertainment Network*. Boulder: Westview.
- Deutsch, Karl W., Burrell, Sidney A., Kann, Robert A., Lee, Maurice Jr., Lichterman, Martin, Lindgren, Raymond E., Loewenheim, Francis L., & van Wagenen, Richard W. 1957. *Political Community in the North Atlantic Area. International Organization in the Light of Historical Experience*. Princeton: Princeton University Press.
- Doorn, Jacques van. 1975. The Decline of the Mass Armed Force in the West. *Armed Forces & Society*, vol. 1, February, 147-157.
- Duffield, John S. 1999. Political Culture and State Behaviour: Why Germany Confounds Neorealism. In *International Organization* no. 4, 765-803.
- Dunay, Paul. 2002. *The Armed Forces and Hungarian Society: Looking for a Role*. Konferenssiraportissa Edmunds, Timothy, Forster, Anthony & Cottey, Andrew: *The Armed Forces and Society in Postcommunist Europe: Legitimacy and Change*. TCMR 1.14. May. [<http://civil-military.dsd.kcl.ac.uk/TCMR%20Papers/TCMR%201.14htm>].
- Dunlap, Charles J. 1999. The Police-ization of the Military. *Journal of Political and Military Sociology*, vol. 27, no. 2, 217-232.
- Duşmanu, Marian. 2002. Romanian Armed Forces: from conscription to a professional army. Presentation at the International Conference of the Research Committee on Armed Forces and Society "Globalization of Civil-Military Relations: Democratization, Reform and Security", June, 28-30, 2002, Bucharest, Research Committee no. 24. International Political Science Association. [<http://www.waikato.ac.nz/wfass/dan-zirker/IPSA-conf-02/Papers.htm>]
- Dörfer, Ingemar. 1997. *The Nordic Nations in the New Western Security Regime*. Washington: The Woodrow Wilson Center Press.
- Edmonds, Martin. 1988. *Armed Services and Society*. Leicester: Leicester University Press.

- Eskola, Antti. 2004. Maanpuolustustahdon muuttuvat puitteet ja kytkennät. Teoksessa Huhtinen, Aki-Mauri & Sinkko, Risto (toim.): Maanpuolustustahto tutkimuskohteena – Kylmästä sodasta informaatio-sotaan. Julkaisusarja 2 n:o 12. Johtamisen laitos. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu, 17-25.
- Eurobarometer. 2002. No. 58. October – November. Fig. 1.9.
- Farrell, Theo. 2001. Transnational Norms and Military Development: Constructing Ireland's Professional Army. *European Journal of International Relations* no. 1, 63-102.
- Farrell, Theo. 2002. Constructivist Security Studies: Portrait of a Research Program. *International Studies Review*, no. 1, 49-72.
- Farrell, Theo & Terriff, Terry. 2002. The Sources of Military Change. Teoksessa Farrell, Theo & Terriff, Terry (toim.): The Sources of Military Change. Culture, Politics, Technology. Boulder: Lynne Rienner, 3-20.
- Felgenhauer, Pavel. 2001. The Ghost of Christmas Past. *The Moscow Times*. Dec. 28, 10. [wysiwyg://304/http://www.themoscowtimes.com/stories/2001/12/28/006.html]
- Finnemore, Martha & Sikkink, Kathryn. 1998. International Norm Dynamics and Political Change. *International Organization*, vol. 52, no. 4, 887-904.
- Forsberg, Tuomas. 1989. Ovatko poikasi valveilla? Tutkimus maanpuolustustahdosta ja sen mittaamisesta. Pro gradu –tutkimus. Yleisen valtio-opin laitos. Helsingin yliopisto.
- Forsberg, Tuomas. 2002. Nato-kirja. Helsinki: Ajatus Kirjat.
- Forster, Anthony, Edmunds, Timothy & Cottey, Andrew (toim.) 2002. The Challenge of Military Reform in Post-Communist Europe: Building Professional Armed Forces. London: Palgrave Macmillan.
- Forster, Anthony & Wallace, William. 2001. What is NATO for? *Survival*, vol. 43, no. 4, 107-122.
- Forsvarsdepartementet. 2001. The Long Term Defence Plan for 2002-2005. Short version. [http://odin.dep.no/fd/engelsk/publ/veiledninger/010011-120018/index-dok000-b-n-a.html]
- Freedman, Lawrence. 1998. The Revolution in Strategic Affairs. Adelphi Paper 318. London: the International Institute for Strategic Studies.
- Friman, Henrik. 2003. Network Based Defence. *Sotilasaikakauslehti* n:o 10, 9-14.
- Funk, Nathan C. & Said, Abdul Aziz. 2004. Islam and the West: Narratives of Conflict and Conflict Transformation. *International Journal of Peace Studies*, vol. 9. no. 1, 1-28.
- Gaddis, J.L. 2001. The Cold War as (Really) History, The Norwegian Nobel Institute. Spring Lecture for 2001, Oslo, May 30.
- Gareev, M. A. 2001. Problems of Maintaining Defense security in Today's World. *European Security*, vol. 10. no. 3 (Autumn), 34-44.
- Grizold, Anton, Slovenian puolustusministeri. 2003. Haastattelu. *NATO's Nations*, vol. 48, no. 1, 54-55.
- Haapala, Olli. 2002. Neljännen sukupolven bioase vasta tulossa. *Helsingin Sanomat* 29.11.
- Hakovirta, Harto. 2002. Maailmanpolitiikka. Teoria ja todellisuus. Tampere: Kustannus 54.
- Haltiner, Karl W. 1998. The Definite End of the Mass Army in Western Europe. *Armed Forces & Society*, vol. 25, no. 1, Fall, 7-36.

- Haltiner, Karl. 2003. Conscription and Militia as a National Tradition. (The Case of Switzerland). Teoksessa Malesic, Marjan: *Conscription vs. All-Volunteer Forces in Europe*. Baden-Baden: Nomos, 43-61.
- Harle, Vilho. 2000. *The Enemy with a Thousand Faces. The Tradition of the Other in Western Political Thought and History*. Westport: Praeger.
- Harle, Vilho. 2004. *Towards Hierarchical International System? A Research Proposal*. Paper presented for the 45th Annual Convention of the International Studies Association, March 17-20, Montreal, Quebec, Canada.
- Harle, Vilho & Moisio, Sami. 2000. *Missä on Suomi? Kansallisen identiteettipolitiikan historia ja geopolitiikka*. Tampere: Vastapaino.
- Heikka, Henrikki. 2000. *Beyond the Cult of the Offensive. The Evolution of Soviet/Russian Strategic Culture and Its Implications for the Nordic-Baltic Region*. Helsinki: Ulkopoliittinen instituutti & Institut für Europäische Politik.
- Heisbourg, François. 1999. *American Hegemony? Perceptions of the US Abroad*. *Survival*, vol. 41, no. 4, 5-19.
- Heiskala, Risto. 2001. *Kulttuurinen konstruktionismi ja yhteiskunnallisen pakot*. *Sociologia* n:o 1, 35-42.
- Heiskala, Risto. 2003. *Instituutiot, sosiaaliset innovaatiot ja yhteiskunnan rakenteellinen muutos*. Teoksessa Melin, Harri & Nikula, Jouko (toim.): *Yhteiskunnallinen muutos*. Tampere: Vastapaino.
- Heiskanen, Mikko. 2000. *Viestitaktiikka 2020*. Teoksessa Liimatainen, Heikki & Rantapelkonen, Jari (toim.): *Informaatioajan viestitaktisia ajatuksia*. Ev. A.R. Saarmaan säätiö ja Viestikoulu, 213-220.
- Held, David, McGrew, Anthony, Goldblatt, David & Perraton, Jonathan. 1999. *Global Transformations. Politics, Economics and Culture*. Cambridge: Polity Press.
- Helman, Sara. 1997. *Militarism and the Construction of Community*. *Journal of Political and Military Sociology*, vol. 25, no. 2, 305-332.
- Helsingin Sanomat 4.3.1998. *Ruotsi suunnittelee luopumista asteittain yleisestä asevelvollisuudesta*.
- Helsingin Sanomat 24.1.2004. *Ruotsin asevoimat supistuneet rajusti*.
- Herrmann, Richard K. 2002. *Linking Theory to Evidence in International Relations*. Teoksessa Carlsnaes, Walter, Risse, Thomas & Simmons, Beth. A. (toim.): *Handbook of International Relations*. London: SAGE, 119-136.
- Huhtinen, Aki. 2003. *Keinosota – taistelu vastaanottajista*. *Informaatiosodan strategiset rajat. Sotilasjohtamisen eettinen tarkastelu*. Lahti: Elan Vital.
- Huhtinen, Aki & Rantapelkonen, Jari. 2002. *Imagewars. Beyond the Mask of Information Warfare*. 2.p. Saarijärvi: Marshal of Finland Mannerheim's War Studies Fund.
- Huntington, Samuel. 1957. *Soldier and the State: the Theory and Politics of Civil-Military Relations*. Cambridge: Belknap Press of Harvard University Press.
- Hurrell, Andrew. 2002. *Norms and Ethics in International Relations*. Carlsnaes, Walter, Risse, Thomas & Simmons, Beth A.: *Handbook of International Relations*. London: Sage, 137-154.
- Hämeen Sanomat 2.7.2004. *Irakin sota on hyvä liiketoimi yksityisarmeijoille*.

- Institute for Foreign Policy Analysis. 2002. Strategic and Operational Implications of NATO Enlargement in the Baltic Region. An IFPA White Paper. June. [http://www.ifpa.org/pdfs/whitepaper.pdf; tulostettu 19.6.2002].
- Janowitz, Morris. 1960. *The Professional Soldier*. Illinois: The Free Press of Glencoe.
- Janowitz, Morris. 1973. *The U.S. Forces and the Zero Draft*. Adelphi Papers No. 94. London: International Institute for Strategic Studies.
- Janowitz, Morris. 1983. *Civic Consciousness and Military Performance*. Teoksessa Janowitz, Morris & Wesbrook, Stephen D. (toim.): *The Political Education of Soldiers*. Beverly Hills: Sage, 55-80.
- Jenkins, Gareth. 2001. *Context and Circumstance: The Turkish Military and Politics*. Adelphi Paper 337. London: The International Institute for Strategic Studies.
- Kaldor, Mary. 1999. *New and Old Wars. Organized Violence in a Global Era*. Cambridge: Polity Press.
- Kaldor, Mary. 2001. *Beyond Militarism, Arms Races and Arms Control. An Essay for the Nobel Peace Prize Centennial Symposium, December 6-8*. Social Science Research Council. [http://www.ssrc.org/sept11/essays/kaldor_text_only.htm]
- Kaufman, Stuart J. 2001. *NATO, Russia, and the Baltic States*. PONARS (Program on New Approaches to Russian Security) Policy Memo No. 216. [http://www.csis.org/ruseura/ponars/policymemos/pm_216.pdf]
- Kay, Sean. 2004. *Globalization, Power, and Security*. *Security Dialogue*, vol. 35, no. 1, 9-25.
- Keegan, John. 1994. *A History of Warfare*. Toronto: Vintage Books.
- Kellner, Douglas. 2003. *Postmodern Military and Permanent War*. Teoksessa Boggs, Carl (toim.): *Masters of War. Militarism and Blowback in the Era of American Empire*. New York: Routledge, 229-244.
- Kernic, Franz & Callaghan, Jean M. 2003. *Conscription Versus All-Volunteer Force: The Case of Austria*. Teoksessa Malesic, Marjan: *Conscription vs. All-Volunteer Forces in Europe*. Baden-Baden: Nomos, 27-42.
- Kier, Elizabeth. 1996. *Culture and French Military Doctrine Before World War II*. Katzenstein, Peter J. (toim.): *The Culture of National Security*. New York: Columbia University Press, 186-215.
- Klein, Paul & Kuhlmann, Jürgen. 2000. *Coping With Peace Dividend: Germany and Its Armed Forces in Transition*. Teoksessa Kuhlmann, Jürgen & Callaghan, Jean (toim.) (2000) *Military and Society in 21st Century Europe: A Comparative Analysis*. New Brunswick and London: Transaction Publishers, 183-225.
- Koivula, Tommi. 2004. *Sodan kaikuja. Norjan ja Suomen henkilömiinaretoriikka kansainvälisten mediaprosessien ilmentäjänä 1995-2001*. *Studia Politica Tamperensis* No. 12. Poliitiikan tutkimuksen laitos. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Konttinen, Esa. 1991. *Perinteisesti moderniin. Profiessoiden yhteiskunnallinen synty Suomessa*. Tampere: Vastapaino.
- Kotnik-Dvojmoc, Igor. 2003. *Does Successful Reform of the Slovenian Armed Forces (SAF) Depend on Its Professionalization?* Teoksessa Teoksessa Malesic, Marjan: *Conscription vs. All-Volunteer Forces in Europe*. Baden-Baden: Nomos, 187-201.

- Krebs, Ronald R. 2002. The Institutional Origins of Nationhood: Military Manpower Policies and the Politics of Citizenship. Paper prepared for the ISA Annual Convention, New Orleans, March 2002.
- Krogars, Marco. 1998. Sotilasorganisaatio muutoksessa. Peruskartoitus tulevaisuuskehityksen vaikutuksista puolustusvoimien organisointiin ja johtamiseen. Tutkimuksia n:o 7. Johtamisen laitos. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Krogars, Marco & Parikka, Eevastiina. 1999. Sotilaana globalisoituvassa maailmassa. Tutkimuksia n:o 11. Johtamisen laitos. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Krushelnycky, Askold. 2003. Ukraine: Colorful New Defense Minister Has His Work Cut Out For Him. RFE/RL Feature Articles. [<http://www.rferl.org/features/2003/06/30062003155419.asp>].
- Kuhlmann, Jürgen & Callaghan, Jean (toim.) 2000. Military and Society in 21st Century Europe: A Comparative Analysis. New Brunswick and London: Transaction Publishers.
- Kurth, James. 2001. The Next NATO: Building an American Commonwealth of Nations. The National Interest, Fall. [<http://expandnato.org/kurthnato.html>]
- Kümmel, Gerhard. 2003. The Winds of Change. The Transition from Armed Forces for Peace to New Missions for the Bundeswehr and Its Impact on Civil-Military Relations. The Journal of Strategic Studies, vol. 26, no. 2 (June), 7-28.
- Laari, Jouni & Koli, Hannu. 2000. Suomen puolustuskysymys 2020-luvulla. Tiede ja ase n:o 58, 165-198.
- Lake, David A. 2003. The New Sovereignty in International Relations. International Studies Review, vol. 5, no. 3, 303-323.
- Lasswell, Harold. 1941. The Garrison State. American Journal of Political Sociology, vol. 46.
- League Against Conscription. 2000. Germany's military attache and the conscription debate in Hungary. 22.3. [<http://www.c3.hu/~farkashe/english/00322ny.htm>]
- Leander, Anna. 2003. Disenchanted Conscription: A Military Recruitment System in Need of Justification. IIS Working Paper nr. 11. Copenhagen: IIS afdeling Fredericiagade.
- Leech, John. 2000. Asymmetries of Conflict. War Without Death. London: Frank Cass.
- Lewer, Nick. 2002. Non-lethal weapons. Teoksessa Ilkka Taipale et al (toim.): War or Health? London: Zed Books, 173-180.
- Lippert, Ekkehard. 1986. Social Change and the Deinstitutionalization of the Military. Defense Analysis, vol. 2, no. 3, 250-252.
- Longhurst, Kerry. 2000. The Reform of German Armed Forces: Coming of Age? European Security, vol. 9, no. 4, 31-44.
- Mabee, Bryan. 2001. Defence Restructuring and the Globalization of Security. Teoksessa Elam, Mark (toim.): Reconstructing the means of violence. Cost Action A 10. EUR 199976. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 20-36.
- Mackinlay, John. 2002. Globalisation and Insurgency. Adelphi Paper 352. London: International Institute for Strategic Studies.
- Magnusson, Gunnar. 2003. Yrkesarmén – en ny modellarmé. Kungliga Krigsvetenskapliga Handlingar och Tidskrift. 2.Häftet, 13-28.

- Manigart, Philippe. 2000. Force Restructuring: The Postmodern Military Organisation. In Jelušić, Ljubica & Selby, John (eds.): Defence restructuring and conversion: Sociocultural aspects. COST Action A 10. EUR 19235 EN. Brussels: European Commission, 52-63.
- Manigart, Philippe. 2003. The Professionalization of the Belgian Armed Forces. Teoksessa Teoksessa Malesic, Marjan: Conscription vs. All-Volunteer Forces in Europe. Baden-Baden: Nomos, 133-149.
- Mann, Michael. 1988. States, War and Capitalism. Oxford: Basil Blackwell.
- Manwaring, Max G. [Army War College, USA] 2004. The Asymmetric Security Landscape; The Road Ahead. Esitelmä 3. Sotatieteiden päivillä, Helsinki, 15.4.2004.
- Maspoli, Gianluca. 2002. European security and the revolution in military affairs. Paper for International Security Forum, Zürich, 14-16 October, [http://www.isn.ethz.ch/5isf/Papers_MaspolipaperVI-3.pdf].
- McInnes, Colin. 2002. Spectator-Sport War. Boulder: Lynne Rienner.
- Meulen, Jan van der & Manigart, Philippe. 1997. Zero Draft in the Low Countries. The Final Shift to the All-volunteer Force. *Armed Forces & Society*, vol. 24, no. 2, Winter, 315-332.
- Mileham, Patrick. 2003. Professional Armed Forces: Concepts and Practices. Teoksessa McConville, Teri & Holmes, Richard (toim.): Defence Management in Uncertain Times. London: Frank Cass, 90-111.
- Military Strategy of Romania. [<http://www.mapn.ro/english/milstrategy/concepts.php>]
- Military Strategy of the Republic of Bulgaria. 2002. General Staff of the Bulgarian Army. [<http://www.epicos.com/WARoot/News/MilitaryStrategyBL.pdf>]
- Millen, Raymond (comp.). 2002. All-Volunteer Forces and Citizenship. Conference Brief. June 21-22. Strategic Studies Institute [<http://carlisle-www.army.mil/>]
- Mjøset, Lars & Holde, Stephan van. 2002. Killing for the State, Dying for the Nation: An Introductory Essay on the Life Cycle of Conscription into Europe's Armed Forces. Teoksessa Mjøset, Lars & Holde, Stephan van (toim.): The Comparative Study of Conscription in the Armed Forces. Amsterdam: JAI (An Imprint of Elsevier Science), 3-94.
- Moisio, Sami & Harle, Vilho. 2002. Karhu poliittis-maantieteellisenä naapurina: kansallinen identiteettiprojekti 2000-luvun Suomessa. Turun yliopiston maantiteen laitoksen julkaisuja n:o 166. Turku: Turun yliopisto.
- Morgan, Matthew J. 2003. The Reconstruction of Culture, Citizenship, and Military Service. *Armed Forces & Society*, vol. 29, no. 3, 373-391.
- Moskos, Charles C. 1988. Institutional and Occupational Trends in Armed Forces. Teoksessa Moskos, Charles C. & Wood, Frank R. (toim.): The Military. More Than Just a Job? Exeter; Pergamon-Brassey's, 15-26.
- Moskos, Charles. 2001. What Ails the All-Volunteer Force: An Institutional Perspective. *Parameters*, Summer, 29-47.
- Moskos, Charles C. & Burk, James. 1994. The postmodern military. In Burk, J. (ed.): The Military in New Times: Adapting Armed Forces to a Turbulent World. Boulder: Westview Press, 141-162.
- Møller, Bjørn. 2001. Conscription and Its Alternatives. Teoksessa Elam, Mark (toim.): Reconstructing the means of violence. Cost Action A 10. EUR 199976. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 39-72.

- Møller, Bjørn. 2002. Non-offensive Defence: A Brief Introduction. [<http://www.copri.dk/copri/researchers/moller/bm.htm>; tulostettu 27.6.2002.].
- Nelson, Daniel N. 1998. Civil Armies, Civil Societies, and NATO's Enlargement. *Armed Forces & Society*, vol. 25, no. 1, Fall, 137-160.
- Nelson, Daniel N. 2002. Definition, Diagnosis, Therapy: A Civil-Military Critique. *Defense & Security Analysis*, vol. 18, no. 2, 157-170.
- Nokkala, Arto. 1996. Yleinen asevelvollisuus vaiko mikä tulevaisuuden Suomessa?, *Pax* n:o 4/96, s. 4-6.
- Nokkala, Arto. 2001. Laajeneva sotilaspolitiikka. Strategia ja turvallisuus suomalaisen asevoiman rakentamisessa. *Tutkimuksia* No. 94. Tampere: Rauhan- ja konfliktitutkimuskeskus.
- Nokkala, Arto. 2003a. Small European States and Global Military Participation. A paper for the CEEISA/ISA Convention, Budapest, Hungary, June 26-28.
- Nokkala Arto. 2003b. Uusmilitarismi vai maanpuolustustahto. Kulttuurinen näkökulma sotilaspolitiikkaan. Työpaperi Kansainvälisten suhteiden tutkimuksen seuran seminaariin, Hämeenlinna 12.-13.12.2003.
- Nokkala, Arto. 2004. Resurgence of military means in security politics? Esitelmä konferenssissa Towards a World Without Violence. Barcelona, Espanja, 23.6. Kirjoittajan hallussa.
- Nurmela, Sakari. 2004. 50 vuotta myöhemmin. Teoksessa Huhtinen, Aki-Mauri & Sinkko, Risto (toim.): Maanpuolustustahto tutkimuskohteena – Kylmästä sodasta informaatio­sotaan. Julkaisusarja 2 n:o 12. Johtamisen laitos. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu, 26-39.
- Onuf, Nicholas. 1998. Constructivism: A User's Manual. Teoksessa Kubáková, Vendulka, Onuf, Nicholas & Kowert, Paul (toim.): *International Relations in a Constructed World*. New York: M. E. Sharpe, 58-78.
- Pascu, Ioan. 2002. Exclusive: Romania's Minister of Defense Comments on Romania's Bid for NATO Membership. *Romanian Digest* vol. VII, no. 6. [http://www.hr.ro/digest6_7.htm; tulostettu 15.7.2004]
- Pentti, Veikko. 1985. Suomen puolustuskyvyn uskottavuuteen vaikuttavat tekijät. *Sotilassosiologian julkaisusarja A*, n:o 5. Helsinki: Sotatieteen laitos.
- Pilegaard, Jens. 2003. Defence Reforms in Central Europe. *European Security*, vol. 12, no. 2, 122-135.
- Posen, Barry. 1993. Nationalism, the Mass Army, and Military Power. *International Security*, vol. 18, no. 2, 80-124.
- Posen, Barry. 2003. Command of the Commons. The Military Foundation of U.S. Hegemony. *International Security*, vol. 28, no. 1, 5-46.
- Price, Richard & Tannenwald, Nina. 1996. Norms and Deterrence: The Nuclear and Chemical Weapons Taboos. Teoksessa Katzenstein, Peter J. (toim.): *The Culture of National Security*. New York: Columbia University Press, 114-152.
- Pukavishnikov, Vladimir. 2000. The Military and Society in Post-Communist Russia at the Threshold of the 21st Century. Teoksessa Kuhlmann, Jürgen & Callaghan, Jean (toim.) (2000) *Military and Society in 21st Century Europe: A Comparative Analysis*. New Brunswick and London: Transaction Publishers, 161-182.

- Pääesikunta. 2003. STAE II – Järjestelmät. 01.2 Johtamisen tietojärjestelmät. Raportin versio STAE 2005. [http://www.mil.fi/paaesikunta/sotatotalous/tiedostot/ii_01_02_05.htm; tulostettu 7.10.2003]
- Quadrennial Defense Review Report. 30.9.2001. [<http://www.defenselink.mil/pubs/qdr2001.pdf>].
- Raitasalo, Jyri & Sipilä, Joonas. 2004. Sodan määrittelystä. Käsitteet sodasta sodankäynnin taustalla. Työpapereita n:o 18. Strategian laitos. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Rall, Ted. 2003. Foreword. Teoksessa Boggs, Carl (toim.): *Masters of War. Militarism and Blowback in the Era of American Empire*. New York: Routledge, viii.
- Rantapelkonen, Jari. 2002. Strategiset valinnat ja Suomen puolustusratkaisu 2020. Teoksessa Aki-Mauri Huhtinen (toim.): *Länsimaisen yhteiskunnan kriisinsietokyky 2020*. Julkaisusarja 2, n:o 7. Johtamisen laitos. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu, 217-235.
- Raunio, Ari. 2002. Suomen sotilaallinen uhkakuva 1944-1990. Teoksessa Raunio, Ari (toim.): *Suursotien vuosisata. Sodan ja taistelun kuva 1900-luvulla*. Julkaisusarja 2 n:o 8. Sotahistorian laitos. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu, 149-179.
- Riste, Olav. 2003. *War and Peace in the Political Culture of Scandinavia in the 20th Century*. IFS Info no. 5. Oslo: Institutt for forsvarsstudier.
- Roberts, Adam. 1986. *Nations in Arms. The Theory and Practice of Territorial Defence*. 2.p. Tiptree: Macmillan.
- Roxborough, Ian. 2002. Globalization, Unreason and the Dilemmas of American Military Strategy. *International Sociology*, vol. 17, no. 3, 339-359.
- Rusnet.nl. 2003. Uutinen apulaispuolustusministeri Vasily Smirnovin lausumasta. 28 April. [<http://www.rusnet.nl/news/2003/04/28/print/currentaffairs03.shtml>].
- Rynning, Sten. 2003. The European Union: Towards a Strategic Culture? *Security Dialogue*, vol. 34, no. 4, 379-396.
- Sarotte, Mary Elise. 2001. *German Military Reform and European Security*. Adelphi Paper 340. London: The International Institute for Strategic Studies.
- Scott, W. Richard. 1995. *Institutions and Organizations*. London: Sage.
- Sergeyev, Igor. 1998. We are not adversaries, we are partners. *NATO Review*, vol. 46, no. 1, 15-18.
- Shaw, Martin. 1991. *Post-military Society*. Cambridge: Polity Press.
- Shaw, Martin. 1994. *Global Society and International Relations. Sociological Concepts and Political Perspectives*. Cambridge: Polity Press.
- Shaw, Martin. 2000. The Development of "Common-Risk" Society. Teoksessa Kuhlmann, Jürgen & Callaghan, Jean (toim.) (2000) *Military and Society in 21st Century Europe: A Comparative Analysis*. New Brunswick and London: Transaction Publishers, 13-26.
- Siebold, Guy. 2001. Core Issues and Theory in Military Sociology. *Journal of Political and Military Sociology*, vol. 29, no.1, Summer, 140-159.
- Sinkko, Risto. 2002. Kansalaismielipide ei informaati sodassa ole kansan yksityisomaisuutta. *Kylkirauta* n:o 4, 10-11.
- SIPRI Yearbook 2004-2005. Oxford: Oxford University Press.
- Snyder, Graig A. & Malik, J. Mohan. 1999. *Developments in Modern Warfare*. Teoksessa Snyder, Graig A. (toim.): *Contemporary Security and Strategy*. Houndmills: Macmillan, 194-209.

- Stratchan, Hew. 2003. The Civil-Military 'Gap' in Britain. *The Journal of Strategic Studies*, vol. 26, no. 2 (June), 43-63.
- Strategic Survey 2003/4. An Evaluation and Forecast of World Affairs. London: Oxford University Press for The International Institute for Strategic Studies.
- Suominen, Pertti. 1998. Ammattiarmeija on kallis ratkaisu. *Ruotuväki* n:o 18 (7.10.), 8-9.
- Szayna, Thomas S. 2001. NATO Enlargement 2000-2015. Determinants and Implications for Defense Planning and Shaping. Project Air Force. Santa Monica: RAND.
- Sørensen, Henning. 2000. Conscription in Scandinavia During the Last Quarter Century: Developments and Arguments. *Armed Forces & Society*, vol. 26, no. 2, Winter, 313-334.
- Tangredi, Sam J. 2000. All Possible Wars? Toward a Consensus View of the Future Security Environment, 2001-2025. McNair Paper 63. Washington: Institute for National Strategic Studies, National Defense University.
- Terriff, Terry & Farrell, Theo. 2002. Military Change in the New Millennium. Teoksessa Farrell, Theo & Terriff, Terry (toim.): *The Sources of Military Change. Culture, Politics, Technology*. Boulder: Lynne Rienner, 265-285.
- The Alliance's Strategic Concept. 1999. NATO Press Release NAC-S(99)65. 24 April.
- The Military Balance 2003-2004. London: Oxford University Press for The International Institute for Strategic Studies.
- The National Security Strategy of the United States of America. 17.9.2002. [<http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.html>]
- Tilly, Charles. 2002. Violent and Nonviolent Trajectories in Contentious Politics. Teoksessa Worcester, Kenton, Bermazohn, Sally Avery & Ungar, Mark (toim.): *Violence and Politics. Globalization's Paradox*. New York: Routledge, 13-31.
- Turner, Bryan S. 1990. Periodization and Politics in the Postmodern. Teoksessa Turner, Bryan S. (toim.): *Theories of Modernity and Postmodernity*. London: SAGE, 1-13.
- Unterseher, Lutz. 1999. Europe's Armed Forces at the Millennium: A Case Study of Change in France, the United Kingdom, and Germany. Briefing Report no. 11. November. Cambridge, MA: Commonwealth Institute, Project on Defense Alternatives, [<http://www.comw.org/pda/9911eur.html>]
- Unterseher, Lutz. 2003. Conscription in Germany – Past, Present, Positions, Plans, Prospects. Teoksessa Malesic, Marjan: *Conscription vs. All-Volunteer Forces in Europe*. Baden-Baden: Nomos, 63-81.
- Valtanan, Jaakko. 2004 [1954]. Maanpuolustushengen (-tahdon) kehittämisen ja ylläpitämisen edellytykset ja mahdollisuudet erityisesti nuorison keskuudessa. Sotakorkeakoulun diplomityö MSL 20:lla 3.8.1954. Uudelleenpainettuna teoksessa Huhtinen, Aki-Mauri & Sinkko, Risto (toim.): *Maanpuolustustahto tutkimuskohteena – Kylmästä sodasta informaatioisotaan*. Julkaisusarja 2 n:o 12. Johtamisen laitos. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu, 40-.
- Vennesson, Pascal. 2003. Civil-Military Relations in France: Is There a Gap? *The Journal of Strategic Studies*, vol. 26, no. 2 (June), 29-42.
- Virtanen, Matti. 2002. Fennomanian perilliset. Poliittiset traditiot ja sukupolvien dynamiikka. Helsinki: SKS & Stakes.
- Visuri, Pekka. 1998. Puolustusvoimat itsenäisyyden turvana. Hämeenlinna: Puolustusvoimien Koulutuksen Kehittämiskeskus.

- Visuri, Pekka. 2003. Irakin sota strategian näkökulmasta. Tiede ja ase n:o 61, 77-100.
- Wexler, Philip. 1990. Citizenship in the Semiotic Society. Teoksessa Turner, Bryan S. (toim.): Theories of Modernity and Postmodernity. London: SAGE, 164-175.
- Whitmore, Brian. 2003. Poland, Czech Republic Take on Different NATO Roles. RFE/RL Newsline, vol. 7, no. 216, 14 November. [<http://www.rferl.org/newsline/2003/11/5-NOT/not-141103.asp>]
- Wijk, Rob de. 2002. The Limits of Military Power. The Washington Quarterly, vol. 25, no. 1, 75-92.
- Williams, John Allen & Moskos, Charles. 1997. Civil-Military Relations after the Cold War. Teoksessa Bebler, Anton A. (toim.): Civil-Military Relations in Post-Communist States. Westport: Praeger, 25-35.
- Wright, Steve. 1997. "Non-lethal Weapons" – The Revolution in Flexible Tools of Political Control. Teoksessa Rotblat, Joseph (toim.): Remember Your Humanity. Proceedings of the Forty-Seventh Pugwash Conference on Science and World Affairs. Lillehammer 1-7 August. Singapore: World Scientific, 533-542.
- Yoshida, Adam. 2003. A Force for a New Era: The American Military in the 21st Century. July 14th. [<http://www.freedominstitute.ca/articles/detailArticle.php?id=131>]
- Young, Thomas-Durrell. 2003. The Revolution in Military Affairs and Coalition Operations: Problem Areas and Solutions. Defense & Security Analysis, vol. 19, no. 2, June, 111-130.